

НАЦІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ НАУК
УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА
БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ
імені В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

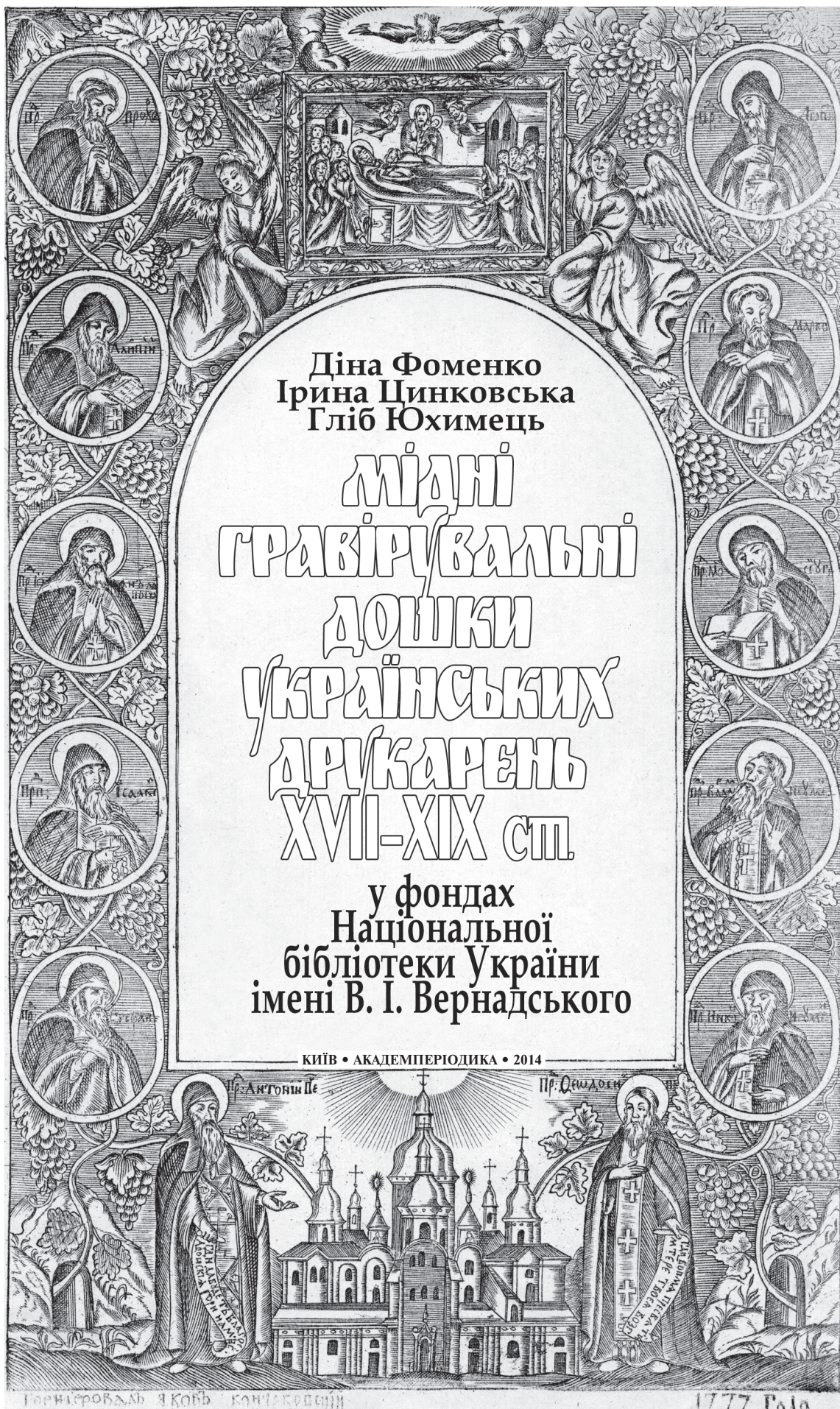

Діна Фоменко
Ірина Цинковська
Гліб Юхимець

МІДНІ
ГРАВІРОВАЛЬНІ
ДОШКИ
УКРАЇНСЬКИХ
ДРУКАРЕНЬ
XVI-XIX ст.

у фондах
Національної
бібліотеки України
імені В. І. Вернадського

КИЇВ • АКАДЕМПЕРІОДИКА • 2014

УДК 76.023.31(477)"16—18"(084)
ББК Щ155.3(4 Укр)4/5+Щ155.51 я26
Ф76

Науковий консультант	<i>Дмитро СТЕПОВИК,</i> д-р мистецтвозн., д-р філософ. наук, д-р богослов. наук, проф., академік Академії наук вищої освіти України
Рецензенти	<i>Аліна КОНДРАТЮК,</i> канд. мистецтвозн., доц. <i>Ірина ЦИБОРОВСЬКА-РИМАРОВИЧ,</i> канд. іст. наук
Бібліографічна редакція	<i>Людмила ГУТНИК,</i> мол. наук. співроб.
Відповідальний редактор	<i>Гліб ЮХИМЕЦЬ,</i> канд. мистецтвозн., доц.

*Затверджено до друку Вченою радою
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського
18 грудня 2009 р., протокол № 15*

*Видання здійснено за державним замовленням
на підготовку та випуск видавничої продукції*

Фоменко Д.
Ф76 Мідні гравірувальні дошки українських друкарень XVII—XIX ст. у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : Каталог / Діна Фоменко, Ірина Цинковська, Гліб Юхимець; Нац. б-ка України імені В. І. Вернадського; редкол.: О. Онищенко (гол.) та ін.; авт. вступ. ст. Ірина Цинковська, Гліб Юхимець. — К. : Академперіодика, 2014. — 359 с., 208 с. іл.
ISBN 978-966-360-276-9

До наукового каталогу увійшли мідні гравірувальні дошки українських друкарень XVII—XIX ст. із фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, що є рідкісними і цінними пам'ятками української культури та мистецтва, які ще ніколи не були опубліковані. Каталог буде корисним дослідникам історії української культури, мистецтвознавцям, мистцям, реставраторам, історикам, мовознавцям, літературознавцям, працівникам музеїв, бібліотек і широкому колу шанувальників мистецтва.

УДК 76.023.31(477)"16—18"(084)
ББК Щ155.3(4 Укр)4/5+Щ155.51 я26

© Степовик Д., передмова, 2014
© Цинковська І., Юхимець Г., вступна стаття, 2014
© Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського, 2014
© Академперіодика, оформлення, 2014

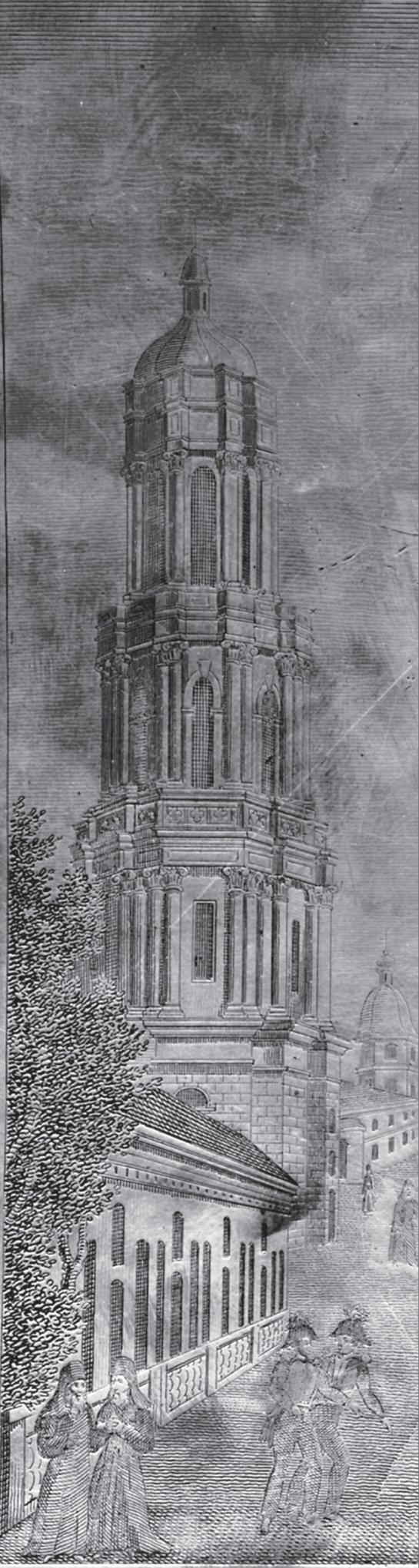
ISBN 978-966-360-276-9

ПЕРЕДМОВА

Золотий вік української гравюри

1688 року архімандрит Києво-Печерської Лаври Варлаам Ясинський запросив з литовського міста Вільного (теперішня столиця Литви Вільнюс) тамтешнього керівника граверної майстерні при друкарні Віленської академії Олександра Тарасевича. Це був українець, походив ймовірно з Прикарпаття або Закарпаття. Разом із своїм молодшим братом Левом (Леонтієм) Тарасевичем він у юності був посланий до баварського Аугсбурга вчитися гравірувати на мідних дошках. Хоч в Україні в XVII столітті було чимало друкарень і граверень, проте доброго учителя з мідериту знайти було не так просто. Уже майже ціле століття українські друкарі від Острога і Львова до Києва та Чернігова ілюстрували книжки гравюрами на дереві — дереворізами і дереворитами, де друкуючими частинами були точно вирізані лінії й штрихи, що виступали на дерев'яній поверхні. Але із Заходу в Україну надходило все більше книжок і альбомів з ілюстраціями-гравюрами на міді. Штрихи в них були тонші, деталей більше, бо друкуючими частинами були не виступи, а тонюсінькі рівчаки-заглиблення, у які забивалася фарба. Керівники українських друкарень будь-що хотіли мати такі гравюри. І ось Тарасевичи в Києві. Спочатку Олександр, трохи згодом і Леонтій. Приїхали вони не тільки зі своїм умінням, а й з машинами: верстатом для друку гравюр з мідних дощок (верстати старих марок для цього не годилися), наборами голок, штихелів, різців з міцної сталі і, звичайно, запасом виполірованих мідних платівок.

Але найбільшим скарбом у їхньому багажі були книжки й альбоми із західних друкарень — Німеччини, Франції, Італії, Польщі. Через багато років, коли вже обидва Тарасевичі відійшли з цього світу, якийсь печерський чернець у XVIII столітті сів і склав ретельний реєстр усіх книг, привезених в Україну великим майстром і зачинателем

національної школи мідного гравірування Олександром Тарасевичем. З часом книжки не тільки не втратили своєї вартості, а навпаки, їхня мистецька вага зросла — як джерельного і вірцевого матеріалу західного мистецтва в іконописній і гравірувальній майстернях, що діяли в найбільшому українському монастирі — Києво-Печерській Лаврі. У цьому реєстрі старанний чернець порахував усі аркуші кожної книжки з особистої бібліотеки Тарасевича. 1900 року дослідник лаврського архіву Михайло Істомін знайшов, а 1901 року опублікував цей реєстр:

- «1. Книга Атлас, або опис чотирьох частин світу, в якій аркушів 29.
2. Архітектура французька, аркушів 91.
7. Книга друга кунштів малярських, аркушів 120.
8. Зерцало добродійництва і гріхів, аркушів 172.
9. Біблія в образах, аркушів 150.
10. Абеццалло [абетка, азбука — Д. С.] малярське на аркуші, аркушів 163.
11. Книга третя кунштів малярських на аркуші, аркушів 93.
12. Книга одна з кунштами архітектурними, аркушів 18.
13. Книга друга з кунштами віденськими штукарськими, аркушів 118.
14. Книга з кунштами Коломана і Соломеї, постатей 21.
15. Книга різних кунштів, аркушів 58»¹.

На жаль, із цієї великої для XVII століття бібліотеки мало що лишилося. Майже півтора століття в альбоми Тарасевича «заглядали» учні малярської майстерні Києво-Печерської Лаври. А молодь є молодь: їй аби скласти іспит, а коли з безцінного альбому треба видерти аркуш чи необережно повестися з книгою, то тут відповідальність зводиться до мінімуму або зовсім зникає. Куншти, або кунштбухи (з німецької), на лаврському жаргоні звані просто кужбушками, дійшли до нашого часу напівзруйнованими, з потріпаним папером, із забрудненими від пальців нижніми частинами сторінок. Але слава Богу, що дійшли і в такому стані, з недоліченими цілими томами (відповідно до старих реєстрів), з розпорошеними аркушами. Ще на початку XVIII століття лаврські учителі малювання, щоб остерегти учнів від недбалого поводження зі старими книгами, писали на титульних сторінках лякаючі написи, погрожуючи карою Божою: «Сія книга, — читаємо на початку одного з альбомів, — названа абеццаллом малярським з постатями, є власністю Антонія Тарасевича (у Лаврі Олександр Тарасевич після постригу в ченці був найменований Антонієм — Д. С.), намісника печерського, віддана після його смерті до церкви пресвятої Богородиці в обителі Печерській, яку може взяти за потребою кожний, але тимчасово і за благословенням; коли ж хто посміє без відома і благословення її вкрати і в себе затаїти, то він може бути навіть відлучений від церкви»².

Наведені факти з усією очевидністю свідчать про кілька важливих чинників розвитку українського мистецтва, насамперед такої його складової частини, як гравюра:

1. Велике бажання наших майстрів керуватися тими ж самими критеріями іконографії, стилістики, мистецьких і технічних засобів, якими керувалися кращі майстри гравюри в країнах Західної Європи.

¹ *Истомин М. П.* Обучение живописи в Киево-Печерской Лавре в XVIII столетии / М. П. Истомин // Искусство и художественная промышленность. — 1900. — Ч. 9—10. — С. 293.

² Кужбушок XIX — 74 (8338) у збірці кужбушків з фондів Інституту рукописів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського в Києві.

2. Використання зразків західноєвропейської гравюри на металі як навчального матеріалу в граверних і малярських школах, майстернях, цехах і осередках України, і передусім, у головному і найбільшому з них — Києво-Печерському монастирському осередку.

3. Перехід українських граверів у важливіших друкарнях від техніки гравірування на дереві (дереворізу і деревориту) до техніки гравірування на металі (мідериту, гравірування на сталі, офорта).

Власне, третій чинник зумовлений двома першими: перехід до мідериту не був самоціллю, а бажанням бути в Європі: бути не тільки географічно (Україна і так знаходиться посередині європейського континенту), не тільки етнічно і економічно, а й бути культурно. Україна в особі її освічених верств гостро відчувала поступове віддаляння від світових центрів цивілізації в Європі після напівдобровільного-напівнасильного об'єднання з Московським царством у 1654 році. Відчуваючи свої типово європейські національні цінності загроженими зі Сходу, українські діячі на всіх відтинках культури почали шукати нових шляхів і нових зв'язків із Заходом. Приклад з Тарасевичами і бібліотекою Олександра-Антонія Тарасевича — це один приклад з безлічі інших: у літературі, музиці, малярстві, різьбі. Україна не «прорубувала» вікон у Європу, як це робила Росія при Петрі I, бо її вікна і двері завжди були широко відкриті передусім на Захід, а противилася спробам замурувати ці вікна нашого національного дому, який уже при побудові мав вікна до світла, а не до темряви. Європа, отже, була для нас не зміною віх, а збереженням ідентичності.

І те, що така твердиня православ'я як Києво-Печерська Лавра берегла і плекала не тільки щойно згадані мистецькі альбоми, а й виконані на їхній основі українські гравюри на міді, — цілком однозначно промовляє на користь цієї тези. Ці гравюри представляють естетику латинського або протестантського християнського світогляду. Якщо уявити собі, що така естетика була б неприйнятною для суто православного українського світогляду (як це ми подекуди спостерігаємо в надто ортодоксальних грецькому і московському православ'ях), то ці альбоми, уся ця «образотворча продукція» зберігалася б на складі заборонених єретичних книг, а не давалася б молодим учням-іконописцям, та ще й із суворою осторогою не «вкрасти і в себе затаїти».

За протилежною аналогією звернемося до заборони іконоборчих писань VIII століття, яку ухвалив Сьомий Вселенський собор 787 року в Нікеї. У своєму 9-му каноні собор записав: «Усі дитячі байки, несамовиті знущання, несправедні твори, написані проти почесних образів (ікон), треба віддати до єпископії Константинопольської, щоб покласти їх разом з іншими єретичними книгами. Якщо ж виявиться, що хтось приховує їх, то єпископ, чи пресвітер, чи диякон позбавляються сану, а мирянин чи чернець відлучаються від церковного єднання»³. Українське православ'я навіть в умовах суворого нагляду з боку Московського патріархату (у «міцні обійми» якого, проти своєї волі, потрапила Київська митрополія в результаті нечесної змови Константинопольського і Московського патріархів 1686 року) не розглядало західної іконографії та західного мистецтва взагалі як чогось ворожого, неприйнятного, а тим більше єретичного.

³ Туркало Я. Нарис з історії Вселенських соборів. 325—787 / Ярослав Туркало. — Нью-Гейвен-Брюссель : Літературно-Наукове Видавництво, 1971. — С. 265.

Ось чому Києво-Печерська Лавра ретельно зберігала численні мідні дошки, кожна з яких чітко та ясно говорить про західні стильові й іконографічні орієнтири найвидатніших українських граверів на міді XVII—XIX століть, а також мідні дошки чужинців, які працювали в Україні, та дошки, що потрапили якимось чином з інших країн в Україну. Це був скарб Лаври. Не менший за чудотворні ікони, обкладені срібними й позолоченими ризами та оздоблені коштовним камінням. Дошки вкривали лаком, щоб уберегти тонке мереживо гравірованої поверхні від вологи й повітря, що діє на мідь як окислювач. І та обставина, що після «націоналізації» Києво-Печерської Лаври в її більшовицькому варіанті (тобто у брутальному винищенні та розкраданні святинь 900-літнього монастиря) мідні дошки потрапили в академічну установу (до Всенародної Бібліотеки України), а не до якогось атеїстичного музею, — завдячує їхній відносно непоганій збереженості до нашого часу.

За багато десятиліть, відколи дошки були забрані з Києво-Печерської Лаври до згаданої Бібліотеки, вони також не були у повній безпеці. Бібліотекою завідували різні люди; у ній проводили численні ревізії по вилученню та знищенню україніки, яка не вкладалася в прокрустове ложе комуністичної ідеології. Були тут підозрілі щодо причин свого виникнення пожежі (причому горіла в основному україніка), безслідно зникали не те що томи, а цілі колекції. Проте збірці мідних дощок пощастило: вони були «забуті» і мирно лежали у філії бібліотеки на Подолі, у будинку колишньої Києво-Могилянської Академії.

1988 року, у зв'язку з відзначенням 1000-літнього ювілею Хрещення Київської Руси-України, коли почало благословлятися на відродження української духовності й культури, працівники бібліотеки, які безперечно знали про існування цієї колекції, вийняли її з «тайника» і з приємністю констатували, що більшість дощок у такому доброму стані, що з них навіть можна було б зробити відтиски гравюр. Ті ж дошки, з яких не можна це зробити через деформацію міді, тріщини, злами і згини, окислення або стертя друкуючої поверхні, також становлять велику цінність, бо вони свідчать, як працювали старі гравери, якою була їхня «лабораторія», як вони орудували штихелем-«рильцем» та іншими інструментами для гравірування. І цілі, і пошкоджені мідні дошки є експонатами, що розказують про ручну мистецьку працю старих граверів. Рідко на якій дошці можна бачити сліди травлення кислотою (офорта), бо переважна більшість гравюр виконана вручну — штих до штиха, різної тонкості і глибини. Ці штихи виразно видно на тлі відполірованої до блиску мідної поверхні, тим більше, що у рівчаках і подряпинах є залишки чорної фарби.

Велика мистецька цінність гравірованих дощок спонукала працівників-науковців Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ) — спадкоємниці колишньої Всенародної Бібліотеки України — скласти цей каталог. Науковий опис кожної дошки дасть можливість дослідникам, а також усім, хто цікавиться мистецтвом, графікою, книгою, ілюстрацією, хто вірить в Бога чи просто цікавиться впливом Біблії та Церковної історії на образотворче мистецтво, довідатися, чим жила Києво-Печерська Лавра у XVII—XIX століттях, якими були мистецько-естетичні критерії українського духовництва й чернецтва у Києві, а якоюсь мірою — і по всій Україні⁴.

⁴ Про це детальніше: Акты, относящиеся к делу о подчинении Киевской Митрополии Московскому Патриархату // Архив Юго-Западной России. Т. 5. — К., 1873; Эйнгорн В. С. О сношении

Збережені мідні дошки — це, може, п'ять або шість відсотків мідеритів, якими користувалися друкарні України з кінця XVII до першої третини XIX століття. Це був золотий вік української гравюри на міді: на початку бачимо вже згадуваних Олександра-Антонія та Леонтія Тарасевичів, а завершується він золотарями й срібляниками київської школи гравюри й ювелірної справи початку XIX століття, які працювали вже не в улюбленому давніми майстрами стилі українського бароко, а в нових для того часу стилях романтизму й класицизму. І хоч колекція НБУВ далеко не повністю висвітлює український мідерит цієї доби, усе ж серед Лаврських дощок ми бачимо твори, власноручно виконані класиками української гравюри трьох минулих століть: Леонтія Тарасевича, Івана-Інокентія Щирського, Івана-Іларіона Мигури, Никодима Зубрицького, Оверкія Козачківського, Григорія Носа-Левицького, Адама і Йосифа Гочемських, Івана Филиповича, Якова Кончаківського, Герасима Проценка. Їхні твори ми знаємо та вивчаємо за відбитками у книгах або на окремих аркушах як естампи; про деяких з них написані та видані монографії. Але для історії гравюри відбиток, яким би важливим він не був (бо, зрештою, він є кінцевою метою роботи гравера), не вичерпує усього знання про роботу майстра; його талант і професійна майстерність вкладаються саме в металеву дошку (чи у дерев'яну, коли йдеться про дереворіз або дереворит). Іноді друкування гравюр майстер доручав підмайстрові або помічникові, бо головна його турбота — виготовлення негативної форми, кліше для друку. Тепер, з виявленням мідних дощок у НБУВ й опублікуванням їх наукового каталогу, ми вводимо в науковий обіг не тиражні відбитки гравюр, а оригінали їх кліше. Одержуємо першооснову творів, яких торкалися руки самих майстрів, над якими вони провели схиленими не одну годину і не один день із відповідними граверськими інструментами в руках.

По-перше, це дає нам добру можливість простежити індивідуальні манери майстрів, характери їхніх штрихів, нахил штихеля, різця й голки, глибину і тонкість прорізів.

По-друге, ми наочніше знайомимось з процесом переведення рисунка у гравюру, чуттям тим чи іншим майстром пропорції, ритму й масштабу. Щоб на мідній дошці одержати правильний відбиток, майстер повинен був працювати над дошкою у дзеркальному відображенні рисунка. А це вимагало постійної напруги уяви й тонкого чуття пропорції, правильного орієнтування у просторі і в кожній деталі.

По-третє, дошки виразно свідчать про добу розквіту українського естампа з його монументалістською тенденцією, зокрема у жанрі академічної тези і зображень персонажів Святого Письма — пророків, апостолів, євангелістів. Десять на середину періоду, від якого дійшли досліджувані дошки (перша половина та середина XVIII століття) припадає розквіт українського естампа на міді. У збірці мідні дошки цих десятиліть чи не найбільші за розмірами, а зображені на них особи, пейзажі, дії відзначаються особливою динамічністю, урочистістю і пафосом. Притаманна українському естампові естетика найвиразніше втілилася у цей період в епічних або героїчних інтонаціях.

малороссийского духовенства с московским правительством в царствование Алексея Михайловича / В. Эйнгорн // Чтения московского общества истории древностей российских. — М., 1890—1899; Харлампович К. В. Малороссийское влияние на великорусскую церковную жизнь. Т. 1 / К. В. Харлампович. — Казань, 1914; Власовський І. Нарис історії Української Православної Церкви. Т. 2 / Іван Власовський. — Нью-Йорк-Бавнд-Брук, 1977; Анастасій Великий. З літопису Християнської України. Т. 6. — Рим, 1974.

По-четверте, дошки добре підтверджують тезу про стильовий розвиток української гравюри та про визначну роль гравюри у поширенні деяких мистецьких стилів на інші види мистецтва. На прикладі гравюр аналізованої збірки видно апогей у розвитку українського бароко, його своєрідність у порівнянні з національними варіантами бароко в інших країнах Центральної та Західної Європи, а також початок його занепаду, заміни рококо, романтизмом і класицизмом.

Таким чином, ми можемо констатувати, що з витягненням дощок Києво-Печерської Лаври на світ Божий та їх публікацією Україна і світ дістали важливу нову інформацію про рівень культури праці граверів доби інтенсивного поширення просвітницьких ідей в Україні. Це дорівнює науковому відкриттю, котре вносить важливі додаткові частини в розуміння історії, мистецтва і релігії. Багато таких відкриттів робилося у 1920-х роках, під час першого відродження української нації та культури. На відтинку гравюри можемо називати опублікування Борисом Пилипенком гравюр на дереві з Чернігівського музею⁵ і таких самих гравюр на дереві з Києво-Печерської Лаври та спробу створення першого словника українських граверів — цю важливу працю виконав тоді Павло Попов⁶. У наш час чимало важливих відкриттів у галузі стародруків та гравюр України зробили Ярослав Ісаєвич та Яким Запаско, праці яких добре відомі.

Довголітній період несприятливих умов розвитку української культури призвів до розсіяння по всьому світі тих пам'яток мистецтва, які уникли знищення силами, вороже наставленими щодо України. Проте ніщо не зникає в історії безслідно. Святе Письмо навчає нас, що є «час розкидати каміння і час каміння громадити» (Книга Еклезіастова, 3:5). Багато поруйновано і порозкидувано в українській культурі силами зла. Але настає час збирати — і є у нас працюючі збирачі, які познаходять усе по найдалших теренах, щоб збудувати новий дім нашої духовності.

Дмитро СТЕПОВИК,

доктор мистецтвознавства, доктор філософських наук,

доктор богословських наук, професор,

академік Академії наук вищої освіти України

⁵ Пилипенко Б. Ксилогравюри Чернігівського державного музею / Борис Пилипенко. — Чернівці, 1925.

⁶ Попов П. М. Матеріали до словника українських граверів / Павло Попов. — К. : УНІК, 1926. — 141 с.; Попов П. М. Матеріали до словника українських граверів. Додаток 1 / Павло Попов. — К. : УНІК, 1927. — 34 с.; Ксилографічні дошки Лаврського музею. Вип. 1 : Українські старовинні гравюри типу «Народних картинок» / Обробив до друку і вступний нарис написав П. М. Попов. — К. : Друкарня Поліграфічного факультету художнього інституту, 1927. — [25 с.]; 32 табл.

Ірина Цинковська, Гліб Юхимець
Українська гравюра на міді
XVII – XIX ст.

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (НБУВ) за роки своєї діяльності зібрала до своєї скарбниці чимало рідкісних пам'яток світової та національної культури. Стародавні рукописи та книги, твори графічного мистецтва, мільйони видань з усіх галузей знань яскраво висвітлюють визначну роль України у процесі духовного збагачення людства. Є у фондах НБУВ і колекції, нетрадиційні для бібліотек. Одна з них зберігається у Відділі образотворчих мистецтв. Це — металеві гравірувальні дошки українських друкарень XVII — першої половини XIX століть, які є надзвичайно важливим фактичним матеріалом для наукових досліджень з історії граверства та книжкової справи в Україні.

У XVII ст. в українському граверстві розповсюджується гравюра на міді, яка поступово витісняє традиційну техніку дереворізу. Українських художників, як і західноєвропейських майстрів, приваблювали можливості нової техніки (різьблення лінії будь-якої конфігурації від широкої до найтоншої, вільне штрихування тощо), що звільняло від «диктату» текстури дерев'яної дошки повздовжнього розпилу. Тогочасна українська гравюра була майже невід'ємною складовою мистецтва книги, тож і процес витіснення дереворізу сповільнювався технічними особливостями книгодрукування. Як техніка високого друку гравюра на дереві дає можливість отримувати її відбиток разом (в один прогін) з текстом, що значно спрощує технологічний процес друкування тиражної книги. Обумовлені можливостями техніки дереворізу лаконічність, площинність, ритмічність, контрасти чорного і білого органічно пов'язані з архітектонікою текстової (тобто шрифтової) сторінки книги. До того ж, із дерев'яної дошки можна отримати значно більшу кількість якісних відбитків — до декількох тисяч, у той час, як із мідної — лише кілька сотень.

Проте наприкінці XVII і у XVIII столітті в Україні під впливом західноєвропейського мистецтва техніка мідериту

була вже широко розповсюджена як в книжковій ілюстрації, так і в станковій гравюрі. На той час саме гравюра на міді вирізняється з-поміж інших видів образотворчого мистецтва, найвиразніше акумулює здобутки й характерні стилістичні особливості українського бароко, тобто такі глибинні риси, які визначають його національну відмінність у загальноєвропейському контексті.

Динамічний розвиток техніки мідериту в Україні став можливим завдяки творчості багатьох талановитих, високоосвічених художників: Олександра та Леонтія Тарасевичів, Григорія Левицького, Івана Щирського, Івана Мигури, Оверкія Козачківського, Івана Стрільбицького, Адама та Йосипа Гочемських та багатьох інших, які плідно працювали в станковій гравюрі та книжковій ілюстрації. Творчість більшості з них більш-менш ґрунтовно висвітлено в контексті історії української графіки доби бароко, що в жодному разі не зменшує актуальності подальших наукових досліджень.

Фактологічною основою численних наукових праць, присвячених різним аспектам історії української гравюри та творчості окремих майстрів, є станкові графічні аркуші або книжкові ілюстрації в стародруках. Тобто, мистецтвознавча оцінка кожної окремої гравюри є аналізуванням завершеного твору, кінцевого результату творчого процесу. У XVIII ст. художник зазвичай віддавав награвіровану ним дошку друкареві, лише контролюючи, а часто-густо і не контролюючи процес друку. Тож оригінали мідних гравірувальних дощок значно розширюють можливості заглибитися у творчу лабораторію стародавнього майстра, краще відчутти його стилістичну манеру, художньо-технічні засоби, уточнити техніку виконання гравюр, а іноді й додати до творчого доробку того чи іншого майстра пам'ятку, яка не збереглася у вигляді надрукованої гравюри. Коли маєш можливість тримати в руках і вдивлятися у кожну лінію, кожен штрих не тільки відбитку, а й оригіналу кліше, з якого відтиснута давня гравюра, її дослідження іноді дає дещо несподівані результати.

Колекція мідних гравірувальних дощок, що зберігається у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, значно розширює фактологічну базу для подальших наукових досліджень української графіки XVII–XIX ст. Мідні гравірувальні дошки з колекції НБУВ представляють широкий спектр видів і жанрів мистецтва гравюри в Україні, виокремлюють художні особливості київської, чернігівської, львівської, почаївської шкіл. Більша частина гравірувальних дощок — це кліше ілюстрацій (в основному, титули і фронтисписи) до видань Київської, Чернігівської, Почаївської та інших українських друкарень. Серед них є справжні шедеври книжкового мистецтва першої половини XVIII ст. — кліше гравюр до видань: «Патерик или отечник печерскій» (Київ, друкарня лаври, 1702), «Ифіка ієрополітика, или філософія нравоучителная...» (Київ, друкарня лаври, 1712), «Апостол» (Київ, друкарня лаври, 1737) та ін.¹ Колекція містить чимало станкових гравюр, що репрезентують панегіричний та батальний жанри, портрет, архітектурний пейзаж. Виконані на високому художньому рівні, вони від-

¹ У тексті статті та в каталозі назви стародруків подаються за виданням: *Запаско Я. П., Ісаєвич Я. Д.* Пам'ятки книжкового мистецтва. Каталог стародруків, виданих на Україні. Книга друга. Частина перша (1701–1764) / Яким Запаско, Ярослав Ісаєвич. — Львів : Вид-во при Львів. держ. ун-ті вид. об-ня «Вища школа», 1984. — 131 с.; *Запаско Я. П., Ісаєвич Я. Д.* Пам'ятки книжкового мистецтва. Каталог стародруків, виданих на Україні. Книга друга, Частина друга (1765–1800) / Яким Запаско, Ярослав Ісаєвич. — Львів : Вид-во при Львів. держ. ун-ті вид. об-ня «Вища школа», 1984. — 127 с.

значаються оригінальністю композиції, виразним малюнком, досконалим володінням техніками різцевої гравюри та офорта. У цілому мідні гравірувальні дошки з колекції НБУВ засвідчують високий інтелектуальний, мистецький і технічний рівень української школи граверства, яка цілком органічно сприймається в контексті історії європейської гравюри зазначеного періоду.

Колекція НБУВ містить 288 одиниць зберігання. Це переважно однобічні та двобічні гравірувальні мідні дошки-кліше, шість сталевих дощок-кліше, один середник і два наріжника, на яких розміщено 329 зображень. Це твори двадцяти шести різних за творчим спрямуванням та рівнем майстерності граверів — українців та іноземних майстрів, які працювали в Україні. Серед них такі видатні майстри, як Григорій Левицький, Леонтій Тарасевич, Іван Щирський, Никодим Зубрицький, імена яких давно вже стали хрестоматійними в історії українського образотворчого мистецтва. Колекція містить твори й менш відомих високопрофесійних талановитих майстрів: Івана та Федора Стрільбицьких, Івана Мигури, Оверкія Козачківського, Адама та Йосипа Гочемських, Івана Филиповича, Івана Масієвського та інших.

Історія колекції досить типова для бібліотек, що створювалися та формувалися за радянських часів. Надійшли дошки до Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, що на час заснування (1918) мала назву Всенародна Бібліотека України, вірогідно, наприкінці 1920-х — на початку 1930 років з Відділу Письма й Друку Лаврського музею культів і побуту (існував у 1923—1928 рр.). До цього Музею дошки потрапили з Церковно-археологічного музею, що був заснований 1872 року при Київській духовній академії. У музейному покажчику 1897 року вміщено перелік мідних гравірувальних дошок, серед яких знаходимо чимало таких, що сьогодні зберігаються у колекції НБУВ². Більшість дощок, за свідченням видатного дослідника української гравюри академіка Миколи Петрова, належали друкарні Києво-Печерської лаври і у 1914 році були передані Київському Церковно-археологічному музеєві. Дванадцять дощок надійшли до музею з друкарні Троїцько-Іллінського монастиря у Чернігові, а тридцять п'ять мідних гравірувальних кліше були передані 1880 року Духовним Собором Почаївської лаври з дозволу Волинського архієпископа Димитрія Мурашова. Колекція Київського Церковно-археологічного музею поповнювалася і з інших джерел. Мідна двобічна дошка Степана Савицького із зображенням Чудотворної ікони Богородиці Братської та Великомучениці Варвари (1700-ті), знайдена у місті Стародубі Чернігівської губернії 1873—1874 рр., була передана музею священником Богословським з м. Погар³. Від приватної особи (селянки Калужької губернії) до музею потрапила двобічна дошка, награвірована Іваном Мигурою на честь генерального писаря війська Запорізького Семена Савича та відомого оборонця православ'я, архімандрита Межигірського монастиря, єпископа Чернігівського Іродіона Журахівського⁴. Микола Петров також згадує про знайдення у 1899 році в Києві на Подолі на горищі будинку двобічної дошки із зобра-

² Указатель Церковно-Археологического музея при Киевской Духовной академии / сост. Н. И. Петров. — Второе изд., испр. и доп. — К., 1897. — С. 37—39, 228.

³ Там само. — С. 228.

⁴ *Петров Н. И.* Старинные южно-русские гравировальные доски типографий Киево-Печерской, Ильинской Черниговской и Почаевской / Н. Петров // Искусство в Южной России: Графика. Живопись. Художественная промышленность. — К., 1914. — № 3—4. — С. 93.

женням Розп'яття та Собору св. Апостолів з авторською монограмою С. В. М., яка, на думку дослідника, могла належати відомому українському граверу Іванові Масієвському⁵. Ще одне мідне кліше Києво-Печерської лаври, знайдене у Подольській губернії, придбав 1913 року В. С. Кульженко. На жаль, М. Петров не уточнює що на ньому було зображено⁶. Понад дві третини зібрання металевих гравірувальних дощок колишнього Київського Церковно-археологічного музею вже майже дев'яносто років дбайливо зберігається в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського.

Відомості про значну кількість мідних гравірувальних дощок, що «лишилися від південноруських друкарень Києво-Печерської, Іллінської Чернігівської і Почаївської», подає у своїх публікаціях професор Микола Петров⁷. На час публікації статті М. Петрова у Київському Церковно-археологічному музеї зберігалось «до 319 гравірувальних дощок, з яких близько 1876 року зробив відбитки на 77 аркушах колишній керівник лаврської друкарні ігумен Амфілохій. Дати, що на них збереглися, вказують на час з 1645 до 1845, тобто рівно два століття»⁸.

Більшість гравірувальних дощок з наведеного М. Петровим переліку сьогодні зберігаються у фондах НБУВ. Лаврські дошки представлені досить вагомим мистецьким доробком: це портрет польського короля Владислава IV роботи Вільгельма Гондіуса (1648), гравюра Івана Стрільбицького «Життедайне джерело» (1695) на честь архімандрита Мелетія Вуяхевича⁹, гравюри Леонтія Тарасевича до книги «Патерик или отечник печерській» (Київ, друкарня лаври, 1702), панегіричні композиції Івана Мигури, твори Оверкія Козачківського, Прокопа Семигиновського, Івана Макарія, Григорія Левицького, Якова Кончаківського, Йогана Давида Шлеєна та інших¹⁰. Друкарня Києво-Печерської лаври продавала старі, непридатні до друку дошки торговцям та селянам як ікони; деякі з них потрапили згодом до Церковно-Археологічного музею¹¹, а потім і до колекції НБУВ.

1880 року Духовний Собор Почаївської лаври з дозволу Волинського архієпископа Димитрія Мурашова передав до Церковно-Археологічного музею 52 гравірувальні дошки, серед яких було 35 мідних. Згодом чимало з них поповнило колекцію НБУВ. Це дошки роботи відомих почаївських майстрів: Йосипа й Адама Гочемських, Івана Филиповича, Івана Масієвського, Федора Стрільбицького, Федора Охрімовського, Федора Раковецького¹².

До колекції НБУВ з Церковно-Археологічного музею надійшли й унікальні гравірувальні дошки — інструменти інтролігаторів XVII—XVIII ст. — двосторонній середник із композиціями «Богородиця у зірках» і «Христос із державою» роботи відомого укра-

⁵ Петров Н. И. Старинные южно-русские гравировальные доски типографий Киево-Печерской, Ильинской Черниговской и Почаевской / Н. Петров // Искусство в Южной России: Графика. Живопись. Художественная промышленность. — К., 1914. — № 3—4. — С. 93.

⁶ Там само. — С. 93.

⁷ Там само. — С. 89.

⁸ Там само. — С. 89—90.

⁹ Там само. — С. 90: М. Петров у своїй статті, спираючись на монограму підпису «І. С.», висловив припущення, що ця гравюра могла бути виконана І. Щирським.

¹⁰ Там само. — С. 90—92.

¹¹ Там само. — С. 92.

¹² Там само. — С. 95—96.

їнського гравера Федора Левицького та два наріжники невідомих мистців із зображенням євангелістів Матвія й Марка¹³.

На жаль, чимало мідних гравірувальних дощок ще задовго до передачі до НБУВ було розпорошено по музеях, приватних збірках, частина пропала. Деякі з них зберігаються в Музеї книги і друкарства в Києві, Чернігівському історичному музеї. Та найбільша за чисельністю колекція сьогодні знаходиться у фондах Відділу образотворчих мистецтв НБУВ.

До «найстарших» кліше гравюр українських майстрів належить дошка роботи визначного українського гравера Івана Стрільбицького, що підписана й датована ним 1695 роком. Творчість цього майстра, який працював переважно у Чернігові та Києві, припадає на кінець XVII — початок XVIII ст. Усі гравюри, які дослідники пов'язують з авторством І. Стрільбицького, виконані у техніці мідериту. Реєстр гравюр мистця у словнику Д. Ровинського налічує дев'ять станкових аркушів і дев'ятнадцять ілюстрацій у книзі «Царский путь креста», що вийшла друком 1709 року у Чернігові¹⁴. Павло Попов додає до названих Ровинським творів ще три станкові гравюри¹⁵. Попов піддає сумніву авторство відомого портрета (фактично епітафії на смерть) ректора Києво-Могилянської академії (1669—1676), архимандрита Києво-Печерської лаври (1690—1707) Варлаама Ясинського — що має авторський підпис у вигляді монограми *I: S:* — і ймовірним автором цієї гравюри називає Івана Щирського¹⁶. Дмитро Степовик більш впевнено заперечує авторство І. Стрільбицького і вважає, що портрет Варлаама Ясинського був награвірований Іваном Щирським за малюнком Леонтія Тарасевича¹⁷.

Двобічна дошка Івана Стрільбицького 1695 р. із зібрання НБУВ містить дві композиції — «Переображення Господнє із зображенням Новгород-Сіверського Переображенського собору» та «Життєдайне джерело». Це складні за символічним змістом великоформатні гравюри (44,4 × 34,6 см) панегіричного жанру, присвячені архимандриту Спасо-Переображенського монастиря в Новгород-Сіверському Михайлові Лежайському¹⁸ та архимандриту Києво-Печерської лаври Мелетію Вуяхевичу.

¹³ Курінний П. Лаврські інтролігатори XVII—XVIII століття / Петро Курінний // Українська книга XVI — XVII — XVIII ст. / вступ. ст. Юр. Меженка. — К.: Держвидав України, 1926. — С. 13.

¹⁴ Подробный словарь русских граверов XVI—XIX вв. / сост.: Д. А. Ровинский. — СПб., 1895. — С. 638—639.

¹⁵ З творчого доробку Івана Стрільбицького П. Попов особливо виділив гравюру на честь гетьмана Петра Дорошенка, якого художник змалював «зовсім молодим, без вусів і бороди», а також композицію на честь Михайла Лаговського, яка, виходячи з авторського тексту «in collegio Czernihoviensi sculp. Joannes Strzelbicki anno 1707», засвідчує про стосунки художника з Чернігівською колегією. (Див.: Попов П. М. Матеріали до словника українських граверів / Павло Попов. — К.: УНІК, 1926. — С. 104).

¹⁶ Попов П. М. Матеріали до словника українських граверів / Павло Попов. — К.: УНІК, 1926. — С. 105.

¹⁷ Степовик Д. В. Іван Щирський: Поетичний образ в українській барокковій гравюрі / Дмитро Степовик. — К.: Мистецтво, 1988. — С. 134—135.

¹⁸ Д. Ровинський і П. Попов зазначають, що ця гравюра присвячена Михайлу Лаговському. Літери в овалному полі гербового щита «М. Л. М. П. А. Н. С.» Попов розшифровує як «Михайл Лаговський милостю Божією пречесний архимандрит Новгород-Сіверський». (Див.: Подробный словарь русских граверов XVI—XIX вв. / сост.: Д. А. Ровинский. — СПб., 1895. — С. 638; Попов П. М. Матеріали до словника українських граверів / Павло Попов. — К.: УНІК, 1926. — С. 105). У списках ієрархів Павла Строева серед архимандритів Спасо-Переображенського монастиря у Новгород-Сі-

У гравюрі «Переображення Господне...» І. Стрільбицький виступає як яскравий представник українського бароко, озброєний глибокими знаннями досягнень європейського мистецтва й блискучою майстерністю рисувальника та гравера на міді. Традиційний сюжет «Переображення» в його композиції «обростає» багатьма символічними зображеннями і деталями, характерними для панегіричного жанру. Композиція має чітку, врівноважену структуру, що майже виключає другорядні, суто декоративні зображення. Центральну вертикальну вісь утворюють зображення Бога-Отця і голуба у хмарах (алегорії Святого Духа), Ісуса Христа на вершині високої гори і трьох апостолів біля його ніг, величного собору у підніжжя гори та пишної форми герба архімандрита Михайла Лежайського, якому присвячений твір. Майже на одному рівні з постаттю Ісуса Христа по краях прямокутного вертикального формату дошки награвіровано високі пагорби, а на вершині — архангела з пальмовою гілкою та вогняним мечем і Богоматір у короні. Нижче, на рівні бань собору — пророк Ілля на вогняній колісниці (під архангелом) і Мойсей у молитовній позі (під зображенням Богоматері). Герб фланкують два янголи, які тримають роги достатку, — такі великі й пишні, що майже вдвічі більші за янголів. Композиція помережена великою кількістю текстів символічного змісту, награвірованих на хвилястих стрічках (бандеролях) та променях.

Іван Стрільбицький вільно володіє майстерним реалістичним рисунком. Під пишними складками одягу відчувається досконале знання структури людського тіла в русі у різних найскладніших ракурсах. У зображенні пейзажу майстерно передане відчуття простору. Та особливо вражає досконала техніка гравірування, яку можна посправжньому оцінити, саме вивчаючи оригінал мідної дошки. Складається враження, що штихель надзвичайно легко долає опір твердого металу. Рука майстра повністю підкорюється задуму та вільно вирізує в металі пружні лінії абрису зображень, штрихування хвилястими або паралельними, наче під лінійку, прямими, довгими лініями, перехресне штрихування короткими лініями. Здається, що мистець насолоджується, навіть хизується своєю майстерністю. У горішніх кутах композиції хмари зображені безперервною спіральною лінією, яка починається у центрі, а їхня пластична форма утворюється різною товщиною цієї лінії. Не виключено, що І. Стрільбицький був знайомий із знаменитим мідеритом французького майстра XVII ст. Клода Меллана «Хустка св. Вероніки» (1649) із зображенням обличчя Христа, вирізьбленого однією спіральною лінією — засіб, який вразив його сучасників своєю оригінальністю¹⁹.

Не поступається технічною майстерністю виконання і композиція І. Стрільбицького «Життєдайне джерело». Особливістю цієї гравюри є портретне зображення історичної особи — архімандрита Києво-Печерської лаври 1690—1697 років Мелетія Вуя-

верському названо ім'я Михайла Лежайського (1670—1677), у той же час як імені Михайла Лаговського у списку немає. (Див.: Списки иерархов и настоятелей монастырей российской церкви / сост.: Павел Строев. — СПб., 1877. — С. 519). Думки дослідників щодо зображеного на гравюрі собору неоднозначні: Сементковський вважав, що це собор Михайлівського Золотоверхого монастиря, Д. Ровинський спочатку побачив у зображенні Софійський собор у Києві, потім — Почаївську лавру, а П. Попов дійшов висновку, що це — Новгород-Сіверський Переображенський собор. (Див.: Попов П. М. Матеріали до словника українських гравірів / Павло Попов. — К.: УНІК, 1926. — С. 105).

¹⁹ Флекель М. И. От Маркантонио Раймонди до Остроумовой-Лебедевой: Очерки по истории и технике репродукционной гравюры XVI—XX веков / М. И. Флекель. — М.: Искусство, 1987. — Илл. 5.

хевича, який представлений як учасник сакрального дійства в образі св. Мелетія²⁰ і на честь якого ця гравюра була виконана. Бездоганна графічна культура та віртуозна гравірувальна техніка відчужаються в усіх деталях: зображеннях святих, крилатих янголів, які тримають стрічку з текстом, дерев з густими пишними кронами, в орнаментальному оздобленні родинного герба Мелетія Вуяхевича.

До ранніх дошок колекції НБУВ належить датована 1700 роком станкова гравюра невідомого майстра. Ця унікальна пам'ятка — текст молитви, з якою патріарх Єрусалимський Парфеній звертається до Бога, Духа Святого й Божої Матері. Текстова частина композиції прикрашена видовженою на всю ширину горизонтальної за форматом дошки заставкою, яка складається з овалного медальйону із зображенням Голгофи (у центрі), апостола Якова та сцени «Воскресіння Ісуса Христа», зображених у прямокутних рамках по краях заставки. Площини заставки між медальйоном і бічними композиціями заповненні вишуканим рослинним орнаментом. Під заставкою — тринадцять рядків тексту. Гарний кириличний шрифт, награвірований напівуставом, відзначається чіткістю й високою графічною культурою. Унизу широкою декоративною смугою композицію завершує стрічка тексту тайнопису(?), що нагадує витончену каліграфію арабської в'язі. Графіка цієї частини тексту майже ідентична графіці письма, що зустрічається у рукописній книзі XV ст. «Псалтир Троїцької лаври»²¹.

Початок XVIII ст. в колекції НБУВ представлений оригіналами мідних гравірувальних дошок видатного українського майстра Леонтія Тарасевича, з яких було надруковано ілюстрації у виданні «Патерик или отечник печерській» (Київ, друкарня лаври, 1702). Тарасевичем було виконано сорок п'ять мідеритів. У колекції бібліотеки зберігається одинадцять дошок, підписаних авторською монограмою «*L.T.*». Інші 16 гравірувальних дошок до «Патерика», які відчутно поступаються технікою виконання оригіналам, є копіями, що були виконані невідомими граверами XVIII–XIX ст.

Дмитро Степовик — відомий дослідник творчості Леонтія Тарасевича — дійшов висновку, що «історія відвела цій людині одну з провідних ролей в утвердженні бароко у станковій та книжковій графіці України. ...Його творчість мала об'єднавчий характер. Це дає підстави розглядати доробок художника в контексті всього українського мистецтва доби як видатне явище в історії стилю бароко на українських землях»²². Оцінюючи ілюстрації Л. Тарасевича до «Патерика», Д. Степовик розглядає їх як концентрацію здобутків «не лише української графіки, а й живопису другої половини XVII ст. Навіть порівняно з попереднім доробком гравера у Вільно, Москві й Чернігові, позначеним майстерністю та пошуком оригінальної образної мови, цикл про печерських отців вражає новаторством. Дивує глибина проникнення ілюстратора в ідейний зміст книги, розуміння ним різних деталей життя й історії українського народу. Якщо у віленських гравюрах Л. Тарасевича художні «українізми» виявлені як поодинокі акценти в потоці литовських, польських, білоруських, німецьких та інших віянь, то в циклі 1702 р.

²⁰ Попов П. М. Матеріали до словника українських граверів / Павло Попов. — К. : УНІК, 1926. — С. 105.

²¹ Див. іл.: Энциклопедический словарь: в 82 тт. / издатель: Ф. А. Брокгауз, И. А. Ефрон. — СПб., 1890. — Т. 44. — 1897. — С. 616.

²² Степовик Д. В. Леонтій Тарасевич і українське мистецтво барокко / Д. В. Степовик. — К. : Наук. думка, 1986. — С. 46.

місцеві [мабуть варто підсилити цю думку — національні] традиції домінують чітко й виразно»²³. Дмитро Степовик детально проаналізував увесь цикл ілюстрацій Леонтія Тарасевича до «Патерика» 1702 року, тому немає потреби поглиблено та всебічно аналізувати їх у статті до каталогу. Але дослідження оригіналів дощок кліше *de visu* дають можливість детальніше проаналізувати саме техніку гравірування й оцінити віртуозну майстерність мистця в різцевій гравюрі на міді.

Зміст Києво-Печерського патерика, надзвичайно яскраві життєписи преподобних святих, насичені численними подробицями, вимагали мистецького досвіду, адекватної майстерності та неабиякого таланту ілюстратора. Леонтій Тарасевич, безумовно добре обізнаний із творчим доробком свого талановитого попередника гравера Іллі²⁴, спираючись на нього, водночас створив цілком оригінальний цикл ілюстрацій, де крім багатьох досягнень і сміливих новацій виявив блискучий талант художника-оповідача.

Дмитро Степовик, розглядаючи цикл ілюстрацій до «Патерика» «в кількох образно-типологічних зрізах», наголошує, що композиція частини ілюстрацій Л. Тарасевича побудована за принципом полісюжетності, «коли різночасові події зображалися в одному просторі», а решта — за принципом одночасного «експонування на аркуші «портретного» образу персонажа та епізодів з його життя»²⁵, зображених в окремих клеймах, розміщених навколо більшої за розмірами центральної композиції.

Гравюри Л. Тарасевича — невеликі за розміром (трохи більше 15 см по вертикалі та близько 12 см по горизонталі). Це переважно складні композиції (центральні зображення яких часто доповнені клеймами) із зображенням просторових планів, багатьох фігур, архітектурних споруд, інтер'єрів, ландшафтів і безлічі деталей: пагорбів, дерев, квітів, валунів, кораблів, рибальських човнів, предметів побуту тощо. І кожне окреме зображення, кожна щонайдрібніша деталь в композиції має своє місце, чітко продумане та ретельно розраховане.

Чітко продумано і розташування житійних сюжетів у композиціях Леонтія Тарасевича. В одних випадках мистець їх розміщує окремими клеймами овальної або прямокутної форми (числом п'ять або шість), що по сторонах і по низу обрамляють центральну, найбільшу за розмірами, композицію із зображенням крупним планом постаті святого. Є ілюстрації, у яких клейма розміщені по одному або по два у нижній частині, під головною композицією із зображенням одного або одразу двох святих. Часто у горішній, більшій за розмірами композиції святий або одразу двоє святих зображені не статично — «статуарно-портретно», а як центральні персонажі відтвореного сюжету з їхнього життя. Частина ілюстрацій із зображенням святого взагалі не містить клейм. Це або сюжетні композиції, присвячені конкретному епізоду з життя святого, або такі,

²³ Степовик Д. В. Леонтій Тарасевич і українське мистецтво барокко / Д. В. Степовик. — К. : Наук. думка, 1986. — С. 172.

²⁴ Перше відоме видання «Патерика печерського лицевого» з дереворитами Іллі (всього 28) датується 1656 роком. Видання «Патерика Печерського» 1661 р., у графічному оздобленні якого крім Іллі брали участь ще троє майстрів, налічує вже 47 ілюстрацій у тексті. (Див.: Запаско Я. П., Ісаєвич Я. Д. Пам'ятки книжкового мистецтва. Каталог стародруків, виданих на Україні. Книга перша (1574—1700) / Яким Запаско, Ярослав Ісаєвич. — Львів : Вид-во при Львів. держ. ун-ті вид. об-ня «Вища школа», 1981. — С. 72—74).

²⁵ Степовик Д. В. Леонтій Тарасевич і українське мистецтво барокко / Д. В. Степовик. — К. : Наук. думка, 1986. — С. 175.

що близькі до ктиторсько-епітафіальної групи українського живописного портрета XVIII ст.²⁶ «В репрезентативному ктиторському портреті, — читаємо у П. Білецького, — перед художником стояло важке і суперечливе завдання: сконцентрувати увагу на обличчі, а також не занедбати жодної деталі костюма та антуражу, багатство і точність котрих були необхідні для створення пишноти образу та характеристики станової приналежності ктитора»²⁷. Інше завдання — створення історичного репрезентативного портрета — вирішував Л. Тарасевич²⁸. Зображувані ним особи не були його сучасниками: між ним і тими, кого він зображував, існувала часова дистанція у декілька століть²⁹. Тому він концентрує увагу на переконливості створеного своєю уявою образу, надаючи йому «портретних» індивідуальних рис, що склалися під впливом наявної іконографії та життєписів Києво-Печерського патерика. А конкретні подробиці і деталі в гравюрах Л. Тарасевича зображені, аби переконливіше виявити церковно-ієрархічну належність святого та його зв'язок з життям Києво-Печерської лаври. Преподобного Стефана, ігумена Печерського, зображено в багатому церковному облаченні фронтально, крупним планом. Він тримає великий фоліант у коштовній обкладинці та посох вишуканої форми. Гарне витончене обличчя, великі виразні очі, тонкий орлиний ніс, густі борода і кучері, що падають на плечі, створюють образ, сповнений величчя, шляхетності й духовної повноти. Таке відчуття підсилює композиція гравюри. Преподобний Стефан стоїть на високому пагорбі, порослому квітами. Позаду зображений чудовий краєвид із широким плесом ріки та величною панорамою міста на високих пагорбах. Зіставлення окресленої чітким силуетом постаті святого і глибини широкого простору за ним надає образу монументальної величчя й урочистої репрезентативності.

Якщо у малярських портретах ктиторсько-епітафіальної групи переважав замкнений простір, і портретована особа зображувалася в інтер'єрі кімнати без вікна або з

²⁶ Відомо, що Леонтій Тарасевич з великим успіхом працював у галузі не тільки графічного, а й живописного портрета. Після пожежі у 1718 р. в Києво-Печерській лаврі, від якої постраждали розписи Успенського собору, в систему яких входили і ктиторські портрети, Олександр Тарасевич і його помічники, (серед яких був і Леонтій) написали цілу портретну галерею ігуменів, архимандритів та ктиторів лаври. (Див.: *Білецький П. А.* Украинская портретная живопись XVII—XVIII вв. / Платон Белецкий. — Л.: Искусство, 1981. — С. 89—90).

²⁷ *Білецький П. О.* Український портретний живопис XVII—XVIII ст. Проблеми становлення і розвитку / Платон Білецький. — К.: Мистецтво, 1969. — С. 154.

²⁸ Серйозність свого наміру щодо створення портретних образів, наділених індивідуальними рисами, Леонтій Тарасевич одразу заявив у гравюрі титулу, у якій усі дванадцять зображених преподобних наділені індивідуальними портретними рисами, що зберігаються за ними в інших композиціях циклу ілюстрацій з їхніми зображеннями.

²⁹ У тексті «Києво-Печерського патерика» немає словесних портретів з описанням індивідуальних зовнішніх рис святих. Автори лише їх порівнюють із сонцем, місяцем і зірками: «...з них хто як сонце, хто як місяць, а хто як зірки». (Див.: *Патерик Печерский или Отечник* / Изд. Киево-Печерской лавры. — К., 1998. — С. 28). Д. Степовик, звертаючи увагу на правдиві словесні портрети в тексті «Патерика...», має на увазі їх духовну, а не фізіономічну характеристику, і тому слушно зазначає, що «Крізь опис чудес небесних явищ, пригод читач бачить прекрасно змальовані, правдиві словесні портрети фундаторів монастиря Антонія й Феодосія; народних лікарів-цілителів, що відмовлялися від плати за труд; талановитих майстрів пензля і будівельників; пекарів-проскурників і навіть гробокопачів, які охоче виконували найважчу і непристизну роботу...». (Див.: *Степовик Д. В.* Києво-Печерська лавра / Дмитро Степовик. — К.: ПБП «Фотовідеосервіс», 1993. — С. 19. — (Бібліотека українця. — № 4—8).

невеликим віконним отвором, крізь який, зазвичай, видно краєвид із церквою, побудованою на кошти портретованого, то у гравюрі Леонтія Тарасевича «Преподобний Полікарп, архімандрит Печерський» постать святого зображена у відкритому архітектурному середовищі: крізь високі пружні арки, що спираються на стрункі тосканські колони, добре видно подвір'я монастиря та західний фасад Успенського собору. Композиційною будовою гравюра майже не відрізняється від малярських портретів ктиторсько-епітафіяльної групи. Відповідно до моменту урочистого «представлення» преподобний має парадне вбрання: на голові оздоблена коштовним камінням митра; гаптований орнаментом фелон, прикрашений шитвом сакос та єпитрахиль з хрестами; з правого боку — оздоблена китицями ромбовидна палиця із зображенням серафима. Правицею архімандрит тримає посох, а долоня лівої руки покоїться на Євангелії. Преподобний стоїть біля вкритого важкою скатертиною столу, на якому майстер зобразив Євангелію, дві книги і скульптуру Розп'яття.

У житійних сценах, що супроводжують портретні зображення преподобних, автори «Патерика» зосереджують увагу на описанні фактів їхнього життя і, насамперед, на їхній подвижницькій діяльності. З тексту можна лише дізнатися, що відбувалося в житті преподобних, але те, як це відбувалося, у якій обстановці — для мистця-ілюстратора становило певні труднощі. Він мав самостійно вирішити режисуру зображуваної сцени, типаж дійових осіб, їхню взаємодію. Але, водночас, це дає майже необмежену свободу його фантазії. Леонтій Тарасевич скористався цим повною мірою, наблизивши збагачені його фантазією житійні сцени до сучасності. Краєвиди, архітектура, одяг, предмети побуту — усе у нього було упізнане, знайоме його сучасникам. А від того у глядача значно підсилювалося відчуття реальності.

Кожна композиція, незалежно від її змісту та розташування на аркуші, обов'язково супроводжується текстом з поясненнями³⁰; адже логіка послідовності розміщення окремих житійних сюжетів у гравюрах (якщо виходити з послідовності описання подій в тексті), вірогідно, у кожному окремому випадку диктувалася ще й художньо-естетичними чинниками. Наступне суттєве зауваження щодо розташування житійних сюжетів. У композиціях, розміщених у менших за розміром клеймах, мистець не допускає сукцесивного методу зображення, а у центральній великій композиції із зображенням преподобного, якому присвячена ілюстрація, на другому плані, в єдиному зображальному просторі (площині) часто відтворені окремі епізоди з історії життя святого, які відбувалися в різний час і різних місцях. До такого методу Л. Тарасевич здебільшого вдається в ілюстраціях, які зовсім не містять клейм, або їхня кількість обмежена до одного або двох під центральною композицією.

Як мистець-ілюстратор Л. Тарасевич з величезною шаною та надзвичайно уважно ставиться до тексту «Кієво-Печерського патерика». Він вчитується у кожне слово життєписів, відслідковує розвиток подій, ретельно обираючи для ілюстрування найважливіші, на його думку, історії з життя кожного окремого святого. Водночас Леонтій Тарасевич виявляє неабияку сміливість у графічному відтворенні описаних у «Патерику» життєписів, а іноді навіть відступає від тексту.

³⁰ Ці стислі підписи викликані, на нашу думку, не лише необхідністю чіткого відсилку зображеної житійної історії до тексту «Патерика», а ще й бажанням підкреслити вагу обраного для ілюстрування даного конкретного епізоду біографії святого.

Цикл житійних ілюстрацій відповідно до композиції тексту «Кієво-Печерського патерика» розпочинає гравюра, присвячена преподобному Антонію Печерському. Вертикальна за форматом композиція складається з шістьох наближених до овалу і різних за розміром клейм. У центральному клеймі вертикального формату на передньому плані фронтально зображено постать преподобного Антонія Печерського у чернечому вбранні. Це, на нашу думку, традиційний для ілюстрацій «Кієво-Печерського патерика»³¹ своєрідний репрезентативний образ святого, який своєю подвижницькою діяльністю заслужив славу і благодать Божу. Найважливіші змістовні ознаки цієї композиції: правицею Антоній посилає благословення, а лівою рукою тримає розгорнутий сувій з написом: «Господи, да буде на місці цьому благословення святої Афонської гори»; праворуч від нього на другому плані зображений порослий деревами пагорб зі входом до печери; на дальньому плані — краєвид, який, безумовно, можна було побачити з того місця, куди прийшов Антоній після перебування на святій Афонській горі. З багатої на чудесні події біографії преподобного Антонія Л. Тарасевич обрав для зображення у клеймах лише конкретно-історичні епізоди: постриг у Афонському монастирі (горішнє клеймо праворуч), повернення на київську землю (клеймо, розташоване по діагоналі ліворуч), молитва святого у власноруч виритій печері (горішнє клеймо ліворуч), призначення Антонієм преподобного Феодосія ігуменом на прохання монастирської братії (клеймо, розташоване по діагоналі праворуч), прощання монастирської братії з померлим святим у нижньому (у вигляді пишного барокового картуша) горизонтальному (на всю ширину аркуша) клеймі.

Ліворуч від центральної композиції Леонтій Тарасевич зосередив однофігурні, а праворуч — багатофігурні композиції. У сцені «Антоній у печері» в центрі композиції зображено святого, який стоїть на одному коліні і проникливо звертається із молитвою до Всевишнього. Промені яскравого світла, як символ Божої благодаті, осяяли святого в маленькій печері. Перед ним на землі лежать розгорнута книга, лопата і заступ. Символічного змісту набуває й зображення дерева ліворуч біля печери, що нагадує виноградну лозу. Завдяки емоційності й виразності пози та жесту святого, бездоганному співвідношенню градації тону від сліпучого білого до глибокого темного зображена сцена сокровенної молитви до Бога, сповнена емоційної виразності та глибини символічного змісту.

Сцена постригу Антонія в Афонському монастирі у правому верхньому куті також зображена у замкненому просторі монастирського храму. Але, на відміну від попередньої, ця сцена вирішена як багатофігурна композиція. Вражає майстерність, з якою Л. Тарасевич розмістив в обмеженому просторі сім фігур (ми бачимо повністю лише три), відтворивши відчуття присутності великої кількості людей.

У сцені призначення преподобного Феодосія ігуменом, яка відбувається біля печери преподобного Антонія, Л. Тарасевич, аби зобразити багатьох присутніх на церемонії монастирської братії («число було їх двадцять») також обмежується зображенням трьох постатей на передньому плані; інші присутні зображені так, що видно лише дві голови за постаттю Феодосія та три фрагменти голів, ледь окреслених на дальньому плані.

³¹ Така сама композиційна схема і в гравюрах Іллі до «Патерика печерського», що вийшов друком у Кієво-Печерській лаврі 1656 (ДПБ) та 1661 рр. (НБУВ).

Проте компактність зображеної групи, ритмічний рух по діагоналі у глибину простору, точно знайдена лінія обрізу композиції рамкою гравюри дає реальне відчуття багаточисельності дійових осіб.

Якщо у мініатюрі зі сценою посвячення на ігумена, дія якої відбувається біля входу в печеру, постаті ченців замикають простір, то в мініатюрі із зображенням преподобного Антонія, який підходить до Києва, ілюзія глибини простору, досягнута структурою композиції, не тільки сприймається як реальність, але й набуває символічного значення — до зображеної на дальньому плані святої обителі як мети подорожі Антонія веде важкий, звивистий шлях, як і сама дорога, якою йде, спираючись на посох, святий преподобний.

Завершує розповідь мистця вміщена в долішньому клеймі сцена прощання монастирської братії зі своїм духовним наставником — преподобним Антонієм. Своєю композиційною структурою гравюра нагадує ікони «Успіння Богородиці»: видовжений горизонтальний формат, зображення в центрі, у глибині, спочилого на одрі; на передньому плані перед одром — велика запалена свічка у свічнику. Але, на відміну від іконографії «Успіння Богородиці», постаті розміщені не півколом за одром, а двома окремими групами лише в головах і в ногах померлого. Виразними позами та жестами присутніх Леонтій Тарасевич переконливо передає емоції, надаючи зображеній сцені драматичного звучання.

Композиційна схема ілюстрації до життєпису преподобного Антонія повторена в гравюрі, присвяченій його сподвижнику — преподобному Феодосію. У чотирьох бічних малих клеймах і долішньому горизонтальному клеймі, які обрамляють центральну композицію (із зображенням крупним планом постаті преподобного Феодосія на тлі мальовничого краєвиду Дніпра та пагорба із входом у печеру), зображені ключові події біографії святого, описані у «Печерському патерику». Принагідно зауважимо, що одна з найважливіших подій в житті Феодосія — призначення його ігуменом — автором ілюстрацій опущена, адже вона вже була зображена в гравюрі, присвяченій його наставнику, преподобному Антонію. А це засвідчує, що підхід Л. Тарасевича до ілюстрування «Патерику» був ретельно продуманим і комплексним.

Особливо показовим є прагнення майстра наділити образи святих характерними індивідуальними рисами не лише у портреті, що подається крупним планом у центральній композиції, а й зберегти цей ним створений образ легко впізнаваним і в інших життєвих сюжетах ілюстративного циклу. Так, наприклад, завдяки індивідуальним портретним рисам преподобні Антоній та Феодосій легко упізнаються навіть в ілюстраціях, присвячених життєписам інших святих або подіям, описаним у «Патерику» («Преподобний Еразм з Богородицею і преподобними Антонієм та Феодосієм», «У Влахерні Богородиця малярам золото дає», «Одкровення Симонові про створення церкви Печерської» та ін). «Впадає в око, — читаємо у Д. Степовика, — прагнення мистця індивідуалізувати й психологізувати печерських отців. Створенні без прямого наслідування попередніх іконографічних прототипів, ці образи вражають підкресленням особистого і неповторного в людині. Крім Антонія і Феодосія, які знайшли поважне іконописне тлумачення, Л. Тарасевич мав перед собою лише ті зразки образів печерських святих, що їх створив у своїх дереворитах Ілля. Леонтій Тарасевич якоюсь мірою врахував наявну традиційну іконографію, але застосував до неї власну концепцію персонажів як

енергійних, діяльних людей»³². У житійних сюжетах він не обмежується індивідуалізацією образів печерських святих. В ілюстраціях, присвячених, приміром, преподобним Мойсею Угріну та Варлааму, майстер, як це у свій час зробив Джотто, сміливо порушує усталену іконописну традицію незмінності образу святого. У житійних «історіях», зображених у клеймах, преподобні Мойсей Угрин і Варлаам постають перед глядачем у молодому віці, з густими кучерями та без бороди. Тобто, Л. Тарасевич зображує печерських святих не лише у конкретному, впізнаваному середовищі, «а також і у часі, що змінює ... зовнішність, як відбувається це з будь-якою людиною»³³.

В ілюстраціях, присвячених преподобному Мойсею Угріну в мініатюрних клеймах, розташованих навколо центральної композиції із зображенням образу святого, Л. Тарасевич послідовно змальовує ключові події його подвижницького життя. Спочатку ми бачимо сцену викупу полоненого Мойсея вельможною польською пані. У кімнаті за столом, вкритим скатертиною з оторочкою, сидять Мойсей Угрин (в центрі), продавець (ліворуч) і вельможна пані (праворуч). На столі лежить велика купа монет. Праворуч від вельможної пані видно голову літнього чоловіка, який стоїть у арковому отворі. Ліворуч від продавця — молодий чоловік, який сидить за столом під завісою з важкої тканини, що діагонально спадає долу. На передньому плані, перед столом, зображено круглий ослінчик на трьох ніжках. Як бачимо, сцену торгу відтворено конкретно і буденно. У наступній сцені ми бачимо юнака Мойсея, який відмовляється від любовних домагань вельможної пані, власністю якої він став. На передньому плані композиції зображено цю ж пані, яка намагається утримати святого у своїх обіймах. На другому плані зображені розкішне ліжко під балдахіном і дверний отвір, через який видно балюстраду палацу і парк. Далі драматична історія преподобного переносить глядача у муровану кімнату з голими стінами і решітчастим вікном, де, прикутий масивним ланцюгом до стіни, схиливши голову, стоїть Мойсей Угрин перед ченцем, який виконує обряд постригу. Праворуч, крізь вузьку щілину аркового дверного отвору видно подвір'я багатого господарства, від володіння яким Угрин відмовився заради служіння Господу. У наступній композиції зображена сцена побиття преподобного за наказом розлюченої вельможної пані. У центрі на землі лежить, спершись на руки, Мойсей, якого б'ють дрючками двоє холопів. На другому плані праворуч зображено постаті вельможної пані і чоловіка, які стежать за виконанням наказу. На передньому плані, у правому нижньому куті композиції, зображено кинутий на землю плащ, а на дальньому плані простір композиції замикає зображення будівлі подвір'я, де відбувається покарання. У нижніх двох клеймах горизонтальної прямокутної форми із заокругленими кутами зображено сцени у палаці польського короля Болеслава та смерть преподобного Мойсея Угрина.

³² Степовик Д. В. Леонтій Тарасевич і українське мистецтво барокко / Д. В. Степовик. — К. : Наук. думка, 1986. — С. 175.

³³ О. Степанов, аналізуючи житійний фресковий цикл Джотто в Ассізї, присвячений св. Франциску, наголошує, що найбільш сміливим новаторством авторів циклу є порушення середньовічної традиції незмінності зовнішності святого. «Раніше святих зображували у невизначеному просторі, під знаком вічності. Св. Франциска творці ассізіського циклу вперше показали не лише у середовищі, впізнаваному за суспільними прикметами, але і в часі, що змінює його зовнішність, як відбувається це з будь-якою людиною». (Див.: Степанов А. В. Искусство эпохи Возрождения. Италия. XIV—XV века / Александр Степанов. — СПб. : Азбука-классика, 2005. — С. 85).

Багатофігурні композиції цих мініатюр ретельно продумані в усіх деталях. У першій мініатюрі ми бачимо, польського короля Болеслава на встановленому на двоступінчатому подіумі троні, під балдахіном, у розкішному царському вбранні, з короною на голові та берлом у руці. Перед ним на колінах — вельможна пані. Ліворуч від короля напівколом майстер зобразив натовп вельмож, які жестами жваво реагують на слова пані. Серед натовпу видно і постать святого, який виділяється від інших фігур жестом притиснутих у відчаї до грудей рук та німбом навколо схиленої вбік голови. Завершує розповідь сцена прощання ченців зі святим. У келії, на передньому плані ліворуч, зображено святого Мойсея Утрина на смертнім одрі. Над головою святого горить велика свічка, перед ліжком — курильниця. Праворуч, в ногах померлого — група ченців (серед них — преподобний Антоній), які прийшли попрощатися. Один із ченців тримає перед собою розгорнутий требник і читає молитви. На передньому плані, у правому нижньому куті композиції, зображено ченця, який сидить, скорботно схиливши голову на руку. Праворуч, крізь широкий арковий отвір келії, видно монастирський двір, три постаті на тлі одноповерхового будинку під високим гостроверхим дахом.

Прагнення Л. Тарасевича до урізноманітнення композиційних схем спонукало його варіювати і в методах зображення житійних сюжетів, які розташовані в гравюрах не лише окремими композиціями в клеймах. У багатьох ілюстраціях циклу, а це переважно такі, у яких центральна композиція доповнюється одним нижнім клеймом або взагалі не має клейма, за постаттю святого в центрі крупним планом зображено один або декілька епізодів з його життя. Слід наголосити, що ці різні за часом і місцем дії житійні сюжети зображені в єдиній площині та в єдиному просторі. Так, у гравюрі «Преподобний Григорій, Чудотворець Печерський» у центрі горішньої композиції майже квадратного за форматом верхнього поля крупним планом, фронтально, на повний зріст зображено постать преподобного Григорія Чудотворця. Цей поважний старець у чернечому одязі з довгою сивою бородою молитовно склав руки, журно схиливши голову. На його обличчі застиг страдницький вираз. На другому плані композиції бачимо два епізоди, пов'язані з життям святого. Праворуч — Григорій Чудотворець та три ченці будять трьох крадіїв, які лежать на землі недалеко від дерев'яної келії святого. Ліворуч зображено історію розбійників, які намагалися ввести в оману Григорія Чудотворця і поплавилися тим, що ця брехня справдилася не на їхню користь. На першому плані цієї композиції — троє людей, які з жахом тікають із саду, залишивши на землі мішок, наповнений яблуками. На другому плані — дерев'яна келія святого і розлогі дерева. На одному дереві висить один з розбійників, який, падаючи з нього, удавився коміром. Таким чином, історію з розбійниками Леонтій Тарасевич проілюстрував двома епізодами, що відбувалися в одному місці, але у різний час.

Передачу ключової сторінки історії життя преподобного Григорія — мученицьку смерть — автор відокремлює від центральної композиції розташуванням у полі долішнього пишно орнаментованого овального картуша видовженого горизонтального формату. Тут ми бачимо сцену із образом князя Ростислава Всеволодовича, який чинить несправедливий суд над святим Григорієм. Оповідний характер у трактуванні цієї трагічної сцени визначається численними подробицями: порослий деревами та очеретом берег Дніпра, широке плесо ріки, човен на воді, наметовий табір на протилежному березі, виразні жести князя та його воїнів, які виконують жорстокий наказ князя, характерна

поза святого, який з важким каменем на шиї, розкинувши руки, падає у воду. Гравюра досить точно відтворює розповідь авторів «Патерика».

Сукцесивний метод подачі різних епізодів з історії життя конкретного святого в межах одного простору із зображенням в кожній такій мізансцені як головної дійової особи цього ж святого більш характерний для ілюстрацій, що мають поділену на дві частини композиційну схему — горішнє велике клеймо, наближене до квадратного формату і долішнє, удвічі менше за розміром, видовжене по горизонталі. Розміщення в межах одної композиції, одного зображального простору по два, іноді і більше епізодів є характерним саме для горішніх клейм: названа вище гравюра «Преподобний Григорій, Чудотворець Печерський», ілюстрації «Преподобний Никон Сухий», «Святий Єфрем, єпископ Переяславський», «Преподобний Даміан, Пресвітер і Целитель», «Преподобний Агапіт Лікар», «Преподобний Прохор Лободник» та інші. І, як правило, у зображенні таких сцен автор максимально точно наближений до тексту. Хоча є й винятки. На гравюрі, присвяченій історії життя славетного ікономаляра Аліпія, Л. Тарасевич не йде за текстом «Патерика», де говориться, як янгол написав замість тяжко хворого Аліпія ікону «Успіння Богородиці», а зобразив янгола під час роботи над іконою «Богоматері з Немовлям» (Замилування). Такий нетиповий для майстра відступ від тексту, вірогідно, спричинений художньо-формальною доцільністю — видовжений по горизонталі формат композиції «Успіння Богородиці» неможливо було б без втрат для композиції вмістити у квадратний формат площини клейма. І ще одна надзвичайно цікава деталь, що засвідчує комплексне бачення мистцем ілюстративного циклу в цілому. У сцені «Аліпій за роботою», у правій частині верхнього клейма, зображена ікона Антонія і Феодосія, точно повторена майстром на гравюрі «Пришестя іконописців з Царгорода у монастир Печерський», у сцені з грецькими майстрами, яким показують ікону із зображенням преподобних, аби вони впізнали в них саме тих, від кого десять років назад у Константинополі отримали золото на будівництво храму в Києві.

В ілюстрації до життєпису преподобного Даміана, при передачі епізоду явлення хворому святому янгола в образі преподобного Феодосія, Л. Тарасевич вдається до буквального «цитування» тексту: «...коли перебував він у молитві, раптом став коло його ліжка блаженний Феодосій, який припав до його грудей...»³⁴. Леонтій Тарасевич так і чинить у цій сцені: бачимо янгола з крилами, і янгол має зовнішні риси преподобного Феодосія, які ми бачимо на гравюрі, що ілюструє главу до життя святого Даміана. Аби надати зображенням в ілюстрації сценам більшої переконливості та правдивості, майстер насичує їх багатьма конкретними і легко упізнаваними його (Тарасевича) сучасниками подробицями: подвір'я монастиря, інтер'єр келії святого Даміана (горішнє клеймо), вкрита грубим рядном дерев'яна лава, оберемок соломи під головою хворого, капці, глек, жбан, карафка, що стоять на підлозі та на полиці під решітчастим вікном (долішнє клеймо).

Блискучий талант Л. Тарасевича як видатного майстра монументально-епічного циклу ілюстрацій, що відзначається надзвичайною змістовною і стильовою цілісністю,

³⁴ Патерик Києво-Печерський / за ред. написаною 1462 року по Різді Христовому печерським ченцем Касієм; упоряд., адаптувала українською мовою, склала додатки та примітки Ірина Жиленко. — 2-е вид. — К. : Видавничий дім «KM Akademia», 2001. — С. 49.

у жодному разі не затіняє його як одного з кращих оповідачів свого часу, «який знає, де треба посилити, а де послабити напруженість сцени, надати зображенню спокійної рівноваги чи драматичного зіткнення. При розв'язанні сюжетів «Покарання Сергія», «Преподобний Іоан Багатостраждальний», «Преподобний Марко Печерник (Гробкопач)», «Преподобний Тит. Покарання Євгарія» тощо Л. Тарасевич показав себе майстром «страшного оповідання». Він ставить глядача перед порогом незвіданих таємниць, вражаючих пригод, усього загадкового та незбагненого. В основі цього засобу лежить передусім барокова образність з її контрастами і напруженістю. Але в цих сюжетах розпізнаються також, з одного боку, елементи містичного оповідання середніх віків, а з другого — зародки майбутньої романтичної повісті із «страшним» змістом, з духами і привидами»³⁵. На гравюрі «Преподобний Матвій Прозорливий» ці бісівські потвори — втілення злих сил — подані в образах воїна та козлоногого рогатих бісів, що їздять на свині, вчиняють страшенний галас вночі на подвір'ї монастиря. В ілюстрації до життєпису «Преподобний Іван Багатостраждальний» гравер зобразив страшного величезного дракона, який своїм отруйним вогняним подихом опалив голову святого. А в клеймах, що ілюструють епізоди з життєпису Преподобного Ісакія Печерського, Леонтій Тарасевич своєю багатою фантазією надзвичайно яскраво відтворює страхітливі сцени, описані в «Патерику»: «Раптом світло возсіяло в печері, ніби від сонця, так, аж очі людські сліпило. І прийшли до нього два юнаки прекрасні, і сяяли обличчя їхні, немов сонце. І кажуть йому: «Ісакію! Ми — янголи, а ось іде Христос із янголами». І Ісакій, вставши, побачив натовп бісів, і обличчя їхні були яснішими від сонця, один же посеред них сяяв дужче від інших, і обличчя його променилося. І сказали йому: «Ісакію! Це Христос! Поклонися йому». ...І вдарили [музики] в сопілки і в гуслі, і в бубни, і почали вони грати. І, втопивши його, залишили його ледве живого...»³⁶. Усі ці жахи зображені так жваво та динамічно, в оголених тілах бісів, що танцюють, стільки пластичної виразності, що складається враження, наче все це відбувалося насправді і гравер сам спостерігав це фантастичне дійство.

Розглядаючи ілюстративний цикл Києво-Печерського патерика, визначаємо подекуди наслідування іконописним принципам композиційної побудови, активне застосування сукцесивного методу зображення, а тому виникає спокуса закинути Леонтієві Тарасевичу тягіння до середньовічних архаїчних форм. Але більш уважне дослідження графічного циклу засвідчує новаторський дух його творчості, що базується на основі глибокого сприйняття ним в західноєвропейському мистецтві бароко саме найбільш прогресивної, реалістичної течії, могутнім імпульсом якої стало мистецтво доби Відродження. «Одне з основних положень середньовічної і насамперед візантійської естетики — теза невітленості «Писання» (тобто тексту) у зримих образах, про принципову неадекватність зображуваного зображуваному. ...Зримий образ не може й не має втілювати всього змісту, він є лише одним із ступенів наближення, лише знак, за яким має розкритися *інше*. Це *інше* необхідно не стільки побачити, скільки вгадати в зображенні,

³⁵ Степовик Д. В. Леонтій Тарасевич і українське мистецтво барокко / Д. В. Степовик. — К. : Наук. думка, 1986. — С. 184.

³⁶ Патерик Києво-Печерський / за ред. написаною 1462 року по Різдві Христовому печерським ченцем Касяном; упоряд., адаптувала українською мовою, склала додатки та примітки Ірина Жиленко. — 2-е вид. — К. : Видавничий дім «KM Akademia», 2001. — С. 171.

мета якого — лише привідкрити завісу над захованою істиною». А «в мистецтві нового часу, починаючи з доби Відродження... в якості основного постулату завжди зберігається уявлення, що будь-який сюжет, сформульований словами, візуально втілюваний, і в більш загальному плані: все що зображується — можна зобразити. ...Мистецтво Відродження прагне звести до мінімуму неспівпадіння між тим, що можна побачити в картині, і текстом, який ця картина ілюструє»³⁷. У Л. Тарасевича всі житійні сюжети (і ті, що зображені в окремих клеймах, і ті, що зображені на другому плані в центральних композиціях за «портретом-образом» святого) практично повністю співпадають із текстом «Патерика». Більше того, центральні композиції в гравюрах «Преподобний Антоній Печерський», «Преподобний Феодосій Печерський», «Преподобний Ісакій Завторник», «Преподобний Варлаам Печерський», «Преподобний Григорій, Чудотворець Печерський», «Преподобний Никон Сухий» та інші за своїм основним структурним принципом чіткого розподілу на дві просторові зони — близьку й далеку — наслідують традицію композиційної будови картини доби Ранняго Відродження. У центральних композиціях названих гравюр, як і в картинах італійських майстрів, «для першого плану [там де зображена постать святого на повний зріст] дистанції не існує, він гранично наближений до глядача; другий план представляє собою *вид на* — не тільки для глядача, але й для персонажів на першому плані, які споглядають, або, у всякому випадку, спроможні споглядати цей *вид*»³⁸. Тобто, певне розмежування двох просторів, їхнє композиційне співставлення як найважливіша структурна відмінність картини кватроченто, є характерною і для композиційної будови центрального зображення в багатьох гравюрах Л. Тарасевича.

Безумовно, Леонтій Тарасевич є одним із найяскравіших майстрів українського бароко. Та в ілюстративному циклі до «Києво-Печерського патерика» в зображенні житійних сцен він тяжіє до реалістичної течії західноєвропейського мистецтва XVII–XVIII ст. В ілюстрації до життєпису преподобного Ісаї, єпископа Переяславського, у тексті є сцена, де розповідається як перед преподобним з'явилися у вигляді прекрасних юнаків янголи, аби повідомити святого про освячення «небесно подобної» Печерської церкви. Вони підняли Ісаю і понесли його, і «як на хмарах, преподобний з'явився разом з іншими архієреями на чині»³⁹. Леонтій Тарасевич відмовився від цієї досить ефектної з точки зору барокового майстра сцени, а сконцентрував увагу читача на більш приземлених справах преподобного. У горішній, центральній композиції майстер, аби надати повнішої характеристики образів, поєднав репрезентативний портрет церковного ієрарха із зображенням поруч з ним убогих, сірих, голодних, очима сліпих і ногами кульгавих, до яких він був милостивий, «так що усі раділи йому і славили Бога, який дарував такого вчителя і наставника тій країні»⁴⁰.

³⁷ Данилова И. Е. О соотношении слова и изображения в византийской живописи // Данилова И. Е. Искусство средних веков и Возрождения. Древняя Русь. Италия. Живопись. Архитектура. Скульптура. Искусство и зритель / И. Е. Данилова. — М. : Сов. худож., 1984. — С. 27.

³⁸ Данилова И. Е. Тема природы в итальянской живописи кватроченто // Данилова И. Е. Искусство средних веков и Возрождения. Древняя Русь. Италия. Живопись. Архитектура. Скульптура. Искусство и зритель / И. Е. Данилова. — М. : Сов. худож., 1984. — С. 105.

³⁹ Патерик Печерский или Отечник / Изд. Киево-Печерской лавры. — К., 1998. — С. 151.

⁴⁰ Там само. — С. 150.

Життя і діяльність преподобних святих була тісно пов'язана з Києво-Печерською лаврою не лише як з духовною обителлю, а й як з місцем їхнього повсякчасного перебування, де відбувалися реальні події, де творилися чудеса ними та з ними самими. Леонтій Тарасевич як майстер глибокого реалістичного спрямування це добре розумів і блискуче відтворив у циклі ілюстрацій дух і неповторну красу Києво-Печерської лаври. Його графічні мініатюри насичені конкретними упізнаними деталями. Краєвиди, архітектура, інтер'єри церков і монастирських келій, печери, предмети побуту переконливо передають характерну атмосферу Києво-Печерської лаври як місця подвижницької діяльності героїв житійних історій «Патерика». На гравюрі «Пришестя іконописців з Царгороду в монастир Печерський» у нижньому клеймі подана дивовижної краси панорама Києва з боку Дніпра з величними соборами, монастирськими мурами та вежами на високих пагорбах, але не часів Київської Русі, а початку XVIII ст., тобто та, якою милувався сам майстер. Таке «переведення» історичних зображень у сучасне середовище є характерною рисою українського мистецтва доби бароко з його тяжінням до реалістичного відтворення світу.

Уважно розглядаючи гравюри Леонтія Тарасевича у київському виданні «Патерика» 1702 р., а особливо оригінали мідних дощок з колекції НБУВ, не перестаєш дивуватися надзвичайно високій технічній майстерності мистця. Штихель у його руках такий слухняний, що складається враження надзвичайно легкого подолання опору твердого металу. Вражає віртуозна майстерність гравірування, особливо у клеймах — мініатюрних композиціях (іноді розмір більшої сторони не дорівнював й 3 см) з великою кількістю персонажів, розвинутим складним сюжетом, часто-густо з активним дійством. Такі мініатюрні графічні «картини» завдяки досконалому рисунку, бездоганному тональному вирішенню сприймаються переконливо, як завершені в усіх деталях композиції. Так, у гравюрі «Одкровення Симонові про створення церкви Печерської» вражає не тільки легкість і дивовижна різноманітність засобів штрихування, а й раціональність, висока мистецька культура їх використання. У зображенні розп'яття в центрі композиції густа сітка штрихування виявляє не тільки тверду фактуру дерев'яного хреста, а й його страхотливу масивність. Абрис оголеного тіла Спасителя окреслено безперервною пружкою лінією, а його об'єм зроблено діагональним і перехресним штрихуванням. У передачі складок одягу використано різноманітне штрихування — крім діагонального і перехресного також і паралельне, що повторює лінію силуету постаті. Коли фігуру дальнього плану необхідно подати лише силуетом, окреслену форму він рівномірно заповнює перехресним і діагональним штрихуванням паралельними лініями. Віртуозна техніка Л. Тарасевича вражає і в подачі багатьох мініатюрних деталей. У зображенні Успенського собору, що трохи перевищує два сантиметри, він з надзвичайною точністю не тільки відтворив найдрібніші архітектурні деталі (пілястри, дверні та віконні аркові отвори, барокові бані, увінчані хрестами), а й передав божественну красу й монументальну велич прославленої споруди. Окремими короткими тонкими рисками мистець відтворює поверхню дзеркальної гладі води великої гавані, а в зображенні пишної крони дерева, квітки, клубів диму його різець нагадує легкі невимушені розчерки малюнка пером.

Вершинні здобутки Л. Тарасевича в техніці гравірування особливо чітко можна простежити, аналізуючи кліше гравюри «Преподобний Нестор Літописець». Майстер демонструє такий рівень володіння складними технічними засобами (штрихування

сіткою різної густоти, паралельними прямими, вертикальними, горизонтальними, діагональними довгими або короткими лініями, штрихування різної інтенсивності перехресними короткими лініями і крапками, імітація легкого розчерку малюнка пером), що дозволяє йому досягти неповторної виразності не тільки в зображенні людей, архітектури, предметів, а й у бездоганному тональному вирішенні зображеної сцени у цілому. Простір відтвореної різцем затишної кімнати, у якій преподобний Нестор пише духовну історію своєї країни, завдяки художньо-технічній довершеності наповнюється повітрям і ледь уловимими звуками, що надходять із затишного монастирського подвір'я.

В історії українського образотворчого мистецтва ілюстрації Леонтія Тарасевича до «Києво-Печерського патерика» за рівнем художнього і технічного виконання, новаторським підходом до вирішення складних завдань, поставлених майстрові епохою розвитку нових для української культури імпульсів, пов'язаних із мистецтвом доби бароко, мали надзвичайне значення. Творчий геній Леонтія Тарасевича критично сприйняв і відібрав із західноєвропейського бароко все найпрогресивніше та перспективне, і тим самим збагатив і підсилив його реалістичні тенденції яскраво вираженими українськими національними рисами.

Творчість видатного українського мистця й педагога кінця XVII — початку XVIII ст. Олександра Тарасевича в колекції НБУВ не представлена. Але три гравюри невідомого майстра XVIII ст. («Св. Антоній», «Св. Стефан» і «Св. Маргарита Кортонська») можна віднести до школи великого майстра⁴¹. Витончена техніка гравірування на металі, досконалий реалістичний рисунок, вишуканість світлотіньових співвідношень, пластична об'ємність і матеріальність форм видають руку надзвичайно талановитого мистця. Елементи рококо в названих гравюрах присутні лише в декорі рамок; образи святих виконано в реалістичній манері. З надзвичайною виразністю відтворено краєвид у гравюрі «Св. Антоній». Безкраї простори, високі пагорби на далекому обрії, високе небо з прозорими хмарами, віртуозно награвіровані найтоншими лініями, справляють неповторне враження.

У колекції НБУВ майже вичерпно представлено роботи талановитого українського майстра початку XVIII ст. Івана Мигури, творчість якого й дотепер залишається малодослідженою. Це переважна більшість з маловідомих на сьогодні науковцям творів майстра — двадцять одне кліше композицій, виконаних у техніці різцевої гравюри на чотирнадцяти мідних дошках (сім з них награвіровані з обох боків).

У статті, присвяченій творчості Мигури, Д. Ровинський подає перелік його творів із сімнадцяти позицій. Серед них він називає й підписану гравером дошку, яка зберігалася у Соловецькому монастирі. На її лицевому боці, пише Ровинський, було награвіровано образи Іллі пророка, а на звороті — великомучениці Катерини⁴². Автограм каталогу місцезнаходження згадуваної Ровинським дошки встановити не вдалося. Також невідомо, де зберігаються дошки із зображенням Івана Золотоустого (1705) та

⁴¹ Автори каталогу щиро вдячні професору Дмитру Власовичу Степовику щодо атрибуції цих творів.

⁴² Подробный словарь русских граверов XVI—XIX вв. / сост.: Д. А. Ровинский. — СПб., 1895. — С. 285.

великомучениці Варвари (1700), репродукції з відбитків яких надруковані в публікаціях П. Попова і Г. Логвина⁴³.

Дуже мало дійшло до нас і біографічних відомостей про Івана Мигуру, які зосереджені, в основному, у працях В. Аскоченського та Д. Вишневського, присвячених історії Київської академії. З наведених Д. Вишневським нотатків 1760 р. про архідияконів Київської метрополії з Архіву Київської духовної консисторії дізнаємося: «1704 (года). *Архидиаконъ Иларіонъ Мъгура-Плаксичъ, бывшій учитель первъе синтаксими, потомъ піитики; произведенъ онъ 1709 года октябрю во игумена въ Батуринскій монастырь. Мирское имя ему было Іоаннъ; умъль искусство купферштихерское; посему, будучи профессоромъ, архидиакономъ, и игуменомъ, многимъ знатнымъ лицамъ приписавши, издалъ на мѣди выръланны конклюдіи, как о томъ многимъ числомъ въ Кіево-Софійскомъ кафедральномъ монастырь имъющіися, мѣдныя ръланныя таблицы свидѣтельствуютъ*»⁴⁴.

Поки не знайдено документальних джерел, за якими можна було б встановити дати народження й смерті мистця. Цілком ймовірно припущення, що він народився у Києві приблизно у 1660–1670 рр. Навчався в Києво-Могилянській академії, де здобув фундаментальну гуманітарну освіту — прослухав повний курс риторики, філософії та богослов'я, про що йдеться у тексті панегірика у гравюрі, присвяченій Стефану Яворському (1706): «...Hilaris ad Obsequia Ioannis Migura olim in Rhetoricis, Philosophicis et Theologicis per septennium discipuli...».

По закінченні Мигурою Києво-Могилянської академії намісник Київського Софійського монастиря Іларій запросив талановитого юнака для виконання художніх робіт у Софійському соборі⁴⁵. Тут він згодом прийняв чернецтво і був висвячений на архідиякона не пізніше вересня 1703 р. Це засвідчує гравірувальна мідна дошка з колекції НБУВ — панегірик на честь Захарії Корниловича, датована Мигурою саме цим роком і в тексті якої художник називає себе архідияконом Київської митрополії. У 1702–1703 рр., як зазначає Д. Вишневський, Іван Мигура — викладач синтаксими, а в 1703–1704 — піітики у Києво-Могилянській академії⁴⁶. У 1710–1712 рр. був ігуменом Крупицького Миколаївського монастиря поблизу Батурина⁴⁷, який було засновано ще в часи Київської Русі на мальовничому пагорбі над річкою Сейм.

Іван Мигура був призначений ігуменом у скрутні для монастиря часи: монастир постраждав від воєнних дій російсько-шведської кампанії 1708–1709 років⁴⁸. Можна

⁴³ Попов П. М. Матеріали до словника українських граверів / Павло Попов. — К. : УНІК, 1926. — С. 84. — Іл. 25.; Логвин Г. Н. З глибин. Гравюри українських стародруків. XI–XVIII ст. / Г. Н. Логвин. — К. : Дніпро, 1990. — Табл. 263.

⁴⁴ Вишневский Д. Киевская академия в первой половине XVIII столетия: Новые данные, относящиеся к истории этой Академии за указанное время / Д. Вишневский. — К., 1903. — С. 114. Д. Вишневський також наводить списки викладачів Академії, у яких прізвище художника подається як Іларіон Мигура-Плаксич. (Див.: Там само. — С. 114; 132).

⁴⁵ Аскоченский В. Киев с древнейшим его училищем Академией / соч. В. Аскоченского. — Ч. I. — К., 1856. — С. 304.

⁴⁶ Вишневский Д. Киевская академия в первой половине XVIII столетия: Новые данные, относящиеся к истории этой Академии за указанное время / Д. Вишневский. — К., 1903. — С. 114, 132.

⁴⁷ Списки иерархов и настоятелей монастырей российской церкви / сост. Павел Строев. — СПб., 1877. — С. 526. Слід зазначити, що у довідниках та дослідженнях з історії української гравюри традиційно наводиться 1709 рік як час призначення Іларіона Мигури ігуменом Батуринського монастиря.

⁴⁸ Попов П. М. Матеріали до словника українських граверів / Павло Попов. — К. : УНІК, 1926. — С. 84.

увияти, які труднощі випали на долю настоятеля монастирської братії у ті буремні часи. Монастир володів багатою бібліотекою, де зберігалися, крім українських та російських, чимало книг польською, латиною та іншими мовами. Була в монастирській бібліотеці і перлина мистецтва української книги — Острозька біблія 1581 року. Немає сумніву, що ігумен Іларіон працював з цими книгами, гортав їхні сторінки, уважно розглядав ілюстрації.

Художню діяльність Іван Мигура, вірогідно, розпочав ще студентом Києво-Могилянської академії. На думку З. І. Хижняк та М. С. Сасіної, крім мідеритів йому належать гравюри на дереві, які прикрашають «Мінеї місячні» (1750) та «Євангелію» (1771)⁴⁹. Та залишається питання — чи належать дереворізи з підписом «Монах Іларіон» саме Мигури? Один із ранніх творів мистця з колекції НБУВ датовано 1704 роком⁵⁰. Це складна алегорична композиція, що прославляє професора і ректора Києво-Могилянської академії (1703—1704) Гедеона Одорського. Відомий український богослов, церковний діяч, шляхтич за походженням, архімандрит Гедеон Одорський протягом 1695—1709 рр. був ігуменом Крупицько-Батуринського Миколаївського монастиря. У вересні 1712 р. за прихильність до гетьмана Івана Мазепи був засланий до Соловецького монастиря. У 1715—1716 рр. працював ректором духовної семінарії в Архангельську. Його перу належить фундаментальна богословська праця «Катехізіс».

Майже не викликає сумніву припущення, що Іван Мигура як вихованець і викладач академії був знайомий з Гедеоном Одорським і спілкувався з ним. Цілком ймовірно, що й програма гравюри «Тріумф Гедеона» обговорювалася з самим ректором Києво-Могилянської академії, де художник викладав. Тому гравюра не тільки віддзеркалює певні естетичні норми того часу, вимоги до змісту, до композиційної будови та стилю в жанрі панегірика, а й засвідчує високий інтелектуальний рівень автора та замовника.

Композиція «Тріумф Гедеона» належить до так званих панегіричних гравюр (конклюдій), що були розповсюджені в українському мистецтві доби бароко. Сюжетно-композиційні, художньо-стилістичні особливості цього жанру, характеристика окремих майстрів та їхніх творів знайшли висвітлення у працях В. Асоченського, Д. Вишневецького, Д. Ровинського, П. Попова, Д. Степовика, А. Макарова, В. Фоменка та інших⁵¹. Широке розповсюдження наприкінці XVII — початку XVIII ст. в українському

⁴⁹ Києво-Могилянська академія в іменах, XVII—XVIII ст.: Енцикл. вид. / упоряд. З. І. Хижняк; за ред. В. С. Брюховецького. — К.: Вид. дім «КМ Академія», 2001. — С. 361.

⁵⁰ Першою з відомих гравюр Івана Мигури, підписаних і датованих ним, можна вважати композицію «Свята Варвара». Авторську дату на гравюрі Г. Логвин прочитав як 1700 рік (Логвин Г. Н. З глибин. Гравюри українських стародруків. XI—XVIII ст. / Г. Н. Логвин. — К.: Дніпро, 1990. — Табл. 263), а В. Фоменко — як 1702 рік 5 грудня (Фоменко В. М. Іван-Іларіон Мигура-Плаксич та українська панегірична гравюра // Українське бароко та європейський контекст. — К.: Наук. думка, 1991. — С. 122—127). Але авторський підпис на гравюрі засвідчує, що вона була виконана 2 грудня 1700 р. (Див.: Л. Баранович. Труби на дни нарочитія. — К., 1674. Ця книга, в яку вклеєна гравюра, зберігається у Відділі стародруків та рідкісних видань НБУВ під шифром Кир. 44).

⁵¹ Асоченский В. Киев с древнейшим его училищем Академией / соч. В. Асоченского. — Ч. I. — К., 1856. — 370 с.; Вишневецький Д. Киевская академия в первой половине XVIII столетия: Новые данные, относящиеся к истории этой Академии за указанное время / Д. Вишневецький. — К., 1903. — 371 с.; Подробный словарь русских гравиров XVI—XIX вв. / сост.: Д. А. Ровинский. — СПб., 1895. — 806 с.; Попов П. М. Матеріали до словника українських гравірів / Павло Попов. — К.: УНІК, 1926. — 141 с.; Степовик Д. В. Українська графіка XVI—XVIII століть. Еволюція образної системи / Д. В. Степовик. —

мистецтві жанру панегіричної гравюри — свідчення піднесення самосвідомості й зростання державницьких настроїв у колах української політичної та культурно-релігійної еліти того часу.

Основним завданням панегіричних композицій було возвеличення й популяризація в суспільстві представників державної та культурно-релігійної еліти. У цьому аспекті панегіричний жанр генетично пов'язаний, насамперед, з графічним портретом, який, на думку Д. В. Степовика, «...призначався не тільки для представницьких, а й для пропагандистських цілей, тому повинен був заключати в собі більше образотворчої інформації про людину, ніж малярський або скульптурний портрет. Популяризаторська суть тиражованого портрета передбачала максимум свідчень про того, хто був зображений. Бароковий гравірований портрет розвивався по лінії багатослівності, широкої розповіді про людину шляхом переліку її титулів, уславлення в строфах віршів, зашифрування її чеснот в символах та алегоріях»⁵². Панегіричні гравюри, що попри свою специфіку за названими ознаками дуже близькі до графічного портрета⁵³, можна умовно розділити на два види: які не містять портретного зображення, і ті, що містять портрет історичної особи, якій присвячено конклюдію. Основним завданням обох видів панегіричного жанру є репрезентативність художнього образу. Сюжет та композиційна будова таких гравюр мають чітко структурований характер. В обох випадках мистці дотримувалися продуманої певної програми щодо основних її складових. Портретна подібність, мабуть, далеко не основне завдання в роботі майстра над панегіричною композицією, сучасникам портретованого вистачало і віддаленої схожості, аби впізнати зображену особу. Головна мета автора — показати велич діянь, чесноти зображеного, прославити його, а тому у панегіричних композиціях основна увага приділялася символіко-алегоричному змісту твору.

З метою глорифікації образу мистці активно використовували певний (який був майже обов'язковим) набір зображальних засобів. Центром складної алегоричної композиції панегірика завжди є: образ конкретної історичної особи (часто в оточенні святих), образ її святого покровителя або прославленої ікони. Уславленню образу сприяли алегоричні персонажі, міфологічні герої, родовий герб історичної особи, об'єкти її добрих діянь (церков, збудованих або відбудованих її коштом і стараннями) тощо, а також тексти панегіричного змісту, часто віршовані, написані «високим штилем» латиною, польською або українською мовами. Такі тексти переважно вміщено у прикрашені пишними натюрмортами і рослинними орнаментами барокові картуші, що тримають (тобто представляють глядачам) янголи або алегоричні персонажі. Основною композиційною схемою барокових панегіричних гравюр є тяжіння до симетрії, врівноваженості

К. : Наук. думка, 1982. — 331 с.; *Макаров А. М.* Світло українського бароко / Анатолій Макаров. — К. : Мистецтво, 1994. — 288 с.; *Фоменко В. М.* Іван-Іларіон Мигура-Плаксих та українська панегірична гравюра // *Українське бароко та європейський контекст.* — К. : Наук. думка, 1991. — С. 122—127.

⁵² *Степовик Д. В.* Леонтій Тарасевич і українське мистецтво барокко / Д. В. Степовик. — К. : Наук. думка, 1986. — С. 125.

⁵³ Надзвичайно великий вплив на композиційну будову й образно-художні прийоми майстрів панегіричного жанру мали новаторські досягнення видатного українського гравера Леонтія Тарасевича в жанрі репрезентативного портрета. Аби в цьому переконатися, достатньо порівняти портретні гравюри Леонтія Тарасевича 1680—1690 рр. з панегіричними композиціями Івана Мигури, Григорія Левицького.

основних мас. А динаміка, емоційність досягаються просторовими ефектами і складним ракурсом у зображенні фігур.

Найбільш наочно тенденція до глорифікації образу державного, культурно-релігійного діяча в українській гравюрі кінця XVII — початку XVIII ст. простежується у творах Іларіона Мигури — гравера, який органічно поєднував талант мистця і риторика. Іван Мигура, яскравий представник мистецтва українського бароко, майстер панегіричної гравюри, вирізняється з-поміж українських граверів тяжінням до ускладнення (іноді навіть надмірного) насичених символами й алегоричними зображеннями композицій, до репрезентативної риторики та декоративної виразності. Літературні, зображальні та декоративні елементи в його панегіричних композиціях органічно співіснують, доповнюють одне одне й виконують ідейно-змістовну, образно-художню і декоративну функції.

Тринадцять з двадцяти одного кліше композицій, виконаних Мигурою в техніці різцевої гравюри на чотирнадцяти мідних дошках, що належать до колекції НБУВ, — це панегіричні гравюри, присвячені видатним державним і культурно-релігійним діячам: гетьману України Івану Мазепі, ректору Києво-Могилянської академії Гедеону Одорському, письменнику, церковному діячеві, митрополиту Стефану Яворському, богослову, ректору Києво-Могилянської академії, архимандриту Києво-Печерської лаври Варлааму Ясинському, майбутньому гетьману Лівобережної України Данилу Апостолу, оборонцю православ'я архимандриту Межигірського монастиря, архієпископу Чернігівському Іродіону Журахівському та іншим.

Твір І. Мигури «Тріумф Гедеона» виконано в техніці різцевої гравюри без травлення. На мідній дошці прямокутної форми зображено чудотворну ікону «Богородиця Братська»: увінчані пишними коронами Богоматір та Ісус Христос, у верхніх кутах ікони — два янголи. Обабіч — дві фігури на повний зріст у розкішному вбранні з розгорнутими сувоями, що містять тексти символічного змісту. По зовнішньому периметру рами ікони награвіровано текст, що прославляє основні чесноти Гедеона: добро та духовне багатство. Угорі над іконою — Бог Отець, Голуб-Дух Святий, місяць та три шестикутні зірки. У цю композицію вкомпоновано текст: **В сем знаменіи светла победа**. Угорі праворуч зображено напівпостать святого на хмарах, який тримає у руках шапку архимандрита, посох і розгорнутий сувій з текстом: **Венец доброты от руки Господня**; угорі ліворуч на хмарах поруч з вежею зображено Святу Варвару із пальмовою гілкою, вервицею та розгорнутим сувом із текстом: **Иго се благо и бремя легко**. Над святим і Варварою стрічка тексту: **Яко дождь на руно й яко капля каплющая на землю**. Унизу посередині під іконою зображений герб Гедеона Одорського — пишний бароковий картуш, увінчаний геральдичною композицією: митра архимандрита, посох, жезл та хрест на масивному ланцюгу. У полі герба — хрест та перші літери імені, прізвища, духовного сану митрополита: Г[едеон] О[дорський] М[онастиря] Б[атурина] А[рхимандрит] С[вятої] О[бителі] П[ресвятої] Н[икольської] Б[атурина] К[рупицької]. На другому плані композиції зображено краєвид з архітектурними спорудами Крупицько-Батуринського Миколаївського монастиря. У нижній частині дошки, у полі, відокремленому рамкою, прикрашеною з трьох боків пишним рослинним орнаментом, польською мовою награвіровано текст панегіричного змісту на адресу архимандрита Гедеона Одорського. Під ним два рядки тексту із зазначенням прізвища і дати виконання гравюри: **Ioannes Migura**

Kijoviensis Metropolitani Archidiaconq fecitetad invenit idem 1704 maij. Дошка добре збереглася, але кліше гравюри відчутно відпрацьоване, в окремих місцях рівчачки штрихів та контурних ліній майже стерлися.

Уміння вирішувати складні завдання ідейно-образної програми, досконале володіння законами «режисури» в розробці багатофігурних алегоричних композицій, упевнений і майстерний малюнок у зображенні фігур в складних, динамічних ракурсах, тягіння до декоративної виразності, досконале володіння технікою мідериту — риси, що визначають кращі твори мистця.

Роботи Івана Мигури дають можливість виділити декілька композиційних схем, що вибудовуються залежно від визначеної програми конкретної панегіричної гравюри. Це великі за розміром і складні за символічним змістом багатофігурні композиції, насичені зображеннями алегоричних постатей (переважно в динамічних позах), клейнодів, архітектури, гербів, пишних орнаментів, на думку майстра, мали гідно прославляти конкретну історичну особу відповідного рангу. До такого типу належать гравюри, присвячені гетьманові України Іванові Мазепі, відомому церковному діячеві митрополиту Стефану Яворському, державному діячеві мазепинської доби Василю Кочубею, єпископу Переяславському Захарії Корниловичу, а також емблема на честь Миргородського полковника Данила Апостола на день Святої Пасхи.

Велику за форматом (45,5 × 33 см) гравюру на честь гетьмана Івана Мазепи «*Prinsepс ecclesiariu...*» (1706) Мигура виконав лише через два роки після панегірика на честь Гedeона Одорського⁵⁴.

З першого погляду на гравюру роботи Івана Мигури видно, наскільки складнішою стають програма та композиційна будова твору. У центрі чотиририхтисної симетричної композиції зображено Івана Мазепу, а ліворуч і праворуч від нього — алегоричні жіночі постаті, які символізують чесноти гетьмана. Фронтальне зображення могутньої постаті воїна-лицаря з булавою, у високому, пишно прикрашеному пір'ям шоломі, у латах і плащі, накинутому на плечі, виглядає як монумент, постаментом якого сприймається пишна геральдична композиція: двораменний хрест, місяць і шестикутна зірка, за якими радіально розташовані зображення клейнодів та зброї — булави, знамена, списи, шаблі, сурми, гармати, ядра⁵⁵.

⁵⁴ Серед панегіриків, присвячених гетьману Іванові Мазепі, варто згадати також «величезних розмірів мідерит Данила Галяховського з латинським текстом Івана Прокоповича Новицького. В центрі — зображення гетьмана Івана Мазепи, що стоїть на острові в оточенні семи муз; в глибині видніють руїни, тоне корабель, але всупереч катаклізмам гетьман рятує мистецтво і освіту. На думку сучасних дослідників, ця праця мистецьким рівнем перевершує тогочасні тези, видрукувані в Кракові й Вільні». (Див.: Ісаєвич Я. Українське книговидання: витоки, розвиток, проблеми / Ярослав Ісаєвич. — Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2002. — С. 238).

⁵⁵ Крім зображень збереглися вірші на герб Івана Мазепи, написані його сучасниками Данилом Тупталом, Стефаном Яворським та Антонієм Стаховським. Наводимо вірш «Про гербовий місяць, зорю та про руно орошене» Данила Туптала з книги «Руно орошене» (Чернігів, 1697) у перекладі Валерія Шевчука: «Гedeону іноді образ цей наслідний — / Місяць. Зоря і руно — він бува подібний, / Це орошене руно напроорокувало, / Бо Зоря і Місяць тут його орошало. / Що ж бо Місяць і руно значать і Денниця? / Перемоги образ це — Марія Дівця. / А як Місяць і Зоря тут руно оросять, / То Мазепи на врага знак побід приносять». (Див: Іван Мазепа: Художньо-документальна книжка / упорядкув. і передм. Валерія Шевчука. — К. : Веселка, 1992. — С.101. — (Серія «Гетьмани України»)).

У центрі композиції другого ярусу зображено Ісуса Христа — на повний зріст, із пальмовою гілкою та хрестом у правій руці, в оточенні святих. Центральна алегорична композиція першого ярусу, що містить зображення хреста, шестикутної зірки з голубом і увінчаної куполом ротонди з двоголовим орлом, скіпетром та державою, з обох боків оточена зображеннями споруд, які було збудовано або перебудовано на кошти гетьмана Івана Мазепи (Київський Микільський Військовий собор, Троїцька Надбрамна церква, Успенський собор та церква Всіх Святих Києво-Печерської лаври, Вознесенська церква Вознесенського жіночого монастиря та, можливо, Кирилівська церква у Києві (або Вознесенська в Переяславі)⁵⁶. Унизу зображено розгорнутий сувій із текстом-присвятою, до якого художник додав рядок із зазначенням свого прізвища і дати виконання гравюри.

Складною ідейно-образною програмою панегіричної композиції відзначається й гравюра на честь Стефана Яворського «*Oriens exalto...*» (1706), виконана мистцем на звороті дошки із зображенням тріумфу Мазепи.

Відомий український письменник, церковний діяч, митрополит Стефан Яворський (світське ім'я Семен; 1658—1722) відігравав значну роль у політичному, церковному та культурному житті країни. Народився Стефан Яворський на Волині у містечку Яворі, згодом переїхав з родиною у Ніжин. Вихователем його був Варлаам Ясинський (на той час ієромонах Києво-Печерської лаври). Освіту здобув у Києво-Могилянській академії. Вивчав поезію та риторику у ректора Варлаама Ясинського. Під час навчання в Академії потоваришував з Данилом Тупталом. Прийняв чернецтво і був професором Києво-Могилянської академії. Викладав поетику, риторику, філософію і теологію, писав вірші різними мовами, за які був удостоєний звання «лавроносного поета». 1700 року його висвятили на митрополита Рязанського та Муромського. З 1702 р. — екзарх, протектор Слов'яно-греко-латинської академії у Москві. 1721 р. був призначений президентом Священного Синоду російської православної церкви. Помер у Москві 27 листопада 1722 року.

Образ Стефана Яворського, на відміну від зображеного на повний зріст гетьмана Мазепи, подано у вигляді погрудного портрета у широкий овальний рамі та вкомпоновано в центр складної багатофігурної барокової композиції. Навкруги портрета три жіночі алегоричні фігури, динамічний рух яких підсилений ефектними складками пишного вбрання, прославляють добродетель і мудрість митрополита. Над портретом зображено святого першомученика Стефана⁵⁷, який тримає митру й омофор, а також двоголового орла (символ царської влади) з митрополичим посохом і хрестом. Угорі посередині — шестиколонна ротонда, у середині якої св. Петро з жезлом і ключами в руках. Над ротондою — Бог на хмарах, поруч у шестикутних зірках зображені погруддя святих (праворуч — в короні із стрілою, ліворуч — в митрополичій митрі із посохом). Під шестикутними зірками зображено напівпостаті преподобного Варлаама та преподобного Симеона. Нижче награвіровано архітектурні споруди з текстом під кожним зображенням. Унизу дошки, у центральній частині розміщено геральдичну композицію — герб

⁵⁶ Січинський В. Архітектура в стародруках / Володимир Січинський. — Львів : Печатня ОО. Василіян у Жовкві, 1925. — С. 4. — Табл. XIII. — (Збірки національного музею у Львові).

⁵⁷ Подробный словарь русских гравиров XVI—XIX вв. / сост.: Д. А. Ровинский. — СПб., 1895. — С. 285.

митрополита Стефана Яворського у вигляді овального щита, картуша, пишно оздобленого акантом і увінчаного митрою, жезлом і посохом. На гербі посередині поля щита скомпоновано місяць, дві шестикутні зірки, стрілу та перші літери імені та духовного сану митрополита. Картуш з обох боків підтримують два янголи, біля яких зображено дві жіночі напівфігури, що підтримують великі овальні картуші, де награвіровано віршовані тексти на честь дня янгола Стефана Яворського.

Зображальну частину й інших подібних складних алегоричних композицій Іван Мигура будує також за законами рівноваги. У гравюрі, присвяченій Переяславському єпископу Захарії Корниловичу (1703), по центральній вісі розміщено зображення шестистовпної ротонди із Розп'яттям, напівпостать пророка Захарії із жезлом та скрижалями, ковчег на двоступінчастому постаменті, на торцях плит якого награвіровано текст: **Небѣ ничтожѣ в Ківоth двѣ Скрижали каменнѣи**, і родовий герб Захарії Корниловича у вигляді увінчаного митрою, жезлом і посохом пишно декорованого картуша. У полі овального щита — хрест на тріступінчастому постаменті й літери: **З[ахарій] К[орнилович] Є[пископ] П[ереяславський]**. Праворуч і ліворуч від центральної вісі симетрично розташовані напівфігури святих (верхній ярус) і постаті святої Варвари з митрою на омофорі та архангела Михаїла, який тримає єпископський посох і хрест на масивному ланцюгу (нижній ярус). Унизу дошки у видовженому по горизонталі прямокутному полі, відокремленому рамкою, награвіровано панегіричний текст латиною.

У панегірику на честь Василя Кочубея (1707)⁵⁸ напівфігура святого Василя Великого виокремлюється не рамкою, а пишною декоративною композицією у вигляді лаврового вінка, з трьох боків якого мистець розмістив алегоричні жіночі постаті, зображені в динамічному русі. Угорі, по центральній вісі, замість ротонди бачимо п'ятибанну барокову церкву (Хрестовоздвиженський собор у Полтаві)⁵⁹, що вказує на благодійницьку діяльність Василя Кочубея. Основна зображальна частина композиції завершується панорамним пейзажем із горбами, деревами та архітектурними спорудами на дальньому плані. Особливої урочистості оформленню текстової частини гравюри надає барокової форми картуш, прикрашений угорі зображеннями родинного герба Кочубеїв та пишною гірляндюю з плодів та квітів, що їх з обох боків підтримують янголи.

Невимушеність, з якою Іван Мигура об'єднує у цілісну композицію алегоричні сцени та окремі зображення святих, простежується в гравюрі-емблемі на честь майбутнього гетьмана Лівобережної України Данила Апостола (1712). Політичний статус і авторитет у колах козацької старшини Миргородського полковника, активного учас-

⁵⁸ Кочубей Василь (бл. 1640—1708) — відомий державний діяч мазепинської доби. Виконував дипломатичні доручення гетьмана Петра Дорошенка. Був регентом генеральних військ, генеральним писарем (1687—1699), генеральним суддею (з 1700). Неодноразово виконував обов'язки наказного гетьмана. Став лідером опозиції полтавської старшини, яка виступила проти гетьмана Івана Мазепи. 1708 року був страчений біля Києва.

⁵⁹ Див.: *Свербигуз В.* Inquisitio про митрополичого художника Іларіона Мигуру / Володимир Свербигуз // *Українсько-польські літературні контексти доби бароко: Збірник наукових праць* / відп. ред. та упоряд. Р. Радишевський. — К., 2004. — С. 423. (Київські полоністичні студії. Т. VI / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Інститут філології; Національна академія наук України. Інститут літератури імені Т. Г. Шевченка).

ника походів проти турків і татар, багато у чому визначив пафос і зміст гравюри. По центральній вісі зображено дві сцени: Христос на земній кулі уражає Сатану у вигляді крилатого дракона, нижче — святий зі щитом двома стрілами поцілів у пащу дракона. У нижньому ярусі композиції розміщено три пишно декорованих картуші з текстом. Середній картуш, найбільший за розмірами, увінчаний натюрмортом, що зображує зброю та герб Данила Апостола. Композиція герба складається з лицарського шолома та щита, у середині якого розміщено мальтійський хрест, дві шестикутні зірки та дві схрещені стріли.

Пейзажні мотиви в гравюрах Мигури, хоча й залишаються малопомітними і не зображені як природне середовище, у якому «живуть» персонажі, разом з тим виявляють уважне ставлення майстра до природи. Пагорби, дерева, квіти, вівці, що мирно пасуться, відзначаються реалізмом, споглядальністю і ліричною теплотою.

Друга схема композиційної організації панегіриків представлена гравюрами, у центрі яких домінує напівпостать конкретної історичної особи або її святого покровителя; зображення обрамлено широкою рамою овальної форми. По овалу рами ретельно награвіровано текст. По чотирьох кутах навколо центрального зображення розміщено постаті святих або янголів, які підтримують «портрет», а внизу — картуш з текстом-присягою. Репрезентативність таких композицій підсилюється зображенням герба та пишного декору.

Саме за такою композиційною схемою виконана «Епітафія Варлааму Ясинському» (1707), відомому богослову, ректору Києво-Могилянської академії та архімандриту Києво-Печерської лаври. Напівпостать Варлаама Ясинського у митрополичому облаченні з посохом у руці зображена строго фронтально та вкомпонована у пишний бароковий картуш овальної форми. Угорі посередині — символічного змісту геральдична композиція: митра, схрещені посох і хрест, а також нагрудний хрест на масивному ланцюгу, який утворює видовжений по горизонталі овал. З обох боків овал підтримують два янголи з квітами в руках.

У долішній частині гравюри картуш з портретним зображенням Варлаама Ясинського прикрашає пишна геральдична композиція — герб митрополита, який тримають у руках два янголи, а також зображення маскарона, волют, аканта і квітів. В овальному полі гербового щита награвіровано місяць, дві шестикутні зірки, стрілу і літери. Поле овального картуша під заголовком «ЕПІТАФІОНЪ», розташованого у долішній частині композиції, містить текст, що прославляє чесноти Варлаама Ясинського. Два останні рядки тексту — відомості про автора і дату створення гравюри.

У композиційній будові панегіричних гравюр «Апостол Іродіон» (1711) та «Симеон Богоприїмець» (1712) портретні зображення історичних осіб замінено образами святих-покровителів.

Гравюра «Апостол Іродіон» присвячена відомому церковному діячеві, оборонцю православ'я архімандриту Межигірського монастиря (1709—1722), архієпископу Чернігівському (1722—1733) Іродіону Жураківському. У широкій овальній рамі «картину» із зображенням напівфігури владики Іродіона з розгорнутою книгою у лівій руці, який правицею вказує на небо, підтримують з чотирьох боків янголи з пальмовими гілками в руках. Звичайно, апостолом його названо не для прирівняння до дванадцяти апостолів Господа Ісуса Христа, а за його виняткову проповідницьку діяльність. На гравюрі

«Симеон Богоприїмець»⁶⁰ янголи в руках тримають смолоскипи. В обох композиціях овальні рами «картин» прикрашені родовими гербами Іродіона Жураківського та Семени Савича. Текст-присвяту гравюри «Симеон Богоприїмець» вміщено на розгорнутому сувої, а в композиції на честь Іродіона Жураківського такий текст написаний на тканині, яку з обох боків тримають два янголи з пальмовим віттям.

У гравюрі, присвяченій Іванові Ломиковському («Іоан Предтеча — янгол пустелі»; 1711), зображення його святого покровителя Іоана Хрестителя в широкій овальній рамі з текстом, родовим гербом Ломиковського та пишного барокового картуша з текстом-присвятою органічно об'єднано в «архітектурну» конструкцію, яку тримають з обох боків два янголи. У горішніх кутах композицію врівноважують зображення двох янголят, які тримають над головою святого лавровий вінок із текстом в овальному полі.

Талант Івана Мигури як майстра декоративного оздоблення можна простежити на прикладі гравюри «Преподобний Іоан Ліствичник» (1707), присвяченій наказному гетьману та генеральному осавулу Іванові Ломиковському. Покоління зображення його святого покровителя з розгорнутою книгою обрамлено не традиційною для Мигури широкою овальною рамою з текстом, а рослинним орнаментом, що заповнює усю площину дошки прямокутної форми. Навкруги образу преподобного Іоана Ліствичника в рослинний орнамент вкомпоновано круглі клейма у вигляді квітки, що містять символічні зображення чеснот Івана Ломиковського. У долішній частині композиції зображено пишно декорований акантом овальний картуш з текстом. У центрі картуша двоє янголів тримають родовий герб Івана Ломиковського — лавровий вінок, увінчаний короною та два якорі посередині.

Урівноважена симетрія як основа композиційної будови характерна і для гравюри під поетичною назвою «Єлецька Богоматір — нев'янучий цвіт», що була виконана художником на початку XVIII ст. на честь архімандрита Єлецького монастиря у Чернігові Ісакія Васинкевича.

На дошці прямокутної вертикальної форми в центрі композиції зображено Древо дивовижне і образ Богородиці з Немовлям. З обох боків ікони — два янголи з лавровими вінками; на вінках награвіровано тексти. Угорі посередині над іконою Бог-Отець і Голуб — Дух Святий. У долішній половині дошки в центрі — портрет архімандрита Ісакія Васинкевича, який сидить на троні і приймає від Іоана Хрестителя митру, посох і хрест. На другому плані краєвид з панорамою Єлецького монастиря у Чернігові. Унизу дошки прямою лінією відкреслене поле з текстом-присвятою, у якому посередині зображено герб Ісакія Васинкевича — увінчаний митрою овальний картуш, у середину якого вкомпоновані хрест на ланцюгу та літери.

Досить незвично виглядає відома панегірична гравюра на честь гетьмана Лівобережної України Івана Скоропадського, на якій зображено постамент з панегіричним текстом, награвірованим великими рядковими літерами та скорописом: «Властелин Побідоносний Святитель Христов Ніколає Батурінскій Крупіцкій в Трострілном Мужевеннаго Союза Вінцу торжественні Образованни Ясневелможному Єго Царского

⁶⁰ Гравюра «Симеон Богоприїмець» присвячена Семену Савичу, який походив з козацької старшини роду Савичів на Чернігівщині, був сином Сави Прокоповича, сотника Воронезького, генерального судді та генерального писаря; дослужився до писаря Генерального Військового суду (1701—1706) і генерального писаря війська Запорізького (1709—1723). Помер 1725 року у Петербурзі.

Престолу Великого ест: Обоих Сторон Дніпра, Войск Запорізького Гетману Его Милости П: Пану. Іоанну Скоропадскому. Моєму велце Милостивому Пану, Патроновий Превисочайшому Добродієви. З Раболіпним Многолітнаго в Реиментарстві Правління, Здравія Мірнаго Желанієм а҃ѣ Октовки [1709 жовтня]. Трудолюбні Офірованни.

Всякий Дар Свише сходіт, Власть от Бога дана,
Ніколає Побіда во Бранех Ізбранна:
Єгда Стріли Гербови то ізобразуют,
Около Синове России в Ляврі торжествуют:
Прійми ж Образ сей с миром Вожду Іоанне
Нам по Бранех толікіх Богом дарованне.
Брань бі з вні и в внутру ду умножая Горе
Нині же Вість пронесе за самое Море.
Что Лявра при Ніколаі умножіт Побіду
Яко ни Єдиному Брани бити Сліду
Святитель Ніколає будет тебі Щитом
Страшна Тя творя протів Вражіім навітом.

Ясневелможности Вашої Благонадежднішаго моего Пана и Добродія Желатель Слуга і Богомолец Іларіон Мігура Монастира Батуринского Свято Ніколского Крупицького недостойни Ігумен. З Братією».

Із змісту віршованого тексту гравюри можна зробити висновок, що вона є частиною невідомої нам складної алегоричної композиції.

Усі відомі гравюри, підписані Мигурою, або такі, що приписуються йому, — це станкові твори, переважно панегіричного жанру. Працюючи над ними, Мигура самостійно (інколи — разом із замовником) розробляв програму та визначав композиційну схему гравюр. До того ж він сам складав і панегіричні тексти (часом віршовані) староукраїнською, польською або латинською мовами. Характерним прикладом поетичного таланту Івана Мигури може бути віршований текст на гравюрі, присвячений Семену Савичу, що була піднесена генеральному писареві на день його небесного покровителя:

Виждь образъ Симеона, зрителя первенца!
Старъ сый, Духомъ водимый, подъемлет Младенца,
Нужднѣ смотритъ на Его, мира испрашаетъ,
Узривши спасеніе, умрѣти желаетъ.
Духомъ бѣ обѣщанно первѣи Хріста зрити,
Таже вѣкъ свой старческой радостно вершити.
О, да удостоиши тезоименита
Симеона, зерцая Хріста, драга свита!
Радуйся, пѣстунствуй имя то по Бозѣ!
Мечъ, стрѣла, крестъ и луна сіяють на мнозѣ.
Крестъ съ луною будетъ ти путь, вѣдущъ къ небу,
Стрѣла, мечъ возысполняютъ Марсову потребу.
Твое благородіе тымъ днесъ привѣствую,
Написавши сей образъ, усердно дарствую.
Прійми отъ богомольца даръ Іларіона,
Приносящаго тебѣ зъ любви Симеона ⁶¹.

⁶¹ *Аскаченский В.* Киев с древнейшим его училищем Академией / соч. В. Аскаченского. — Ч. I. — К., 1856. — С. 359.

Часто Мигура для підсилення декоративного ефекту вдається до зображення пишного рослинного орнаменту з плодів, квітів, листя, у який вкомпоновано медальйони з алегоричними зображеннями.

Тяжіння Івана Мигури до ускладнення художнього образу, до репрезентативної риторики та декоративної виразності, перенасичення композицій символами й алегоріями, вірогідно, спричинене бажанням мистця досягти найбільшого емоційного ефекту і показати себе прихильником нових ідей бароко. Зображення святих, історичних персонажів, алегорій і символів у композиціях Івана Мигури переважно супроводжуються написами дидактичного та пояснювального характеру. Розташовані у долішній частині композиції та виокремленні пишно декорованими картушами, панегіричні тексти своїм високим поетичним пафосом і графічною стилістикою шрифту органічно доповнюють зображальну частину не тільки змістовно, але і як важливий декоративний елемент. Тобто, у панегіричних гравюрах Івана Мигури синтез літературних, зображальних і декоративних елементів є ключовим засобом художнього втілення ретельно продуманої програми возвеличення образу.

Такий підхід Івана Мигури, типового представника українського бароко, до вирішення ідейно-образної програми панегіричного жанру засвідчує ґрунтовну його обізнаність із творчим методом західноєвропейських майстрів бароко, які, за влучним спостереженням Г. Вольфліна (монографія «Ренессанс и барокко»), домагалися «не так величі частковостей, як цілісного результату: менше споглядання, більше настрою», і в яких «пластична форма, окреме й обмежене в мистецтві втрачає своє значення, композиція починає рахуватися з ефектами мас, тобто з найменш визначеними елементами»⁶².

Шістнадцять гравюр Івана Мигури, що складають більшу частину його творів в колекції НБУВ, підписані художником. Іван Мигура, стверджуючи своє авторство (так як це часто робили майстри епохи Відродження), не обмежувався зазначенням у певному місті дошки лише свого прізвища (Migura; Hilarion Migura; Hilarion) та дати. Зазначаючи своє авторство, Мигура завжди намагався підкреслити старанність у роботі та свою повагу до замовника: «Тщанієм і пісанієм Іларіона Мігури Батурин. Крупицького м.: ігумена 1712»; «Invenit idem 1704 mai... Hilaris ad obsequia magister Ioanes Migura orientalis Metropolis Kijoviensis arcidiaconus fecitetad»; «Мілостивого Свого П[ана]: й Добродея Временных й Вечных Благъ Желатель і Богомолецъ Іларіоанъ Мігура, Монастыра Свято Ніколско Батуринско Крупиц[кого]: ігумень Року от Воплощенія Слов: Божіа 1712 апріліа 3 го...». Такі характерні авторські «ремарки» зустрічаємо в кінці або й в середині панегіричних текстів.

Талант Івана Мигури як ритора й гравера було гідно оцінено ще у середині XIX століття дослідником історії Києво-Могилянської академії В. Аскоченським. «З малюнків Мигури, що збереглися, — писав цей учений, — постає дивний художній талант... що виявляє величезну начитаність... багатство завжди сміливого вимислу... Мигура... був і поетом свого часу; до кожної картини він додавав написи, які і не так досконалі, як його картини: та все ж значно вище тих віршів, які читала Русь десятки років потому. А от присвяти, написані ним латиною, блискучі як за думками, так і складом... Як добре

⁶² Цитата українською мовою за: Степовик Д. В. Леонтій Тарасевич і українське мистецтво барокко / Д. В. Степовик. — К. : Наук. думка, 1986. — С. 27.

він був обізнаний з текстом Святого Письма... як блискуче він трактував Слово Боже... Мистецтво було душевною пристрастю Мигури; кожна неординарна подія збуджувала його мистецький талант; кожна видатна особа зображувалася ним в оточенні багатозначної атрибутики. Можна стверджувати, що в цьому сенсі гравюри Мигури є живим літописом часів давно минулих»⁶³.

Серед творів колекції мідних гравірувальних дошок НБУВ зберігається і панегірик «Теза на честь Рафаїла Заборовського» (1739) роботи видатного художника доби українського бароко Григорія Левицького⁶⁴. У центрі вертикальної за форматом композиції, що складається з двох гравірувальних дошок, зображено поколінний портрет митрополита київського Рафаїла Заборовського у багатому церковному вбранні з посохом у правиці. Упритул під рамкою портрета розміщено зображення герба Рафаїла Заборовського. Портрет підтримують чотири алегоричні жіночі постаті у коштовному вбранні та пишними зачісками, які символізують: Любов, Мудрість, Справедливість та Істину. Унизу композиції по центральній вісі зображено пишно декорований плодами та квітами картуш з текстом-присягою латиною. Ліворуч і праворуч від картуша — алегоричні жіночі постаті, які символізують: Філософію, Історію, Астрономію, Богословію. Угорі ліворуч — зображення янгола з митрою в руках; праворуч — янгола, який тримає посох владики; нижче, ліворуч — святий з омофором; праворуч — постать очільника Української Церкви з хрестом; нижче ліворуч — св. Варвара з палицею патріарха в руці; праворуч — святий отець з панагією і хрестом. Центральна композиція обрамлена вертикальними полями з клеймами, усередині яких містяться символічні зображення. Клейма чергуються із зображеннями Софійського собору, митрополичого двору, панорами краєвиду Києва з лівого берега із спорудами Успенського собору та Великої дзвіниці Києво-Печерської лаври, Миколаївського (Військового собору), Михайлівського Золотоверхого монастиря та частини Подолу, нового будинку Києво-Могилянської академії, нової споруди бурси на Подолі, групи спудеїв Академії із сувоями. Усі ці зображення є красномовним свідченням великих діянь видатного державного та культурно-релігійного діяча України.

Панегіричні гравюри, що користувалися у певних колах українського суспільства кінця XVII — початку XVIII ст. великою популярністю, надзвичайно чітко віддзеркалюють тенденцію тісного зв'язку творчих здобутків українських майстрів із розвитком

⁶³ *Аскоченский В.* Киев с древнейшим его училищем Академией / соч. В. Аскоченского. — Ч. I. — К., 1856. — С. 304—305.

⁶⁴ Біографія і творчість маляра й гравера, яскравого представника стилю українського бароко Григорія Кириловича Левицького-Носа (близько 1697—1769), батька видатного портретиста Дмитра Левицького, досліджена у працях К. Широцького (підписував свої статті також псевдонімом К. Ладженко), В. Модзалевського, І. Чукіна, Н. Молевої, В. Фоменка та ін. (Див.: *Ладженко К.* Жизнь и деятельность Григория Кирилловича Левицкого / К. Ладженко // Искусство в Южной России: Графика. Живопись. Художественная промышленность. — 1914. — № 5—6. — С. 175—189; *Модзалевский В.* До біографії українського штихаря Григорія Левицького / В. Модзалевський // Збірник секції мистецтв. I. — К. : Держ. вид-во, 1921. — С. 25—30. — (Українське наукове товариство); Чукин І. Дмитро Левицький / моногр. І. Чукин; передм. К. Буровій. — К. : РУХ, 1930. — С. 9—13. — (Українське малярство); *Фоменко В. М.* Григорій Левицький і українська гравюра / Фоменко В. М. — К. : Наук. думка, 1976. — 112 с.; *Молева Н. М.* Дмитрий Григорьевич Левицкий / Н. М. Молева. — М. : Искусство, 1980. — С. 34—45. — (Серия «Жизнь в искусстве») та ін.).

тогочасної філософської та естетичної думки. «Символічні та алегоричні композиції в українському мистецтві, як правило, серйозні й змістовні, їх спрямованість переважно моралістично-повчальна. З художнього боку це не холодні байдужі абстракції, а теплі й дохідливі образи, чим і пояснюється їх велика популярність на Україні і те значне місце, яке вони посідають у розвитку української художньої культури XVII–XVIII ст. як своєрідний вид «емблематичної поезії» в її образотворчому вираженні»⁶⁵.

В колекції НБУВ зберігається дошка роботи Григорія Левицького із зображенням символічної композиції, що присвячена ушавленню християнської святині — Успенського собору Києво-Печерської лаври. Відбиток з цієї дошки прикрашає зворот титулу «Апостола», виданого 1737 р. у Київській лаврській друкарні.

За традицією, у центрі невеликої за розміром вертикального формату композиції зображено величну споруду Успенського собору з найбільш показного західного фасаду. Над центральною банею собору — у сяйві, у царській короні та з ключами від раю у правиці — напівпостать Ісуса Христа та голуб — символ Святого Духа. Унизу по центральній вісі композиції зображено двоє янголят, що з обох боків тримають пишно оздоблений рослинним орнаментом картуш з текстом: *И Врѣтѣ а́дова не шодолѣють ей*. Фланкують центральну композицію напівфігури дванадцяти апостолів із стрічками в руках, з яких складається текст символічного змісту. Апостоли зображені всередині вишуканого рослинного орнаменту. Урівноваженість основних мас строго симетричної композиції, скрупульозне відтворення щонайдрібніших деталей архітектури собору поєднується із різноманітною рухливістю жестів апостолів та бароковою декоративністю, що надає твору урочистості.

Серед сучасників гравюри Григорія Левицького користувалися неабиякою популярністю, що засвідчують копії з його дощок із зображеннями святих апостолів, відбитки з яких були вміщені як фронтисписи до окремих частин київського видання «Апостола» 1738 р.⁶⁶ Дві дошки — «Св. апостол Іоан» та «Св. апостол Іуда», що зберігаються в колекції, майже не відрізняються від оригіналів і засвідчують високий технічний рівень невідомого українського гравера, який виконав ці копії.

У колекції НБУВ представлено творчість Івана (Інокентія) Щирського, автора широко відомої тези на честь префекта Києво-Могилянської академії Прокопія Калачинського (кін. XVII — поч. XVIII ст.). Це був освічений, талановитий мистець кінця XVII — першої чверті XVIII ст., який здобув фундаментальну освіту в Києво-Могилянській та Віленській академіях. До створення гравюри «Портрет Варлаама Ясинського» (1707) Іван Щирський вже встиг попрацювати у Вільно (до 1688), у Чернігові та Любечі, де побудував монастир. А з 1697 р. він стає монахом Києво-Печерської лаври на ім'я Інокентій. «Щирський, — читаємо у П. Жолтовського, — був одним з передових майстрів свого часу. Чітка, впевнена лінія, то пружна, то м'яка й спокійна, свідчить про його високу й багатоманітну техніку. В усіх роботах майстра виявляється його особливий індивідуальний стиль. Хоч працював Щирський головним чином у жанрі панегіричної гравюри, виконуючи спеціальні замовлення високопоставлених осіб, його творчість у

⁶⁵ Жолтовський П. М. Художнє життя на Україні в XVI–XVII ст. / П. М. Жолтовський. — К. : Наук. думка, 1983. — С. 44.

⁶⁶ Фоменко В. М. Григорій Левицький і українська гравюра / Фоменко В. М. — К. : Наук. думка, 1976. — С. 75.

своїй основі глибоко реалістична. Їй властиві простота, ясність і ширість виразу, поєднані з органічним відчуттям краси художньої форми»⁶⁷. Усі ці якості, зазначені найавторитетнішим знавцем українського мистецтва, чітко простежуються і в портреті Варлаама Ясинського, гравірованому штихелем на мідній дошці, що є окрасою колекції НБУВ. Композиційна схема гравюри належить до типу портретів, у яких напівфігура особи зображена в овалі, обмеженому рамою⁶⁸. У широкому полі рами І. Щирський награвірував текст і встановив портрет на невисокий профільований постамент з гербом, пишно прикрашеним листям аканта і геральдичною композицією — митра, посох, хрест, місяць, стріла та дві шестикутні зірки. Площини кутів, що утворилися від зовнішньої прямокутної рами і вписаного овалу, щент заповнені зображеннями плодів, квітів і листя. Унизу під прямокутною рамкою награвіровано чітким красивим кириличним шрифтом у два стовпчики текст, у якому прославляються шляхетність зовнішнього вигляду митрополита, краса його душі, мудрість, доброта й любов до людей і Бога.

Популярність гравюри І. Щирського була, вірогідно, надзвичайною, що підтверджує фізичний стан дошки. Та навіть у значно відпрацьованому (стертому) її стані, видно віртуозне володіння Щирським усіма тонкощами складної техніки різцевої гравюри.

Трьома творами представлених в колекції НБУВ надзвичайно плодovitий майстер Никодим Зубрицький, з авторством якого дослідники пов'язують понад чотириста гравюр, надрукованих у київських, львівських, чернігівських, почаївських виданнях⁶⁹. Перші відомості про Зубрицького пов'язані із Крехівським монастирем, де вже у 1685 р. він перебував у чині диякона. За версією І. Крип'якевича, Н. Зубрицький міг бути вихідцем з Галичини⁷⁰. Залишається відкритим питання навчання і становлення мистця як графіка. Та його дев'ятирічна співпраця з Унівським монастирем, що розпочалася 1689 року, була надзвичайно плідною. Тут, поруч із граверами Є. Завадовським, М. Фуглевичем, Й. Гочемським, талановитий майстер довів свою конкурентоспроможність й виконав графічне оздоблення до «Псалтиря» (Унів, 1689), «Молитвословця» (Унів, 1691), «Зерцала богослов'я» (Унів, 1692), «Євангелії учительної» (Унів, 1696) Кирила Ставровецького та «Букваря» (Унів, 1698)⁷¹.

⁶⁷ Жолтовський П. М. Графіка / П. М. Жолтовський // Історія українського мистецтва: у 6 т. — К. : АН УРСР, Гол ред. УРЕ, 1986. — Т. 3. Мистецтво другої половини XVII — XVIII століття. — С. 296. На думку дослідників української гравюри, «найстаршою відомою мідеритною станковою гравюрою є виконане Інокентієм Щирським 1686 р. зображення Печерської ікони Успіння Богородиці в багатому бароковому обрамленні і з текстом — короткою розповіддю про ікону та пов'язані з нею чуда». (Див.: Ісаєвич Я. Українське книговидання: витоки, розвиток, проблеми / Ярослав Ісаєвич. — Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2002. — С. 239).

⁶⁸ Таку композиційну схему з різними варіаціями активно впроваджував в українській гравюрі Леонтій Тарасевич, якому належать портрети Василя Голіцина (1691), митрополита Кипріяна Жоховського (1680 рр.), Лазаря Барановича (1693) та ін. Див.: Степовик Д. В. Леонтій Тарасевич і українське мистецтво барокко / Д. В. Степовик. — К. : Наук. думка, 1986. — С. 120, 145, 151.

⁶⁹ Логвин Г. Н. З глибин. Гравюри українських стародруків. XI–XVIII ст. / Г. Н. Логвин. — К. : Дніпро, 1990. — С. 74.

⁷⁰ Крип'якевич І. З історії української графіки. Никодим Зубрицький / Ів. Крип'якевич // Світ. — Львів, 1917. — Ч. 4. — С. 62.

⁷¹ Запаско Я. П., Ісаєвич Я. Д. Пам'ятки книжкового мистецтва. Каталог стародруків, виданих на Україні. Книга перша (1574–1764) / Яким Запаско, Ярослав Ісаєвич. — Львів : Вид-во при Львів. держ. ун-ті вид. об-ня «Вища школа», 1981. — №№ 652, 665, 680, 705, 725.

У ці роки Никодим Зубрицький на замовлення Львівської друкарні, з якою пов'язано понад тридцять років його плідної діяльності, виконав гравюри для «Служебника» (1691), «Анфологіона» (1694), «Апостола» (1696), «Акафістів» (1699) та інших видань⁷². Авторитет Н. Зубрицького як майстра гравюри на міді був надзвичайно високим. Йому замовляють гравюри до своїх видань друкарні Києво-Печерської лаври та Чернігова, з якими на той час співпрацюють видатні українські майстри: Олександр та Леонтій Тарасевичі, Григорій Левицький, Іван Щирський, Іван Стрільбицький, Іван Макарій, Оверкій Козачківський, Йосип Гочемський та інші.

1712 року у Києво-Печерській лаврі було надруковане перше видання книги «Ифіка ієрополітика, или філософія нравоучителная...»⁷³. Це видання, що містить присвяту гетьманові України Іванові Скоропадському, оздоблене 67 гравюрами, виконаними Никодимом Зубрицьким у мішаній техніці мідериту й офорта⁷⁴. У колекції НБУВ зберігаються кліше ілюстрацій до статей з цієї книги: «Ложная живота надежда» та «Чин навикати добродітелей». Це мініатюрні композиції символічного змісту. У гравюрі «Марна живота надія» зображено на пагорбі у глибоких роздумах Есхіла⁷⁵ й орла, який кидає черепаху на його облісїлу голову; а в ілюстрації «Як чеснот набути» бачимо людину на березі моря, яка у динамічному русі розправила руки-крила і злітає у небо до янгола. Техніка штрихування Н. Зубрицького надзвичайно економна: мінімальними засобами він досягає максимальної пластичної виразності у зображенні фігур і глибини простору. На звороті другої дошки невідомим майстром XVIII ст. награвіровано Богородицю з мечем у грудях, яка сидить біля підніжжя хреста на Голгофі.

Серед творів Н. Зубрицького з колекції НБУВ особливу увагу привертає «один з найкращих зразків батального жанру в тогочасній гравюрі»⁷⁶ — композиція «Облога Почаївської лаври 1675 р.». На дошці великого формату, а саме — горизонтальної прямокутної форми — награвіровано запеклу баталію, за якою глядач разом із автором немов спостерігає з високого пагорба. Саме такий композиційний засіб надав можливість Н. Зубрицькому показати увесь комплекс Почаївської лаври з мурами, вежами, соборами, іншими будовами та прилеглою до монастиря територією й переконливо

⁷² Там само. — №№ 668, 689, 703, 742, 752, 754.

⁷³ «Сей філософічно-моральний твір, — читаємо у К. Широцького, — був одним з найкращих друків Печерської Лаври XVIII в. і тому його було кілька разів випечатано пізніше — вперед в Петербурзі р. 1718, 1724 і 1728, а потім у Львові р. 1760, в Москві і у Відні (коло 1790 р.)... Для нас Ифіка ієрополітика є важною з того погляду, що її оздоблено численними штихованими образками на міді, кількість котрих у різних виданнях переходить від 64 до 70-х. Зверху кожного образка стоїть напис статті моральної, внизу вміщено 4 сіябічні вірші, а потім слідує одвітна наука чи розправа писана прозою. Найцікавішим з артистичного блоку є видання перше — 1712 р., із штихами відомого Никодима Зубрицького; однак не позбавлені інтересу й інші видання, теж прикрашені роботами Ростовцева, Мякушева і Ів. Филиповича». (Див.: *Широцький К. Ифіка ієрополітика* / К. Широцький // Наше минуле. — 1918. — Число I. — С. 175).

⁷⁴ *Запаско Я. П., Ісаєвич Я. Д.* Пам'ятки книжкового мистецтва. Каталог стародруків, виданих на Україні. Книга друга. Частина перша (1701–1764) / Яким Запаско, Ярослав Ісаєвич. — Львів : Вид-во при Львів. держ. ун-ті вид. об-ня «Вища школа», 1984. — № 873.

⁷⁵ *Широцький К.* Ифіка ієрополітика / К. Широцький // Наше минуле. — 1918. — Число I. — С. 176.

⁷⁶ *Логвин Г. Н.* З глибин. Гравюри українських стародруків. XI–XVIII ст. / Г. Н. Логвин. — К. : Дніпро, 1990. — С. 74.

«відтворити» усі деталі знаменної події. А історія свідчить, що 20—22 липня 1675 р. турецьке військо після невдалої спроби захопити Почаївську лавру раптово зняло облогу і залишило свої позиції. «В церковній історії ця загадка фігурує як ...друге «Влахернське диво»: на світанку 23 липня над монастирем нібито з'явилася Марія у супроводі св. Йова й Архангела Михаїла і почала завертати назад на турків стріли, які вони випускали із своїх луків; вороги злякалися і втекли»⁷⁷.

На середньому плані композиції захисники Лаври, що засіли на мурах монастиря, відбивають атаку турецького війська. А на передньому плані перед кріпосними мурами інші захисники святої обителі вишикувалися для атаки на турків, розгром яких вже розпочав архангел Михаїл зі своїм військом. Постаць архангела у лицарських обладунках з шоломом на голові, з мечем і щитом зображена у динамічному русі. Він стрімко летить над землею, готовий змести вороже військо. Овальний щит архангела прикрашений його монограмою та відбитком стопи Богоматері, що символізує її покровительство Почаївській лаврі. По діагоналі у протилежному верхньому куті композиції зображена на хмарах Богородиця, постава якої характерна для сюжету «Покрова»; за нею у молитовній позі постаць святого Йова. Зображена мистцем подія супроводжується детальним пояснювальним текстом польською мовою. Гравюра відзначається високою технікою виконання: вправним малюнком, виразною рухливістю ліній, витонченістю тональних співвідношень завдяки майстерному штрихуванню.

Вагому частину колекції НБУВ складають дошки роботи видатного українського гравера на міді першої половини XVIII ст. Оверкія Козачківського. Ім'я його, як одного з найплідніших майстрів друкарні Києво-Печерської лаври, згадується майже в усіх загальних працях з історії українського мистецтва. Однак ні монографічного дослідження, присвяченого талановитому мистцеві, ні детального аналізу його графічних творів у контексті розвитку українського бароко поки ще не здійснено. Хоча необхідність у цьому, безперечно, є. Адже усі без винятку дослідники української гравюри доби бароко високо оцінюють внесок О. Козачківського в розвиток українського мистецтва, відзначають високу майстерність талановитого художника. «Його творам, — читаємо у Павла Жолтовського, — властиве прагнення до пластичних, барочно трактованих форм, докладного й ускладненого малюнка, вдало розроблених перспективних побудов. Нерідко перевантажені, динамічні композиції Козачківського позначені почуттям драматизму, що так відрізняє їх від врівноважених і урочистих робіт Левицького»⁷⁸. Яким Запаско називає О. Козачківського (поруч з Г. Левицьким) найвидатнішим українським гравером першої половини й середини XVIII ст., наголошуючи при цьому на таких основних рисах його творчості, як оригінальність композиційної будови, висока майстерність малюнка, тонке відчуття форми, досконале володіння перспективою. Тяжіння до барокової динамічності, пишної декоративності, на думку Якіма Запаска, мистець поєднує з прагненням наблизити релігійні сюжети до сучасного йому реаль-

⁷⁷ Степовик Д. В. Українська графіка XVI—XVIII століть. Еволюція образної системи / Д. В. Степовик. — К. : Наук. думка, 1982. — С. 261—262.

⁷⁸ Історія українського мистецтва: в 6 т. — Т. 3: Мистецтво другої половини XVII — XVIII століття. — К. : Голов. ред. УРЕ, 1968. — С. 303. (На думку Павла Жолтовського, Оверкій Козачківський працював в межах 1721 і 1737 рр. і «належить до кращих київських граверів XVIII століття»).

ного життя⁷⁹. Ярослав Ісаєвич також називає ім'я О. Козачківського серед найвизначніших майстрів оформлення книги, поруч з Г. Левицьким⁸⁰.

Відомий дослідник української гравюри Дмитро Степовик згадує ім'я О. Козачківського неодмінно разом з Г. Левицьким, І. Филиповичем, Й. і А. Гочемськими та Н. Зубрицьким, які, на його думку, вирішували у своїх творчих пошуках однакові завдання: проблему «дійсність — образ», зображення людини у стані роздумів і переживань, драматичного напруження тощо⁸¹. Д. Степовик наголошує, що О. Козачківський, як і інші провідні майстри, успішно вирішував складні формотворчі завдання, поставлені часом. «Піраміди, кола, діагоналі в композиційних конструкціях зустрічаються упродовж всього XVIII століття. Їх символічні значення доповнювалися художньою доцільністю, причому не при заповнюванні порожнеч, а при налагодженні реальних взаємозв'язків між персонажами, або, якщо персонаж один, — між ним і довколишнім світом. Так пірамідальні способи зображення апостольського, євангельського і святительського чинів у Г. Левицького, Макарія, О. Козачківського, Георгія, Й. Гочемського пов'язані з повнішим виявленням внутрішнього душевного стану, з патристичною героїзацією»⁸².

Дослідження творчості О. Козачківського розпочав у другій половині XIX ст. Дмитро Ровинський, який у працях 1870 та 1895 рр. подає стислі біографічні відомості про мистця та перелік гравюр, що зберігалися у його приватному зібранні⁸³. Д. Ровинський мав у своїй колекції невелику кількість гравюр О. Козачківського і, виходячи зі смаків свого часу, не міг об'єктивно оцінити творчість майстра, а тому обмежився лише стислими висновками: «гравировал на меди в манере Тепчегорского, но далеко ниже его по рисунку и по технике»⁸⁴.

Дмитро Антонович, аналізуючи творчість українських граверів, так характеризує здобутки Оверкія Козачківського: «Старший із визначних майстрів української гравюри на Україні в добі рококо — Оверко Козачківський (він підписувався «Abercius Kozaczkowski») — ще в сильній мірі дотримувався складу бароко, його пишної ошатності, як це показує гравюра, що представляє царя Давида, але, крім оздоб, що складає цю ошатність, м'які та дрібненькі складки по-бароковому пишних орнаментів свідчать уже про те, що Козачківський, працюючи у 20-х та 30-х роках XVIII ст., є вже в історії майстер переходової доби від бароко до рококо»⁸⁵.

⁷⁹ *Запаско Я. П.* Мистецтво книги на Україні в XVI–XVIII ст. / Запаско Я. П. — Львів : Вид-во Львів. ун-ту, 1971. — С. 206–212.

⁸⁰ *Ісаєвич Я.* Українське книговидання: витоки, розвиток, проблеми / Ярослав Ісаєвич. — Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2002. — С. 257.

⁸¹ *Степовик Д. В.* Українська графіка XVI–XVIII століть. Еволюція образної системи / Д. В. Степовик. — К. : Наук. думка, 1982. — С. 82, 90, 94.

⁸² Там само. — С. 165.

⁸³ *Ровинский Д. А.* Русские граверы и их произведения с 1564 года до основания Академии художеств / Д. Ровинский. — М., 1870. — С. 48–49; 235–236. Подробный словарь русских граверов XVI–XIX вв. / сост.: Д. А. Ровинский. — СПб., 1895. — С. 354–355.

⁸⁴ Подробный словарь русских граверов XVI–XIX вв. / сост.: Д. А. Ровинский. — СПб., 1895. — С. 354.

⁸⁵ Див.: *Антонович Д.* Українська гравюра / Дмитро Антонович // Українська культура: Лекції за ред. Дмитра Антоновича / упоряд. С. В. Ульяновська; вступ. ст. І. М. Дзюби; перед. слово М. Антоновича. — К. : Либідь, 1993. — С. 361. — (Пам'ятки історичної думки України).

Надзвичайно вагомий внесок у дослідження творчості Оверкія Козачківського зроблений зусиллями Павла Попова. Відомий український дослідник у своїй ґрунтовній праці «Матеріали до словника українських граверів» подає стислий каталожний опис двадцяти двох гравюр Оверкія Козачківського⁸⁶. З наведених ученим творів майстра у фондах відділу зберігається лише вісім кліше, з яких вони були надруковані. На думку Павла Попова, Козачківський працював найбільше як ілюстратор до лаврських видань, йому, як констатує дослідник, «відомий був не тільки спосіб офорта, але й так звана чорна манера (*manière noire*). ...Примірник єдиної досі відомої старої української гравюри так зв. чорною манерою (розп'яття з «предстоящею» Богородицею і двома янголами вгорі), що її виконав Козачківський, знаходимо в одному з кунштбухів в бібліотеці КП [Києво-Печерської] Лаври № VII 3/3-101»⁸⁷.

У колекції НБУВ зберігається двадцять п'ять кліше гравюр, виконаних О. Козачківським на двадцяти двох дошках. Чотирнадцять кліше мають підпис автора або сліди авторської сигнатури. Дві з підписаних дошок містять також авторську дату. Професор Микола Петров з одинадцяти дошок зазначає лише одну з авторським підписом і датою («Богоматерь, окруженная янголами») ⁸⁸.

З одинадцяти дошок, названих М. Петровим, дев'ять зберігаються у фондах НБУВ. Усі дошки з колекції бібліотеки виконані в техніці різцевої гравюри, якою О. Козачківський володів досконало.

Вагомою базою для дослідження творчості О. Козачківського є також і великий масив прикрашених гравюрами майстра книжкових друкованих видань, що зберігаються у фондах Відділу стародруків та рідкісних видань НБУВ. Усі вони походять з друкарні Києво-Печерської лаври, що підтверджує активні творчі контакти О. Козачківського з провідним видавничим центром в Україні. Відомі українські дослідники стародруків Я. Запаско та Я. Ісаєвич називають двадцять вісім найменувань стародруків, що містять гравюри О. Козачківського. Це, в основному, титульні композиції та заглавні ілюстрації, що свідчить про авторитет художника, якому замовляли найвідповідальнішу роботу ⁸⁹.

Першою створеною О. Козачківським з відомих на сьогодні гравюр є форта до «Апостола», що вийшов друком 1722 року у Києво-Печерській лаврі ⁹⁰. А серед пам'яток

⁸⁶ Попов П. М. Матеріали до словника українських граверів / Павло Попов. — К. : УНІК, 1926. — С. 60—64.

⁸⁷ Там само. — С. 60.

⁸⁸ Це динамічна барокова композиція «Вознесення Богородиці», яку відомий дослідник називає «Богоматерь, окруженная янголами» і зазначає, що вона була вміщена у київському виданні «Анфологіона» 1734 року. (Див.: Петров Н. И. Старинные южно-русские гравировальные доски типографий Киево-Печерской, Ильинской Черниговской и Почаевской / Н. Петров // Искусство в Южной России: Графика. Живопись. Художественная промышленность. — К., 1914. — № 3—4. — С. 91). Але у фондах Відділу стародруків та рідкісних видань НБУВ зберігається Євангелія 1733 року, що містить гравюру, надруковану саме з цієї дошки.

⁸⁹ Запаско Я. П., Ісаєвич Я. Д. Пам'ятки книжкового мистецтва. Каталог стародруків, виданих на Україні. Книга друга. Частина перша (1701—1764) / Яким Запаско, Ярослав Ісаєвич. — Львів : Вид-во при Львів. держ. ун-ті вид. об-ня «Вища школа», 1984. — №№ 999, 1098, 1167, 1199, 1213, 1225, 1238, 1278, 1342, 1394, 1400, 1403, 1425, 1448, 1457, 1508, 1544, 1554, 1584, 1709, 1863, 2144. — Частина друга (1765—1800). — 2360, 2418, 2460, 2604, 2678, 2718.

⁹⁰ Попов П. М. Матеріали до словника українських граверів / Павло Попов. — К. : УНІК, 1926. — С. 60—62.

колекції НБУВ найдавнішим твором художника є двостороння дошка, що на ній награвіровано рамку титулу: на лицевому боці — з авторським підписом (*изобрази Авєркі Козачковски*), а на звороті награвіровано її копію без підпису автора. Перший з відомих відбитків з лицевого боку дошки прикрашає «Псалтир с толкованієм», виданий друкарнею Києво-Печерської лаври 1728 року. На цій підставі можемо датувати гравюру першою чвертю XVIII ст.

В історії мистецтва української книжкової графіки XVI–XVIII ст. в оздобленні титульної сторінки помічаємо співіснування трьох основних типів — титульної рамки на орнаментальній основі, «іконостасного титулу» та титульної рамки на основі архітектурної композиції. «Іконостасний титул утверджується як один з центральних композиційних варіантів української книги XVII–XVIII ст. З граничною ясністю в ньому декларується насамперед культове призначення канонічного твору. Але паралельно існувало й інше розуміння друкованого слова: освітнє, естетичне, гуманістичне. Уподоблюючи титульну ілюстрацію до архітектурної арки чи іконостасних воріт, гравери синтезували форми, характерні для інших просторово-пластичних мистецтв, — архітектури, скульптури, живопису»⁹¹.

На дошці роботи О. Козачківського, з якої відтиснена гравюра титульного аркуша «Псалтирі» 1728 р., зображено пишну рамку у вигляді барокової архітектурної композиції. У нішах видовженої прямокутної форми, фланкованих колонами коринфського ордера, зображено на повний зріст дві постаті — євангеліста Матвія⁹² з сувоєм у правій (ліворуч) та біблійного царя Давида, який лівою рукою сперся на гуслі, а правою витирає сльози (праворуч). На сувої євангеліста та на гуслях царя награвіровано тексти: *ГДѢ / ѠАТѢ / согрѣшєніє / твоє / Главѣ / Ѡ* (ліворуч); *Со/грѣ/шихъ / гдѣи / мо/ємѣ / црѣ/тв/ю* (праворуч). Угорі посередині напис: *СПІ СПІ* [Святий Господь Ісус Святий Господь Ісус], від якого навкруги розливається сяйво. У нижній частині композиції цоколь прикрашають пишні барокові картуші із зображеними сюжетами: «Моління про чашу» (ліворуч) та «Всесвітній потоп» (праворуч). Унизу посередині в отворі архітектурної композиції зображено західний фасад Успенського собору Києво-Печерської лаври. Центральна, вільна від зображень площа, що традиційно призначалась для тексту, зображена у вигляді завіси. У зображенні постатей євангеліста Матвія та біблійного царя Давида, величної споруди Успенського собору, архітектурних мотивів відчувається рука досвідченого майстра. Чітка, впевнена лінія малюнка, штрихування прямими і перехресними лініями надають зображенням ілюзії об'єму та виразної цілності. Композиційна будова рамки титулу на основі барокової архітектурної конструкції, художньо-стилістичні особливості в зображенні постатей, драпірувань, пишно оздоблених орнаментами картушів — характерні ознаки пам'ятки зрілого бароко.

⁹¹ Степовик Д. В. Українська графіка XVI–XVIII століть. Еволюція образної системи / Д. В. Степовик. — К. : Наук. думка, 1982. — С. 245.

⁹² Припущення авторів статті, що один із зображених, вірогідно, може бути євангелістом Матвієм, базується на тому, що саме за Євангелією від Матвія Ісус є прямим нащадком Давида (глава 20). І саме у Главі 20 Ісус говорить про чашу, яку він має випити. Тож не випадково, що під постаттю євангеліста зображено сюжет «Моління про чашу». Іще одне зауваження: у зображеннях постатей Давида і Матвія є певне протиріччя: розташування їх у нішах спонукає сприймати їх як скульптуру, невід'ємну від архітектури, а реалістичний характер зображень — як образи живих людей.

Інше кліше титулу (оп. № 51) — це гравюра, що прикрашає київське видання Євангелії 1733 року штихеля О. Козачківського. Твір майже точно повторює композицію титулу, виконану майстром Федором, що була вміщена у Євангелії 1697 р., — також видання Києво-Печерської лаври. Відмінності лише у наявності написів імен євангелістів, у зображенні трохи іншого пластичного оздоблення фасаду Успенського собору та в деталях євангельських сцен у клеймах⁹³. Традиційно ця гравюра має вертикальний прямокутний формат, у якому поле для тексту виокремлено титульною рамкою у вигляді барокової архітектурної арки з колонами коринфського ордера на високих базах. Горішня частина арки пишно прикрашена натюрмортом з фруктів та виноградного листя. У кутах композиції розміщено євангелістів та їхні традиційні символи; зображення супроводжуються написами: *Є҃҃л Іа́рко.* / *Є҃҃л Іа́ѡе* / *Є҃҃: Іоа́н* / *Є҃҃. А́ѡка.* У рамку титулу вкомпановано шість барокових картушів овальної форми: два великих по вертикальній осі та чотири менших на лівому і правому стовпах. У горішньому картуші зображено сцену «Тайної Вечері», у нижньому — західний фасад Успенського собору Києво-Печерської лаври. У картушах, розміщених на лівому стовпі, зображено сцени: «Воскресіння Христа» та «Розп'яття з Марією та Іоаном», а в картушах на правому стовпі — «Різдво Христове» та «Благовіщення». На відміну від картушів, постаті євангелістів сприймаються як невід'ємна складова архітектури пишної барокової арки. У цілому, пластична виразність у зображенні євангелістів, чітка й продумана до деталей композиція у мініатюрних євангельських сценах, вміщених у медальйони, скульптурна об'ємність динамічних барокових деталей декоративного оздоблення архітектури «порталу» яскраво засвідчують надзвичайно високий рівень художньої й технічної майстерності О. Козачківського.

У колекції НБУВ зберігається дошка із зображенням сцени «Вознесіння Богородиці», з якої була надрукована гравюра на звороті титулу у Євангелії 1733 р. П. Попов, який називає цю гравюру «Взяття Б. М. на небо» і датує її 1734 р., вказав на помилкову дату 1624 р., наведену Д. Ровинським⁹⁴.

На дошці з колекції НБУВ, із якої була надрукована ця гравюра, унизу праворуч у межах зображення чітко читаються авторський підпис і дата: *Избо́р Я́вєркий Козачковски а́ѡка* (1734). Відбиток із цієї дошки можна побачити в «Євангелії», виданій у друкарні Києво-Печерської лаври під 1733 роком, а також у «Анфологоні» 1734 і 1745 років. Вірогідно, 1733 рік — це дата готовності «Євангелії» до друку, а гравюра О. Козачківського увійшла у видання трохи пізніше, в рік реального виходу його накладу у світ.

Динамічна сцена «Вознесіння Богородиці», награвірована на дошці вертикальної прямокутної форми, нагадує монументальні барокові розписи. У центрі горішньої частини зображено Богоматір на хмарах, яка возноситься на небо в оточенні янголів та херувимів. Її вбрання спадає великими складками, що розвиваються, — і це викликає відчуття стрімкого польоту. Композиція Богоматері з янголами створює діагональ усього

⁹³ Див. ілюстрацію: Євангеліє. — К. : Друкарня КПЛ, 1697; *Запаско Я. П., Ісаєвич Я. Д.* Пам'ятки книжкового мистецтва. Каталог стародруків, виданих на Україні. Книга перша (1574—1764) / Яким Запаско, Ярослав Ісаєвич. — Львів : Вид-во при Львів. держ. ун-ті вид. об-ня «Вища школа», 1981. — С. 114.

⁹⁴ *Попов П. М.* Матеріали до словника українських гравірів. Додаток 1 / Павло Попов. — К. : УНІК, 1927. — С. 20.

зображення, у долішній частині помічаємо прикрашену квітами труну. Ліворуч — група апостолів, які жваво реагують на чудесну подію, що відбувається в їхній присутності. На відміну від гравюри О. Козачківського на цей сюжет з книги «Новий Завіт с приобщенієм Псалтиря» (Київ, друкарня лаври, 1732), яка відзначається монументальністю й врівноваженістю композиції, сцена в гравюрі до Євангелії (1733) сповнена урочистої патетики й динамізму, що характерні для стилю бароко.

Крім дощок-кліше до титульного аркуша та композиції «Вознесіння Богородиці» у колекції НБУВ зберігаються також і підписані автором дошки із зображенням євангелістів Іоана та Марка, гравюри з яких було надруковано у тій же Євангелії 1733 року, та дошки без підпису із зображенням євангелістів Матвія й Луки, що, вірогідно, є авторськими копіями з гравюр із зазначеного видання. На відміну від дощок із колекції, у виданні 1733 року аналогічні гравюри мають авторський підпис.

Образи святих євангелістів, створених О. Козачківським, відзначаються монументальністю. Вони зображені на повний зріст в урочистому архітектурному просторі. Створені майстром образи євангелістів сповнені благородства й величі, випромінюють високий інтелект та напружену роботу думки. Так, євангеліст Іоан зображений в момент творчого натхнення. Його погляд спрямований до Бога; він немов шукає у Всевишнього підтримку своїй праці. Однією рукою він тримає розкриту книгу, а другою тягнеться гусячим пером до каламаря на столику, вкритому скатертиною. Біля ніг євангеліста зображений його символ — орел з розкритими крилами і дзьобом, повернутим до святого. Над головою євангеліста — текст: *ΣΤΥΙΥ ΕΒΛΙΣΤΥ ΙΩΑΝΝΥ*. У лівому арковому отворі зображено таку сцену: маленький Ісус сидить на хмарах в оточенні янголів. Ця сцена ілюструє слова євангеліста Іоана: «Поправді, поправді кажу вам: Відтепер ви побачите небо відкрите та янголів Божих, що на Людського Сина підіймаються і спускаються» (Євангелія від Іоана, 1:51). Над цією сценою зображено трикутник у саяві та янголів у хмарах, що клубочаться. Унизу праворуч у межах зображення награвіровано авторський підпис: *Изобрази Явѣрки Козачковски*. Крім того, колекція містить також підписану дошку роботи гравера Прокопа Семигиновського, яка є копією з гравюри «Євангеліст Іоан» і засвідчує її популярність у видавців друкарні Києво-Печерської лаври.

У майже ідентичній за будовою композиції «Євангеліст Марко» О. Козачківський підсилює барокову динаміку образу відчутним ускладненням у зображенні пишного вбрання святого та інтер'єру, що більше нагадує розкішний палац, аніж аскетичну келію святого. Пружна лінія профільованої арки, прикрашеної капітелями коринфського ордеру, стрункі канелюровані колони, облямована китицями і призбирана посередині завіса з важкої тканини, на підлозі сувій, що нагадує перегорнуту іонійську капітель, надають зображеній сцені особливої урочистості. Євангеліст Марко також представлений в момент напруженої роботи думки. Лівою рукою він немов демонструє великий фоліант у розкішній оправі, а у правиці тримає гусяче перо. Праворуч від постаті святого — столик з письмовим приладдям, сувоєм та відкритими дверцятами шафи із книгами. Ліворуч за святим євангелістом — крилатий лев з пишною гривею. Ліворуч, на дальньому плані зображено ріку Йордан та сцену «Хрещення Ісуса Христа». Зображення Бога-Отця у хмарах, голуба — символа Святого Духа — та Ісуса Христа мистець розташував по центральній вісі композиції, а по сторонах від Сина Божого — Іоана Хрестителя та двох янголів. Простір зображеної сцени з обох боків замикають крони

високих дерев. Монументальність композиції в цілому досягається класичною врівноваженістю основних мас, розташованих рівнобічним трикутником.

В «Альбомах малюнків учнів та наставників Києво-Лаврської іконописної майстерні», так званих кужбушках (фонди Інституту рукописів НБУВ), зберігається малюнок «Св. євангеліст Марко» (XIX — 101/8426 — А, № 12), композиція якого ідентична композиції гравюри О. Козачківського⁹⁵.

Поруч із зображенням євангелістів та їхніх традиційних символів О. Козачківський вводить на другому плані сюжети на євангельські тексти. У подібних за композиційною будовою (до двох попередніх гравюр з видання 1733 року) дошках-кліше — без авторського підпису «Євангеліст Лука» та «Євангеліст Матвій», на другому плані зображені відповідно сюжети «Благовіщення», «Видіння пастухам» і «Різдво Христове». Останні дві сцени розміщені в одній зображальній площині й об'єднані єдиним простором. У композиції із зображенням євангеліста Луки О. Козачківський вводить ще одну сцену. Ліворуч від святого зображено портик з арковим отвором, через який видно простору кімнату з двома вікнами, стіл з глечиками, в одному з яких стирчать два пензля з довгими держаклами. Біля невисокого ослінчика пораяється чоловік у фартуху. Вірогідно, він готує фарби, адже за традицією св. Лука був ікономаляром — першим автором образу Богоматері, яку він намалював з натури.

Майже усі дослідники, високо оцінюючи майстерність О. Козачківського у гравюрах, виконаних мистцем наприкінці 1720-х — початку 1730-х років, відзначають їхню міцну композиційну будову, вправність малюнка, уміння надати формам м'якої округлості та випуклої рельєфності, легкість світлотіньових переходів, артистичне володіння різноманітним штрихом і вдале застосуванням крапкової манери⁹⁶.

До кращих творів О. Козачківського з колекції НБУВ належать дошки із зображенням біблійного царя Давида. Перша з них була виконана у 1720-х рр. Гравюра з неї прикрашає «Псалтир» 1728 року, виданий друкарнею Києво-Печерської лаври⁹⁷. Під рамкою зображення, у лівому нижньому куті награвіровано авторський підпис: «*Изобрази Аверкій Козачковски*». За композицією ця гравюра подібна до розглянутих вище зображень євангелістів. Царя Давида змальовано у розкішному палаці за поважним заняттям державного діяча. Пишно вбраний у коштовні царські одяжі, з горностаєвою мантиєю на плечах, короною на голові та скіпетром у правиці, він гортає велику книгу, вільно спершись на спинку майстерно різьбленого крісла. Стіл, на якому лежить розгорнута книга і стоїть каламар з гусячим пером, оздоблено декоративною різьбленою скульптурою і вкрито розшитим соковитим рослинним орнаментом й отороченою китицями скатертиною. На підлозі, викладеній кольоровими кам'яними плитами, лежать вели-

⁹⁵ Жолтовський П. М. Малюнки Києво-Лаврської іконописної майстерні. Альбом-каталог / П. М. Жолтовський. — К. : Наук. думка, 1982. — Іл. 460.

⁹⁶ Запаско Я. П. Мистецтво книги на Україні в XVI–XVIII ст. / Запаско Я. П. — Львів : Вид-во Львів. ун-ту, 1971. — С. 221–222.

⁹⁷ У фондах Інституту рукописів НБУВ в «Альбомах малюнків учнів та наставників Києво-Лаврської іконописної майстерні» (кужбушках) зберігається малюнок «Цар Давид» (XIX — 121/XX — 45, № 7а), виконаний за гравюрою О. Козачківського. (Див.: Жолтовський П. М. Малюнки Києво-Лаврської іконописної майстерні. Альбом-каталог / П. М. Жолтовський. — К. : Наук. думка, 1982. — Іл. 284).

чезні фоліанти у шкіряній оправі, а біля крісла стоять гуслі та великий, вишуканої форми коштовний жбан, оздоблений орнаментами. Позаду царя діагонально звисає важка завіса, виготовлена з узорчатої парчі. Крізь арковий отвір, обрамлений пілястрами й орнаментальними рельєфами, видно невисокий мур, за ним — монументальні споруди багатого палацу. Завдяки майстерному застосуванню засобу «відкритого вікна», О. Козачківський досягає гармонійного об'єднання монументальної постаті й довкілля. І ще одна важлива деталь: навколо голови Давида німб, який засвідчує належність біблійного царя до лику святих, а у формальному плані біла пляма німбу є композиційним центром, що акцентує увагу глядача на обличчі царя.

У композиції «Цар Давид і пророк Натан», що прикрашає «Новий Завіт з приобщенієм Псалтиря» 1732 року, зображені два різні за часом, але пов'язані між собою, епізоди з життя біблійного царя. На першому плані як основну подію зображено епізод, що відбувався пізніше, а саме: коли пророк Натан за велінням Бога прийшов до царя і розповів притчу про багатого, який відібрав у бідного єдину вівцю, натякаючи на підступність Давида, котрий відібрав в Урії кохану дружину Вірсавію, відіславши його на вірну смерть (Друга книга Самуїлова (або Друга Книга Царств), 12: 1–11). Подія, що спричинила неприємну розмову пророка та царя, зображена на дальньому плані композиції як жанрова сцена: цар Давид дивиться з тераси розкішного палацу на напівоголену Вірсавію у басейні. Сцена розмови Натана і Давида сповнена напруженого драматизму, що досягається красномовними жестами персонажів та їхнім психологічним станом. Унизу дошки, праворуч під рамкою зображення, награвіровано авторський підпис: *ИЗЪОБРАЗИ ЯВЕРКІЙ КОЗАЧКОВСКИ*.

У цих гравюрах виявилися кращі риси майстерності О. Козачківського. Справжній естет, О. Козачківський, як і в інших своїх творах, не міг відмовити собі у задоволенні відтворити розкішний інтер'єр багатого царського палацу, вишукані архітектурні форми, красу предметів, що оточують біблійного царя, світлотіньові ефекти важкої парчевої завіси, декорованої пишними візерунками. Міцна композиційна будова, динаміка барокових крупних форм, виразна лінія малюнка та майстерне застосування паралельного, перехресного штрихування і крапкової манери, матеріальність у зображенні коштовних тканин, золоченої різьби, дорогоцінного металу, холодного каменю надають його творам переконливості й емоційної виразності.

У згадуваній вище книзі «Псалтир» 1728 року вміщено гравюру із зображенням сюжету «Загибель єгиптян у морі», що надрукована з дошки колекції. Авторство О. Козачківського підтверджується не тільки сигнатурою «*А: К:*», награвірованою унизу в межах зображення, а й характерною для цього майстра манерою виконання. Перед ним постало досить складне завдання: подати сцену із зображенням великої маси людей, які діють на широкому просторі; сцену, що диктує широкий, горизонтальний формат композиції. Незручний вертикальний формат книги вимагав іншої композиційної схеми, і О. Козачківський виявив неабияку винахідливість, аби, не відходячи від тексту біблійної оповіді, змалювати грандіозність драматичної події. Діагональний рух великого натовпу підтримується напрямом руху морських хвиль, а на дальньому плані — зображеннями берега та скель, порослих де-не-де покрученими деревами.

Композиційним центром цього начебто неймовірного чуда є постать Мойсея, який стоїть із піднятими руками і жезлом спрямовує величезні морські хвилі, що поглинають

вороже військо єгипетського фараона. За Мойсеєм сини Ізраїлеві щільним натовпом рухаються за стовпом із хмар. Тут і мужні лицарі із штандартами та списками, і зовсім молоді беззусі воїни, і жінки, які ведуть за руки дітей. Воїни одягнені в оздоблені орнаментами й увінчані пір'ям шоломи, довгі плащі, короткі туніки та сандалі, що формою і кроєм нагадують антично-римський військовий стрій. Такими, принаймні, виглядають двоє бувалих солдатів, зображених на передньому плані. І ще одна, на наш погляд, важлива деталь: жінка, яка зображена на передньому плані праворуч від бувалого воїна, тримає на голові великий металевий жбан, що майже точно повторює такі ж, зображені в композиціях О. Козачківського «Цар Давид» і «Цар Давид і пророк Натан».

О. Козачківський відомий як автор багатьох ілюстрацій до Акафістів. Я. Запаско та Я. Ісаєвич у каталозі зазначають 5 київських видань, в оздобленні яких брав участь майстер: «Акафісти, канони і прочая душеполезная моленія» 1731 року (форта, зворот титулу — «Взяття на небо», 16 сторінкових мідеритів); «Акафісти і канони» 1741 року (форта, зворот титулу — «Успіння Богородиці», 16 ілюстрацій на всю сторінку, виконаних в техніці мідериту, ініціали, заставки, кінцівки, орнаментальні ініціали, виливні прикраси); «Акафісти і канони» 1747 року, де є також гравюри відомого українського гравера Геронтія; «Акафісти і канони» 1754 року та мідерити (форта, зворот титулу з «Успінням Богородиці» і 15 текстових ілюстрацій) у виданні 1765 року⁹⁸.

У колекції НБУВ зберігаються десять дощок роботи О. Козачківського. За сюжетами їх можна вважати ілюстраціями до «Акафістів і канонів». Шість з них мають або авторський підпис, або сліди від авторської сигнатури. Сьогодні досить важко визначити, до якого саме видання кожна з гравюр була замовлена О. Козачківському, хоча їхні формат і розміри дають можливість припустити, що це є ілюстрації до одного видання⁹⁹. За стилістичними ознаками цю групу дощок можна умовно поділити на барокові й такі, у композиційній будові та лінійно-орнаментальній манері яких відчужаються певні архаїчні риси. З десяти дощок колекції ВОМ, у Відділі стародруків та рідкісних видань НБУВ у різних виданнях «Акафістів і канонів» було знайдено відбитки лише з восьми дощок. У київському виданні 1741 року знаходимо відбитки з дощок «Христос серед апостолів», «Собор янголів», «Святитель Христів Микола», «Сім апокаліптичних янголів», «Богородиця серед янголів» та «Вознесіння Ісуса Христа» (Див.: Кир. 4683 П.). У «Акафістах і канонах» 1765 року, крім зазначених вище відбитків, містяться також «Коронування Богородиці» та «Страшний суд» (Див.: Кир. 774 П.).

У гравюрі «Успіння Богородиці», яка була виконана приблизно у 1720–1730-х рр., виважена симетрична композиція вдало поєднується з пишними бароковими елементами. Дощка-кліше добре збереглася і дає можливість простежити досконале володіння різноманітними засобами штрихування. Центральна сцена в «Успінні» вишукано

⁹⁸ Див.: Запаско Я. П., Ісаєвич Я. Д. Пам'ятки книжкового мистецтва. Каталог стародруків, виданих на Україні. Книга друга. Частина перша (1701–1764) / Яким Запаско, Ярослав Ісаєвич. — Львів : Вид-во при Львів. держ. ун-ті вид. об-ня «Вища школа», 1984. — №№ 1167, 1394, 1584, 1863. Запаско Я. П., Ісаєвич Я. Д. Пам'ятки книжкового мистецтва. Каталог стародруків, виданих на Україні. Книга друга, Частина друга (1765–1800) / Яким Запаско, Ярослав Ісаєвич. — Львів : Вид-во при Львів. держ. ун-ті вид. об-ня «Вища школа», 1984. — № 2360.

⁹⁹ П. Попов вважав, що вони були вміщені у виданні КПЛ 1731 р. (Див.: Попов П. М. Матеріали до словника українських граверів / Павло Попов. — К. : УНІК, 1926. — С. 63).

обрамлена широкою орнаментальною рамкою, встановленою на бароковий постамент у вигляді маскарона. Обабіч постаменту симетрично розташовані волюти надто вибагливих форм. Волюти ці прикрашені листям аканта. Рама увінчана овальної форми картушем з рослинного орнаменту з текстом: *Зспєніє Прѣто" Бѣи*. З обох боків центральної композиції зображено на повний зріст постаті преподобних Антонія і Феодосія Печерських, які тримають розгорнуті сувої в руках. У горішніх кутах прямокутної площини вертикального формату дошки зображені два янголи, які плывуть у повітрі зі свічками у руках. У центрі поля, обмеженого круглою рамою, зображено вкрите пологом з важкої тканини ложе, на якому покоїться Богоматір. За ложем Ісус Христос приймає сповите Немовля — душу Богородиці у сяйві. З обох боків ложа — святі апостоли, які позами та жестами красномовно висловлюють свої скорботні почуття. На дальньому плані центральної композиції, за постатями апостолів, бачимо архітектурні споруди, що вкупі із групами апостолів створюють своєрідні куліси й надають зображеній сцені урівноваженості й відчуття елегійного спокою.

Подібні ж композиції «Успіння» містяться у книгах «Пречестній акафісти й прочія спасителня молби» (Київ, друкарня лаври, 1709) та «Апостол» (Київ, друкарня лаври, 1722). Перша з гравюр була виконана гравером, який підписувався «Марко». Гравюра, вміщена у виданні 1722 року, відрізняється від інших лише деталями — простіші архітектура, орнаментальні мотиви. Відсутні дві свічки у ставниках перед покійною Богородицею, зображений простір дещо затиснений. Замість херувимів над головою Христа, який тримає душу Богоматері, зображені два янголи по сторонах голови Спасителя; текст на сувоях написаний по вертикалі, а не по горизонталі; тканина, що нею вкрите одро, не прикрашена орнаментом. А у гравюрі 1709 року розбіжності щонайменші. Вірогідно, саме гравюра Марка була першоджерелом для однойменної гравюри О. Козачківського.

Основним композиційним принципом О. Козачківського при опрацюванні складних сюжетів стають симетрія, розподіл на яруси, що засвідчує тяжіння майстра до монументальності художнього образу. Дошка-кліше зі сценою «Коронування Богоматері» є характерним для української гравюри прикладом багатофігурної триярусної композиції з чітко врівноваженими правою та лівою частинами навколо центральної вісі. Угорі, в оточенні п'яти херувимів, у склужбених хмарах спостерігаємо сцену коронування Богородиці: посередині Богоматір на троні, ліворуч — Бог-Отець з державою, праворуч — Ісус Христос з хрестом. Вони тримають над головою Богоматері корону. Над короною летить голуб — символ Святого Духа. У лівому та правому верхньому кутах видно двох янголів, які жестами вказують на сцену коронування Богородиці. У середньому та нижньому ярусах зображено апостолів, пророків, праведників, святих отців, які радіють знаменній події, що відбувається на небі.

Безперечний зв'язок з монументальним малярством спостерігаємо і в композиції гравюр «Собор янголів» та «Страшний суд». Як і в «Успінні», ці дошки-кліше зберегли сліди авторського підпису О. Козачківського. Розробляючи урочисту сцену собору янголів, мистець вдається до чотириярусної композиції. Угорі на хмарах зображено Святу Трійцю: Бога-Отця з розкішною короною на голові та скіпетром і державою у руках, Ісуса Христа з хрестом та голуба у сяйві; нижче, у трьох ярусах, уміщені всі дев'ять янгольських чинів. Під кожним окремим чином небожителів вигравіровано стрічку з текстом: *прѣтолы хєрѣвими серафими / власти сили гѣсвіа / ангѣлы архангѣлы начѣла*.

Подібний композиційний засіб, хоч і дещо в пом'якшеному варіанті, О. Козачківський застосовує і в зображенні сюжету «Страшного суду». На дошці вертикального формату угорі посередині зображено на повний зріст постать Христа-Судді. Ліворуч і праворуч від Нього — Богоматір та Іоан Хреститель. Вони просять змилюватися над родом людським. У центрі середнього ярусу композиції, нижче янголів, що сурмлять у сурми, зображено архангела Михаїла, який показує одну дорогу праведникам, іншу — грішникам. У нижньому ярусі зображено грішників: одних тягнуть до себе янголи, над іншими чорти чинять тортури і заганяють у пекло. Тіла оголених грішників зображені в складних ракурсах, у динамічному русі, завдяки чому зображена сцена сповнена експресії та драматизму.

Серед гравюр до «Акафістів і канонів» особливим піднесенням образів вирізняється композиція «Христос серед апостолів»¹⁰⁰. Постаті Христа і тринадцяти апостолів, зображені в нижній частині композиції, своєю архітектонікою нагадують давньоруські монументальні фрески періоду розквіту, а добу бароко — активність жестів, характерна динаміка складок, херувими всередині склужбених хмар та промені, що відходять від символу Трійці та голуба.

До зразків зрілого бароко належать дошки-кліше з колекції НБУВ «Христос серед янголів», «Богородиця серед янголів»¹⁰¹. При праці над цими урочистими сценами О. Козачківський вдався до композиційного трикутника, який створюють відповідно: у першому з названих кліше — постаті Христа, який возсідає на веселці з розгорнутою книгою (угорі в центрі) та двох янголів у молитовних позах унизу на передньому плані; у другому кліше — постаті Богоматері з маленьким Ісусом на склужбених хмарах (угорі в центрі) та двох янголів у молитовних позах унизу на передньому плані. Барокової патетики зображенням сценам надають і численні деталі: пишна корона, що увінчує голову Богоматері, скіпетр і держава в її руках, промені, ангели, херувими всередині склужбених хмар.

Барокової динаміки сповнена й гравюра із зображенням апокаліптичних янголів з атрибутами страстей Христових. На дошці вертикальної прямокутної форми посередині є хрест, увінчаний терновим вінцем. Навколо хреста на хмарах видно п'ять херувимів та сім янголят із атрибутами страстей Христових: молоток, батоги, драбина, колона, цвяхи, списи, губка тощо. Унизу ліворуч у межах зображення награвіровано авторську сигнатуру: **А. К.**

Пафос при зображенні чуда, притаманний західноєвропейському мистецтву зрілого бароко, найбільш відчутний у гравюрі О. Козачківського «Воскресіння Христа», надрукованій у «Акафістах і канонах» 1741 і 1765 років з дошки, що зберігається у ко-

¹⁰⁰ П. Попов включив гравюру з цієї дошки до «Матеріалів до словника українських граверів» під № 12 як не підписаний твір О. Козачківського (Див.: *Попов П. М.* Матеріали до словника українських граверів / Павло Попов. — К.: УНІК, 1926. — С. 63).

¹⁰¹ В «Акафістах...», що зберігаються у фондах Відділу стародруків та рідкісних видань НБУВ, з дошки-кліше із зображенням сюжету «Христос серед янголів» відбитка немає. Гравюра на цей сюжет, що є у виданні 1765 року (Кир. 774п.), має ідентичну композицію, але й зовсім незначні розбіжності у ракурсах повороту голів та у ликах Христа й окремих янголів із зображенням на дошці-кліше з колекції НБУВ.

лекції НБУВ. Не виключено, що саме ця гравюра прикрашає і видання «Акафістів і канонів» 1731 року, про яке згадує П. Попов¹⁰².

На дошці вертикальної трапецієподібної форми зображена у сяйві постать Христа на повний зріст; праву руку Ісус простяг догори, а лівою тримає хоругву. Навкруги Христа у склупочених хмарах — вісім херувимів. Нижче постаті Ісуса Христа, немов постамент пам'ятника, зображено запечатаний гріб Господній. Попри важкі, дещо монументалізовані форми постаті Спасителя, завдяки особливій поставі хмар, на яких стоїть Воскреслий Господь, а також завдяки плащаниці, що S-подібно в'ється навкруги його тіла, складається відчуття легкості та стрімкості польоту.

Уявлення про дошку-кліше із зображенням «Святитель Христів Миколай» можна скласти лише за гравюрою, що прикрашає видання Києво-Печерських «Акафістів і канонів» 1741 і 1765 років. Від самої дошки збереглася тільки нижня її частина із сигнатурою А. К., розміщеною у правому нижньому куті в межах зображення. Образ св. Миколая в інтерпретації О. Козачківського відповідає традиціям християнського мистецтва: святий зображений як висока літнього віку людина з сивим довгим волоссям і бородою, з турботливим, м'яким поглядом пастиря, в облаченні єпископа. На другому плані бачимо сцени із життя святого — чудо спасіння потопаючих під час шторму та явлення св. Миколая імператорові Костянтину.

У колекції НБУВ надзвичайно рідкісними є дошки-кліше, що були створені Оверкієм Козачківським для оформлення аркушів з текстом так званого *Общаніє*. Цей текст урочисто зачитували на зборах, присвячених Благовіщенню Пресвятої Богородиці, учні, які записувалися до училища Києво-Братського монастиря¹⁰³. Після цієї церемонії такий аркуш слугував за документ, що засвідчував зміст і дату прийняття присяги, прикрашався іконою-гравюрою «Благовіщення» або «Богородиця на місяці», які займали горішню частину аркуша.

Наводимо повністю текст такої присяги¹⁰⁴:

Общаніє въ собраніи Прѣтѣа Вѣтъѣ ѿ имени преслѣвнаго ѿ еѣа Блговѣщеніа, въ монастырѣ оучилищномъ Братскомъ Кіевскомъ вписюшихса.
Прѣтѣа Дѣо Вѣѣ, Мріе Мѣти Гѣа моего Іиса Хрѣта, азъ / рабъ Сѣна твоегѣо, и твой, грѣшнѣй и непотрѣбнѣй, и самогѣо Прѣтѣгѣо лицезреніа твоегѣо / не достѣйный, разжженнѣй любовію, и желаніемъ по Бзѣ слѣжити тебѣ, имѣа несѣмѣннѣю / надеждѣ, въ твоей неисповѣдимой млти: Днѣсь прѣдъ Бѣгомъ, и сѣтѣми нѣбѣными Сілами, / порѣчаю ма тебѣ слѣгѣ, всегдашнаго раба, соединѣааа ликѣ братіи ѿ Имени Преслѣвнаго / Благовѣщеніа собранномъ, и ѿ сѣгѣ днѣ искреннѣ желѣю имѣти тѣа себѣ Гпѣжѣ, Мѣтрѣ, / и прѣстѣателницѣ житіа, и спісѣніа моего : и клѣтвеннѣо со сѣсеріимъ ѿбѣщаюса никогѣаже / ѿстѣвити тѣа, но наипѣче чѣсть достѣйнѣю Имени

¹⁰² Попов П. М. Матеріали до словника українських граверів / Павло Попов. — К. : УНІК, 1926. — С. 64, № 18.

¹⁰³ У дослідженні Зої Хижняк зазначається, що у Києво-Могилянській академії з великою урочистістю проходили свята Благовіщення. (Див.: Хижняк З. И. Киево-Могилянская академия / З. И. Хижняк. — К. : Выща школа, 1988. — С. 168).

¹⁰⁴ Див: Deluga W. Grafika z kręgu Ławry Pieczarskiej i Akademii Mohylańskiej XVII i XVIII wieku. — Kraków : Collegium Columbinum, 2003. — (Biblioteka Tradycji Literackich. — NR XXI. — Ill. 46).

твоємѹ престо́мѹ всегда́ возда́вати, и́ про́чихъ / мнѣ́ вѣ́дѣныхъ́ кѣ́ томѹ́же
почита́нню́ оу́вѣща́вати, и́ наста́вля́ти до́лженствѹ́: Се́гѹ́ ра́ди ѿ́ И́ти /
вѣ́ста́ прилежнѹ́ молю́ та, и́ тобо́ю́ сѣ́на́ твоегѹ́́ мѣ́дрость, и́ сло́во вѣ́же, да ма́
мѣ́дрости, е́а́же / за́ тво́єю́ и́що́ по́мощію́ на́дчи́ть, и́ кѣ́ спсе́нномѹ́́ вѣ́хъ́ бл҃гихъ́,
житію́́ по́лезныхъ́́ наста́вить / позна́нню́, и́ ѿ́ нахо́дащихъ́́ вѣ́дъ, и́ напáстей
и́зба́вить, и́ в ча́сть сме́рти, ма́терними́ тво́ими / прекло́ненъ́
моли́твами поми́луетъ, а́ми́нь.
Дадѣ́са́ зъ́ вы́шшере́ченнымъ́́ Собе́ра́нїа́. Го́дъ. И́ца́Днѣ́.

Гравюра і текст обрамлялися широкою орнаментальною рамкою. За композиційною схемою усі три гравюри з колекції НБУВ майже ідентичні. Центральна частина із зображенням Благовіщення, або ж Богородиці на місяці, мають вертикальний прямокутний формат і обрамлені з бокових та з горішньої сторін широкою рамкою з клеймами овальної форми. У клеймах містяться символічні зображення, пов'язані з визнанням Богоматері. Сцену Благовіщення супроводжують зображення: угорі посередині — «Містичний Агнець»; права сторона — «Всесвітній потоп», «Чисте джерело», «Сон Якова»; ліва сторона — «Неопалима купина», «Райський сад», «Пророслий стовп». Клейма оздоблені бароковими волютами, а простір між ними заповнений пишними натюрмортами з плодів і квітів¹⁰⁵. Зображення центральної композиції «Благовіщення» на обох дошках мають свої особливості. У першій з названих дошок (інв. № 275/1) відчувається більше стриманості у виявленні почуттів головних персонажів. Діва Марія підняла очі від розкритої книги¹⁰⁶ і уважно дивиться на архангела, який зненацька з'явився перед нею на невеличкій хмарині. Пози Марії й архангела Гавриїла природні; їхні постаті на передньому плані органічно вписані в інтер'єр багатого палацу завдяки точному масштабному співвідношенню з архітектурними деталями та арковому отвору, що розширює простір у глибину. Зображена сцена сповнена ліричного настрою.

Значно емоційнішою виглядає сцена «Благовіщення» на дошці, що має інв. № 274/1. Хоча це кліше досить сильно стерте, і на ньому неможливо роздивитися усі деталі, проте суттєві особливості трактування мистцем традиційного сюжету простежуються досить чітко. У першу чергу, відчутно змінилася композиційна будова: постаті Марії та архангела Гавриїла створюють діагональ, спрямовану у глибину простору (у відбитку ліворуч та праворуч), що надає зображеній сцені динамічності. Підкреслено рухливість постатей, тривимірну об'ємність, пишність драпіровки, заклубочені хмари, промені, прориви простору — за всіма стилістичними ознаками це надзвичайно майстерний твір зрілого бароко. Особливою виразністю відзначається образ Діви Марії, сповнений чистої жіночої краси і витонченої шляхетності.

Ідентичність формату і подібність композиційної схеми (зображення ікони, обрамленої з трьох боків широкою рамкою з сімома клеймами) бачимо у кліше, награві-

¹⁰⁵ На дошці зі сценою «Благовіщення» (Інв. № 274/1) розташування постатей Богоматері й архангела Гавриїла в центральній композиції, а також клейм з такими самими зображеннями подаються у дзеркальному відображенні.

¹⁰⁶ Образ Діви Марії з розкритою книгою символізує її видіння майбутнього, а також і її готовність до жертви в ім'я Господа. Згідно з твердженням св. Бернарда, Марія у цей момент читала пророцтво Ісаї про народження Месії.

рованому О. Козачківським на звороті дошки під інв. № 274/1 (у каталозі — опис № 60). На майже квадратній дошці (17,2 × 19,2 см) бачимо доволі рідкісний іконографічний варіант сюжету «Успіння Богородиці»¹⁰⁷. У центрі зображено Діву Марію, яка стоїть на перегорнутому місяці і топче ногами змія, що є символом перемоги над гріхом. Є думка, ніби це символ перемоги над протестантами¹⁰⁸. Центральна композиція обрамлена з трьох боків широкою рамкою, оздобленою акантом та овальними клеймами із цілою низкою символів: угорі посередині — «Сонце» (символ Диви Марії); права сторона — «Ноїв ковчег» (символ спасіння і християнського таїнства хрещення), «Семисвічник» (символ храму Господнього), «Джерело у скелі» (символ задоволення духовної спраги); ліва сторона — «Ковчег» (сховище Других скрижалів), «Дзеркало» (незаплямоване життя Диви Марії), «Вогняний стовп» (символ шляху, вказаного Богом).

О. Козачківський уміло передає тривимірність об'єму в зображенні постаті Диви Марії, звивини пишних складок її одягу, осяяні склубочені хмари із херувимами. Лінії малюнку впевнено окреслюють величну постать Богородиці, а ретельне штрихування створює необхідні світлотіньові ефекти, притаманні стилю бароко.

Тяжіння О. Козачківського до монументальності образу найпомітніше виявилось у гравюрі «Христос з державою», що була виконана не пізніше 1746 року. На білому тлі чітким силуетом виділяється велична постать Ісуса Христа з піднятою догори правицею і державою у лівій руці. Гарне, з правильними рисами, обличчя Христа, обрамлене бороною та довгими кучерями, сповнене Божественної енергії. Широкий гіматій спадає важкими складками і надає постаті величавої урочистості. Над головою Христа, обрамленою саявом, награвіровано текст, з яким він звертається до людства: «Покайтеся та віруйте во Євангелію».

Гравірувальні дошки роботи Оверкія Козачківського дають можливість краще відчувати високий художній рівень, технічну досконалість графічних творів майстра. Адже друкували гравюри з цих дощок різні за фаховою підготовкою друкарі, які працювали у Києво-Печерській лаврі. Водночас зазначимо, що видання XVIII ст. у своїй більшості містять відбитки з дощок О. Козачківського надзвичайно високої якості, тож можна зробити припущення, що процес друкування в окремих випадках міг контролювати або навіть виконувати сам автор. Крім того, колекція налічує дошки, що були надзвичайно популярними, гравюри з яких часто прикрашали різні видання, копіювалися іншими граверами, які є широковідомими й сьогодні; а є й такі, відбитки з яких зустрічаються дуже рідко. І тому гравіровані мідні дошки з колекції Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського мають надзвичайно велику культурну, мистецьку й наукову цінність. Вони значно розширюють можливості глибшого дослідження творчості Оверкія Козачківського — одного з провідних і яскравих представників київської школи граверства доби розквіту українського бароко.

¹⁰⁷ Близький іконографічний варіант «Успіння» зустрічається в гравюрі з книги «Акафісти», що була надрукована в Уневі 1683 р. (Див.: *Стасенко В. В.* Христос і Богородиця у дереворізах кирилических книг Галичини 17 століття: Особливості розробки та інтерпретації образу / Володимир Стасенко. — К. : Друк, 2003. — С. 205–207).

¹⁰⁸ *Холл Дж.* Словарь сюжетов и символов в искусстве / Джеймс Холл / пер. с англ. и вступ. ст. А. Майкапара. — М. : Крон-Пресс, 1999. — С. 246. — (Серия «Академия»).

Серед творів відомих майстрів української графіки початку XVIII ст. у колекції НБУВ чільне місце посідають гравірувальні дошки київських граверів Степана Савицького («Св. великомучениця Варвара», 1703; «Чудотворна ікона Богородиці Братської», 1700-і рр.), Марка Семеніва (форта до книги Стефана Яворського «Камінь віри...», 1730 р. із зображенням Успенського собору Києво-Печерської лаври), ієросхимонаха Києво-Печерської лаври Макарія (три ілюстрації до «Службника», 1737 р.: «Св. Іоанн Золотоустий», «Св. Василій Великий», «Св. Григорій Двоєслов» та одна до «Апостола» лаврського видання, 1753 р. — «Св. апостол Лука»).

Роботи київських граверів кінця XVIII — першої половини XIX століття представлені дошками відомого срібляра та золотаря Федора Коробки «План і фасад Великої дзвіниці Києво-Печерської Лаври» (1817), Миколи Малютіна, автора великоформатної гравюри із зображенням панорами Києво-Печерської лаври «Великомучениця Варвара і святий архангел Михаїл» (перша чверть XIX ст.), срібляра, почесного громадянина Києва Герасима Проценка «Собор Києво-Печерських святих» (1821), «Євангеліст Іоанн» (1827); Івана Шапова, який поновлював мідні дошки на замовлення друкарні Києво-Печерської лаври.

Високою майстерністю виконання відзначаються дві композиції Степана Савицького «Свята великомучениця Варвара» та «Чудотворна ікона Богородиці Братської», гравіровані на двобічній дошці розміром 19,4×12,6 см. Перше з названих кліше має авторський підпис і дату 1703 р., а композиція на звороті — лише підпис: *Sculpsit S. Sawicki*. Цілком вірогідно, що мистець не вважав за потрібне повторювати ту саму дату награвірованої ним композиції на звороті дошки. Обидві гравюри відзначаються шляхетністю зображених образів, витонченістю ліній і легкого штрихування. Св. Варвара вирізняється стрункою поставою, красою обличчя, розкішною зачіскою, прикрашеною короною, розшитим одягом. Вона тут нагадує прекрасну принцесу. Образ св. Варвари супроводжується зображенням сцени її мученицької страти. Під зображенням ікони Богородиці Братської мистець відтворив відому легенду про її знаходження трьома монахами на березі Дніпра. У зображенні цієї історії С. Савицький демонструє тяжіння до просторової глибини й уміння реалістичного відтворення конкретного краєвиду.

Вагомо й чисельно (близько 100 дошок) в колекції НБУВ представлена творчість відомого київського гравера Якова Кончаківського, діяльність якого припадає на 1750—1790 роки¹⁰⁹. Відомо близько двадцяти книг, оздоблених гравюрами цього майстра: «Біблія» (1758 і 1779), «Патерик Києво-Печерський» (1768, 1783, 1791), «Новий Завіт» (1780 і 1798), «Ірмологій» (1798) та багато інших. Ілюстрації Я. Кончаківського до «Патерика Києво-Печерського» є копіями з відомих гравюр Л. Тарасевича. Порівняння дошок Я. Кончаківського і Л. Тарасевича чітко виявляють метод копіюста: точне повторення композиції у цілому й основних її деталей з обов'язковим внесенням незначних відмінностей у зображенні архітектури («Азовська Богоматір»), дерев, квітів та інших майже непомітних деталей.

¹⁰⁹ Д. Ровинський та М. Попов не надто високо оцінюють художню майстерність цього гравера, виходячи з того, що він переважно повторював композиції своїх попередників — Олександра і Леонтія Тарасевичів, Григорія Левицького, Оверкія Козачківського, Данила Галяховського. (Див.: Подрібний словарь русских граверов XVI—XIX вв. / сост.: Д. А. Ровинский. — СПб., 1895. — С. 373; Попов П. М. Матеріали до словника українських граверів / Павло Попов. — К.: УНІК, 1926. — С. 64—66).

У колекції НБУВ зберігається дошка із зображенням євангеліста Матвія (1769) з авторським підписом відомого гравера Григорія Сребреницького, творчий шлях якого розпочинався у Лаврській друкарні; згодом він навчався у Петербурзькій Академії мистецтв у класі викладача Євграфа Чемесова, пізніше (1767—1769) очолив граверний клас в академії, гравірував портрети та виконував мистецьке оздоблення ряду видань вагомого державного замовлення.

Львівська гравюра бібліотечної збірки представлена дошками Георгія Вишловського та Івана Филиповича. Перший з названих майстрів працював у Львові в середині XVIII ст. Саме там він проілюстрував книги «Богословія нравоучительная...» (Львів, друкарня братства, 1752 та 1760 років видання), «Леітургікон си єсть Служебник...» (Львів, друкарня братства, 1759) з гравюрами гербів родини Шептицьких і Феліціана Володкевича¹¹⁰, а також кілька книг польською мовою. Колекція НБУВ містить дві роботи Георгія Вишловського: «Вознесіння Христа» та «Мілятинське Розп'яття». Перша з них має авторський підпис і вирізняється більш вправним малюнком і технічною майстерністю. Подані у стані руху постаті Христа, вояків-охоронців, наляканих і здивованих чудом, надають емоційності зображеній сцені, відтвореній у цілому у традиціях західноєвропейського бароко. На звороті цієї дошки — фрагмент гравюри невідомого мистця XVIII ст. із зображенням вівтаря в стилі бароко, увінчаного розірваним трикутником фронтона, що спирається на барокові волоти. Широкий, пишно профільований карниз покоїться на круглих колонах іонічного ордера. У глибокій ніші, що завершується круглим напівсклепінням, — скульптура Богоматері з Немовлям. Фронтон прикрашений з обох боків вазами, а по центру — пишним, овальної форми картушем, який з обох боків тримають крилаті янголи. Нижня та верхня частини дошки були обрізані заради створення на її звороті нової композиції. Не виключено, що десь зберігається використана таким самим способом і друга половина дошки, адже дефіцит міді іноді спонукав майстрів вдаватися до таких «варварських» дій.

Львівська школа середини XVIII ст. в колекції НБУВ представлена п'ятьма дошками Івана Филиповича — талановитого гравера та видавця, автора численних книжкових ілюстрацій, станкових гравюр і перших в Україні ескібрисів для львівського архієпископа Миколая Ігнація Вижицького (1756) та родової книгозбірні Ю. А. Залуського (М. Петров у покажчику Церковно-археологічного музею називає ще одну дошку І. Филиповича — «Зимненська ікона Богородиці». Див.: Указатель Церковно-Археологического музея при Киевской Духовной академии / сост. Н. И. Петров. — Второе изд., испр. и доп. — К., 1897. — С. 37). На початку 1740-х років Филипович працював у Любліні та Львові (з 1744 р.), його індивідуальний стиль сформувався під впливом західноєвропейського бароко. Хоча, на думку П. Жолтовського, в ілюстраціях до львівського видання «Ифіка ієрополитика...» 1760 року гравер зазнав помітного впливу Никодима Зубрицького¹¹¹.

¹¹⁰ Попов П. М. Матеріали до словника українських граверів / Павло Попов. — К.: УНІК, 1926. — С. 24; Запаско Я. П. Мистецтво книги на Україні в XVI—XVIII ст. / Запаско Я. П. — Львів: Вид-во Львів. ун-ту, 1971. — С. 231; Ісаєвич Я. Українське книговидання: витоки, розвиток, проблеми / Ярослав Ісаєвич. — Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2002. — С. 73.

¹¹¹ Див.: Історія українського мистецтва: у 6 т. / голов. ред. Бажан М. П. — К.: УРЕ, 1966. — Т. 3: Мистецтво другої половини XVII—XVIII століття. — 1968. — С. 306.

Дошки І. Филиповича з колекції НБУВ — «Святий Василій Великий» (1742) та «Святий Антоній Падуанський» — стилістично близькі між собою. Вочевидь, вони були виконані одночасно; ікона «Богородиця Почаївська», як свідчить авторська сигнатура: *Filipowicz Sc. Leopoli*, награвірована пізніше, після переїзду мистця 1744 року до Львова. Гравюра «Святий Василій Великий» належить до панегіричного типу і, як свідчить текст у нижній частині композиції, адресована ректору колегії Симону Тадею Кейхелю (*Simoni Thaddæo Keichel*) від Гедсона (*Gedeon Beyner*) та Никодима Карпинського (*F. Nicodemus Karpinski*). Відповідно до жанру композиція гравюри насичена алегоричними зображеннями і супроводжується текстом-посвятою, написаним латиною і награвірованим гарним чітким шрифтом. Розміщено текст у бароковому картуші вишуканої форми.

Дві мініатюрні за розмірами гравюри І. Филиповича «Чин часа першого» та «Чин часа третього» відзначаються надзвичайно високим рівнем мистецької та технічної досконалості. Складні, з бездоганно композиційною будовою багатофігурні сцени на євангельські сюжети щільно заповнені постатями та сповнені драматизму. Динамічні ракурси, виразні жести, матеріальність форми, пружна лінія малюнка, різноманітність засобів штрихування надають зображенням сценам емоційності й тональної витонченості. Технічна майстерність гравірування в цих творах помітно зросла у порівнянні з раннім періодом творчості мистця, що дає підстави датувати їх приблизно 1760-ми роками.

Роботи гравера на міді та дереві, чудового майстра зображення архітектури Федора Раковецького представлені в колекції НБУВ мідеритами «Мілятинське Розп'яття» та «Свята Текля», що були виконані у період 1760—1780 рр. Його творчість пов'язана з видавничою діяльністю Бердичівського монастиря Босих Кармелітів. 1767 року Ф. Раковецький разом з Теофілом Троцькевичем та Іваном Филиповичем виконав на замовлення кармелітів мистецьке оздоблення двотомного видання на прославу Бердичівської ікони Богородиці: «*Ozdoba i obrona ukrainских krajow przecudowna w Berdyczowskim obrazie Maryji...*» Григорія Тресневського¹¹². Високим рівнем, технічною досконалістю (чітка лінія виразного малюнка, різноманітні засоби штрихування, майстерне застосування інструментів і способу травлення) відзначаються і мідерити колекції НБУВ. Аби переконатися у цьому, достатньо подивитися на зображення постаті св. Теклі або розкішної рокайлевої рамки гравюри «Мілятинського Розп'яття».

Почаївська школа, що протягом XVIII ст. займала одне з провідних місць серед інших центрів граверства в Україні, у колекції НБУВ представлена роботами таких знаних майстрів, як Іван Масієвський, Федір Охржимовський, брати Адам і Йосип Гочемські.

З трьох дошок роботи І. Масієвського оригінальністю вирізняється датована і підписана композиція «Святий Миколай Мирлікійський» (1763), у центрі якої зображено постать улюбленого християнами чудотворця із книгою і трьома кулями на її коринці. У верхніх кутах композиції мистець розмістив постаті Христа (праворуч) і Богоматері (ліворуч), які передають святому Євангелію та єпископське облачення (омофор). Унизу ліворуч зображено на дерев'яній діжці маленького хлопчика, якого підтримують двоє

¹¹² *Ісаєвич Я.* Українське книговидання: витоки, розвиток, проблеми / Ярослав Ісаєвич. — Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2002. — 292.

янголів, а праворуч — молоду жінку з глечиком і чашею. По нижньому краю дошки награвіровано латиною: *Effigies S. Nicolai magextracta ab Eccl. Barensi*. Зображення, що супроводжують святого Миколая, нагадують глядачеві про його чудотворні діяння, які описані Дмитрієм Тупталом, митрополитом Ростовським, у праці «Книга житій святих...» (Київ, друкарня лаври, 1714). Зображення маленького хлопчика на діжці нагадує про випадок, коли святий одразу після народження без будь-якої підтримки простояв на своїх ніжках цілих три години, чим здивував своїх батьків¹¹³. Молода жінка, яка так жваво йде прямо на глядача, безперечно, та сама, якій ще юний Миколай «оживив» суху ногу. А три кулі — це золото, яке Чудотворець таємно підкинув як посаг трьом дочкам бідного чоловіка, котрий вже не бачив іншого виходу, як продати своїх дітей у будинок терпимості. Нимб навколо голови святого Миколая прикрашений п'ятьма ромбовидними клеймами із зображеннями: Бога-Отця (це клеймо підтримують два янголи) та чотирьох євангелістів, а також зображеннями херувимів та квітів¹¹⁴. Постать Святого Миколая статична, площинна та значно більша за масштабом від інших фігур, які зображені в бароковому стилі, — об'ємно, динамічно, у складних ракурсах, в одягах з пишними складками.

У колекції НБУВ вагому частину дощок почаївської школи становлять роботи двох відомих майстрів XVIII ст. Адама і Йосипа Гочемських. У порівнянні з такими знайомими українськими художниками як Олександр та Леонтій Тарасевичі, Григорій Левицький, Іван Щирський, творча спадщина Гочемських залишається донині вивченою неадекватно рівню їхньої майстерності та внеску в історію української графіки доби бароко.

У мистецтвознавчих дослідженнях історії української графіки цієї доби, у довідкових виданнях зазначається, що Гочемські є українськими граверами, що вони родичі¹¹⁵, працювали у Почаєві в другій половині XVIII ст. (Адам — у 1762—1790, а Йосип — у 1745—1778 роках). Але ні місця народження, ні навіть приблизних дат їхнього народження та смерті у згаданих літературних джерелах не зазначається.

Творчий діапазон Гочемських досить широкий — їм належать гравюри різних жанрів та призначення. Це виконані Адамом Гочемським ікони (Богородиця Решнівська, 1770 та 1774 роки; Богородиця Почаївська, 1773), портрети (А. Крупинського, 1775; Й. Вартересевича, 1772), краєвиди (Єрусалима, 1778; Константинополя, 1778), герби, батальні композиції (Облога Почаєва турками, 1790), ілюстрації до світських видань

¹¹³ Цей сюжет, але у зовсім іншій інтерпретації, досить часто можна зустріти в сцені народження святого, яка зображується традиційно у лівому верхньому клеймі ікони св. Миколая. (Див.: *Свенціцький І.* Ікони Галицької України XV—XVI віків / Іларіон Свенціцький-Святицький. — Львів, 1929. — Іл. 34, 39; *Свенціцький І.* Іконопись Галицької України XV—XVI віків / І. Свенціцький. — Львів, 1928. — Іл. 105; *Логвин Г. та ін.* Український середньовічний живопис / Григорій Логвин, Лада Міляєва, Віра Свенціцька. — К.: Мистецтво, 1976. — Іл. XLIV, LX).

¹¹⁴ В українському мистецтві переважно зустрічаються нимби чисті, орнаментовані або з написами монограми імені святого. Можна припустити, що ромбовидні клейма у нимбі зображені мистцем як натяк на митру, тобто сан св. Миколая як єпископа.

¹¹⁵ У словнику художників Йосипа Гочемського названо батьком, а Адама його сином. (Див.: *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler / begründet v. U. Thieme und F. Becker; herausgegeben v. U. Thieme und F. C. Willis.* — Bd. 14. — Leipzig, 1921. — S. 284).

(«Анатомія» А. Крупинського 1774 року — перший в Україні лікарський підручник)¹¹⁶ та церковні друки, видані у Почаївській друкарні у 1770—1780 рр.

Відомо, що Йосип Гочемський виконував ілюстрації до книг, виданих також у Києві та Уневі. Він є автором гравюр, що прикрашають чимало стародруків другої половини XVIII ст. Серед них: «Молитвословник си єсть Требник» (Почаїв, 1741), «Леїтургікон си єсть Служебник» (Унів, 1747), «Тріодіон си єсть трипісец св. великія п'ятдесятниці... [квітний]» (Почаїв, 1747), «Леїтургіаріон или Служебник...» (Почаїв, 1755), «Апостол» (Почаїв, 1759), «Євангелія» (Почаїв, 1759), «Тріодь квітна», «Тріодь пісна» (обидві — 1761), «Тріодіон си єсть трипісец...» (Почаїв, 1767), «Апостол» (Почаїв, 1768), «Октоих си єсть Осмогласник...» (Почаїв, 1774), «Ірмологіон [нотний]...» (Почаїв, 1775), «Трефологіон си єсть словопитаніє...» (Почаїв, 1777), «Часослов...» (Почаїв, 1777), «Євангелія» (Почаїв, 1780), «Апостол» (Почаїв, 1783), «Ірмологіон [нотний]...» (Почаїв, 1794) та інші відомі дослідникам української книги стародруки, що зберігаються у музеях та бібліотеках Києва, Львова, Москви.

Отже, творчість граверів Гочемських охоплює приблизно період 1745—1790 рр.¹¹⁷ Автори статей про Гочемських в Енциклопедії українознавства та Словнику художників народів СРСР стверджують, що Адам працював у Почаєві в межах 1762—1790 рр., а Йосип працював у Почаєві у межах 1745—1778 рр.¹¹⁸

Дослідники української гравюри зазначеного періоду, за виключенням Д. Ровинського й П. Жолтовського, дають загалом високу оцінку творам Адама та Йосипа Гочемських, відзначаючи досконалість їхньої майстерності. Ґрунтовніше творчість Гочемських висвітлено у книжці Григорія Логвина, що присвячена українським стародрукам XVI—XVIII ст. У ній проаналізовано спрямування їхньої творчості у контексті історії розвитку книжкової ілюстрації та репродуковано чимало гравюр з видань, проілюстрованих Гочемськими. Г. Логвин високо оцінює їхню художню майстерність, витонченість і поетичність гравюр, відзначає здатність до психологічного трактування реалістичних образів, а також широкий тематичний і жанровий діапазон¹¹⁹.

¹¹⁶ Słownik rytników polskich /Edw. Rastawieckiego. — Poznań, 1886. — S. 117; Słownik artystów polskich i obcych w Polsce działających: Malarze. Rzeźbiarze. Graficy / Polska Akademia nauk. Instytut sztuki. — Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk, 1971 — . — Т. II (D—G). — 1975. — S. 377—378; Логвин Г. Н. З глибин. Гравюри українських стародруків. XI—XVIII ст. / Г. Н. Логвин. — К. : Дніпро, 1990. — С. 107—110.

¹¹⁷ За П. Жолтовським, діяльність Адама Гочемського припадає на 1762—1790 рр., а Йосипа на 1740—1770 рр. (Див.: Історія українського мистецтва : у 6 т. / голов. ред. Бажан М. П. — К. : УРЕ, 1966 — . — Т. 3: Мистецтво другої половини XVII—XVIII століття. — 1968. — С. 305); Я. Запаско та В. Александрович вважають, що Адам працював у 1770—1780, а Йосип у 1740—1760 рр. (Див.: Запаско Я. П. Мистецтво книги на Україні в XVI—XVIII ст. / Запаско Я. П. — Львів : Вид-во Львів. ун-ту, 1971. — С. 238; Історія української культури : у 5 т. / голов. ред. Патон Б. Є. — К. : Наук. думка, 2001— . — Т. 3: Українська культура другої половини XVII — XVIII століть / Александрович В. С., Борисенко В. Й., Виврот Т. М. та ін. — 2003. — С. 920.

¹¹⁸ Див.: Енциклопедія українознавства. Т. 2. — К. : Глобус, 1994. — С. 420. — (Перевидання в Україні); Художники народов СССР: Библиографический словарь : в 6 т. — М. : Искусство, 1970. — Т. 3. — 1976. — С. 144.

¹¹⁹ Логвин Г. Н. З глибин. Гравюри українських стародруків. XI—XVIII ст. / Г. Н. Логвин. — К. : Дніпро, 1990. — С. 107—110.

Дмитро Ровинський у Словнику російських граверів XVI–XIX ст. називає 17 гравюр Адама і 36 гравюр Йосипа Гочемських¹²⁰. У «Матеріалах до словника українських граверів» Павло Попов додає до переліку Дмитра Ровинського чотири гравюри на міді Адама Гочемського і тридцять мідеритів Йосипа Гочемського, а в додатку до «Матеріалів...» зазначає ще два мідерити Адама Гочемського і «52 досі незанотованих гравюри... на міді... [та] дереві»¹²¹ Йосипа Гочемського. У довіднику Церковно-археологічного музею Київської Духовної академії М. І. Петров подає перелік дощок Гочемських, що на той час зберігалися у фондах ЦАМ (п'ять ксилографічних та вісім мідних, датованих 1737—1784 рр.)¹²².

Серйозною фактологічною базою для вивчення творчості майстрів є досить вагомий масив проілюстрованих гравюрами Гочемських видань, що зберігаються у фондах Відділу стародруків та рідкісних видань Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: «Леітургікон, или Служебник...» (Почаїв, 1778); «Євангелія» (Почаїв, 1780); «Леітургікон, или Служебник...» (Почаїв, 1791) з мідеритами Адама Гочемського та «Леітургікон си есть Служебник...» (Унів, 1747); «Тріодіон си есть трипіснец св. великія п'ятдесятниці... [квітний]» (Почаїв, 1747); «Леітургіаріон или Служебник...». Вид. 3-є (Почаїв, 1755); «Праздняя дневнаго ради и ношнаго церковного пінія» (Почаїв, 1757); «Октоих си есть Осмогласник...» (Почаїв, 1758); «Апостол» (Почаїв, 1759); «Євангелія» (Почаїв, 1759); «Ірмологіон [нотний]...» (Почаїв, 1766); «Тріодіон си есть трипіснец...» (Почаїв, 1767); «Апостол» (Почаїв, 1768); «Тріодіон квітний по началу от неділи...» (Почаїв, 1768); «Октоих, си есть Осмогласник...» (Почаїв, 1774); «Ірмологіон [нотний]...». Вид. 2-є (Почаїв, 1775); «Трефологіон си есть словопитаніє...». (Почаїв, 1777); «Часослов...» (Почаїв, 1777); «Євангелія» (Почаїв, 1780); «Апостол» (Почаїв, 1783); «Тріодіон цвітний по началу от неділи...» (Почаїв, 1786); «Ірмологіон [нотний]...». Вид. 3-є (Почаїв, 1794); «Октоїх, си есть осмогласник еллински же параклитици» (Почаїв, 1800) з мідеритами Йосипа Гочемського¹²³.

Для вивчення творчої спадщини Адама та Йосипа Гочемських слугують оригінали кліше гравюр з фондів НБУВ, виконаних майстрами на мідних дошках у техніці різцевої гравюри. Шість з них належать Адаму, а п'ять — награвіровані Йосипом Гочемським.

Наприклад, різцева гравюра із зображенням весільного герба ритована Адамом Гочемським на мідній майже квадратній дошці, розміром 12,7×11,6 см (авторський під-

¹²⁰ Подробный словарь русских граверов XVI—XIX вв. / сост.: Д. А. Ровинский. — СПб., 1895. — С. 168—171.

¹²¹ Попов П. М. Матеріали до словника українських граверів / Павло Попов. — К. : УНІК, 1926. — К., 1926. — С. 32—34; Попов П. М. Матеріали до словника українських граверів. Додаток 1 / Павло Попов. — К. : УНІК, 1927. — С. 14—16.

¹²² Указатель Церковно-Археологического музея при Киевской Духовной академии / сост. Н. И. Петров. — Второе изд., испр. и доп. — К., 1897. — С. 38.

¹²³ Запаско Я. П., Ісаєвич Я. Д. Пам'ятки книжкового мистецтва. Каталог стародруків, виданих на Україні. Книга друга. Частина перша (1701—1764) / Яким Запаско, Ярослав Ісаєвич. — Львів : Вид-во при Львів. держ. ун-ті вид. об-ня «Вища школа», 1984. — №№ 2908, 3008, 3573, 1588, 1594, 1911, 2010, 2044; Запаско Я. П., Ісаєвич Я. Д. Пам'ятки книжкового мистецтва. Каталог стародруків, виданих на Україні. Книга друга, Частина друга (1765—1800) / Яким Запаско, Ярослав Ісаєвич. — Львів : Вид-во при Львів. держ. ун-ті вид. об-ня «Вища школа», 1984. — №№ 2410, 2463, 2077, 2079, 2493, 2503, 2722, 2766, 2861, 2862, 3007, 3174, 3344, 3743, 4093.

пис у вигляді монограми **A.G.** награвіровано унизу ліворуч). Для її виготовлення було обрізано значну частину кліше гравюри Івана Масієвського із зображенням Чудотворної ікони Почаївської Богоматері з чудесами¹²⁴, що міститься на звороті дошки. Ступінь стертості зображення свідчить, що на момент пошкодження це кліше могло бути використано для друку з нього досить значної кількості відбитків.

Гравюра Адама Гочемського із зображенням герба — одна з найскладніших геральдичних композицій в українському мистецтві доби бароко. Зображений герб складається із двох спарених гербів, обрамлених військовою арматурою, і належить до типу так званих весільних. Ліворуч зображено дещо змінений герб типу «Лешиць» (*Lezczys*) або «Брог» (*Brog*): овальний щит, увінчаний нашоломником — короною, прикрашеною трьома страусиними пір'їнами. Поле щита містить зображення шатра на чотирьох високих стовпах, яке повторюється в композиції нашоломника. Праворуч зображений змінений старовинний польський герб типу «Лелива» (*Leliwa*), який складав основу багатьох українських козацьких родових гербів: овальний щит з емблемою у вигляді перевернутого рогами догори місяця, над яким розташована шестипроменева зірка (у козацьких гербах — символ Божого благословення у боротьбі за віру). Цей овальний щит увінчано нашоломником у вигляді корони, прикрашеної павиними пір'їнами, на тлі яких міститься повторення фігури, зображеної у полі овалного щита (півмісяць і зірка). Над щитами зображено орла з розпростертими крилами, який підтримує клейноди гербів кігтистими лапами. Голова орла з хижацьким дзьобом зображена у профіль і повернута праворуч. Пруг щита гербів обрамлений наметом, який традиційно прикрашає нашоломник гербової композиції. Під гербами зображено на широких стрічках два ордени у вигляді мальтійського хреста, у центрі яких вкомпановано в коло такі зображення: лева на задніх лапах, що тримає прапор та сонце (орден ліворуч), та Архангела Михаїла, який однією рукою встромив спис у пащу дракона, а у другій тримає терези (орден праворуч). Надзвичайно пишно й урочисто виглядає військова арматура герба. Це тонко виконаний «зброярський натюрморт» з бойових прапорів, гетьманських булав, полковничих перначів, гармат, порохових діжок, списів, луків, сагайдаків, сурм, барабанів тощо.

Геральдична композиція традиційно вимагає симетрії, що й зробив майстер, уміло врівноваживши праву та ліву частини герба. Але як досвідчений мистець Адам Гочемський свідомо порушує симетрію в деталях і тим самим досягає необхідної динаміки зображення.

Не виключено, що програма герба була ретельно розроблена замовником. Можливо, саме тому даний герб має суттєві відхилення від усталених норм гербової композиції (відсутній традиційний девіз; нижня частина герба не містить основи, горішня частина — зображення щитоутримувачів; орел зображений неканонічно: без корони, скіпетра та держави).

Високий рівень майстерності, тяжіння Адама Гочемського до монументальності у зображенні традиційної для західноєвропейської християнської іконографії сцени «Вручення Заповіту» (*Traditio Legis*) засвідчує гравірувальна дошка (8,3×13,8 см) з ав-

¹²⁴ Указатель Церковно-Археологического музея при Киевской Духовной академии / сост. Н. И. Петров. — Второе изд., испр. и доп. — К., 1897. — С. 38.

торським підписом: **A G.** На її лицевому боці награвіровано трифігурну композицію: Господь Ісус Христос у присутності апостола Павла передає ключі апостолові Петру. Апостол Петро зображений ліворуч від Ісуса. Він стоїть на одному коліні і простягнув праву руку до ключів. Навколо голови Христа — німб, що випромінює сяйво; над головою Петра німб зображено у перспективному скороченні, характерному для західноєвропейської барокової традиції. Праворуч, позаду Христа, зображено постать апостола Павла без німба. Дія відбувається у суворій місцевості: кам'янистий пагорб, подекуди порослий травою. Унизу під рамкою награвіровано польською мовою текст: *Tu iestes Piotr cokolwiek Zwigzesz.*

У найдавніших зображеннях сюжету «Traditio Legis» Христос передавав Заповіт апостолові Павлу, а присутній при тому апостол Петро тільки схвалював дію, що відбувалася. З V ст. апостоли помінялися ролями. Саме з того часу одним із головних атрибутів апостола Петра стають ключі (традиційно два, дуже рідко три), що замінили інший, ранній його атрибут — пасторський посох з хрестом — і символізують ключі від раю та пекла¹²⁵.

Традиційний сюжет «Вручення Заповіту» у трактуванні Адама Гочемського набуває стриманішого характеру. Попри своє барокове забарвлення, патетика зображеної сцени спокійніша, ближча до традиції українського мистецтва. Емоційність досягається протиставленням статичних фігур Господа Ісуса Христа та апостола Павла — з одного боку та динамічної постаті апостола Петра — з іншого.

Кліше гравюри «Вручення Заповіту» дає можливість оцінити лаконічну манеру штрихування А. Гочемського, який майстерно використовує гнучку безперервну лінію в окресленні силуетів фігур або підкресленні основних ліній руху складок тканини; довгими паралельними тонкими штрихами створює ілюзію прозорого неба, а перехресним штрихуванням зображує хмари та моделює об'єми фігур, досягаючи тим самим пластичної виразності й тональної цілісності ілюстрації.

Ще більшим лаконізмом відзначається графічна мова у зображенні образу Решнівської Богородиці. Цю гравюру майстер виконав 1774 року, про що свідчать авторська монограма **AGS** і дата, які награвіровані внизу ліворуч під рамкою картуша. Виконана ця гравюра на зворотньому боці дошки із зображенням композиції «Вручення Заповіту». Ікона Решнівської Богородиці має вертикальну композиційну будову: у горішній, більшій частині мистець розмістив зображення ікони, а у нижній, меншій частині — картуш з текстом. Напівфігура Богоматері-Одигітрії представлена одягненою у мафорій з важкої, прикрашеної візерунком із квітів та зірок тканини, що великими складками спадає до долу. Широка гаптована тканина, на якій Діва Марія тримає маленького Ісуса, напівколом спадає поміж її рук. Богоматір та маленький Ісус представлені у коштовних коронах, оздоблених квітами та увінчаних хрестиками. У саяві німбів зображені маленькі зірочки, розташовані по колу. Вишуканістю вирізняється рама ікони, декоративний ефект її складної форми досягається увігнутими, характерними для стилю рококо параболічними мотивами та квітами. Угорі посередині рама прикрашена

¹²⁵ Мифы народов мира: энциклопедия в 2 т. / гл. ред. С. А. Токарев. — М. : Совет. Энцикл., 1982. — Т. 2. К — Я. — С. 309; *Апостолос-Каппадона Д.* Словарь христианского искусства / Диана Апостолос-Каппадона: [пер. с англ. А. А. Иванова]. — Челябинск : Урал LTD, 2000. — С. 169.

картушем у формі високої корони з вензелем, а унизу — гербом. У полі овального щита герба, обрамленого наметом й увінчаного нашоломником у вигляді корони, награвіровано хрест. Військова арматура герба має традиційну композицію із зображень прапорів, списів, гармат та ін. У нижній частині композиції бачимо картуш, оздоблений декором, ідентичним декору на рамі ікони. У полі картуша є польськомовний текст: *Wizerunek Cudownego Obrazu N. P. Maryi Wewsi Rzęsniowce Na Wołyniu w Kluczu Tarnopolskim Słynącego od zwierchnosci Duchowney Lwowskiej Dyecezyi Aprobowanego. R. 1710*¹²⁶.

Гравюра Решнівської Богородиці виконана штихелем. Художній ефект у значній мірі досягається поєднанням наближеного до монументальності образу Богоматері (фронтальне зображення фігури, лаконізм у виявленні об'єму) та грайливих форм рами й картуша у стилі рококо.

Ідентичні за композиційною будовою два мідерити з авторськими підписами Адама Гочемського «Святий Іоан Золотоустий» та «Святий Василій Великий». Перша з названих гравюр є ілюстрацією до «Службника», виданого у Почаєві 1791 року. У центрі вертикальної композиції зображено на повний зріст св. Іоана Золотоустого, який лівою рукою підтримує розгорнутий сувій з написом грецькою мовою: *Εχχ τών πνευμαστι νόον υπερωροσ τονβίω τικόνν*. Іоан Золотоустий стоїть на підлозі, вимощеній квадратними плитами. Праворуч і ліворуч від постаті святого на рівні плечей текст: *Ο άσιος Χρυσοςόμμος*. Фронтально повернута до глядача постать святого нагадує монументальну статую: чіткий, виразний силует, пряма опорна права нога та відставлена в сторону і вперед ліва нога, м'які складки, що спадають донизу, добре виявляють об'єм фігури. За статтю святого, яка заповнює майже всю центральну площину дошки, зображено краєвид. Мистець демонструє чудове знання перспективи, розгортаючи простір краєвиду вглибину. Пагорби та дерева зображені за законами перспективного скорочення, а не ярусами. За законами прямої перспективи зображені й архітектурні споруди; завдяки світлотіні майстер домігся тримірного об'єму розлогого дерева, що видніється праворуч постаті святого. Прагнення Адама Гочемського надати правдивості в зображенні краєвиду очевидне. Дерев на передньому плані прогнулися од вітру. Чимало подробиць і в зображенні архітектури, а намічені тонким штрихуванням хмаринки немов повільно плывуть у високому небі. І навіть невідповідність масштабного співвідношення у зображенні постаті святого та краєвиду, що призводить до просторового розриву, до їхнього відокремлення, а також недотримання лінійної перспективи у зображенні підлоги, не вносять дисонансу, не знижують загального позитивного враження від гравюри, виконаної з великою майстерністю. Адам Гочемський тонко відчуває специфіку чорно-білого зображення, розуміє важливість дбайливого ставлення до площинності білого аркуша та архітектоніки книги.

Значно менша за розмірами гравюра із зображенням святого Василя Великого поруч із гравюрою «Іоан Золотоустий» виглядає схематичною і традиційною, наближеною до ікони.

Соціального забарвлення набуває композиція «Єврей Лейба», награвірована на звороті дошки із зображенням св. Іоана Золотоустого. Авторство мідериту засвідчує

¹²⁶ Щодо історії походження ікони Решнівської Богородиці див.: Рожко В. Є. Чудотворні ікони Волині і Полісся: Історико-краєзнавчий нарис / Володимир Рожко. — Луцьк : Медіа, 2002. — С. 87, 89.

монограма **A.G.**, розташована у лівому куті композиції. На лицевому боці дошки вертикальної прямокутної форми у центрі композиції зображена постать чоловіка похилого віку на повний зріст. Попри масштабну невідповідність центральної постаті і постатей другого плану гравюра вражає реалістичною виразністю. Крислатий капелюх, довгий лапсердак, підбитий м'яким, густим хутром, каптан з гофрованим коміром та вигадливими металевими застібками, підперезаний паском, прикрашеним вишивкою і китицями, характерне семітське обличчя з лупатими очима, м'ясистим носом, довгим кучерявим волоссям і бородою, — надзвичайно точно й виразно передають етнічне походження зображеного чоловіка. Але значення образу не тільки у правдивості відтворення його національних рис. Гочемському вдалося розкрити психологію образу, донести до глядача емоційний стан людини: в очах заклопотаного щоденними проблемами старого єврея — відчай від неврожаю, малих грошей і біди, що очікує на нього та його родину. Єврей Лейба зображений на тлі трохи кумедної, але досить сумної побутової сцени: два хлопчики із кийками накинута на його сина. Ця сцена, як і в цілому композиція, супроводжується красномовними текстами: «*byu, ia bihu, bity pomogu*» (бий, я біжу, бити допоможу), що стрічкою виходить із вуст хлопця, зображеного праворуч, і «*Tate ay, way, waie szaygiec zkiiem laie*» (Тату, ай, вай, вай — хлопець з києм лає), що стрічкою виходить з вуст сина Лейби, зображеного ліворуч. Унизу під рамкою зображено польською мовою текст¹²⁷, який передає гіркі думки бідного єврея. Виразність і правдивість створеного Адамом Гочемським образу — підтвердження існування досить потужних реалістичних тенденцій у мистецтві українського бароко.

Творчість Йосипа Гочемського представлена у фондах НБУВ двома книжковими ілюстраціями і трьома станковими композиціями. Ілюстрація «Митар і фарисей» була виконана 1767 р., що засвідчують авторський підпис і дата, розташовані унизу під рамкою у лівій частині дошки. З цього кліше й була надрукована гравюра, що прикрашає книгу «Тріодіон си єсть трипісенец...», видану у Почаєві 1767 року. Невелика за розмірами дошка (12,1 × 16 см) горизонтального прямокутного формату дійшла до наших часів у пошкодженному вигляді — приблизно півсантиметра лівої частини із зображенням декоративної рамки втрачено.

Відповідно до тексту євангельської притчі (Євангелія від Луки, 18: 9—14) Йосип Гочемський зображає інтер'єр храму і двох людей, які зайшли до церкви помолитися. У лівій частині композиції біля ковчега зображено фарисея, на ньому багатий жупан і висока шапка на голові. Він, обурюючись, розвів руки, вказуючи на митаря (цей зображений праворуч), який непримітно примостився вглибині храму. Через характерні деталі зовнішнього вигляду кожного з персонажів сцени, красномовні жести мистець правдиво відтворює їхнє ставлення до молитви. Фарисей виглядає нахабним, зухвалим. Він прийшов у храм вихвалитися своєю праведністю, у своїй молитві до Бога фарисей вважає себе праведнішим за інших. А в образі митника підкреслені скромність і щире прагнення до покаяння. Завдяки такому протиставленню характерів, зображена сцена набуває певного психологізму та жанрового забарвлення. Відчуття реальності усієї цієї

¹²⁷ Наводимо повністю текст: *Zyd Leyba frasuie się że czasnek niezrodził / Rok ten prawi Bachurom naszym nie wygodził / Rzodkwi pusto Cybuli niepytay na grzędzie, / Nie jeden Peysach z głodu swinine jeść będzie, / Judæus mæret quod Cæpas terra negaret, / Annus prohinostris iste nefandg erit. / Allia cum raphano nullo cernuntur in horto, / cogemur carnes forte vorare suis.*

сцени підсилюється добре продуманим композиційним розташуванням фігур у замкненому архітектурному просторі інтер'єру храму з масивними стінами, круглими колонами на високих базах та ковчегом на постаменті, вкритому скатертиною з бахромою. Композицію обрамляє трохи примхлива рамка у стилі рококо із двома стрічками по нижньому краю. На стрічках награвіровано текст: **Сниде сєи Шправданъ / пѣче ѡнаго.**

Зовсім інший підхід у зображенні релігійного сюжету бачимо в композиційній будові титульної ілюстрації до книги «Октоїх», надрукованій у Почаєві 1774 року. За розмірами і форматом ця гравюра майже така, як і попередня (12,4×15,1 см). Але тема урочистого коронування Богородиці диктувала Йосипу Гочемському інші засоби. Тому автор в організації композиції, у зображенні постатей звернувся до засобів монументального барокового малярства. Сцена коронування, зображена на незайманому (на відбитку білому) тлі, складається з трьох окремих груп, що утворюють пірамідальну композицію. Угорі посередині на хмарах зображено Богородицю — Царицю Небесну із молитовно притиснутими долонями до грудей і опущеними очима. Ліворуч і праворуч від неї зображено Бога-Отця з державою та Бога-Сина з хрестом, які тримають над головою Богородиці корону. Над Дівою Марією зображено у сяйві голуба — символа Святого Духа. У нижньому ярусі композиції на передньому плані закомпановані дві групи — мученики й отці Церкви, по три постаті в кожній. Святі тримають у руках розгорнуті сувої з текстами молитов: **Мѣтеръ Бжю ѡ дѡбрѡ Бжє нахъ молю тѧ / Ктѡ тебе неѡублажитъ Престѧа Дво: / Оцѡ ѡ Снѡ поклонисѧ ѡ Дхѡ правѡмѡ. Сѣ Дѧ Троицѡ: ѧ Гласѧ / Истинный миръ тѣхъ Хрѣтѣхъ чловѣкомѣ / Достоино єсть славити Тѧ Трѣє Стѧѧ / Преложи на радость вѣ вѣрѣ ѡсѡпшихъ риданѣ. Сѣбѡ ѧ Гласѧ.** Динамічні фігури мучеників та отців Церкви, красномовні жести, що підкреслюють їхній душевний стан, погляди, спрямовані до Богородиці, надають зображеній сцені барокової динаміки та емоційної виразності.

Творчий потенціал Йосипа Гочемського виявляється навіть тоді, коли він обмежений жорсткими іконографічними канонами, як це можна спостерігати у гравюрі «Собор всіх святих», де майже точно, без будь-яких змін повторюється традиційна в українській гравюрі для цього сюжету композиційна схема. На великій дошці вертикального прямокутного формату (46,8×35,8 см) зображено багатофігурну композицію, у центрі якої награвіровано західний фасад Успенського собору Києво-Печерської лаври. Над центральною банею собору зображено велику ікону Успіння Богородиці, обрамлену широкою різьбленою рамкою. Ікону тримають з обох боків два янголи; над іконою зображено голуба — символ Святого Духа, який випромінює сяйво. Над Успенським собором награвіровано напівколом текст: **Сє Скїніѧ Бжїѧ сѣ чловѣки. Япоѣ: Глѧ: кѧ:.**

Унизу посередині, обабіч постаті Володимира Великого зображені Антоній та Феодосій Печерські із сувоями в руках. У відтворенні урочистої події Собору усіх святих простежується прагнення майстра до репрезентативності. Чітко дотримана центральна вісь композиції по вертикалі від горішньої до долішньої частини дошки у чотирьох горизонтальних площинах: Голуб-Святий Дух — постать Христа з композиції Успіння Богородиці — центральна баня та портал входу Успенського собору — фронтальна постать Володимира Великого. Права і ліва частини композиції вшент заповнені посталями святих, зображених за традиційною схемою візантійського іконопису. Але Йосип Гочемський, типовий представник мистецтва своєї доби, який тяжіє до барокової декоративності, вводить у традиційний візантійський стиль окремі елементи з арсеналу

художніх засобів українського бароко: динамічні фігури янголів, які тримають ікону, пишні, детально прорисовані дерева, квіти, листя.

Головним композиційним центром великої гравюри є зображення Успенського собору. Масштаби і розташування конкретної церковної споруди як композиційного й змістовного центру, навколо якого розгортається урочисте дійство, дає підстави вбачати у цьому певний ідейний зміст — ушляхення собору Успіння Пресвятої Богородиці Києво-Печерської лаври як найпершої святині українського православ'я.

У гравюрі «Образ Богородиці монастиря Святого Василя Великого села Піддубці», підписаної та датованої майстром 1778 роком, прославлена на Волині ікона зображена як центральна частина пишного барокового вівтаря. Можна припустити, що гравюра відтворює образ Богородиці Чудотворної храму Різдва Пречистої Богородиці села Піддубці недалеко від Луцька на Волині, що був збудований отцями-василіянами 1745 року. За місцевими переказами, ікона походить з православної церкви, яка існувала тут до греко-католицької. З 1915 року ікона перебувала у Києві, а після Другої світової війни її було повернуто до рідного села¹²⁸.

Пишний бароковий архітектурно-скульптурний ансамбль вівтаря собору зображений із граничною точністю щодо відтворення його щонайдрібніших деталей. На високому цоколі, прикрашеному скульптурами Іоакима та Анни, встановлено високий портал, центральна ніша якого фланкована двома парами стовпів коринфського ордера. Портал має масивний розірваний фронтон, увінчаний складною скульптурною композицією. У центрі цієї пишної композиції зображено маленького Ісуса Христа з державою у руці, який сидить на хмарі. Праворуч і ліворуч від Ісуса Христа на високих постаментах — дві скульптури янголів з овальними щитами, нижче двоє янголят, які тримають сповитого Ісуса. У променях, що розходяться від нього, на овальних щитах янголів є написи: *VERBUM, CAELI, TERRA*. Центральна частина фронтона прикрашена пишним, декорованим бароковим картушем, увінчаним фігуркою херувима; у полі картуша міститься текст: *IN NATIVITATE EIUS* [нижче рядок нерозбірливо]. У цоколі вівтаря під скульптурами Іоакима та Анни зображено пишно орнаментовані картуші з написами: *S. Ioachim / S. Anna*. У глибоку нішу вівтаря вміщено оправлену в широку профільовану раму невелику, вертикального прямокутного формату ікону Богородиці з Немовлям. У центрі цокольної частини вівтаря у прямокутному полі горизонтального формату награвіровано текст: *Vera Effigies Imaginis Beatissimae V Mariæ miraculis Clarissimae suo in Altari in ecella Poddembecensi P P. O S. Basiliy Mağni*. У зображенні вівтаря Й. Гочемський з великою майстерністю відтворив архітектурно-пластичні особливості барокового ансамблю, характерну динаміку його світлотіньових контрастів. Зображена перед вівтарем підлога вимощена шаховим малюнком і надає композиції гравюри глибини простору.

Київський період творчості Йосипа Гочемського представлений одним із кращих мідеритів колекції НБУВ «Свята Великомучениця Варвара і святий Архангел Михаїл». Саме київське походження гравюри засвідчує авторський підпис: *Josep: Goczemski sculps. Kijoviae*. На великій мідній дошці (39×30,4 см) награвіровано широку профільовану овальну раму, пишно оздоблену крупними листями аканта, а вгорі та внизу по цен-

тральній вісі — декоративним картушем з квіткою і херувимом. Верхні кутові площини за овалом рами вщент заповненні листям аканта, з якого звисають розкішні гірлянди з плодів і квітів, прикрашені на кінцях пишними китицями. У такому розкішному бароковому обрамленні представлено складну композицію із зображенням святої великомучениці Варвари та архангела Михаїла¹²⁹.

Постаті святих, зображені крупним планом, розміщені на передньому краї сценічного майданчика. Свята Варвара стоїть на балюстраді багатого палацу з короною на голові і павиным пером (Фенікса?) у правій руці. Її зачіска прикрашена стрічкою та низкою перлів, що її помережено квітами із коштовного каміння. Ліва рука великомучениці притиснута до грудей. Розкішна сукня, прикрашена на грудях ромбовидним медальйоном з хрестом, вільно спадає пишними хвилями донизу, підкреслюючи динамічний контрапост її постави. Біля ніг святої лежить довгий меч — символ її мученицької смерті. Ліворуч за Варварою зображено високу двоярусну купольну вежу з колонами, видовженими арковими вікнами та дверним отвором. Між Варварою та архангелом бачимо невеличкий фонтан, що символізує чисте джерело християнської віри.

Ліву частину переднього плану композиції займає постать архангела Михаїла у лицарських обладунках й з великими крилами, який тримає хоругву та пальмову гілку у лівій руці та довгий вогняний меч у правій. Його плащ спадає хвилястими складками до п'ят. Гарне, із м'якими рисами, майже жіноче обличчя архангела обрамляють розкішні шовкові кучері, надаючи його зовнішності грайливого забарвлення.

Угорі по центральній вісі композиції зображено напівфігуру Ісуса Христа на хмарі. Над його головою з сяючим німбом награвіровано: **ІС ХС**. Постать Ісуса у динамічному польоті, його плащ розгортається пишними складками; правою рукою він благословляє святу Варвару. Нижче Христа по центральній вісі композиції зображено на хмарі двох янголів, які тримають чашу з гостією. Зображення Ісуса Христа і янголів з облаткою є нагадуванням про те, що в ув'язненні св. Варвара отримала підтримку і заспокоєння від Господа Ісуса Христа, Який явився до неї і причастив її¹³⁰. Над головами Варвари та архангела награвіровано написи: **Ї. Вѣмѣ: Варвара / Ї. Архї: Михаїлѣ**. На другому плані композиції зображено пустелю і сцену страти св. Варвари. Ліворуч панорамний пейзаж фланкується зображенням фортеці з міцними мурами та високими вежами, що символізує місто Іліополь. Праворуч простір композиції фланкується масштабним зображенням царського палацу. У нижній частині композиції, під овальною рамою на розгорнутій широкій стрічці награвіровано вірша: **Возлюбленне Женише, Б҃га жива Сине / Кáкшѣ áзъ возлюбѣхъ, ти вѣси єдине / Ї́кш ни єдинаá мѣченá сила / Ни смѣртъ ѿлюбви твоей менѣ оустрашила / Молюсá оубо тебѣ, мѣтивый бѣди / Намолащымсá тѣ в моє й́мá люди. / Повелѣ силъ небѣхъ вѣждѣ Михаїлѣ / Дахрани́тъ любáщихъ ма**

¹²⁹ Вірогідно, архангел Михаїл виступає в цій композиції у ролі психопомпа — провідника душ, які він супроводжує до врат небесного Єрусалима. А це може означати, що св. Варвара представлена не як жива людина (не випадкова сцена страти зображена на дальньому плані у оптичному центрі композиції), а як душа вже страченої жінки, яку архангел Михаїл готовий супроводжувати до Раю. (Див.: Мифы народов мира: энциклопедия в 2 т. / гл. ред. С. А. Токарев. — М. : Совет. Энцикл., 1982. — Т. 2. К — Я. — 1982. — С. 160).

¹³⁰ Мифы народов мира: энциклопедия в 2 т. / гл. ред. С. А. Токарев. — М. : Совет. Энцикл., 1982. — Т. 1. А — К. — 1980. — С. 215.

Здравієи силъ (праворуч); / **Ѳ**зъ **М**ихаїлъ **В**ышнаго престѡла слѣжителъ / **Н**етлѣнныхъ
мощей стѡй **В**арвары блюстителъ / **Д**хъ невидимъ видимъ есмъ въ тѣлѣ, кромѣ тѣла /
ѡудѡбнаа в бытіе, премѣнитись сила / **Ч**тѣщихъ ма и **В**арваръ, ѡнѣждъ сохраниаю. / **В**
Кіевѣ въ **З**латовѣрхнемъ храмѣ пребываю. / **Н**аипачѣ, гдѣ **Ѳ**зъ свашѣсь и **В**арвара дѣа /
Мнѣ ѡубѣ деснаа в дѡмъ аѣй страна лѣта (ліворуч).

Мідні гравірувальні дошки роботи Адама та Йосипа Гочемських з колекції НБУВ засвідчують високий рівень володіння майстрами складною технікою різцевої гравюри. Складається враження, що в їхніх руках твердий метал зовсім не чинить опору, і різець однаково легко й невимушено вирізає і соковиті пружні лінії, і найтонші, ледь помітні штрихи, якими мистці відтворюють форму і фактуру найрізноманітніших зображень — від людської постаті, архітектури до пишних барокових орнаментів і натюрмортів, досягаючи неповторної пластичної й світлотіньової виразності та цільності. І хоча Адам та Йосип Гочемські не демонструють такої широти інтелекту, як, приміром, Іван Мигура, композиції якого насичені чисельними алегоріями, гіперболами, віршами й урочистими панегіриками, та дещо поступаються виконавським рівнем і технічною майстерністю видатним Олександром і Леонтієм Тарасевичам, які підняли українське мистецтво до європейського рівня того часу, мідерити Гочемських з колекції НБУВ є високими зразками графічного мистецтва, що дає підставу розглядати їхню творчість як значне явище в історії гравюри доби українського бароко.

В окрему рубрику в каталозі виділено близько п'ятдесяти кліше гравюр XVIII–XIX ст., авторство яких поки встановити не вдалося. Серед них: виконані у XVIII ст. три ілюстрації до книги «Службник» без місця й року видання; рамка титулу до «Службника» київського видання XVIII ст., оздоблена рослинним орнаментом з композиціями «Страшного Суду», Успенського собору Києво-Печерської лаври з преподобними Антонієм і Феодосієм та погруддями пророків, святих, преподобних святих у овальній формі бічних клеймах; форта «Біблії» у вигляді складної символічної композиції із зображенням Успенського собору, Великої дзвіниці та митрополичого будинку Києво-Печерської лаври; у другій половині XIX ст. виконані п'ять ілюстрацій на сюжети до книг Старого Заповіту («Ноїв ковчег», «Брати продають Йосипа Ізмаїльтянам», «Самсон розриває лева», «Ворони приносять пророкові Іллі хліби», «Випробування Йова») та одна ілюстрація («Воскресіння Лазаря») до Нового Заповіту Біблії.

Ілюстрації до місячних міней, що награвіровані на дванадцяти дошках (розміром в середньому 24×18 см), мають однакову композиційну схему (сюжети і святі, які ілюструють свята на кожний день місяця, розміщені у невеликих прямокутних клеймах), однаковий шрифт написання та розміщення заголовків і пояснювальних текстів у клеймах. Вірогідно — це комплект, виконаний одним майстром наприкінці XVIII ст. У Львівській національній науковій бібліотеці імені В. Стефаника НАН України зберігаються подібні гравюри, зшиті в один зошит, які, за припущенням Я. Запаска та Я. Ісаєвича, були підготовлені до почаївського видання 1761 року¹³¹. У дванадцяти книгах згаданого вище видання, наявних у НБУВ, цих гравюр немає.

¹³¹ Запаско Я. П., Ісаєвич Я. Д. Пам'ятки книжкового мистецтва. Каталог стародруків, виданих на Україні. Книга друга. Частина перша (1701—1764) / Яким Запаско, Ярослав Ісаєвич. — Львів : Вид-во при Львів. держ. ун-ті вид. об-ня «Вища школа», 1984. — № 2199.

У колекції НБУВ зберігаються три гравірувальні дошки XVIII та XIX ст., призначені для відбитків на антимінсах (герцьк. *antimission*) — спеціальних напрестольних тканинах, обов'язкових при здійсненні євхаристійного канону Божественної Літургії. Найдавніші антимінси сягають VII–IX століть. Вони призначалися спочатку для відправлення Літургії на могилах мучеників, а згодом — для кожної Літургії. Найдавніший антимінс, відомий дослідникам українського мистецтва, що належав Перемиському й Самбірському єпископу Михайлові Копистенському, датується 1603 роком. Це вишитий антимінс із зображенням хреста в центрі та імен євангелістів на кутах¹³². У Києві перший з відомих дослідникам друкований технікою деревориту антимінс датується 1621 роком. Він належав митрополиту Йову Борецькому¹³³. Найдавніший з відомих антимінсів, відбитих з мідної дошки, датується 1690 роком¹³⁴. Один із ранніх антимінсів, награвірованих на мідній дошці наприкінці XVII ст., виконав видатний український графік Іван Щирський. Один з відбитків з цього антимінсу, що має підпис архієпископа Чернігівського Івана Максимовича і дату 1697 р., зберігався у Київському Церковно-Археологічному музеї¹³⁵.

Традиційно антимінс — це горизонтальна прямокутна тканина з льону або шовку, на якому в центрі міститься зображення сцени, пов'язаної із Страстями Христовими: покладанням в труну; оплакуванням Христа; сцена із зображенням Ісуса, який стоїть у гробі, а з його рани на грудях у чашу стікає кров; композиції із зображенням у центрі гробу, хреста і тканини з образом Спаса Нерукотворного, або у круглому медальйоні — Христа Вседержителя з розгорнутою книгою і благословляючою десницею¹³⁶ тощо. Обов'язковим елементом антимінсної композиції незалежно від центрального сюжету є зображення євангелістів або їхніх алегорій¹³⁷.

Серед українських гравюр-антимінсів зустрічаються різні іконографічні варіанти сюжету «Покладання в труну». На антимінсі митрополита Київського святителя Петра Могили, що датується 1630-ми роками, у сцені «Покладання в труну» зображені лише чотири янголи, а постаті Богоматері, жон-мироносиць, апостола Іоана Богослова — відсутні. Євангелісти зображені у пишних барокових медальйонах овальної форми у

¹³² Сидор-Ошуркевич О. Українська антимінсна гравюра XVII–XVIII століть / О. Сидор-Ошуркевич // Записки Наукового Товариства імені Шевченка. — Т. 227. — Львів, 1994. — С. 172.

¹³³ Там само. — С. 173.

¹³⁴ Там само. — С. 179.

¹³⁵ Попов П. М. Матеріали до словника українських граверів / Павло Попов. — К. : УНІК, 1926. — С. 88.

¹³⁶ Каталог збережених пам'яток Київського Церковно-Археологічного музею. 1872–1922 рр. / авт.-упоряд.: Г. Белікова, Г. Біленко, Л. Білоус та ін. — К. : [Нац. Києво-Печер. іст.-культ. заповідник], 2002. — С. 170–175 (іл.); Сидор-Ошуркевич О. Українська антимінсна гравюра XVII–XVIII століть / О. Сидор-Ошуркевич // Записки Наукового Товариства імені Шевченка. — Т. 227. — Львів, 1994. — С. 171–182; Deluga W. Grafika z kręgu Ławry Pieczarskiej i Akademii Mogylańskiej XVII i XVIII wieku / Waldemar Deluga. — Kraków : Collegium Columbinum, 2003. — Ill. 29, 30, 31, 32.

¹³⁷ Переважно зображення євангелістів розміщено по чотирьох кутах композиції в медальйонах або без них. Зустрічається розташування євангелістів не відокремлених від центральної групи: Іван Филипович. Антимінс єпископа Володимирського і Брест-Литовського Симеона Млоцького. Друга пол. XVIII ст. (Див.: Каталог збережених пам'яток Київського Церковно-Археологічного музею. 1872–1922 рр. / авт.-упоряд.: Г. Белікова, Г. Біленко, Л. Білоус та ін. — К. : [Нац. Києво-Печер. іст.-культ. заповідник], 2002. — С. 170–175 (іл.)).

чотирьох кутах композиції. Знаряддя мученицької смерті Ісуса розташовані на хресті та поруч з ним.

Схожа композиційна структура антимінсів єпископа Чернігівського та Новгород-Сіверського Іродіона Жураковського (1723) та єпископа Переяславського Гервасія Линцевського (1758)¹³⁸. Але, на відміну від антимінсу Петра Могили, обряд покладання в труну здійснюють Богоматір, Іоан Богослов, Никодим, Марія Магдалина та Йосип у присутності двох янголів. Центральна композиція обрамлена не тонкою лінією, а широкою рамкою із зображеннями тканини із образом Нерукотворного Спаса та знаряддями й символами мучеництва Христа.

Два антимінси з колекції НБУВ структурно близькі до таких композицій, у яких зображено навколо гробу сім святих і янголів. Але в центральній частині вони різняться розташуванням постатей святих довкола Христа: Йосип Благообразний, Марія Магдалина, Богородиця, Іоан Богослов, Никодим, Марія Клеопова та Марія Якова (дошка інв. № 413/1), Йосип Благообразний, Іоан Богослов, Марія Клеопова, Богородиця, Марія Магдалина, Марія Якова та Никодим (дошка інв. № 465/1). У центральній частині композиції антимінсу, що подається у каталозі під номером опису 267 (інв. № 464/1) постать Марії Магдалини замінена постаттю Соломії. Змінено і порядок розташування фігур святих: Йосип Благообразний, Іоан Богослов, Марія Клеопова, Богородиця, Марія Якова, Соломія та Никодим.

У фондах Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника зберігається антимінс, який було освячено і підписано митрополитом Київським Варлаамом Ванатовичем 1724 року. То ж і дошку-кліше (каталожний № 268), з якої виконано відбиток, можна датувати не пізніше зазначеної дати¹³⁹.

Кліше гравюри «Покладання в труну» з колекції НБУВ (інв. № 413/1) можна датувати не пізніше 1804 р., адже відбиток на шовку з цієї дошки зберігається в музеї-архіві Української Православної Церкви у м. Саут Бавид Брук (штат Нью Джерсі, США) і освячений цей антимінс був митрополитом Київським і Галицьким, архімандритом Києво-Печерської лаври Серапіоном 1804 року¹⁴⁰.

Колекція НБУВ містить також дошки, виконані закордонними мистцями. Найвідоміший з них — голландський гравер першої половини XVIII ст. Вільгельм Гондіус, автор прижиттєвих портретів гетьмана України Богдана Хмельницького (один з них було виконано за малюнком Вестерфельда), Яна Петра Сапеги, московського царя Олексія Михайловича. В Європі Гондіус вважався вправним портретистом. Відомо, що видатний фламандський маляр Антоніс Ван Дейк серед інших «кращих майстрів того часу» запросив і Вільгельма Гондіуса гравірувати власну колекцію малярських портретів своїх сучасників — мистців та шанувальників мистецтва, які він виконав пером і пензлем для видання «*Icones virorum doctor. pictor. chalcogrph. Numero centum ab Antonio*

¹³⁸ Каталог збережених пам'яток Київського Церковно-археологічного музею. 1872—1922 рр. / авт.-упоряд.: Г. Белікова, Г. Біленко, Л. Білоус та ін. — К.: [Нац. Києво-Печер. іст.-культ. заповідник], 2002. — С. 172—173 (іл.).

¹³⁹ Там само. — С. 173 (іл.).

¹⁴⁰ *Ладизинський В.* Українські антимінси XVII—XIX ст. / В. Ладизинський // Нотатки з мистецтва. — 1976. — Серпень. — № 16. — С. 25—26. — (Об'єднання мистців українців в Америці. Відділ у Філадельфії).

v. Dycck pictore ad vivum expressae et ejus sumptu aeri incisae. Antverpiae». До альбому було включено і портрет Вільгельма Гондіуса, награвірований ним самим — за малюнком Антоніса Ван Дейка¹⁴¹. Дослідники відзначають високий рівень майстерності Гондіуса як гравера. «Характер різця Гондіуса — пряма лінія, мужня, тверда, що йде прямо до мети (у нього, наприклад, дуже добре виходило довге волосся на портретах. Належав він за типом робіт до фламандської школи, суто реалістичної, яка виключала будь-який індивідуалізм, а тим більш ідеалізацію»¹⁴². У колекції НБУВ робота Вільгельма Гондіуса представлена мідною дошкою великого прямокутного формату (57 × 44,3 см), на якій награвіровано парадний портрет польського короля Владислава IV¹⁴³.

Кремезна постать короля, заповнюючи майже всю площину дошки, зображена верхи на здибленому коні. Король вбраний у військовий костюм XVII ст.: широкополий капелюх, прикрашений світлим і темним пір'ям, жупан з круглими розрізними та розшитими по долішньому краю вилогами, білим мереживним коміром та манжетами; поверх жупана — оздоблений пишними візерунками наплічник та офіцерський шарф через плече; кавалерійські чоботи з приставними острогами. Розкішна кінська грива, заплетена численними кісками з бантами, чепрак та кришка ольстера, розшиті пишними візерунками, восьмипелюсткова орнаментована розетка на вудилах, шнури й гаплик, передній пасок та наголовач — усе це причандалля завершується китицями. Ця злива прикрас бойового коня вповні докінчує репрезентативний портрет короля. З високого пагорба король керує військом, що вишикувалося у повній бойовій готовності унизу в долині, чекаючи його наказу розпочати битву¹⁴⁴. Образ короля Владислава IV в інтерпретації Гондіуса сприймається неоднозначно, якщо взяти до уваги, що ані особиста хоробрість, ані військовий талант короля не принесли Польщі за його правління відчутних позитивних результатів. Завдяки досконалій техніці гравірування (пружна лінія контурів зображень чітка й виразна, штрихування тонкими хвилястими, паралельними, перехресними тонкими лініями надзвичайно різноманітне, вишукане й відрізняється чистотою) Гондіус досягає об'ємності форми, матеріальності й бездоганної тональної цілісності.

У колекції НБУВ віртуозною майстерністю гравірування на міді відзначається і панегірична гравюра на честь архімандрита Києво-Печерської лаври і митрополита Київського Тимофія Щербацького, вирізьблена, як свідчить авторська сигнатура, 1741

¹⁴¹ Хоткевич И. О портретах Богдана Хмельницкого / И. Хоткевич // Искусство в Южной России: Живопись, графика, художественная печать. — К., 1913. — № 3. — С. 157.

¹⁴² Там само. — С. 159.

¹⁴³ «...Було йому [Гондіусу] років 23—24, коли польський королевич Владислав у 1624 році мандрував по Голландії. Тут він зустрів Гондіуса і так його полюбив, що згодом, ставши королем, викликав його до себе до Польщі...». (Див.: Хоткевич И. О портретах Богдана Хмельницкого / И. Хоткевич // Искусство в Южной России: Живопись, графика, художественная печать. — К., 1913. — № 3. — С. 156).

¹⁴⁴ Вірогідно, Вільгельм Гондіус на гравюрі, датованій травнем 1648 року, відтворив битву 1632 року за Смоленськ, використав свої попередні набутки. Коли Владислав IV, бажаючи «воссяять славою», наказав видати дослідження, метою якого було розповісти Європі про військові звитяги нового короля, Вільгельму Гондіусу було доручено награвірувати 16 аркушів плану облоги і битви за Смоленськ, виконані інженером Плейтнером. (Див.: Хоткевич И. О портретах Богдана Хмельницкого / И. Хоткевич // Искусство в Южной России: Живопись, графика, художественная печать. — К., 1913. — № 3. — С. 158).

року за малюнком вихованця Києво-Могилянської академії живописця Йосипа Шигури (*Delineavit Iosephus Szigura, Kyoviae. Aere incidit Johann David Schleuen Berolini 1741*) німецьким гравером Йоганом Давидом Шлеєном. Складовою урочистої репрезентативності цієї величезної за форматом гравюри є ретельно продумана композиційна будова за принципом симетрії та рівноваги. У верхній частині по центральній вісі зображено крупним планом на повний зріст постать святої Варвари¹⁴⁵. Велична й пишно вбрана у розкішну сукню, з короною на голові, гарна з лиця, вона більше схожа на царицю. На образ великомучениці вказують тільки її атрибути: хрест і чаша з облаткою у руках, а також зображені за нею фонтан і вежа та сцена її мученицької смерті за християнську віру. Овал центрального зображення розміщено у широкій прямокутній рамі, пишно оздоблений соковитим акантом і невеликими медальйонами з життєвими сценами: «Батько Варвари Діоскор веде дочку до префекта Єгипту», «Варвара перед префектом Єгипту», «Явлення Ісуса Христа великомучениці Варварі у темниці», «Пастухи видають Варвару, яка сховалася у печері», «Катування Варвари», «Мученицька смерть святої Варвари». Унизу на центральній вісі під великим зображенням великомучениці розміщено пишно прикрашений рослинним орнаментом герб Тимофія Щербацького — овальний щит з емблемою у вигляді Агнця з хрестом-хоругвою і літер: T Sz S Th L P A. Над щитом — серце, увінчане короною, закомпановане в декоративне обрамлення щита. У нижній частині композиції, розділений на три поля пишним акантовим орнаментом, розміщено тексти¹⁴⁶, награвіровані красивим латинським шрифтом. Композиційно текстова частина гравюри добре узгоджена із зображеннями окремих сцен, а пишний бароковий орнамент виступає об'єднуючим елементом композиції.

Російські майстри представлені в колекції НБУВ лише дошками, які мають суто інформаційну, наукову, а не мистецьку цінність. Це — детальний план міста Пскова з переліком архітектурних пам'яток, награвірований російським майстром кінця XVIII — першої половини XIX ст. Артем'євим, який підписував свої твори «*Кантонистъ Артемьевъ*». Великий інтерес для дослідників української архітектури мають дошки роботи Олександра Афанасьєва, з яких були надруковані ілюстрації до київських видань книг Є. Болховітінова «Описание Киевософийского собора и Киевской иерархии» (1825) та «Описание Киево-Печерской Лавры» (1831, 1847). Гравюри з науковою ґрунтовністю передають детальні плани та схеми розташування будівель, печер, зображення архітектурних пам'яток Києво-Печерської лаври у різні роки, а також плани і архітектуру Софійського собору в Константинополі, Софійського собору та саркофага Ярослава Мудрого в Києві.

Певний інтерес для дослідження технічних можливостей і виконавських особливостей гравірування на сталевих дошках мають шість кліше ілюстрацій до «Нового За-

¹⁴⁵ Угорі посередині над зображенням св. Варвари на хвилястій стрічці награвіровано латиною: «*sicce будет всякому человеку, его же хочет Царь*». (Див.: *Аскоченский В.* Киев с древнейшим его училищем Академией / соч. В. Аскоченского. — Ч. II. — К., 1856. — С. 168).

¹⁴⁶ «Святая покровительница заслуг и доблестей яснейшаго и высокопочтеннейшаго господина Тимофея Щербацкого, достойнейшаго священноархимандрита св. чудотворных Печерских Лавры». Оригінал програми латинською мовою зберігався в Альбомі Київської Академії. (Див.: *Аскоченский В.* Киев с древнейшим его училищем Академией / соч. В. Аскоченского. — Ч. II. — К., 1856. — С. 168, 525).

повіту», виконаних у середині XIX ст. відомим англійським гравером на сталі, дійсним членом Британської Королівської академії мистецтв Джоном Генрі Робінзоном. У Росії він був відомий більше як майстер портретного жанру: «Петро I», «Велика княгиня Олександра Миколаївна», «Микола I», «Меншиков» та інші гравюри. Вони цінувалися у колах російських багатіїв.

Гравірувальні сталеві дошки з колекції НБУВ («Ісус Христос на престолі», «Богоматір із Спасителем», «Свята Трійця», «Зішестя Ісуса Христа у пекло», «Марія Магдалина» та «Янгол-охоронець») виконані в одній стилістичній манері. Майстерно награвіровані тонкими лініями і прозорим штрихуванням, твори Робінзона, все ж таки, виглядають дещо сухуватими.

На особливу увагу заслуговують інструменти інтролігаторів — два наріжники і один середник. Вивчення цих пам'яток, їхній порівняльний аналіз з подібними інструментами інтролігаторів, мідними гравірувальними дошками з друкарні Києво-Печерської лаври дають підстави віднести їх до унікальних зразків українського граверства XVII–XVIII ст.

До сьогодні таких пам'яток збереглося одиниці. Середники-матриці, як і наріжники-матриці, виготовлялися не часто і слугували багатьом поколінням інтролігаторів. Це були коштовні, надзвичайно важливі в книжковій справі інструменти. Вони замовлялися лише досвідченим і вже знаним майстрам, особливо якщо програмою замовника передбачалася не лише орнаментальна, а значно складніша сюжетна композиція. Вимоги до якості ставилися високі, адже витиснені на шкіряній обкладинці ці композиції були візитною карткою видання.

Мистецтво художнього оздоблення книжкової обкладинки в Україні простежують з X–XII ст.¹⁴⁷. З розповсюдженням книгодрукування в Україні інтролігаторство стає самостійним видом мистецтва. В XVI ст. в оздобленні обкладинок українських книг помітний вплив стилів готики, Ренесансу, візантійсько-вірменського мистецтва¹⁴⁸. А в XVII ст. українське інтролігаторство зазнало впливу італійських майстрів¹⁴⁹. Поки що не знайдено документальних свідчень, що саме у Києво-Печерській лаврі в XVII ст. була своя інтролігаторська майстерня. Та рукописні книги «Патерик Києво-Печерський» (1553) і «Євангелія» (XVI ст.), шкіряні обкладинки яких оздоблені тисненими середниками з однієї матриці, свідчать, що інтролігаторство існувало у скрипторіях Києво-Печерської лаври задовго до заснування тут друкарні архимандритом Єлисеєм Плетенецьким¹⁵⁰. Продовжуючи давню традицію, лаврські друкарі приділяли зовнішньому вигляду обкладинок книг велику увагу, прикрашаючи їх багатими накладними або тисненими сюжетними композиціями та орнаментами.

¹⁴⁷ Из лекций по славянской кирилловской палеографии, читаемых в Императорском Варшавском университете проф. Е. Ф. Карским: оттиск из «Русского Филологического Вестника». — Варшава, 1897. — С. 42.

¹⁴⁸ Шербаківський Д. Золотарська оправа книжки в XVI–XIX століттях на Україні / Данило Шербаківський // Бібліол. вісті. — 1924. — Чис. 1–3. — С. 104.

¹⁴⁹ Широцький К. Наше стародавнє інтролігаторство / К. Широцький // Книгарь: літопис українського письменства. — К.: Час, 1919. — Чис. 17 (січень). — С. 1034.

¹⁵⁰ Курінний П. Лаврські інтролігатори XVII–XVIII століття / Петро Курінний. — К., 1926. — С. 6–7; мал. 5. — (Відбитка з «Трудів Українського Наукового Інституту Книгознавства». — Т. I).

Обидва двосторонніх наріжники з колекції НБУВ були виконані зовсім різними за рівнем майстерності граверами і належать до типу так званих уступчастих (або кибалкових)¹⁵¹. Як один з варіантів оздоблення для шкіряної обкладинки однієї книги, крім усіляких прокаток та оздобок для тиснення орнаментів¹⁵², виготовляли дві двосторонні матриці наріжників (одна була призначена для тиснення композицій у горішніх кутах, друга — у нижніх кутах лицевого боку обкладинки) та один двосторонній середник (для тиснення композицій посередині лицевого та зворотного боків обкладинки). Сюжети (знову ж як один з варіантів) були розташовані у такому порядку: лицевий бік — євангеліст Матвій (лівий горішний кут), євангеліст Марко (горішний кут праворуч), євангеліст Лука (нижній кут ліворуч), євангеліст Іоан (нижній кут праворуч), посередині — композиція «Розп'яття», а на звороті обкладинки — «Богоматір з Немовлям». Зустрічаються й інші — і не тільки сюжетні, а й суто орнаментальні варіанти мистецького оздоблення шкіряних обкладинок.

Наріжник-матриця (інв. № 507/1) з колекції НБУВ із зображенням євангелістів Марка й Матвія виконаний якимось надзвичайно талановитим мистцем. Дуже вірогідно, що він є також автором двостороннього середника з приватної збірки та двостороннього наріжника із зображенням Євангелістів Іоана й Луки, який принаймні до 1926 р. зберігався в Музеї культу та побуту, створеному на території Києво-Печерської лаври 1922 року¹⁵³. Таке припущення підтверджується стилістичною близькістю гравірування. Усі три матриці — кибалкового типу. Абрисами форми, композицією та декоративно-пластичною будовою зображених сюжетів, розмірами вони створюють цілісний ансамбль. Мистецька вишуканість, віртуозне володіння технікою гравірування, досконалість композиції, малюнка, бездоганне знання законів мистецтва оздоблення книжкової обкладинки свідчать, що анонімний автор цих інструментів був досвідченим майстром книжкового мистецтва.

Найближчі стилістичні аналогії простежуються у пам'ятках українського мистецтва кінця XVI — першої половини XVII ст. Зокрема, порівняльний стилістичний аналіз дає підстави стверджувати, що автори дереворитів до «Анфологіону» (1619) та «Службеника» (1620) й автор зазначених наріжників і середника належать до одного кола майстрів. Разом з тим анонімний творець інструментів інтролігаторів виявив неабияку сміливість при зображенні усталених сюжетів. Особливість цього майстра спостерігається як у стилістиці у цілому, так і в деталях. Оригінальним є зображення волосся Богородиці, що вибивається з-під мафорію і м'якими хвилями спадає на її одяг (у православній іконографії коси Богоматері завжди сховано під мафорієм). Тут виразно простежується вплив (а може, й вишкіл) західноєвропейської традиції. Цей вплив відчувається і при зображенні ренесансної архітектури в композиції наріжника (арки, пілястри, колони, капітелі, характерне рустування стіни).

Майстер цілком певно був українського походження, бо над зображенням одного з євангелістів українською мовою написано «Марко», а не «Марк», і створені ним матриці можна датувати першою чвертю XVII ст., коли друкарня Києво-Печерської

¹⁵¹ Курінний П. Лаврські інтролігатори XVII–XVIII століття / Петро Курінний. — К., 1926. — С. 33; мал. 21. — (Відбитка з «Трудів Українського Наукового Інституту Книгознавства». — Т. I).

¹⁵² Там само. — Мал. 15.

¹⁵³ Там само. — Мал. 14, 21.

лаври переживала свій перший розквіт, коли тут плідно працювали видатні українські діячі — архимандрит Єлисей Плетенецький і Памво Беринда. Виконаний анонімним українським майстром двобічний бронзовий наріжник-матриця з колекції НБУВ (як і середник з приватної збірки, оригінал якого пощастило дослідити авторам статті) є високомистецьким зразком українського гравірувального мистецтва.

Передовсім вражає композиційна майстерність зображення євангелістів, масштабно узгоджена з довколишнім простором і дуже гарно закомпанована у трикутну площину складного абрису інструмента кибалкової форми. Зображені сцени сповнені гармонії та монументальної врівноваженості. Трикутні площини, окреслені по гіпотенузі вишуканою лінією кибалкової форми, щільно заповнені зображеннями фігур, архітектури, орнаментів. Та це не викликає відчуття перевантаженості. Навпаки, така декоративна насиченість доречна. Лінія рисунка пружна й співуча. Різець легко і грайливо біжить по твердому металу, що надає рисунку додаткової пластичної виразності.

На іншому двобічному кибалковому наріжнику (інв. № 508/1) з бібліотечної колекції також зображено євангелістів Марка і Матвія. Робота була виконана здібним гравером, але очевидно без професійного вишколу¹⁵⁴. Форма цього наріжника зовсім проста. Абрис по гіпотенузі має спрощену хвилясту лінію. Малюнок лінійний і також доволі простенький, пропорції в зображеннях євангелістів та янгола недосконалі, обличчя Марка й Матвія, янгола та херувима передані дещо схематично. Каліграфія написів слабенька і нерозбірлива. Складається враження, що автор цього наріжника був мало обізнаний у мистецтві рисунка й техніці граверства. Утім, у його своєрідному трактуванні образи євангелістів підкупають природньою безпосередністю й емоційністю.

Двобічний чотирикутний середник із зображенням «Ісус Христос з державою» (лицевий бік) та «Богородиця у зірках» (зворотній бік) був виконаний у першій половині XVIII ст. відомим київським золотарем і гравером Федором Левицьким. Нижня частина середника (приблизно одна п'ята) втрачена. Репродукція з фотографії зворотного боку цього середника надрукована в публікації П. Курінного¹⁵⁵. Найвірогідніше середник мав авторську сигнатуру, адже відомо, що Федір Левицький зазвичай підписував свої роботи (Теодор Левицький; **Θ. Л.; F. L.; Θ. L.**)¹⁵⁶. Як і в наріжниках невідомих майстрів з колекції НБУВ, Ф. Левицький у своєму доробку на середнику-матриці, застосовує засіб поєднання двох гравірувальних технік — деревориту та мідериту, що зумовлювалося специфікою тиснення на шкірі¹⁵⁷. Постаті Господа Ісуса Христа і Богоматері зображені на повний зріст і заповнюють центр лицевої та зво-

¹⁵⁴ У публікації П. Курінного надрукована репродукція кибалкового наріжника, який стилістично точно співпадає з наріжником із колекції НБУВ і який найвірогідніше був парним до нього. Див.: *Курінний П.* Лаврські інтролігатори XVII–XVIII століття / Петро Курінний. — К., 1926. — Мал. 21. — (Відбитка з «Трудів Українського Наукового Інституту Книгознавства». — Т. I).

¹⁵⁵ *Курінний П.* Лаврські інтролігатори XVII–XVIII століття / Петро Курінний. — К., 1926. — Мал. 13. — (Відбитка з «Трудів Українського Наукового Інституту Книгознавства». — Т. I).

¹⁵⁶ *Попов П. М.* Матеріали до словника українських граверів / Павло Попов. — К.: УНІК, 1926. — С. 80.

¹⁵⁷ *Курінний П.* Лаврські інтролігатори XVII–XVIII століття / Петро Курінний. — К., 1926. — С. 33. — (Відбитка з «Трудів Українського Наукового Інституту Книгознавства». — Т. I).

ротної площини видовженого по вертикалі прямокутного середника. Тонкими лініями мистець впевнено моделює об'єми фігур, надаючи їм барокової динаміки. Вишуканий рослинний орнамент і сцяво від Христа й Богородиці, як і рамка, награвіровані глибокою дереворитною технікою і надають середнику як важливому елементу оправи книги композиційної цілності та ошатності.

* * *

Пропонований науковий каталог «Мідні гравірувальні дошки українських друкарень XVII–XIX століть з фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» є першим науковим виданням, що розкриває склад і зміст унікальної колекції, яка налічує 329 артефактів — кліше гравюр, виконаних українськими та закордонними граверами.

Під час роботи над каталогом було проведено наукову атрибуцію досліджуваних артефактів (встановлено, де можна, авторство і дату виконання, розкрито тематику і сюжети, прізвиська зображених осіб, назви архітектурних споруд, розшифровано написи тощо).

На базі отриманих при цих дослідженнях даних було здійснено розгорнутий науково-аналітичний опис кожного артефакту, який максимально враховує основні та допоміжні елементи і передбачає, крім детального опису основного зображення, обов'язкове наведення всіх підписів, написів, додаткових зображень на лицевому боці і на звороті кожної гравірувальної дошки, із зазначенням їхнього місцезнаходження та збереження орфографії і графіки цих написів. Наукове дослідження та аналітичний опис кожної окремої дошки здійснено безпосередньо, тобто *de visu*.

Опис зображення кліше гравюри має свою специфіку, відмінну від опису відбитка гравюри, тобто друку з цієї дошки. Усі образи й написи на кліше є дзеркально протилежними щодо відбитку, тобто права й ліва сторони міняються місцями. Але при описі постаті людини не можна міняти «реального» положення рук чи ніг. Інакше можуть виникнути недоречності, наприклад, що Ісус Христос благословляє лівою рукою. Тому автори каталогу прийняли рішення праву або ліву руку, ногу вказувати так, як вони мають бути в реальному положенні, тобто на відбитку. Необхідно зазначити, що, на жаль, наявні можливості не дають змоги повністю зберегти графіку старого кириличного письма, але автори намагалися максимально її наблизити до оригіналу в описах дощок. Іноді прочитання написів на дошках неможливе через втрати, стерті літери й слова. Такі випадки позначені у квадратних дужках словом «нерозбірливо» або трьома крапками всередині наведених текстів.

Об'єктом наукового опису стали дошки-кліше, зображення та написи, що містяться на них. Для атрибуції дощок-кліше, визначення іконографії, зображених сюжетів, історичних осіб тощо була використана інформація, почерпнута з українських стародруків, наукових видань та інших літературних джерел. Науковий каталог складається з передмови, монографічного есею, каталогу та покажчиків до каталогу.

У монографічному есеї «Українська гравюра на міді XVII–XIX століть» висвітлено історію формування колекції, проаналізовано її склад. На основі мистецтвознавчого аналізу розкрито індивідуальні особливості, технічні та мистецькі засоби творів, на-

явних у колекції. Визначено роль провідних українських граверів у розвитку гравюри на міді, а на загал — в історії української графіки доби бароко. Каталог складається з трьох частин:

- I. Мідні гравірувальні дошки (317 описів);
- II. Сталеві гравірувальні дошки (6 описів);
- III. Інструменти інтролігаторів (6 описів).

Техніка гравірування на сталі (суттєво відмінна від техніки гравірування на мідній дошці) має свою специфіку і свої мистецькі засоби й особливості; інструменти інтролігаторів — середники й наріжники — виготовлені з бронзи, також суттєво відрізняються від гравюри на міді: не тільки своїм призначенням (це штампи для тиснення зображення на шкіряній обкладинці книги) але й технічними та образними засобами. Виходячи з наявності у колекції невеликої кількості сталевих дощок та інструментів інтролігаторів, автори каталогу подали їх описи в додатках до основного каталогу. У каталожній частині матеріали розташовані:

- за алфавітом прізвищ авторів-граверів;
- у межах основного поділу — за датуванням твору;
- у межах хронологічного поділу — за алфавітом назв.

Описи дощок-кліше гравюр, що є ілюстраціями до конкретного видання, подаються у порядку розміщення гравюр у виданні. Виходячи із специфіки гравірувальних дощок-кліше та інструментів інтролігаторів — як оригіналів образотворчого мистецтва — їхній опис здійснено за відповідними правилами, традиційними для сучасної музейної практики.

Наведені в каталозі прізвища авторів дощок-кліше та зображених осіб доповнюються стислими відомостями про їхнє життя і творчість.

Кожна самостійна позиція опису складається з таких елементів: назва твору, сформульованого авторами за змістом зображення, час створення (самостійно визначена авторами дата наведена у квадратних дужках); техніка виконання, розміри твору (у сантиметрах); авторська сигнатура; аналітичний опис зображення з повним наведенням текстів; стан збереження із стислою характеристикою; особливі прикмети; примітки; література; інвентарний номер; відомості про наявність страхової копії.

Відомості, що складають кожну наступну зону опису, наводяться з нового рядка з великої літери і закінчуються крапкою.

Каталог має науково-довідковий апарат, який складається з таких показників:

1. Іменний показник (наводяться усі прізвища, що зустрічаються у передмові, монографічному есеї та в тексті каталожного опису).
2. Показник назв (наводяться в абетковому порядку назв творів, присвоєних авторами каталогу).
3. Показник зображених осіб (наводяться в абетковому порядку прізвище, а далі — ім'я та по батькові; дата й місце народження та упокоєння, основний напрям діяльності).
4. Показник назв зображених місцевостей та архітектурних пам'яток (наводяться в абетковому порядку назв архітектурних пам'яток).
5. Показник зображених гербів (наводяться в абетковому порядку прізвищ власників гербів).

6. Список видань, посилання на які подаються скорочено (наводяться в алфавітному порядку).

7. Список використаних джерел.

8. Список скорочень.

Науковий каталог «Мідні гравірувальні дошки українських друкарень XVII–XIX століть з фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» розрахований на дослідників української культури, мистецтвознавців, мистців, істориків, літературознавців, мовознавців, працівників музеїв, бібліотек.

Автори висловлюють щиру подяку співробітникам Відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій НБУВ, Відділу стародруків та рідкісних видань, зокрема завідувачу відділу, доктору історичних наук, професору Галині Ковальчук та старшому науковому співробітникові, кандидату історичних наук Ірині Ціборовській-Римарович, старшому науковому співробітникові Інституту рукописів, кандидату філологічних наук Людмилі Гнатенко, молодшому науковому співробітникові Відділу образотворчих мистецтв Людмилі Гутник, а також мистцеві-графіку Георгію Сергєєву за вагому допомогу в роботі над каталогом. Особливу вдячність авторський колектив висловлює доктору мистецтвознавства, доктору філософських наук, доктору богословських наук, професору Дмитру Степовику за наукові консультації щодо атрибуції творів колекції та інші цінні поради, надані під час роботи над створенням каталогу.

EST QUONIAM REVERENDISSIMO

PATRONA
DIA
VIRITUM
HONORUM
PROROMA
INFERETUM

THESE PHLOSOPHICA

EX PROXIMALIBUS
I. Philosophia est scientia rerum
II. Philosophia est scientia rerum
III. Philosophia est scientia rerum
IV. Philosophia est scientia rerum
V. Philosophia est scientia rerum
VI. Philosophia est scientia rerum
VII. Philosophia est scientia rerum
VIII. Philosophia est scientia rerum
IX. Philosophia est scientia rerum
X. Philosophia est scientia rerum

EX METAPHYSICA
I. Metaphysica est scientia rerum
II. Metaphysica est scientia rerum
III. Metaphysica est scientia rerum
IV. Metaphysica est scientia rerum
V. Metaphysica est scientia rerum
VI. Metaphysica est scientia rerum
VII. Metaphysica est scientia rerum
VIII. Metaphysica est scientia rerum
IX. Metaphysica est scientia rerum
X. Metaphysica est scientia rerum

Гравірувальні дошки та інструменти інтролігаторів КАТАЛОГ

МІДНІ ГРАВІРУВАЛЬНІ ДОШКИ

Артем'єв (Артемьев. Кінець XVIII — перша чверть XIX ст.).

Російський гравер XIX ст., майстер мідериту.

Твори підписував: **Кантонистъ Артемьевъ.**

1. План міста Пскова. 1821.

Офорт, штихель. 28,5×34; 37,5×43. (Тут і далі розміри дощок наводяться у сантиметрах).

На лицевому боці дошки горизонтального прямокутного формату унизу праворуч під рамкою зображальної частини награвіровано авторський підпис: **Гравироваль Кантонистъ Артемьевъ; ліворуч: Вырезаль слова Кант. Веншинъ.**

Зображено план-креслення міста Пскова першої чверті XIX ст., що супроводжується детальним пояснювальним текстом, розміщеним на плані та відокремлених лінійною рамкою площинах. Угорі ліворуч в межах зображення — текст: **Планъ города Пскова с поселенными при нем слободами гравированъ при Военно-Топографическомъ Депо 1821 года.;** праворуч: **Ворота / I. Варлаамовскія / II. Ильинскія / III. Гремячія / IV. Никольскія / V. Петровскія / VI. Серечевскія или Лужскія / VII. Златоустовскія / VIII. Великія / IX. Свиноскія или Свиная башня / X. Покровскія / XI. Егорьевскія на возахъ / XII. Плоскія / XIII. Власовскія / XIV. Рыбницкія / XV. Казанскія / XVI. Труперховскія / XVII Темныя; ліворуч: **Описание Улицъ / а. Трубинская / б. Казанская / в. Новгородская / г. Архангельская / д. Сергіевская / е. Полицейская / ж. Плоская / з. Воскресенский переулокъ / и. Егорьевская / і. Акимовская / к. Великолуцкая / л. Поганкин переулокъ / м. Златоустовская, / н. Ивановская / о. Губернаторская / п. Среднія / р. Абрасская / с. Посникова / т. Нарвская / у. Воскресенская / ф. Спаская / х. Ильинская / ц. Богоявленская / ч. Успенская / ш. Козьмы-Демьянская.** Унизу у чотирьох полях, відокремлених рамкою, — текст: у першому полі — **Описание плана. / 1. Градскія каменныя стълны съ башнями. / 2. Выкопанной земляной валь и ровъ. / 3. Вновь прожектированный земляной валь и ровъ /****

коимъ окружено предместье Заволичье. / Внутри оных / 4. Соборная холодная Церковь Живоначальная Троица с предълами Гавриила Псковскаго и Александра / Невскаго. / 5. Соборная теплая Церковь о двухъ этажахъ / въ верху благовѣщенія Богородицы, а внизу Благовѣрной / Великой Кнегини Ольги Россійской. / 6. Погорьлые Церкви въ 1788 году Юня 2 дня. / 7. Архіерейской домъ. / 8. Старовознесенской дѣвичей монастырь. / 9. Ивановской дѣвичей монастырь. / 10. Мирожской мужской монастырь. / Приходскія Церкви. / 11. Петра и Павла, Бориса и Глѣба на бою. / 12. Архангела Михаила. / 13. Введенія во храмъ. / 14. Великомученицы Варвары. / 15. Николая Чудотворца, что со усохи. / 16. Сошествія Св. Духа; у другому полі — 17. Василия Великаго на горклѣ. / 18. Воскресенія Христоса съ полонища. / 19. Спаса Преполовенія Господня. / 20. Великомученика Георгія. / 21. Успенія Богородицы. / 22. Чудотворца Николая. / 23. Покрова Богородицы. / 24. Йоакима и Анны. / 25. Козьмы и Деміана. / 26. Похвалы Богородицы. / 27. Трехъ Святителей. / 28. Іоанна Златоустаго. / 29. Сергія Чудотворца что на лужѣ. / 30. Нововознесенская Церковь. / 31. Великомученицы Анастасіи. / 32. Казанскія Богородицы / 33. Зачатія Св. Анны. / 34. Чудотворца Николая Явленнаго. / 35. Покрова Богородицы отъ торгу. / 36. Архангела Михаила въ пескахъ. / 37. Козьмы-Деміана бывшій гремѣчій. / 38. Мученика Евстратія. / 39. Богоявленіе Господне Большое. / 40. Іоанна Архіепископа. / 41. Преподобнаго Ефимія. / 42. Козьмы и Деміана. / 43. Ілїи Пророка; у третьому полі — 44. Спаса Нерукотворнаго Образа. / 45. Спаса Преображенія Господни. / 46. Воскресенія Господня. / 47. Варлаама Хутынскаго. / 48. Ілїи Пророка. / 49. Святыхъ Женъ Мирносицъ и кладбище. / 50. Успенія Богородицы Пороменія. / 51. Чудотворца Николая Каменоградскаго. / 52. Чудотворца Николая Кожинаго. / 53. Климента Папы Римскаго. / 54. Кирка Лютеранскаго Исповѣданія. / Публичныя строенія. / 55. Присудственныя мѣста. / 56. Старой дворецъ. / 57. Народное Училище. / 58. Винной / 59. Провианской / Магазины. / 60. Артиллерійскій Арсеналь. / 61. Семинарія. / 62. Губернской Пѣчт-Амтѣ. / 63. Новый дворецъ. / 64. Пушечный дворъ. / 65. Консисторія. / 66. Гаубтвахта. / 67. Городовой Магистратъ. / 68. Гостинный дворъ. / 69. Рыбныя лавки.; у четвертому полі — 70. Питейныя дома. / 71. Пивоварня. / 72. Острогъ. / 73. Смирительный домъ. / Въ слободахъ Приходскія Церкви. / 74. Іонна Богослова кладбищенская. / 75. Царя Константина и Матери Его Елены. / 76. Великомученицы Варвары. / 77. Дмитрія Мироточиваго в полѣ кладби / щенская. / 78. Алексѣя челоуѣка Божія и кладбище. / 79. Великомученика Никиты и кладбище. / 80. Симіона Богопріимца и Анны Пророчицы. / 81. Успенія Богородицы и кладбище. / Публичныя Строенія. / 82. Соленыя Амбары. / 83. Тороговыя бани. / 84. Кузницы. / 85. Питейныя дома. Мосты. / 86. Высокой. / 87. Пловучій. / 88. Средняя Каменная стѣна.

Стан дошки добрий.

Інв. № 222/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

Афанасьев, Олександр Гаврилович (Афанасьев, Александр Гаврилович. Кінець XVIII — перша половина XIX ст.).

Гравер на міді і друкар першої половини XIX ст. Працював у Москві (1816—1862). Виконував гравюри до видань Московського товариства історії та старожитностей російських, друкарні Києво-Печерської лаври (1827—1840), журналу «Московский теле-

граф» (1825—1834), видань: «Мир з Турцією» (1830), «Ратник на московських руїнах» (1842), «Нариси життя князя Д. В. Голіцина» (1845); для «Житій святих» (Димитрія Ростовського и Митрофанія (1830), Тихона Воронежського (1836), ієромонаха Серафима (1841) та ін. 1827 р. разом з граверами Є. Скотниковим, Л. Флоровим та Д. Аркадьєвим виготовив антимінсну дошку для Петербурзького Синоду. Відомі гравіровані ним портрети графа, генерала-від-кавалерії О. П. Тормасова (1819), куратора Московського округу та університету О. О. Писарєва (бл. 1823), генерал-фельдмаршала І. Ф. Паскевича та ін. У 1840—1850-х роках мав у Москві власну металогравірувальню, де 1847 року надрукував 66 зображень великих київських князів і російських царів від Рюрика до Миколи І. Виконував гравюри за творами видатних зарубіжних художників (Теодор Жеріко, Жан-Оноре Фрагонар, Гвідо Рені та ін.). Гравюри його роботи зберігаються у Тульському обласному художньому музеї.

Твори підписував: **А. Афанасьєв**.

Літ.: Попов. — С. 20; Ровинский. Граверы (1895). — С. 35—37; Собко. — Т. 1 — С. 262—264; Художники. — Т. 1. — С. 227—228¹.

**№№ 2—11. До книги: [Болховітінов Є. О.]. Описание Киевопечерской лавры съ при-
соединением разныхъ грамотъ и выписокъ, объясняющихъ оное, также плановъ лавры
и обоихъ пещеръ².**

2. Вид Києво-Печерської лаври з чудотворною іконою Успіння Богородиці. [1826].
Ілюстрація до книги: [Болховітінов Є. О.]. Описание Киево-Печерскія Лавры... . — К.:
Типогр. Киевопечерской Лавры, 1826.

Офорт, штихель. 20,2 × 16,4; 24,8 × 18,8.

На лицевому боці дошки вертикального прямокутного формату в нижній частині композиції зображена панорама горішнього двору Києво-Печерської лаври з боку центрального входу. Посередині зображено Успенський собор і Велику Дзвіницю; праворуч і ліворуч — келії. Угорі посередені зображено чудотворний образ Успіння Богородиці. Ікона випромінює сяйво на святий монастир. Угорі посередині над рамкою награвіровано текст: **Видъ / Киево-Печерскія Лавры / отъ Святыхъ вратъ с Запада / 1826 года.**

Стан дошки добрий.

Літ.: Попов. — С. 20.

Інв. № 223/1.

У фондах ВОРМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

3. План Києво-Печерської лаври до 1826 року. [1826]³. Ілюстрація до книги: [Болховітінов Є. О.]. Описание Киево-Печерскія Лавры... . — Изд. 2-е. — К.: Типогр. Киевопечерской Лавры, 1831.

Штихель. 24 × 24,5; 29,7 × 28,5.

¹ Тут і далі повний бібліографічний опис джерел див. у додатку «Список видань, посилання на які подаються скорочено».

² Відбитки гравюр, виконані з дошок під №№ 7, 8, награвіровані після 1831 р., були вклеєні у видання 1831 р. після його друку. Примірник цього видання зберігається у фондах Відділу стародруків та рідкісних видань НБУВ.

³ У примірнику видання 1826 р., що зберігається у фондах Відділу стародруків та рідкісних видань НБУВ, гравюра з цієї дошки відсутня.

На лицевому боці дошки прямокутної форми зображений детальний архітектурний план-креслення Києво-Печерської лаври. Угорі посередині над рамкою награвіровано текст: **Планъ / Києво-Печерськія Лавры. / Каменныхъ зданій до 1826 года.**

Стан дошки добрий.

Літ.: Петров. — С. 9; Ровинский. Граверы (1895). — С. 26.

Інв. № 224/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

4. Схема розташування будівель Києво-Печерської лаври в 1638 році. [Не пізніше 1831 р.]. Ілюстрація до книги: [Болховітінов Є. О.]. Описаніє Києво-Печерскія Лавры... — Изд. 2-е. — К.: Типогр. Киевопечерской Лавры, 1831.

Офорт, штихель. 17,5 × 13,5; 20,5 × 18,8.

На лицевому боці дошки вертикального прямокутного формату зображені: рельєф місцевості, схема розташування об'єктів і архітектурні споруди Києво-Печерської лаври із позначенням їх цифрами. Угорі посередині над рамкою награвіровано текст: **Видъ / строенію Києво-Печерскія Лавры / въ 1638-мъ году.;** ліворуч: **№ I.**

Стан дошки добрий.

Літ.: Петров. — С. 92; Попов. — С. 2; Ровинский. Граверы (1895). — С. 26.

Інв. № 225/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

5. Схема розташування Ближніх печер Києво-Печерської лаври з печерою преподобного Антонія в 1638 році. [Не пізніше 1831 р.]. Ілюстрація до книги: [Болховітінов Є. О.]. Описаніє Києво-Печерскія Лавры... — Изд. 2-е. — К.: Типогр. Киевопечерской Лавры, 1831.

Офорт, штихель. 17,2 × 13,3; 20,4 × 16,7.

На лицевому боці дошки вертикального прямокутного формату зображені: рельєф місцевості, схема розташування Ближніх печер, архітектурні споруди над ними із позначенням їх цифрами. Угорі над рамкою награвіровано текст: **Планъ ближнихъ пещеръ, преподобнаго Антонія / въ 1638-мъ году.;** ліворуч: **№ III.**

Стан дошки добрий.

Літ.: Попов. — С. 20; Ровинский. Граверы (1895). — С. 92.

Інв. № 226/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

6. Схема розташування Дальніх печер Києво-Печерської лаври з печерою преподобного Феодосія в 1638 році. [Не пізніше 1831 р.]. Ілюстрація до книги: [Болховітінов Є. О.]. Описаніє Києво-Печерскія Лавры... — Изд. 2-е. — К.: Типогр. Киевопечерской Лавры, 1831.

Офорт, штихель. 17,2 × 13,3; 20,4 × 16,7.

На лицевому боці дошки вертикального прямокутного формату зображені: рельєф місцевості, схема розташування Дальніх печер, архітектурні споруди, позначені на схемі цифрами. Угорі над рамкою награвіровано текст: **Планъ дальнихъ пещеръ, преподобнаго Феодосія / въ 1638-мъ году.;** ліворуч: **№ II.**

Стан дошки добрий.

Літ.: Петров. — С. 92; Попов. — С. 20. Ровинский. Граверы (1895). — С. 26.

Інв. № 227/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

7. Києво-Печерська лавра зі східного боку з-за Дніпра. 1839. Ілюстрація до книги: [Болховітінов Є. О.]. Описаніє Києво-Печерскія Лавры... . — Изд. 3-е. — К.: Типогр. Киевопечерской Лавры, 1847.

Офорт, штихель. 15,7×21,3; 19,3×24,2.

На лицевому боці дошки ліворуч під рамкою награвіровано авторський підпис: **Гр. А. Афанасьєвъ 1839.**

На лицевому боці дошки горизонтального прямокутного формату зображені панорама Києво-Печерської лаври з боку Дніпра та постаті людей, які простують алеями парку; на передньому плані зображено рибальські човни на Дніпрі. Унизу посередині під рамкою награвіровано текст: **Видъ / Святія чудотворныя Великія Лавры Києво-Печерскія / из-за реки Днепра с восточной стороны.**

Стан дошки добрий.

Літ.: Петров. — С. 92; Попов. — С. 20; Ровинский. Граверы (1895). — С. 26;

Інв. № 228/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

8. Вид Києво-Печерської лаври із західного боку. 1840. Ілюстрація до книги: [Болховітінов Є. О.]. Описаніє Києво-Печерскія Лавры... . — Изд. 3-е. — К.: Типогр. Киевопечерской Лавры, 1847.

Офорт, штихель. 19,8×16,5; 23,5×20.

На лицевому боці дошки ліворуч під рамкою авторський підпис: **Гр. А. Афанасьєвъ 1840 г.**

На лицевому боці дошки вертикального прямокутного формату угорі зображені: Успенський собор, Велика дзвіниця та келії Києво-Печерської лаври з боку Троїцької надбрамної церкви. Зображення монастирських корпусів та Великої дзвіниці у лівій та дерев у правій частинах композиції утворюють куліси, які спрямовують погляд глядача на величну споруду Успенського собору, що замикає перспективу. На подвір'ї монастиря зображено групи людей: на передньому плані — два ченці (у лівому нижньому куті композиції); трохи праворуч — двоє військових; в центрі — дві жінки з дитиною; праворуч і трохи углибині — чоловік і жінка з дитиною; далі на передньому плані — чоловік і жінка; праворуч — черниця з дитиною; у правому куті — два ченці біля паркана. Середній і дальній простір монастирського двору «оживляють» постаті людей, зображених по одному і по двоє. Унизу посередині під рамкою награвіровано текст: **Видъ Києво-Печерскія Лавры. / Отъ святыхъ вратъ съ западной стороны 1840 года.**

Стан дошки добрий.

Літ.: Петров. — С. 92; Попов. — С. 20; Ровинский. Граверы (1895). — С. 26.

Інв. № 229/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

9. План Ближніх печер Києво-Печерської лаври. [1831]. Ілюстрація до книги: [Болховітінов Є. О.]. Описаніє Києво-Печерскія Лавры... . — Изд. 2-е. — К.: Типогр. Киевопечерской Лавры, 1831.

Штихель. 11,2×17,5; 14×19,5.

На лицевому боці дошки горизонтального прямокутного формату зображений детальний архітектурний план Ближніх печер Києво-Печерської лаври з текстовими по-

ясненнями до плану: **Входь въ пещеры; / Церковъ Воздвиженіе Чеснаго Креста Господня.** Угорі посередині в межах креслення награвіровано текст: **Планъ Ближнимъ Пещерамъ.** Унизу ліворуч зображена масштабна лінійка з написом над нею: **Масштабъ / въ дюймъ Англинск. 10 Футъ.**

Стан дошки добрий.

Літ.: Ровинский. Граверы (1895). — С. 26.

Інв. № 230/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

10. План Дальніх печер Києво-Печерської лаври. [1831]. Ілюстрація до книги: [Болховітінов Є. О.]. Описаніе Києво-Печерскія Лавры... . — Изд. 2-е. — К.: Типогр. Киево-печерской Лавры, 1831.

Штихель. 11,5 × 17,5; 14 × 19,5.

На лицевому боці дошки горизонтального прямокутного формату зображений детальний архітектурний план Дальніх печер Києво-Печерської лаври з текстовими поясненнями до плану. Угорі у правому куті: **Прихожая съ восточной Стороны;** ліворуч посередині: **Входь въ Варяжскіе Пещеры;** унизу посередині дошки: **Церковъ Зачатія С.я Анны.;** нижче: **Входь съ Западной / Стороны въ Пещеры.** Угорі посередині в межах креслення награвіровано текст: **Планъ Дальнымъ Пещерамъ.** Унизу ліворуч зображена масштабна лінійка з написом над нею: **Масштабъ / въ дюймъ Англинск. 10 Фут.**

Стан дошки добрий.

Інв. № 231/ 1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

11. План Києво-Печерської лаври 1845 року. [1845]. Ілюстрація до книги: [Болховітінов Є. О.]. Описаніе Києво-Печерскія Лавры... . — Изд. 3-е. — К.: Типогр. Киево-печерской Лавры, 1847.

Штихель. 20,5 × 37; 23 × 46,3.

На лицевому боці дошки горизонтальної прямокутної форми зображений детальний архітектурний план Києво-Печерської лаври з цифровими позначками окремих об'єктів на плані. Унизу посередині під рамкою награвіровано текст: **Планъ Киево-Печерской Лавры 1845 года.**

Стан дошки добрий.

Літ.: Петров. — С. 92; Ровинский. Граверы (1895). — С. 26.

Інв. № 232/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

№№ 12—18. До книги: [Болховітінов Є. О.]. Описаніе Кіевософійскаго собора и Кіевской іерархіи съ присовокуплениемъ разныхъ грамотъ и выписокъ, объясняющихъ оное, также плановъ и фасадовъ Константинопольской и Кіевской Софійской церкви и Ярослава надгробія.

12. План Софійського собору в Константинополі. [Не пізніше 1825 р.]. З малюнка Гільома Грело (Grelot, Guillaume-Joseph). 1688. Ілюстрація до книги: [Болховітінов Є. О.]. Описаніе Кіевософійскаго собора и Кіевской іерархіи... . — К.: Типогр. Киевопечерской Лавры, 1825.

Штихель. 13,5 × 10; 19,8 × 13,5.

На лицевому боці дошки вертикального прямокутного формату награвіровано креслення архітектурного плану Софійського собору в Константинополі з позначками латинськими літерами частин плану. Угорі посередині над рамкою награвіровано текст: **Планъ Константинопольской / Софійской Церкви**. Унизу ліворуч зображені одна над одною масштабні лінійки з написами: **Тоазовъ. / Са. и одинъ Аршинъ**.

Стан дошки добрий.

Інв. № 233/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

13. Софійський собор в Константинополі. Північний фасад. [Не пізніше 1825 р.]. З малюнка Гільома Грело (Grelot, Guillaume-Joseph). 1688. Ілюстрація до книги: [Болховітінов Є. О.]. Описаніє Кієвософійскаго собора и Кієвской ієрархіи... — К.: Типогр. Кієвопечерской Лавры, 1825.

Офорт, штихель. 16,4×13,7; 19,5×17.

На лицевому боці дошки вертикального прямокутного формату зображений Софійський собор в Константинополі та постаті людей на передньому плані. Унизу посередині під рамкою награвіровано текст: **Съверный видъ Константинопольской Софійской / Церкви**.

Стан дошки добрий.

Інв. № 234/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

14. Софійський собор в Константинополі. Південний фасад. [Не пізніше 1825]. З малюнка Гільома Грело (Grelot, Guillaume-Joseph). 1688. Ілюстрація до книги: [Болховітінов Є. О.]. Описаніє Кієвософійскаго собора и Кієвской ієрархіи... — К.: Типогр. Кієвопечерской Лавры, 1825.

Офорт, штихель. 16×13,6; 19,5×15,5.

На лицевому боці дошки вертикального прямокутного формату зображений Софійський собор в Константинополі; на передньому плані постаті людей. Унизу посередині під рамкою награвіровано текст: **Южный видъ Константинопольской Софійской / Церкви**.

Стан дошки добрий.

Інв. № 235/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

15. Софійський собор у Києві. Західний фасад і план. [Не пізніше 1825 р.]. Ілюстрація до книги: [Болховітінов Є. О.]. Описаніє Кієвософійскаго собора и Кієвской ієрархіи... — К.: Типогр. Кієвопечерской Лавры, 1825.

Штихель. 17,5×11,7; 23×13,8.

На лицевому боці дошки вертикального прямокутного формату у горішній частині зображений західний фасад Софійського собору в Києві; у нижній частині — креслення плану храму з цифровими позначками. Унизу посередині під рамкою награвіровано текст: **Планъ и фасадъ Софійскаго Собора въ / Кієвъ**. Унизу посередині зображена масштабна лінійка і ліворуч напис: **Сажень**.

На звороті дошки невміло награвіровано різцем: **КР Р** (угорі посередині); **Шарыгинъ** (у центрі); **шарыг** (праворуч).

Стан дошки добрий.

Інв. № 236/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

16. Саркофаг Ярослава Мудрого в Софійському соборі у Києві. [Не пізніше 1825 р.]. Ілюстрація до книги: [Болховітінов Є. О.]. Описаніє Кієвософійскаго собора и Кієвской ієрархіи... — К.: Типогр. Кієвпечерской Лавры, 1825.

Офорт, штихель. 14,3×18,3; 17×19,5.

На лицевому боці дошки горизонтального прямокутного формату у горішній частині зображені: ліворуч — фрагмент торцевої частини мармурового саркофага (над зображенням текст: **Поперечный видъ**); праворуч — його бокова частина (над зображенням текст: **Продольный видъ**); у нижній половині дошки награвіровано креслення плану саркофага і напис: **Планъ**. Унизу ліворуч у межах креслення — масштабна лінійка з цифрами і написами: праворуч — **Вер.**; ліворуч — **1 Арш.** Унизу посередині під рамкою награвіровано текст: **Памятникъ Кієвскаго князя Ярослава Владиміровича.**

Стан дошки добрий.

Літ.: Попов. — С. 20.

Інв. № 237/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

17. Саркофаг Ярослава Мудрого в Софійському соборі у Києві. [Не пізніше 1825 р.]. Ілюстрація до книги: [Болховітінов Є. О.]. Описаніє Кієвософійскаго собора и Кієвской ієрархіи... — К.: Типогр. Кієвпечерской Лавры, 1825.

Штихель. 14,3×18,3; 17×19,5.

На лицевому боці дошки горизонтального прямокутного формату у горішній частині зображені: ліворуч — фрагмент торцевої частини мармурового саркофага, під малюнком — текст: **Профиль**. Праворуч зображена бічна частина саркофага. Унизу під зображенням — шість рядків пояснювального тексту: **Скончавшагось въ Вышгородѣ, и Погребень в Кіевѣ 1054 года февраля 24 дня, / въ церквѣ Софійской Сооруженной, и Построенной отнего въ 1037 году, въ гробѣ / вышесказанномъ Мраморномъ, въ предѣлѣ СравниАпосталнаго Великаго Князя / Владиміра волтарѣ, Которой Гробъ иподнесъ наруже видимъ. Мѣрою вдлину / 3 аршина 6 ½ вершковъ, вширину, 1 ар; 3 ¼ вер.; ввысоту 1 ар: 15 вер.: Изъясненіе: А, перед / ня сторона, другая сей противная стоитъ къ стѣнѣ, С, Б, стѣна церкви, d, полъ чугуна / ной. Унизу по краю — масштабна лінійка з текстом і цифрами: **Масштабъ. 1 2 3 Аршина.** Угорі над зображенням награвіровано текст: **Гробъ Кієвскаго князя Ярослава Владиміровича.****

Стан дошки добрий.

Літ.: Попов. — С. 20.

Інв. № 238/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

18. Софійський собор у Києві. Західний фасад і план. [Не пізніше 1825 р.]. Ілюстрація до книги: [Болховітінов Є. О.]. Описаніє Кієвософійскаго собора и Кієвской ієрархіи... — К.: Типогр. Кієвпечерской Лавры, 1825.

Штихель. 18×11,8; 20,8×14,1.

На лицевому боці дошки вертикального прямокутного формату у горішній частині зображений західний фасад Софійського собору в Києві; у нижній частині — креслення плану храму з цифровими позначками його частин; під кресленням — масштабна лінійка і напис: **Сажень**. Унизу посередині під рамкою награвіровано текст: **Планъ и фасадъ Софійскаго Собора въ Кіевъ**.

Стан дошки добрий.

Інв. № 239/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

Гравер монограми d: W: (XVIII ст.).

Гравер, майстер мідериту, працював для друкарні Києво-Печерської лаври в середині XVIII ст.

Твори підписував: **d: W:**.

19. Моління про чашу. [Не пізніше 1747 р.]. Ілюстрація до книги: Тріодь цвітна. — Київ, 1747.

Офорт, штихель. 16×14; 13,7×13,2.

На лицевому боці дошки унизу під рамкою награвіровано авторський підпис: **d: W:**.

На лицевому боці дошки вертикального прямокутного формату в центрі композиції зображено постать Христа у молитовній позі; ліворуч від нього — троє апостолів, що поснули; у лівому горішньому куті — янгол на хмарі з чашею у правиці; ліва рука притиснута до грудей. Праворуч на дальньому плані зображено гірський пейзаж. Коло підніжжя гір зображено невеличку будівлю з високим арковим отвором та арковим вікном; поруч — групу вояків зі зброєю. Глибина простору досягається масштабним співвідношенням зображень ближнього і дальнього планів.

Стан дошки задовільний: від середини лівого краю і по діагоналі до середини нижнього краю — глибока тріщина.

Зображена сцена є ілюстрацією до сюжету, що описаний в Євангелії від св. Матвія (Мт. 26: 36—44).

Літ.: Запаско, Ісаєвич. — № 1593.

Інв. № 240/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

де Бой (de Boy. XVII ст.).

Інженер великого гетьмана коронного Станіслава Яна Яблоновського; працював у другій половині XVII ст.

Твори підписував: **Mr de Boy.**

20. Визволення Відня польськими військами 1683 року. [Бл. 1683 р.].

Офорт, штихель. 25×35,4; 24×34,4.

Угорі праворуч награвіровано три рядки тексту з зазначенням прізвища гравера: **Delivrance de Vienne par L'Armée Polonoise l'An 1683 / le 9. ...bre dessinée par Mr de Boy Ingenieur dans le Regiment / du Grand General Jablonowski**; у горішньому лівому куті: **T. II. p. 132.**

На лицевому боці дошки горизонтального прямокутного формату награвіровано план битви за визволення Відня польськими військами на чолі зі Станіславом Яном

Яблоновським. На плані схематично зображено рельєф місцевості, річку, план фортеці, намети, знамена, війська тощо. Праворуч у межах зображеного плану награвіровано пояснювальний текст: **A Vienne / B. Camp des Turcs / C. Tente du Visir / D. Parc de l'Empereur / E. Montagnes ou l'Armee Polonoise / passa la nuit la veille de la / Bataille / F. Chapelle de Calemberg. / G. Ancien Chateaux. / H. Ravine pres de Calemberg ou / les Moldaves et Valaques / furent chasses par les Autrichiens. / I. Isle d'ou Prince Lubomirski / Marechal de la Cour chaffe 3. 000 Turcs. / K. Attaque du P. Lubomirski / L. Petite tente a deux Canons / d'ou le Visir observa la bataille. / M L'Armée Polonoise ou Jablo / nowski combat le premier. / N. L'Armée de l'Empereur prete / a combattre ou sous petit n: / le Roi de Pologne se trouve Commandant. / O. La fuite des Turcs ebranlée / par le Gr. General Jablonowski sous petit o: / P. Endroit ou le Roi de Pologne / repose apres la victoire.**

Стан дошки добрий.

Яблоновський, Станіслав Ян (Jabłonowski, Stanisław Jan; 1634—1702) — відомий польський полководець. Під командуванням Стефана Чернецького брав участь у війні зі шведами. Під час облоги Кракова шведами 1655 р. врятував клейноди польських королів, тим самим завадивши шведському королю коронуватися польською короною. Військову славу здобув у війнах з козаками, татарами і турками. 1682 року отримав звання великого гетьмана коронного. 1683 року очолював польське військо у битві з турками за Відень. Після смерті польського короля Яна Собеського політичний вплив Яблоновського був настільки значним, що обговорювалося питання обрання його на польський престол.

Інв. № 506/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

Вишловський, Георгій (Вижловський, Висловський; Wiszlowski, Georgi. XVIII ст.)⁴ — український гравер на міді, творча діяльність якого припадає на середину XVIII ст. Його різцю належать гравюри на сталі — «Богородиця у славі» (1724), «Ян Непомук», «Ян з Дукли». Працював у Львові. Для друкарні Львівського Ставропігійського Успенського братства ілюстрував обидва видання «Богословія нравоучителная...» 1752 та 1760 рр. Для «Службника» (Львів, 1759) виконав гравюри із зображенням гербів Феліціяна Володкевича та роду Шептицьких. Гравюри Г. Вишловського прикрашають книги польською мовою, що були видані протягом 1747—1760 рр. у друкарні Львівського єзуїтського колегіуму, польсько-латинській друкарні братства Св. Трійці при Львівському кафедральному соборі, друкарні Яна Шліхтина у Львові.

Твори підписував: **G. W., IGW, Georgi, Wiszlowski, Georgi Wiszlowski.**

Літ.: Попов. — С. 24.

21. Вознісєння Ісуса Христа. [Середина XVIII ст.]

Офорт, штихель. 12,1×7,1; 10,2×6.

На лицевому боці дошки унизу у лівому куті награвіровано авторський підпис: **Georgi Scul.**

⁴ У біобібліографічному словнику художників народів СРСР ім'я художника зазначено «Григорій (Григорий)». (Див.: Художники народов СССР: Биобиблиографический словарь: В 6 т. — Т. 2 (Бойченко — Геонджиан). — М.: Искусство, 1971. — С. 293).

На лицевому боці дошки вертикального прямокутного формату у горішній частині композиції зображено динамічну постать Ісуса Христа, який возноситься на небо; у горішньому куті ліворуч від Господа — три херувими у хмарах. У нижній частині композиції зображено охоронців гробу Господнього — чотирьох вояків (трое вояків — попереду труни, один — позаду), які лежать на землі у незручних позах. Унизу посередині під рамкою награвіровано текст: **Benedictus fructus ventris tui IESUS / qui Surrexit a mortuis:**.

Стан дошки добрий.

Сцена воскресіння і вознесіння Ісуса Христа описана лише у апокрифах, наприклад, у Євангелії від апостола Петра (Мифы народов мира: Энциклопедия: В 2 томах / Гл. ред. С. А. Токарев. — М.: СЭ, 1980. — Т. 1. — С. 497).

На звороті дошки — фрагмент гравюри невідомого художника, на якій зображено бароковий вітвар, увінчаний розірваним трикутним фронтоном, що спирається на характерні барокові волюти. Широкий, пишно профільований карниз покоїться на круглих колонах без канелюр з капітелями іонічного ордера. У глибоку нішу, що завершується круглим напівкуполом, вміщено скульптуру Богоматері з Немовлям; у бокові ніши прямокутної форми — скульптури святих. Фронтон з обох боків прикрашений вазами, а по центру — пишним, овальної форми картушем, який з обох боків підтримують янголята з крильцями. Долішня, більша частина композиції гравюри обрізана — видно лише горішню частину вітваря; від образу Богоматері залишилося покоління зображення, а від святих — погруддя.

Літ.: Попов. — С. 24; Попов (дод.). — С. 10.

Інв. № 241/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

22. Мілятинське Розп'яття. [Середина XVIII ст.].

Штихель. 14,5 × 9.

На лицевому боці дошки вертикального прямокутного формату у площині, виокремленій вузькою рамкою рослинного орнаменту, зображено на тлі порослого травою невисокого пагорба розп'ятого Ісуса Христа на масивному хресті. Його голова у терновому вінку безсило впала на ліве плече, з ран стікає кров. Від голови розходить ссяво. Унизу під рамкою награвіровано текст: **Vera Effigies Imaginis Crucifixi Domini, in Ecclesia / Milatinensi P.P.Carmelitarum Discalceatarum quo / tidianis Miraculis Coruscantis: adquam Mortui re / surgunt Cæci vident, Claudī ambulant Damones su / giunt testantur Continuae Experientiae.**

Стан дошки задовільний: посередині дошки по вертикалі тріщина довжиною 5 см.

На звороті угорі ліворуч продряпано: **71.**

Літ.: Петров. — С. 96.

Інв. № 242/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

Гондіус, Вільгельм (Гондіус, Гільом; Hondius, Wilhelm; Hondius, Willem; Hondius, Wilhemus; W. De Hondt. Після 1597 — бл. 1658).

Голландський гравер першої половини XVIII ст. Народився у Гаазі, помер вірогідно у Данцигу (нині м. Гданськ, Польща). Перебував на службі у польських королів Владислава IV Вази та Яна II Казимира Вази. Працював тривалий час у Данцигу. У 1643—

1654 pp. виконав гравюри на міді: портрети гетьмана Богдана Хмельницького (три варіанти — усі 1651 р.; один з них — за малюнком Вестерфельда); портрети Яна Петра Сапєги, московського царя Олексія Михайловича; численні мапи України (1640, 1648, 1650) із зображенням придністровських козаків, мешканців Волині; гравірував портрети за малюнками Ван Дейка до видання «*Icones virorum doctorum pictorum chalcogrphorum Numero centum ab Antonio v. Dyck pictore ad vivum expressae et ejus sumptu aeri incisae. Antverpiae*»; титул до гданського видання Йоахима Пасторія «Скіфсько-козацька війна» (1652) із зображенням полонених українських селян та козаків під час національно-визвольної війни 1648—1654 pp.; гравюри за малюнками Гійома Левассера де Боплана до книги «Опис України», що була видана в Руані 1650 р.

Твори підписував: *Guilielmus Hondius; Guilhelmus Hondius; G. Hondius; Guil. Hondius.*

Літ.: ЕУ. — Т. 2. — С. 154; Попов. — С. 30 — 32; СХУ. — С. 61; Хоткевич И. О портретах Богдана Хмельницького / И. Хоткевич. // Искусство в Южной России: Живопись. Графика. Художественная печать. — К., 1913. — №13. — С. 150—162.

23. Портрет польського короля Владислава IV. 1648.

Офорт, штихель. 51,7 × 43,2; 57,1 × 44,4.

На лицевому боці дошки унизу у лівому куті награвіровано авторський підпис: **Guilielmus Hondius Hago Batavos Cum Privilegio S. R. Mai 1648.**

На лицевому боці дошки вертикального прямокутного формату зображено польського короля Владислава IV. Його кремезна постать верхи на здібленому коні заповнює майже всю площину дошки. Король вбраний у військовий костюм XVII ст.: широкополий капелюх, прикрашений світлими і темними пір'їнами, жупан з круглими розрізними, розшитими по долішньому краю вилогами, білим мереживним коміром та манжетами; поверх жупана — кіраса, оздоблена гравірованими візерунками, і офіцерський шарф через плече; кавалерійські чоботи з острогами. Розкішна грива коня, заплетена у численні коси з бантами, чепрак та кришка ольстера, розшиті пишними візерунками, восьмипелюсткова орнаментована розетка на вудилах, шнури і гаплик; передній ремінь та наголовач завершуються китицями. Позаду постаті вершника унизу зображена широка долина і військо, що вишикувалося в бойовім порядку. Під рамкою композиції награвіровано текст: **Vladislao IV Regi Poloniae Mag. Duci Lithuaniae, Russiae, Prussiae, Masoviae Samogitiae, Smolensciae, Severiae, Czernihoviaeque Nec non Svecorum, Gothorum, Vandalorumque Haereditario Regi, Sac: Reg: Suae Majestati humillime offero dedicoq. Abeodem ad vivum delineatum Warsavia aeri incisum Gedani.**

Стан дошки добрий.

Вірогідно, на гравюрі зображена битва 1632 року за Смоленськ.

На звороті дошки вміщено штих Н. Зубрицького «Облога Почаївської Лаври». (Див. оп. № 35).

Владислав IV Ваза (Władysław IV Waza; 1595—1648) — король Речі Посполитої (1632—1648), старший син Сигизмунда III. Після поразки московського царя Василя, отриманої від гетьмана Станіслава Жолкевського, Владислав був посаджений частиною боярства на московський престол (1610). Згодом домагався московського престолу під час воєнних кампаній 1617—1618 та 1632—1634 pp. Але після невдалої облоги Смоленська 1634 р. остаточно відмовився від своїх посягань на московський престол. 1633 р. урядом Владислава IV було узаконено існування православної церкви на території

Білорусії та України. 1637 р. одружився з дочкою імператора Священної Римської імперії Фердинанда II Цецільєю Ренатою Габсбург (1611—1644). 1646 року одружився з Марією Луїзою Гонзага (1611—1667). 20 травня 1648 р., отримавши звістку про поразку польського війська під Жовтими Водами, Владислав IV помер. Похований у Кафедральному соборі на Вавелі у Кракові.

Літ.: Брокгауз-Ефрон. — Т. 12. — С. 661—662; ЕІУ. — С. 154; ІУК. — Т. 1. — С. 238—241; Петров. — С. 90; Попов. — С. 32; Ровинский. Материалы. — № 30; Ровинский. Портреты. — Т. I. — С. 449; Ровинский. Материалы. — Л. 30; УРЕ. — Т. 2. — С. 334.

Інв. № 243/1.

У фондах ВООМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

Гочемський, Адам (Гошемський; Goczemski, Adam. XVIII ст.).

Український гравер, творча діяльність якого припадає на другу половину XVIII ст. Родич Йосипа Гочемського⁵. У 1762—1790 роках працював у Почаєві. Гравірував переважно на міді. Автор ілюстрацій до першого медичного довідника «Osteolohia» та лікарського підручника А. Крупинського «Анатомія» (1744). Гравірував портрети Й. Вартересевича (1772), А. Крупинського (1775) та інших діячів української культури. Відомі його гравюри-пейзажі: «Краєвид Козлинських вод на Волині», «Краєвид Константинополя» (1778), «Краєвид Єрусалима» (1778); батальні композиції «Облога Почаєва турками у 1675 році» (1790); композиції на релігійні сюжети: «Почаївська Богородиця» (1773), «Решнівська Богоматір» (1774). Гравюри А. Гочемського прикрашають видання: «Трефологійон» (1777), «Євангеліє» (1780), «Леїтургікон, или Служебник» (1778, 1791).

Твори підписував: **Adam Goczemski; A. G.; A G.**

Літ.: Попов. — С. 32—33; Попов (дод.). — С. 14; Ровинский. Граверы (1895). — С. 168—169; СХУ. — С. 63; Цинковська, Юхимець. Гочемські. — С. 259—272; Bénézit. — Т. 2. — Р. 315; Słownik artystów. — Т. 2. — S. 377; Thieme-Becker. — Bd. 14. — S. 284;

24. Герб Тарновських(?). [Друга половина XVIII ст.].

Штихель. 12,7 × 11,6.

На звороті дошки унизу ліворуч в межах зображення награвіровано авторський підпис: А. Г.

На звороті дошки вертикального прямокутного формату зображено весільний герб складної геральдичної структури. Герб, що складається з двох спарених гербів, обрамлених військовою арматурою, належить до типу так званих весільних. Праворуч зображено дещо змінений герб типу «Лешиць» (Lezczys) або «Брог» (Brog): овальний щит (поле щита містить зображення шатра на чотирьох високих стовпах), увінчаний надшоломником — короною, прикрашеною трьома пір'їнами страуса (на тлі пір'їн повторюється мотив шатра). Ліворуч — старовинний польський герб типу «Лелива» (Leliwa): овальний щит з емблемою у вигляді перевернутого рогами догори місяця, над яким розташована шестипроменева зірка (у козацьких гербах — символ Божого благословення у боротьбі за віру). Овальний щит, увінчаний надшоломником у вигляді корони, прикрашеної пір'їнами павича, на тлі яких повторюється композиція, зображена у полі

⁵ У словнику художників (Allgemeines Lexikon der Bildenden Künstler / Herausgegeben von Ulrich Thieme und Fred. C. Willis. В. 14. — Leipzig, 1921. — S. 284) Йосипа Гочемського названо батьком, а Адама — його сином.

щита. Над щитами — орел з розпростаними крилами, який підтримує клейноди гербів кігтистими лапами. Пруг щита гербів обрамлений наметом, який традиційно прикрашає надшоломник гербової композиції. Під гербами на широких стрічках — два ордени у вигляді мальтійських хрестів; в овальних площинах кожного з них вміщені зображення: лев на задніх лапах з прапором і сонцем (орден ліворуч) та Архангел Михаїл з важелями у руці, який встроїв спис у пащу дракона (орден праворуч). У нижній частині зображено військову арматуру герба у вигляді пишного «зброярського натюрморту» з бойових прапорів, гетьманських булав, полковничих перначів, гармат, порохових діжок, списів, луків, сурм, барабанів та ін.

Стан дошки задовільний, дошка має дві невеликі тріщини з правого краю.

На лицевому боці дошки — фрагмент гравюри «Чудотворна ікона Почаївської Богоматері». (Див. оп. № 179); наклеєно паперові етикетки-сигнатури з написами номерів: **2344** (інвентарний номер ЦАМ), **304**; посередині надрапано: **221**.

П. Попов, посиляючися на Д. Ровинського, вважав, що на гравюрі зображений герб графа Потоцького. (Див.: Попов П. М. Матеріали до словника українських гравюр / Павло Попов. — К.: УНІК, 1926. — С. 84).

Літ.: Петров. — С. 96; Попов (дод.). — С. 14; Ровинский. Граверы (1895). — С. 169; Указатель ЦАМ. — С. 38; Цинковська, Юхимець. Гочемські. — С. 259—272.

Інв. № 244/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

25. Вручення ключів апостолу Петру. [Середина XVIII ст.].

Штихель. 11,8 × 7,7; 13,8 × 8,3.

На лицевому боці дошки унизу у лівому куті в межах зображення награвіровано авторський підпис: **A G**.

На лицевому боці дошки вертикального прямокутного формату зображена сцена передачі Ісусом Христом ключів від раю та пекла апостолові Петру. Праворуч від центральної осі композиції розміщено постать Ісуса Христа, який правою рукою тримає двоє ключів, ліворуч — апостол Петро на колінах, простягнув руку до ключів. Праворуч від Христа — постать апостола Іоана. Унизу під рамкою текст: **Ty iestes Piotr cokolwiek Zwigzesz.**

Стан дошки добрий.

На звороті дошки награвіровано «Образ Решнівської Богородиці». (Див. оп. № 26).

Літ.: Петров. — С. 96; Попов. — С. 32; Ровинский. Граверы (1895). — С. 169; Указатель ЦАМ. — С. 38; Цинковська, Юхимець. Гочемські. — С. 259—272.

Інв. № 245/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

26. Решнівська Богородиця. 1774.

Офорт, штихель. 13,8 × 8,3.

На звороті дошки унизу ліворуч під орнаментальною рамкою награвіровано авторський підпис та дата: **A G S. 1774**.

На звороті дошки вертикального прямокутного формату зображено чудотворну ікону «Решнівська Богородиця». В центрі композиції у рокайлевій рамі складної форми розміщено образ Богоматері-Одигітрії у мафорії з важкої, прикрашеної візерунком

із квітів та зірок тканини, що крупними бганками падає долу. Широкий гаптований плат, на якому Марія тримає маленького Ісуса, напівколом звисає поміж її рук. Богоматір та Ісус зображені у коронах, що оздоблені квітами та увінчані хрестиками. Рама ікони та картуша з орнаментальними мотивами та квітами вирішені у стилі рококо. Угорі посередині рама увінчана картушем у формі високої корони з вишуканим вензелем; у нижній частині — прикрашена гербом. Щит герба, що має овальну форму, увінчаний надшоломником у вигляді корони; у полі щита награвірований неправильний семикінечний хрест. Військова арматура герба має традиційну композицію із зображень прапорів, списів, гармат та ін. Унизу під зображенням Богоматері у полі картуша награвіровано текст: **Wizerunek Cudownego Obrazu N. P. / Maryi Wewsi Rżesznioyce Na Wołyniu / w Kluczu Tarnopolskim Słynociego / od Zwierchnosci Duchowney Lwowskiej / Dy-ecezyi Aprobowanego. R. 1710.**

Стан дошки добрий.

На лицевому боці дошки гравюра «Вручення ключів апостола Петру». (Див. оп. № 25).

За покажчиком ЦАМ, ця дошка зберігалася в музеї під інвентарним номером 2339.

Ікона Решнівської Богородиці знаходиться в храмі Переображення Господнього (1759) в с. Решнівка (нині Збарзького району Тернопільської області). (Див.: Рожко В. Є. Чудотворні ікони Волині і Полісся: Історико-краєзнавчий нарис / Володимир Рожко. — Луцьк: Медіа, 2002. — С. 87—88).

Літ.: Петров. — С. 96; Попов. — С. 32; Указатель ЦАМ. — С. 38; Цинковська, Юхимець. Гочемські. — С. 259—272.

Інв. № 245/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

27. Святий Іоан Золотоустий. [Друга половина XVIII ст.]. Ілюстрація до книги: Леітургікон, или Служебник. — Почаїв, 1791.

Штихель. 27,4×15,9; 29×17,4.

На лицевому боці дошки унизу у лівому куті під рамкою награвіровано авторський підпис: **A G S**.

На лицевому боці дошки вертикального прямокутного формату в центрі композиції зображена фронтально повернута до глядача постать Іоана Золотоустого у повний зріст, що нагадує статую. Чіткий виразний силует, м'які зборки, що спадають долу, добре виявляють об'єм фігури. Лівою рукою святий тримає розгорнутий сувій, у площині якого міститься текст грецькою: **Εχὺ τῶν / πνευματικῶν / ὑμῶν / ὑπερὸς / τοῦ βίου / τῶν**. Іоан Золотоустий стоїть на підлозі, вимощеній квадратними плитами у шаховому порядку. Праворуч і ліворуч від постаті святого на рівні плечей текст: **Ο ἁγίος / Χρυσόστομος**. Позаду постаті святого майже всю центральну площину дошки заповнює краєвид; простір відтвореної природи розгорнуто вглибину: пагорби, дерева, що немов хияються од сильного вітру, зображені за законами перспективного скорочення, а не ярусами; намічені тонким штрихуванням хмаринки немов повільно плывуть у високому небі.

Стан дошки добрий.

На звороті дошки гравюра А. Гочемського «Єврей Лейба». (Див. оп. № 29).

Дошка зберігалася у ЦАМ КДА під інвентарним номером 2343.

Іоан Золотоустий (Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος; бл. 347—407) — Вселенський учитель, ієрарх, архієпископ Константинопольський. Пам'ять святителя Іоана відзначається 9 та 12 лютого. (Тут і далі дату пам'яті святого зазначено за новим стилем).

Літ.: Запаско-Ісаєвич. — № 3573; Попов (дод.). — С. 14; Петров. — С. 96; Ровинский. Граверы (1870). — С. 169; Указатель ЦАМ. — С. 38; Фоменко (Левицький). — С. 89; Цинковська, Юхимець. Гочемські. — С. 259—272.

Інв. № 246/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

28. Святий Василій Великий. [Друга половина XVIII ст.].

Офорт, штихель. 11 × 6,8; 11,5 × 7,5.

На лицевому боці дошки унизу у лівому куті під рамкою награвіровано авторський підпис: **Adam Goczemski S. P.**

На лицевому боці дошки вертикального прямокутного формату в центрі на повний зріст зображена постать святого Василя Великого в єпископському облаченні: митра, стихар, нарукавники, фелон, малий омофор, палиця. Праву руку святий підняв на рівень плеча, а лівою тримає розгорнуту книгу з текстом: **ΔΑΔΕ / ΟΤΙ / ΣΕΟΝΙ** / [далі три рядки нерозбірливо]. Василій Великий стоїть на підлозі, вимошеній прямокутними плитами. Праворуч від його голови зображено Голуба-Духа Святого, від якого срямовано промінь до вуха Василя Великого. Угорі у лівому куті зображено увінчану хрестом і монограмою **ΙΧΣ** колону у полум'ї, від якої розходить сяйво. Унизу посередині в межах композиції награвіровано текст: **S. Basilius Magnus:**

На звороті дошки — незакінчений штих: барокова орнаментальна рамка та дві постаті, ледь намічені різцем; у нижній половині праворуч продряпано: **191**.

За показником ЦАМ, ця дошка зберігалася в музеї під інвентарним № 2342.

Стан дошки добрий.

Василій Великий (329—379) — архієпископ Кесарії Каппадокійської, Вселенський учитель, філософ, богослов, оратор, юрист, біолог, знавець медицини, астрономії, математики. Пам'ять святителя Василя відзначається 14 січня та 12 лютого.

Літ.: Петров. — С. 96; Попов (дод.). — С. 14; Ровинский. Граверы (1895). — С. 339; Указатель ЦАМ. — С. 38; Цинковська, Юхимець. Гочемські. — С. 259—272.

Інв. № 247/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

29. Єврей Лейба. [Друга половина XVIII ст.].

Штихель. 23,7 × 15,9; 29 × 17,4.

На звороті дошки унизу у лівому куті композиції авторський підпис: **A. G**

На звороті дошки вертикального прямокутного формату в центрі композиції зображена на повний зріст постать чоловіка похилого віку, позначеного в тексті гравюри як «єврей Лейба». Його характерне обличчя з м'ясистим носом, кучерявим довгим волоссям і бородою, крилатий капелюх, довгий лапсердак, підбитий м'яким густим хутром, каптан з гофрованим коміром та вигадливими металевими застібками, підперезаний поясом, прикрашеним вишивкою і китицями, виразно передають етнічне походження. Під правою рукою Лейба тримає закриту книгу. Ліва рука на поясі. За ним — на тлі краєвиду з невисокими пагорбами зображена жанрова сцена побиття сина єврея Лейби двома бешкетниками. Постаті цієї сцени зображені в сильному масштабному скороченні щодо фігури Лей-

би. Ліворуч — син Лейби у крилатому капелюсі та лапсердаку намагається ухилитися від маленького нападника, озброєного довгим дрючком. Від вуст сина Лейби в'ється стрічка тексту: **Tate ay, way, waie szaygiec zkiem laie**. Праворуч від Лейби зображено другого бешкетника з дрючком, який поспішає на допомогу своєму товаришу. Від його вуст в'ється стрічка тексту: **byy, ia bihu, bity pomogu**. Унизу під рамкою двома колонками польською та латиною награвіровано текст: **Zyd Leyba frasuie się że czosnek niezrodził / Rok ten prawi Bachurom naszym nie wygodził / Rzodkwi pusto, Cybuli niepytay na grzędzie, / Nie jeden Peysach z głodu swinine jeść będzie, / Judæus mæred quod Cæpas terra negaret, / Annus proh! Nostris iste nefandg erit, / Ællia cum raphano nullo cernuntur in horto, / cogemur carnes forte vorare suis**.

На лицевому боці дошки кліше гравюри А. Гочемського «Святий Іоан Золотоустий». (Див. опис № 27).

Стан дошки добрий.

Літ.: Петров. — С. 96; Попов (дод.). — С. 14; Ровинский. Граверы (1895). — С. 339; Ровинский. Картинки. — Т. II. — С. 439; Указатель ЦАМ. — С. 38; Цинковська, Юхимець. Гочемські. — С. 259—272.

Інв. № 246/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

Гочемський, Йосип (Гошемський, Йосип; Goczemski, Josef. XVIII ст.)

Український гравер, творча діяльність якого припадає на другу половину XVIII ст. Родич Адама Гочемського⁶. Виконував станкові гравюри та ілюстрації до книг, що видавалися у Почаєві, Києві, Уневі впродовж 1745—1778 рр. Серед них: «Требник» (1741), «Літургікон си єсть Служебник...» (Унів, 1747), «Тріодіон си єсть трипіснец св. великія п'ятдесятниці... [цвітний] (Почаїв, 1747), «Літургіаріон или Служебник...» (Почаїв, 1755), «Апостол» (Почаїв, 1759), «Євангеліє (Почаїв, 1759), «Тріодь цвітна», «Тріодь пісна» (обидві — 1761), «Тріодіон си єсть трипіснец...» (Почаїв, 1767), «Апостол» (Почаїв, 1768), «Октоих си єсть Осмогласник...» (Почаїв, 1774), «Ірмологіон [нотний]...» (Почаїв, 1775), «Трефологіон сі єсть словопитаніє...» (Почаїв, 1777), «Часослов...» (Почаїв, 1777), «Євангеліє» (Почаїв, 1780), «Апостол» (Почаїв, 1783), «Ірмологіон [нотний]...» (Почаїв, 1794) та інші стародруки, що зберігаються у музеях та бібліотеках Києва, Львова, Москви. Серед мідеритів гравера найбільш відомі: «Великомучениця Варвара і архангел Михаїл», «Апостоли Петро і Павло з моделлю Почаївської Лаври в руках», «Собор Києво-Печерських святих», «Оборона Почаївського монастиря від турків у 1675 році» (1770); «Жони-мироносиці», «В'їзд до Єрусалима», «Воскресіння Лазаря». Гравюри Й. Гочемського на євангельські та біблійні теми продавалися у Києво-Печерській лаврі окремими аркушами і зошитами. Виконував також дереворити для календарів, серії гравюр до «Мінеї святкової». Автор антимінсів: єпископа Перемиського і Самбірського Афанасія Шептицького (1763), єпископа Луцького і Острозького Купріяна Стецького (1754 та 1755 рр.)⁷.

⁶ У словнику польських художників (Słownik rytmowników polskich / Edw. Rastawieckiego. — Poznań, 1886. — S. 117; Słownik artystów polskich i obcych w Polsce działających. Т. II. Wrocław, Warszawa, Kraków, 1975. — S. 378—379) початок діяльності Йосипа Гочемського позначено 1737 р., і висловлюється припущення щодо його вірменського походження.

⁷ Каталог збережених пам'яток Київського Церковно-археологічного музею. 1872—1922 рр. / авт.-упоряд.: Г. Белікова, Г. Біленко, Л. Білоус та ін. — К.: [Нац. Києво-Печер. іст.-культ. заповідник], 2002. — С. 59—60, 175.

Твори підписував: **Joseph Goczemski; Josef Goczemski; Josep: Goczemski; Josef G.; J. G.; Иосиф.**

Літ.: ІУМ. — Т. 3. — С. — 378; Попов. — С. 33—34; Попов (дод.). — С. 14; Ровинский. Граверы (1895). — С. 169—171; СХУ. — С. 63; Цинковська, Юхимець. Гочемські. — С. 259—272; Słownik artystów. — Т. 2. — S. 378; Thieme-Becker. — Bd. 14. — S. 284; Bénézit. — Т. 4. — P. 31.

30. Притча про митаря й фарисея. 1767. Ілюстрація до книги: Тріодіон си есть трі-піснец... . — Почаїв, 1767.

Штихель. 12,1 × 16;

На лицевому боці дошки унизу ліворуч під рамкою награвіровано авторський підпис і дата: **Josef Goczemski Sculp: 1767.**

На лицевому боці дошки горизонтального прямокутного формату в центрі композиції, обрамленої пишно декорованою рамкою у стилі рококо, зображено інтер'єр церкви і дві постаті на повний зріст: фарисея (ліворуч) та митаря (праворуч). Фарисей вбраний у каптан, підперезаний довгим поясом, на голові у нього висока шапка. Він театральнo розвів руками, вказуючи пальцем правої руки на митаря, який непримітно примостився у глибині храму. Унизу на стрічках орнаментальної рамки награвіровано текст: **Сниде сѣи ѿправдѣнѣ / пѣче ѡгнѣ.**

Стан дошки незадовільний: з лівого берега дошки втрачено 0,5 см із зображенням орнаментальної рамки.

На лицевому боці дошки посередині наклеєно паперову етикетку-сигнатуру з інвентарним номером ЦАМ, написаним чорним чорнилом: **2334**; під цим номером написано: **2951.**

Зображена сцена є ілюстрацією до сюжету, описаному в Євангелії від Луки (Лк. 18: 9—14).

Літ.: Петров. — С. 95; Попов (дод.). — С. 14; Ровинский. Граверы (1895). — С. 169; Указатель ЦАМ. — С. 38; Цинковська, Юхимець. Гочемські. — С. 259—272.

Інв. № 248/1.

У фондах ВОРМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

31. Коронування Богородиці. [1767]. Ілюстрація до книги: Октоїх, си есть Осмогласник... . — Почаїв, 1774.

Штихель. 12,4 × 15,1; 13 × 15,9.

На лицевому боці дошки унизу ліворуч в межах зображення награвіровано авторський підпис: **J: G:.**

На лицевому боці дошки горизонтального прямокутного формату зображено сцену коронування Богородиці, що складається з трьох окремих груп, які утворюють пірамідальну композицію. Угорі посередині на хмарах зображено Богородицю — Царицю Небесну, яка молитовно притиснула долоні до грудей і опустила долу очі. З обох сторін від неї зображено Бога-Отця з державою (ліворуч) та Бога-Сина з хрестом (праворуч), які тримають над головою Богородиці коштовну корону. Вище над образом святої Марії зображено Голуба-Святого Духа. У нижньому ярусі композиції ліворуч та праворуч закомпоновані дві групи мучеників та отців церкви, по три постаті в кожній. Святі тримають у руках розгорнуті сувої з текстами молитов. Дійство коронування відбувається на хмарах. Зліва праворуч, на зображених шістьох розгорнутих суvoях, які тримають мученики та отці церкви, награвіровано тексти:

- 1) М^ѦтерѦ Б^жю и д^бр^юю Б^же н^хть молю т^а Гласъ а П^снь г
 - 2) Кт^о тебѣ не^об^лажитъ Пр^е/с^таа Д^бо / Б^гор / а І^ліа
 - 3) Ѡц^ѣ и С^нѣ поклони^са и Д^хѣ пр^аво^м. С^ѣ Д^ѣ Т^рои^цѣ: а Гласа
 - 4) Истинный миръ ты Х^рт^ѣхъ ч^лов^ѣк^му
 - 5) Д^стоинно е^сть слав^ити Т^а Т^рце С^таа
 - 6) Прел^ожи на рад^ость в^ѣ в^ѣр^ѣ о^ус^оп^шихъ риданіе. С^ѣб^о а Гласа.
- Стан дошки добрый.

На лицевому боці дошки угорі праворуч написано чорним чорнилом інвентарний номер ЦАМ: **2336**; на звороті угорі посередині продряпано: **1237**.

Літ.: Запаско, Ісаєвич. — № 2722; Указатель ЦАМ. — С. 38; Цинковська, Юхимець. Гочемські. — С. 259–272.

ІНВ. № 249/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

32. Образ Богородиці з храму Різдва Пречистої Богородиці с. Піддубці. 1778.

Штихель. $21 \times 14,4$; $21,5 \times 14,7$.

На лицевому боці дошки унизу ліворуч під рамкою награвіровано авторський підпис і дата: **Joseph Goczemski Sc. 1778.**

На лицевому боці дошки вертикального прямокутного формату скрупульозно деталізовано зображений пишний бароковий архітектурно-скульптурний ансамбль вітваря собору, що складається з високого, прикрашеного скульптурами Йоакима та Анни цоколя і встановленого на ньому високого portalу, центральна ніша якого фланкована двома парами стовпів коринфського ордера. Portal має масивний розірваний фронтон, увінчаний складною скульптурною композицією. В центрі цієї пишної композиції зображено маленького Ісуса Христа з державою у руці, який сидить на хмарі. Праворуч і ліворуч від Ісуса Христа на високих постаментах — дві скульптури янголів з овальними щитами, а нижче зображено двоє янголят, які тримають сповитого Ісуса. У променах, що розходяться від сповитого Ісуса, награвіровано слово **VERBUM**; на овальних щитах янголів — тексти: **CÆLI / TERRA**. Центральна частина фронтона, прикрашена пишно декорованим і увінчаним херувимом картушем, у полі якого міститься текст: **IN NATIVITATE EIUS**; нижче слово нерозбірливо: **canivirsi (?)**. У цоколі вітваря під скульптурами Йоакима та Анни зображено пишно орнаментовані картуші. У глибокій ніші вітваря — невелика, вертикального прямокутного формату ікона Богородиці з Немовлям у широкий профільований рамі. В центрі цокольної частини вітваря у прямокутному полі горизонтального формату награвіровано текст: **Vera Effigies Imaginis / Beatissimæ V Mariæ mi / raculis Clarissimæ suo in / Altari in ecella Poddembe/ censi P P. O S. Basiliy Maġni.**

На лицевому боці дошки угорі ліворуч чорним чорнилом написано інвентарний номер ЦАМ: **2335**.

Стан дошки задовільний: з обох боків зображення частково забруднене білою і чорною фарбою.

На звороті дошки — гравюра «Святий Миколай Мирлікійський». (Див. оп. № 177).

Можна припустити, що на гравюрі Й. Гочемського зображено чудотворну ікону Богоматері з храму Різдва Пречистої Богородиці села Піддубці Луцького району

Волинської області, яка була створена в XV ст. волинським іконописцем. (Рожко В. Є. Православні монастирі Волині і Полісся: Історико-краєзнавчий нарис. — Луцьк: Медіа, 2000. — С. 46—47).

Літ.: Петров. — С. 96; Ровинский. Граверы (1895). — С. 170; Указатель ЦАМ. — С. 38; Цинковська, Юхимець. Гочемські. — С. 259—272.

Інв. № 250/1.

У фондах ВОРМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

33. Свята великомучениця Варвара і святий архангел Михаїл. [Друга половина XVIII ст.].

Офорт, штихель. 36,8 × 29,9; 39 × 30,4.

Унизу праворуч в межах зображення награвіровано авторський підпис: **Josep: Goczemski**; ліворуч: **sculps. Kijoviae**.

На лицевому боці дошки вертикального прямокутного формату зображено широку профільовану овальну раму, оздоблену крупними листями аканта, а по центральній вісі — пишними декоративними композиціями з квіткою (угорі) та херувимом (унизу). Горішні кутові площини за овалом рами вщент заповнені листями аканта, з яких звисають підвішені на бантах розкішні гірлянди з плодів і квітів. Кожна гірлянда прикрашена пишною китицею.

У такому розкішному декоративному обрамленні награвіровано композицію із зображенням святої великомучениці Варвари та архангела Михаїла, який супроводжував її душу до воріт граду небесного Єрусалима. Постаті великомучениці та архангела, розміщені на передньому плані композиції, зображені на повний зріст. Свята Варвара стоїть на балюстраді багатого палацу з короною на голові і з пером фенікса (?) у правиці. Її зачіска прикрашена стрічкою, помереженою квітами із коштовного каміння та низкою перлів. Ліва рука великомучениці притиснута до грудей. Розкішна сукня, прикрашена на грудях ромбовидним медальйоном з хрестом, вільно спадає пишними хвилями долу, підкреслюючи динамічний контрапост її постави. Біля ніг святої лежить довгий меч — символ її мученицької смерті. Праворуч, трохи вище голови святої на фусті колони — янголятко тримає овальне люстерко. Ліворуч позаду постаті св. Варвари зображено високу двох'ярусну купольну вежу з колонами, видовженими арковими вікнами та дверним отвором. Між постатями св. Варвари та Архангела зображений невеличкий фонтан, що символізує чисте джерело християнської віри. Над св. Варварою напис: **С: ВЕДУ: Варвара.**

Ліву частину переднього плану композиції займає постать архангела Михаїла на хмарині, що зависла над землею. Архангел зображений з великими крилами, у лицарському обладунку. Правицею він тримає довгий вогняний меч, а лівою рукою — хрест з хоругвою (атрибут мучеництва) та гілку фініка (символ перемоги віри). Його довгий плащ спадає хвилястими зборками долу. Красиве, із м'якими рисами, майже жіноче обличчя архангела обрамляють хвилясті шовкові кучері, надаючи його зовнішності грайливого забарвлення. Над св. Михаїлом напис: **С: Арх: Михаїлъ.**

Угорі по центральній вісі композиції зображено напівфігуру Ісуса Христа на хмарі. Над його головою з сяючим німбом награвіровано: **ІС ХС**. Постать Ісуса зображена у динамічному польоті, його плащ розгортається пишними зборками; правою рукою він благословляє святу Варвару. Нижче Христа по центральній вісі композиції зображено

на хмарі двох янголів, які тримають потир з гостією⁸. На другому плані композиції зображено пустелю і сцену страти Св. Варвари. Ліворуч панорамний пейзаж фланкується зображенням фортеці з міцними мурами та високими вежами, що символізує її рідне місто Геліополіс (Іліополь), в якому за легендою відродився з попелу птах фенікс. Праворуч, простір композиції замикає масштабне зображення царського палацу. У нижній частині композиції, під овальною рамою на розгорнутій широкій стрічці награвіровано вірші, присвячені святій Варварі та архангелу Михаїлу: *Возлюбленне Женише, Б҃га жива Сине / Кáкшѣ́ а́зѣ́ возлюбѣ́хъ, ти вѣси е́дине / Ї́кш ни е́динаа мѣ́чє́наа сила / Ни смѣ́рть ѿлюбѣ́ твоєй мене́ о́устрашила / Молю́са о́убо тебѣ́, мѣ́тливый бѣ́ди / Намолашѣ́хса ты́ в моє́ и́малю́ди. / Повелѣ́ силъ нѣ́бныхъ Вождѣ́ Михаи́лѣ / Дахрани́ть лю́башѣ́хъ ма́ здравѣ́е и силѣ́ (праворуч); / А́зѣ́ Михаи́лѣ́ Вѣ́шнаго престо́ла слѣ́зжѣ́тель / Нє́таѣ́ннхъ мо́щєй сѣ́бѣ́ Варва́ры бля́стѣ́тель / Дѣ́хъ невидѣ́мъ видѣ́мъ е́смь: вѣ́ тѣ́лѣ́, крѣ́мѣ́ тѣ́ла / о́удѣ́наа в бы́тїе, прѣ́мѣ́нитись сѣ́ла / Чтѣ́щихъ ма́ и Варва́рѣ́, ѿ нѣ́ждѣ́ сохрани́ю. / В Киє́вѣ в Злато́вѣрхнє́мъ хра́мѣ́ прє́бываю. / Наипѣ́чѣ́, гдѣ́ а́зѣ́ свашѣ́сь и Варва́ра дѣ́а / Инѣ́ о́убо десна́а в до́мѣ́ а́єй страна́ лѣ́та (ліворуч).*

Стан дошки добрий.

Зображення фонтана, вірогідно, може бути натяком на подію, пов'язану з відвідуванням св. Варварою будівництва купальні, коли на камені залишився слід її ноги, з якого стала витікати цілюща вода.

П. М. Жолтовський зазначає, що культ св. Варвари поширився в Україні після народно-визвольної війни, а його осередком став Михайлівський Золотоверхий монастир у Києві з яким, зокрема, пов'язані композиції із зображенням св. Варвари та архангела Михаїла. (Див.: Жолтовський П. М. Малюнки Києво-Лаврської іконописної майстерні. Альбом-каталог / П. М. Жолтовський. — К.: Наукова думка, 1982. — С. 11, 23). У фондах Інституту рукопису НБУВ зберігається малюнок з альбому кужбушок, який, певно, слугував зразком Йосипу Гочемському для створення гравюри. На користь такого припущення є ідентичність композиційної схеми на малюнку і на дошці-кліше. Адже, якщо б рисунок був виконаний з гравюри, надрукованої з дошки, то його композиція була б дзеркально протилежною.

Літ.: Петров. — С. 91; Ровинский. Граверы (1895). — С. 170; Цинковська, Юхимець. Гочемські. — С. 259—272.

Інв. № 251/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

34. Собор Києво-Печерських святих. [Друга половина XVIII ст.].

Штихель. 44,6 × 35,4; 46,8 × 35,8.

На лицевому боці дошки в межах зображення у правому куті авторський підпис: **Ј G.**

На дошці вертикального прямокутного формату зображено багатофігурну композицію «Собор Києво-Печерських святих». В центрі композиції награвіровано зображення західного фасаду Успенського собору Києво-Печерської лаври. Угорі посередині над центральною банею собора зображено у широкій орнаментальній прямокутній

⁸ «Потир — вказівка на таїнство причастя. Вмираючи, Варвара попросила благодаті причастя для всіх, хто буде вшановувати її як мученицю. Вона — єдина свята, яка зображується з цим атрибутом». (Див.: Музей волинської ікони: книга-альбом / Александрович В.С., Василевська С.І., Вигодник, А.П., Карпюк Л. А., Ковальчук Є. І. та ін. — К.: АДЕФ-Україна, 2012. — С. 254).

рамці горизонтального формату ікону Успіння Богородиці, яку тримають з обох боків два янголи, зображені у динамічному русі. Над іконою, на центральній вісі композиції розташоване зображення Голуба Духа-Святого, від якого розходить сяйво. Промені пронизують хмари, що клубочаться напівколом. У горішніх кутах композиції зображено порослі деревами пагорби. «Зрізавши» їх частину, гравер зобразив печери з похованнями святих Києво-Печерської лаври у вигляді ніш із черепами. Над Успенським собором награвіровано напівколом текст: **СѢ СКИНІА БЖІА / СЪ ЧЕЛОВѢКИ. ЯПОК: ГЛА: КѦ:.** Унизу посередині, обабіч постаті Володимира Великого, зображені Антоній та Феодосій Печерські з сувоями у руках; на сувоях тексти: **ГДІ / ДАБѢ / ДѢ НА / МѢСТѢ / СѢ БЛГО / СЛОВЕНІЕ / СТЫА / ІЮОН / СКІА Горы (Антонія); ГДІ / ВЪ ИМА / ПРѢТІА / ИТРЕ / ТВОЕА / ВОЗГРА / ЖДЕНЪ БЫСТЬ / ДОМЪ / СЕИ (Феодосія).** По боках та під зображенням Успенського собору награвіровано постаті святих Києво-Печерської лаври та написами їхніх імен у німбах. По нижньому краю дошки текст:

Ѡ темныхъ мѣстѣхъ пещерныхъ аки Ѡ Чертога сѣяють Прѣбныхъ Тѣлесъ Премнога Нетлѣниемъ всеѣ вѣщѣхъ Ѡ Бѣа Почтѣни Славою же вѣчною всюдо Прослѣлени / Иже въ мирѣ пожина аггѣско во плоти сѣи наслаждаются Горниа доброты Радѣющеса Дѣломъ сѣ аггѣскими Дики Снымиже Бѣа Яолатъ за вса Члвѣки.

Стан дошки добрий.

Антоній Печерський (983—1073) — засновник (1051) та перший ігумен Києво-Печерського монастиря. Пам'ять преподобного Антонія відзначається 16 травня, 23 червня та 10 вересня.

Феодосій Печерський (бл. 1036—1074) — учень преподобного Антонія, засновник уставного монастирського життя на Русі, давньоруський церковний письменник-полеміст, ігумен Києво-Печерського монастиря (1062—1074). Пам'ять преподобного Феодосія відзначається 16 травня, 27 серпня, 10 та 15 вересня.

Володимир (?—1015) — хреститель Київської Русі, син Святослава Ігоревича, Великий князь київський, прийняв хрещення поблизу Корсуня в Криму. Пам'ять рівноапостольного князя Володимира відзначається 28 липня.

Літ.: Петров. — С. 91; Ровинский. Граверы (1895). — С. 170; Цинковська, Юхимець. Гочемські. — С. 259—272.

Інв. № 252/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

Зубрицький, Никодим (Зубржицький, Никодим; Zubrzycki, Nikodim. 1688—1724).

Український гравер, творча діяльність якого припадає на першу третину XVIII ст. Родом з Галичини. Був ієромонахом, дияконом Крехівського монастиря. 1692 р. переїхав до Львова, пізніше мешкав у Києві (1705—1709) та Чернігові (1709—1724). Один із провідних українських майстрів-граверів у техніках дереворізу, мідериту та офорта. Протягом 1688—1724 рр. виконав понад чотириста гравюр. Ними прикрашені видання, що вийшли з друкарень Унева («Псалтир», 1689; «Зерцало богословії», 1692; «Буквар», 1698), Львова («Євангеліє», 1690; «Апостол», 1696; «Ірмолій (нотний)», 1700; «Вінець побіди», 1709), Києво-Печерської лаври («Патерик или отечник печерській», 1702; «Евхологій или требник...», 1708; Дмитрій Туптало «Житія святих на три місяці: март, апріль, май», 1716), Чернігова (Іван Максимович «Богородице діво...», 1707; Бенедикт

Хефтен «Царський путь креста господня», 1709; Йоган Гергард «Богомысліє», 1710; «Венец в честь тревенчаному богу», 1712; Петро Могила «Катехізис», 1715). Найвідомішими є гравюри до київського видання «Ифіки ієрополітики» (1712) та «Нового Завіту» (1717), які неоднаразово перевидавалися.

Твори підписував: **Н. С.; ЗН.; Nukodi; Nicodemus Zubrycki skulps.; Nikodem Зубрицький; Ієро Никодим; Никодимъ.**

Літ.: Жолтовський. Визвольна боротьба. — С. 129—133; Жолтовський. Художнє життя. — С. 17—19, 24—25; ЕІУ. — Т. 3. — С. 387—388; ІУМ. — С. 295—298; Попов. — С. 40—51; Попов. (дод.) — С. 16—18; Петров. — С. 90; Ровинський. Граверы (1870). — С. 211—214; Ровинський. Граверы (1895). — С. 265—267; СХУ. — С. 91; Художники. — С. 359—360.

35. Облога Почаївської лаври. 1704.

Штихель. 44×56,5; 44×57,1.

На звороті дошки у правому нижньому куті в межах зображення награвіровано авторський підпис: **in Monasterio Poczajowiensi invenit / et sculp: Nicodemo Zubrzycki / A. 1704.**

На звороті дошки горизонтального прямокутного формату зображено багатофігурну батальну композицію. Більшу частину площини дошки займає зображення Почаївської лаври з мурами, вежами, соборами та іншими монастирськими будівлями. На середньому плані композиції захисники лаври відбивають атаку турецького війська. А на передньому плані перед фортечними мурами захисники святої обителі вишикувалися для атаки на турків, битву з якими вже розпочав архістратиг Михаїл зі своїм військом небесним. Постать архістратига в шоломі та лицарських обладунках, з мечем і щитом зображена у динамічному русі. Він стрімко летить над землею, готовий знищити ворогів. Овальний щит архангела прикрашений його монограмою у вигляді двох об'єднаних по вертикалі літер — АМ та відбитком стопи Богоматері — символом її покровительства Почаївській лаврі. У протилежному по діагоналі горішньому куті композиції: на хмарах — Богоматір Покрова, за нею у молитовній позі — постать святого Йова. Зображена художником подія супроводжується, награвірованим у правому нижньому куті у прямокутній рамці детальним пояснювальним текстом польською мовою: **1. Cerkiew S. Trojcy w ktorey Obraz Cudowny y Stopka N:P: / 2. Przemienie Panskie 3. Zmartwych Wstanie Panskie. / 4. Wniebo Wzięcie N.P. 5. Zwiastowanie Panny N: / 6. S: Theodora Meczenika 7. Z wycięzstwo Panny Nay S: / 8: Refektarzalbo Trapeza: 9. Dzwonnica 10. Studnia. / 11. Kapłan y Dijakon zabity. 12. Brama do Monasteru. / 13: Pieczora wktorey Oltarz S: Mikolaia, pod Cerkwią / 14. Brama prygradkowa do ktorey Turcy szturmuią / 15: Tatarowie zlasowku Monasterowi pędzą / 16. S. Michał z Polkiem Anielskim gromi Turkow. / 17. Turcy obaczywŹy Naiswięszą Panne nad mo/ nasterem od strachu uciekaia y upadaia. / 18. Ianeczarowie pod Mursię Bancuia / Działosię w Roku 1675. По нижньому краю дошки — вірш на честь зображеної події: **Drogim Kruscem stalasię Poczaiewska skala / Gdzie Krolowa Niebieska stopy swey znak dała / Podczas Zbarazkiey woyny nad deznie szczęśliwy / Obległ Turczyą z Tatary imprezy zlosliwej / Atak przez dni polcawarta szturmował polężnie / Przeciw którym Maria Sławila sie Mężnie / Nad cerkwią zaiasnawŹy a Turecka siła / Okoliczną swyrin trupem pola zagescila / Ztyłu polski Anielskie gdy sie ukazała / Ostatek pozostałych zewstydem zegnały / Tu Ihumen Zelizo do swey Monarchini / Spiesy za Wiktorią uklon nizki Czyni.****

Стан дошки добрий.

Зображена художником композиція є ілюстрацією до легенди про чудесне спасіння Почаївської лаври під час Збараської війни 1675 р. між Туреччиною і Польщею. (Див.: Ричков П. А., Луц В. Д. Почаївська Свято-Успенська лавра / П. А. Ричков, В. Д. Луц. — К.: Техніка, 2000. — С. 14—15). Ровинський вважає, що зразком для цієї гравюри була живописна картина майстра Анатолія — вікарія Волинської єпархії.

На лицевому боці дошки штих В. Гондіуса «Портрет польського короля Владислава IV» (Див. опис № 23).

Літ.: Петров. — С. 91; Ровинський. Граверы (1895). — С. 170.

Інв. № 243/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

№№ 36—37. До книги: Ифіка ієрополітика, или філософія нравоучительная... .

36. Як чеснот набути. [Початок XVIII ст.]. Ілюстрація до книги: Ифіка ієрополітика, или філософія нравоучительная... . — Київ, друкарня лаври, 1712.

Штихель. 7,3×5,2; 7,5×5,4.

На лицевому боці дошки вертикального прямокутного формату на тлі морського пейзажу награвіровано алегоричний образ: жінка, яка широко розпростала крила і злітає у небо; у лівому горішньому куті зображено янгола, постать якого випромінює світло.

Стан дошки добрий.

На звороті штих невідомого автора «Богородиця з мечем у грудях» (Див. оп. № 269).

Літ.: Запаско. — С. 175—176; Запаско, Ісаєвич. — № 873; Попов. — С. 50; Степовик. Графіка. — С. 88; Типографія. — С. 431.

Інв. № 253/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

37. Марна живота надія. [Початок XVIII ст.]. Ілюстрація до книги: Ифіка ієрополітика, или філософія нравоучительная... . — Київ, друкарня лаври, 1712.

Штихель. 7,5×5,3; 7,4×5,2.

На лицевому боці дошки вертикального прямокутного формату на тлі високого неба зображено чоловіка похилого віку (Есхіла), який у глибоких роздумах сидить на пагорбі. Над його головою зображено черепаху, яку орел, злетівши високо у хмари, скинув на облісілу голову античного трагіка.

Стан дошки добрий.

Літ.: Запаско. — С. 175—176; Запаско, Ісаєвич. — № 873; Попов. — С. 50; Степовик. Графіка. — С. 88; Типографія. — С. 431.

Інв. № 254/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

Козачківський, Оверкій Симонович (Козачковський, Аверкій; Kozaczkowski, Avercius. Кінець XVII — перша половина XVIII ст.).

Видатний український гравер на міді першої половини XVIII ст., один з найплідніших майстрів книги у друкарні Києво-Печерської лаври, де його гравюрами прикрашені книги від 1722 і до 1774 року видання⁹. Працював у граверських техніках офорта та чорної манери. Оздоблював титули книг («Апостол», 1722; «Псалтир», 1728; «Акафісти,

канони і прочая душеполезная моленія», 1731; «Новий Завіт с приобшениєм псалтиря», 1732), фронтисписи («Цар Давид» до «Псалтирі», 1728; «Взяття на небо» — зворот титулу «Нового Завіту», 1732; «Євангеліст Матвій з янголом» до «Євангелія», 1733), ілюстрації («Богородиця на хмарах», «Богородиця біля хреста», «Воскресіння», «Христос у славі» до книги «Акафісти, канони і прочая душеполезная моленія», 1731 р.), книжкові декоративні прикраси. Творам майстра властиве прагнення до пластичних, бароково трактованих форм, що приваблюють впевненим малюнком, знанням пропорцій, чуттям ритму. Гравер намагався наблизити релігійні сюжети до сучасного йому життя.

Твори підписував: **Аверкі Козачковски; Аверкій Козачковски; А.К.; АК; А:К.; Abercius Kozaczkowski; A. Kozaczkowski; Kozaczkowski.**

Літ.: ІУМ — Т. 3. — С. 303—304; Попов. — С. 64; Ровинский. Граверы (1895). — С. 354—355; Степовик. Графіка. — С. 239; СХУ — С. 107; Цинковська І. І., Юхимець Г. М. Мідні гравіювані дошки Оверкія Козачковського з колекції Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського / Ірина Цинковська, Гліб Юхимець // Рукописна та книжкова спадщина України. Вип. 13. — К.: НБУВ, 2009. — С. 103—126; Thieme—Becker. — Bd. 21. — S. 329.

№№ 38—41. До книги: Псалтир с толкованієм.

38. Рамка титулу. [Перша чверть XVIII ст.]. Ілюстрація до книги: Псалтир с толкованієм. — Київ, друкарня лаври, 1728.

Штихель. 25,6×17,3; 26,3×17,8.

На лицевому боці дошки унизу у лівому куті під рамкою зображення награвіровано авторський підпис: **ИЗобраз Яверки Козачковски**

На лицевому боці дошки вертикального прямокутного формату зображено пишну рамку у вигляді барокової архітектурної композиції. У нішах видовженої прямокутної форми, фланкованих колонами коринфського ордера, зображено на повний зріст дві постаті: ліворуч — євангеліст Матвій, який правицею вказує на небо, а лівою рукою тримає розгорнутий сувій, та праворуч — біблійний цар Давид, який правою рукою сперся на гуслі, а лівою витирає сльози. На сувої євангеліста та на гуслях царя награвіровано тексти: **ГДѢ / ѿАѢ / согрѣ / шеніе / твоє / Главѧ / ѿ** (Матвія); **Со / грѣ / шихѣ / гдѧ / мо / емѣ / црѣ / тѣ / ю** (Давида). Угорі посередині напис: **СПІ СПІ** [Святий Господь Ісус, Святий Господь Ісус]; від літер відходить саяво. У нижній частині композиції цоколь прикрашають пишні барокові картуші із зображеними біблійними сценами: «Моління про чашу» (ліворуч) та «Всесвітній потоп» (праворуч). Унизу посередині між двома тумбами, на яких стоять євангеліст Матвій і цар Давид, зображено західний фасад Успенського собору Києво-Печерської лаври. Центральна, вільна від зображень площа, що традиційно призначалася для назви видання, фланкована завісою з важкої тканини. В зображенні архітектурних мотивів, величної споруди Успенського собору, постатей відчувається рука досвідченого майстра. Чітка, впевнена лінія малюнка, штрихування прямими і перехресними лініями надають зображенням ілюзії об'єму й виразної цільності.

Стан дошки задовільний.

На звороті гравюра «Рамка титулу». (Див. оп. № 39).

Припущення авторів каталогу, що одним із зображених, вірогідно, може бути євангеліст Матвій, базується на тому, що саме за євангелієм від Матвія Ісус є прямим нащадком Давида (глава 20). І саме у главі 20 Ісус говорить про чашу, яку він

має випити. Тож не випадково під постаттю євангеліста зображено сюжет «Моління про чашу».

Літ.: Запаско. — Іл. 97; Запаско, Ісаєвич. — № 1098; Логвин. — Іл. 333; Петров. — С. 91.

Інв. № 255/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

39. Рамка титулу. [Перша чверть XVIII ст.]. Ілюстрація до книги: Псалтир с толкованієм. — Київ, друкарня лаври, 1728¹⁰.

Штихель. 25,6 × 17,3; 26,3 × 17,8.

На звороті дошки вертикального прямокутного формату зображено пишну рамку у вигляді барокової архітектурної композиції. У нішах видовженої прямокутної форми, фланкованих колонами коринфського ордера, зображено на повний зріст дві постаті — євангеліста Матвія, який правицею вказує на небо, а лівою рукою тримає розгорнутий сувій (ліворуч) та біблійного царя Давида, який правою рукою сперся на гуслі, а лівою витирає сльози (праворуч). На сувої євангеліста та на гуслях царя награвіровано тексти: *ГДѢ / ѿ АТѢ / согрѣ / шеніе / твоє / Глава / VI* (Матвія); *Сог / рѣ / шихѣ / гдѣи / мо / емѣ / цре / Гла / VI* (Давида). Угорі посередині напис: *СПІ СПІ* [Святий Господь Ісус, Святий Господь Ісус], від якого навкруги розливається саяво. У нижній частині композиції цоколь прикрашають пишні барокові картуші із зображеними біблійними сценами: «Моління про чашу» (ліворуч) та «Всесвітній потоп» (праворуч). Унизу посередині між двома тумбами, на яких стоять євангеліст Матвій і цар Давид, зображено західний фасад Успенського собору Києво-Печерської Лаври. Центральна, вільна від зображень площа, що традиційно призначалась для назви видання, фланкована завісою з важкої тканини. В зображенні архітектурних мотивів, величної споруди Успенського собору, постатей відчувається рука досвідченого майстра. Чітка, впевнена лінія малюнка, штрихування прямими і перехресними лініями надають зображенням ілюзії об'єму й виразної цільності.

Стан дошки задовільний.

На лицевому боці гравюра «Рамка титулу». (Див. оп. № 38).

Літ.: Запаско. — Іл. 97; Запаско, Ісаєвич. — № 1098; Логвин. — Іл. 333; Петров. — С. 91.

Інв. № 255/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

40. Цар Давид. [Перша чверть XVIII ст.]. Ілюстрація до книги: Псалтир с толкованієм. — Київ, друкарня лаври, 1728.

Штихель. 24,1 × 16,4; 24,9 × 17.

Унизу у лівому куті під рамкою зображення награвіровано авторський підпис: **Изобрази Яверки Козачковски.**

На дошці вертикального прямокутного формату у розкішних хоромх палацу зображено біблійного царя Давида, увінчаного короною, та берлом у правиці. На його плечі накинута мантия з горностая. Вільно спершися на спинку майстерно різьбленого крісла, цар лівою рукою гортає велику книгу. Стіл, на якому лежить розгорнута книга і стоїть каламар з гусячим пером, оздоблений декоративною різьбленою скульптурою і вкритий

¹⁰ Це кліше гравюри є авторським повторенням штиха, награвірованого на лицевому боці дошки (Див. оп. № 38).

розшищеною соковитим рослинним орнаментом й отороченою китицями скатертиною. На підлозі, викладеній кам'яними плитами, лежать величезні фоліанти у шкіряній оправі, а біля крісла стоять гуслі і великий, вишуканої форми коштовний жбан, оздоблений орнаментами. Позаду постаті царя по діагоналі звисає важка завіса з узорчатої парчі. Через арковий отвір, обрамлений пілястрами і орнаментальними рельєфами, видно невисокий мур і за ним — монументальні споруди багатого палацу. Навколо голови Давида німб, який засвідчує приналежність біблійного царя до лику святих.

Стан дошки задовільний.

Літ.: Запаско. — Іл. 99; Запаско, Ісаєвич. — № 1098; Логвин. — С. 94; Петров. — С. 91;.

Інв. № 256/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

41. Загибель єгиптян у морі. [Перша чверть XVIII ст.]. Ілюстрація до книги: Псалтир с толкованієм. — Київ, друкарня лаври, 1728.

Штихель. 24,2×16,4; 25×18,3.

Унизу ліворуч в межах зображення награвіровано авторський підпис: **А: К:**.

На дошці вертикального прямокутного формату зображено складну багатофігурну композицію чудесного спасіння євреїв під час втечі від війська фараона. Драматизм події досягається динамічним зображенням фігур, морської стихії, що поглинає вороже фараонове військо, та діагональним ритмом розвитку простору в глибину композиції. Композиційним та смисловим центром зображеної картини божественного чуда є постать Мойсея, який стоїть із піднятими руками і жезлом спрямовує величезні морські хвилі, у яких гине вороже військо єгипетського фараона. За Мойсеєм зображені сини Ізраїлеві, які щільним натовпом рухаються за стовпом з хмар. Тут і мужні лицарі із штандартами та списками, і зовсім молоді, безвусі воїни, і жінки, які ведуть за руки дітей. Воїни одягнені в оздоблені орнаментами і увінчані пір'ям шоломи, довгі плащі, короткі туніки та сандалі, що формою і кроєм нагадують антично-римський військовий стрій. Такими, принаймні, виглядають двоє бувалих вояків, які зображені на передньому плані. На передньому плані праворуч від бувалого воїна зображена жінка, яка тримає на голові великий металевий жбан.

Стан дошки задовільний.

Зображена сцена є ілюстрацією до сюжету, описаного в «Другій книзі Мойсеевій: Вихід» (Вих. 14: 19—30).

Літ.: Запаско, Ісаєвич. — № 1098; Логвин. — Іл. 336; Петров. — С. 91.

Інв. № 257/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

№№ 42—49. До книги: Акафісты, каноны і прочая душеполезныя моленія.

42. Успіння Богородиці. [Перша чверть XVIII ст.]. Ілюстрація до книги: Акафісты, каноны і прочая душеполезныя моленія. — Київ, друкарня лаври, 1731.

Штихель. 14,1×11,6; 14,3×11,9.

На дошці вертикального прямокутного формату в центрі зображено багатофігурну сцену «Успіння Богородиці», закомпановану в овал і обрамлену пишною бароковою рамкою, встановленою на постамент у вигляді маскарона і симетрично розташованих по боках від нього, складної форми волют, прикрашених листям аканта. Рама увінчана овальною

форми картушем з рослинного орнаменту. В середині картуша награвіровано у два рядки текст: *Зспініє / Прѣои Бѣи*. У горішніх кутах композиції зображені із свічками у руках два янголи, які летять у повітрі. В центральній частині композиції, у полі, обрамленому овальною рамкою, в центрі зображено вкрите пологом з важкої тканини одро, де упокоїлась Богоматір. За одром — постать Ісуса Христа із сповитим немовлям (символ душі Богородиці) у сьйві. По боках німба Христа награвіровано: *ІС ХС*. По обидва боки одра зображені апостоли, які жестами красномовно висловлюють свої скорботні почуття. На дальньому плані цієї композиції зображено архітектурні споруди, що разом із групами апостолів, розміщених ближче до переднього плану, виконують роль куліс в організації композиційного простору. По обидва боки від центральної композиції зображено на повний зріст постаті святих преподобних Антонія і Феодосія Печерських із розгорнутими сувоями в руках. На сувоях тексти: *ГДІ ДАБѢДѢ БЛВѢ/ПІЄ НА МѢСТЕ СЕ С Го/рѣ Пѣо́нскіа* (Антонія); *ГДІ во йма Пр:Бѣи / в ѣ о́граде бѣ до сѣи* (Феодосія). У німбах святих написи: *Прп: Анто́нїи*; *Прп: Феодо́сїи*.

Стан дошки задовільний.

Літ.: Запаско, Ісаєвич. — № 1167; Логвин. — С. 25.

Інв. № 258/1.

У фондах ВОРМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

43. Христос серед янголів. [Перша чверть XVIII ст.]. Ілюстрація до книги: Акафісти, канони і прочая душеполезныя моленія. — Київ, друкарня лаври, 1731.

Штихель. 15,9×12,7; 16,4×13,1.

На дошці вертикального прямокутного формату угорі в центрі зображено Ісуса Христа з розгорнутою книгою, який сидить на веселці. На передньому плані композиції, праворуч і ліворуч біля ніг Ісуса Христа розміщено постаті янголів, які стоять на хмарах у молитовних позах. Навколо постаті Ісуса Христа — сонм херувимів (дев'ятнадцять) та янголів (чотири).

Стан дошки задовільний.

Літ.: Запаско, Ісаєвич. — № 1167; Попов. — С. 63.

Інв. № 259/1.

У фондах ВОРМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

44. Собор янголів. [Перша чверть XVIII ст.]. Ілюстрація до книги: Акафісти, канони і прочая душеполезныя моленія. — Київ, друкарня лаври, 1731.

Штихель. 15,8×12,1; 16,1×12,5.

У нижній частині дошки під рамкою видно сліди авторського підпису: *А. К.*

На дошці вертикального прямокутного формату зображено складну чотирирясну композицію. Угорі в першому ярусі зображено Святу Трійцю: Бога-Отця з папською тіарою на голові та скіпетром і державою у руках, Ісуса Христа з хрестом і Голуба-Святого Духа у сьйві. Кожний наступний ярус складається із зображень трьох окремих груп янголів, які стоять на хмарах у молитовних позах. Під кожною окремою групою янголів награвіровано стрічку з текстом: *прѣтолы / херѣвими / серафими / власти / силы / гдѣсва / ангѣлы / арханѣлы / нача́ла*.

Стан дошки задовільний.

Літ.: Запаско, Ісаєвич. — № 1167; Попов. — С. 63.

Інв. № 260/1.

У фондах ВОРМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

45. Христос серед апостолів. [Перша чверть XVIII ст.]. Ілюстрація до книги: Акафісти, канони і прочая душеполезныя моленія. — Київ, друкарня лаври, 1754.

Штихель. 15,6×12,6; 16×13,3.

На дошці вертикального прямокутного формату угорі посередині — зображення трикутника і Голуба-Святого Духа, від яких розходяться промені. На передньому плані, в оточенні групи з тринадцяти апостолів (включно із першOVERХОВНИМ апостолом Павлом), зображено Ісуса Христа, який вказує перстом вгору. На дальньому плані ліворуч і праворуч за групою апостолів зображені на пагорбах архітектурні споруди. У хмарах, що відділяють символи Трійці і Святого Духа від групи Ісуса Христа та апостолів, зображено чотири херувими. Група переднього плану відзначається різноманітністю поз і жестів зображених персонажів.

Стан дошки задовільний.

Літ.: Запаско, Ісаєвич. — № 1167; Попов. — С. 63.

Інв. № 261/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

46. Коронування Богородиці. [Перша чверть XVIII ст.]. Ілюстрація до книги: Акафісти, канони і прочая душеполезныя моленія. — Київ, друкарня лаври, 1731.

Штихель. 15,7×12,1; 16×12,4.

Унизу під рамкою награвіровано авторський підпис (напівзатертий): **A. Kozackowski**.

На дошці вертикального прямокутного формату зображено складну триярусну композицію. Угорі, в оточенні п'яти херувимів у хмарах, зображено сцену коронування Богородиці: посередині — Богоматір на троні, ліворуч — Бог-Отець з державою, праворуч — Ісус Христос з хрестом. Бог-Отець та Ісус Христос тримають над головою Богоматері корону. Над короною зображено Голуба-Святого Духа. У лівому та правому горішньому кутах зображено по одному янголу, які вказують на сцену коронування Богородиці. У середньому і нижньому регістрах зображені апостоли, пророки, праведники, святі отці, які радіють знаменній події, що відбувається на небі. На передньому краї біля ніг апостолів зображені: скіпетр, корона і вервиці.

Стан дошки задовільний.

Літ.: Запаско, Ісаєвич. — № 1167; Попов. — С. 63—64.

Інв. № 262/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

47. Страшний суд. [Перша чверть XVIII ст.]. Ілюстрація до книги: Акафісти, канони і прочая душеполезныя моленія. — Київ, друкарня лаври, 1731.

Штихель. 15,6×12,1; 16,1×12,5.

На дошці вертикального прямокутного формату награвіровано складну багатогурну композицію Страшного суду. Угорі посередині зображено на повний зріст Ісуса Христа, який сидить на веселці; ліворуч і праворуч від Нього розміщено дві групи праведників і янголів з молитовно складеними руками. Попереду кожної групи зображено постаті: Іоана Хрестителя (ліворуч) і Богоматері (праворуч); нижче — янголи з сурмами. У нижній частині композиції зображено грішників, які страждають від тортурів нечистої сили. Зображена сцена сповнена експресії та драматизму.

Стан дошки задовільний: є незначні тріщини у горішній та долішній частинах.

Літ.: Запаско, Ісаєвич. — № 1167; Попов. — С. 64.

Інв. № 263/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

48. Богородиця з янголами. [Перша чверть XVIII ст.]. Ілюстрація до книги: Акафісти, канони і прочая душеполезныя моленія. — Київ, друкарня лаври, 1754.

Штихель. 16×12,1; 16,4×12,5.

У нижній частині дошки над рамкою в межах зображення награвіровано авторський підпис: **Sculp. Abercius Kozaczowski.**

На дошці вертикального прямокутного формату зображена на хмарах Богородиця з маленьким Ісусом на руках, який жестом обох рученьт посиляє благословення. Богородиця, увінчана пишною короною, вбрана у розшитий рослинним орнаментом мафорій, в руках тримає сферу та скіпетр. Від Її німба розходяться промені. Центральне зображення напівколом фланкують постаті чотирьох янголів: два янголи, що розміщені на передньому плані композиції, зображені на хмарах, уклінними і на повний зріст, а ті, що розміщені праворуч і ліворуч від Богоматері, зображені у хмарах таким чином, що видно лише їх погруддя. Угорі композиції, у лівому і правому кутах розміщено по одному зображенню херувимів у хмарах.

Стан дошки задовільний, у горішній частині три незначні тріщини.

Літ.: Запаско, Ісаєвич. — № 1167; Попов. — С. 64.

Інв. № 264/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

49. Янголи із зняттями страстей Господніх. [Перша чверть XVIII ст.]. Ілюстрація до книги: Акафісти, канони і прочая душеполезныя моленія. — Київ, друкарня лаври, 1754.

Штихель. 16×12,6; 16,2×12,8.

У нижній частині дошки ліворуч в межах зображення награвіровано авторський підпис: **А. К.**

На дошці вертикального прямокутного формату посередені зображений масивний дерев'яний хрест, увінчаний терновим вінцем і написом: **ІНЦІ**. Навколо хреста на хмарах зображено п'ятеро херувимів та семеро янголят з атрибутами страстей Господніх: молоток, різки, драбина, колона, цвяхи, списи, губка та ін.

Стан дошки задовільний, у горішній частині незначні тріщини, посередині вертикально — глибока тріщина.

Літ.: Запаско, Ісаєвич. — № 1167; Попов. — С. 64; Ровинский. Граверы (1895). — С. 355.

Інв. № 265/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

50. Вознесіння Ісуса Христа. [Перша половина XVIII ст.]. Ілюстрація до книги: Акафісти і канони. — Київ, друкарня лаври, 1754.

Штихель. Дошка у формі трапеції. 15,5×11,5 (15,6×13); 15,5×12,5 (16×13,4).

На дошці вертикального формату зображена у сьйві, на хмарах динамічна постать Ісуса Христа з піднятою догори лівою рукою і хоругвою у правиці. Навкруги — херувими у хмарах. Під постаттю Ісуса Христа — запечатаний гріб Господень. Атлетична

статура Ісуса Христа, плащаниця, що тріпоче навкруги його тіла, створюють відчуття стрімкого злету, що тільки розпочинається.

Стан дошки задовільний.

На звороті дошки є проби штихеля.

Літ.: Запаско, Ісаєвич. — №1863.

Інв. № 273/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

№№ 51—56. До книги: Євангеліє.

51. Рамка титулу. [1734]. Ілюстрація до книги: Євангеліє. — Київ, друкарня лаври, 1733.

Штихель. 27,7×17,1; 27,9×17,5.

На дошці вертикального прямокутного формату зображено титульну рамку у вигляді пишного барокового порталу з колонами коринфського ордера на високих, профільованих базах кубічної форми. Горішня частина порталу прикрашена натюрмортом з фруктів та виноградного листя. По чотирьох кутах композиції зображено євангелістів з їх традиційними символами (лев, янгол, орел, бик) та написами над головами: **ЄЇА МАРКО.** / **ЄЇА МАТЕЄ** / **ЄЇА ІОАН** / **ЄЇА ЛУКА.** У рамку титулу вкомпоновано шість барокових картушів овальної форми: два великих по вертикальній вісі і чотири менших на лівому і правому стовпах порталу. У горішньому картуші зображено сцену «Тайної вечері», у нижньому — західний фасад Успенського собору Києво-Печерської лаври. На лівому стовпі зображено сцени «Розп'яття з Марією та Іоаном» (долішній картуш) і «Вознесіння Христа» (горішній картуш). На правому стовпі — «Благовіщення» (долішній картуш) та «Поклоніння Марії Немовляті» (горішній картуш).

Стан дошки задовільний.

На звороті проби штиха: голова чоловіка в профіль, квітка тюльпан та штрихування прямими лініями.

Літ.: Запаско, Ісаєвич. — № 1213; Києво-Печерський заповідник. Стародруки. — Іл. 30; Попов. — С. 62; Попов (дод.) — С. 20; Петров. — С. 91.

Інв. № 266/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

52. Вознесіння Богородиці. 1734. Ілюстрація до книги: Євангеліє. — Київ, друкарня лаври, 1733.

Штихель. 28,6×17,3; 29,4×18,2.

На лицевому боці дошки унизу праворуч в межах зображення награвіровано авторський підпис і дату: **ИЗЪР ЯВЕРКІЙ КОЗАЧКОВСКИ АЩАД.**

На лицевому боці дошки вертикального прямокутного формату в центрі горішньої частини зображено Богоматір на хмарах, яка возноситься на небо в оточенні янголів та херувимів. На її ліве плече з-під мафорію спадають хвилясті кучері. Динамічні зборки плаща св. Марії створюють відчуття стрімкого польоту. Четверо янголят, що розташовані на хмарах навколо Богоматері, зображені у динамічних позах і немов підтримують її у польоті. Зображення двох інших янголят розташовані ліворуч від Богоматері. Один з них, жестом піднятої вгору руки, вітає Богоматір, а інший — тримає розгорнуту книгу. Унизу на землі зображена труна із покладеними на неї квітами; позаду — четверо

людей, які жваво реагують на чудо, що відбувається у їхній присутності. Праворуч від труни на тлі класичного колонного портика зображено групу з трьох людей, які ведуть бесіду між собою, не звертаючи уваги на те, що відбувається. Постаті цих персонажів зображені майже у двічі більшому масштабі відносно фігур за труною. У правому нижньому куті — руїни античного храму: уламки мармурового круглого стовпа і широкого профільованого карниза. В цілому, сцена «Вознесіння» сповнена урочистої патетики і динамізму, характерних для стилю бароко.

Стан дошки задовільний.

На звороті дошки гравюра «Христос з державою». (Див. оп. № 58).

Відбиток гравюри з цієї дошки вміщено також у книзі: Анфологійон, сі єсть цвітословіє, или тrefологійон... Київ, друкарня лаври, 1734.

Літ.: Запаско, Ісаєвич. — № 1213, 1225; Попов. — С. 62; Попов (дод.) — С.20; Петров. — С. 91.

Інв. № 267/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

53. Святий євангеліст Матвій. [1734]. Ілюстрація до книги: Євангеліє. — Київ, друкарня лаври, 1733.

Штихель. 25,5×17,3; 28,3×18,3.

На дошці вертикального прямокутного формату зображений інтер'єр багатого палацу з колоною на високій базі та широкою круглою аркою. Біля столика з різьбленими ніжками — постать євангеліста Матвія на повний зріст. Євангеліст лівою рукою притримує сторінку розкритої книги, що лежить на столі, а правицею тримає гусяче перо. Ліворуч від євангеліста на столику зображені сувій, ніж та каламар. Праворуч і трохи позаду від євангеліста сидить янгол, який показує долонями угору — туди, де крізь арку видно сцени «Видіння пастухам» та «Поклоніння Немовляті». У горішньому лівому куті зображена пишна завіса, обшита по краю торочкою. Угорі праворуч над сценою «Видіння пастухам» награвіровано текст: *СѢ́Й БѢ́ЛІСТЬ МАТѢ́Й.* У лівому долішньому куті композиції на передньому плані зображено два фоліанти та розгорнутий сувій.

Стан дошки добрий.

Літ.: Запаско, Ісаєвич. — № 1213; Логвин. — Л. 348; Попов. — С. 63.

Інв. № 270/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

54. Святий євангеліст Марко. [1734]. Ілюстрація до книги: Євангеліє. — Київ, друкарня лаври, 1733.

Штихель. 25,8×17,5; 27×18,5.

У нижній частині дошки ліворуч, в межах зображення награвіровано авторський підпис: *ИЗОБРА́ЗИ Я́ВЕРКИ КОЗАЧКОВСКИ.*

На дошці вертикального прямокутного формату зображено інтер'єр багатого палацу з колонами коринфського ордера. В центрі кімнати, біля столу — постать св. Марка на повний зріст. Євангеліст лівою рукою притримує поставлену ребром на стіл закриту книгу. На столику, заставленому письмовим приладдям, лежить ще одна — розкрита книга. Через відкриті дверцята шафи стола на її полицях видно декілька книг. Ліворуч біля ніг євангеліста — крилатий лев. У лівому долішньому куті зображені на підлозі книга і на ній сувій, що спадає одним краєм на підлогу. Голова євангеліста з сяючим німбом зображена на тлі аркового отвору. Над аркою зображений профільований брус,

на якому награвіровано напис: **СѢ́ЫЙ БѢ́ЛІ́ТЬ МАРКѢ́**. Через лівий отвір кімнати видно сцену «Хрещення Ісуса Христа»: по центральній вісі цієї композиції зображено Бога-Отця у хмарах, нижче Голуба-Святого Духа і унизу Ісуса Христа у річці Йордан, ліворуч — Іоана Хрестителя, а праворуч — двох янголів. Простір цієї композиції з обох боків замикають височенні розлогі дерева.

Стан дошки задовільний: згори долу, посередині, до третини дошки (до коміра євангеліста) — наскрізна тріщина.

Літ.: Запаско, Ісаєвич. — № 1213; Логвин. — Іл. 345; Попов. — С. 62; Попов (дод.) — С. 20; Петров. — С. 91.

Інв. № 269/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

55. Святий євангеліст Лука. [1734]. Ілюстрація до книги: Євангеліє. — Київ, друкарня лаври, 1733.

Штихель. 25,4×17; 26,8×18.

На дошці вертикального прямокутного формату зображено інтер'єр багатого палацу з пілястрами коринфського ордера і постать євангеліста Луки на повний зріст, з гусячим пером у правиці і розкритою книгою у лівій руці. Праворуч від євангеліста — невеликий письмовий стіл у вигляді тумби, прикрашеної різьбленням та скульптурою херувима. На столику закрита книга, на якій стоїть каламар; поруч — пісочний годинник, ніж та розкрита книга. Ліворуч біля ніг євангеліста — крилатий бик. Вище зображено побутову сцену: чоловіка у кімнаті, який порастється біля ослінчика. Через отвір кімнати, що розташований праворуч, видно зображену сцену «Благовіщення»: праворуч — Марія біля столика-пюпітра з розкритою книгою на ньому, ліворуч — архангел Гавриїл на хмарі. На передньому краї цієї композиції зображено плетений кошик, повний плодів, схожих на яблука. Над головою євангеліста широкий брус, на якому розміщено текст: **СѢ́ЫЙ БѢ́ЛІ́ТЬ ЛУКА**.

Стан дошки задовільний.

Літ.: Запаско, Ісаєвич. — № 1213; Логвин. — Іл. 346; Попов. — С. 64.

Інв. № 271/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

56. Святий євангеліст Іоан. [1734]. Ілюстрація до книги: Євангеліє. — Київ, друкарня лаври, 1733.

Штихель. 25,5×17,6; 26,8×18.

У нижній частині дошки праворуч в межах зображення награвіровано авторський підпис: **ИЗЪОБРАЗИ ЯВѢ́РКИ КОЗАЧКОВСКИ**.

На дошці вертикального прямокутного формату зображена постать євангеліста Іоана на повний зріст. У лівій руці він тримає розкриту книгу. Євангеліст зображений в інтер'єрі багатого дому з двома високими і широкими круглими арками; підлога кімнати викладена кам'яними плитами. Ліворуч від постаті євангеліста — столик з письмовим приладдям (гранчастий каламар, ніж, сувій); на столі — розкрита книга. Біля ніг святого зображений орел. Під аркою над головою євангеліста розміщено рядок тексту: **СѢ́ЫЙ БѢ́ЛІ́ТЬ ІОА́ННѢ́**. У правому долішньому куті на передньому плані зображено два фоліанти. Через лівий арковий отвір видно сцену вознесіння євангеліста Іоана: угорі —

трикутник у саяві — символ Святого Духа — з написом у середині: **ΔΩ**, а під ним схожий на янгола маленький хлопчик (символ душі євангеліста?), який сидить на хмарах в оточенні десяти янголят¹¹. У нижній частині цієї композиції зображено мури і вежі міста Ефес, де був похований святий євангеліст.

Стан дошки задовільний: посередині від нижнього краю вертикально вгору і до третини дошки — наскрізна тріщина; паралельно ліворуч — менша тріщина, що під прямим кутом на рівні пальців ніг євангеліста повертає праворуч і доходить до краю дошки. Ліворуч від неї знизу вгору вертикальна тріщина, що доходить до лапи орла.

Літ.: Запаско, Ісаєвич. — № 1213; Логвин. — Іл. 347; Попов. — С. 62; Попов (дод.) — С. 20; Петров. — С. 91.

Інв. № 268/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

57. Цар Давид і пророк Натан. [XVIII ст.]. Ілюстрація до книги: Псалтир.

Штихель. 17×12,6; 18,2×13,8.

У нижній частині дошки праворуч під рамкою зображення награвіровано авторський підпис: **ИЗБРАЗИ ЯВЕРКЪЙ КОЗАЧКОВСКИ.**

На дошці вертикального прямокутного формату зображені два епізоди, пов'язані з життям біблійного царя Давида, що відбувалися в різний час. На першому плані, як основну подію, зображено епізод, що відбувався пізніше: пророк Натан за велінням Бога прийшов до царя і розповів притчу про багатого, який відібрав у бідного єдину вівцю, натякаючи на підступність Давида, який відібрав в Урії кохану дружину Вірсавію, відіславши його на вірну смерть (Друга книга Самуїлова (або Друга книга Царств), 12: 1—11). Подія, що спричинила неприємну розмову, зображена ліворуч на дальньому плані композиції: крізь отвір високої арки видно розкішний палац з фонтаном та напівоголену Вірсавію у басейні. Угорі по діагоналі, праворуч від дружини Урії — постать царя Давида у короні, який стоїть на балконі, простягнувши руки до Вірсавії. Головна сцена — розмова Натана з Давидом — зображена в інтер'єрі царського палацу. Праворуч зображений на троні цар Давид у короні, зі скіпетром у правиці; на підлозі біля його ніг гуслі, ліворуч від трону, трохи вглибині — стіл, вкритий гаптованою скатертиною. На столі — каламар з гусячим пером і розкрита книга. Ліворуч перед царем — на повний зріст постать пророка Натана, який правицею вказує на вівцю, що лежить біля його ніг, а лівою рукою — на небо. У правому горішньому куті над царем Давидом зображена завіса, що спадає важкими зборками.

Стан дошки добрий.

На звороті проби штиха.

Літ.: Логвин. — С. 92. — Іл. 87; Попов. — С. 63.

Інв. № 272/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

¹¹ У православних іконах Іоана Богослова з життєм історія життя євангеліста, в основному, закінчується сценою прощання євангеліста з учнями перед похованням. Сюжет вознесіння святого був розповсюджений більше у західній іконографії (Джотто ді Бондоне. Фреска капелли Перуцці церкви Санта-Кроче, Флоренція, 1320 р.; фреска монастиря Грачаниця. Сербія, Косово. Бл. 1321 р.), де Іоан Богослов зображувався старим чоловіком.

58. Христос з державою. Зворот титулу. [Перша половина XVIII ст.]. Ілюстрація до книги: Євангеліє. — Київ, друкарня лаври, 1746.

Штихель. 28,5×17,3; 29,4×18,2.

На звороті дошки вертикального прямокутного формату зображена на повний зріст постать Христа з піднятою догори правицею і державою у лівій руці. Угорі в межах зображення над головою Христа текст: *Пока́йтеся, и вѣр́йте во ѿліе́ Нѣк:Главо́: а́ сѣ: еі.* Зображена крупним планом, сповнена величі постать Христа, який стоїть на порослому квітками пагорбі, відзначається монументальністю.

Стан дошки добрий.

На лицевому боці дошки гравюра «Вознесення Богородиці» (Див. оп. № 52).

Літ.: Запаско, Ісаєвич. — № 1544.

Інв. № 267/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

59. Благовіщення. [XVIII ст.].

Офорт, штихель. 16,2×18; 16,6×18,5.

На дошці горизонтального прямокутного формату зображена сцена Благовіщення. Угорі композиції над хмарами — Голуб Дух-Святий у сяйві. На передньому плані композиції праворуч зображено св. Марію, яка стоїть перед столиком, на якому лежить розкрита книга. Ліворуч на хмарі — архангел Гавриїл з гілкою лілії. Посередині на підлозі між постатями Марії і Гавриїла — розкішна ваза з квітами. Сцену Благовіщення обрамляє широка розкішна рамка із сімома бароковими овальними картушами. Площини між картушами заповнені зображеннями пишних натюрмортів з квітів і плодів. У картушах — символічні зображення: у горішній частині рамки посередині — «Агнець на престолі»; ліва сторона — «Зірки небесні падають на землю», «Водограй життя», «Сон Якова»; права сторона — «Неспалима купина», «Райський сад», «Стовп, що розквітнув».

На звороті дошки по правому краю знизу вгору награвірований текст: *нада́на Іеро́ Іосі́ю*; по всій площині дошки окремі проби штихеля: літери, штрихування, фрагменти рослинного орнаменту. Угорі у правому куті наклеєно папірець з написом: **178.**

Стан дошки добрий.

Літ.: Петров. — С. 91; Попов. — С. 63.

Інв. № 275/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

60. Успіння Богородиці. [XVIII ст.].

Офорт, штихель. 16,4×18,3; 17,3×18,8.

На лицевому боці дошки горизонтального прямокутного формату в центрі у прямокутній орнаментальній рамці, оздобленій листям аканта, зображена постать св. Марії на повний зріст. Її руки молитовно складені. З-під мафорію вибиваються хвилясті пасма пишного волосся. Навколо її голови зображено сяючий німб та дванадцять шестикутних зірочок. На грудях Марії монограма *іХс*, що випромінює сяйво. Марія стоїть на вузькому серпі півмісяця, який обвиває змія з яблуком у пащі. Навколо постаті Марії — херувими у хмарах. У площині орнаментальної рамки зображено сім медальйонів овальної форми із символічними зображеннями: «Животворне джерело», «Семисвіч-

ник», «Ноїв ковчег» (ліворуч), «Сонце» (угорі посередині), «Жертовник», «Люстерко», «Вогняний стовп» (праворуч).

Унизу праворуч під рамкою зображальної частини награвіровано текст: **Sumptu Congregationis Marianæ.**

Стан дошки добрий.

Близький іконографічний варіант «Успіння» зустрічається в гравюрі з книги «Акафісти», що була надрукована в Уневі 1683 р. «Надзвичайною оригінальністю, — стверджує В. Стасенко, — відзначається ілюстрація «Успіння Богородиці» в «Акафістах», що вийшли в Уневі 1683 року. Ілюстрація ця взагалі не має зображення одра із тілом усопшої Діви Марії. Унікальна гравюра поєднує у собі кілька іконографічних сцен. Марія в ілюстрації зображена стоячою на вузькому серпі півмісяця у повен зріст серед хмар. Руки Марії молитовно складені, а голову Її вінчають дванадцять зірок. ...Образ Богородиці із зоряним вінком, яка стоїть на місяці, коренями сягає теми апокаліптичної вагітної діви й символізує непорочність Зачаття, іконографія якого щойно утверджувалася в європейському мистецтві». (Див.: Стасенко В. В. Христос і Богородиця у дереворізах кирилических книг Галичини 17 століття: Особливості розробки та інтерпретації образу / Володимир Стасенко. — К.: Видавничий центр «Друк», 2003. — С. 205—207).

На звороті дошки гравюра «Благовіщення». (Див. оп. № 61).

Інв. № 274/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

61. Благовіщення. [XVIII ст.].

Офорт, штихель. 16,4×18,3; 17,3×18,8.

У нижній частині дошки ліворуч під рамкою зображальної частини награвіровано авторський підпис: **sc: Kozackowski.**

На звороті дошки горизонтального прямокутного формату в центральній частині у прямокутній широкій рамці, оздобленій листям аканта, зображена сцена Благовіщення: праворуч сидить Марія поруч із столиком, на якому лежить книга, ліворуч — постать архангела Гавриїла, угорі над ними — Голуб-Святий Дух. У горішній та бічних площинах рамки зображено сім пишно орнаментованих картушів із символічними сюжетами: «Агнець на престолі» (горішня площа); «Неспалима купина», «Райський сад», «Пророслий стовп» (ліва площа); «Зірки небесні падають на землю», «Водограй життя», «Сон Якова» (права площа). Унизу праворуч під рамкою зображальної частини награвіровано текст: **Sumpti[нерозбірливо] M: D: Simeonis Markiewicz. sc: Kozackowski.**

Стан дошки задовільний: центральне зображення сильно стерте.

На лицевому боці гравюра «Успіння Богородиці». (Див. оп. № 60).

П. Попов подає текст під зображальною частиною так: «**Sumptibus D. Simeonis Markiewicz. Sc: Kozackowski.**» (Див: Попов П. М. Матеріали до словника українських гравірів / Павло Попов. — К.: УНІК, 1926. — С. 63).

Літ.: Попов. — С. 63.

Інв. № 274/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

62. Святий Миколай чудотворець. [XVIII ст.]¹².Штихель. 10,8 × 13¹³.У нижній частині дошки в межах зображення авторський підпис: **А. К.**

На дошці вертикального прямокутного формату зображена на повний зріст постать Святого Миколая у єпископському омофорі, із закритою книгою у лівій руці (на частині, що зберіглася, видно лише нижня частина фігури від грудей). З обох боків від Миколая, у значно меншому масштабі відносно фігури святого, зображені сцени чудесних його діянь. Ліворуч — сцена «Явлення Святителя константинопольському імператору уві сні» (або «Заступництво Святого Миколая за трьох полководців»), де зображені імператор, який спочиває на ложі під балдахіном, біля його ніг Святий Миколай у молитовній позі. Сцена зображена як така, що відбувається у покоях імператора, хоча в композиції фактично зображений фасад пишного двоповерхового палацу¹⁴. Праворуч від центральної постаті святого зображені події, що ілюструють легенду про спасіння мореплавців: на передньому плані — кам'янистий берег, недалеко від берега у бурхливих хвилях — святий Миколай, який простягає руки до трьох потерпілих від стихії мореплавців. На дальньому плані зображено затонулий корабель і високі пагорби на горизонті.

На звороті дошки у правому горішньому куті наклеєно паперовий ярлик-сигнатуру прямокутної форми з написом синім чорнилом: **175**.

Стан дошки незадовільний: дошка розламана по горизонталі майже навпіл, горішня частина втрачена; трохи ліворуч від центру, вертикально згори — тріщина 8 см, що перетинається двома горизонтальними тріщинами 7 і 3 см.

На відбитку дошки, що зберігається у Відділі образотворчих мистецтв НБУВ, видно, що на голові св. Миколая зображена митра, оздоблена коштовним камінням. У горішніх кутах композиції на хмарах зображені напівфігури Христа з книгою (праворуч, на дошці відповідно ліворуч) та Богородиці з омофором (ліворуч, на дошці відповідно праворуч). Угорі над головою св. Миколая рядок тексту: **Сѣи́тель Хрѣтѣвъ Ні́ко́лає.**

Літ.: Петров. — С. 91; Ровинский. Граверы (95). — С. 355.

Інв. № 276/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

Кончаківський, Яків (Кончаковський. Перша чверть — друга половина XVIII ст.).

Відомий український гравер на міді, творча діяльність якого припадає на другу половину XVIII ст. Працював у друкарні Києво-Печерської лаври. Один з найактивніших київських майстрів книжкової графіки 50—90-х років XVIII ст. Відомо близько 20

¹² Опис було здійснено з відбитку цієї дошки.¹³ В описі подаються розміри частини дошки, яка зберіглася. Д. Ровинський, М. Петров, які згадують цю дошку, розмірів її не зазначають. (Див.: Подробный словарь русских гравированных досок типографий Киево-Печерской, Ильинской Черниговской и Почаевской / Н. Петров // Искусство в Южной России: Графика. Живопись. Художественная промышленность. — К., 1914. — № 3—4. — С. 91). До втрати горішньої частини дошки, виходячи з розмірів трохи обрізаного відбитку (16,2 × 12,2 см), розміри дошки приблизно були 16,5 × 12,5; 17 × 13 см.¹⁴ О. Козачківський застосував архаїчний прийом — прибрав передню стінку на фасаді першого поверху, аби показати сцену, що відбувалася у покоях імператора.

видань, оздоблених гравюрами Я. Кончаківського: «Біблія» 1758 і 1779 рр.; «Патерик Печерський» 1768, 1783 і 1791 рр.; «Новий Завіт» 1780 і 1798 рр.; «Службеник» 1791 і 1796 рр. та ін. Я. Кончаківський працював як самостійно («Ірмологіон» 1798), так й у співпраці з іншими граверами, зокрема з ієромонахом Макарієм («Требник» 1775, «Апостол» 1790). Найвідоміші гравюри: «Таємна Вечеря», «Розп'яття», «Великомучениця Варвара», «Христос серед янголів», «Шість апостолів». Я. Кончаківський відомий також як копіїст творів Олександра і Леонтія Тарасевичів, Григорія Левицького, Оверкія Козачківського, Данила Галяховського.

Твори підписував: **Кончаковъ Яковъ; Кончаковъ Іаковъ; Кончаковскій Яковъ; Кончаковскій Іаковъ; Кончаковскій; Я. К.; Іа:К; ЯК; Я:К.**

Літ.: Запаско. — С. 224; Попов. — С. 64—66; Ровинский. Граверы (1895). — С. 373; Thieme—Becker. — Bd. 21. — S. 284.

№№ 63—109. До книги: Біблія¹⁵.

63. Титул книги «Біблія». [1756—1758]. Ілюстрація до книги: Біблія. — Київ, друкарня лаври, 1758.

Офорт, штихель. 33,5×21,6; 35,5×23,5.

На дошці вертикального прямокутного формату в центрі зображено великий картуш, утворений пальмовими гілками, перев'язаними стрічками і прикрашений унизу посередині гербом Російської імперії з орденом «Андрія Первозванного без мечей»¹⁶. В овалному полі цього картуша награвіровано великими літерами назву книги: **БѢ́ла / сі́речь / Кѣ́ги / Сѣ́ннагѡ Писа́нія / Вѣ́хъаго ѿ Но́багѡ / За́вѣта**. По сторонах центрального картуша розміщені по три овальних картуші меншого розміру, обрамлених пишними орнаментальними рокайльними рамками. У площинах цих картушів зображено композиції на біблійні сюжети: ліворуч — «Мідний змій», «Жертвопринесення Агнця», «Мойсей із скрижалями перед народом Ізраїля»; праворуч — «Розп'яття», «Жертовник», «Сошествя Св. Духа на апостолів». Угорі посередині над центральним картушем зображена багатофігурна сцена проповіді Ісуса Христа: в центрі, в оточенні людей сидить Син Божий, який правицею вказує на небо. Над Христом зображено трикутник з монограмою в середині диску, від якого розходяться промені. У нижній частині композиції в овальних картушах горизонтального формату зображені: праворуч — Успенський собор та Велика Дзвіниця Києво-Печерської лаври; ліворуч — будинок друкарні Києво-Печерської лаври¹⁷.

¹⁵ Ілюстрації Я. Кончаківського до цього видання є копіями з гравюр Московського видання «Біблії» 1756 р. (Див.: *Попов П. М.* Матеріали до словника українських граверів / Павло Попов. — К.: УНІК, 1926. — С. 65). Аналіз гравюр, надрукованих у «Біблії», виданих типографією Києво-Печерської лаври у 1758 та 1779 рр. показав, що Я. Кончаківський награвірував, вірогідно, по дві, три копії кліше з кожної гравюри московського видання, з яких друкувалися гравюри у виданнях КПЛ 1758 і 1779 рр.

¹⁶ Аналогічний герб зустрічається на Жалуваній грамоті Катерини II 1774 р. (Див.: *Герб и флаг России X—XX века*. — М.: Юридическая литература, 1997. — С. 303).

¹⁷ Ф. Титов, В. Січинський, П. Юрченко це зображення пов'язують з архітектурою Митрополичого будинку Києво-Печерської лаври. (Див.: *Титов Ф.* Краткое историческое описание Киево-Печерской лавры и других святынь и достопримечательностей г. Киева / Ф. Титов. — К., 1911. — С. 57; *Січинський В.* Архітектура в стародруках / Володимир Січинський. — Львів, 1925. — Табл. V. — Мал. 7;

Стан дошки добрий.

Літ.: Логвин. — Іл. 434; Степовик. Графіка. — С. 97.

Інв. № 277/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

64. Зворот титулу книги «Біблія». [1756—1758]. Ілюстрація до книги: Біблія. — Київ, друкарня лаври, 1758.

Офорт, штихель. 36,1 × 24,7.

На дошці вертикального прямокутного формату унизу праворуч зображена на повний зріст постать імператриці Єлизавети Петрівни, яка стоїть біля трону. Правою рукою імператриця вказує на клейноди влади — державу та скіпетр, що лежать на столику. Над нею на хмарах зображені цариця Катерина I та цар Петро I, які тримають у руках книгу; над книгою дугою стрічка з текстом: *Дане докончання исправши Гл. а Ст. е.* Зображення композиція має багате обрамлення у вигляді увінчаного посередині імператорською великою короною балдахіна в стилі рококо.

Стан дошки добрий.

Романова, Єлизавета Петрівна (Романова, Єлизавета Петровна; 1709—1761) — російська імператриця (1741—1761), дочка Петра I і Катерини I. До вершини влади прийшла через надзвичайні випробування і жорстоку боротьбу. За її правління (фактично країною керував граф П. Шувалов) були проведені важливі для Російської імперії реформи: відновлені Сенат як вищий орган внутрішнього управління (1741), колегії, міські магістрати, прокуратура, пом'якшено карне законодавство, скасовано смертну кару, ліквідовані внутрішні митниці і застави (1754), закріплено виключно за дворянами право на володіння землею і кріпаками (1746), засновані комерційні і дворянські банки, нова вища державна установа — «Конференція при высочайшем дворе», відкрито Московський університет (1755). Що стосується безпосередньо України, то за правління Єлизавети Петрівни її указом від 28 листопада 1743 р. було скасовано козацьку реформу 1732 р.; іншими «указами 1748—1749 рр. було заборонено перехід слобідських козаків на мешкання не лише в інші регіони Російської імперії, а й навіть з одного полку до другого». Під тиском Олексія Розумовського та козацької старшини 1747 р. за указом імператриці було відновлено в Україні гетьманську форму правління.

Літ.: БСЭ. — Т. 15. — С. 500—501; Брокгауз-Ефрон. — Т. 22. — С. 605—608; ЕІУ. — Т. 3. — С. 116—117; ІУК. — Т. 2. — С. 171; Києво-Могилянська академія в іменах. — С. 203; Попов. — С. 66; Ровинский. Портреты. — С. 807. — № 107.

Інв. № 278/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

П. Юрченко. Архітектура України після возз'єднання з Росією (друга половина XVII—70-і роки XVIII ст.) / П. Г. Юрченко // Нариси історії архітектури Української РСР (дожовтневий період). — К. : Держ. вид-во літератури з будівництва і архітектури УРСР, 1957. — С. 133). Автори каталогу схилиються до думки Є. Пламєницької, яка аргументовано довела, що на титульній гравюрі 1758 р. зображений будинок друкарні, будівництво якої було завершено 1720 р. (Див.: *Пламєницька Є. М.* Атрибуція споруди, зображеної на гравюрі 1758 р. / Є. М. Пламєницька // Українське мистецтвознавство. — Вип. 3. — К. : Наукова думка, 1969. — С. 137—145). У копію, виконану з гравюри московського видання «Біблії» 1756 р., Я. Кончаківський вніс суттєву зміну — «Вид Московського кремля збоку Москви-ріки» замінив зображенням Успенського собору і Великої Дзвіниці, а «Вид Адміралтейства з боку ріки Неви» — зображенням будинку друкарні Києво-Печерської лаври.

65. Зворот титулу книги «Біблія». [Друга половина XVIII ст.]. Ілюстрація до книги: Біблія. — Київ, друкарня лаври, 1779.

Офорт. 35,5×24,4.

На дошці вертикального прямокутного формату унизу праворуч зображена на повний зріст постать Єлизавети Петрівни, яка стоїть біля трону. Правою рукою імператриця вказує на клейноди влади — державу та скіпетр, що лежать на столику. Над нею на хмарах зображені Катерина I та Петро I, які тримають у руках книгу; над книгою дугою стрічка з текстом: **Дане докончання исправиши Гл. а Ст. е.** Зображена композиція має багате обрамлення у вигляді увінчаного посередині імператорською великою короною балдахіна у стилі рококо.

Стан дошки добрий.

Композиція, награвірована на цій дошці є майже точною копією композиції, зображеної на дошці, описаній під № 64.

Літ.: Запаско, Ісаєвич. — № 2960; Попов. — С. 66.

Інв. № 318/ 1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

66. Створення світу. [Не пізніше 1779 р.]. Ілюстрація до книги: Біблія. — Київ, друкарня лаври, 1779.

Офорт, штихель. 28,8×17,6.

На дошці вертикального прямокутного формату у площинах шістьох овальних картушів, пишно оздоблених рамками в стилі рококо, зображено композиції, що ілюструють етапи божественного створення світу. Угорі над картушами по горішньому краю дошки награвіровано один рядок тексту: **Вначалѣ сотвори Бѣъ нѣбо и землю Бытия глава Перваа.** Над кожною композицією, що вміщена в овальну площину картуша, у рамку картуша вкомпоновано видовжений овал, в якому награвіровано у три рядки текст: **И рече Бѣъ дабѣдет / свѣтъ и бысть свѣтъ / днѣ первый** (перший картуш угорі ліворуч); **И рече Бѣъ да бѣдет / твердѣ посредѣ во / ди днѣ вторый** (другий картуш угорі праворуч); **И рече Бѣъ да прорасти / земля билѣ травное. / Денѣ третѣ** (третій картуш посередині ліворуч); **И рече Бѣъ дабѣдѣтъ / свѣтила натверди / небеснѣи днѣ четвертый** (четвертий картуш посередині праворуч); **И рече Бѣъ да изведѣтъ / води Гади днѣ живих / и птицы днѣ паты** (п'ятий картуш унизу ліворуч); **И рече Бѣъ сотворимъ / члѣвка пошбразѣ нашѣмѣ / иподобію днѣ шестѣ** (шостий картуш унизу праворуч). Унизу під картушами по нижньому краю дошки награвіровано один рядок тексту: **Исотвори Бѣъ: члѣвка пошбразѣ Бжїю. Сотвори Бѣо мѣжа ѣ женѣ сотвори ихъ.**

Стан дошки добрий.

Зображені композиції ілюструють текст «Першої книги Мойсеевої: Буття» (Бут. 1: 1—28).

Літ.: Запаско, Ісаєвич. — № 2960; Попов. — С. 65.

Інв. № 319/ 1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

67. Прабатьківський гріх. [Не пізніше 1779 р.]. Ілюстрація до книги: Біблія. — Київ, друкарня лаври, 1779.

Офорт, штихель. 11,2×15,2; 12,2×16,5.

На дошці горизонтального прямокутного формату зображено композицію «Гріхопадіння». Ліворуч на першому плані — Адам і Єва під розлогим деревом, по стовбуру якого зверху зповзає Змій-спокусник. Праворуч і ліворуч від постатей Адама і Єви зображені різні звірі і птахи райського саду. Угорі ліворуч у сяючому колі зображено символ Святої Трійці — всередині диска трикутник із символічними написами. По нижньому краю диска напівколом награвіровано текст: *Вся премудростію сотворилъ еси. У промєнях саява, що розходяться від диска, зображено напівколом п'ять херувимів на хмарах.*

Стан дошки добрий.

Зображена композиція є ілюстрацією до «Першої книги Мойсеевої: Буття» (Бут. 3: 1—7).

Инв. № 320/1.

Літ.: Запаско, Ісаєвич. — № 2960; Попов. — С. 65.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

68. Загибель єгиптян у морі. [Не пізніше 1779 р.]. Ілюстрація до книги: Біблія. — Київ, друкарня лаври, 1779.

Штихель. 9,5×15,1; 11×16,2.

На дошці горизонтального прямокутного формату зображено композицію «Загибель єгиптян у морі»: праворуч на пагорбі, серед натовпу ізраїльтян, зображено Мойсея, який, за велінням Бога, простяг руку із жезлом до моря. Ліворуч зображено на конях воїнів фараона, які гинуть у хвилях бурхливого моря. На дальньому плані композиції зображено пагорби та ізраїльтян, які радіють своєму чудесному порятунку. Угорі посередині у сяючому колі зображено символ св. Трійці — трикутник із символічними написами, від якого спрямована до Мойсея стрічка з текстом: *Ангель мой наемже естъ имя мое.*

Стан дошки добрий.

Зображена сцена є ілюстрацією до сюжету, описаному в «Другій книзі Мойсеевій: Вихід» (Вих. 14: 27, 28).

Инв. № 321/1.

Літ.: Запаско, Ісаєвич. — № 2960; Попов. — С. 65.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

69. Жертва мирна. [Не пізніше 1779 р.]. Ілюстрація до книги: Біблія. — Київ, друкарня лаври, 1779.

Штихель. 9,5×15,1; 10,5×16,5.

На дошці горизонтального прямокутного формату зображено композицію, що ілюструє біблійний сюжет «Жертва мирна». В центрі композиції зображено жертovníк. На першому плані ліворуч від жертovníка — постать священика, який, за велінням Бога, поклав ліву руку на голову жертвоної вівці. Біля ніг священика — великий жертovníй жбан на тринозі. Від жертovníка, на якому спалюється жертва, клубочиться густий дим. Праворуч від жертovníка, на передньому плані, біля високого муру, що діагонально простягається вглибину композиції, зображена велика група синів Ааронових: дві постаті на колінах і постать чоловіка на повний зріст, який тримає за мотузку козла (перший ряд), та вісім постатей чоловіків на повний зріст (другий ряд). Угорі посередині рядок тексту: *Образъ и стѣни служатъ небесныхъ.*

Стан дошки добрий.

Зображена сцена є ілюстрацією до «Третьої книги Мойсеевої: Левит» (Лев. 3: 7, 8).

Літ.: Запаско, Ісаєвич. — № 2960; Попов. — С. 65.

Інв. № 322/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

70. Мідяний змій. [Не пізніше 1779 р.]. Ілюстрація до книги: Біблія. — Київ, друкарня лаври, 1779.

Штихель. 9,7×15,4; 11,3×17,1.

На дошці горизонтального прямокутного формату зображено композицію «Мідяний змій». В центрі композиції — мідний змій на стовпі, виготовлений Мойсеєм за велінням Бога; праворуч і ліворуч — постаті людей, які через споглядання мідного змія рятуються від укусів отруйних змій. На другому плані композиції зображено пагорби і намети табору ізраїльтян. Угорі посередині у два рядки текст: **Всяк угрызеный въззрѣвъ / Нань живѣ вѣдѣтъ.**

Стан дошки добрий.

Зображена сцена є ілюстрацією до «Четвертої книги Мойсеевої: Числа» (Чис. 21: 9).

Літ.: Запаско, Ісаєвич. — № 2960; Попов. — С. 65.

Інв. № 323/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

71. Ізраїль мусить виконувати всі постанови [Господа]. [Не пізніше 1779 р.]. Ілюстрація до книги: Біблія. — Київ, друкарня лаври, 1779.

Штихель. 9,5×15,5; 10,3×17.

На дошці горизонтального прямокутного формату зображено багатофігурну композицію, що ілюструє біблійний текст «Ізраїль мусить виконувати всі постанови». У правій частині композиції зображено постать Мойсея, який стоїть на невисокому пагорбі. Оточений синами Ізраїля, які сидять і стоять невеликими окремими групами, він звертається до них із словами, які наказав йому переповісти їм Господь. Ліворуч — група священиків, які, як й інші присутні, бурхливо реагують на слова Мойсея. На другому плані, за натовпом людей зображено огорожене парканом святилище, а на обрії коло підніжжя високої гори — намети. Угорі по краю дошки в межах зображення — один рядок тексту: **Пророка вамъ воздвигнетъ Господь Бгъ вашъ ѿ братїи вашея якоже мене того послѣшайте.**

Стан дошки добрий.

Зображена сцена є ілюстрацією до «П'ятої книги Мойсеевої: Повторення закону» (Втор. 4).

Літ.: Запаско, Ісаєвич. — № 2960; Попов. — С. 65.

Інв. № 324/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

72. Здобуття Єрихону. [1756—1758]. Ілюстрація до книги: Біблія. — Київ, друкарня лаври, 1779.

Офорт, штихель. 9,6×15,2; 11,3×16,8.

На дошці горизонтального прямокутного формату унизу зображено сцену обходу Єрихона за наказом Ісуса Навина з метою зруйнування його неприступного муру. Попереду зображеної процесії шість священників грають у сурми, за ними четверо несуть ковчег, вкритий тканиною; від ковчеза розходить ся сиво. Позаду ковчеза зображена процесія на чолі з воїном у лицарських обладунках зі списом в руках. На другому плані видно стіни і башти Єрихона. Угорі в межах зображення текст: **Вѣрою стѣны Іерихонскія падоша.**

Стан дошки добрий.

Зображена сцена є ілюстрацією до «Книги Ісуса Навина» (Єг. 6: 12—15).

Літ.: Запаско. — С. 223; Запаско, Ісаєвич. — № 2038; Попов. — С. 66; Степовик. Графіка. — С. 97.

Інв. № 279/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

73. Янгол Господній у Гедіона. Гедіон побиває мідіяніянських царів. [Не пізніше 1779 р.]. Ілюстрація до книги: Біблія. — Київ, друкарня лаври, 1779.

Штихель. 9,8×15,4; 11×16,4.

На дошці горизонтального прямокутного формату зображено дві композиції: явлення янгола Господня пророкові Гедіону (праворуч) та напад воїнів пророка Гедіона на табір мідіяніян (ліворуч). У першій з названих композицій сцена явлення янгола пророкові зображена на господарчому подвір'ї. Ліворуч біля входу у гумно зображено пророка Гедіона з ціпом у правиці і снопом пшениці біля його ніг. Угорі, ліворуч від хмари, над постаттю пророка награвіровано його ім'я: **С Прорѣкъ Гедѣонъ**. Праворуч від пророка — янгол на хмарах, який звертається до пророка зі словами, награвірованими у вигляді стрічки тексту, спрямованої від вуст янгола до пророка: **ГДЪ стѣбою силный крѣпос[тию]**. Хмара, на якій стоїть янгол, заповнює праву сторону композиції. У правому горішньому куті зображено промені, що по діагоналі спрямовані до пророка і янгола.

Друга композиція — багатофігурна. На передньому плані зображено воїнів пророка Гедіона, які сурмлять у сурми. Діагональний рух цієї групи спрямований до табору мідіяніян, які скупчилися за наметами на схилах високих пагорбів.

Стан дошки добрий.

Зображена сцена є ілюстрацією до «Книги Суддів» (Суд. 6: 11, 12; 7: 19—21).

Літ.: Запаско, Ісаєвич. — № 2960; Попов. — С. 65.

Інв. № 325/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

74. Рут стає жінкою Боазові. [Не пізніше 1779 р.]. Ілюстрація до книги: Біблія. — Київ, друкарня лаври, 1779.

Штихель. 9,5×15,5; 10,3×17.

На дошці горизонтального прямокутного формату зображено: праворуч — багатий палац, перед сходами до якого Боаз зустрічає Рут з немовлям на руках; ліворуч — група з п'яти постатей, це — жінки Віфлеєма. Одна з них, що стоїть ближче до Рут, тримає правицею розгорнутий сувій з текстом: **Блѣгослове / нь ГДЪ иже / нерассыпа / ѹжнина Тво / его Днесь. / призове / ся имя Тво / е Воизраи / ли.** В центрі композиції на дальньому плані зображено архітектурні споруди з високими вежами.

Стан дошки добрий.

Зображена сцена є ілюстрацією до «Книги Рут» (Рут 4: 13, 14).

Літ.: Запаско, Ісаєвич. — № 2960; Попов. — С. 65.

Інв. № 326/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

75. Введення Самуїла до храму. [1756—1758]. Ілюстрація до книги: Біблія. — Київ, друкарня лаври, 1758.

Офорт, штихель. 9,6×15,5; 11,3×17,2.

На дошці горизонтального прямокутного формату зображено сцену введення Самуїла до храму. Ліворуч біля жертовника з агнцем — постать Елкани — чоловіка Анни, який тримає агнця. Біля ніг Елкани посуд, в якому були принесені до храму вино і борошно. В центрі композиції на передньому плані — Анна тримає за руку маленького Самуїла, який довірливо простягнув руки до Ілія; позаду постаті старця — постать служителя храму. Правицею свята Анна тримає розгорнутий сувій з текстом: *Возне / сєтъ / Господь / Богъ Хрѣта / своего*. До маленького Самуїла згори по діагоналі спрямовані промені. Обряд введення Самуїла до храму відбувається просто неба біля жертовника і храму.

Стан дошки задовільний; по нижньому краю посередені, праворуч, ближче до правого нижнього кута і по правому краю дошки є незначні тріщини.

Зображена сцена є ілюстрацією до «Першої книги Самуїлової (Першої книги Царств)» (1 Цар. 1: 25).

Літ.: Запаско. — С. 223; Запаско, Ісаєвич. — № 2038; Попов. — С. 65; Степовик. Графіка. — С. 97.

Інв. № 280/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

76. Божа обітниця Давидові. [Не пізніше 1779 р.]. Ілюстрація до книги: Біблія. — Київ, друкарня лаври, 1779.

Штихель. 9,5×15; 11×16,2.

На дошці горизонтального прямокутного формату награвіровано композицію «Божа обітниця Давидові». Ліворуч зображено царя Давида на троні. Голова царя увінчана короною, лівою рукою він притримує уквітчане берло, а правицею погладжує бороду. Біля ніг царя лежать гуслі. Ліворуч за царським тронем, встановленим на круглому двоступінчастому подіумі, зображено пишну завісу, підшиту густою торочкою. У правій частині композиції зображено на повний зріст пророка Натана, який показує цареві розгорнутий сувій з текстом: *Сйце Глєтъ / ГдѣВсєдер / житєль Воз / ставляю сѣ / мя Твое по / тебѣ и ѹго / товлѹ цар / ство его / ицѹправляю / прѣѹгол его Дове / ка.* Праворуч за пророком Натаном простір композиції обмежується зображенням кута фасаду багатого палацу. Угорі посередині між двома великими густими хмарами награвіровано символ Трійці — трикутник з монограмою у колі, від якого розходиться саяво.

Стан дошки добрий.

Зображена сцена є ілюстрацією до «Другої книги Самуїлової (Друга книга Царств)» (2 Цар. 7: 12, 13).

Літ.: Запаско, Ісаєвич. — № 2960; Попов. — С. 65.

Інв. № 327/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

77. Жертвоприношення царя Соломона. [1756—1758]. Ілюстрація до книги: Біблія. — Київ, друкарня лаври, 1758.

Офорт, штихель. 9,2 × 15,3; 11,3 × 17,1.

На дошці горизонтального прямокутного формату зображено багатофігурну сцену, що відбувається у храмі: в центрі композиції на передньому плані — постать царя Соломона у молитовній позі на колінах перед жертовником, прикрашеним гірляндами з квітів; на жертовнику лежить голова жертвовного овна, від якої піднімається вгору вогонь і густі клуби диму. Біля жертовника — ритуальний посуд. На другому плані композиції зображено натовп людей, які стоять на колінах у молитовних позах і жваво реагують на молитву свого царя до Бога. Від вуст царя Соломона по діагоналі вгору спрямовано два рядки тексту: *Да утвердится Гдѣ глаголь его же / глаголааъ есидвдѣ рабѣ своєму.*

Стан дошки задовільний: горішній край дошки пошкоджено незначними тріщинками.

Зображена сцена є ілюстрацією до глави «Соломон просить у Господа мудрості» (Перша книга Царств¹⁸ 3: 15).

Літ.: Запаско. — С. 223; Запаско, Ісаєвич. — № 2038; Попов. — С. 65; Степовик. Графіка. — С. 97.

Інв. № 281/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

78. Знайдення книги Закону. [1756—1758]. Ілюстрація до книги: Біблія. — Київ, друкарня лаври, 1758.

Офорт, штихель. 9,9 × 16; 11,2 × 17.

На дошці горизонтального прямокутного формату зображено епізод з історії правління царя Йосії. В центрі групи людей — царський писарь Шафан, який читає цареві (постать у короні праворуч) книгу Закону Господнього, знайдену священником на ім'я Хілкїя. Чоловік, зображений крайнім у групі ліворуч, тримає лівою рукою розгорнутий сувій з текстом: *Олтарю Ол / тарю сія / Тлѣтъ Гдѣ се / Сїѣ рождається / дому Давидо / вѣ, Іосїя имя / емѣ, и пожретъ / на тебѣ жер / цы жрѣщїя / на тебѣ.* У лівій частині композиції зображений жертовник Ваалів, розбитий за наказом царя. Біля жертовника на підлозі — тіло дебелиого чоловіка, який лежить на спині з розкинутими руками. Праворуч від нього лежить на підлозі кадило на довгому ланцюгу.

Стан дошки задовільний: по правому краю — незначні тріщинки.

Зображена сцена є ілюстрацією до «Другої книги хронік» (2 Хр. 34: 4, 18).

Літ.: Запаско. — С. 223; Запаско, Ісаєвич. — № 2038; Попов. — С. 65; Степовик. Графіка. — С. 97.

Інв. № 282/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

79. Цар Кір наказує відбудувати Божий храм. [1756—1758]. Ілюстрація до книги: Біблія. — Київ, друкарня лаври, 1758.

Офорт, штихель. 9,7 × 15,8; 11 × 16,7.

На дошці горизонтального прямокутного формату зображено наметовий табір перського царя Кіра. Праворуч перед наметом на троні зображений цар Кір у короні, який простяг ліву руку із скіпетром до князя Шешбаццара. Біля підніжжя трону — коштовний посуд із скарбів єрусалимських. Ліворуч — постать хранителя скарбів Мітре-

¹⁸ У інших виданнях Біблії це «Третя книга Царств».

дата у тюрбані на голові, який показує пальцем правиці на коштовний посуд. Поруч з ним — юдейський князь Шешбацар, який схилився перед царем. Угорі під рамкою в межах зображення у два рядки текст: *Вся царства земная даде мнѣ Гдѣ Бгѣ небейный, и Тои повеле/аѣ ми дасозиждѣ ему домѣ во Иерусалимѣ ижево Іуден.*

Стан дошки задовільний: у горішньому і правому краях є незначні тріщинки.

Зображена сцена є ілюстрацією до «Книги Ездри» (Езд. 1).

Літ.: Запаско. — С. 223; Запаско, Ісаєвич. — № 2038; Попов. — С. 65; Степовик. Графіка. — С. 97. Інв. № 283/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

80. Будівництво Божого храму в Єрусалимі за наказом Кіра. [Не пізніше 1779 р.].

Ілюстрація до книги: Біблія. — Київ, друкарня лаври, 1779.

Штихель. 9,5×15,2; 10,7×16,5.

На дошці горизонтального прямокутного формату в центрі композиції зображено на повний зріст постать пророка Ездри. За ним — дім Божий у вигляді багатого триповерхового палацу. Праворуч від постаті пророка на дальньому плані зображено групу будівельників, які працюють на риштуваннях стіни храму. Пророк Ездра, вказуючи жестом правиці на працюючих будівельників, звертається до Бога з молитвою. З вуст пророка до трикутника з монограмою (символ Св. Трійці) спрямовано два рядки тексту: *Ѡ тебе повѣда и Ѡ тебе премѣдрость / и твоя слава и азъ рабѣ твои.* Ліворуч від постаті пророка зображено жертвник у вигляді масивної круглої колони на високій базі. Від сяючого диска з трикутником всередині, що зображений над густою хмарою у лівому горішньому куті, на пророка Ездру спрямовані промені саява.

Стан дошки добрий.

Зображена сцена є ілюстрацією до «Другої книги Ездри» (2 Езд. 7).

Літ.: Запаско, Ісаєвич. — № 2960; Попов. — С. 65.

Інв. № 328/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

81. Янгол Рафаїл і Товія. [Не пізніше 1779 р.]. Ілюстрація до книги: Біблія. — Київ, друкарня лаври, 1779.

Штихель. 9,7×15,7; 11×17.

На дошці горизонтального прямокутного формату зображено два епізоди з історії чудесного зцілення ізраїльтянина Товита. На першому плані композиції — сцена чудесного вилову риби Товією, сином Товита, у річці Тигр. Поряд з Товією — янгол Рафаїл, який супроводжував його до Мідії під ім'ям Азарії. На другому плані, праворуч зображено сцену, що, за хронологією подій, передує першій, — кам'яний арковий міст через річку, на якому стоять янгол Рафаїл і Товія. Янгол лівою рукою показує Товії на рибу у воді, за допомогою якої він може вилікувати від сліпоті свого батька. Ліворуч від янгола Рафаїла зображений собака — вірний супутник Товії. В обох сценах янгол зображений з посохом в одязі людини, але з крилами. На другому та дальньому планах композиції зображено великі дерева (ліворуч), високі гори та архітектурні споруди з мурованими стінами та вежами (в центрі і праворуч).

Стан дошки задовільний; угорі та збоку кілька незначних тріщин, посередині угорі праворуч глибока тріщина.

Зображені сцени є ілюстрацією до «Книги Товита» (Тов. 6: 1—9).

Літ.: Запаско, Ісаєвич. — № 2960; Попов. — С. 65.

Інв. № 329/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

82. Юдіф кладе голову Олоферна у мішок. [Не пізніше 1779 р.]. Ілюстрація до книги: Біблія. — Київ, друкарня лаври, 1779.

Офорт, штихель. 9,3 × 15; 11 × 16.

На дошці горизонтального прямокутного формату, ліворуч, біля входу до великого намету, зображено Юдіф у розкішній сукні, яка кладе голову вбитого нею Олоферна у мішок, що тримає її служниця (її постать зображена в меншому масштабі праворуч). Ліворуч, позаду постаті Юдіфі, зображено відкритий вхід до намету, через який видно частину ложа, на якому зображено оголене тіло грізного воєначальника з віттятою головою. Біля ніг Юдіфі — руків'я меча, що лежить на землі. У правій частині композиції зображено сцени, що ілюструють події, які відбувалися раніше: воїна зі списом біля намета, праворуч — коня, далі — двох воїнів, що сплять; у правому краї композиції — напівоголену постать Юдіфі та її служницю, які прокрадаються повз вартових до намета Олоферна. На дальньому плані правої частини композиції зображено арбу, запряжену верблюдом, високі кам'яні будинки, далі — густе розлоге дерево.

Стан дошки добрий.

Зображена сцена є ілюстрацією до «Книги Юдіф» (Юдіф 11: 10).

Літ.: Запаско, Ісаєвич. — № 2960; Попов. — С. 65.

Інв. № 346/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

83. Високе підвищення Мордехая. Загибель Гамана. [Не пізніше 1779 р.]. Ілюстрація до книги: Біблія. — Київ, друкарня лаври, 1779.

Штихель. 9,5 × 15,7; 10,8 × 16,9.

На дошці горизонтального прямокутного формату зображено сцену відзначення Мордехая царськими почестями. В центрі композиції на високому розкішному троні сидить цар Ахашверош [Артаксеркс] в багатих одечах, в короні і скіпетром у правиці. Ліворуч за тронем зображено групу озброєних охоронців. Біля підніжжя трону сидять двоє наближених до царя придворних. Перед царем Ахашверошем зображено Гамана, який вклоняється царю. Цар простягає корону Гаману, аби він відзначив царськими почестями Мордехая. За Гаманом зображені три жіночі постаті. Праворуч, через широкий арковий отвір розкішного царського палацу, на другому плані зображено Мордехая на коні, у короні і царському вбранні, і поруч з ним янгола. Углибині, у горішній правій частині композиції зображено подвір'я Гамана і натовп людей біля шибилиці, на якій висить тіло Гамана, страченого за наказом царя.

Стан дошки добрий.

Зображена сцена є ілюстрацією до «Книги Естер» (Ест. 6: 10, 11; 7: 10).

Літ.: Запаско, Ісаєвич. — № 2960; Попов. — С. 65.

Інв. № 330/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

84. Йовові приятелі. [1756—1758].

Ілюстрація до книги: Біблія. — Київ, друкарня лаври, 1758.

Офорт, штихель. 9,6×15,2; 10,6×15,7.

На дошці горизонтального прямокутного формату зображено історію відвідування Йова його друзями Еліфазом теманянином, Біддадом шух'янином та Цофаром нааматянином. Ліворуч зображено напівлежачого хворого Йова, який притулився спиною до стіни зруйнованого палацу. Перед Йовом його друзі, яким він скаржиться на свої страждання. В центрі композиції на передньому плані зображено Еліфаза у глибокому поклоні до Йова. За ним, трохи праворуч — чоловіка на повний зріст, який притулив руки до грудей і в емоційному пориві співчуття стражданням Йова готовий зірвати з себе одяг. В центрі угорі — зображення символу Святої Трійці. В межах композиції, ліворуч від Йова, награвіровано сім рядків тексту: *Вѣмъ яко присносущєнь єсть / иже имать искупити / мя на зѣмли воскресити / кожу терпящую сѧ / от Господа во ми сѧ со / вершилася Іовъ 19 с. 25 и 26.*

Стан дошки незадовільний: правий край, де зображено постать Цофара нааматянина, втрачений; по нижньому краю дошка має вертикальні глибокі тріщини.

Зображена сцена є ілюстрацією до «Книги Йова» (Іов 2: 11, 12).

Літ.: Запаско, Ісаєвич. — № 2960; Попов. — С. 65.

Інв. № 284/1.

У фондах НБУВ зберігається відбиток.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

85. Цар Давид пише псалми. [Не пізніше 1779 р.]. Ілюстрація до книги: Біблія. — Київ, друкарня лаври, 1779.

Штихель. 9,8×15,7; 10,7×16,7.

На дошці горизонтального прямокутного формату на передньому плані ліворуч, на тлі пишної завіси з важкої тканини зображено царя Давида. Цар сидить біля столу, спершись підборіддям на ліву руку, в якій тримає гусяче перо. Перед ним на столі, вкритому скатертиною з коштовної тканини, стоїть каламар і лежить розгорнута книга з текстом: *Безвѣстї / ная ит / айная / Премѣ: / твоея / явил / ми / еси.* Правицею цар Давид вказує на гуслі, зображені у лівому нижньому куті композиції. В центрі композиції на передньому плані на підлозі біля столу лежать дві книги; у правому нижньому куті — великий жбан. Праворуч від царя, на другому плані, зображено натовп народу. В центрі натовпу — постать священика, ліворуч зображено чоловіка, який тримає козла, праворуч — постать ще одного чоловіка, який тримає жертвну вівцю, і далі праворуч — постать жінки з глеком на голові. Угорі у правому куті зображено густу хмару, а ліворуч від неї, у сонячному диску — трикутник з монограмою (**О / ДО / YOS**). Від сонячного диска на царя Давида спрямовані промені.

Стан дошки добрий.

Зображена сцена є ілюстрацією до «Книги Псалмів».

Літ.: Запаско, Ісаєвич. — № 2960; Попов. — С. 65.

Інв. № 331/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

86. Заставка до «Книги Приповістей Соломонових». [1756—1758]. Ілюстрація до книги: Біблія. — Київ, друкарня лаври, 1758.

Офорт, штихель. 9,4×15,4; 11×16,8.

На дошці горизонтального прямокутного формату награвіровано багатофігурну композицію. В центрі композиції зображено священика, праворуч від нього — шестистовпна купольна ротонда, ліворуч — ваза на постаменті. У правій руці він тримає розгорнутий сувій з текстом: **Оста / вите / безу / мие и / живи / будете**. Позаду постаті священика — група з шести постатей. На передньому плані, праворуч від ротонди — три постаті на чолі із священиком, який лівою рукою тримає розгорнутий сувій з текстом: **Взы / щите / разума да по / жінете**. У лівому нижньому куті — зображено чотири жіночі постаті. Крайня права з них, яка притискає до себе дитину, стоїть на колінах і простягає правицю до центральної групи. Майже усю праву частину композиції заповнює купольна ротонда, в середині якої зображено жертovníк, вкритий катасаркою та індітією¹⁹. На жертovníку лежить круглий буханець хліба. Угорі, трохи ліворуч від центральної вісі зображено трикутник з монограмою, від якого на жертovníк спрямовані промені і рядок тексту: **Приидите ядите мои Хлѣбъ**.

Стан дошки задовільний: по краях незначні тріщини.

Літ.: Запаско. — С. 223; Запаско, Ісаєвич. — № 2038; Попов. — С. 65; Степовик. Графіка. — С. 97.

ІНВ. № 285/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

87. Марнога усе! [1756—1758]. Ілюстрація до книги: Біблія. — Київ, друкарня лаври, 1758.

Офорт, штихель. $9,6 \times 15,5$; $11 \times 17,2$.

На дошці горизонтального прямокутного формату зображено постать царя Еклезіяста у короні, із скіпетром у правій руці. Праворуч — мури і вежі града Єрусалима, на їхньому тлі — постать селянина, який засіває зоране поле. На середньому плані, ліворуч від царя, за парканом, зображено поле й орача, який йде за плугом, поганяючи бика. У лівій руці цар тримає розгорнутий сувій з текстом: **С҃УЕТА / С҃УЕІС҃ТВИИ / ВСЯЧЕСКАЯ / С҃УЕТА**.

Стан дошки задовільний: по краях долішньої частини — незначні тріщини.

Зображена сцена є ілюстрацією до «Книги Еклезіястової» (Екл. 1: 1–3).

Літ.: Запаско. — С. 223; Запаско, Ісаєвич. — № 2038; Попов. — С. 65; Степовик. Графіка. — С. 97.

ИВБ. № 286/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

88. Пісня над піснями. [1756—1758]. Ілюстрація до книги: Біблія. — Київ, друкарня лаври, 1779.

Офорт, штихель. $9,3 \times 15,7$; $10 \times 15,8$.

На дошці горизонтального прямокутного формату зображено сцену проповіді царя Соломона. Праворуч на хмарі, що стелється над землею, зображена на повний зріст постать царя Соломона, який красномовним жестом звертається до групи з чотирьох жінок (дружини царя Соломона?), зображених на передньому плані лівої частини композиції. Жінка, зображена ближче до центру композиції, стоїть на одному коліні й простягає руки до царя Соломона. З її вуст спрямований до царя рядок тексту: **Далобжеть мя лобзаніємъ устъ своїхъ.** У хмарах зображено херувимів: чотири — угорі ліворуч над жінками, два — за спиною царя.

¹⁹ Катасарка (катасаркос), індітія — нижній та верхній покров жертovníка.

Стан дошки добрий.

Зображена композиція є ілюстрацією до «Книги Пісня над піснями» (Пісн. 1: 2).

Літ.: Запаско. — С. 223; Запаско, Ісаєвич. — № 2038; Попов. — С. 65; Степовик. Графіка. — С. 97. Інв. № 287/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

89. Соломон прорікає свої приповіді. [Не пізніше 1779 р.]. Ілюстрація до книги: Біблія. — Київ, друкарня лаври, 1779.

Штихель. 9,5×15,2; 10,7×16,8.

На дошці горизонтального прямокутного формату зображено круглу альтанку, де цар Соломон прорікає свої приповіді. Широкий вхід до альтанки фланкують дві чотиригранні колони; невисока масивна огорожа сформована баясинами та перилами. Над альтанкою зображена завіса з важкої тканини, яка утворює щось подібне до шатра. Підібрана у двох місцях (ближче до центру) шнурами, прикрашеними китицями, завіса за колонами спадає на балюстраду. Всередині альтанки — стіл, вкритий скатертиною, підшитою торочкою. В центрі композиції зображена велична постать царя Соломона, який правицею тримає терези, а лівою рукою — розгорнутий сувій з текстом: **Возлюб / те прав / дү сүдя / цій Зем / лю И п / рочая**. Позаду царя за столом сидять троє чоловіків (один ліворуч і двоє праворуч), а по обидва боки столу зображено три постаті ліворуч і дві — праворуч. Симетрична композиція відзначається добре продуманою режисурою розташування персонажів у замкненому просторі, пози і жести яких виразно демонструють реакцію на слова царя Соломона.

Стан дошки добрий.

Зображена сцена є ілюстрацією до «Книги приповістей Соломонових».

Літ.: Запаско, Ісаєвич. — № 2960; Попов. — С. 65.

Інв. № 332/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

90. Навчайтеся мудрости й розуму. [1756—1758]. Ілюстрація до книги: Біблія. — Київ, друкарня лаври, 1758.

Офорт, штихель. 9,8×15,5; 11×16,5.

На дошці горизонтального прямокутного формату зображено покої царського палацу. Посередині на стільці з високою спинкою сидить цар Соломон, спершися ліктем лівої руки на стіл. Він характерним жестом піднятої правиці підсилює слова, з якими звертається до своїх домочадців, котрі емоційно реагують на почуте. Ця компактна група з шести домочадців, зображених у різних позах, утворює праву частину центрального композиційного трикутника. Ліворуч від царя на столі лежить розгорнутий сувій з текстом: **Иене отца / послушайте / чада исице / творите да / спасетесь**. Позаду стола, біля спинки стільця, на якому сидить цар, зображено жінку, що уважно його слухає. У правому горішньому куті через широкий віконний отвір видно башти і мурі міста Єрусалима.

Стан дошки добрий.

Зображена сцена є ілюстрацією до «Книги Приповістей Соломонових» (Пр. 4: 1).

Літ.: Запаско. — С. 223; Запаско, Ісаєвич. — № 2038; Попов. — С. 65; Степовик. Графіка. — С. 97.

Інв. № 288/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

91. Нове доручення Ісаї. [1756—1758]. Ілюстрація до книги: Біблія. — Київ, друкарня лаври, 1758.

Офорт, штихель. 9,4×15,5; 11×17.

На дошці горизонтального прямокутного формату угорі ліворуч зображено сцену видіння пророкові Ісаї у храмі. Праворуч від центральної вісі композиції зображено перед жертovníком постать пророка Ісаї, який став на одне коліно і у молитовному екстазі притиснув руки до грудей. Динамічний рух його спрямований до Бога Саваофа, який явився йому на хмарах в оточенні янголів та шестикрилих серафимів. Від Бога розходить сяйво, а з його вуст виходить рядок тексту, спрямований до пророка: **Кого пошлю и кто пойдеѣтъ к людемъ.** А з вуст Ісаї у протилежному напрямку, як відповідь на слова Бога, також виходить рядок тексту: **Се азъ есмъ послѣ мя.** По колу саява, що розходить ся від Бога, розміщені написи: **Савасоѣ** (ліворуч); **Сѣѣ / Сѣѣ / Сѣѣ** (праворуч).

Стан дошки добрий.

Зображена сцена є ілюстрацією до «Книги пророка Ісаї» (Іс. 6: 8—9).

Літ.: Запаско, Ісаєвич. — № 2960; Попов. — С. 65; Ровинский. Граверы (1895). — С. 373.

Інв. № 289/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

92. Покликання Єремїї. [Не пізніше 1779 р.]. Ілюстрація до книги: Біблія. — Київ, друкарня лаври, 1779.

Штихель. 9,8×15,8; 11×16,8.

Унизу у лівому куті в межах зображення награвіровано авторський підпис: **ЯК.**

На дошці горизонтального прямокутного формату в центрі композиції на передньому плані зображено на повний зріст у широкому плащі пророка Єремїю, який стоїть, спершися лівою рукою на масивну кам'яну брилу. Праворуч від нього на другому плані зображені величні палаци і храми Єрусалима. Лівий горішній кут композиції містить зображення величезного, овальної форми сонця, променями якого осяяна фортеця на хмарах²⁰. З-за густої великої хмари над Єрусалимом Господь простягнув Свою руку до Пророка; вище награвіровано рядок тексту: **Седа Словеса Моя воуѣѣ Твоя.**

Стан дошки добрий.

Зображена сцена є ілюстрацією до «Книги пророка Єремїї» (Єр. 1: 9, 18).

Літ.: Запаско, Ісаєвич. — № 2960; Попов. — С. 65.

Інв. № 333/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

93. Плач за зруйнованим Єрусалимом. [1756—1758]. Ілюстрація до книги: Біблія. — Київ, друкарня лаври, 1758.

Офорт, штихель. 9,7×15,3; 11×16,6.

На дошці горизонтального прямокутного формату праворуч зображено святого Єремїю на високому пагорбі. Пророк Єремїя сидить, спершися на ліву руку, а правицю у розпачі простягнув до неба. Унизу ліворуч під пагорбом — тіла загиблих двох жінок і дитини. На дальньому плані — палаючий Єрусалим.

²⁰ Зображення фортеці є ілюстрацією «Книги пророка Єремїї»: «Бо Я ось сьогодні поставив тебе містом твердинним, і залізним стовпом, і мідяними мурами проти всієї цієї землі, проти царів Юди, проти його князів, проти його священиків та проти народу цієї землі» (1: 18).

Стан дошки добрий.

Зображена сцена є ілюстрацією до «Книги плач Єремії» (Єр. 1).

Літ.: Запаско. — С. 223; Запаско, Ісаєвич. — № 2038; Попов. — С. 65; Степовик. Графіка. — С. 97. Інв. № 290/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

94. Пророцтво Баруха. [Не пізніше 1779 р.]. Ілюстрація до книги: Біблія. — Київ, друкарня лаври, 1779.

Офорт, штихель. 9,6×15,5; 10,5×16,3.

На дошці горизонтальної прямокутної форми в центрі композиції зображено на повний зріст пророка Баруха, який, спершись на парапет, тримає розгорнуту до глядача розкриту книгу з текстом: *Совле / щите / Іерѡса / лиме / ризы пла / чев / ныя Іо / злоб / ления тво / его.* (Єрусалиме! Зніми з себе одіж плачу й озлоблення й вдягнися у красу слави від Бога навіки! Гл. 5, в. 1). Вказуючи пальцем правиці на текст у книзі, пророк звертається до царя Юдейського Іехонії, сина Іоакимова. Цар зображений у короні з розведеними руками. Біля Іехонії — дві жінки і дитина. У лівому горішньому куті крізь отвір стіни, праворуч від спадаючої завіси, видно частину будівлі царського палацу. Праворуч від пророка Баруха, на другому плані, за межами палацу зображено натовп людей, які слухають його промову. На дальньому плані, за пологим пагорбом видно гостроверхі храми та високі муровані вежі Вавилона.

Стан дошки добрий.

Зображена сцена є ілюстрацією до «Книги пророка Баруха»: «І прочитав Барух слова цієї книги вголос Іехонії, синові Іоакимову, цареві Юдейському» (1: 3).

Літ.: Запаско, Ісаєвич. — № 2960; Попов. — С. 65.

Інв. № 334/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

95. Видіння Господньої слави. [Не пізніше 1779 р.]. Ілюстрація до книги: Біблія. — Київ, друкарня лаври, 1779.

Штихель. 9,7×15,7; 10,5×16,3.

У нижній частині дошки у лівому куті в межах зображення награвіровано авторський підпис: **Я: К:.**

На дошці горизонтального прямокутного формату зображено сцену видіння Єзекіїлю у халдейському краї на річці Кевар. На першому плані композиції, трохи ліворуч від центру, зображено крупним планом постать пророка Єзекіїля, який вказує правицею на видіння, що з'явилося у небі: велику хмару, вогонь і сіяння навкруги нього та чотирьох звіроподібних істот. Кожна з них має тіло, чотири крила і чотири обличчя (на гравюрі видно по три обличчя — одне обличчя людини у фас та два звіриних у профіль)²¹. Праворуч і ліворуч від дивних тварин по два колеса в колесі, на обіддях яких зображено багато очей. Ліворуч від пророка зображено трьох жінок і двох чоловіків, зачарованих дивовижним видінням. Праворуч від Єзекіїля на дальньому плані — натовп людей, які розташувалися на протилежному березі ріки Кевар. На обрії видно високі гори. Угорі посередині в межах зображення награвіровано текст: **Є: Пророкъ Єзекїиль.**

²¹ У книзі Пророка Єзекіїля згадуються подоби обличчя людини, лева, тельця та орла (Єзек. 1: 10).

Стан дошки добрий.

Зображена сцена є ілюстрацією до «Книги пророка Єзекиїля» (Єзек. 1: 4—28).

Літ.: Запаско, Ісаєвич. — № 2960; Попов. — С. 65.

Інв. № 335/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

96. Даниїл розв'язує царів сон. [1756—1758]. Ілюстрація до книги: Біблія. — Київ, друкарня лаври, 1758.

Офорт, штихель. 9,7×15,3; 11×16,6.

На дошці горизонтальної прямокутної форми зображено інтер'єр царського палацу. За столом, заставленим багатим посудом, сидить цар Навуходоносор у короні в оточенні своїх придворних. У центрі композиції перед бенкетним столом, спиною до глядача зображено постать пророка Даниїла. Святий дивиться на царя, який сидить праворуч, і рукою вказує на знамення Господнє. На передньому плані композиції зображено великі жбани й різноманітний посуд, що стоїть на підлозі.

Стан дошки задовільний: у нижньому лівому та горішньому правому кутах невеликі глибокі тріщини.

Зображена сцена є ілюстрацією до «Книги пророка Даниїла» (Дан. 2: 25—35).

Навуходоносор (604—562/561 до н. е.) — вавилонський цар. 586 р. до н. е. зруйнував Єрусалим, збудував у Вавілоні палаци, храми і знамениті «Сади Семіраміди».

Літ.: Запаско. — С. 223; Запаско, Ісаєвич. — № 2038; Попов. — С. 65; Степовик. Графіка. — С. 97.

Інв. № 291/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

97. Гріхи Ізраїля. [1756—1758]. Ілюстрація до книги: Біблія. — Київ, друкарня лаври, 1758.

Офорт, штихель. 9,4×15,2; 10×16,4.

На дошці горизонтальної прямокутної форми в центрі композиції зображено на повний зріст пророка Осію, який простяг правицю до неба, а лівою рукою тримає розгорнутий сувій з текстом: *Судъ Гдѣви къ / живущимъ на / земли зане / не есть исти / ны, ни милости / ни вѣдѣнія / Бжїя на земли / клятва и лжа / и убійство, И / татба Осїи / Гл. ѿд.* Постать пророка зображена на тлі пагорбів. У правому горішньому куті композиції на дальньому плані — двоярусна ротонда та постаті біля неї. На передньому плані композиції, праворуч — четверо людей, які лежать на землі. Ліворуч на другому плані зображено поганський жертовник, поруч на постаменті — скульптуру поганського ідола, біля його ніг — орла. За постаттю Осії праворуч і ліворуч клубочаться густі хмари. Над головою пророка зображено трикутник з монограмою в середині, від якого розходиться саяво.

Стан дошки задовільний: по горішньому краю незначні тріщини.

Зображена сцена є ілюстрацією до «Книги пророка Осії» (Ос. 4).

Літ.: Запаско. — С. 223; Запаско, Ісаєвич. — № 2038; Попов. — С. 65; Степовик. Графіка. — С. 97.

Інв. № 292/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

98. Пророцтво про загибель Едома. [Не пізніше 1779 р.]. Ілюстрація до книги: Біблія. — Київ, друкарня лаври, 1779.

Штихель. 9,7×15,6; 10,8×16,6.

На дошці горизонтального прямокутного формату в центрі композиції зображено на повний зріст пророка Овдія, який тримає у руках розгорнутий сувій з текстом: **Въ горѣ Сионѣ / Бѹдетъ спасѣніе ѿ / бѹдетъ свѣта.** Ліворуч від пророка на другому плані на вершині високої гори зображено замок, з високих стін якого падають люди. Біля підніжжя гори — укріплене високими мурами та вежами місто Едом. Праворуч від пророка Овдія — гора Сион, на вершині якої розташувалася укріплена високими вежами і мурами фортеця. На передньому плані композиції, праворуч і ліворуч від постаті пророка, зображені порослі серед каміння квіти й кущики з соковитим стеблами. Угорі посередині в межах зображення награвіровано текст: **С: Пророкъ Овдій.**

Стан дошки добрий.

Зображена сцена є ілюстрацією до «Книги пророка Овдія» (Овд. 1: 4, 17).

На розгорнутому сувої процитовано слова з глави 1, вірш 17.

Літ.: Запаско, Ісаєвич. — № 2960; Попов. — С. 65.

Інв. № 336/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

99. Майбутнє царство Месії. [1756—1758]. Ілюстрація до книги: Біблія. — Київ, друкарня лаври, 1758.

Офорт, штихель. 9,3×15,3; 10,2×16,4.

На дошці горизонтального прямокутного формату зображено Дом Господній на горі Сион. На передньому плані композиції біля підніжжя гори зображено на колінах, у молитовних позах групу людей, які символізують численні народи майбутнього царства Месії. З вуст шістьох із цієї групи в напрямку Дому Господнього спрямований рядок тексту: **Слово Гдне изъ Іерусалима / Поидѣти по сѣзямъ его / Въ домъ Бѣа Іаковля / Прїдїте въздемъ нагорѣ Гдню / Покажѣтъ намъ пѹть его / Яко о оно на изидѣтъ законъ.**

Ліворуч, на другому плані, за підніжжям гори зображено групу людей з піднятими вгору руками.

Стан дошки задовільний: по горішньому краю посередині незначна тріщина.

Зображена сцена є ілюстрацією до «Книги пророка Михея» (Мих. 4).

Літ.: Запаско. — С. 223; Запаско, Ісаєвич. — № 2038; Попов. — С. 65; Степовик. Графіка. — С. 97.

Інв. № 293/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

100. Благовістія пророкові Науму. [Не пізніше 1779 р.]. Ілюстрація до книги: Біблія. — Київ, друкарня лаври, 1779.

Штихель. 9,6×15,2; 10,3×16,3.

На дошці горизонтального прямокутного формату ліворуч від центру композиції зображено на повний зріст елкошейця Наума, який стоїть на високому пагорбі. Пальцем лівої руки він вказує на місто Ніневію, розташоване у долині, а правицею тримає масивний камінь (скрижалі?), на гладкій поверхні якого карбований текст: **Се нагорахъ / ѿги бѣа / говѣсѹ / ющаго възвѣща / ющаго мѣ / рѣ.** На другому плані композиції зображено гори. В долині, перед мурами міста зображено багатолюдний натовп. На дальньому плані, праворуч на високій горі — постать Господа у сѣйві, який прорікає загибель Ніневії.

Стан дошки добрий.

Зображена сцена є ілюстрацією «Книги пророка Наума» (Наум 1).

На розгорнутому сувої процитовано слова з глави 2, вірш 1.

Літ.: Запаско, Ісаєвич. — № 2960; Попов. — С. 65.

Інв. № 337/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

101. Відповідь Господа. [Не пізніше 1779 р.]. Ілюстрація до книги: Біблія. — Київ, друкарня лаври, 1779.

Штихель. 9,2×15,2; 10,3×16,3.

На дошці горизонтального прямокутного формату в центрі композиції зображено на повний зріст пророка Авакума, який стоїть на залишку стіни (в біблійному тексті на вежі) з великих гладкотесаних каменів. За ним купольна ротонда й величні споруди палацу. Правицею пророк підтримує, поставлену на край стіни розгорнуту до глядача розкриту книгу²² з текстом: *Праве / дникъ / мой от / вьры / живъ / буде / ть*. Згори праворуч і по діагоналі по променях з неба у вуста пророка спрямований рядок тексту: *Напиши видѣнїя явлѣ на дски*; з правого горішнього кута, де зображено величезного жука на дереві, у бік пророка спрямовано три рядки тексту: *Улють сози / дающеу градѣ / кровми*. Ліворуч від постаті пророка на передньому плані зображена стіна з високим арковим отвором, фланкованим попарованими круглими стовпами з капітелями композитного ордеру, що несуть на собі профільований карниз споруди.

Стан дошки добрий.

Зображена композиція є ілюстрацією до «Книги пророка Авакума» (Ав. 2).

Тексти, награвіровані в межах зображення, є цитатами з «Книги пророка Авакума»: на розвороті книги — глава 2, вірш 4; рядок тексту, спрямований до вуст пророка, — глава 2, вірш 2; три рядки тексту, спрямовані в бік пророка, — глава 2, вірш 12.

Літ.: Запаско, Ісаєвич. — № 2960; Попов. — С. 65.

Інв. № 338/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

102. Господь замилосердився над Єрусалимом. [Не пізніше 1779 р.]. Ілюстрація до книги: Біблія. — Київ, друкарня лаври, 1779.

Штихель. 9,3×15,3; 10,4×16,2.

На дошці горизонтального прямокутного формату ліворуч зображено масивний кам'яний мур із вежею. Праворуч, у широкому арковому отворі — динамічна постать пророка Софонії у просторому плащі. Через отвір видно величні монументальні споруди Єрусалима. Лівою рукою пророк спирається на зовнішній бік стіни, а праву руку простяг до людей, які веселяться на пагорбах перед мурами міста. З вуст пророка у бік міста та людей спрямований рядок тексту: *Веселися о Ть всего сердца Твоего дщи Иерусалима*. Над містом у хмарах зображено неправильної овальної форми сонце з монограмою всередині. Від сонця розходяться промені. Зображена в композиції архітектура відзначається суворою гармонією монументальних форм.

Стан дошки добрий.

²² У «Книзі пророка Авакума» Господь повелів: «напиши видіння і поясни на таблицях [скрижальях], щоб читач його легко читав» (Ав. 2: 2).

Зображена композиція є ілюстрацією до книги «Книги пророка Софонії» (глава 3).
Награвірований текст є цитатою з «Книги пророка Софонії» (Соф. 3: 14).

Літ.: Запаско, Ісаєвич. — № 2960; Попов. — С. 65.

Інв. № 339/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

103. Слава майбутнього Божого храму. [1756—1758]. Ілюстрація до книги: Біблія. — Київ, друкарня лаври, 1758.

Офорт, штихель. 9,5×15,3; 10,7×16.

На дошці горизонтальної прямокутної форми на тлі величної споруди палацу зображено багатофігурну сцену. Праворуч, на повний зріст — постать пророка Огія, який вказує перстом на храм. Ліворуч зображені намісник Юдеї Зоровавель та великий священник (первосвященик) Ісус із коштовний сосудом, до яких пророк Огія звертається із словом Господнім, закликаючи юдеїв старанно працювати над будівництвом другого храму Єрусалимського. Від вуст пророка в бік правителя та ієрея спрямовані три рядки тексту: *Велія буде́ть слава хра́ма / сего послѣдняя паче пер / выя*. Центральний простір композиції заповнений зображеннями людей, які принесли свої пожертвування на будівництво храму. Ліворуч, на передньому плані композиції зображено біля ніг правителя коштовний посуд.

Стан дошки добрий.

Зображена сцена є ілюстрацією до «Книги пророка Огія» (Ог. 2: 1—9).

Літ.: Запаско. — С. 223; Запаско, Ісаєвич. — № 2038; Попов. — С. 65; Степовик. Графіка. — С. 97.

Інв. № 294/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

104. Слава майбутнього Божого храму. [Не пізніше 1779 р.]. Ілюстрація до книги: Біблія. — Київ, друкарня лаври, 1779.

Штихель. 9,5×15,5; 10,6×16,8.

На дошці горизонтальної прямокутної форми на тлі величної споруди палацу зображено багатофігурну сцену. Праворуч, на повний зріст — постать пророка Огія, який вказує перстом на храм. Ліворуч зображені намісник Юдеї Зоровавель та великий священник (первосвященик) Ісус із коштовний сосудом, до яких пророк Огія звертається із словом Господнім, закликаючи юдеїв старанно працювати над будівництвом другого храму Єрусалимського. Від вуст пророка в бік правителя та ієрея спрямовані три рядки тексту: *Велія буде́ть слава Хра́ма / сего послѣдняя паче пер / выя*. Центральний простір композиції заповнений зображеннями людей, які принесли свої пожертвування на будівництво храму. Ліворуч, на передньому плані композиції зображено біля ніг правителя коштовний посуд.

Стан дошки добрий.

Зображена сцена є ілюстрацією до «Книги пророка Огія» (Ог. 2).

Награвірований текст є цитатою з «Книги пророка Огія» (Ог. 2: 9).

Зображена композиція лише незначними деталями відрізняється від композиції дошки, описаної в каталозі під № 103.

Літ.: Запаско, Ісаєвич. — № 2960; Попов. — С. 65.

Інв. № 340/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

105. Видіння золотого світильника. [Не пізніше 1779 р.]. Ілюстрація до книги: Біблія. — Київ, друкарня лаври, 1779.

Штихель. 9,5×15,3; 10,6×16,3.

На дошці горизонтального прямокутного формату на фоні пейзажу в центрі композиції на передньому плані зображено дві оливи і між ними на високій тринозі вишуканої барокової форми світильник із сімома лампадами. Праворуч на повний зріст, у профіль зображено постать пророка Захарія, який вказує на світильник. З його вуст спрямований до янгола рядок тексту: **Что сѣтъ Сія**. Постать янгола зображена в лівій частині композиції, як і пророка, на повний зріст і у профіль. Правицею янгол вказує на небо, а лівою рукою на світильник. До нього з неба спрямовані чотири рядки тексту: **Невсилѣ велицѣй нивѣ / крѣпости новдѣсѣ мо / емѣ глаголетѣ Гдѣ / Вседержитель**. На другому плані композиції зображено порослий берег річки і високі пагорби на обрії.

Стан дошки добрий.

Зображена сцена є ілюстрацією до «Книги пророка Захарія» (Зах. 4: 4—6).

Літ.: Запаско, Ісаєвич. — № 2960; Попов. — С. 65.

Інв. № 341/1.

У фондах ВОРМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

106. Зійде Сонце Правди. [Не пізніше 1779 р.]. Ілюстрація до книги: Біблія. — Київ, друкарня лаври, 1779.

Штихель. 9,5×15,5; 11,1×16,8.

На дошці горизонтального прямокутного формату на передньому плані композиції ліворуч і праворуч зображено групи ізраїльтян, для яких за біблійним текстом «зійде Сонце Правди та лікування в променях його» (Книга пророка Малахії. Глава 4, вірш 2). Над обома групами клубочаться густі хмари. Ці хмари і компактні групи ізраїльтян утворюють куліси, які обрамляють епічний пейзаж з порослими деревами і травою пагорбами, що сягають обрії. Угорі посередині зображено сонце із схематично награвірованим жіночим обличчям — символ правди і зцілення. Від племенистого небесного світила розходяться промені, в яких напівколом награвіровано рядок тексту: **Возсіяетѣ вамѣ боящимся имени моего солнце правды**.

Стан дошки добрий.

Зображена сцена є ілюстрацією до «Книги пророка Малахії» (Мал. 4: 2).

Літ.: Запаско, Ісаєвич. — № 2960; Попов. — С. 65.

Інв. № 342/1.

У фондах ВОРМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

107. Перемога Олександра Македонського над перським царем Дарієм. [Не пізніше 1779 р.]. Ілюстрація до книги: Біблія. — Київ, друкарня лаври, 1779.

Штихель. 9,4×15,5; 10,7×16,6.

На дошці горизонтального прямокутного формату зображена багатофігурна батальна сцена — битва воїнів Олександра Македонського з військом перського царя Дарія. В центрі композиції зображено верхи на єдинорогу грецького царя, який із страшенною силою встромив спис у спину Дарія. Ліворуч від Олександра зображено грецького воїна, який добиває списом поверженого перського вершника. Увесь другий план композиції щільно заповнений зображеннями воїнів зі списками. На передньому плані композиції зображено на землі щит і спис (ліворуч) та щит, спис і жбан (праворуч).

Стан дошки добрий.

Зображена сцена є ілюстрацією до «Першої книги Маккавейської» (1 Мак. 1: 1).

Дарій III Кодоман (бл. 380—330 рр. до н. е.) — давньоперський цар (336—330 рр. до н. е.), останній з династії Ахеменідів. Зазнав поразки у битві з Олександром Македонським.

Олександр Македонський (356—323 до н. е.) — видатний полководець і державний діяч стародавнього світу. Цар Македонії (з 336 р. до н. е.).

Літ.: Запаско, Ісаєвич. — № 2960; Попов. — С. 65.

Інв. № 343/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

108. Видіння вершників у золотому вбранні. [Не пізніше 1779 р.]. Ілюстрація до книги: Біблія. — Київ, друкарня лаври, 1779.

Штихель. 9,7×15,7; 10,7×16,8.

На дошці горизонтального прямокутного формату на першому плані правої частини композиції зображено на хмарах вісім вершників із знаменами та луками. Зламавши опір загону вершників (зображений ліворуч), вони переслідують супротивника. На другому плані лівої частини композиції на пагорбі зображено військо, що відступає. Ліворуч на дальньому плані композиції за пагорбом видно місто за міцними мурами і вежами. У нижньому лівому куті композиції зображено на землі вбитого вершника у шоломі, з щитом і в лицарських обладунках. Над полем битви клубочаться густі хмари.

Стан дошки добрий.

Зображена сцена є ілюстрацією до «Другої книги Маккавейської» (2 Мак. 5: 2, 3).

Літ.: Запаско, Ісаєвич. — № 2960; Попов. — С. 65.

Інв. № 344/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

109. Пророк Ездра прислухається до слова Господнього. Ілюстрація до книги: Біблія. — Київ, друкарня лаври, 1779.

Штихель. 9,5×15,5; 11×16,8.

На дошці горизонтального прямокутного формату в центрі композиції зображено пророка Ездру, який підняв голову, прислухаючись до слова Господнього. Над постаттю пророка награвіроване його ім'я: **Ѧ Пророкъ Ѧздра:**. Погляд пророка спрямований до хмари, з якої йому явилася рука з чашею. Ліворуч композиція замкнена зображенням завіси з важкої тканини. Під завісою за столом, вкритим скатертиною, сидять троє чоловіків. Це — писарі, які заносять до книг слово Господнє про церкву юдейську і пришествя Месії, передане через пророка. У правій частині композиції зображено на повний зріст з книгами і гусячими перами двох чоловіків, які поспішають приєднатися до писарів і розпочати записувати пророцтва Ездри. Між пророком і писарями, зображеними праворуч від нього, відкривається краєвид з високими пагорбами, що сягають за обрій.

Стан дошки добрий.

Зображена композиція є ілюстрацією до «Третьої книги пророка Ездри».

Літ.: Запаско, Ісаєвич. — № 2960; Попов. — С. 65.

Інв. № 345/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

№№ 110—118. До книги «Біблія»²³.

110. Жертва мирна. [Друга половина XVIII ст.]. Ілюстрація до книги: Біблія.

Офорт, штихель. 9×14,5; 34,5×45.

Перша з дев'яти композицій, що ілюструє біблійний текст третьої глави «Третьої книги Мойсеевої: Левит», розміщена у горішньому ряду ліворуч. У центрі цієї композиції зображено жертвник. На першому плані ліворуч від жертвника — постать священика, який за велінням Бога поклав ліву руку на голову жертвовної вівці. Біля ніг священика — великий жертвний дзбан на тринозі. Над жертвником, на якому спалюється жертва, клубочиться густий дим. Праворуч від жертвника на передньому плані на тлі високого муру зображено синів Ааронових: двоє на колінах, поруч — чоловік, який тримає за мотузку козла (перший ряд), та вісім чоловіків (другий ряд). Угорі посередині текст: **Образѣ и стѣни служатъ нѣмѣхъ.**

Стан дошки добрий.

На звороті дошки штих невідомого майстра «Собор всіх святих». Друга половина XVIII ст. (Див. оп. № 291).

Зображена сцена є ілюстрацією до «Третьої книги Мойсеевої: Левит» (Лев. 3: 7, 8).

Літ.: Запаско, Ісаєвич. — № 3014; Попов. — С. 65.

Інв. № 347/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

111. Ізраїль мусить виконувати всі постанови [Господа]. [Друга половина XVIII ст.]. Ілюстрація до книги: Біблія.

Офорт, штихель. 9×14,5; 34,5×45

Друга з дев'яти композицій, що ілюструє біблійний текст четвертої глави «П'ятої книги Мойсеевої: Повторення закону», розміщена у горішньому ряду посередині. У правій частині цієї композиції зображено пророка Мойсея, який стоїть на невисокому пагорбі. Оточений синами Ізраїля, які сидять і стоять невеликими окремими групами, пророк за наказом Господа звертається до них із Його посланням. Ліворуч — група священиків, які, як й інші присутні, бурхливо реагують на слова Мойсея. На другому плані, за натовпом людей зображено огорожене парканом святилище, а на обрії — намети біля підніжжя високих гір. Угорі по краю дошки в межах зображення награвіровано один рядок тексту: **Пророка вамъ воздвигнетъ Господъ Бгъ вашъ ѿ братіи вашея якоже мене того послушайте.**

Стан дошки добрий.

На звороті дошки штих невідомого майстра «Собор всіх святих». Друга половина XVIII ст. (Див. оп. № 291).

Зображена сцена є ілюстрацією до «П'ятої книги Мойсеевої: Повторення закону» (Втор. 4).

Літ.: Запаско, Ісаєвич. — № 3014; Попов. — С. 65.

Інв. № 347/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

²³ Дев'ять гравюр з колекції НБУВ є копіями з ілюстрацій «Біблії» московського видання 1756 р. Усі вони награвіровані окремими композиціями, розміщеними (у три ряди по три у кожному) на лицевому боці дошки розміром 34,5×45 см. Вірогідно, дошку мали розрізати, аби друкувати гравюри у книзі. Але кліше гравюр залишилися не використаними, а згодом на звороті цієї дошки було награвіровано велику композицію «Собор всіх святих».

Третя з дев'яти композицій «Здобуття Єрихона», яка відтворює сцену обходу міста наказом Ісуса Навина, розміщена у горішньому ряду праворуч. Попереду зображеної десії — сім священиків з трубами; за священиками несуть ковчег і йдуть воїни. На цьому плані у горішньому лівому куті видно високи мури і вежі Єрихона. Угорі в межах зображення награвіровано текст: **Вѣрою стѣни: Іерихонски падошю:.**

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

П'ята з дев'яти композицій, що ілюструє біблійний текст сьомої глави «Другої книги Самуїлової», розміщена у середньому ряду посередині. Ліворуч на троні — цар Давид, увінчаний короною, тримає у лівій руці уквітчене берло. Біля ніг царя лежать гуслі. Ліворуч, за тронем, що встановлений на круглому двоступінчастому подіумі, зображено пишну завісу, що падає долу важкими банками. У правій частині композиції пророк Натан показує цареві розгорнутий сувій з текстом: *Сйце гл҃єтъ / Гдѣ всѣдѣр / житѣль* *Воз / ставлю сѣ / мя Твое по / тебѣ и ѹго / товаю цар / ство его / и ѹправлю / прѣтол его* *Дове / ка..* Праворуч за пророком Натаном простір композиції замикається зображен-

ням багатого палацу. Угорі посередині між двома великими густими хмарами награвіровано трикутник з монограмою у колі, від якого розходить ся сійво.

Стан дошки добрий.

На звороті дошки штих невідомого майстра «Собор всіх святих». Друга половина XVIII ст. (Див. оп. № 291).

Зображена сцена є ілюстрацією до «Другої книги Самуїлової (або Другої книги Царств)» (2 Цар. 7: 12, 13).

Літ.: Запаско, Ісаєвич. — № 3014; Попов. — С. 65.

Інв. № 347/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

115. Вёрнеться доля Ізраїлеві. [Друга половина XVIII ст.]. Ілюстрація до книги: Біблія.

Офорт, штихель. 9×14,5; 34,5×45.

Шоста з дев'яти композицій, що ілюструє біблійний текст дев'ятої глави «Книги пророка Амоса», розміщена у середньому ряду праворуч. В центрі цієї композиції на передньому плані зображено пророка Амоса, «що був між вівчарами з Текої». Пророк сидить за столом і записує у книгу слова Господа: **В той день / возствню / скиню / Давидовъ / падцѣ.** («Того дня Я поставлю упалу Давидову скиню»). На другому плані зображено сільський краєвид: праворуч — господарські будівлі, ліворуч — селянина, який жне серпом, і жінку за в'язанням снопів.

Стан дошки добрий.

На звороті дошки штих невідомого майстра «Собор всіх святих». Друга половина XVIII ст. (Див. оп. № 291).

Зображена сцена є ілюстрацією до «Книги пророка Амоса» (Ам. 9: 11).

Літ.: Запаско, Ісаєвич. — № 3014; Попов. — С. 65.

Інв. № 347/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

116. Видіння золотого світильника. [Друга половина XVIII ст.]. Ілюстрація до книги: Біблія.

Офорт, штихель. 9×14,5; 34,5×45.

Сьома з дев'яти композицій, що ілюструє біблійний текст четвертої глави «Книги пророка Захарія», розміщена у долішньому ряду ліворуч. В центрі цієї композиції на передньому плані зображено дві оливи, а між ними на високій тринозі вишуканої барокової форми — світильник з сімома лампадами. Праворуч від дерева зображено на повний зріст у профіль постать пророка Захарія, який вказує на світильник. З вуст пророка спрямований в бік янгола текст: **Что сѣя.** У лівій частині композиції зображено янгола на повний зріст у профіль. Правицею він вказує на небо, а лівою рукою — на світильник. До янгола з неба спрямовані чотири рядки тексту: **Несилѣ велицѣй нивѣ / крѣпости новдѣсѣ мо / емѣ глаголетѣ Гдѣ / Вседержитель.** («Не силою й не міццю, але тільки Моїм Духом, говорить Господь Саваоф»; глава 4 вірш 6). На другому плані композиції зображено порослий берег річки і на обрії високі пагорби.

Стан дошки добрий.

На звороті дошки штих невідомого майстра «Собор всіх святих». Друга половина XVIII ст. (Див. оп. № 291).

Зображена сцена є ілюстрацією до «Книги пророка Захарія» (Зах. 4).

Інв. № 347/1.

Літ.: Запаско, Ісаєвич. — № 3014; Попов. — С. 65.

У фондах ВОРМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

117. Покликання Єремії. [Друга половина XVIII ст.]. Ілюстрація до книги: Біблія.

Офорт, штихель. 9×14,5; 34,5×45.

Восьма з дев'яти композицій, що ілюструє біблійний текст першої глави «Книги пророка Єремії», розміщена у долішньому ряду посередині. На передньому плані цієї композиції в центрі зображено на повний зріст у широкому плащі пророка Єремію, який стоїть, спершись лівою рукою на масивну кам'яну брилу. До пророка з хмари простягнута рука Господня, над якою награвіровано в один рядок текст: *седа словеса моя воує Твоя*. На другому плані композиції зображено краєвид: праворуч — архітектурні споруди міста Єрусалим; ліворуч — вгорі, у хмарах, осяяна божественними променями фортеця, символ протистояння Єремії князям, священикам і народу.

Стан дошки добрий.

На звороті дошки штих невідомого майстра «Собор всіх святих». Друга половина XVIII ст. (Див. оп. № 291).

Зображена сцена є ілюстрацією до «Книги пророка Єремії» (Єр. 1: 9, 18).

Літ.: Запаско, Ісаєвич. — № 3014; Попов. — С. 65.

Інв. № 347/1.

У фондах ВОРМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

118. Господь замилосердився над Єрусалимом. [Друга половина XVIII ст.]. Ілюстрація до книги: Біблія.

Офорт, штихель. Офорт, штихель. 9×14,5; 34,5×45.

Дев'ять з дев'яти композицій, що ілюструє біблійний текст третьої глави «Книги пророка Софонії», розміщена у долішньому ряду праворуч. В центрі цієї композиції зображено на повний зріст у просторому плащі пророка Софонію, який стоїть у широкому арковому отворі масивної стіни з вежею. Лівою рукою пророк спирається на зовнішній бік стіни, а праву руку простягає до Єрусалима та натовпу, який веселиться на пагорбах перед мурами міста. З вуст пророка у бік міста та натовпу спрямований рядок тексту: *Веселися о́т всего сер́ца Твоего дщи Іеру́салима*. Над містом у хмарах зображено асиметричної овальної форми сонце з чотирма літерами [нерозбірливі] всередині. Від сонця розходяться промені. Зображена в композиції архітектура відзначається монументальними формами.

Стан дошки добрий.

На звороті дошки штих невідомого майстра «Собор всіх святих». Друга половина XVIII ст. (Див. оп. № 291).

Зображена сцена є ілюстрацією до «Книги пророка Софонії» (Соф. 3: 14).

Літ.: Запаско, Ісаєвич. — № 3014; Попов. — С. 65.

Інв. № 347/1.

У фондах ВОРМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

119. Собор Києво-Печерських святих. 1774.

Офорт, штихель. 41×35,2.

У нижній частині дошки унизу праворуч награвірована дата: 1774.

На дошці вертикального прямокутного формату награвіровано складну багатопігурну композицію із зображенням в центрі Успенського собору Києво-Печерської лаври з боку західного фасаду. Над банями собору — дугою текст: *СѦА СКІНІА БЖІА СЪ ЧЕЛОВѢКИ ЯП ГЛА ка:.* Вище над собором два янголи тримають у широкій різьбленій рамі образ Успіння Богоматері. Над іконою зображено Голуба-Святого Духа, від якого розходяться промені і клубочаться хмари. Праворуч і ліворуч від янголів — пагорби і печери з мощами печерських святих, позначені черепами. На передньому плані композиції симетрично, праворуч і ліворуч від собору, зображено 116 святих з написами у німбах: *П: Варлаамъ Трѣдолюб / П: Макарий / П: Бразмъ / П Никодимъ Просфорни / П: Сергій / П: Прохоръ Лободникъ / П: Спиридонъ Чѣдотво / П: Пѣсыножиге / П: Ондѣрій Молчаливый / П: Нектапій Послѣшивый / П: Оеодоръ / П: Іоанъ / П: Ялимпій Иконописецъ / П: Григорій Иконопис / П: Яреѣа Чѣдотворецъ / П: Бремѣа Прозорлив: / П: Матѣей Прозорливы / П: Ягапигъ Врачъ / П: Даміанъ Цѣлебникъ / П: Никонъ Сѣхій / П: Пиминъ / С: М: Іоанъ / П: Іоанъ Посникъ / П: Пименъ Постникъ / П: Оеофанъ Постникъ / П: Онисимъ Пѣсыножиге / П: Анастасій Диаконъ / П: Несторъ Летописецъ / Оеофанъ Затвѣникъ / Никита Затвѣникъ / Лаврентій Затворникъ / Ялексій Затворникъ / Бладій Затворни / Ісакій Затворникъ / П: Титъ Свещенникъ / П Оеодоръ / П: Василій / П: Пименъ Многоболѣзне / П: Матѣей Прозорливый / П Григорій Чѣдотворецъ / П: Марко Гробокопачел / П: Іма Мѣромецъ / П: Кѣкша / П Онисифоръ Исповѣдн / П: Лѣка Економъ Печерскій / П: Моисей Зринъ / П: Іоанъ Многострадалны / П: Свѣстратій Σ. В. М. Варвара / П: Авраамъ Ігѣменъ Печерс / П: Варлаамъ Ігѣменъ Печерскій / П: Никонъ Ігѣменъ Пече / П: Поликарпъ Ярхиманд / П: Никола Сѣтоша княз черниго / П: Σфремъ Бпѣкоп Переясловскій / П: Меркѣрій Бпѣкоп Смоленскій / П: Симонъ Епископъ Сѣждаалскій / Сѣѣ Хѣтов Мѣхѣанъ мѣрополѣ Киев (праворуч); П: Геронтій Конахистръ / П Леоцій Конахитръ Печ / П: Пиминъ Пѣтникъ / П: Яхѣла Диаконъ / П: Мѣтирій Диаконъ / П: Нестеръ Некнижны / П: Меркѣрій / П: Пафнѣтій Зѣворникъ / П: Лѣрѣтій Затворникъ / П: Софроній Зѣвѣникъ / П: Венѣаминъ / П: Захарій Пѣтникъ / П: Яммонъ Затвѣникъ / П: Панкратій Затворникъ / П: Оеодоръ Молчалив / П: Дионисій Затворникъ / П: Яѣанасій Зѣтворникъ / П: Яардарій Затворникъ / П: Рѣфъ Затворникъ / П: Касианъ Зѣвронникъ / П: Павелъ Послѣшливый / П: Іпатій Цѣлебникъ / П Сысой Схѣмникъ / П: Григорій Схѣмникъ / П Іларіонъ Схѣмникъ / П: Зинонъ Схѣмникъ / П: Іосифъ Болѣзненный / Сѣлѣан Схѣмникъ / П Бѣимій / П: Моисей Чѣдотворецъ / П: Оеодопъ Молчаливый / П: Ярценій / П: Логвинъ Вратаръ / П: Титъ Воинъ / П Лѣкианъ Сѣѣномѣчен / П Ягаѣонъ Чѣдотворецъ / П: Пансѣй Келейникъ / П: Бѣроцимѣа Полотск / П: Оеодоръ Кназъ Отѣос / С: Ігнатій Ярхимандритъ / С: Оеофанъ епкопъ Нѣгорѣ (ліворуч); П: Оеодосій Пече / С: князъ Гѣлѣбъ / Σ: Равноапѣтолный Великий князъ Владоум / С: князъ Борисъ / П: Янтоній Печерскій (у центральній частині). В зображенні групи святих гравер вдався до прийому ізокефалії — повністю постаті видно лише переднього ряду, далі — лише обличчя, а ще далі — фрагменти голів та німбів. У нижній частині композиції посередині зображений святий князь Володимир зі святими князями Глібом і Борисом. Перед ними праворуч і ліворуч — постаті святих преподобних Антонія і Феодосія Печерських з розгорнутими сувоями в руках; на сувоях тексти: *Гѣи / дѣѣдет / намѣстѣ / семъ бла / гословеніе / сѣѣа / Яѣонск / иа Го / ры.* (у Антонія); *Гѣи / Воѣа / Престѣѣ / твоеа / матере / Возгѣа / денъ бы / сѣѣ Дѣѣ / сей.* (у Феодосія). По сторонах від Антонія та*

Феодосія симетрично розташовані по чотири постаті святих. Унизу під рамкою композиції текст: **Оца Нѣнаго снѣве нши же в Дѣх стѣ Оцы Антоіе и Феодосіе и вси Прѣпни Печерски, первіи в образѣ прочіи живи мертвецы в Земли смертвыми стѣво пожиши и Періи Іно / ческомѣ в Россіи житію, и всѣкой добродѣтели дѣлы насѣ наѣдчиши и жѣ штемныи мѣстѣ в Прѣсвѣтлаа Райскаа селѣніа в зѣшеса. дшми вніидите оуготованаа любашымъ Бга / блгаа, тѣлесиже нетѣлными в животѣ грѣхѣ прѣдмершими, и посмерти живѣщой вниі Благодати Разлічнѣ чѣдодѣйсѣдете вѣдите нмѣ с вѣрою кѣ Вамѣ приходашымъ / Бга хѣдатае в житіи хранители и кѣспасенію наставницы іакѣ да шнетѣніа стѣхъ Вашіи мошѣи, вѣрдемѣ несѣмѣнно Мертвѣхъ востаніе ш дѣлѣ блгодожденіа Бгови / вѣры Правослѣвнѣа знаемѣ истинѣ, ш блгодати чѣдотвореніа житіа Іноческаго, и дѣлѣ блгихъ чаемѣ мздовоздааніа. И шсемѣ славимѣ Прославающаго стѣа своа / ивнасѣ славимага Бга млимѣ, да блгодатию Бгов Равношѣразно стѣымѣ Зде поживше ш ними живѣтъ вѣчній наслѣдити сподобимсѣа.**

Стан дошки добрий.

Літ.: Петров. — С. 91; Ровинский. Граверы (1895). — С. 373.

Інв. № 295/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

120. Дари Святого Духа. 1776. Ілюстрація до книги: Требник.

Офорт, штихель. 17,8 × 14; 18,3 × 15.

Унизу під рамкою зображення награвіровано авторський підпис: **1776 года.**

Ізобрази ІІаковъ Кончакѣвскій.

На дошці вертикального прямокутного формату зображено на пагорбі Ісуса Христа в оточенні дванадцяти апостолів. Над ними посередині зображений Голуб-Святий Дух, від якого донизу радіально розходяться промені. Між проміннями розміщено сім рядків тексту: **Дхѣ страха Бжїа: / Дхѣ крѣпостї. / Дхѣ разѣма. / Дхѣ премѣдростї. / Дхѣ совѣта. / Дхѣ свѣдѣніа / Дхѣ блгочестїа.** Нижче горизонтальною напівдугою награвіровано текст: **Всѣ сіа дѣйствѣетѣ єдїнѣ, нтѣ и жде Дхѣ, раздѣлаа властїю коемѣждо іакѣже хѣщѣтѣ. Корїи: Глава бї.**

Стан дошки добрий.

Композиція є ілюстрацією до «Першого послання св. апостола Павла до коринтян» (глава 12).

Літ.: Запаско, Ісаєвич. — № 277; Петров, Бирюк, Золотарь. — № 998; Ровинский. Граверы (1895). — С. 91.

Інв. № 296/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігаються відбиток та електронна страхова копія.

121. Собор усіх святих. 1777.

Офорт, штихель. 28 × 16; 29,1 × 17.

У нижній частині дошки у правому куті під рамкою зображення дата: **1777 Года.**

На дошці вертикального прямокутного формату зображено триярусну багатофігурну композицію. Угорі посередині розміщено Святу Трійцю: Бога-Отця з земною кулею, Бога-Сина з хрестом і над ними у променях Голуба-Святого Духа. Навколо Святої Трійці у променях і хмарах зображено двадцять одного херувима. Нижче — Богоматір (праворуч), Іоан Хреститель (ліворуч), а за ними — численні постаті святих. Святий, який сидить позаду св. Іоана Хрестителя, тримає у руках розриті скрижалі з написами:

I II III IV V / VI VII VIII IX X. У середньому регістрі зображено на хмарах велику групу святих: ліворуч — отці церкви, праворуч — святі на чолі із св. Варварою та архістратигом Михайлом. У нижньому регістрі зображено на хмарах велику групу преподобних Печерських: групу ліворуч очолює рівноапостольний князь Володимир, праворуч — преподобні Антоній та Феодосій Печерські.

Стан дошки добрий.

Літ.: Ровинский. Граверы (1895). — С. 373.

Інв. № 297/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

№№ 122—139. До книги «Києво-Печерський патерик»

122. Рамка титулу зі святими Антонієм та Феодосієм Печерськими. 1777. Ілюстрація до книги: Патерик печерський. — Київ, друкарня лаври, 1777.

Штихель. 25,6×15,4; 26,5×16,5.

На лицевому боці дошки унизу ліворуч під рамкою авторський підпис і дата: **Грен-деровааль Кончаковский 1777 года.**

На дошці вертикального прямокутного формату зображено широку рамку, що виокремлює вільну від гравірування площину, призначену для заголовка книги, у вигляді аркового отвору. Угорі в центрі зображено чудотворну ікону «Успіння Богородиці» у різьбленій рамі, яку тримають два янголи. Над іконою — Голуб-Святий Дух у хмарах, від якого розходить сяйво. У нижній частині рамки титулу в центрі — Успенський собор Києво-Печерської лаври, над хрестом центральної бані якого зображено Голуба у сяйві. Праворуч і ліворуч від собору — постаті св. Антонія та Феодосія з відповідними написами: **Пр: Антоній Печ / Пр: Феодосий Пе.** Преподобні тримають у руках розгорнуті сувої з текстом: **Гди дабѣдетъ благос. Яѳонскія Гори намѣс (св. Антоній); Гди воимѣа пресвѣтѣа Мѣре твоѣа Возг. (св. Феодосій).** Унизу по кутах рамки позаду преподобних святих зображені печери. З печер та крайніх бань собору ліворуч і праворуч «проростають» виноградні лози, що переплітаються навколо десяти овальних медальйонів, зображених на вертикальних площинах титульної рамки. В цих медальйонах містяться погруддя Печерських святих і написи їхніх імен: **Пр: Прохѣ / Пр: Ягаѣи / Пр: Ялипій / Пр: Марко / Пр: Іѳанъ Яного / Пр: Йосѣѣг / Прп: Ісаакѣи / Пр: Вѣллѣ Игѣмѣ / Пр: Стефан / Пр: Нико Игѣмѣ.**

Стан дошки добрий.

Штих є точною копією з аналогічної гравюри Леонтія Тарасевича до «Патерика Печерського» 1702 р. видання друкарні Києво-Печерської лаври.

Літ.: Запаско, Ісаєвич. — № 2857; Ровинский. Граверы (1895). — С. 373.

Інв. № 298/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

123. Азовська Богородиця. Зворот титулу. [Не пізніше 1777 р.]. Ілюстрація до книги: Патерик печерський. — Київ, друкарня лаври, 1777.

Офорт, штихель. 25,6×15,8; 26,4×16,8.

У нижній частині дошки посередині в межах зображення авторський підпис: **Я: К:.**

На дошці вертикального прямокутного формату зображено складну триярусну композицію. У центрі горішнього ярусу зображено Бога-Отця на веселці. Правицю Бог підняв для благословіння, а у лівій руці тримає лаврову гілку. Нижче зображено голуба

Стан дошки добрий.

В зображенні панорами міст та у пояснювальних до них текстах Д. Степовик вбачає, що «гравер уподібнив ворожі твердині містам Вавилону й Капернауму, про які в негативному плані згадується в Біблії» (Степовик Д. В. Леонтій Тарасевич і українське мистецтво барокко / Д. В. Степовик. — К.: Наук. думка, 1986. — С. 174).

Петро I (Романов, Петро Олексійович; Романов, Петр Алексеевич; 1672—1725) — російський цар (з 1682), імператор (з 1721), державний діяч і полководець, проводив політику кардинальних перетворень в економіці, державному устрої і культурі Російської імперії. Послідовно проводив активну антиукраїнську політику.

Шереметьєв, Борис (Шереметьев, Борис; 1652—1719) — російський полководець та дипломат, генерал-фельдмаршал, граф, походив з відомого російського боярського роду. Був у дружніх стосунках з митрополитом Київським, Галицьким і всієї Руси Й. Кравковським, що стало підґрунтям для гіпотези про його навчання у Києво-Могилянській академії. За правління Петра I займав високі посади і виконував вагомі доручення царя, що мали державне значення. 1684 р. брав участь в укладанні «Вічного миру» з Річчю Посполитою, яким було розділено Україну між Росією і Польшею. Командував російською армією під час Азовських походів (1695—1696). Під час Полтавської битви 1709 р. очолював російську піхоту. Володів землями в Україні.

Літ.: Жолтовський. Визвольна боротьба. — С. 97—100; Запаско, Ісаєвич. — № 2857; Ровинський. Гравери (1895). — С. 373.

Інв. № 299/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

124. Преподобний Антоній Печерський. [Не пізніше 1777 р.]. Ілюстрація до книги: Патерик печерський. — Київ, друкарня лаври, 1777.

Офорт, штихель. 15,8×11,7; 16,8×12,2.

У нижній частині дошки посередині в межах зображення авторський підпис: **Я:К:.**

На дошці вертикального прямокутного формату — шість овальних клейм різного розміру із зображеннями преподобного Антонія Печерського та сцен з його життя. У центральному клеймі великого формату фронтально на повний зріст у чернечому одязі зображена постать преподобного Антонія. Правицею святий посилає благословення, а у лівій руці тримає розгорнутий сувій з текстом: **ГДІ ДАВЪДѢТЬ НАМѢСТѢ СЕ' / БЛГОВЕНІЕ СѦ АФОНСКІА Горы.** Постать преподобного зображена на тлі пейзажу: ліворуч — порослий деревами пагорб і вхід до печери; праворуч — ріка, човен на воді і берег, порослий деревами. Згори на святого Антонія сходять саяво, що освітлює хмари. Угорі над клеймом награвіровано ім'я: **Прѣбный Антоній Печѣрскій.** Ліворуч, у горішньому клеймі меншого формату, зображено сцену постригу Антонія у святому монастирі на Афонській горі — інтер'єр храму і святого на колінах перед ігуменом. Позаду преподобного праворуч від шестигранної колони на тлі аркових склепінь зображено групу ченців, присутніх під час постригу. Над клеймом награвіровано пояснювальний текст: **Ан.: поѣѣгає: во С. Горѣ.** Праворуч, у горішньому клеймі меншого формату, зображено св. Антонія у печері на колінах у молитовній позі. Перед ним лежать на землі лопата, посох і розкрита книга; згори на нього сходять саяво. Біля входу у печеру зображено пагорб, порослий кущами. Над клеймом награвіровано пояснювальний текст: **Ан.: поѣѣгає: в Пещерѣ.** Нижче, праворуч, у клеймі меншого формату зображено преподобного Антонія, який, спираючись на посох, йде дорогою до Києво-Печерської лаври, споруди якої зображені на дальньому плані композиції; на передньому плані композиції зображено невисокі кущі. Над клеймом награвіровано пояснювальний текст: **Пріде Ан.: в С. Горы в Кіев.** Ліворуч у клеймі меншого формату зображено сцену висвячення в ігумени преподобного Феодосія на прохання ченців монастиря Печерського. На першому плані компо-

Стан дошки добрий.

Лит.: Запаско, Исаевич. — № 2857; Ровинский. Граверы (1895). — С. 373.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

Штихель. 15,6×11,3; 16,6×12,2.

На дошці вертикального прямокутного формату у рамах, орнаментованих по кутах трисніками, розміщено три клейма із закругленими кутами. У клеймах зображено сцени, пов'язані із будівництвом собору Успіння Богородиці в Києво-Печерській лаврі. У горішньому великому горизонтальному клеймі — сцена вручення ікони грецьким майстрам церковним. Ліворуч на високому троні зображено Богоматір — Царицю Небесну, яка приймає грецьких майстрів у Влахернському храмі. На східцях триступінчастої основи трону, позаду, ліворуч і праворуч розміщено групу янголів, озброєних алебардами. Перед Царицею Небесною — група грецьких майстрів, яким вона вручає ікону «Успіння Богородиці». Позаду майстра, який приймає ікону з рук Богоматері, зображено постаті Антонія і Феодосія Печерських²⁴. Праворуч від постатей преподобних на чолі групи будівничих зображено майстра, який тримає торбу із золотом, що було передано Богородицею на будівництво храму. На дальньому плані композиції, угорі,

²⁴ За текстом «Патерика», преподобні Антоній та Феодосій фізично не були присутні на церемонії у Влаерні, за Божим велінням їх образи з'явилися перед грецькими малярами, як і «воїни, що оточували Її [Царицю Небесну] – ... бесплотні сили янгольські». (Див.: Патерик Печерський, або Отечник. – К.: КПЛ, 1998. – С. 115).

праворуч від групи іконописців — град Константинополь і вітрильник біля берега у гавані. Над клеймом награвіровано пояснювальний текст: **въ Влахѣрнѣ Бѣдѣ иконописѣ Злата дадеи Иконѣ Прѣстоащѣи Ант: и Феод.** У нижній частині дошки у правому клеймі зображено сцену вручення майстрами церковними ікони «Успіння Богородиці»: біля входу в печеру — Антоній і Феодосій приймають ікону з рук старшого майстра. Над клеймом награвіровано пояснювальний текст: **Прійдоша Иконописци к Ант: и Феод.** У лівому горішньому куті клейма зображено архітектурні споруди. У правому нижньому клеймі — сцена видіння зодчим образу Успенського собору: група з чотирьох зодчих з подивом і захопленням дивляться на прекрасний образ собору, який з'явився перед ними на хмарах. Праворуч від зодчих на дальньому плані зображено град Константинополь. Над клеймом награвіровано пояснювальний текст: **Изыдоша Наасно Ивидѣша Церковѣ.**

Стан дошки добрий.

Штих є майже точною копією з аналогічної гравюри Леонтія Тарасевича до «Патерика Печерського» 1702 р. видання друкарні Києво-Печерської лаври.

Літ.: Запаско, Ісаєвич. — № 2857; Петров. — С. 91; Ровинский. Граверы (1870). — С. 344.

Інв. № 301/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

126. Пришестя іконописців з Царгороду в монастир Печерський. [Не пізніше 1777 р.]. Ілюстрація до книги: Патерик печерський. — Київ, друкарня лаври, 1777.

Штихель. 15,8×11,2; 16,2×12,2.

На лицевому боці дошки у правому нижньому куті горішнього клейма награвіровано авторський підпис: **Я К:.**

На дошці вертикального прямокутного формату у рамках, орнаментованих по кутах трилисниками, зображено два прямокутних клейма із заокругленими кутами. У площині горішнього клейма, більшого за розмірами, зображено сцену передачі греками ікони і золота на будівництво храму. На передньому плані, ліворуч біля входу до храму Києво-Печерської лаври — група ченців на чолі з ігуменом Никоном; праворуч — група іконописців з Константинополя, які прибули до Києва; посередині, за балюстрадою — чернець, який показує присутнім винесену Никоном ікону із зображенням преподобних Антонія та Феодосія обабіч Успенського собору. Над клеймом награвіровано пояснювальний текст: **Пришествіе Иконописцевъ з Цариграда в Мона: Печерскій.** У площині нижнього клейма горизонтально видовженої форми зображена панорама Києво-Печерської лаври на високих пагорбах з боку Дніпра. На передньому плані — вітрильник і два човни з веслярами. Над клеймом награвіровано пояснювальний текст: **Како Силою Бжїєю Понѣждени Приплыша.**

Стан дошки добрий.

Штих є майже точною копією з аналогічної гравюри Леонтія Тарасевича до «Патерика Печерського» 1702 р. видання друкарні Києво-Печерської лаври. Є відмінності у зображенні пейзажу.

Літ.: Запаско, Ісаєвич. — № 2857; Петров. — С. 91; Ровинский. Граверы (1870). — С. 344.

Інв. № 302/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

127. Преподобний Стефан, ігумен Печерський. [Не пізніше 1777 р.]. Ілюстрація до книги: Патерик печерський. — Київ, друкарня лаври, 1777.

Штихель. 15,8×11,5; 16,6×12,3.

На лицевому боці дошки унизу праворуч авторський підпис: **Я:К:**.

На дошці вертикального прямокутного формату у площині із закругленими кутами, обрамленій подвійною лінійною рамою, прикрашеною трилисниками по кутах, зображено на повний зріст постать преподобного Стефана — ігумена Печерського. Правицею він тримає закриту книгу і вервиці з хрестиком; у лівій руці — посох. Обкладинка книги прикрашена вписаною в овал композицією «Розп'яття з предстоячими». На передньому плані композиції під ногами преподобного Стефана зображено квіти. Позаду ігумена зображено: мандрівника з посохом, який прямує місточком; п'ятеро човнів на річці; на протилежному боці на пагорбах — панорама міста з мурами, високими вежами на тлі захмареного неба. У горішній частині композиції на рівні голови ігумена награвіровано текст: **Преподобный Стефанъ / Игуменъ Печерскій.**

Стан дошки добрий.

Штих є майже точною копією з аналогічної гравюри Леонтія Тарасевича до «Патерика Печерського» 1702 р. видання друкарні Києво-Печерської лаври. Є незначні відмінності в зображенні книги та пейзажу.

Стефан, Печерський (?—1094) — преподобний, третій ігумен Києво-Печерської лаври (1074—1078), єпископ Володимиро-Волинський (з 1091). Пам'ять преподобного Стефана відзначається 27 квітня.

Літ.: Запаско, Ісаєвич. — № 2857; Петров. — С. 91; Ровинский. Граверы (1870). — С. 344.

Інв. № 303/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

128. Преподобний Никон, ігумен Печерський. [Не пізніше 1777 р.]. Ілюстрація до книги: Патерик печерський. — Київ, друкарня лаври, 1777.

Штихель. 15,7×11,7; 16,4×12,3.

На лицевому боці дошки унизу посередині авторський підпис: **ЯК.**

На дошці вертикального прямокутного формату зображено два клейма. Горішнє, майже вдвічі більше за розмірами, із закругленими кутами, обрамлено рамою, що орнаментована зовні по кутах трилисниками. У площині горішнього клейма на передньому плані зображено фронтально на повний зріст преподобного Никона, ігумена Печерського, який правицею посилає благословення, у лівій руці тримає закриту книгу і вервиці з хрестиком. Позаду ігумена зображено краєвид — подвір'я монастиря і чотири постаті ченців, які займаються своїми буденними справами. У горішній частині композиції на рівні голови преподобного награвіровано в один рядок текст: **Прѣбный Никонъ / Игуменъ Печерскій.** У площині нижнього овального клейма, пишно оздобленого акантом у стилі бароко, зображена сцена зустрічі Никона з Феодосієм. На передньому плані композиції — постаті святих, які припали до землі головою один до одного; праворуч біля них — троє ченців спостерігають зустріч преподобних. У глибині монастирського двору зображена фігурка ченця. На дальньому плані — два одноповехових монастирських будинки і за ними пагорби, порослі деревами. Над клеймом награвіровано текст: **Прійде пакы Никонъ в монасти Печерскій срѣте бго Прѣ Феодосій.**

Стан дошки добрий.

Штих є майже точною копією з аналогічної гравюри Леонтія Тарасевича до «Патерика Печерського» 1702 р. видання друкарні Києво-Печерської лаври: в гравюрі Л. Тарасевича текст у горішньому клеймі написаний у два рядки.

Никон Великий, Печерський (?—1088) — преподобний, четвертий ігумен Києво-Печерської лаври. Перший учень і сподвижник преподобного Антонія Печерського. Зазнавши утиску з боку князя за здійснення постригу, 1061 року пішов у Тмутаракань, де заснував монастир і збудував Богородичну церкву. 1066 р. повернувся до Києво-Печерського монастиря. 1073 р. змушений знов тікати до Тмутаракані. Через рік повернувся до Києва і 1077 р. був обраний ігуменом Печерського монастиря. Похований у Ближніх (Антонієвих) печерах Києво-Печерської лаври. Преподобного Никона вважають автором «Повісті минулих літ» (1055—1073) та численних історичних оповідей, які започаткували систематичний виклад української історії. Пам'ять преподобного Никона відзначається 5 квітня та 11 жовтня.

Літ.: Дива печер. — С. 59—60; Запаско, Ісаєвич. — № 2857; Петров. — С. 91; Ровинский. Граверы (1870) — С. 344.

Інв. № 304/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

129. Преподобний Варлаам Печерський. [Не пізніше 1777 р.]. Ілюстрація до книги: Патерик печерський. — Київ, друкарня лаври, 1777.

Штихель. 15,8×11,7; 16,4×12,3.

На лицевому боці дошки унизу праворуч награвіровано авторський підпис: **ЯК.**

На дошці вертикального прямокутного формату у рамах, що орнаментовані по кутах трилистиками, зображено сім клейм із закругленими кутами. У площині центрального, найбільшого за розміром, клейма вертикального формату зображений преподобний Варлаам, ігумен Печерський. Постать святого подано фронтально, на повний зріст. Ігумен вбраний у чернечий одяг, руки його опущені донизу, ледь розгорнуті долонями на глядача. Голова святого з довгою бородою трохи схилена праворуч. Ліворуч від постаті святого — вхід до печери у пагорбі, вкритому густими деревами. Праворуч, позаду святого, на дальньому плані зображено на високій горі стіни, триярусну вежу і силуети церков. Згори на преподобного Варлаама сходять саяво, що освітлює хмари. Над клеймом награвіровано ім'я: **Преподобній Варлаам Печерський.** У площині правого горішнього бокового клейма зображено сцену виведення Варлаама з печери за наказом батька: в центрі — постаті молодого Варлаама та його батька у царському вбранні. Позаду, біля входу до печери, зображено святого Антонія; праворуч — гурт вояків князя із алебардами та списами. Над клеймом награвіровано пояснювальний текст: **Їцѣ изведе с Пещерѣ.** У площині правого нижнього бокового клейма розміщено сцену: Варлаам кладе до ніг св. Антонія дороге вбрання і залишається з ченцями. В центрі — постать молодого Варлаама, на землі перед ним — дорогий одяг, позаду — група воїнів, які намагаються завадити його намірам залишитися у монастирі. На дальньому плані зображено краєвид міста. Над клеймом награвіровано пояснювальний текст: **Варлаам сверже Ѡдеждѣ вѣка.** У площині горішнього бокового лівого клейма зображено сцену чернечого постригу Варлаама: на передньому плані постать молодого Варлаама, який, схиливши голову, став на коліна перед преподобним Никоном. Ліворуч від Варлаама — постаті двох ченців; один з них тримає запалену довгу свічку; праворуч, позаду Никона, зо-

бражено ченця, а на стіні над головою Никона — ікону Богоматері з Немовлям. Над клеймом награвіровано пояснювальний текст: **Варлаамъ постриже**. У площині нижнього лівого бокового клейма зображено сцену відвідування Варлаама дружиною: всередині храму з високим арковим склепінням і ґратчастими вікнами сидить Варлаам, спершись на руку і заплющивши очі. Ліворуч від нього — жінка, вбрана у коштовний одяг, простягає руки до чоловіка, марно благаючи його повернутися додому. Над клеймом награвіровано пояснювальний текст: **Жена Ѹкрасиши ѹхоѹше пѣни**. У лівому нижньому клеймі горизонтального формату зображено сцену, де батько відпускає Варлаама у монастир: на першому плані — постать молодого Варлаама, ліворуч від нього — група людей. На другому плані зображено фасад палацу, стіну і на дальньому плані праворуч — монастирські будівлі, одна з яких нагадує архітектурними формами Успенський собор Києво-Печерської лаври. Над клеймом награвіровано пояснювальний текст: **Отець ѿпусти Варлаама**. У площині правого нижнього клейма зображено успіння преподобного Варлаама: в центрі на смертному одрі лежить святий, душа якого у вигляді маленького чоловічка, стрімко відлітає до неба. Угорі в центрі зображено хмару, крізь неї півколами пробивається сяйво. Праворуч біля голови святого зображено священика, який тримає у руках розгорнуту книгу. Позаду нього — постаті двох ченців. Ліворуч біля ніг померлого — постаті трьох ченців, які прийшли попрощатися з преподобним Варлаамом. Над клеймом награвіровано пояснювальний текст: **Оѹспєнїє Прпѣ Варлаама Печѣрскѣго**.

Стан дошки добрий.

Варлаам Печерський (?—бл. 1065) — перший ігумен Києво-Печерського монастиря (1060/61—1065). Прийняв постриг 1060 р. Помер у Зимненському Святогірському монастирі на Волині. Похований у Ближніх (Антонієвих) печерах Києво-Печерської лаври. Пам'ять преподобного Варлаама відзначається 11 жовтня та 2 грудня.

Штих є майже точною копією з аналогічної гравюри Леонтія Тарасевича до «Патерика Печерського» 1702 р. видання друкарні Києво-Печерської лаври.

Літ.: Дива печер. — С. 53—54; Запаско, Ісаєвич. — № 2857; Петров. — С. 91; Ровинский. Граверы (1870) — С. 344.

Інв. № 305/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

130. Преподобний Єфрем, єпископ Переяславський. [Не пізніше 1777 р.]. Ілюстрація до книги: Патерик печерський. — Київ, друкарня лаври, 1777.

Штихель. 15,8×11,3; 16,4×12,4.

На лицевому боці дошки у лівому нижньому куті горішнього клейма награвіровано авторський підпис: **Я. К.**

На дошці вертикального прямокутного формату у рамках розміщено два клейма різного розміру. Більше горішнє клеймо, обрамлене прямокутною рамою з трилисниками по чотирьох кутах, має майже квадратну (із заокругленими кутами) форму. У його площині фронтально на повний зріст зображено постать преподобного Єфрема у єпископському облаченні. Святий у лівій руці тримає посох, а правицею посилає благословення. На другому плані праворуч від постаті святого зображено сцену зустрічі св. Єфрема з преподобним Антонієм біля входу у келію. Ліворуч — сцена возведення

Єфрема у сан єпископа Переяславського, яка відбувається у храмі і благословляється Духом Святим у вигляді голуба в хмарах, від якого сходить чудесне сяйво. Композиційний простір замикають зображені на дальньому плані монастирські споруди і розлогі дерева. Угорі праворуч в межах зображення награвіровано три рядки тексту: **Є. Єфремъ єпископъ / Переяславъ / ский**. У нижньому горизонтальному клеймі, оздобленому декоративним мотивом у стилі бароко, зображено сцену повернення Єфрема з Константинополя до Києва: ліворуч на передньому плані на пагобі постать святого паломника з торбинкою за плечима і посохом. З пагорба відкривається чудесний краєвид Дніпра з панорамою Києва (праворуч) та високими пагорбами, що густо поросли кущами (ліворуч). Над містом — хмаринки, а над ними сяє сонечко, що має личко дівчини. Посеред ріки — човен з чотирма веслярами. На протилежному березі ріки — люди, які займаються своїми буденними справами. Між горішнім та нижнім клеймами у відокремленому полі награвіровано пояснювальний текст: **Иногда Ефремъ хождѣше въпѣть въ Царьградъ ипѣки возвращашесѧ**.

Стан дошки добрий.

Штих є майже точною копією з аналогічної гравюри Леонтія Тарасевича до «Патерика Печерського» 1702 р. видання друкарні Києво-Печерської лаври.

Єфрем, Печерський (?—бл. 1096/98) — преподобний, єпископ Переяславський. До постригу 1061 р. був мажордомом київського князя Ізяслава Ярославовича. Побудував у Переяславі Михайлівський собор і ряд інших церков. Помер у Переяславі, де був похований у Кафедральній церкві Архангела Михаїла. Дата перепоховання в Антонієвих печерах невідома. Пам'ять преподобного Єфрема відзначається 10 лютого та 11 жовтня.

Літ.: Дива печер. — С. 55—56; Запаско, Ісаєвич. — № 2857; Петров. — С. 91.

Інв. № 306/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

131. Преподобний Єремія Прозорливий [Не пізніше 1777 р.]. Ілюстрація до книги: Патерик печерський. — Київ, друкарня лаври, 1777.

Штихель. 15,6×11,6; 16,4×12,1.

На лицевому боці дошки унизу ліворуч награвіровано авторський підпис: **ЯК**.

На дошці вертикального прямокутного формату в орнаментованій трилисниками по чотирьох кутах рамці зображено преподобного Єремію, який сидить всередині печери біля входу. Преподобний Єремія тримає у руках вервиці з хрестиком. Праворуч від святого у маленькій ніші в стіні печери — череп. Праворуч від входу у печеру зображено краєвид: плесо, два човники, пологі пагорби та на дальньому плані під високою горою — монастир, що ховається за міцними мурами з високими вежами. Праворуч, недалеко від входу до печери зображено постать ченця, який піднімається вгору з важкою колодою на спині. Праворуч від входу в печеру зображено два розлогі дерева. На передньому плані — невисокі кущі, трава і квіти. Над входом в печеру напівколом текст: **Препѣбный Еремѣа Прозорливый**.

Стан дошки добрий.

Штих є майже точною копією з аналогічної гравюри Леонтія Тарасевича до «Патерика Печерського» 1702 р. видання друкарні Києво-Печерської лаври.

Єремія Прозорливий, Печерський (?—бл. 1070) — преподобний. Був присутнім на хрещенні Руси за князя Володимира. Похований у Ближніх печерах Києво-Печерської лаври. Пам'ять преподобного Єремії відзначається 18 жовтня.

Літ.: Дива печер. — С. 56; Запаско, Ісаєвич. — № 2857; Петров. — С. 91.

Інв. № 307/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

132. Преподобний Матвій Прозорливий. [Не пізніше 1777 р.]. Ілюстрація до книги: Патерик печерський. — Київ, друкарня лаври, 1777.

Штихель. 15,7×11,6; 16,3×12,2.

На лицевому боці дошки у правому нижньому куті горішнього клейма авторський підпис: **ЯК.**

На дошці вертикального прямокутного формату у рамах, орнаментованих по кутах трилисниками, розміщено три клейма, в яких зображено багатофігурні сюжетні композиції. У закругленому прямокутнику горішнього клейма, трохи видовженого по горизонталі, в центрі, на передньому плані зображено фронтально, на повний зріст постать преподобного Матвія, який правицею спирається на дерев'яний посох, а лівою рукою тримає вервиці з хрестиком. Ліворуч від святого зображена гора і вхід до печери; праворуч — церква Києво-Печерської лаври на Ближніх печерах. Перед церквою зображені силуетом дві фігурки ченців. Праворуч від голови преподобного текст: **Прѣ Матѣй / Прозорливый.** У правому нижньому видовженому по горизонталі клеймі овального формату зображено сцену виявлення преподобним Матвієм біса, що в машкарі воїна втрапив до церкви під час служби: на передньому плані, трохи праворуч від центру — постать біса у військовому обладунку, з ріжками на голові, на босих ногах — кігті. Лівою рукою біс вказує у бік зображеного у профіль ченця, який стоїть праворуч. Праворуч від постаті біса зображено ще двоє ченців: один — біля постаті ченця, на якого вказує пальцем біс, а другий — углибині. У лівій частині композиції — три постаті ченців, присутніх в церкві. Углибині, перед царськими вратами іконостасу, що прикрашені образами святих в овальних медальйонах і різьбленим рослинним орнаментом, зображено ченця з кадилом. Над клеймом награвіровано пояснювальний текст: **Видѣ бѣса въ образѣ войнѣ.** У лівому клеймі зображено сцену видіння Матвія Прозорливого: натовп бісів на чолі з чортом верхи на свині бешкетують на подвір'ї монастиря. У правому нижньому куті силуетом зображена маленька фігурка святого, який сидить біля стіни і спостерігає. Ліворуч, углибині композиції — монастирські споруди. Над клеймом награвіровано пояснювальний текст: **Видѣ бѣса ѣдуща на свинѣ.**

Стан дошки добрий.

Штих є майже точною копією з аналогічної гравюри Леонтія Тарасевича до «Патерика Печерського» 1702 р. видання друкарні Києво-Печерської лаври.

Матвій Прозорливий, Печерський (?—бл. 1085) — преподобний. Постриг взяв від преподобного Феодосія. Похований у Ближніх (Антонієвих) печерах Києво-Печерської лаври. Пам'ять преподобного Матвія відзначається 18 жовтня.

Літ.: Дива печер. — С. 57; Запаско, Ісаєвич. — № 2857; Петров. — С. 91; Ровинский. Граверы (1895). — С. 344.

Інв. № 308/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

133. Преподобний Ісакій Затвірник. [Не пізніше 1777 р.]. Ілюстрація до книги: Патерик печерський. — Київ, друкарня лаври, 1777.

Штихель. 15,5×11,5; 16,4×12,3.

На лицевому боці дошки у правому нижньому куті центрального клейма авторський підпис: **Я:К:**.

На дошці вертикального прямокутного формату у рамках зображено п'ять прямокутних клейм і два клейма із закругленими кутами. У площині центрального клейма вертикальної прямокутної форми зображено на першому плані композиції постать преподобного Ісакія на повний зріст. У молитовному екстазі святий підняв голову й притиснув руки до грудей. З його лівої руки довгою низкою звисають вервиці з хрестиком. Над клеймом текст: **Пр: Ісаакій затво: Печський.** З обох боків центрального клейма розміщено по два маленьких клейма вертикального прямокутного формату, а у нижній частині дошки — два клейма горизонтального формату із закругленими кутами. Нижні клейма закомпоновані у прямокутну раму. Площини, що утворилися між закругленими клеймами і прямокутною рамою, декоровані трилисниками. У клеймах зображено сцени випробувань святого: «Проникнення бісів до печери Ісакія»; «Біси в образі Христа і янголів навколо Ісакія»; «Ісакій несе ворона кухарю»; «Введений в оману Ісакій вклоняється бісу»; «Ісакій танцює з бісами»; «Антоній з братією виносять хворого Ісакія з печери». Над клеймами награвіровано пояснювальні тексти: **Прідоша бѣси ѿискалѣ / ѿѣдоша коло Ісакіа. / Ісаакій іаць Врана сѣдаш / Антоній ѿ Братіа Ізнесоша / Ісаакій бѣсѣ падъ поклонісѣа / Бѣсы плясѣніем ѿтрѣдиша бгѣ.**

Стан дошки добрий.

Штих є майже точною копією з аналогічної гравюри Леонтія Тарасевича до «Патерика Печерського» 1702 р. видання друкарні Києво-Печерської лаври. Лише у центральному клеймі на дальньому плані відсутнє зображення розлогого дерева; штих має ще кілька незначних розбіжностей з оригіналом.

Ісакій (Ісаакій) Затвірник, Печерський (?— бл. 1090) — преподобний. Колишній купець на ім'я Чернь з м. Торопця на Полтавщині. Був першим на Русі юродивим. Похований у Ближніх (Антонієвих) печерах Києво-Печерської лаври. Пам'ять преподобного Ісакія відзначається 27 лютого.

Літ.: Дива печер. — С. 57; Запаско, Ісаєвич. — № 2857; Петров. — С. 91; Ровинский. Граверы (1870). — С. 344.

Інв. № 309/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

134. Преподобний Іоан Багатостраждальний. [Не пізніше 1777 р.]. Ілюстрація до книги: Патерик печерський. — Київ, друкарня лаври, 1777.

Штихель. 15,9×11,5; 16,4×12,2.

На лицевому боці дошки у лівому нижньому куті горішнього клейма авторський підпис: **Я:К:**.

На дошці вертикального прямокутного формату у рамках, орнаментованих по кутах трилисниками, розміщено три клейма із закругленими кутами (горішнє велике і два нижні значно менші). У горішньому клеймі горизонтальної форми посередині зображено погруддя преподобного Іоана Багатостраждального, який закопався власноруч по груди в землю; біля нього — каганець, Святе Писання і Святі мощі. Ліворуч угорі —

крилатий янгол одягає на голову преподобного лавровий вінок; праворуч — янгол тримає немовля (символ душі святого), яке тягнеться до Господа, напівфігура якого зображена на хмарі угорі праворуч. У німбі преподобного напис: **Прѣ: Іѡанѣ Многостра:**; на розгорнутій книзі награвіровано текст: **Призри / на ма / и поми / лѣй ма.** У лівому нижньому клеймі зображено сцену видіння в ніч на Воскресіння Христа: лютий змії роззявив страшну зубасту пащу і вже готовий проковтнути голову і руки преподобного Іоана Багатостраждального. Над клеймом пояснювальний текст: **Змѣй ѡпади ѿ маѣ Главѣ ѿбрадѣ.** У правому нижньому клеймі зображено сцену зцілення преподобним Іоаном преподобного Мойсея доторканням кістки від святих мошей: ліворуч — вхід до печери і трохи вглибині Іоан Багатостраждальний, який закопався у землю. Він простягає лівою рукою кістку хворому Мойсею, який стоїть перед входом до печери. Права рука святого Іоана Багатостраждального покоїться на розгорнутій книзі, що лежить на землі. Поруч — від полум'я свічки у невисокому свічнику розходить ся світло. Над клеймом пояснювальний текст: **Іѡанѣ ѡдастѣ костѣ Мойсеѣ ѿприложи.**

Стан дошки добрий.

Штих є майже точною копією з аналогічної гравюри Леонтія Тарасевича до «Патерика Печерського» 1702 р. видання друкарні Києво-Печерської лаври: в оригіналі в центральному клеймі на розгорнутій книзі відсутній чіткий напис, а рядки тексту лише позначені.

Іоан Багатостраждальний, Печерський (?—1160) — преподобний. Послідовник «мудрого ділання» — ісихії, що веде свій початок від Антонія Печерського. Похований у Ближніх (Антонієвих) печерах Києво-Печерської лаври. Пам'ять преподобного Іоана Багатостраждального відзначається 31 липня та 11 жовтня.

Літ.: Дива печер. — С. 53—54; Запаско, Ісаєвич. — № 2857; Ровинский. Граверы (1895). — С. 344, 373.

Інв. № 310/1.

У фондах ВОРМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

135. Преподобний Прохор Лободник. [Не пізніше 1777 р.]. Ілюстрація до книги: Патерик печерський. — Київ, друкарня лаври, 1777.

Штихель. 15,9×11,5; 16,4×12,2.

На лицевому боці дошки унизу посередині нижнього клейма авторський підпис: **Я К:.**

На дошці вертикального прямокутного формату закомпоновані два клейма. Горішнє клеймо, більшого розміру із заокругленими кутами, обрамлене прямокутною рамою із трилисниками по кутах. Нижнє, витягнуте по горизонталі овальне клеймо, менше за розміром й обрамлене масивною рамою в стилі бароко. У площині горішнього клейма в центрі, на передньому плані зображено фронтально, на повний зріст постать преподобного Прохора Лободника. Правицею святий посилає благословення, а лівою рукою тримає три хлібини, спечені ним з лободи. Над німбом преподобного награвіровано напис: **Прѣпѣ: Прѡхорѣ Лободникѣ.** На другому плані цієї композиції, праворуч від постаті святого — сцена роздавання св. Прохором хліба бідним і калікам; ліворуч — сцена роздавання людям солі, чудесно перетвореної св. Прохором з попелу. Зазначені сюжети зображені на тлі архітектурних споруд монастирського двору. У нижньому клеймі награвіровано процесію поховання преподобного Прохора. В центрі композиції

зображено труну, яку несуть ченці разом із князем Святополком (зображений у короні праворуч) у супроводі братчиків. В центрі, на передньому плані, між двома компактними групами ченців — хлопчик із закритою книгою, босоніж, супроводжує небіжчика в останню путь разом з ченцями, які прямують до входу в печеру. Над клеймом награвіровано пояснювальний текст: **Князьъ Свѣтополкъъ своимѣ рѣкама Несе Прѣхора въ Пещерѣ иположи.**

Стан дошки добрий.

Штих є майже точною копією з аналогічної гравюри Леонтія Тарасевича до «Патерики Печерського» 1702 р. видання друкарні Києво-Печерської лаври.

Прохор Лободник, Печерський (?—1103/7) — преподобний, чудотворець. Прийшов до Печерського монастиря зі Смоленська. Постриг взяв від ігумена Іоанна. За вживання хліба з лободи був названий Лободником. Похований у Ближніх (Антонієвих) печерах Києво-Печерської лаври. Пам'ять преподобного Прохора відзначається 23 лютого.

Святополк Ізяславович (1050—1113) — князь, син Ізяслава Ярославича. Княжив у Києві (з 1093). За його правління був збудований Михайлівський Золотоверхий монастир.

Літ.: Дива печер. — С. 62; Запаско, Ісаєвич. — № 2857; Петров. — С. 91; Ровинский. Граверы (1870). — С. 344.

Інв. № 311 І.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

136. Преподобний Єразм з Богородицею і преподобними Антонієм та Феодосієм. [Не пізніше 1777 р.]. Ілюстрація до книги: Патерик печерський. — Київ, друкарня лаври, 1777.

Штихель. 15,8×11,5; 16,4×12,2.

На лицевому боці дошки унизу праворуч авторський підпис: **Я:К:.**

На дошці вертикального прямокутного формату, у площині із закругленими кутами, обрамленій рамою, декорованою по чотирьох кутах трилисниками, зображено засмученого преподобного Єразма, який, підперши голову лівою рукою, сидить за столом у своїй келії. Перед ним на столі лежить книга. Праву руку преподобний поклав на вервиці з хрестиком, що звисають з краю столу. За спиною преподобного зображений диявол у вигляді крилатого дракона з рогами. Ліворуч від Єразма зображено його видіння: на передньому плані ліворуч — постать преподобного Антонія на повний зріст; в центрі композиції, позаду Єразма — напівпостать преподобного Феодосія. У Патерику написано, що преподобний Антоній звертається до Єразма із словами: «Я молився за тебе Богові, і Бог дарував тобі час покаяння». На німбах святих награвіровано написи: **Прѣ: Єразмъ / Прѣ: Феодосій / Прѣ: Антоній.** У горішньому лівому куті композиції зображено Богородицю з маленьким Ісусом та янголом, а над ними — чотирьох херувимів у хмарах. Від німбів Богородиці й Ісуса розходиться сяйво, згори над німбами награвіровано: **Иѣ Хс.** Праворуч, удалині, через широкий арковий отвір видно західний фасад Успенського собору Києво-Печерської лаври.

Стан дошки добрий.

Штих є майже точною копією з аналогічної гравюри Леонтія Тарасевича до «Патерики Печерського» 1702 р. видання друкарні Києво-Печерської лаври.

Сразм, Печерський (?— бл. 1160) — преподобний. Похований у Ближніх (Антонієвих) печерах Києво-Печерської лаври. Пам'ять преподобного Сразма відзначається 11 жовтня та 9 березня.

Літ.: Дива печер. — С. 55; Запаско, Ісаєвич. — № 2857; Ровинский. Граверы (1895). — С. 344, 373. Інв. № 312/1.

У фондах ВОРМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

137. Видіння преподобного Арефи. [Не пізніше 1777 р.]. Ілюстрація до книги: Патерик печерський. — Київ, друкарня лаври, 1777.

Штихель. 15,8×11,5; 16,4×12,2.

На лицевому боці дошки унизу ліворуч авторський підпис: **:Я:К.**

На дошці вертикального прямокутного формату, в площині, обрамленій п'ямокутною рамою із закругленими кутами, зображено сцену видіння преподобного Арефи: суперечку янголів з бісами про вкрадене в Арефи багатство. В центрі багатофігурної композиції зображено хворого Арефу на ліжку; праворуч від нього — чотирьох янголів; ліворуч — чотирьох бісів. Той, що зображений на передньому плані ліворуч від ліжка преподобного, стоїть на одному коліні і разом з іншим бісом показує Арефі розгорнутий сувій з незрозумілим написом. Крізь арку ліворуч у келію залітає рогатий біс, схожий на дракона. Крізь правий арковий отвір видно горішню частину будівлі з високим дахом. Угорі посередині між арками на стіні награвіровано текст: **Видѣніе Прѣбнаго / Арефы въ / болѣзни бго.**

Стан дошки добрий.

Штих є майже точною копією з аналогічної гравюри Леонтія Тарасевича до «Патерика Печерського» 1702 р. видання друкарні Києво-Печерської лаври.

Арефа Затвірник, Печерський (?— не пізніше 1190) — преподобний, похований у Ближніх (Антонієвих) печерах Києво-Печерської лаври. Пам'ять преподобного Арефи відзначається 11 жовтня та 6 листопада.

Літ.: Дива печер. — С. 53; Запаско, Ісаєвич. — № 2857; Ровинский. Граверы (1895). — С. 344, 373. Інв. № 313/1.

У фондах ВОРМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

138. Святий Симон, єпископ Володимирський і Суздальський. [Не пізніше 1777 р.]. Ілюстрація до книги: Патерик печерський. — Київ, друкарня лаври, 1777.

Штихель. 15,5×11,5; 16,4×12,2.

На лицевому боці дошки унизу ліворуч авторський підпис: **ЯК.**

На дошці вертикального прямокутного формату у площині, обрамленій рамою із закругленими кутами, декорованими трилисниками, фронтально на повний зріст зображено постать святого Симона в єпископському облаченні: оздоблена коштовним камінням митра, розшитий хрестами великий омофор, хрест на важкому ланцюгу, посох. Святий здійняв руки на рівень плечей; правицею він тримає хрест з Розп'яттям, а лівою рукою притримує посох. Позаду постаті святого зображено архітектурні споруди на подвір'ї монастиря та постаті ченців, які займаються своїми буденними справами. У правому горішньому куті композиції зображено у хмарах Голуба-Святого Духа, який випромінює сяйво, спрямоване на святого Симона. Угорі, ліворуч від постаті Симона, на рівні його плечей награвіровано у три рядки текст: **С: Симонъ єпѣкопъ / Владимѣрскій / и Сѣздалскій.**

Стан дошки добрий.

Симон, Печерський (?—1226) — єпископ Володимирський і Суздальський, святий. Пострижений у Печерському монастирі. 1214 р. висвячений на єпископа Володимирського. Духівник великого князя Володимиро-Суздальського Всеволода Велике Гніздо. Архімандрит монастиря Різдва Богородиці у Володимирі, єпископ Володимирський. Один з авторів Печерського патерика (житіє преподобного Антонія Печерського та дев'ять повістей про Печерських угодників й чудеса, що відбувалися під час будівництва Успенського собору Києво-Печерської лаври). Відомий своєю будівничою діяльністю (перебудова церкви Різдва Богородиці у Володимирі, будівництво нового собору Різдва Богородиці у Суздалі (1222—1225). Мощі святителя Симона покаяться у Ближніх (Антонієвих) печерах Києво-Печерської лаври, його пам'ять відзначається 23 травня та 11 жовтня.

Літ.: Дива печер. — С. 62, 64; Запаско, Ісаєвич. — № 2857; Ровинский. Граверы (1895). — С. 344, 373. Інв. № 314/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

139. Святий апостол Яків. 1777. Ілюстрація до книги: Апостол. Штихель. 24,8 × 14,8; 26,2 × 16,2.

На лицевому боці дошки унизу праворуч під рамою авторський підпис і дата: **Гридіроваалъ Яковъ Кончаковскій 1777 Года.**

На дошці вертикального прямокутного формату в центрі на тлі купчастих хмар зображена на повний зріст постать апостола Якова у широкому хітоні, що огортає його кремезну статуру великими динамічними зборками. Праворуч від постаті апостола зображений пагорб, за яким видно стіни і вежі замку. Ліворуч від постаті святого, на передньому плані зображено три дерева, які утворюють пишну крону. На дальньому плані композиції — гора, на схилах якої притулилися високі вежі і мури. У полі німба святого награвіровано напис: **С: Апъ Іаковъ.**

Стан дошки добрий: у полі зображення є незначні подряпини.

Літ.: Запаско, Ісаєвич. — № 3508; Петров. — С. 92; Ровинский. Граверы (1895). — С. 373. Інв. № 315/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

140. Розп'яття. 1778.

Штихель. 12,3 × 7,3; 13,4 × 8,5.

На лицевому боці дошки унизу під рамою авторський підпис і дата: **Изобразы Иаковъ Кончаковскій, 1778 маа 20.**

На дошці вертикального прямокутного формату посередині зображено на масивному хресті розп'ятого Ісуса Христа і праворуч — янгола на хмарині. Янгол стоїть на одному коліні і тримає чашу, в яку з рани Ісуса стікає кров. У горішній частині композиції навкруги розп'ятого Христа клубочаться густі хмари. Над головою Ісуса на хресті — сувій з написом: **ІН / ЦІ**; по обидва боки голови: **ІІС / ХБ**. На другому плані нижньої частини композиції, позаду розп'яття — панорамне зображення Єрусалима з високими вежами і мурами. Вдалині, за містом, видніються гори.

Стан дошки добрий.

Літ.: Петров. — С. 92; Ровинский. Граверы (1895). — С. 373. Інв. № 316/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

141. Таємна Вечеря. 1778.

Штихель. 27,8×15,8; 28,8×17.

На лицевому боці дошки унизу під рамою праворуч авторський підпис і дата:

Изобрази Яковъ Кончаковский 1778.

На дошці вертикального прямокутного формату в центрі награвіровано багатофігурну композицію «Таємна Вечеря». Зображена сцена відбувається в інтер'єрі багатого палацу: висока арка, канелюровані пілястри, пишна завіса з важкої тканини, квіти у прикрашеному розписом вазоні, світильник у формі лотоса на ланцюзі. В центрі за овальним столом, вкритим скатертиною, гаптованою рослинним орнаментом, зображено Ісуса Христа, який притиснув до грудей хліб. На столі перед Ним чаша з вином. Правицею Ісус благословляє хліб та вино. Праворуч і ліворуч від Ісуса зображено дві групи апостолів, по шість постатей з кожного боку. На передньому плані між постатями Юди з гаманцем і крайнього апостола у протилежній групі — велика цезура, яка спрямовує погляд глядача до постаті Христа. У площині сяючого німба Ісуса награвіровано: **Іис / ХѢ**. Нижню частину гравюри займає овальної форми бароковий картуш, пишно оздоблений листям аканта та гронами винограду. Всередині картуша — площа для напису.

Стан дошки добрий.

Літ.: Запаско, Ісаєвич. — № 3585, 3566; Ровинский. Граверы (1895). — С. 373.

Інв. № 317/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

№№ 142—149. До книги «Новий Завіт»²⁵.

142. Рамка титулу. 1778. Ілюстрація до книги: Новий Завіт. — Київ, друкарня лаври, 1780.

Штихель. 18,5×13,3; 19,3×14,2.

На лицевому боці дошки унизу по краю композиції авторський підпис і дата:

Гридеровалъ Я: К: (праворуч); 1778 Года. (ліворуч).

На дошці вертикального прямокутного формату награвіровано рамку титулу у вигляді тріумфальної арки, декорованої орнаментом та фігурними композиціями у стилі рококо. Горішня частина рамки містить зображення Святої Трійці (в центрі угорі — Голуб-Святий Дух у променях; нижче сидять на хмарах: ліворуч — благословляючий Бог-Отець з державою і скипетром; праворуч — Ісус Христос з хрестом). Від Голуба та німбів Бога-Отця і Христа розходить сяйво. Навкруги Трійці у хмарах зображено напівколом одинадцять херувимів. Ліворуч і праворуч від центральної композиції «Трійця з херувимами», на хмарах, що опустилися на антаблемент, зображено постаті Іоана Хрестителя (ліворуч) і Богоматері (праворуч). На пілонах, збагачених колонами, у пишню орнаментованих картушах зображені святі євангелісти. Ліворуч угорі — євангеліст Іоан з розкритою книгою на колінах; ліворуч від нього — каламар з гусячим

²⁵ П. Попов зазначає, що гравюри Я. Кончаківського, які прикрашають книгу «Новий Завіт» 1780 р., є копіями з гравюр Макарія і Георгія. (Див.: Попов П. М. Матеріали до словника українських гравірів / Павло Попов. — К. : УНІК, 1926. — С. 65). Дошки з колекції НБУВ відрізняються незначними деталями від тих гравюр Я. Кончаківського, що їх згадає П. Попов. Підпис гравера на окремих дошках з колекції НБУВ дає підстави вважати їх авторськими повтореннями гравюр, згаданих П. Поповим.

пером, праворуч біля його ніг — орел; з обох боків німба награвіровано ім'я: **С: Є: Іωᾱ**. Нижче — картуш із зображенням євангеліста Марка, який пише гусячим пером у книзі, що лежить на колінах; праворуч біля ніг святого — лев; над німбом награвіровано ім'я: **С: Є: Μᾱρκ**. На правій колоні у горішньому картуші — євангеліст Матвій, який у правиці тримає гусяче перо, а лівою рукою підтримує розкриту книгу, що лежить у нього на колінах; з ним (трохи ліворуч) зображено янгола; з обох боків німба святого награвіровано його ім'я: **С: Є: Μᾱτῆ**. Нижче — картуш із зображенням євангеліста Луки, який, подібно до інших євангелістів, сидить на стільці і тримає в руках закриту книгу; ліворуч від нього видно голову бика; з обох боків німба святого награвіровано його ім'я: **С: Є: Λῦκα**. Нижню частину рамки, у вигляді цоколю тріумфальної арки, прикрашають постаті чотирьох апостолів. Вони сидять на невисоких стільцях, пози їх надзвичайно динамічні. Апостол Павло (крайній ліворуч), який тримає у руках довгий меч, подався усім тілом до апостолів, які зображені праворуч; над німбом награвіровано його ім'я: **С: Ἰ: Παυλ**. Апостоли Яків та Юда, які зображені в центрі, повернуті один до одного; по боках німбів награвіровані їхні імена: **С: Ἰ: Ιακωβ** / **С: Ἰ: Ἰῦδα**. Праворуч від Юди зображений апостол Петро, який сидить на стільці з вигнутими ніжками і пише у книзі гусячим пером. Поруч з книгою лежать два ключі — атрибут апостола Петра. Над головою апостола на профільованій базі колони награвіровано його ім'я: **С: Ἰ: Πητρ**.

Стан дошки добрий.

Літ.: Запаско, Ісаєвич. — № 2960; Петров. — С. 91; Ровинский. Граверы (1895). — С. 373.

Інв. № 348/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

143. Святий євангеліст Матвій. [1778]. Ілюстрація до книги: Новий Завіт. — Київ, друкарня лаври, 1780.

Штихель. 15,6×11,8; 17,5×13,5.

На дошці вертикального прямокутного формату в центрі композиції зображено постать євангеліста Матвія, який сидить на відкритій терасі біля масивного парапету. Пальцями лівої руки він притримує велику розгорнуту книгу, поставлену на коліно. У правиці святий тримає гусяче перо. Позаду євангеліста стоїть янгол, який вказує рукою на сніп світла, що згори (з лівого кута композиції), сходить на євангеліста. Голова євангеліста повернута до янгола. У німбі Євангеліста півколом награвірований напис: **Сῴῃς ὁ ἐὺλῖςτ Μᾱτῆς**. Простір горішньої частини композиції заповнений густими хмарами, що клубочаться угорі над євангелістом та янголом; праворуч від постаті євангеліста композиційний простір фланкований зображенням фрагмента монументальної архітектурної споруди.

Стан дошки добрий.

Літ.: Запаско, Ісаєвич. — № 2960; Петров. — С. 91; Ровинский. Граверы (1895). — С. 373.

Інв. № 349/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

144. Святий євангеліст Марко. [1778]. Ілюстрація до книги: Новий Завіт. — Київ, друкарня лаври, 1780.

Штихель. 15,3×11,6; 16,3×12,5.

На дошці вертикального прямокутного формату в центрі композиції зображено євангеліста Марка, який сидить за столиком, вкритим скатертиною з важкої тканини,

прикрашеною торочкою. На столику — каламар з гусячим пером, склянка, ніж та розкрита книга, до якої євангеліст записує текст святого письма. Ліворуч біля ніг святого зображено лева, що лежить на підлозі. Євангеліст Марко зображений на тлі спарених круглих тосканських колон на масивному цоколі. Другий план лівої частини композиції заповнений зображенням краєвиду: високі, порослі деревами пагорби і небо, вкрите густими хмарами. У німбі євангеліста, голова якого зображена у профіль, півколом награвірований напис: **СѢЙ БѢЛІСТЬ МАРКЪ**.

Стан дошки добрий.

Літ.: Запаско, Ісаєвич. — № 2960; Петров. — С. 91; Ровинский. Граверы (1895). — С. 373.

Інв. № 351/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

145. Святий євангеліст Лука. [1778]. Ілюстрація до книги: Новий Завіт. — Київ, друкарня лаври, 1780.

Штихель. 15,5×12; 16,5×12,8.

На лицевому боці дошки унизу по краю композиції авторський підпис і дата: **Гридіровавъ Іаковъ Конча:** (праворуч); **1778 Го́да.** (ліворуч).

На дошці вертикального прямокутного формату в центрі композиції зображено постать євангеліста Луки, який сидить на стільці, що має гнуту спинку. Святий сидить в кімнаті з арковим вікном за невеликим столиком, вкритим важкою тканиною. На столику — каламар з гусячим пером, розгорнута книга та ніж. Праворуч за євангелістом на підлозі лежить бик. У німбі святого півколом награвірований напис: **СѢЙ БѢЛІСТЬ ЛУКА**. Ліворуч від постаті євангеліста, через широкий отвір в стіні, на дальньому плані зображено краєвид з архітектурними спорудами, високим розлогим деревом, пагорбами та хмарами.

Стан дошки добрий.

Літ.: Запаско, Ісаєвич. — № 2960; Петров. — С. 91; Ровинский. Граверы (1895). — С. 373.

Інв. № 352/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

146. Святий євангеліст Іоан. [1778]. Ілюстрація до книги: Новий Завіт. — Київ, друкарня лаври, 1780.

Штихель. 15,5×12; 16,5×12,8.

На дошці вертикального прямокутного формату в центрі композиції зображено постать євангеліста Іоана, який сидить на невисокому пагорбі. Над головою євангеліста — густа хмара. Лівою рукою він тримає розгорнуту книгу, а правицю з гусячим пером відвів у бік. У німбі євангеліста півколом награвірований напис: **СѢЙ БѢЛІСТЬ ІОАНЪ**. Праворуч біля ніг святого зображений орел. Ліворуч перед святим зображений каламар. У горішньому правому куті зображено сяйво, промені від якого спрямовані на євангеліста.

Стан дошки добрий.

Літ.: Запаско, Ісаєвич. — № 2960; Петров. — С. 91; Ровинский. Граверы (1895). — С. 373.

Інв. № 350/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

147. Святий апостол Яків. [1778]. Ілюстрація до книги: Новий Завіт. — Київ, друкарня лаври, 1780.

Офорт, штихель. 15,8×12; 16,8×12,8.

На дошці вертикального прямокутного формату в центрі композиції зображено постать апостола Якова, який сидить за столом, поклавши ліву руку на розгорнутий сувій. У правиці святого — гусяче перо. Його погляд спрямований на чоловічий портрет у масивній рамі, який стоїть перед ним на столі. У німбі святого півколом напис: **Сѣй Яковъ**. Апостола Якова зображено на тлі краєвиду символічного змісту: праворуч за святим — схилена до землі квітка тюльпана; над квіткою угорі густа хмара та кучерява голова юнака, що символізує вітер, який надуваючи щоки, посиляє на землю вихрові потоки. Угорі між хмарами зображено розпечене сонце, що підіймається з-за обрію.

Стан дошки добрий.

Зображений краєвид є ілюстрацією до «Соборного послання святого апостола Якова» (Як. 1: 11).

Літ.: Запаско, Ісаєвич. — № 2960; Петров. — С. 91; Ровинский. Граверы (1895). — С. 373.

Інв. № 353/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

148. Святий апостол Петро. [1778]. Ілюстрація до книги: Новий Завіт. — Київ, друкарня лаври, 1780.

Офорт, штихель. 15,4×12; 16×12,8.

На дошці вертикального прямокутного формату у нижній частині в центрі композиції зображено постаті апостола Петра (ліворуч) та Силуана (праворуч), які сидять на пагорбі. Силуан занотовує на аркуші паперу слова, які промовляє апостол, вказуючи правицею угору. У німбі навколо голови апостола Петра півколом награвіровано напис: **Сѣй Апѣль Петрѣ**. Горішня частина композиції ілюструє слова апостола Петра про жертву Спасителя заради роду людського. В центрі на хмарах зображена скульптуру «Розп'яття». Кубічної форми постамент пам'ятника прикрашений овальним лавровим вінком. Ліворуч від пам'ятника — постать Ісуса з переплетеним двома великими сухими гілками масивним хрестом на спині. Під цією непосильною ношею Христос став на одне коліно й сперся рукою на постамент пам'ятника.

Стан дошки добрий.

Композиція із зображенням Ісуса Христа символізує слова, написані у «Першому соборному посланні апостола Петра» (1 Петр. 2: 24; 5: 12).

Літ.: Запаско, Ісаєвич. — № 2960; Петров. — С. 91; Ровинский. Граверы (1895). — С. 373.

Інв. № 354/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

149. Об'явлення Іоанові Богослову на острові Патмосі. [1778]. Ілюстрація до книги: Новий Завіт. — Київ, друкарня лаври, 1780.

Офорт, штихель. 16×12; 16,6×12,6.

На дошці вертикального прямокутного формату зображено сцену чудесного видіння Іоанові Богослову на острові Патмос. У лівому нижньому куті композиції зображено маленький клаптик острівної землі серед безмежного морського простору. Цей клаптик землі символізує острів Патмос, куди Іоана Богослова імператор вислав на до-

вічне заслання. Святий зображений в момент чудесного видіння. Постаць Іоана Богослова, який впав на коліна, зображена зі спини так, що обличчя його не видно. Угорі композиції, по діагоналі від голови Іоана Богослова зображено на повний зріст Ісуса Христа у сяйві, одягненого у підперезаний золотим поясом довгий подір; з вуст Спасителя виходить меч. Обабіч Його постаті зображені у високих орнаментованих свічниках чотири свічки ліворуч і три праворуч, навколо Його правиці — сім шестикутних зірочок.

Стан дошки добрий.

Композиція є ілюстрацією до сюжету, описаному в «Книзі пророцькій: Об'явлення св. Іоана Богослова» (Об. 1: 9—16).

Літ.: Запаско, Ісаєвич. — № 2960; Петров. — С. 91; Ровинский. Граверы (1895). — С. 373.

Інв. № 355/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

№№ 150—154. До книги «Євангеліє».

150. Тріумф євангельського вчення. Рамка титулу. 1786. Ілюстрація до книги: Євангеліє.

Штихель. 44,1×31; 45,3×35,5.

На лицевому боці дошки унизу під рамкою зображення награвіровано авторський підпис і дата: **Коперваль Іаковъ Кончаковскій в Кієвопечерской Лаврѣ При типографіи. 1786 Года мѣся Марта. 6. дѣя.**

На дошці вертикального прямокутного формату зображена рамка титулу у вигляді пишного барокового порталу, прикрашеного колонами з коринфськими капітелями та розірваним фронтоном. В центрі фронтона зображено Богородицю з Немовлям. Правицею Богородиця пригортає до себе Ісуса, а лівою рукою — маленького Іоана Хрестителя, який стоїть поруч з нею і простягає руки до Сина Божого. Праворуч від Богородиці зображено янгола. Трон, на якому сидить Богородиця, пишно прикрашений волютами, акантом, лавровим листям, виноградними гронами, плодами гранату тощо. На рівні голови Богоматері — стрічки з текстом: *Любовѣвъ Бжїа ѡзлаи / са въ срѣдѣ ншѣа.* По боках порталу зображено по три постаті: угорі праворуч — жіноча постаць з хрестом, що символізує Віру; над нею — стрічка з текстом: *Приведеніе Шеретохѣ Вѣрою во Благодаѣ Бжїю, въ нейже стоимѣ. Рим: 6.*; угорі ліворуч — жіноча постаць з якорем, що символізує Надію. Якір огортає стрічка з текстом: *Хвалийжеса ѡпованіемѣ Слабѣ Бжїа. Рим: 6.* Нижче зображені євангелісти: ліворуч — Марк і Матвій, праворуч — Лука та Іоан. Їхні імена награвіровані у німбах: *Сѣтый Яѣолѣ ѡѣлістѣ Марко. / Сѣтый Яѣолѣ ѡѣлістѣ Матѣей. / Сѣтый Яѣолѣ ѡѣлістѣ Лука / Сѣтый Яѣолѣ ѡѣлістѣ Іоанѣ Богѣ.* Євангеліст Іоан сидить на цоколі порталу праворуч. Він тримає в руках розкрити книгу з текстом: *Видѣх емѣ / Слабѣ и / слабѣ іакѣ / єдинарѣд / нагѣ ѣ / Оѣа. / Гла: ѣ. Біля його ніг лежить розгорнута книга з текстом: *Дѣстоин / єстѣ Ягн / єцѣ Зака / нный п / рїати / Слабѣ, и богатѣо / ѡ Прѣмѣротѣ и чѣтѣ, и сла / вѣ, ѡ блѣго / словеніе. / Япокал ѣ.* Позаду св. Іоана зображений з розгорнутою книгою у руках євангеліст Лука. Євангеліст Матвій сидить на цоколі порталу ліворуч. У правій руці він тримає гусяче перо, а лівою притримує на колінах розгорнуту книгу з текстом: *Рцитѣ / дшѣри Сїѣ онови / се / Црѣ Твой / градѣтѣ / тебѣ кротокѣ. / Гла. ка.* Позаду нього зображений євангеліст Марко, який пальцем лівої руки вказує глядачам на текст у книзі: *Бдїте, / невѣсте / бо когдѣ /**

Гдѣ домѣ / прїидеѣтъ / вече / ѿли въ по/лѣноши / ѿли въѣто / глашеніе / Глѣ. гї. Унизу, по центральній вісі композиції розташований декорований зображеннями плодів та злаків картуш, в овалному полі якого міститься зображення західного фасаду Успенського собору Києво-Печерської лаври. У горішній частині композиції праворуч зображено у шестикутній зірці напівпостать Бога-Отця. У променях, що йдуть навкруги від Бога-Отця, награвіровано: Прѣтеча / Всѣмъ / Вопіеѣтъ / Людемъ / Денница / Слїцѣ; на хоругві, яку тримає Бог-Отець, — стрічка з текстом: Се градеѣтъ вослѣдъ мене крѣпѣи мене. Ліворуч зображено Ісуса Христа у мандорлі. Він сидить у розкішній колісниці і править Левом, Биком, Янголом і Орлом — символами євангелістів. Правицею Ісус тримає пальмову гілку, а лівою рукою — хоругву. Під колесами колісниці — темні сили: оголена напівфігура людини з державою на голові, кістяк із стрілою в руці і диявол з пальмовою гілкою. Перед четвіркою символів євангелістів зображено дві стрічки з текстом: Возвишай крѣпостію Гласъ твой Ісѣй. / Видѣхъ подобіе четыреѣ животныхъ Подобіе Лица ѿ. Лице [янгола]. Лице лвово. Лице телче. Лице орле. Єзїк: ѿ. Угорі, майже на всю ширину композиції, награвіровано стрічку з текстом: Сїоне се Сїситель твой градеѣтъ, ѿмый мѣдѣ и дѣло предъ лицемъ своимъ.

Стан дошки добрий.

Інв. № 356/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

151. Святий євангеліст Матвій. 1787. Ілюстрація до книги: Євангеліє.

Офорт, штихель. 44,4×31,5; 44,9×32.

На лицевому боці дошки унизу у лівому куті награвіровано стрічку з авторським підписом і датою: Грид: Яковъ Кончаковскій Ярта, 2. Д. 1787. Г.

На дошці вертикального прямокутного формату в центрі композиції зображено динамічну постать євангеліста Матвія. Святий сидить біля столу, на якому стоять каламар і розгорнута книга, яку Євангеліст притримує лівою рукою. На розвороті книги награвіровано текст: Книга ро / дства Іиса / Хрѣта сїа / Давидова / сїа Явра / амла / Явраамъ ро / ді Ісаака / Ісаакъ же ро / ді Іакова. (Глава 1, вірші 1, 2). Правиця євангеліста з гусячим пером опущена долу. У німбі святого — напівколом напис: Свѣтый Апѣстолъ ѿ Євангелистѣ Матѣей. Ліворуч від святого, позаду столу — янгол у гаптованій квітковим орнаментом сорочці та просторому плащі. У лівому горішньому куті зображено трикутник у сѣйві, від якого через хмари спрямований промінь на євангеліста. У площині трикутника награвіровано: О/ ѿ/ ѿ/ О/ S,.

Стан дошки добрий.

Інв. № 357/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

152. Святий євангеліст Марко. 1787. Ілюстрація до книги: Євангеліє.

Офорт, штихель. 44,4×31,5; 44,9×32.

На лицевому боці дошки унизу у лівому куті в межах зображення, в площині горизонтальної асиметричної форми, виокремленій лінією, награвіровано авторський підпис і дату: Грид: Яковъ Кончаковскій. Октябра 20 д. 1787. года. в. т.

На дошці вертикального прямокутного формату в центрі композиції зображено динамічну постать євангеліста Марка за столом. На столі — каламар з гусячим пером

та розгорнутий сувій, що спадає за край. Євангеліст гусячим пером старанно записує слова Святого письма у розгорнуту книгу: **БДИТЕ НЕВѢѢ / бо когда ГДЬ / ДОМЪ прї / идетъ ѡбѣ / черъ и и / ѡнощъ / ГѢа гї.** У німбі святого напівколом напис: **СВѢТЫЙ АПОСТОЛЪ ѿ СВѢГЛИСТЪ ІА҃РКО.** Ліворуч, біля ніг євангеліста лежить крилатий лев. За спиною святого зображено фрагмент палацу: між пілястрою та колоною з багатопрофільованою базою — видовжене аркове вікно, обрамлене декоративною композицією з аканта, лілій і картуша в стилі рококо. У лівому горішньому куті зображено у сьйві трикутник з написом: **О / DEOS.**, від якого крізь хмари на євангеліста спрямований промінь світла.

Стан дошки добрий.

Інв. № 358/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

153. Святий євангеліст Лука. 1788. Ілюстрація до книги: Євангеліє.

Офорт, штихель. 44,3×31,3; 45×32.

На лицевому боці дошки унизу в межах зображення, ліворуч від центру награвіровано авторський підпис і дата: **Грид: Яковъ Кончаков: 1788 Го:**

На дошці вертикального прямокутного формату в центрі композиції зображено динамічну постать євангеліста Луки. Святий у просторому плащі сидить на терасі багатого палацу. У німбі святого награвіровано напівколом напис: **СВѢТЫЙ АПОСТОЛЪ ѿ СВѢГЛИСТЪ ІА҃КА.** Лівою рукою євангеліст підтримує поставлену на коліно і розгорнуту на глядача книгу. Спираючись на поруччя крісла, у правій руці він тримає гусяче перо. На сторінках книги текст: **Понѣже оубо / мнози нача / ша чинити / повѣсть ѡ / ѿзвѣсткова / ны въ насъ / вѣщехъ: / Іако / іакоже пре / даша намъ / іже іспер / ва самові / дцы ѿ слдгі / бывшіи сло / веси.** (Глава 1, вірші 1, 2). Голова євангеліста повернута у три чверті, а погляд спрямований у напрямку руху голови. Праворуч від євангеліста зображено велику голову бика. За спиною святого видно фрагмент багатого палацу (високий парапет і круглі колони на вишукано профільованих базах) та краєвид з рікою та високими пагорбами, порослими деревами. У лівому горішньому куті композиції зображено у сьйві трикутник з написом, від якого крізь хмари на євангеліста спрямований промінь світла.

Стан дошки добрий.

Інв. № 359/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

154. Святий євангеліст Іоан. 1786. Ілюстрація до книги: Євангеліє.

Офорт, штихель. 39,7 × 31; 44,3 × 32.

На лицевому боці дошки унизу у лівому куті в межах зображення награвіровано авторський підпис і дата: **Грид: Іаковъ Кончаковскій Бкіевпечрской Даврѣ Притипографій. 1786. Года мѣа августа, 13. Дня.**

На дошці вертикального прямокутного формату в центрі композиції босоніж, у просторому плащі, що пишними зборками спадає долу, зображено постать євангеліста Іоана. Святий сидить у кріслі біля столу, вкритому скатертиною. На столі — каламар, футляр для ножа і чотири розгорнуті книги з текстом: **Книга / Родства / Іиса Хр҃та / Сїа Дѡдо / ва, Сїа Ів / раамла. / Іввраамъ родї** (дальній ряд від євангеліста); **Зачало / СВѢІа / Іиса Хр҃та / Сїа / Бжїа, / іакоже є / стъ пі / сано воп / ророцѣ: (середній**

ряд, праворуч); *Понѣже / ѡубо мно / зи начаша / чинити / по / Повѣсть ѡ извѣство / ваныхъ въ насъ вѣсехъ*: (середній ряд, ліворуч); *Вначѣ / аѣ бѣ / слово, / ѡ слово / бѣ оу бѣа / ѡ / бѣ бѣ / слово*. (Книга, яку тримає євангеліст)²⁶. Лівою рукою євангеліст гортає сторінки книги. Права рука з гусячим пером лежить на поруччі крісла. Задумливе, сповнене інтелекту обличчя святого далеке від традиційного канонічного образу. У площині німба — напівколом напис: *Сѣый яплъ ѡ бѣлисть іоаннъ бѣословъ*. Ліворуч, біля ніг євангеліста, на вимошеній квадратними плитами підлозі зображений орел, який розвернув на євангеліста хижу голову. На підлозі ліворуч від орла лежать довгий розгорнутий сувій та закрита книга, по горішньому краю обкладинки якої міститься напис: *япокалипсисъ*. У правому нижньому куті зображено три книги, що лежать прямо на підлозі. Кожна книга позначена однаковим написом: *Посланиѣ*. За спиною святого зображено інтер'єр палацу. На довгій полиці в усю ширину стіни щільно стоять книги. Праворуч, позаду постаті євангеліста, на парапеті — пісковий годинник. У горішньому лівому куті зображено густі хмари, крізь які видно диск сонця з літерами всередині, від якого розходить сяйво і широкий промінь, спрямований на євангеліста. Праворуч на другому плані відкривається краєвид з покрученим деревом на передньому плані та мостом через ріку. Вдалині — високі пагорби, коло підніжжя яких притулилися мури і вежі міста. Унизу під рамкою зображення — віршований текст:

*Четѣре Книги предлежатъ ѡвѣрзты,
Простре іоаннъ здѣ перѡ ѡ персты,
Хотѣ ѡзнати. Икѡ сѣтъ починѣ,
Изсѣдовавши собрати ѡ бѣдинѣ.
Предѣ іоанномъ Матѣѣй начинѣше.
Марко, и Лука починѣ и дѣше.
іоаннъ Книги преводитъ ѡ новѡ,
Вѣтхость ѡ справѣ. Вначѣлѣ дѣлѣ слово.*

Стан дошки добрий.

Інв. № 360/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

155. Святий апостол Петро. 1786.

Штихель. 25,2×15,1; 25,9×15,8.

На лицевому боці дошки унизу під рамкою зображення награвіровано авторський підпис і дата: **Грид: Яковъ Кончаковскій. Ноября 27. д. 1786. Г.**

На дошці вертикального прямокутного формату в центрі композиції зображено на повний зріст постать апостола Петра. Правицею він тримає ключі, а лівою рукою — книгу. У німбі навколо голови святого напис: *Сѣый яплъ Пѣтръ*. Апостол зображений у широкому хітоні, босоніж. Ліву ногу він поставив на плаский камінь овальної форми. Міцно модельована голова апостола, контрапост фігури, пластичне багатство складок надають його постаті барокової динамічності й монументальності. На дальньому плані композиції зображено пагорби, дерева, архітектурні споруди та небо у хмарах. На передньому плані, ліворуч від постаті апостола, зображені каміння і квіти.

²⁶ Наведені перші рядки євангеліїв від Матвія, Марка, Луки та Іоана.

Стан дошки задовільний: місцями дошка сильно забруднена фарбою і патиною. З цієї дошки надрукована гравюра, що прикрашає книгу: Апостол. — К., 1790.

Літ.: Запаско, Ісаєвич. — № 3508; Петров. — С. 92; Ровинский. Граверы (1895). — С. 373.

Інв. № 361/1.

У фондах ВОРМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

156. Святий Іоан Дамаскин. 1798. Ілюстрація до книги: Октоїх. — Київ, друкарня лаври, 1797²⁷.

Штихель. 26,5 × 15,6; 27,5 × 16,5.

На лицевому боці дошки унизу під рамкою зображення награвіровано авторський підпис і дата: **Іако́въ Кончако́вскій, 1798. Го.**

На дошці вертикального прямокутного формату на передньому плані праворуч зображена постать Іоана Дамаскина на колінах у молитовній позі. Широкий хітон святого важкими зборками спадає на землю. Ліву руку він притиснув до грудей, а правицею тримає розгорнутий сувій, на якому награвіровано чотири рядки тексту: **СЫЙ ѠДЕСНЮ СІЛЫ, ПРЕДСТОЯЩЪ ВЪНДЪ / ѠДЕСНЮ ЦРІЦЪ, ІАКѠ МТРЪ СЫНДЪ, / ОУСЛЫШАВЪ МОЛАЩЮ, ДАЖДЪ МОЕЙ ДЕСНИЦЪ, / ПОХВАЛНАА ПИСАТИ МТРИ ЦРІЦЪ.** В німбі навколо голови святого є напис: **Прѣ́бный Іо́аннъ Дамаскі́нъ.** На дальньому плані композиції зображено високі пагорби, дерева та руїни монументальної споруди. Угорі композиції ліворуч зображено на хмарах Бога-Отця із сферою, Ісуса Христа з хрестом, а над ними посередині Голуба-Святого Духа. Погляд Ісуса Христа спрямований праворуч, де зображено на хмарі Богородицю, яка стоїть на колінах у молитовній позі.

Стан дошки добрий.

Іоан Дамаскин (бл. 675—бл. 753/80) — преподобний, богослов, філософ, гімнограф, визнавав верховенство духовної влади над світською. Близько 736 р. прийняв чернечий постриг у монастирі св. Сави біля Єрусалима. В період іконоборства став на захист визнання ікон. Автор фундаментальної праці «Джерело знання». У православ'ї пам'ять Іоана Дамаскина відзначається 17 грудня.

Літ.: Запаско, Ісаєвич. — № 3928; Петров. — С. 92; Попов. — С. 64—65; Ровинский. Граверы (1895). — С. 373.

Інв. № 362/1.

У фондах ВОРМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

157. Богородиця з преподобними Антонієм та Феодосієм Печерськими. [1786].

Офорт, штихель. 31 × 17,5.

На лицевому боці дошки унизу у лівому куті в орнаментальному картуші награвіровано авторський підпис: **Яковъ Кончаковский.**

На дошці вертикального прямокутного формату в центрі композиції зображено на хмарах на повний зріст постать Богоматері-Оранти в короні. На грудях у неї зображено напівпостать маленького Ісуса, який тримає лівою рукою державу, а правицею посилає благословення. Ліворуч від Богоматері — овальний медальйон з погруддям преподобного Антонія Печерського і текст: всередині по абрису медальйона ліворуч і праворуч — **Прѣ́бный / Антóній;** по зовнішньому абрису медальйона — **ІѠкѠ СЛНЦЕ́ СІААИ НА ЦЕРКОВЪ ВИЦИАГО**

²⁷ Вірогідно, відбиток з цієї дошки було вклеєно у книгу після її видання, або книга фактично була надрукована пізніше, а не так, як зазначено на титулі.

сила н. Праворуч від Богоматері зображено овальний медальйон з погруддям преподобного Феодосія Печерського і текст: всередині по абрису медальйона ліворуч і праворуч — Прѣнїй / Феодосїй; по зовнішньому абрису медальйона — **Иако лѣна полнаводни своа силаѣ Прѣн. Як** наочне підтвердження цих слів, правий абрис всередині медальйона зображений у вигляді місяця з чоловічим обличчям у профіль²⁸. Угорі посередині, майже на всю ширину композиції награвіровано три рядки тексту: **Венецъ Прѣтѣ Бѣѣ Изложеньи извѣздаѣ в нїже ѿмена игуменовъ / и Архимандритѣ Печерскѣ Просїаши ѿ Прѣнѣ Первоначалниковъ / Антонїа Феодосїа акї ѿслѣща Ілѣны порадѣ ѿчисляюса;** нижче награвіровано хвилясту стрічку і на ній текст: **Изчитаа ѿ множество звѣздаѣ и сѣмѣ имѣ ѿмена нарицаѣи ца рмс.** Від центру цієї стрічки вертикально спрямований до сяючого німбу Богородиці рядок тексту: **оумножѣ сѣмѣ Твое іако звѣзды нѣ бѣ кв.** Високою аркою над постаттю Богородиці розміщено рядок тексту: **Ипословесемѣ вашѣ бѣдетѣ Іерѣ мѣ. Се азѣ молюса Гдѣ Бѣѣ.** На рівні обличчя Богородиці праворуч і ліворуч від німба награвіровано: **ИР / ѿѣ.** Унизу композиції посередині зображено багато прикрашений листям аканта картуш з двома рядками тексту всередині: **Всѣ сїи вродѣхѣ Прослѣлени Бѣша / Ивѣднѣ ихѣ похвала. сирѣ. мѣ.** Навколо Богоматері і преподобних Антонія і Феодосія вся площа композиції заповнена зображеннями шістнадцятикутних зірок — одна без тексту, а сімдесят — з іменами святих Печерських усередині: **1 Варлаа Ігѣменѣ / 2 Стефанѣ / 3 Ніконѣ / 4 Іоанѣ / 5 Феоктистѣ / 6 Прохѣрѣ / 7 Тимоѣей / 8 Пімїнѣ / 9 Якїдї / 10 Поликарпѣ / 11 Васїлїй / 12 Феодосїй / 13 Ігаспїтѣ / 14 Серапїонѣ / 15 Ігаспїтѣ / 16 Іоанѣ / 17 Іларїа / 18 Варсонофїй / 19 Давїдѣ / 20 Івраамїй / 21 Никифорѣ / 22 Ігнатїй / 23 Нікола / 24 Макарії / 25 Іоанѣ / 26 Іосафѣ / 27 Феодосїй Воїновїчѣ / 28 Фїларетѣ / 29 Сїлвестрѣ / 30 Васїанѣ Шишка / 31 Васнѣнѣ / 32 Іоанѣ / 33 Сїлвестрѣ / 34 Іона / 35 Григорей / 36 Іоакїмѣ / 37 Ігнатїй / 38 Макарії / 39 Варлаамѣ / 40 Іоанѣ / 41 Антонїй / 42 Петрѣ / 43 Нікандрѣ / 44 Геннадїй / 45 Іларїонѣ / 46 Мелетї Хрѣтовѣ / 47 Нікїфѣ Тѣрѣ / 48 Єлїсей Плетенецкїй / 49 Захарїа Копїстенскїй / 50 Петрѣ Могїла / 51 Іосїфѣ Трїзна / 52 Інокентїй / 53 Варлаа Іасїнскїй / 54 Мелетїй Вѣдѣхевїч / 55 Іосафѣ Кроковскїй / 56 Іларїонѣ / 57 Іванасїй Мїславскїй / 58 Іоанїкїй Сенотовїч / 59 Ромѣнѣ Копѣ / 60 Іларїонѣ Негребецкїй / 61 Тимоѣе Щербакскїй / 62 Іосїфѣ Оранскїй / 63 Ізкѣ / 64 Зосїма Вѣкевїчѣ / 65 Самїдї Мїславскїй / 66 Іерѣей Малицкїй / 67 Гаврїїлѣ / 68 Серапїонѣ / 69 Євгенїй / 70 Фїларетѣ.** Композиція обрамлена пишною рамою рослинного орнаменту у стилі рококо.

Стан дошки задовільний: авторський підпис майже стертий.

Літ.: Попов. — С. 65.

Інв. № 363/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

158. Святий апостол і євангеліст Іоан. [1780-ті рр.].

Штихель. 24,7×15; 25,8×15,7.

На лицевому боці дошки унизу ліворуч, в межах зображення на рівні стопи Євангелїста награвіровано авторський підпис: **Я К.**

²⁸ «...так і вас прикрашають преподобні отці наші Антонїй і Феодосїй з іншими преподобними, і з них, хто як сонце, хто як місяць, а хто як зірки». (Див.: Патерик Печерскїй или Отечник. — К.: КПЛ, 1998. — С. 28).

На дошці вертикального прямокутного формату в центрі композиції зображена на повний зріст могутня постать євангеліста Іоана. На долоні лівої руки святого лежить розгорнута книга. Правиця, якою він тримає гусяче перо, опущена долу. Євангеліст босоніж стоїть на пагорбі, вкритому травою і квітами. За ним мальовничий краєвид: праворуч від постаті святого — високий замок, ліворуч — розлоге дерево; замикають композиційний простір зображені на обрії пагорби і високе небо з густими хмарами. В німбі навколо голови євангеліста напис: **С. ЯПЛАЪ И СЛА: ІОАННЪ.**

Стан дошки добрий.

Формат і розміри дошки, композиційна будова, стилістичні особливості гравірування настільки близькі до гравюри «Св. апостол Петро», підписаної Я. Кончаківським 1786 роком, що наводить на думку про їхнє одночасне створення.

Літ.: Петров. — С. 91; Ровинский. Граверы (1895). — С. 373.

Інв. № 364/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

159. Святий Іоан Дамаскин. [1780-ті рр.].

Штихель. 15,2×12,2; 14,5×11,3.

На лицевому боці дошки унизу ліворуч в межах зображення награвіровано авторський підпис: **И: К.**

На дошці вертикального прямокутного формату в центрі композиції зображено постать святого Іоана Дамаскина в келії. Святий сидить за столом овальної форми на стільці з високою фігурною спинкою. Перед ним на столі, застеленому скатертиною, — каламар з гусячим пером і розгорнута книга з текстом: **Кто те/ бѣ неѡ/ блажи / прѣтаа / Дво.** Правцею Іоан Дамаскин тримає перо, а долоня його лівої руки лежить на зображеній в книзі мініатюрі «Богородиці з Немовлям». Угорі ліворуч на стіні висить образ Богородиці з Немовлям («Замилування»). Під іконою — широка тканина з текстом у чотири рядки: **Рѣки моѡа исцѣле / не пріѣ Прочеѡ жизни / моѡа Бѣе Дѡо Вопѣснѣ / Вопѣваю та.** Праворуч від постаті святого зображений широкий арковий отвір, через який видно краєвид: за невисокою балюстрадою — два будинки на пагорбі, а далі за будинками — пірамідальні дерева, які нагадують кипариси. Угорі під аркою текст: **С: ІОАНЪ ДАМАСКІНЪ.** У нижньому лівому куті композиції зображено дві книги, що лежать на підлозі перед столиком.

Стан дошки добрий.

Літ.: Петров. — С. 92; Ровинский. Граверы (1895). — С. 373.

Інв. № 365/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

160. Святий апостол Юда. [1780-ті рр.].

Штихель. 24,5×14,8; 25,8×15,6.

На лицевому боці дошки унизу праворуч під рамкою зображення награвіровано авторський підпис: **Изобразі Яковъ Кончакѡвскій.**

На дошці вертикального прямокутного формату в центрі композиції зображена на повний зріст постать Святого апостола Юди. Апостол зображений у широкому хітоні, босоніж. Ліву ногу він поставив на плаский камінь овальної форми. Долоню правиці святий притулив до грудей, а лівою рукою тримає велику розгорнуту книгу. Міцно модельована голова апостола, пластичне багатство складок надають його постаті динаміч-

ності й монументальності. Постать апостола зображена на тлі високого неба, вкритого густими хмарами, і мальовничого краєвиду із замками та вежами на високих пагорбах. Правий нижній кут композиції заповнений зображеннями соковитих стеблів квітів і кущиків трави. В німбі навколо голови святого напис: **С: АПЛЪ ІЗДА.**

Стан дошки добрий.

З цієї дошки надрукована гравюра, що прикрашає книгу: Апостол. — К., 1790.

Літ.: Запаско, Ісаєвич. — № 3508; Петров. — С. 92; Ровинский. Граверы (1895). — С. 373.

Інв. № 366/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

161. Святий євангеліст Марко. [1780-ті рр.].

Штихель. 10,2×6,5; 11,2×7,3.

На дошці вертикального прямокутного формату зображено архітектурну композицію у вигляді portalу, обрамленого прямокутними колонами. Складної фігурної форми бази колон прикрашені скульптурами херувимів. Арка portalу спирається угнутими всередину волютами на капітелі гранчастої форми і прикрашена фігурним картушем з текстом: **СѢЙ БѢЛІСТЬ МАРКО.** Всю площину отвору portalу займає велика постать євангеліста Марка, зображеного на повний зріст і босоніж. Ліва нога святого стоїть на пласкому прямокутної форми камені, а пальці правої стопи виходять за край нижньої плити portalу. Євангеліст одягнений у просторий плащ, поли якого перекинуті через праву руку. Лівою святий підтримує книгу, поставлену торцем на виступ бази колони. Праворуч, біля ніг святого зображено крилатого лева — символ євангеліста.

Стан дошки добрий.

Літ.: Попов. — С. 65; Фоменко. Каталог. — С. 108.

Інв. № 367/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

162. Перенесення Божого ковчега на Сіон. [1780-ті рр.]. Ілюстрація до книги: Біблія.

Штихель. 11,5×6,7; 12,2×7,5.

На лицевому боці дошки унизу ліворуч в межах зображення авторський підпис: **Я: К:**

На дошці вертикального прямокутного формату в центрі композиції зображено на повний зріст постать біблійного царя Давида, який грає на гусях і пританцьовує. Цар одягнений у багатий каптан і широкий плащ, скріплений на лівому плечі фібулою овальної форми. Голова його увінчана коштовною короною, з-під якої спадає на плечі довге волосся. Навколо голови зображений німб. Ліворуч від постаті Давида — портал багатого палацу і жінка у вікні, яка простягає руки до царя. Праворуч, на другому плані, зображено високі пагорби, небо, вкрите густими хмарами, та двох жерців, які несуть сяючий ковчег. Праворуч і ліворуч над ковчегом — двоє серафимів. На передньому краї композиції зображено порослі травою і квітами пологі пагорби, а у лівому нижньому куті — овальної форми камінь, на якому награвіровано авторський підпис. На гусях трикутної форми, на зовнішньому боці вигнутої дугою й прикрашеної рельєфною орнаментальною композицією з листя аканта передньої деки награвіровано текст: **ЩАЛТИРЬ КРАСЕНЬ СГДЕСАМИ.** Угорі, праворуч від постаті царя, на рівні його голови — три рядки тексту: **ДБДЪ ИДАШЕ / ПРЕДЪ ГДЕМЪ / ИГРАА.**

Стан дошки добрий.

Гравюра є ілюстрацією описаної у Старому Заповіті важливої події — перенесення біблійним царем Давидом Божого ковчега з дому Амінодава на Сіон (див.: Друга книга Самуїлова (або Друга книга царів), глава 6).

Гравюра є майже точною копією мідериту роботи гравера І. М., що прикрашає «Псалтир» 1737 року, виданий друкарнею Києво-Печерської Лаври. (Див.: Запаско Я. П., Ісаєвич Я. Д. Пам'ятки книжкового мистецтва. Каталог стародруків, виданих на Україні. Книга друга. Частина перша (1701—1764) / Яким Запаско, Ярослав Ісаєвич. — Львів: Вид-во при Львів. держ. ун-ті вид. об-ня «Вища школа», 1984. — С. 53, 69).

Літ.: Ровинский. Граверы (1895). — С. 373.

Інв. № 368/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

163. Христос — символічне зображення. [1780-ті рр.].

Штихель. 15,7×12; 16,5×12,7.

На лицевому боці дошки унизу ліворуч в межах зображення награвіровано авторський підпис: **Я. К.**

На дошці вертикального прямокутного формату в центрі композиції на повний зріст зображено атлетичної статури Ісуса Христа з терновим вінцем на голові. Ісус стоїть у чаші²⁹. Тіло Христа невагоме, адже ступні Його залишаються на поверхні крові, що цівками б'є з ран і майже до країв заповнила чашу. З обох боків від постаті Ісуса Христа зображено по одному янголу. Янголи стоять на колінах і тримають у руках коштовні чаші на високих ніжках, формою схожі на потир. У чашу янгола, який зображений ліворуч, точиться кров з пробитої правої долоні, а у чашу янгола, який праворуч, кров стікає двома цівками з рани з-під ребра та пробитої лівої долоні. Глибину композиційного простору визначають шаховий малюнок підлоги та зображені за постаттю Христа густі хмари. По колу саява та в німбі награвіровано тексти: *И́дѣй моѹ плѣть и пѣй моѹ крѡвь. Во мнѣ пребываѣтъ и́дѣ въ мѣ. / Іис. Хѣ.*

Стан дошки добрий.

Інв. № 369/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

Коробка, Федір Михайлович (кінець XVIII — перша половина XIX ст.).

Київський золотар, творча діяльність якого припадає на першу половину XIX ст. Мав у Києві власну майстерню. 1813 р. «урядник» золотарського цеху, а в 1828 р. «рагстер» Київського магістрату. Був почесним громадянином міста. Виконував роботи на замовлення Києво-Печерської лаври: двох'ярусні, із напівкруглим завершенням, мідні позолочені іконостаси для Варлаамівської церкви Ближніх печер (1818) та Введенської церкви Ближніх печер (1819); срібні шати на ікони: св. Антонія (1818—1819), «Собор Преподобних отців» (1820), св. Варавари (останню для Христовоздвиженської церкви, 1822) та п'ять срібних лампад. В Національному музеї історії України зберігаються мідні іконостаси, шати ікони і лампада роботи цього майстра.

Літ.: Петренко. — С. 165; Попов. — С. 66; Постникова, Лосева. — С. 167; СХУ. — С. 112.

²⁹ Чаша за формою не відрізняється від звичайної великої круглої мідної миски.

164. План та фасад Великої дзвіниці Києво-Печерської лаври. [1817].

Штихель. 53×29,3; 55,5×37,8.

На дошці вертикального прямокутного формату в центрі композиції унизу посередині зображено креслення плану Великої дзвіниці, а під ним масштабну лінійку з цифрами і написом: *Сажень Масштаб къ плану и фасаду Ирш.* Над кресленням плану награвіровано детальне зображення фасаду Великої дзвіниці. Унизу посередині, за межами зображальної частини розміщений текст: *Планъ и фасадъ каменной колоколы въ лаврѣ Киевопечерской и которой высота съ крестомъ 46 сажень строилась / 14 лѣтъ и окончилась въ году, на материалы сего зданія, архитектору и работникамъ 58584 рубли дана куполь позолоченой 3401 всего 61985 полъчено.*

Стан дошки добрий.

Літ.: Петренко. — С. 165; Попов. — С. 66.

Інв. № 370/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

Левицький, Григорій Кирилович (1697—1796).

Видатний український живописець і гравер XVIII ст., представник українського бароко, батько відомого маляра-портретиста Дмитра Левицького. Народився Григорій Левицький в містечку Маячка (нині Новосанжарського р-ну Полтавської області) в родині священика. Родове прізвище художника Ніс. Вірогідно, освіту здобув у Києво-Могилянській Академії і у Вроцлаві. Зберіглася невелика частка мідеритів вроцлавського періоду, зокрема: зображення пам'яток давньої Сілезії, портрет викладача вроцлавського гімназіуму Елжбети Адама Квазіуса (1729), гравюри «Св. Домінік», «Засудження Христа на Смерть», «Розп'яття» та ін. Перший твір, виконаний в Україні, — «Рамка для вставки оголошень про театральні вистави» (датований 1735 р.). Творчий діапазон Г. Левицького широкий. Він портретист, пейзажист, майстер академічної тези та панегіричної гравюри. Найвідоміші його подарункові гравюри на честь архимандритів Києво-Печерської Лаври Романа Копи (1730) та Іларіона Негребецького (1738), київського митрополита Рафаїла Заборовського (1739). Гравюри Г. Левицького прикрашають видання друкарні Києво-Печерської Лаври: «Псалтир» (1736), Євангеліє (1737), «Апостол» (1737, 1752, 1757). 1745 року з друкарні Львівського братства вийшла книга Михайла Козачинського «Філософія Арістотелева...», прикрашена мідеритом Григорія Левицького (два інших було виконано Іваном Филиповичем). Останні роки життя працював у містечку Маячка.

Твори підписував: **Григорѣй Левѣцкѣй; Gregorius Lewicki; Gregorius Lewitski, Gregoriws Lewicki.**

Літ.: ІУМ. — Т. 3. — С. 302—303. — Т. 3. — С. 32; Модзалевский. Левицький. — С. 25—30; Попов. — С. 68—79; Попов (дод.). — С. 22—23; Ровинский. Граверы (1895). — С. 402—403; Ровинский. Материалы. — С. 5; Січинський В. Григорій Левицький, український гравер XVIII ст. / Володимир Січинський // Хроніка 2000: Український культурологічний альманах. Вип. 49—50. — К., 2002. — С. 770—796; СХУ. — С. 130; Фоменко. Каталог. — С. 172—192; Фоменко. Левицький. — С. 111; УРЕ. — Т. 6 — С. 88; Хижняк. — С. 129; Thieme-Becker. — Bd. XXIII. — S. 165.

165. Успенський собор Києво-Печерської лаври. [До 1737 р.]. Ілюстрація до книги: Апостол. — Київ, друкарня лаври, 1737.

Штихель. 11,5×6,5; 12,2×8,8.

На лицевому боці дошки унизу праворуч під рамкою зображальної частини награвіровано авторський підпис: **Григорѣй Левѣцькій.**

На дошці вертикального прямокутного формату в центрі композиції зображено Успенський собор Києво-Печерської лаври з західного фасаду. Угорі над великою банею собора, на центральній вісі композиції, зображено напівпостать Ісуса Христа на хмарах та Голуба-Святого Духа у сійві під Ним. Від увінчаної короною голови Христа розходиться сійво, по краях якого награвіровано: **Хрі/сто/сѣ.** Ісус зображений з напівздіяними руками. Праворуч від Нього — напівпостать апостола Петра на хмарі, який простягнув руку до ключів, що тримає Христос правицею. Угорі над банями собору — стрічка з текстом: **на ѡснованіи Яїлѣ и Пррѡкѣ.** Унизу посередині, під зображенням собору — рядок тексту: **сѣщѣ краєѣголиѣ Исѣ Хртѣ;** нижче посередині — двоє янголят тримають оздоблений рамою рослинного орнаменту картуш з текстом: **И Вратѣ адова не ѡдолѣють єй.** Правий і лівий краї композиції заповнені зображеннями дванадцяти апостолів. Їхні напівпостаті розташовані по вертикалі, по шість зображень (включаючи апостола Петра) з лівого і правого боків від зображення Успенського собору. Кожний з апостолів тримає в руці стрічку із частиною тексту: **Глава / и же єсть / всѣческая / ѡ негѣ / давозрастим / Хртѣва** (в апостолів, зображених ліворуч); **Єдиномѣ / коємѣждо / Насѣдадеса / Бл҃гдате / помѣрѣ / дарованіа** (в апостолів, зображених праворуч). По вертикальних краях композиції зображена виноградна лоза.

Стан дошки добрий.

Літ.: Запаско, Ісаєвич. — № 1270; Попов. — С. 74, 79; Фоменко. Каталог. — С. 182; Фоменко. Левицький. — С. 71.

Інв. № 371/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

166. Теза на честь Рафаїла Заборовського. [1739].

Офорт, штихель. (На двох дошках). Горішня дошка: 33,5×61,4; 34×62,4; нижня дошка: 42×61,4; 42,5×62,4;

На лицевому боці нижньої дошки унизу посередині під картушем награвіровано авторський підпис: **Gregoriws Lewicki Sculp: Kijov: Podol:**

Складну, символічну за змістом композицію, награвіровану на двох дошках, поділено по вертикалі на центральну широку і дві бічні вузькі частини. В центрі середньої, вертикальної за форматом композиції, зображено поколінний портрет київського митрополита Рафаїла Заборовського у багатому церковному облаченні з посохом у правій руці. По всьому полю овальної рами, що обрамляє зображення архієпископа, награвіровано текст: **Ut perfectus sit Homo dei ad omne opus bonum instructus ad Timoth: capit: 3.** Впритул під рамою зображено герб Рафаїла Заборовського — овальної форми щит, прикрашений бароковим картушем та увінчаний короною. У полі щита зображено палаюче серце, хрест мальтійської форми на масивному ланцюгу та награвіровані по внутрішньому абрису щита літери: **R Z D C I A K H & P R.** Портрет архієпископа підтримують чотири жінки у коштовному вбранні з пишними зачісками, постаті яких символізують: Любов до людини — жінка з палаючим серцем у руці; Мудрість — жінка, яка тримає у руці змію; Справедливість — жінка, яка дивиться у люстерко; Істина — жінка з рогом достатку. У нижній частині композиції під гербом зображено пишно декорований плодами та квітами картуш, у овальному полі якого

награвіровано латиною відомості про диспут: **Pium ac Debitum / Musarum Kijoviensium Patri Mecænatī / perq novennium Nutritori Illustris: Celcis: / Domino Domino Raphaeli Zaborowski / Archiepiscopo Kijoviensi Halicensi et Parvæ Russiæ / Caqua par est submissione cultu et reverentia / Monumentum / Thesibus ex universa Philosophia / Erectum publice Exhibitum / Per infimum suum servum A A: LL: et Phliæ Auditorem / Damianum Galachowski**³⁰ **Præsides admodum R: P: / Sylvestro Kulabka P: O: P Professore Scholarq / Præfecto Anno 1739; Julij 17 die.** Ліворуч і праворуч від картуша — жіночі постаті, які символізують науки: Філософію (жінка у шоломі з книгою і пером у руці); Історію (жінка з трубою і книгою); Астрономію (жінка з земною кулею); Богослов'я (жінка з Біблією). Угорі на центральній вісі композиції зображено у хмарах трикутник (символ Святої Трійці), від якого розходяться промені. Перед трикутником — скрижаль, на якій зображено сім очей Господніх. Під хмарами напівколом награвіровано текст: **Septem isti oculi sunt Domini qui discurrunt in universam terram Zachar cap 4.** У промені, що від скрижалей спадає на портрет, награвірований рядок тексту: **Suscitabo mihi Sacerdotem fidelem qui juxta cor meum et animam meam faciet Req: lib: 1: cap: 2.** Під символічною композицією Святої Трійці по боках зображено по три постаті на хмарах, розташовані одна під одною: ліворуч — янгол з митрою у руках, святий (Андрій?) з омофором та Св. Варвара у пишному вбранні та короною на голові, яка тримає патриаршу палицю; праворуч — янгол з дарохранительницею та посохом, а також постаті святих у пишному церковному облаченні: один тримає хрест, а другий — жезл, хрест і панагію на масивних ланцюгах. Біля постатей святих і св. Варвари награвіровано по одному слову, які разом складають фразу: **Talis nos Pontifex decebat.** Під посталями св. Варвари та святого із жезлом розміщені стрічки з текстом: **Trahe me post te cur remus in odore unq ventorum tuorum cant: cap: 1.; Veniat dilectus meus in hortum suum. Cantic: cap: 4.** На бічних частинах гравюри розміщено симетрично по сім клейм, в яких київська тематика чергується із символічними зображеннями на біблійну тематику. У горішніх клеймах лівої та правої частин зображено панораму Києва на високих пагорбах з боку Дніпра. На небесах над Києвом — по два янголи (один з букетом квітів сидить на хмарі, а другий летить). Нижче розташована друга пара клейм. У клеймі лівої бічної частини, обрамленому овальною пишно декорованою рамою, зображено терези з нерівними шальками, що символізують перемогу вагомого над легковажним; угорі під рамкою картуша — стрічка з текстом: **Impar meritis;** під клеймом: **Si oblitus fuero tui oblivioni detur dextra mea. Psal: 1 36.** У клеймі правої бічної частини, обрамленому подібною рамкою, зображено корабель «ко пристанищу плывущий», вітрила якого надимає Голуб — композиція, що символізує звершення бажань; угорі під рамкою картуша на стрічці текст: **Satius quam ventis;** під клеймом напис: **Firmabo super te oculos meos psal 31.** Третя пара клейм: ліва бічна частина — зображення Софійського собору і митрополичого двору; права — панорама краєвиду Києва з лівого берега із спорудами Успенського собору та Великої дзвіниці Києво-Печерської лаври, Миколаївського Військового собору, Михайлівського Золотоверхого монастиря та Подолу.

³⁰ Галяховський Даміан (Досифей?) — викладач риторики (1746–1749) Києво-Могилянської академії. (Див.: Вишнеvский Д. Киевская академия в первой половине XVIII столетия: Новые данные, относящиеся к истории этой Академии за указанное время / Д. Вишнеvский. — К., 1903. — С. 166–167).

Четверта пара клейм: ліва бічна частина — у картуші з пишно декорованою овальною рамкою — зображення рясного дощу, що поливає землю; угорі під рамкою картуша на стрічці текст: **Nisi pluatur**; під клеймом: **Sicut ablaetutus est super Matre sua psal: 130.**; права смуга — у пишно декорованому картуші зображена семистовпна альтанка, символ дому премудрості — Києво-Могилянської академії, з текстом на стрічці угорі: **Septenario perfectio**; під клеймом текст: **Et edificabo ei domum fidelem Reg: cap: 21.** П'ята пара клейм: ліва бічна частина — зображення нового приміщення бурси-гуртожитку студентів на Подолі; права — Успенський собор Києво-Печерської лаври. Шоста пара клейм: ліва бічна частина — у пишно декорованому картуші зображено дві розгорнуті книги на столі; угорі на стрічці текст: **Choro et foro**; унизу під картушем текст: **Accipite disciplinam meam ac scientiam. Prov: cap: 8**; права — у пишно декорованому картуші зображено сіяча; угорі на стрічці текст: **Te splendente levabor.**; унизу під картушем напис: **Mitri tui coram oculis meis semper isa: 9.** Сьома, нижня пара клейм: ліва бічна частина — зображення трьох спудеїв Академії із сувоями у руках; права — зображення нового будинку Києво-Могилянської академії.

Стан дошки (Інв. № 372/1), що містить горішню частину композиції, добрий.

Стан дошки (Інв. № 373/1), що містить нижню частину композиції, задовільний: угорі та унизу є дві наскрізні тріщини.

Літ.: Описание Киевософийского собора. — С. 221—225; Петров. — С. 91; Попов. — С. 70; Ровинский. Граверы (1895). — С. 403; Ровинский. Материалы. — Л. 32; Строев. — С. 7, 381; Фоменко. Левицкий. — С. 41—45.

Заборовський, Рафаїл (світське ім'я — Михайло; 1676—1747) — визначний український церковний, громадський і культурний діяч, митрополит Київський, Галицький і всієї Малої Руси, протектор Києво-Могилянської Академії (КМА). Народився у шляхетській польській сім'ї. За часів Йосафа Кроковського та Стефана Яворського навчався у Києво-Могилянській академії, у Московській слов'яно-греко-латинській академії, де згодом викладав риторику. За рекомендацією члена синоду Г. Бужинського, став обер-ієромонахом російського флоту. Згодом прийняв чернечий постриг від С. Яворського. У 1723 р. отримав сан архімандрита Тверського Троїцького Калязинського монастиря й одержав звання асесора синоду. У 1725 р. Р. Заборовського висвячено на єпископа Псковського, Ізборського й Нарвського, обрано членом синоду. У Пскові Р. Заборовський відкрив слов'яно-латинську школу, в якій викладали вчителі з КМА. 3 квітня 1731 р. переведений з Пскова архієпископом у Київську єпархію; 1743 р. висвячений на митрополита Київського. Був одним з Феофана Пропоковича. У 1734 р. Р. Заборовський склав інструкцію «*Leges academiae docentibus et studentibus observandae*» («Академічні правила для викладачів і студентів...»), в якій, спираючись на давні традиції й вимоги нового часу, виклав у 22 пунктах правила внутрішнього життя КМА. Ця інструкція надала новий імпульс діяльності академії. Плідна праця Р. Заборовського, його пастирська турбота про КМА, співпраця з її ректорами А. Дубневичем, С. Кулябою, префектом Г. Кониським, викладачами сприяла процвітанню КМА. Багато сил і коштів спрямував для розбудови Києво-Могилянської академії (надбудова навчального корпусу, реконструкція Мазепинського корпусу, будівництво Благовіщенської церкви і будинку бурси), Софійського монастиря (будівництво кам'яної стіни та барокової брами до митрополичого будинку, нового іконостаса у Софійському соборі, реконструк-

ція дзвіниці), Києво-Печерської лаври (Велика дзвіниця). Похований Р. Заборовський у Київському Софійськоому соборі.

Літ.: Асоченский. — Часть I. — С. 296—297; ЕІУ. — Т. 3. — С. 185; ІУМ. — Т. 3. — С. 303. Іл. 221; Києво-Могилянська академія в іменах, XVII—XVIII ст.: Енцикл. вид. / Упоряд. З. І. Хижняк; За ред. В. С. Брюховецького. — К.: Вид. дім «КМ Академія», 2001. — С. 213—214; Крізь віки. — Іл. 76.

Інв. № 372/1 (горішня частина композиції гравюри).

Інв. № 373/1 (нижня частина композиції гравюри).

У фондах ВОМ НБУВ зберігаються електронні страхові копії з обох дошок.

№№ 167—168. Копії з гравюр Григорія Левицького

167. Святий апостол Іоан. [XVIII ст.].

Штихель. 10×6,5; 11,6×9.

На дошці вертикального прямокутного формату зображено рамку у вигляді порталу. Арка portalу, що спирається ввігнутими всередину волютами на капітелі гранчастої форми, прикрашена фігурним картушем з текстом: **СѢ́ый ꙗ́пль ꙗ́оанъ**. Усю площину отвору portalу займає постать апостола Іоана Богослова, зображеного на повний зріст босоніж. Пальці правої стопи святого виходять за край нижньої плити portalу. Євангеліст одягнений у просторий хітон з важкої тканини, поли якого перекинуті за відведену в бік праву руку, у якій апостол Іоан тримає гусяче перо. Лівою рукою святий підтримує розгорнутий сувій. Ліворуч зображено янгола з крильцями, який з книгою і сурмою в руках сидить біля ніг євангеліста.

Стан дошки добрий.

Інв. № 374/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

168. Святий апостол Юда. [XVIII ст.].

Штихель. 10×6,5; 11,6×9.

На дошці вертикального прямокутного формату зображено рамку у вигляді portalу. Арка portalу спирається ввігнутими всередину волютами на капітелі гранчастої форми і прикрашена фігурним картушем з текстом: **СѢ́ый ꙗ́пль ꙗ́уда**. Усю площину отвору portalу займає постать Святого Юди, зображеного на повний зріст босоніж. Юда одягнений у просторий хітон з важкої тканини, поли якого перекинуті за відведену в бік праву руку, у якій апостол тримає гусяче перо. На лівій долоні святого лежить розкрита книга. Ліворуч біля ніг святого стоїть янгол з крильцями. Правицею він підняв вгору пальмову гілку, а лівою рукою тримає довгу сурму, на яку сперся, наче на палицю.

Стан дошки добрий.

Інв. № 375/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

Макарій (кінець XVII — перша половина XVIII ст.).

Ієросхимонах Києво-Печерської Лаври, гравер, творча діяльність якого припадає на першу половину XVIII ст. У 1730—1750-х рр. працював у друкарні Києво-Печерської лаври. Автор ілюстрацій до «Службника» (1736), «Требника» (1736), «Псалтирі» (1737), «Октоїха» (1739), «Молитвослова» (1742), що вийшли з друкарні Києво-Печерської лаври. Поруч із мідеритами видатних українських майстрів Оверкія Козачківського,

Григорія Левицького, Йосипа Гочемського, гравюри Макарія прикрашають київські видання «Службника» (1735), «Апостола» (1738), «Нового Завіту» (1741), «Октоїха» (1768), «Требника» (1775), «Апостола» (1790), почаївського друку «Октоїха» (1774).

Твори підписував: **ІМ; І: Макарій.**

Літ.: Запаско, Ісаєвич. — № 1278; Попов. — С. 81—82; Словник. — С. 139.

№№ 169—171. До книги «Службник».

169. Святий Іоан Золотоустий. [До 1737 р.]. Ілюстрація до книги: Службник. — Київ, друкарня лаври, 1737.

Штихель. 15,7×11,8; 18,1×13.

На лицевому боці дошки в межах зображення унизу праворуч від постаті святого награвіровано авторський підпис: **І: Макарій.**

На дошці вертикального прямокутного формату зображено фронтально на повний зріст постать Іоана Золотоустого. Святий одягнений в оздоблений торочкою стихар, розшитий хрестами, та великий омофор, прикрашений гаптованими хрестами, вишуканим орнаментом і трьома китицями. Від голови святого розходиться саяво. Правою рукою Іоан Золотоустий посилає благословення, а лівою тримає розгорнутий сувій. Він стоїть на підлозі, викладеній у шаховому порядку орнаментованими плитами прямокутної форми. Позаду святого зображено краєвид: місто, оточене міцними мурами і високими вежами, за якими височіють величні собори та палаци. За містом — гори, порослі деревами. Угорі, з обох боків на рівні плечей святого награвіровано текст: **СѢ́Й І́ОА́ННЪ / ЗЛА́ТОУСТЪ.** Над стрічками тексту — густі хмари. Праворуч від постаті святого зображено порослий трав'ю камінь, на поверхні якого награвіровано авторський підпис. Композиція із зображенням образу Іоана Золотоустого вкомпонована у раму складної форми: овал вписаний у прямокутник. Внутрішня широка овальна рама прикрашена квітами (тюльпанами), що перев'язані навхрест стрічками у місцях дотику овала з прямокутником. Площини, утворені у кутах прямокутника, в який вписано овальну раму, декоровані вишуканими орнаментальними композиціями з листя аканта. У центрі кожної орнаментальної композиції горішніх кутів, на відміну від нижніх, окрім листя аканта, зображено квітку.

Стан дошки незадовільний: дошка розбита на вісім частин, у лівій нижній половині є значні втрати.

Літ.: Запаско, Ісаєвич. — № 1278; Петров. — С. 91; Попов. — С. 81—82.

Інв. № 377/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

170. Святий Василій Великий. [До 1737 р.]. Ілюстрація до книги: Службник. — Київ, друкарня лаври, 1737.

Штихель. 15,7×11,8; 18,1×13.

На лицевому боці дошки в межах зображення унизу праворуч від постаті святого награвіровано авторський підпис: **І. М.**

На дошці вертикального прямокутного формату фронтально на повний зріст зображено постать Василя Великого. Святий вбраний у стихар, підбитий торочкою, та великий омофор, прикрашений гаптованими хрестами, вишуканим орнаментом і трьома китицями понизу. Від голови святого, ледве повернутої ліворуч, розходиться

саяйво. Через стихар на лівій долоні Василій Великий тримає закриту книгу, яку підтримує пальцями правої руки. Святий стоїть на підлозі, що у шаховому порядку викладена орнаментованими плитами прямокутної форми. На дальньому плані зображено краєвид: порослий травою та квітами високий берег річки, далі на воді — човники з веслярами (один ліворуч, два праворуч), а біля протилежного берега — два вітрильники (праворуч). Праворуч за річкою зображено на високому пагорбі місто, оточене мурами з вежами, за якими височіють собори і палаци. Ліворуч — високі гори та густий ліс біля підніжжя. Угорі, з обох боків на рівні плечей святого награвіровано текст: **Свѣтъ** **Василій** / **Великій**. Композиція із зображенням образу Василя Великого вкомпонована у раму складної форми: широка шестикутна рама із звгнутими кутами, декорована перев'язаним стрічкою дубовим листям і листям винограду по кутах, вписана у прямокутник. Чотири площини, утворені шестикутною рамою по кутах прямокутника, декоровані вишуканими орнаментальними композиціями з листя аканта.

Стан дошки незадовільний: дошка розбита на три частини.

Літ.: Запаско, Ісаєвич. — № 1278; Петров. — С. 91; Попов. — С. 81–82.

ІНВ. № 378/ 1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

171. Святий Григорій Двоеслов. [До 1737 р.]. Ілюстрація до книги: Служебник. — Київ, друкарня лаври, 1737.

Штихель. $15,7 \times 11,8$; $18,1 \times 13$.

На лицевому боці дошки в межах зображення унизу праворуч від постаті святого награвіровано авторський підпис: **I. М.**

На дощі вертикального прямокутного формату фронтально на повний зріст зображено постать Григорія Двоєслова. Святий одягнений як єпископ: на ньому — стихар, прикрашений розшитими рослинними візерунками, епитрахиль, гаптована хрестами поміж рослинного орнаменту, фелон, оздоблений рослинним орнаментом, великий омофор, прикрашений хрестами й китицями, та палиця. Навкруги голови святого, повернутої праворуч, зображено німб у вигляді сैया. Ліворуч і праворуч від німба клубочаться хмари. Лівою рукою, через яку перекинута омофор, Григорій Двоєслов тримає розкриту книгу, розгорнуту до глядача, а правою посилає благословення. Святий стоїть на підлозі, що у шаховому порядку викладена плитами прямокутної форми. Постать зображена на тлі краєвиду: на передньому плані — поросла травою та квітами земля, на другому плані, праворуч від постаті святого, — місто за міцними мурами і вежами біля підніжжя гір. Ліворуч від постаті святого зображені порослі деревами високі пагорби. Угорі, з обох боків на рівні плечей святого награвіровано текст: **СѢ́ЬЙ ГРІГО́РІЙ / ДВОЕСЛѠ́ВЪ**. Унизу праворуч — великий камінь у траві, на якому награвіровано авторський підпис. Композиція із зображенням образу Василя Великого вкомпонована у раму складної форми: широка шестикутна рама, декорована квітами троянд, що перев'язані стрічками по кутах, вписана у прямокутник. Чотири площини, утворені шестикутною рамою по кутах прямокутника, декоровані вишуканими орнаментальними композиціями з листя аканта.

Стан дошки добрий.

Григорій Великий Двоєслов (Gregorius; бл. 540—604) — папа Римський. У православної церкви відомий також як Григорій Діалогіст. Визнаний доктором церкви, є одним з чотирьох великих латинських отців церкви поряд з Амвросієм, Августином та

Ієронімом. Мав великий вплив на церкву раннього Середньовіччя. 577 р. посвячений у сан диякона. 590 р. обраний очільником Римської кафедри. Пам'ять святителя Григорія відзначається 25 березня.

Літ.: Запаско, Ісаєвич. — № 1278; Петров. — С. 91; Попов. — С. 81—82.

Інв. № 379/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

172. Святий апостол Лука. [До 1752 р.]. Ілюстрація до книги: Апостол. — Київ, друкарня лаври, 1752.

Штихель. 24,7×15,2; 26,2×16,2.

На лицевому боці дошки в межах зображення унизу праворуч від постаті святого награвіровано авторський підпис: **Г: Мака́рій.**

На дошці вертикального прямокутного формату зображено апостола Луку на повний зріст. Святий одягнений у широкий плащ з важкої тканини. Його могутня постать, повернута у три чверті, нагадує монументальну барокову скульптуру. Ступаючи босоніж по землі, порослій травою і квітами, апостол Лука лівою рукою тримає розгорнуту книгу, до якої вже готовий занести слова святого письма. Постать апостола зображена на тлі чудового краєвиду: долина з невисокими пагорбами, могутні дерева, плесо ріки, а на обрії пасмо високих гір та безкрає небо, вкрите густими хмарами. У полі німба Святого напівколом награвіровано текст: **СѢ́Й А́ПѢ́ЛЬ ЛѸ́КА.**

Стан дошки задовільний: угорі має незначні тріщини і забруднення фарбою.

Літ.: Запаско, Ісаєвич. — № 1786.

Інв. № 380/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

№№ 173—175. Копії з гравюр Макарія.

173. Воскресіння Ісуса Христа. [XVIII ст.].

Офорт, штихель. 26,3×15,8; 27,8×17,6.

На дошці вертикального прямокутного формату зображено велику кам'яну труну. Над нею — атлетичної статури постать Ісуса Христа у саяві. Лівою рукою Христос тримає хрест з хоругвою, а правицю підняв угору (в напрямку правого горішнього кута композиції), вказуючи на небо. Ісус Христос зображений у польоті: його ліва нога вже відділилася від покривки труни і стоїть на хмарі, а пальці правої ступні ще торкаються поверхні труни. Відчуття стрімкого польоту підсилюють і динамічні зборки плащаниці, і клуби густих хмар навкруги саява. Німб навколо голови Христа випромінює саяво у формі багатокутної зірки, по боках якої награвіровано: **Іис / Хѣ.** У нижній частині композиції зображено кістяк і крилатого дракона, придавлених запечатаною труною. На передній стінці труни награвіровано у три рядки текст: **Воскрѣ́ніе твоє́ Хрѣ́те́ спсе́, а́гглі по / ю́тъ на́нбѣ́хъ, ѿ на́съ на Зе́млі спо / до́би чі́стымъ сѣ́цемъ тебе́ сла́вити.**

Стан дошки добрий.

Літ.: Запаско, Ісаєвич. — № 2498.

Інв. № 381/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

174. Рамка титулу. [До 1730-х рр.]. Ілюстрація до книги: Служебник.

Штихель. 14,4×8,6; 15,6×9,6.

На дошці вертикального прямокутного формату зображено рамку титулу у вигляді portalу. Горішня частина portalу прикрашена композицією «Деїсусний чин»: посередині, в орнаментованому горизонтального формату овальному картуші більшого розміру зображено погруддя Ісуса Христа з напівздіяними руками. З обох боків його голови награвіровано напис: **Іис. Хѣ.** Ліворуч від Христа, в орнаментованому овальному картуші вертикального формату зображено погруддя Іоана Хрестителя з хрестом у лівій руці; над картушем награвіровано напис: **С: Іоан: Пре:.** Праворуч від Христа, в орнаментованому картуші вертикального формату зображено погруддя Богоматері у молитовній позі; над картушем — напис: **М: Дѣ:.** Простір між картушами оздоблено мотивами рослинного орнаменту із зображеннями плодів. На пілястрах на повний зріст зображені постаті святих. Ліворуч — Іоана Золотоустого, який лівою рукою тримає закриту книгу, а правицю підняв у жесті благословення. Над святим награвіровано: **С: Іоан: Зла.** Праворуч зображено Василя Великого, який тримає лівою рукою розкриту книгу, повернуту до глядача. Біля правого вуха сятого зображений Голуб-Святий Дух у стрімкому польоті. Над святим награвіровано: **С: Ва: Ве:.** Святі зображені у багатому митрополичому облаченні. Унизу посередині, у пишно декорованому акантом бароковому картуші овальної форми зображено Успенський собор Києво-Печерської лаври із західного фасаду.

Стан дошки добрий.

Композиція майже ідентична титулу роботи Макарія, що прикрашає «Служебник» 1736 р. київського видання. Різниця лише в тому, що у Макарія у нижньому картуші замість зображення Успенського собору награвіровано текст. (Див.: Запаско, Ісаєвич. — Іл. № 1251).

Літ.: Попов. — С. 56, 66, 121.

Інв. № 382/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

175. Рамка титулу. [Не раніше 1736 р.].

Офорт, штихель. 16,5×13; 17,5×13,8.

На дошці вертикального прямокутного формату зображено рамку титулу з вісьмома клеймами. Трикутні площини, утворені вписаними у прямокутне обрамлення шестикутниками клейм, заповнені зображеннями трилисників, подібних таким, що награвіровані в ілюстраціях Л. Тарасевича до видання 1702 р. «Патерик или отечник печерській». У горішньому центральному клеймі горизонтального формату зображено у священницькому облаченні з напівздіяними руками Ісуса Христа, який сидить на хмарах. Ліворуч і праворуч на рівні голови Ісуса у саяві від німба награвіровано: **Іис Хѣ:.** У шістьох бокових клеймах вертикального формату і нижньому центральному клеймі горизонтального формату розміщено композиції, що ілюструють Сім Таїнств. У горішньому правому клеймі зображено інтер'єр храму з колонами на високих базах і арковими ґратчастими вікнами. В центрі на передньому плані зображено накриту тканиною купель на трьох ніжках. Праворуч — постать священника, який тримає немовля над купеллю. Ліворуч — постаті батьків, чоловіка і жінки, які спостерігають за обрядом хрещення їхньої дитини. Чоловік — літня людина з бородою, одягнений у багатий, оторочений хутром плащ, тримає простирadlo і готовий загорнути свою дитину по закінченні обряду. Під клеймом у виокремленому лінійною рамкою прямокутному

полі награвіровано пояснювальний текст: **Та́йна Крї́єні́а.** У горішньому лівому клеймі зображено інтер'єр храму з квадратними колонами, арковими склепіннями, арковими гратчастими вікнами і підлогою, викладеною вишукано декорованими плитами. На передньому плані, ліворуч від центру зображено священика у пишному облаченні, з чашею у лівій руці, який править обряд миропомазання. Правою рукою священик умащує миром голівку немовляти, якого перед ним тримає на розгорнутих пелюшках молода пані (постать праворуч від центру). Праворуч за нею зображено чоловіка з довгою запаленою свічкою у лівій руці. Під клеймом у виокремленому лінійною рамкою прямокутному полі награвіровано пояснювальний текст: **Та́йна Жи́ропомаза́ніа.** У правому середньому клеймі зображений обряд причастя, що відбувається у храмі, прикрашеному іконою Богоматері з Немовлям, розміщеною у простінку між багатознарядними пілястрами. Ліворуч у арковому отворі — постать служки, праворуч від нього — постать священика з потиром у лівій руці. Правицею він тримає лжицю, яку простягає до юнака, зображеного у молитовній позі в центрі композиції. Праворуч від юнака, на другому плані — постать бородатого чоловіка з молитовно притиснутими руками до грудей. Його постать обрізана рамкою, що створює відчуття присутності «за кадром» інших парафіян у храмі. Під клеймом у виокремленому лінійною рамкою прямокутному полі награвіровано пояснювальний текст: **Та́йна Прича́єні́а.** У лівому середньому клеймі розміщено сцену Священства, або Рукоположення. На передньому плані композиції зображено на невисокому підвищенні священика, який підняв правицю у жесті благословення, а ліву руку поклав на голову християнина, що стоїть перед ним на колінах. На обох зображених — щедро гаптований рослинними візерунками одяг. Голову священика прикрашає висока коштовна митра, увінчана хрестиком. На другому плані композиції, праворуч від центральної вісі зображено компактною групою трьох учасників. Один з них, який стоїть ліворуч і одягнений у вишитий сакос, тримає розвернену до глядача розкриту книгу. Простір композиції замикає зображення інтер'єру храму: стіна з трьома прямокутними гратчастими вікнами, дві круглі колони з аттичними базами на високих, прямокутної форми профільованих тумбах. Під клеймом у виокремленому лінійною рамкою прямокутному полі награвіровано пояснювальний текст: **Та́йна Сщї́єства.** У правому нижньому клеймі награвіровано сцену обряду покаяння. В центрі композиції на передньому плані зображено священика і перед ним юнака зі схиленою долу головою, який на колінах сповідується і отримує прощення. Постать священика повернута у три чверті до юнака. Довге сиве волосся і густа борода прикрашають аскетичне з правильними рисами обличчя священнослужителя. На ньому — сакос, епитрахиль і багато вишитий рослинним орнаментом фелон. На другому плані зображений столик на гнутих різьблених ніжках. Столик вкритий підшитою торчкою скатертиною. На столику — скриня для пожертвуваль. І замикає простір композиції фрагмент великого іконостаса, оздобленого декоративною різьбою. В центрі іконостаса — царські врата, пишно декоровані рослинним орнаментом та зображеннями чотирьох євангелістів у овальних медальйонах. По боках царських врат у простінках між круглими пілястрами зображені центральні ікони — повнофігурний Спас Пантократор з державою (ліворуч) і повнофігурна Богородиця з Немовлям (праворуч), що традиційно належать до ряду місцевих ікон. Під клеймом у виокремленому лінійною рамкою прямокутному полі награвіровано пояснювальний текст: **Та́йна Пока́́ніа.** У

лівому нижньому клеймі награвіровано обряд вінчання у храмі. На передньому плані в центрі композиції зображено фронтально на повний зріст постать священика. Обабіч нього — постаті наречених, які тримаються за руки. Жестом руки священик благословляє їх на спільне життя. Наречена ліву руку з хусткою опустила долу, а наречений тримає долоню лівої руки на серці. Поруч із молодими зображені свідки: праворуч — літній чоловік, а ліворуч — жінка тримає у руках велику свічку. Наречені та свідки одягнені у характерне для України XVIII ст. вбрання. Простір композиції замикає зображення інтер'єру храму: стіна з двома ґратчастими вікнами та арки, що спираються на масивні квадратні колони. Під клеймом у виокремленому лінійною рамкою прямокутному полі награвіровано пояснювальний текст: **Тайна Бра́ка.** У площині нижнього центрального клейма горизонтального восьмикутного формату зображено багатофігурну сцену обряду соборування. На передньому краї — вкритий ковдрою хворий літній чоловік на ліжку. У правому нижньому куті композиції — накритий скатертиною стіл, на якому стоять потир, масивний круглий невисокий свічник із сімома свічками та велика книга. На другому плані зображено священика у вишитому фелоні, який схилився над хворим і помазком намащує єлеєм його чоло. Праворуч, позаду священника видно напівпостать церковного служки, який тримає велику свічку. Поруч зображено церковнослужителя із розгорнутою книгою. Праворуч вглибині — постаті п'ятьох священослужителів, зображених компактною групою. Простір композиції замикає зображення стіни храму з трьома ґратчастими вікнами. Під клеймом у виокремленому лінійною рамкою прямокутному полі — пояснювальний текст: **Тайна Блєсцїє́нїа.**

Стан дошки добрий.

Гравюра є копією з гравюри роботи Макарія, що міститься у київських виданнях «Требника» 1736 та 1737 рр.

Літ.: Запаско, Ісаєвич. — № № 1252, 1279; Попов (дод.). — С. 15.

Інв. № 383/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

Малютін, Микола Герасимович. (Кінець XVIII — перша половина XIX ст.).

Гравер на міді, губернський секретар, послушник Києво-Печерської лаври. З 1812 р. став гравером друкарні Києво-Печерської лаври. Того ж року вирушив до Афону і через п'ять років повернувся до Києва. З посилання Павла Попова на архівне джерело відомо, що він здійснив реставрацію старих стертих дошок: «Собор печерських святих», «Успіння Богородиці» та «Великомучениця Варвара і архангел Михаїл», композиція якої близька до твору Йосипа Гочемського (див. в каталозі оп. № 33). Разом з Федором Коробкою виконав мідерит із зображенням Великої Лаврської дзвіниці за малюнком керівника і топографа Лаврської друкарні ієромонаха Амфілохія. 1818 року разом з гравером на міді ченцем Никоном виконав велику гравюру на міді (64×97 см) із панорамним зображенням ансамблю Києво-Печерської лаври.

Літ.: Попов. — С. 83; Ровинский. Граверы (1895). — С. 423—424.

176. Свята великомучениця Варвара і святий архангел Михаїл. [Перша чверть XIX ст.].

Офорт, штихель. 38,6×32.

На дошці вертикального прямокутного формату награвіровано сцену із зображенням архангела Михаїла (постать на повний зріст ліворуч), який зустрічає святу великомученицю Варвару (постать на повний зріст праворуч), аби супроводжувати її душу до воріт града небесного Єрусалима, зображеного у вигляді храму на дальньому плані композиції. Храм зображений у формах класицистичної купольної ротонди з іонічними колонами. Архангел Михаїл стоїть на хмарині, одягнений у широкий плащ поверх лицарських обладунків пізньоримського зразка. Правицею він тримає довгий вогняний меч, а лівою рукою — хрест з хоругвою (атрибут мучеництва) та фінікову гілку (символ перемоги віри). Гарне, м'яке жіночне обличчя архангела обрамляють хвилясті шовкові кучері. Праворуч від архангела, біля входу до багатого палацу, горішню частину колонади якого закриває завіса з важкої тканини, стоїть свята Варвара, увінчана короною. Ліву руку вона притиснула до грудей, підтримуючи довгий плащ, що важкими пишними зборками спадає долу. Правицею Свята тримає пир'їни павича. Угорі по центральній вісі композиції зображено на хмарах Святу Трійцю: Бога-Отця, Бога-Сина з хрестом і Голуба-Духа Святого. Унизу посередині, під рамкою дугою награвіровано текст: **Святая Великомученица Варвара. Святой Архангелъ Михаилъ.** Зображену сцену обрамляє барокова рама овальної форми, пишно оздоблена листям аканта та волютами.

Стан дошки добрий.

Літ.: Попов. — С. 83.

Інв. № 384/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

Масієвський Іван (Масєвський; Masiewski; перша чверть—кінець XVIII ст.)

Відомий гравер на міді. Працював у Почаєві у 1760-х рр. Професор М. Петров вважав, що гравюри на дереві, підписані монограмою «І. М.», також належать Івану Масієвському. П. Попов був іншої думки і піддав сумніву авторство цих дереворитів³¹. Відомі гравюри І. Масієвського: «Кременецька Братська Богородиця», «Святий Вінсент Феррарський», «Святий Георгій», «Святий Микола Барський» (1763), «Воскресіння Христове» (з посвятою київському полковнику війська запорізького Костянтину Масієвському).

Твори підписував: **I. Masiewski; I. M.**

Літ.: Попов. — С. 84; Попов (дод.). — С. 23–24; СХУ. — С. 145; Thiem-Becker. — Bd. XXIV — S. 205; Rastawiecki. Sł. ryt. — S. 189.

177. Святий Миколай чудотворець. 1763.

Штихель. 20,7×14,4; 22,2×14,5.

На звороті дошки в межах зображення унизу у правому і лівому кутах награвіровано авторський підпис і дату: **I. Masiewski Sc. / A°. 1763.**

На звороті дошки вертикального прямокутного формату зображено фронтально на повний зріст постать святого Миколая Мирлікійського. У лівій руці він тримає закриту книгу, на корінці якої лежать три золоті кулі. У горішніх кутах композиції, на хмарах зображено Богоматір (ліворуч) та Ісуса Христа (праворуч). Вони подають святому Ми-

³¹ Попов П. М. Матеріали до словника українських граверів / Павло Попов. — К. : УНІК, 1926. — С. 84.

колаю атрибути його сану: єпископське облачення (омофор) та Євангелію, яких він був позбавлений святими отцями — учасниками Нікейського вселенського собору. Унизу, ліворуч від постаті святого зображено оголеного хлопчика, який сидить на дерев'яній діжці. Його погляд та жест простягнутих рученят спрямовані до святого Миколая. Поруч з ним двоє хлопчиків (янголят?), які підтримують його. Один з них (зображений в центрі групи) рукою вказує йому на святого Миколая. Праворуч від постаті святого Миколая зображено молоду жінку з глечиком і чашею у динамічному русі. На її ногах розірвані кайдани. По нижньому краю дошки награвровано латиною: **EFFIGIES S: NICOLAI MAGEXTRACTA ab Eccl: BARENSI**. Навколо голови святого Миколая — німб. У площині німба зображені ромбовидні клейма. У горішньому клеймі, що підтримують два янголи, — Бог-Отець; у чотирьох менших клеймах, що розташовані по два ліворуч і праворуч від голови святого, зображені євангелісти. Площина німбу між клеймами заповнена зображеннями херувимів та квітів.

Стан дошки добрий.

На лицевому боці дошки гравюра Й. Гочемського «Образ Богородиці з Покровської церкви с. Піддубці». (Див. оп. № 32).

Зображення Богоматері з омофором, Ісуса Христа з Євангелією, трьох золотих куль, хлопчика на діжці та жінки з глечиком і чашею нагадують про чудеса, пов'язані із святим Миколаєм і описані у його життєписі Данилом Тупталом (Димитрієм Ростовським) у «Книзі житій святих...» київського видання 1714 року.

Літ.: Запаско, Ісаєвич. — № 898; Петров. — С. 95—96; Попов (дод.). — С. 23; СХУ. — С. 145; Указатель ЦАМ. — С. 38.

Інв. № 250/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

178. Святий Вінсент Феррарський. [Друга половина XVIII ст.].

Офорт, штихель. 15,1×8,8.

На лицевому боці дошки унизу у лівому куті награвіровано авторський підпис: **I M S**.

На дошці вертикального прямокутного формату награвіровано на повний зріст постать святого Вінсента Феррарського на тлі стіни, що фланкована праворуч прямокутною пілястрою. Композиція обрамлена вишуканою рамкою у стилі рококо. Вінсент Феррарський правицею вказує у напрямку правого горішнього кута композиції, де зображено Спасителя, від якого розходить сяйво. Бог сидить на хмарах, звідкіль на землю спрямовані три сурми, з раструбів яких вилітають блискавки у вигляді зигзагоподібних стріл. Праворуч біля ніг святого Вінсента зображений янгол з крильцями біля жертовника(?) на тринозі. Лівою рукою янгол вказує на Вінсента Феррарського. Угорі, у лівому куті над профільованим карнизом стіни награвіровано два рядки тексту: **Prædicator Thaumaturg**; нижче на площині стіни, праворуч від святого — десять рядків тексту: **Hæc / Verbo et Agnus / 8000 Saracen / 25000 Iudeor / ad fidem Xts / ultra 100000 / 1 mm: perd: ad / vera penit ad / durit et 40 / mort: Suseit**; ліворуч біля ніг святого, на цоколі стіни — два рядки тексту: **Festueius / s Aprilis**; унизу посередині, у оздобленому орнаментом в стилі рококо овалі картусі — п'ять рядків тексту: **Gratiosa Imago S VINCENTII / FERRERII Confess: ord Prædic: in Ecclesia / Lachowicensi Ejudem Ordinis / Positus Sum ego Prædicator Doctor / Gentius i fide et Veritate v 3 ad Thim 2**.

Стан дошки добрий.

На звороті надряпано номер зберігання: **204**.

Вінсент Феррарський (Вінцент Феррер; Vincent Ferrer; 1350—1419) — проповідник, домініканський священник, народився у Валенсії (Іспанія). Протягом двадцяти років провадив місійну діяльність у Іспанії, Швейцарії, північній Франції, Нормандії, Британії. Автор трактату «Про духовне життя». Під час Великого Розколу докладав усі зусилля для збереження миру і єдності Церкви. Помер у Франції 5 квітня 1419 р. Канонізований Папою Калікстом у 1455 р. У Чехії святий вважався захисником покривельників, коней, а також помічником у щасливому шлюбі і спокійному відході в інший світ. (Див.: Encyklopedia kościelna: [podług teologicznej encyklopedji Wetzera i Weltego z licznemi jej dopełnieniami przy współpracownictwie kilkunastu duchownych i świeckich osób]. — Warszawa : Wydana przez x. Michała Nowodworskiego. W drukarni Czerwińskiego i spółki, 1873—1911. — T. XXXI, s. 394—396).

Літ.: Петров. — С. 96; Попов (дод.). — С. 23; Ровинский. Граверы (1895). — С. 427; СХУ. — С. 145; Указатель ЦАМ. — С. 38; Хейзинга Й. Осень средневековья: Исследование форм жизненного уклада и форм мышления в XIV и XV веках во Франции и Нидерландах. — М.: Наука, 1988. — С. 11.

Інв. № 385/1.

У фондах ВОРМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

179. Богородиця Почаївська. [Друга половина XVIII ст.]. Фрагмент кліше гравюри із зображенням Почаївської Лаври.

Штихель. 12,7×11,6.

На лицевому боці дошки в межах зображення унизу у лівому куті награвіровано авторський підпис: **Masieski...** (далі нерозбірливо).

На лицевому боці дошки прямокутного формату, обрізаний з трьох боків, представлено фрагмент композиції чудотворної ікони Почаївської Богоматері. У лівому нижньому куті зображено круглий картуш, утворений подвійним колом, схожим на хмари. Цей картуш прикрашений зовні орнаментами з листя аканта. У площині картуша зображений краєвид Почаївської Лаври: укріплений брусом частоколом високий пагорб, на якому розташований монастир з мурами, вежами і Успенським собором. Нижня частина картуша прикрашена символічною композицією: посередині у саяві — слід стопи Богородиці; нижче, симетрично з обох боків, під великими листями аканта зображено по дві гармати. Над великим картушем розміщений ще один, маленький, овальної форми картуш, що містить зображення вогняного стовпа у саяві. Цей картуш тримають двоє янголят, між якими зображена квітка і бутон на високій стеблині. Над янголятами — фрагмент стрічки з текстом: **...Poczaiov...** У правому нижньому куті дошки зображено динамічну постать чоловіка, з рота якого вилітає біс. Праворуч від великого картуша, у площині, вільній від орнаменту, зображено каліку без ніг, який за допомогою рук просувається до монастиря. Праворуч від меншого картуша з вогняним стовпом зображено ченця, який (за легендою) тримає у руках свою голову, відтяти татарином. Правий край композиції зберіг фрагмент рами із зображенням вазона і соковитого рослинного орнаменту. З цього фрагмента можна уявити загальний вигляд цієї рами. Посередині дошки в межах зображення продряпано номер зберігання: **221**; у горішньому лівому куті наклеєно дві паперові етикетки-сигнатури з написаними на них синім і чорним чорнилом числами: **2344 / 304**.

Стан дошки незадовільний: втрачена більша частина композиції, авторський підпис напівзрізаний, на залишку дошки тріщин немає.

На звороті дошки міститься гравюра А. Гочемського «Герб Тарновських(?)». (Див. опис № 24).

Сцени, зображені на фрагменті гравюри, розповідають про одне з чудес, пов'язане з чудотворною іконою Почаївської Богоматері. 1607 року загін татаро-монголів підійшов до Почаївської Лаври. В той час один монах йшов горою, «молитви правлячи». Його помітив татарин і вирішив взяти у полон, але побачивши, що монах старий і немічний, розсердився і відтяв йому голову. Монах, який мав одразу померти, взяв у руки відтяту голову, доніс її до монастиря, поклав перед чудотворною іконою і відійшов до Господа всім на подив, у «похвалу Пресвятої Діви, яка обрала своєю ікону Почаївську в ознаку влади сили Своєї»³².

Літ.: Попов. — С. 84.

Інв. № 244/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

Мигура, Іван Детесович (Мигура-Плаксих, чернече ім'я — Іларіон; остання чверть XVII — початок XVIII ст.).

Український церковний, освітній та культурний діяч; графік, живописець і поет, ігумен Батуринського Миколаївського Крупицького монастиря. Народився приблизно у 1660—1670 рр., можливо, у Києві. Здобув фундаментальну гуманітарну освіту в Києво-Могилянській академії, де прослухав повний курс риторики, філософії і богослов'я. Після закінчення Академії на запрошення намісника Софійського монастиря у Києві виконував художні роботи у соборі св. Софії. Тут він згодом прийняв чернецтво з ім'ям Іларіон, а у 1703 р. був висвячений на архідиякона. У 1702—1703 рр., як зазначає Д. Вишневський, Іван Мигура — викладач синтаксими, а в 1703—1704 рр. — пійтики у Києво-Могилянській академії. У 1709/10—1712 рр. був ігуменом Миколаївського Крупицько-Батуринського монастиря (с. Осіч Бахмацького району Чернігівської області, біля Батурина). Як художник відомий своїми панегіричними композиціями з віршованими текстами та портретами видатних осіб або тезоіменних їм святих. Першою з відомих гравюр Івана Мигури, підписаних і датованих ним, вважається композиція «Свята Варвара» (1700). Найбільш відомі твори: гравюри, присвячені гетьманам України Івану Мазепі (1706), Івану Скоропадському (1703), Данилу Апостолу (1712), митрополитам Стефану Яворському (1706), Варлааму Ясинському (1707), архімандриту Гedeону Одорському (1704), архієпископу Іродіону Жураківському (1711), козацькій старшині — Василю Кочубею (1707), Захарії Корниловичу (1703) та Івану Ломиковському (1709).

Твори підписував: **Migura; Hilarion Migura; Hilarion; Микгура.**

Літ.: Жолтовський. Визвольна боротьба. — С. 123; Києво-Могилянська академія в іменах. — С. 361; Попов. — С. 84—86; Ровинский. Граверы (1870). — С. 1222; Ровинский. Граверы (1895). — С. 184—185; Ровинский. Материалы. — С. 5; СХУ. — С. 150; Ровинский. Материалы. — Л. 31; Строев. — С. 526; УРЕ. — Т. 6. — С. 522; Фоменко. Мигура. — С. 122—127; Thiemt-Becker. — Bd. XXIV. — S. 550.

³² Зелинский В. Свято-Успенская Почаевская лавра: История / авт. В. Зелинский; фотохудож. Фрич С. Ю. — Почаев : Аксиос, Б. г. — С. 13.

180. Архангел Михаїл, свята Варвара та святий Захарій. 1703. Гравюра на честь Захарія Корниловича.

Штихель. 29,3×22,4; 29,8×23.

На лицевому боці дошки у тексті присвяти зазначені прізвище автора гравюри і дата: ... **Hilarjoannem Migura M. Kijoviensis Metropolitani Archidiaconum ęx Vōto specialis in Se Observantię debitoria favorabilis Genij Opella Anno Xti 1703. Septembr 5.**

На лицевому боці дошки прямокутного формату в центрі зображено напівпостать святого Захарія, який тримає правицею жезл, а лівою рукою скрижалі з награвірованим текстом: *о́кра / шайса ѿ / веселиса Доме Бѣи / ване ѿзъ / прїдѣ ѿ вселю / са посре / дѣ Тебе / Захаръ / Глава ѱ.* Праворуч від святого Захарія зображено на повний зріст постать архангела Михаїла з крилами, у лицарських обладунках, довгому плащі. У правій руці, ледь відведений у бік, архангел тримає єпископський посох, а лівою рукою — хрест на масивному ланцюзі. Ліворуч від Захарія зображено на повний зріст постать святої Варвари у широкій сукні з важкої тканини, з оголеною шиєю і великим бантом у зачісці. На розшитому хрестами омофорі свята тримає митру. Над архангелом Михаїлом, святим Захарієм і святою Варварою награвірована стрічка з текстом: *ѿвѣсеса Хра̃мъ Бѣіи на̃беси ѿавіса Ки / вотъ за̃вѣта егѡ во Хра̃мѣ егѡ. ѿпѡ: аї.* Унизу посередині, нижче постаті святого Захарія зображено на двоступінчастому цоколі ковчег, прикрашений по горішніх гранях орнаментом з трилисників. Перед ковчегом зображено герб Захарія Корниловича: пишний бароковий картуш, овальний щит, увінчаний митрою, жезлом і посохом. У полі щита зображено на двоступінчастому постаменті хрест «тау» і награвіровано чотири літери: **ЗКЄП** [Захарій Корнилович Єпископ Переяславський]. По обидва боки герба, на східцях цоколя награвіровано текст: *Небѣ / ничтѡже / ѿ Ківо̃тѣ то̃кмо двѣ / скрижалі ка̃менній / цр: ѿ.* У горішній частині композиції посередині зображено шестистовпну ротонду, в центрі якої Розп'яття на триступінчастому постаменті. По обидва боки Розп'яття дугою награвіровано текст: *есмѣ Хлѣбъ / животни̃й.* Праворуч і ліворуч від ротонди хвилястою стрічкою награвіровано текст: *Сей естѣ хлѣбъ сѡдѣ со̃ небесъ / азъ / аще кто сѣѣсть ѿ хлѣба сего живѣ бѣдетѣ вѡвѣки.* Над ротондою напівколом награвіровано текст: *Се исполн славы / храмъ Гі̃подень.* Праворуч від ротонди на хмарі зображено напівфігуру Христа, який правицею вказує в бік Розп'яття, а лівою рукою тримає жезл; ліворуч — напівфігуру Іоана Хрестителя, який правицею також вказує в бік Розп'яття, а лівою рукою тримає хрест. Унизу дошки, у полі, відокремленому від композиції лінійною рамкою, награвіровано текст: **Stela gradualis Sophianis, Æmulacolumnis / in Area militanti· Terna Honorati simorum Indige tum Physi adumbrata. / Illustrissimo Reverēdissimo in XTOP: Zacharię Kornilowicz / Augustissimo Episcopo Perejaslaviensi, Metropolitō·Sophiana Orientalis Kijoviēsis Cathedra Religiosissimo Coadjutori / Sacri Cænoby Chriso Coryphęi Michaelensis, ibidenig S: BARBARÆ cælocobledarum Religviarum Via silatissimo Excubitori / Mecænati meo. Dño. Parti. Pastori. Patrono munificetissimo sub Festivo Annalem Zachariana Neomeniam per deum / ctissimũ suo Nominĩ et Honori. R: Hilarjoannem Miguram Kijoviensis Metropolitani Archidiaconum ęx Vōto specialis in Se Observantię debitoria favorabilis Genij Opella Anno Xti 1705. Septembr 5. Erecta / Quibgolim Regiasolis erat Sublimibq̃ alta Columnis Tibi Tua Gentilitia Stela alti oribg̃ quia Sophianis pręsentatur mista Columnis / Pastorem̃en tissime Liberad la gradq̃ ubi in Medio Virtq̃ certas pro libertate humana Recreatorjesq̃ veluti in tuti extrema Saluti binos Fuos getilitios Panes / aspiratibg̃ Porrigit manducados. Abundatia Panis**

tutó stat in Domo Sophiæ. Te enim cu in Subsidiu Archieraticæ Obe dientiæ Susceperit. Athlanti Barlaamo / Veró Nobilioro ad misit Herculem Deo datu Pontifex suprereme Zacharias Indieges Tuo Michael atq Barbaras S: Præsidesulut Autoritati Vi... ex Tuæ Sa / ctitatis pretio Orientalis Ecclesiatem Genneno Odorum. Insaperis Cruciger Baptistegnatq Tuo Nomini Ioannes cu laureato Obgiequi onorum Maestro Stephano pleno favoris O / re depromut Pabulu Lactum Tesubindo Divinis Panibq Abundantem. Quare accurro Suplex ad Ljusmo di sanctam Facultatem cu facie mea deliniata Antistes II / lustrissime: loguistur hæc Tuis Panibonita Regiam in Fe Patrono suo Muniscentiam reurinira. Stela Tua Natura Bona Meæ Spej Promon/ torium, Panis enim Dator Christus in Medio Throni Sapientialis cleuatq manibq expansis Archieratorica Tuæ Majestati cujis Se / Exhibeat Totum altissimam impertitur Benedictionem: Cuiq et Ego a Te horæo meo Pastore indigo subsisto Voto solemni: Metropolitana re / creas sedem Pietata Assistens Magno Magnus et ipso viro. O ulina Deus adnumeret Tibi tempora multa Conatusq Tuos Po / steritate juvet Obtulit fecit et adimuenit Idem Quisupra.

Стан дошки задовільний.

На звороті дошки гравюра «Преподобний Іоан Лівствичник». (Див. оп. № 187).

Корнилович (чернече ім'я Захарія; бл. 1663—1715) — український церковний і культурний діяч, єпископ Переяславський і Бориспільський. Освіту здобув у Києво-Могилянській академії³³. Прийняв чернечий постриг у Києво-Печерській лаврі. З 1697 р. — ігумен Михайлівського Золотоверхого монастиря у Києві. 1700 р. висвячений на коад'ютора митрополита Київського та єпископа Переяславського і Бориспільського. Корнилович один з єпископів, котрі відмовилися анафемувати гетьмана Івана Мазепу. Відновив та побудував ряд церков в Переяславі та у Данилівському Свято-Онуфріївському скиту (поблизу Києва), де і був похований.

Літ.: Аскоченский. Ч. I. — С. 215—216; ІУК. — Т. 2. — С. 192; Києво-Могилянська академія в іменах. — С. 284; Строев. — С. 15.

Інв. № 387/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

181. Чудотворна ікона Богородиці Братської. 1704. Гравюра на честь Гедеона Одорського³⁴.

Штихель. 25,2×21,5; 25,8×22,2.

На лицевому боці дошки унизу награвіровано два рядки тексту із зазначенням прізвища гравера і дати виконання: **Przewielebnosci Waszey Hilaris ad obsequia Ioannes Migura Kijoviensis Metropolitan Archidiaconq fecitetad invenit idem 1704 Maij ...**

На лицевому боці дошки вертикального прямокутного формату награвіровано чудотворну ікону Богородиці Братського монастиря в Києві, на якій зображено Богоматір і маленького Ісуса, увінчаних пишними коронами. По зовнішньому периметру ікони — текст, що прославляє чесноти Гедеона, — добро та духовне багатство: **ЃѢ ГЕДЕШѢ РАДѢЙСА РѢНО ШРОШЕНОЕ ДѢО ПРЕЖДЕ ВИДѢ**. Ікону тримають з обох боків двоє святих у розкішному царському вбранні. Святий, зображений праворуч від ікони, тримає

³³ У дослідженні В. Аскоченського Захарій Корнилович названий серед найвідоміших вихованців академії за період 1657—1676 рр. (Див.: *Аскоченский В.* Киев с древнейшим его училищем Академией / В. Аскоченский. Ч. I. — К., 1856. — С. 215—216).

³⁴ М. В. Андрущенко зазначає, що ця гравюра була створена на честь призначення Гедеона Одорського 1704 р. архимандритом Крупицько-Батуринського Миколаївського монастиря. (Див.: Києво-Могилянська академія в іменах. — С. 403).

правицею спис і розгорнутий сувій з текстом: **Оураннѣ / Гедеонѣ / наѣтрїе нисцѣди / Рѣно нис / тече Роса / ѿ Рѣна / испонѣ / окринѣ / Воды / Сѣ: ѿ з.** Свята, зображена ліворуч від ікони, тримає у лівій руці меч і розгорнутий сувій з текстом: **Мрія / Рѣно / напюже / Бѣіа / Слова / Гедеонѣ / проѣра / зи снїтїе / Дамас:.** Угорі над іконою зображені Голуб-Святий Дух, під ним — напівпостать Бога-Отця, місяць, три шестикутні зірки з текстом: **Huic Stat / Omnis / Gloria / Luci.** Під зображенням Голуба-Святого Духа дугою награвіровано текст: **Вѣсѣмъ знамени свѣтла Побѣда.** Угорі праворуч зображено напівпостать святого на хмарах, який тримає у руках архієпископську шапку, посох і розгорнутий сувій з текстом: **Вѣнѣцъ / Добро/ты ѿ / Рѣкы / Гона.** Угорі ліворуч на хмарах, поруч з вежею зображено святу Варвару, яка тримає перо фенікса, вервиці та розгорнутий сувій з текстом: **Иго / се / блго / и / время / легко.** Вище, над постатями, награвіровано стрічку тексту: **Снїидеть ѿко дождѣ на рѣно, ѿ ѿко капля каплющаѿ на зѣлю ѿба**³⁵. Унизу посередині під іконою зображений герб Гедеона Одорського — важкий бароковий картуш, овальний щит, увінчаний шапкою архімандрита, посохом, жезлом та хрестом на масивному ланцюзі. У площині овального щита — хрест, навколо якого розміщені перші літери імені, прізвища та духовного сану митрополита: **ГОДЕНСОНЕНК** [Гедеон Одорський Милостю Божою Архімандрит Святої Обителі Пречесної Нікольської Батуринської Крупицької]. На другому плані композиції зображено краєвид з архітектурними спорудами Крупицько-Батуринського Миколаївського монастиря: ліворуч — двоярусна вежа, праворуч — церква св. Миколая. Унизу дошки, у площині, виокремленій рамкою, прикрашеною з трьох боків пишним рослинним орнаментом, награвіровано текст: **Tryumf z Imienia GEDEONA wzięty, pod Regimentem Promieńswietnych Planet Łaska Marianska Vtalétowany / Iasnie w Bogu Przewielebnemu Ieo msči O: GEDEONOWI ODORSKIEMU z Bożej Łaski Prawosławnemu Ar / chimadryćie Baturynskiemu Stó Nikolskiemu Krupickiemu, Panu Patronowi ý Osobliwemu Dobrodzieiowi / prży solemnym na Honorarium Ingressiez Domu Stéy Sofie v Pierwszey Stolicy Metropolitaskiej Kijoiwskiej, winszinqcy plau/ zem Konferowany. W Gorze Planetý, Maria na dole, / Xiqzeta Rossy Wtymże stoia kole, / Gedeon swieci Runem wzięły z nieba; / Atak Tryumfu wiekszego nie trzeba. / Z Łaski Rektorskiej droga Mitra dana. / Za Mądrosc ktora w Niem była uznana: / Daley Odorski gdy Pastorat bierze: / Cudnie zaiasniał w Dignitarskiej Cerze. / Krzyż Palme rodzi w Abdanku złożony, / Slawa przy Crocie Spieszzy w gorne thróny. / Gedeonowi zdarż przylem fortune. / Nich w Sławie kwitnie złoteieRuno Czc humanissimé Sprzyia Iasnie w Bogu Przewielebnosci Waszey Hilaris ad obsequia Ioannes Migura Kijoviensis Metropolitani Archidiacono fecitetad / invenit idem 1704 Mais [...].**

Стан дошки добрий.

Одорський (чернече ім'я Гедеон; 1660-ті — після 1715) — відомий український церковний і освітянський діяч, богослов, професор і ректор (1702—1705) Києво-Могилянської академії, архімандрит. Походив зі шляхетського православного роду; син стольника і городничого Донемборського Данила Давмонта Одорського. Навчався у Львівському єзуїтському колегіумі з 1674 р.; завершував освіту в Оломоуці (Моравія). Після прийняття чернечого постригу став архімандритом уніатського Онуфріївського Михайлівського монастиря. З 1690 р. в Києві; прийняв православ'я і став ченцем, а

1693 р. вже мав сан ієромонаха Києво-Печерської лаври. У 1695—1709 рр. архімандрит Крупицько-Батуринського Миколаївського монастиря, ігумен Братського Богоявленського училищного монастиря в Києві (1703—1704). У 1712 р. за прихильність до гетьмана Івана Мазепи був засланий у Соловецький монастир. 1713 р. заснував у Архангельську слов'яно-латинську школу. У 1715—1716 рр. — ректор духовної семінарії в Архангельську. Автор «Катехізису» (Київ, 1712).

Спираючись на біографічні факти Гедеона Одорського, можна припустити, що споруди, зображені на гравюрі, можуть відтворювати архітектуру Крупицько-Батуринського Миколаївського монастиря.

Літ.: Асоченский. Ч. I. — С. 291—292; Енциклопедія українознавства. — Т. 2. — Ч. 5. — С. 1828; Києво-Могилянська академія в іменах. — С. 402—403; Описание Киевософийского собора. — С. 197—208; Петров. — С. 90; Ровинский. Граверы (1870). — С. 122; Ровинский. Граверы (1895). — С. 286; Строев. — С. 18, 526; Типография. — С. 471.

Інв. № 386/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

182. Гравюра на честь гетьмана Івана Мазепи. 1706.

Штихель. 45×30,4; 45,9×30,9.

На лицевому боці дошки унизу в останньому рядку тексту зазначено прізвище автора і дату виконання гравюри: *Illmī Dñi mei Hilaris ad obsega Magister Ioannes Migura, Orietalis Metropolis Kijowiēsis Archi Diaconus. 1706.*

На дошці вертикального прямокутного формату зображено складну символічну чотириярусну композицію. В центрі першого ярусу — алегорична композиція: хрест, шестикутна зірка із зображенням Голуба. Над зіркою — стрічка з текстом: *Поможеть є мѡбѣѣ ѡтро заѡтра.* Під зіркою — увінчана куполом ротонда, всередині якої награвіровано двоголового орла із скіпетром і державою. В зображення цієї алегоричної композиції вкомпоновано текст: *Бѡгдаты моѡ неѡсѡдѡѣ. Ѣз: б. / Знаменіе на неѡе нивъ страна непокажъ вѡ: з / Несѡ сокровища Правди / Сотворю себѣ посредѣ ихъ славу и дамъ имъ вѣчния обители. Ѣзар: в / Тѡ Премоѡ Ісай: лѣ. Праворуч і ліворуч зображено на хмарах архітектурні споруди: Київський Миколаївський Військовий собор, Троїцьку надбрамну церкву, Успенський собор та Всесвятську церкву Києво-Печерської лаври, Вознесенську церкву Вознесенського жіночого монастиря та, можливо, Кирилівську церкву (або Вознесенську в Переяславі)³⁶. Під архітектурними спорудами награвіровано текст: *Основаніе ихъ на горахъ стѣхъ ѡлл пѡ. Угорі над першим ярусом композиції — стрічка з текстом: Да бѡдетъ Има Іоѡе тѡ вѡвѣки и бѡдѡтъ очі Іоѡи, и срѣце Іоѡе тѡво всѡ дни. Парал: Ѣ. Другий ярус композиції складається із зображених у ряд постатей Ісуса Христа і шістьох святих, які стоять на хмарах. В центрі — Ісус Христос з пальмовою гілкою та хрестом у правиці. Ліворуч і праворуч від нього зображено по три постаті святих: євангеліст Іоан, апостол Андрій Первозванний, преподобні Антоній та Феодосій Печерські та ін. Над центральною частиною цієї групи награвіровано перевернуту хвилясту стрічку тексту: *Бѡгѡію Бѡіію есмѡ еже есмѡ и БѡгдаѢго аже во Імѣ неѡщѡе. Кор: рин. Під хмарами награвіровано стрічку тексту: Сынъ сѡ, иже совлѣкшесѡ со одѣяныи смертныхъ вѣчаіютсѡ, и пріемлютъ фінікі иже ісповѣдашайма Іпѡне. бѡ Ѣзара, ѣ. В цен-***

³⁶ Січинський В. Архітектура в стародруках / Володимир Січинський. — Львів : Печатня ОО. Василіян у Жовкві, 1925. — С. 4. — Табл. XIII. — (Збірки національного музею у Львові).

трі третього ярусу композиції зображено постать гетьмана Івана Мазепи в лицарських обладунках: шоломі, пишно прикрашеному пір'ям, в панцирі та у плащі, накинутому на плечі. У правій руці гетьман тримає булаву. Над головою Мазепи — стрічка тексту: **Посредѣ людѣй своихъ восхвалѣся.** сир: **ѣг.** Ліворуч і праворуч від постаті Мазепи — алегоричні жіночі постаті, які символізують його чесноти: Істину, Правду, Силу, Справедливість, Науку, Мистецтво³⁷. Від кожної фігури справа наліво (крім другої) в'ється хвиляста стрічка з текстом: **Бл҃гѣть емоу ѿ Гда дана.** сир: **ѣ.** / **Поухвалѣ его исповѣ цр҃кѣ:** сир: **ѣл.** / **Премѣрость его исповедають людѣ.** / **Правда преѣнимъ преїдетъ.** / **Совѣтъ его ꙗко источникъ живота.** сир: **ѣл.** Друга постать праворуч зображена з розгорнутою книгою з текстом: **Inter Heroas nemo surrexit major Ioāne Mazepa.** Унизу посередині пишна геральдична композиція: двораменний хрест, місяць і шестикутна зірка, за якими радіально розташовані зображення клейнодів і зброї: булави, знамена, списи, шаблі, сурми, гармати, гарматні ядра; праворуч і ліворуч від цієї композиції — стрічка тексту: **HUIC OMNIS STAT GLORIA FERRO.** У нижній частині композиції зображені два янголи, які тримають за краї розгорнутий сувій з текстом: **Princeps Ecclesiarū triūphans sancta Sophia Augusto Militas Nomini Mazepiano / septeno Patronorū ordine Distincta Totidēq, Charitū prænobili Assistētīa Instaurata Exercituū S: C: Throni / oriētalis Zaporowiēsiū, Partis vtrigq, Borysthenis Invictissimo duci, ordinis D Apli: Andreæ et Aquilæ albae Cavalliero Magnificētissimo, Illustrissimo Ioanni Mazepæ, Ecclesiarum zelātissimo Elevatori, revereter observanti / Collectionē Ioannis Baptistæ, Dño, Mecænati, Patrono de Alma Sophiana Domo speciali iteto oblata et Dedicata. Kijov 8 br: 17. / Principē Ecclesiarū Sophiā expositurq Angelq ei, appello Gratiā Ioānes Dux Fortunatissime. Nec solā itueris, eminet in supis crucigeræ Domus / divinæ desiplici Idea in celsā elevatæ Majestatē, Gloriā Dei, tua vō Gratiam pleno aere cātaturæ. Nomina tātū pura vix viguere olim, hodie / (ôfelicitem!) Numina millenis casibq colēda velideo placida, quia Gratia Ioannis superinduta. Sub nube Sophiana mira Ioannis Imago, / absit vacillare, Septeno roborah nodo, ut in Atrijs Fortitudinis et Sapiētīæ, Fortis et Sapiēs Dux Ioannes lavrigera regat post plia mētē. Et hæc ama est / Gloria bene nasci, ñultima laus Gratiam in Nomine ferre, ferro qui tīnierát vertices, nūc auroloqui, sonare, fecisse quibq tādē ex Tua Gratia inaura / tis Domibq divinis, restauro Iulij Stēma, venisti Kijoviā Laureate Hospes, Vidisti ære Tuo Tabernacula fixa, Vicisti indignātes Patriæ Hostes / dent Tibi tu Superi Trojane qūd optas Venias in Laudes Ecclesiarū Honorate Patrone, Videas ulteriq sæcundā victoriæ messem. Hector facūde / Vincas hiantia ora Leonis, indefesse sub tāto pōdere Atlas, meūq, Foliū ad Gloriā nominis Tui certās, admitte in Gratiā, cū totq sis Gratosus. / Illmī Dñi mei Hilaris ad obseqa Magister Ioannes Migura, Oriētalis Metropolis Kijowiēsis Archi Diaconus. 1706.**

Стан дошки добрий.

На звороті дошки «Гравюра на честь митрополита Стефана Яворського» (Див. оп. № 184).

Мазепа, Іван Степанович (1639—1709) — видатний державний і політичний діяч, гетьман України (1687—1709). Народився в с. Мазепинці Київського воєводства (тепер

³⁷ *Свербигуз В.* Inquisitio про митрополичого художника Іларіона Мигуру / Володимир Свербигуз // Українсько-польські літературні контексти доби бароко: Збірник наукових праць / відп. ред. та упоряд. Р. Радишевський. — К., 2004. — С. 426. (Київські полоністичні студії. Т. VI / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Інститут філології; Національна академія наук України. Інститут літератури імені Т. Г. Шевченка).

Білоцерківський р-н Київської області). Освіту здобув у Києво-Могилянській академії (1650—1657), Краківській академії, Колегії ченців-єзуїтів у Варшаві, а також у Нідерландах, Німеччині, Італії, Франції. Виконував дипломатичні доручення польського короля Яна II Казимира, після зречення якого повернувся в Україну і пристав до гетьмана Петра Дорошенка (1669). Брав участь у війнах П. Дорошенка проти кримського хана Селім Гірея та Польщі. Наблизився до гетьмана Івана Самойловича і брав участь у Чигиринських походах (1677—1678). 1682 р. став генеральним осавулом. 25 липня 1687 був обраний гетьманом Лівобережної, а 1704 р. — всієї України. 1708 р. уклав союзний договір зі шведським королем Карлом XII проти російського царя Петра I. Після поразки шведського війська у битві під Полтавою (8 липня 1709 р.) Мазепа, рятуючи Карла XII під час його втечі через Дикі Поля, 1 серпня 1709 прибув до Бендер (тепер на території Молдови), де занедужав і помер 2 жовтня 1709 р.

Літ.: Енциклопедія українознавства. — Т. 2. — Ч. 4 — С. 1430—1432; Києво-Могилянська академія в іменах. — С. 342—345; Модзалевский. Родословник. — Т. 3. — С. 288—289; Петров. — С. 90; Ровинский. Граверы (1870). — С. 285; Ровинский. Граверы (1895). — С. 1673—1674; Ровинский. Материалы. — Л. 33; Типография. — С. 469.

Інв. № 388/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

183. Чудотворна ікона Богородиці Братської. 1706.

Штихель. 42,3 × 29,2; 47,7 × 29,8.

На лицевому боці дошки унизу на цоколі олтаря награвіровано два рядки тексту із зазначенням прізвища гравера та дати виконання гравюри: **Нáс Arcá curovit R: Hilarioa-nes Migura Metropolis Kioviensis Archidiacnq A ... 1706.**

На дошці вертикального прямокутного формату зображено на триступінчастому постаменті бароковий вівтар, оздоблений пишною декоративною різьбою, в якій переважає мотив аканта. Чудотворну ікону Богородиці Братської розміщено в центрі вівтаря в арковій ніші, фланкованій чотирма колонами, що несуть на собі масивний, багатопрофільований неповний антаблемент. Невеликі квадратні торцеві площини антаблемента заповнені рельєфами із зображенням плодів. Колони розташовані попарно, а їх фусты і капітелі композитного ордера пишно декоровані соковитим листям аканта. У горішній та бокових частинах вівтар прикрашений пишними орнаментальними композиціями з клеймами. У центральному клеймі круглої форми зображена сцена «Хрещення Ісуса Христа». Над клеймом зображено алегоричну композицію — пелікан, широко розпростерши крила, годує пташенят у гнізді, що плетінням і формою нагадує терновий вінець. По горішньому краю дошки, на всю її ширину зображена хвиляста стрічка з текстом: **Σε Σκινίᾱ Βῆῖᾱ σο Σῖymi й вселιῖᾱ с ними, й тыи людїе бгwo бδᾱῖ й Σᾱ Βῖῖῖῖῖῖῖ со ними.** У овальної форми клеймах, розміщених у бічних орнаментальних композиціях, зображено сцени: «Благовіщення» (композиція праворуч) та «Богоматір з квіткою» (композиція ліворуч). Бокові площини між вівтарем і краєм дошки майже вщент заповнені пишним орнаментом з клеймами овальної форми, розташованими по вертикалі. У клеймах містяться символічні зображення, що супроводжуються латинськими текстами: ліворуч — 1) немовля у лілії (**Lilium suave et nomen et**), 2) дві лілії навхрест на тлі лаврового вінка (**Nec pabulum agno**), 3) стріла, спрямована вістрям донизу поміж двох лілій (**Suavi... sipi**), 4) лілія, півмісяць та дві шестикутні зірки (**Color... utrius**);

праворуч — 1) жінка у лілії (*Lilium gritium et nomen et*), 2) сонечко з личком і лілія (*Non sole ludine*), 3) дві лілії навхрест, зв'язані перстнем (*Corona Do...*), 4) рука в лицарській рукавиці, що тримає три лілії (*Insontis manui fatalis plenis*). Овальні клейма також вкомпоновані в обрамлення ікони. У тимпані: ліве клеймо містить зображення люстерка, праве — семисвічника. У шести овальних клеймах, розташованих на оздоблених орнаментом широких бічних площинах рами ікони, зображено: 1) дерево, 2) каплиця, 3) кругла вежа (ліворуч); 4) квітка, 5) ключ, 6) пірамідальна ступінчаста вежа (праворуч). У нижній частині олтаря, під чудотворною іконою, у пишно орнаментованій акантом восьмигранній рамі награвіровано текст: *Истинное Изображеніе Чѣдотвора́на́ Образа / Пребщи Бра́тско́й Ки́евско́й. Иже Пре:же в Вишго/родѣ в Цр́квѣ С: Стра́дтерпецъ Кн́зей Росси́йскі Ро / мана й Дави́да бѣ намѣснѣ. В лѣто же агзв [1372 року] егѧ / Татарѣ чрез Вишго-ро́ за Днѣпрѣ на плѣненіе Хр́тіанѣ / ити хо́ѣша: со́творше же илити, гашаса плаванію / и сѣю оубо Иконѣ е́динѣ взе́й Татари́нѣ плинаней. Бж́ий / же изволеніе, бѣра воста́вши все́у по́топѣ Я́гаранѣ. Семѣ / то́кля живѣ сѣшѣ. Бго та Бж́твѣна́а Икона по́ Ки́ев волна́а / низноса́щій невре́нѣ принесе мста про́тиво Я́нтіра Бра́тскаго / Чѣдонѣ. Стоа́ше же доселѣ, донелѣже Ино́ци Бра́тскіе пи / шедше ѹ́тно вѣашаю ѿ води и по́ставиша тако́же в Цр́квѣ / Сты́й Стр́дотерпецъ Кн́зе Росси́йскі. Си цевое Чѣдо́ вида / Татари́нѣ, вѣрова й кр́тиса. Чѣдотвора́а же И / кона до́днѣ не́пестаѣ воби: Бра́т:Чѣдо́дѣйс́товати. Нижче на постамен-ті у два рядки награвірований текст: *Крино́мѣ Поповски́хъ Кыотѣ вѣздѣ о́украшенный / Про́цветѣ́Т То́й дѣ́кого все́гда ѿро́шеннѣй. По бо́ках нижньо́й части́ни вѣ́твара розмі́шено по три поста́ті святи́х, зобра́жених на повний зр́іст. Гру́па ліво́руч: перша ліво́руч — свя-та у черне́чому вбра́нні, яка трима́є прави́цею хрест на масивно́му ланцю́зі, а ліво́ю ру-кою — гілку лілі́ї, перевиту стрі́чкою з текстом: *Бл́говоніе Ризы́ Я́риной* іа́ко *Благо́дѣханіе Крина́*; в центрі — святи́й (апостол Павло?) з мечем у прави́ці, ліво́ю руко́ю трима́є лілію, перевиту стрі́чкою з текстом: *Я́рино Чре́во* іа́ко *Сто́г Пшенний*; святи́й у короні, у парадно́му гапто́ваному капта́ні (Володи́мир Вели́кий?), трима́є прави́цею держа́ву, а ліво́ю руко́ю — гілку лілі́ї, оповиту стрі́чкою з текстом (*Цвѣ́Т...* далі нерозбі́рливо). Гру́па право́руч: перша поста́ть — святи́й (апостол Петро?), який підня́в лі́ву руку до́лонею до́гори, а прави́цею трима́є лілію, оповиту стрі́чкою з текстом: *Іа́ко Кринѣ́ стѣ́ни́ тако Я́риа пос...де́ Дщѣ́рь*. Право́руч — поста́ть свято́го у лицарськи́х обла́дунках (архангел Михаї́л?), який ліво́ю руко́ю притриму́є перед со́бою вели́кий щит вига́дливо́ї форми, а прави́цею трима́є лілію, оповиту стрі́чкою з текстом: *Я́ринны́ дѣ́ти* іа́ко *Кринѣ́*. Далі право́руч — поста́ть свято́го у черне́чому вбра́нні, який трима́є на розкриті́й долоні́ лі-во́ї руки вели́кий коштовни́й ка́мінь ромбовидно́ї форми, а прави́цею — лілію, оповиту стрі́чкою з текстом: *Іа́ко Кринѣ́ при ... тако ...***

Стан дошки задовільний: вільний від зображення правий горішній кут дошки втрачено, в окремих ділянках кліше тексти сильно стерті.

Літ.: Петров. — С. 90; Ровинский. Граверы (1870). — С. 122; Ровинский. Граверы (1895). — С. 285. Інв. № 389/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

184. Гравюра на честь митрополита Стефана Яворського. 1706.

Штихель. 45,3×30,4; 45,9×30,9.

На звороті дошки унизу у правому клеймі в тексті вказано прізвище автора гра-
204 вюри: *Ioannis Miguræ*.

На звороті дошки вертикальної прямокутної форми награвіровано складну алегоричну композицію, присвячену Стефану Яворському. Угорі, на всю ширину зображальної площини розміщено стрічку з текстом: **ET ELEGERUM STEFANUM, UIRUMBONI TESTIMONIUM PLENUM FIDE ET SAPIENTIA Act: 6.** Змістовним і оптичним центром композиції є погрудний портрет митрополита Стефана Яворського у чернечому каптурі. Лівою рукою митрополит тримає книгу, а правою посилає благословення. У полі широкої овальної рами великими літерами награвіровано: **PASTORUM CORONA.** Усі інші численні зображення обертаються навколо образу митрополита. З трьох боків портрет тримають три жінки (алегорії), які у розкутих позах сидять на хмарах. З вуст жінки з короною на голові і сонцем-личиком на грудях (зображена праворуч) в'ється стрічка тексту: **Gloriosus per septērium Doctor.** З вуст жінки, яка тримає колону (зображена ліворуч), в'ється стрічка тексту: **Emeritus post studia praeses.** Третя жінка зображена під портретом, який вона тримає широко розставленими руками. Її виразна постать, зображена у динамічному ракурсі, розриває посередині стрічку тексту, награвіровану великим напівколом: **ΣΕΙ ΨΟΔΟЖДИΤΗ ΓΛΥ ΠΡΕΜΡΟСТИ СВОЕА ИБО МЛТВѢ ИСПОВѢТСА ГПДЕВѢ СИРА ѿ.** Над портретом митрополита зображено молодого безбородого святого з кучерями³⁸, який тримає митрополичу шапку на омофорі. На омофорі вміщено текст: **ВѢНЕ ꙗко верхъ клобѣк и блгвити Стефанъ люди Гна именемъ бгѡ. сир: ме.** Над омофором — стрічка тексту: **Hoc Stefanū Petrus Caesar dignatus honore.** За святим зображений двоголовий орел. Хижі голови птаха увінчані малими коронами Російської імперії. У кігтистих лапах орел тримає митрополичий посох і хрест. З широко розправлених крил орла звисає на масивному ланцюзі панаягія. Над крилами орла стрічка тексту: **Язъ зажгъ в срци мое свѣтиник разѡм инеѡгаснеѢ. Гл: ДІ.** Інші алегоричні зображення зосереджені у горішній та нижній частинах композиції. Угорі посередині розміщено зображення Бога-Отця на хмарі, від якого розходить напівколом саяво. Під хмарою великим напівколом награвіровано текст: **Се Гдъ сѣди на облацѣхъ легцѣхъ и столпы в предѣлѣхъ бжѡ. Іоа ДІ.** Всередині хмарини, повторюючи її форму, награвіровані слова-звернення Бога-Отця (**Тіе еси Петръ и насе камени созиждѡ Дрѡ Юю**) до апостола Петра, якого зображено нижче — всередині шістистовпної ротонди. Правицею апостол тримає два ключі, а лівою рукою жезл; по боках німба св. Петра у два рядки розташовано текст: **Ты вѣ <...> яко люблю тѡ.** Ротонда стоїть на великій хмарі, на якій напівколом вміщено стрічку тексту: **Се херѡви иѡчиши бгѡ бгѡ в Горѣ Сѡей быѢ Онь среди камень. ѡз: кк.** Праворуч і ліворуч від Бога-Отця розміщено дві шестикутні зірки з погруддями святих: у короні та зі стрілою (зірка праворуч) та в пишних митрополичих орнатах з посохом (зірка ліворуч). До ротонди від зірок із зображеннями святих в'ються стрічки з текстом: **Сей сѣде на Прѡтоле Юеѡмъ <...> мѣсто ꙗ Дрѡ: а** (від зірки, розташованої праворуч); **ѡ славы сила бгѡ коль крѣпка десница егѡ. б. ѡзр: ѡ** (від зірки, розташованої ліворуч). Праворуч і ліворуч від розкритих крил орла розміщені напівпостаті святих Симеона та Варлаама на хмарах. Преподобний Варлаам (праворуч) лівою рукою тримає митрополичу палицю, а правицею вказує на стрічку з текстом, що в'ється від нього в напрямку портрета митрополита: **Камень чтѣнь и спсѣние ѡ Гда блгѡвѣствѡю. Ісаіа гла**

³⁸ Велика царська корона над його німбом і характерні риси обличчя дають підстави припустити, що це молодий цар Російської імперії Петро I.

<...>; на рівні голови святого награвіровано його ім'я: **Пр: Варлаам**. Преподобний Симеон (ліворуч) лівою рукою тримає сферу, а правою вказує на портрет митрополита. На рівні голови святого награвіровано його ім'я (**Пр: Симеон**); в напрямку портрета в'ється стрічка з текстом: **На ТѢБѢ явѣ́ся Свѣтъ Гдѣ́ и Слава Бго на ТѢБѢ ѡзрѣ́ся. Ісаіа 3.** Під постаттю Варлаама зображено фасад академічного корпусу Києво-Могилянської академії (?) з двоповерховою відкритою арковою галереєю, а під зображенням — напис: **Ianua Laboris**. Під постаттю Симеона зображено фасад Богоявленського собору Братського Богоявленського монастиря (?), а під зображенням — напис: **Porta Honoris**. Унизу по центральній вісі композиції зображено герб митрополита Стефана Яворського, який складається з пишно оздобленого акантом барокового картуша і овального щита, увінчаного митрополичою митрою, трьома пронизаними стрілою пір'їнами страуса та хрестом і посохом. У полі щита зображено стрілу, спрямовану наконечником вертикально вгору. Під стрілою — місяць догори рогами. Над рогами місяця — дві шестикутні зірки і по внутрішньому абрису щита літери: **ΣΙΑΜΡΜΒΣΟΠΚ**. Герб з обох сторін підтримують два янголи. У нижніх кутах композиції — дві жінки (алегоричні образи), які тримають перед собою по одному великому овальному картушу. Від кожної з них в'ється вгору хвиляста стрічка з текстом: **Tibi lectus Honorum fascis et innocuo iscubet purpura fastu. Lucanq** (від жінки, яка стоїть праворуч); **Te fas piumq, et iustitiæ comes candor coronat sarbienius** (від жінки, яка стоїть ліворуч). У картуші, що розміщений праворуч, награвіровано текст: **ORIENS EXALTO / visitās matrem urbium Kijoviam / serenissimus magnus princeps / Rossorum imperator augustissimus / PETRUS ALEXIEWICZ / Cujus / propitijs inductoratus radiis / lumine Archieratico altera Hierosolima Recreans / candidissimus splendor / illustrissimus dñus rāndissimus pater / P: STEPHANUS IAWORSKI / Dei gratiā archiepiscopus metropolita / Razanensis et Muromensis, / Celsissimi Throni Patriarchalis / eminentissimus Administrator / Sub faustissimā Laureati Patroni Neomeniam / Hilaris ad Obsequia Ioannis Miguræ, / olim in Rhetoricis, Philosophicis et Theo/ logicis per septennium Discipuli, / nunc Metropolitani Kijoviensis Halicēsis / totiusq, Rossiae, Archidiaconi Studio / HONORATUS / Anno Domini MDCCVI. Mense Aug: Die 2. [2 серпня 1706 р.]. У картуші, розташованому ліворуч, награвіровано текст: **Ad / Illustrissimū Archiepiscopuū Metro/ politanum Razanēsē Mecænatem / observantissimum. / A Septētrione adoriētē Hospitāti in Te Pastorū / Coronæ cū cēsu fortunato de Doma S: Sophiæ oc / currit Antesignans. Archi Præsul Eminētissime, / Suppedaneū id ille Honori tuo Vectigal facit in Laurea / positurq Areā, in qua oli geniosa itētione sub tuo Nu/ mine certas, hodie cādidissimū á Solio Patriarchali in Folio / reueret Splendorē. Pulcher Comes Adoreæ matura tua Virtq quātū praestat; ubi ab Areopago Sciētiarū Cæsareus / ALES pro fulmine Verbo archieratica Tiara ditauit et dotauit / Rossiaco Orbi plausibilitr adorādū: Unde nō alii cōuenietiq' gestādū fuisset Diadema, quā Tibi / STEPHANO laureato Sapiētia Domicilio cuig lar/ go auida mea lucis pupilla talētata influxu nō imme / ritocegat ingeminaro: o quāto nūc est Phara irra/ diata sereno! Cui addit placidū Cythia tāta / jubar. Fulgeāt itag: perpetua Luce laureata Tempora / Tua equor Aquatico cerebro tot olim Sapiētes proue / nerunt Mercurij. Excipe Folium p quale, post / tot tuos Sudores mancipatus in obsequium / Archieraticū Genius ROSSIA integra/ celēdū NUMINIS et NOMINIS explicat / Apographum: cūq mōtano Ordini bēa/ to lētātī de Tua Mente fueris exopta/ tus SPLENDOR, Mihi perēnis / Sæcularū Victor extrafata faustus / VIVE, VIGE, VALE. / Нас аnimitq p cah Cliētū Infimus / idem qui supra.****

На лицевому боці дошки гравюра І. Мигури «Гравюра на честь гетьмана Івана Мазепи». (Див. оп. № 182).

Яворський Семен (Симеон) Іванович (чернече ім'я Стефан; 1658—1722) — філософ, поет, публіцист, церковний, громадсько-політичний та освітянський діяч. Вихованець Варлаама Ясинського. Автор знаменитої праці «Камінь віри» (1728), багатьох проповідей, трактатів, віршів. Освіту здобув у Києво-Могилянській академії; навчався філософії у єзуїтській колегії Львова; прослухав лекції професорів філософії Яна Моравського та Яна Млодзяновського у Любліні; вивчав богословські науки у Познані та в академії у м. Вільно. Як один з кращих абсолювентів Віленської академії був призначений керівником католицького церковного товариства «Конгрегація пресвятої Діви». Можливо, прийняв чернецтво, оскільки у Вільно вже був відомий як Станіслав. Дістав звання магістра філософії та вільних мистецтв. За критику войовничого католицизму був змушений терміново залишити Вільно і повернутися в Україну. Між 1689 та 1691 рр. прийняв чернечий постриг. Викладав риторику, філософію і богослов'я. Професор Києво-Могилянської академії. 1697 р. призначений ігуменом Київського Пустинно-Микільського монастиря. За наказом російського царя переведений до Москви. 7 квітня 1700 р. висвячений на митрополита Рязанського і Муромського. З 1702 р. екзарх, протектор Слав'яно-греко-латинської академії у Москві. З відкриттям св. Синоду 1721 р. був призначений його президентом і переведений до Петербурга. 27 листопада 1722 р. помер у Москві і був похований у соборній церкві Стрітення Господнього Донського монастиря (Переслав-Рязанський). Стефан Яворський є автором багатьох відомих наукових та богословських праць.

Літ.: Аскоченский. — Ч. I. — С. 228—229; Енциклопедія українознавства. — Т. 2. — Ч. 10. — С. 3958—3959; Петров. — С. 90; Ровинский. Граверы (1895). — С. 285; Ровинский. Портреты. — С. 1673—1674; Ровинский. Материалы. — № 31; Строев. — С. 22, 416; Типография. — С. 469; Хижняк. — С. 96.

Інв. № 388/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

185. Епітафія Варлааму Ясинському. 1707.

Штихель. 39,4×24,5; 39,8×25.

На лицевому боці дошки унизу, у картуші два останні рядки тексту Епітафії містять відомості про автора і дату створення гравюри: *То написа, на Погребеніє къ СѦ: Даврѣ Печ: ЧѦнаго ТѦла бѦго вѦ дѦхѦ СѦѦомѦ Ѧца Своего и АрхіПастира: ИѦ. СѦнѦ и АрхідіаконѦ аѦз: Октобріа Ѧ. [1707: Жовтня 19] Іларіон НікгѦра.*

На прямокутній дошці великого вертикального формату награвіровано складну алегоричну композицію. В центрі цієї композиції розміщено бароковий овальний картуш, пишно оздоблений волютами, а в нижній частині — двома великими жоржинами. Всередині картуша зображено напівпостать Варлаама Ясинського у митрополичому облаченні, який тримає посох у лівій руці. По периметру картуша, декоративне обрамлення якого виконує функцію рами портрета, награвіровано текст: *БѦгомѦри ПастырѦ БѦжѦ: Па: ПрешвѦ: ВарлаамѦ ІѦсѦйскїи: ПравосѦ: АрхієѦ: Митрополї КиєѦ: Гали: и ВерѦѦи. На трьох завитках волют, розташованих на вертикальній та горизонтальній вісях картуша, награвіровано текст: *ТакѦ намѦ / подобашѦ / Архієрей.* Картуш із зображенням Варлаама Ясинського встановлений на символічний постамент у вигляді складної геральдичної композиції, увінчаної гербом митрополита: пишно декорований бароковим картушем*

овальний щит, у полі якого награвіровано місяць догори рогами, дві шестикутні зірки, стріла і літери: : **В І Б И П Я И К Г В Р** [Варлаам Ясинський Божою Милостію Печерський Архімандрит Митрополит Київський Галицький і Всія Руси]. Герб тримають два янголи, зображені у динамічних позах, які сидять на маскароні, що увінчує нижній великий бароковий картуш з текстом епітафії. Угорі посередині тексту награвіровано великими літерами заголовок: **ЕПІТАФІОНЪ**. Під заголовком — у два стовпчики текст: **Ѣ** БОЗДА́НІА ЧОУДНА́ ВИДИ́МАГО СВѢ́ТА / СЕ́ДМЪ ТИСѢ́ЦА ДВѢ́СТѢ, Ѣ ПѢ́НАДЕСѢ́ЦА ВѢ́ХА ЛѢ́ТА, / ЯВѢ́СТА Ѣ ДНѢ́ ПѢ́ТНИЧНЫ́Й ДВА́ДЕСѢ́ТЫ ВТО́РЫ, / БѢ́ДА МѢ́РІА ПОЙДЕ́ НА НѢ́БНЫ ГО́РЫ, / ПА́СТІРЪ В ВЕЧЕРѢ́ ПЛО́ТЬ СВОЮ́ ОСТА́ВШЫ МЕРТ́ВЕННѢ́. / ПРЕ́ЙДЕ ДѢ́ХОМЪ Ѣ ХРА́МННѢ́ НЕРѢ́КОТВО́РЕННѢ́. / ВАРЛАА́МЪ ЗВА́ И́СНЕНКІ́ ІА́СНИЛЪ Ѣ СЛОВА́, ДѢ́ЛАѢ́; / Ѣ ПРА́ВЛЕНІ́И ПРѢ́ТОЛА, ПЕРВЫ́Й ПО МО́ГІЛѢ́. / СЕ́Й БО́ ІЗ МЛА́ДЫХ НО́ГТЕЙ МѢ́ДРИ Ѣ́ БѢ́ ЛЮБИ́ТЕ, Ѣ́ КІ́ЕКО́Й АКА́ДЕМІ́И РЕ́КТОР И ЗЧѢ́ТЕЛЬ ЛѢ́ТЪ / И́НТИРА́ НИКО́ЛКА́ ІГѢ́МЕНЪ ВСЕ́ЧЕ́НЫ ЛѢ́ТѢ́. / ПРОПОВѢ́ДНИКЪ БѢ́ЖІА СЛОВА́ БЫ́ НЕЛѢ́ТНЫ. / ПО ТО́М БѢ́ТЪА ДАВРИОНЪ́ АРХІ́МАНДРІ́ТЯ ЛѢ́ТЪ. / СЕ́ДМ ЛѢ́Т, СЕ́ДМ НА ДЕСѢ́ ЖЕ БЫ́ И́ТРОПО́ЛІТЯ́ ЗІ. / КІ́ЕВСКИ, СЕ́ДМО́СТОЛПНѢ́ ЦРѢ́КѢ́ ВОЗДВІ́ГЪ ІА́СНО, / СО́ФІДѢ́, Ѣ́ НЕЙ ПРЕ́ДѢ́ЛЫ ВО ОБРА́ЗІВѢ́ КРА́СНО. / И́НОГІ́ХЪ Ѣ́ АРХІ́ЕРЕ́ИСКИ СТЕ́ПЕНЪ́ ЗСТРО́ВЫ / ПОДВІ́ГОВЪ́ ДѢ́ХОНА́ХЪ́ СТОЛПѢ́ ВѢ́РЫ, ОБРА́ЗЪ́ ЖЫ́ВЫ. / ІСПРА́ВИВЪ́ МНО́ГИ КНИ́ГИ ПИСА́В, ЗТРА́ДИ́СА. / ВОСМДЕ́СѢ́АТО ЛѢ́ТОЙ СТА́РОТІ́ СКО́НЧИ́СА, / Ѣ́ ТИСѢ́Щ СЕ́МѢ́СОНЫ́ СЕМЫ́, СЕ́МІ́И Я́ГГЛА́МИ / ВГО́РНА́А ПРОВО́ЖДЕНЪ́ Е́ ГО́РНИМИ́ СИ́ЛАМИ. / ЗБО́ Я́ГГѢ́КИМ ДІ́КОМЪ́ ПРИ ГЛАСѢ́ ВСѢ́ ЛЮ́ДИ / ВАРЛАА́МЕ ВѢ́ЧНА ПА́МАТ ТЕБѢ́ ВѢ́ДИ³⁹. Над портретом Варлаама Ясинського, угорі посередині зображена символічна геральдична композиція: два янголи з квітками у руках тримають масивний, із дорогоцінними вставками у формі квітки витий ланцюг, яким утворено овал горизонтального формату. На ланцюзі підвішений ромбовидний, орнаментований по зовнішньому абрису медальйон з козацьким хрестом всередині. Увінчаний митрою овал перетинають два посохи навхрест. По внутрішньому абрису цього овалу награвіровано текст: **ПРЕ́МРО́ БГО́ ПОВѢ́ДУЮ́ТЬ ІА́ЗЫЦИ́ И ХВА́ЛДЪ́ Е́ ІСПОВѢ́ ЦРѢ́КО́ СІ́: ЛѢ́ НЕШЫ́ДЕ́Т ПА́МАТЪ́ БО́ И ІМА́ Е́́ ПОЖИ́ВЕ́Т В РО́ДѢ́ И РО́ДѢ́.**

Стан дошки добрий.

Ясинський (чернече ім'я Варлаам; бл. 1627—1707) — визначний церковний та громадський діяч, освітянин, письменник. Навчався в Києво-Могилянській академії (1650—1657), університетах Польщі, Чехії, отримав ступінь доктора філософії. Професор (з 1661 р.), ректор Києво-Могилянської академії (з 1666 р.), викладав піїтику, риторіку, філософію та богослов'я. Ігумен Братського Богоявленського училищного монастиря (1669—1673), Києво-Михайлівського Золотоверхого монастиря (1673—1680), Київського Пустинно-Микільського монастиря (1680—1684), архіандрит Києво-Печерської лаври (1690—1707). 31 серпня 1690 р. був висвячений на митрополита Київського, Галицького та всієї Малої Руси. Автор багатьох богословських творів. Його учнями були Й. Кроковський, С. Яворський, Х. Чарнуцький та ін. Похований у Києво-Печерській лаврі.

³⁹ Текст «Епітафіону» був написаний разом з відомим поетом, генеральним писарем Пилипом Орликом. (Див.: *Свербигуз В. Inquisitio* про митрополичого художника Іларіона Мигуру / Володимир Свербигуз // Українсько-польські літературні контексти доби бароко: Збірник наукових праць / відп. ред. та упоряд. Р. Радишевський. — К., 2004. — С. 427. (Київські полоністичні студії. Т. VI / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Інститут філології; Національна академія наук України. Інститут літератури імені Т. Г. Шевченка)).

Літ.: Аскоченский. — Ч. I. — С. 255—316; Энциклопедия украиноведения. — Т. 2. — Ч. 10. — С. 3995; Киево-Могилянська Академія в іменах. — С. 617 — 619; Петров. — С. 90; Ровинский. Граверы (1870). — С. 122; Ровинский. Граверы (1895). — С. 285; Ровинский. Портреты. — Т. 1. — С. 409—410; Строев. — С. 7, 13, 15, 21; Хижняк. — С. 95—96.

Инв. № 390/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

186. Святий Василій Великий. 1707. Гравюра на честь Василя Кочубея.

Штихель. 42,9 × 29,6; 43,6 × 30,3.

На лицевому боці дошки у п'ятому рядку тексту-присвяти містяться відомості про автора і дату створення гравюри: *аѵз [1707], Новаго дѣла Іандарія, а́з трѣдолюбнѣ Повѣншованѣ Офѣровѣный / чрез Архідіако: Метрополи Києв: Іларіона Никѣрѣ.*

На дошці вертикального прямокутного формату, в центрі складної багатопрофігурної композиції, в овальній рамі у вигляді лаврового вінка зображено у пишних єпископських орнатах образ святого Василя Великого. По зовнішньому периметру його німба награвіровано текст: *Миръ на обращающа сердца ко немѣ. ѿлл: пд.* Лавровий вінок переплетений стрічкою з текстом: *Познание сѣца моего предъ Тобою винѣ.* Над образом Василя Великого — погрудне зображення Римського папи у тіарі. Абриси напівпостаті папи ритмічно повторюють два рядки тексту: *Прѣдкращенны іакѡ / Подобіе Цркви ѿлл рлг.* Під образом Василя Великого — алегорична жіноча фігура на хмарі. Вона зображена у динамічному русі у стилі бароко. Її торс і голова відхилені назад; у піднятих вгору руках жінка тримає два серця, полум'я яких охоплює з обох боків лавровий вінок. У цьому полум'ї в'ються стрічки з текстом: *Да вѣдѣтъ сердца нѣша совершенна / ко Господѣ Бгѣ ншемѣ: ꙗ Цр: ѿ.* Праворуч і ліворуч від образу Василя Великого зображено на хмарах дві алегоричні жіночі фігури. Жінка, зображена праворуч, тримає посох, що має завершення у формі хреста. Праворуч над її головою — Голуб у сяйві. Від хреста в'ється стрічка з текстом: *Дхъ мой на племя твоє и блгвеніа моя на чада твоя Ісѣ: мѣ.* Алегорична жіноча постать, розміщена ліворуч, зображена з посохом, що має завершення у вигляді палаючого серця з двома хрестами. Над нею — шестикутна зірка і стрічка з текстом: *Восидетъ Твѣ рано свѣтъ твоѣ Ісѣ ѿи.* У горішньому ярусі композиції, по кутах, зображено святих, які сидять на хмарах. Кожен з них тримає митрополичий посох і розгорнуту книгу. Позаду святих в'ються дві стрічки з текстами, що разом складають одну фразу: *Понеже приде на сѣце твоє еже создати Храмъ имени Ио/емѣ, добръ сотворилъ еси іакѡ бѣти на сѣцѣ а Цр: ѿ.* Постаті святих фланкують зображення барокової п'ятибанної церкви⁴⁰, під якою награвіровано два рядки тексту: *Бѣдетъ слава Храмѣ семѣ по/сѣднѣа паче первыа. ѿгг: ꙗ.* Над центральним куполом церкви у трикутнику, що випромінює сяйво, зображене палаюче серце з трьома хрестами; нижче — напівколом текст: *Вознесѣа сердце твоє доброті ради твоеа бзѣи.* Під зображенням храму більшим напівколом награвіровано текст: *Облакъ великъ, ѿ видѣ-*

⁴⁰ Ймовірно, що це Хрестовоздвиженський собор у Полтаві, головним фундатором якого був Василь Кочубей. (Див.: *Свербигуз В.* Inquisitio про митрополичого художника Іларіона Мигуру / Володимир Свербигуз // Українсько-польські літературні контексти доби бароко: Збірник наукових праць / відп. ред. та упоряд. Р. Радишевський. — К., 2004. — С. 423. (Київські полоністичні студії. Т. VI / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Інститут філології; Національна академія наук України. Інститут літератури імені Т. Г. Шевченка)).

ніє огненно, и свѣтъ окрестъ. Бзек: а. У нижньому ярусі, по всій ширині композиції зображено пишно декорований акантом та гірляндою з плодів і квітів картуш, який тримають два крилатих янголи. Над картушем, на дальньому плані зображено панорамний пейзаж з пагорбами, деревами та будівлями. У полі картуша награвіровано увігнутою дугою текст: *Оиміамъ сердечный и бѣавленый Іерархъ Василій Великій почченіе Срца своего / Торжественндо / Обладхающий Цркѣ Вемономъ его Млти Памъ ВаСилію Кочубеюего Црѣ: Пре: Ве: Войскъ Запо: Сздій Снераномъ / в днь Паміаненый Паронский аψз [1707], Нового МѣТа Іандаріа, азъ трздолюены Повѣншоване Офѣрованный / чрезъ Архідіако: Метрополи Києв: Іларіона Микгдрд. / Краснѣ Видѣніе Вемоный МлТивий Добродѣю. Огнь возгорѣса и Сѣдцъ Гербовомъ, ѿ Негоже Облакъ Рожденый по Нѣный осѣнающей / Отаѣ окриваетъ Храма Сѣтитеский, іако испонітса ономъ Славы. Срѣствдѣт в То Пламени огненѣ Црѣносе Яггелъ Ве: Вашей Василій Великій Вѣнею Подче / нна своеѣ благоухааѣ Цркѣ. Назіраютъ Добродѣтели Бѣгослѣскіе Болша Тѣхъ любовьъ сердцы испрѣмаетъ МлТвѣ, вѣщаѣтъ приложіе імже приложіса / еси по Благословіенѣомъ Совѣтѣ Несораненѣ Хвали Бжїа Ревнїтелїа Іерѣха Первѣсийкаѣ Варлаама; зако... Блженїа и Достойнства ... Сердце: / возносітса Горѣ, Селеніе его Бѣѣ, іако возлюбїтї его: всѣмъ срѣдцемъ Твоимъ Блголѣпе Домъ Гдна и-Мѣсто Селенїа Славі Бѣѣ Чѣѣ Сѣтелкѣю обнѣленѣе, / Не мѣншїмъ обѣгаѣтса свѣтомъ Гербоваа Дѣнїца зъ лѣною ѿ змнїа Блгодтї Реїментарай Перваго Россїи Кавалѣра Ко Правленїѣ Жезла наданые / Та ѿ гаванїе зтрнїаѣ свѣтлої Блгородїа Вашего, Ова во Знамѣне Блѣтї Точенїемъ Добродѣтелнїмъ красїаѣтса. Сїе Вїездѣ зрїмое Понеже Твое бѣт / Прїимъ Твоїа ѿ Твоїхъ Тебѣ прїїносїмое. За Приложіе Блгодѣтеко къ Цркѣ Сѣтитеской да приложїтѣ Домъ Твоѣмъ Сѣтїно в Долгоуднїй. Срѣдце Твое / и Плотъ Твоїа да возрагдѣса о Цркѣ Сѣтїхъ в Цркѣ же/ нерзкоТворенѣй вѣчної на Нѣсе да здостойнїса в Гласѣ / свѣта тонка Црѣтѣныхъ Словесѣ Се азъ с Тобою іако Срѣдце Твое, Тако: срѣдце мое. В центрі над текстом зображено родинний герб Василя Кочубея у вигляді пишного барокового картуша та щита, увінчанного шоломом, прикрашеним пір'їнами страуса. Поле щита поділено навпіл жезлом, спрямованим вертикально долу. Над рук'ям жезла зображено серце з двома хрестами всередині. У лівій горішній частині щита містяться зображення козацького хреста та шестикутної зірки під ним; у правій — козацький хрест та місяць під ним.*

Стан дошки добрий.

На звороті дошки — гравюра І. Мигури «Емблема на честь Миргородського полковника Данила Апостола на день Святої Пасхи». (Див.: опис № 193).

Кочубей, Василь Леонтійович (бл. 1640—1708) — військовий і політичний діяч мазепинської доби. Походив з княжого і дворянського роду Кочубеїв, що розпочався від татарина Кучук-бея, який переселився в Україну в першій половині XVII ст. Народився Василь Кочубей у родині військового товариша Леонтія Кочубея. Службу у Війську Запорозькому розпочав військовим канцеляристом Генеральної військової канцелярії лівобережного гетьмана Івана Брюховецького, згодом перейшов на службу до правобережного гетьмана Петра Дорошенка. Виконував дипломатичні доручення гетьмана П. Дорошенка, зокрема у Стамбулі (1675), архієпископа Лазаря Барановича у Москві (1676), гетьмана Івана Самойловича (1683). На службі у І. Самойловича був військовим канцеляристом, а з 1681 р. — реєнтом (управляючим справами) Генеральної військової канцелярії. Брав участь у Азовських походах (1695—1696). В уряді гетьмана Івана Ма-

зепи служив генеральним писарем (1687—1699), генеральним суддею (з 1700). Завдяки клопотанню гетьмана отримав звання стольника. За відсутності І. Мазепи в Україні неодноразово виконував обов'язки наказного гетьмана. 1707 р. очолив опозицію полтавської старшини, яка виступила проти гетьмана І. Мазепи. 25 (14) липня 1708 року був страчений біля с. Борщагівки. Останки В. Кочубея 1709 р. було символічно перепоховано на території Києво-Печерської лаври.

Літ.: Енциклопедія українознавства. — Т. 2. — Ч. 3. — С. 1156; ІУК. — Т. 1. — С. 181, 208, 271, 301, 302, 442, 656; Т. 2. — С. 261, 264, 265, 442, 469; Модзалевский. Родословник. — Т. 2. — С. 524—527; Петров. — С. 90; Ровинский. Граверы (1895). — С. 285.

ІНВ. № 391/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

187. Преподобний Іоан Ліствичник. 1707. Гравюра на честь Івана Ломиковського.

Штихель. 29,4×22,6; 29,8×23.

На звороті дошки унизу у картуші останні рядки тексту містять відомості про автора і дату створення гравюри: Іларіонъ Мѣрѣ Метрополи Кіевѣ Юрѣдіакоу.

На звороті дошки вертикального прямокутного формату посередині, в овальній рамі пишного рослинного орнаменту зображено фронтально напівпостать преподобного Іоана Ліствичника. Образ святого, як в українських іконах доби бароко, зображений на тлі «рельєфного» рослинного орнаменту. На святому плащ з капюшоном; правицею він посилає благословення, а лівою рукою тримає повернуту на глядача розгорнуту книгу з текстом: **Насажде́нны во Домѣ Гѣдни. Во дворѣ Бѣга нѣше҃го процвѣтъѣтъ.** Праворуч і ліворуч від голови преподобного награвіровано напис: **Прпѣ: Оцѣ / Іоанѣ Лѣвѣичѣ.** У рослинний орнамент по зовнішньому абрису овальної рами вкомпоновано дев'ять круглих клейм у вигляді квітки соняшника із символічними зображеннями, що супроводжуються текстами. Праворуч, у першому горішньому клеймі — палаюче серце і текст: **Бѣѣдиноуѣ;** нижче, у другому — будиночок, що стоїть на кручі, і текст: **сѣ мироуѣ;** у третьому — мавпа верхи на людині і текст: **не таѣжа бѣ҃годарнымѣ;** у четвертому — хрест і текст: **оу҃семѣ повѣѣдѣ;** у нижньому п'ятому, розміщеному по центральній вісі, — рука у полум'ї і текст: **Во сѣпасе́нїє;** ліворуч у нижньому шостому — ножиці, що стрижуть вівцю, і текст: **тако алаѣ҃са Дрѣѣѣ;** вище, у сьомому — сонце з личком і текст: **и бѣ҃гма и зма;** у восьмому — наковальня, молот і текст: **оубоа ничтоѣе;** у дев'ятому клеймі — чоловік перед розлогим деревом і текст: **порадѣйте мина.** Угорі композиції посередині зображено янгола, який тримає стрічку з текстом: **ПЛОДѢ ДѢХОВНЫЙ ЕСТЬ.** У нижній частині композиції зображено декорований акантом великий овальний картуш. В центрі горішньої частини картуша зображено двох янголів, які тримають герб Івана Ломиковського — овальної форми щит у пишно декорованому картуші, увінчаний короною з трьома пір'їнами страуса. У полі щита зображено два якори та награвіровано літери: **І А Е Ц П В В З А Е** [Іван Ломиковський Єго Царського Пресвященного Величества Війска Запорізького Асаул Єнеральний]. Решта площини великого картуша заповнена текстом: **Восхоуѣ на / Нѣо Добродѣѣны / Прп Оцѣ Іоа / нѣ Лѣствичник / Єго Црѣ: Пр. Веѣ Воейск Запороз: / Ясаѣдѣ Єнеральномѣ / Бѣ҃гороуѣ Велможномѣ / Єго Ялѣти Панд / Іоаннѣ / Ломиковскомѣ / своимѣ Ялѣтивомѣ Па / нѣ Благодѣтелеби в / Дѣѣѣ Пербо Яцѣ Яара ЯѢЗ / офѣѣрованный / Восхоуѣде́нїа во серди своемѣ положи ѢѢПѢ. / Се таина превеліка чѣднѣа Благодати / Єже в ѣтайнѣѣѣѣ Бѣѣѣ свой Восхоуѣ испрѣѣѣѣѣ / Тако**

ровано десять рядків тексту: Зрѣ Образъ Іаковѣ коль кра́ный ко́ чѣный / Я́а и Бра́ѣжій в Благость неоскѣдный / Тронѣ Іерѣсалимѣ Пастырь поставленъ / Ѡ Хѣта Омофоромъ Сіонскѣ Почтенъ / Вєсьгорѣтѣ Мѣлѣтѣ, Рѣцѣ воздѣваѣт / Юже первѣй спсаль ѣ сѣдѣбѣ собѣаѣ / Тѣмѣ Тезоименѣ радѣисы на мнозѣ / Что за та Мѣвенникѣ нависа по Бѣѣ. Трикутні площини, утворені абрисом круглої рами у горішніх кутах дошки, заповнені зображеннями гілочок лілій.

Стан дошки добрий.

На звороті дошки гравюра І. Мигури «Преподобний Варлаам». 1712. (Див. оп. № 194).

М. Петров припускає, що гравюра створена «на честь якогось Якова, можливо Маркевича, на 23 жовтня 1709 року». (Див.: *Петров Н. И.* Старинные южно-русские гравировальные доски типографий Киево-Печерской, Ильинской Черниговской и Почаевской / Н. Петров // Искусство в Южной России: Графика. Живопись. Художественная промышленность. — К., 1914. — № 3—4. — С. 90).

Яків Єрусалимський (?—бл. 65/66) — апостол, священомученик, перший єпископ Єрусалимський, син Йосипа Обручника, брата Господнього за плоттю. Супроводжував Йосипа і Марію під час їхньої втечі до Єгипту. Належить до 70-ти апостолів Ісуса Христа. Страчений, вірогідно, у 62 р. в Єрусалимі. Автор послання до християн у Новому Заповіті та першої Божественної літургії. Пам'ять апостола Якова православна церква вшановує 5 жовтня.

Лит.: Ровинский. Граверы (1895). — С. 285; Петров. — С. 90.

ІНВ. № 392/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

189. Гравюра на честь гетьмана Івана Скоропадського. 1709. Фрагмент. Текстова частина. Штихель. 20,3 × 30; 21,3 × 30,4.

На лицевому боці дошки унизу два останніх рядки тексту з указанням авторського прізвища і дати виконання гравюри: *Йснє Велмѡнѡѹй Вѡшой Бѣгонѡдѣднѣйшаго моѣго Пѡна Добродѣѣа ЖѣлаТѣль Слѣдѣа и Вѣомѡлецъ Іѡдрѡѡнъ Нигѣра / Монастира Бѡтѣринскаго Сто Никѡлскаго Крѣпцкаго Недѡстоинны Ігѣмѣнѣ. З Врѣтѣю.*

На лицевому боці дошки прямокутного горизонтального формату зображень по-
стамент(?), на передній стінці якого награвіровано текст: **Властелинъ Побѣдоносный Сѣлъ**
Хвѣ Николае Батюрински / Крѣпцки в Трѣстѣльномъ Мѣжевенѣго Союза Вѣнцѣ торжѣственѣ
/ Образованы / Иисевелможномъ бгѣ ЦрскогоПрѣтѣ Велѣиетѣ. Обоихъ стѣорѣ Днѣпра,
Войскѣ Запр Гетманѣ / бгѣ Мѣти Пѣпанѣ Иоаннѣ Скоропадскомъ. Моємъ велѣе Мѣти:
вомъ Панѣ, Патроновий Прѣвисочайшомъ Добродѣеви Зѣ Раболѣпнымъ Мнѣголѣтѣнаго въ /
Реиментартѣвѣ Прѣлѣени,Здрѣвѣ Мирнаго Желѣаниѣ аѣОкѣтѣки Трѣдѣлюбнѣ Оѣѣровѣны. /
Всѣакѣи Дарѣ свише схѣдѣтѣ Влаѣтѣ бѣга данѣ, / Николае Побѣдѣа во Бранѣхѣ Избранѣна:
/ бгѣдѣ Стрѣлы Гѣбовѣ То изобразѣютѣ, / Окѣ снѣове Росѣи вѣ Дѣартѣ торжѣвѣдѣютѣ: / Приймѣ
Обрѣзѣ Сей сѣ Мирѣ Воѣдѣ Иоаннѣ / Намѣ по Бранѣ толѣки бѣгѣ дѣарѣванѣ. / Бранѣ бѣ звѣнѣ
и вѣнѣтѣ дѣ змнѣжаѣ и Гѣорѣ / Нѣнѣже вѣсѣтѣпрѣнесе зѣ самѣое Мѣоре. / Чѣтѣ Дѣавѣрѣ при
Никѣлѣѣ змнѣтѣ Пѣбѣдѣ / Іѣко нѣ бѣдинѣомъ Бранѣ и бѣтѣи сѣлѣдѣ / Сѣлъ Никѣлае бѣдѣетѣ Тебѣ
Щѣтѣ / Стрѣна Тѣа тѣвѣора прѣтивѣ Врѣажѣи навѣтѣтѣ.

Стан дошки добрий.

На звороті дошки гравюра І. Мигури «Архангел Михаїл». (Див. оп. № 197).

Гравюра, вірогідно, є фрагментом нижньої частини великої дошки, розрізаної по горішній частині зображення постаменту. Зворотній бік цієї частини дошки, мабуть, був використаний для створення іншої гравюри.

Скоропадський Іван Ілліч (бл. 1646—1722) — гетьман Лівобережної України (1708—1722). Народився в Умані у козацько-старшинській сім'ї. Батько загинув 1648 р. у битві в урочищі Жовті Води. Освіту здобув у Києво-Могилянській академії. Розпочав свою кар'єру військовим канцеляристом при гетьманському уряді. 1674 р. переселився на лівобережну Україну. 1676 призначений на посаду старшого канцеляриста. У 1681—1694 рр. — полковий писар Чернігівського полку. 1698 р. за наказом гетьмана І. Мазепи переведений на посаду генерального бунчужного. Овдовівши 1699 р., І. Скоропадський одружився з вдовою колишнього генерального бунчужного Костянтина Голуба — Анастасією Марківною, яка мала на нього неабиякий вплив. 1701 р. призначений генеральним осавулом. У 1706—1708 рр. був полковником Стародубського полку. 1708 р. після підписання І. Мазепою союзу з Карлом XII був обраний гетьманом лівобережної України. На чолі українського війська брав участь у воєнних діях 1708—1709 років. Під час третьої російсько-турецької війни (1710—1711) разом з російським генералом І. Бутурліним знищив Січ, збудовану запорожцями біля Кам'яного Затону. Помер Іван Скоропадський 3 липня 1722 р. у Глухові і був похований у Гамаліївському Різдобогородицькому Харлампіївському монастирі Чернігівської єпархії.

Літ.: ІУК. — Т. 2. — С. 120, 186, 190, 287, 290; Києво-Могилянська академія в іменах. — С. 490—491; Модзалевский. — Т. 4. — С. 661—662; Петров. — С. 90; Ровинский. Граверы (1895). — С. 285; СХУ. — С. 150; УРЕ. — Т. 13. — С. — 223.

Інв. № 393/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

190. Іоан Предтеча — Янгол пустелі. 1711. Гравюра на честь Івана Ломиковського. Штихель. 24,3×19,8; 24,8×20,3.

На лицевому боці у нижній частині дошки у картуші початок тексту та два останні рядки містять відомості про дату та автора гравюри: **ѠѠѠѠ Рокъ; Слѣдѣ и Бѣомѣц ІларіюѠ Мигѣра ІонасѠ БѣѠр. ІгѣменѠ.**

На дошці вертикального прямокутного формату, посередині, у широкій овальній рамі, яку тримають з обох боків два янголи, зображено напівфігуру Іоана Предтечі з крилами янгола. Святий зображений фронтально, голова, обрамлена німбом, повернута у три чверті. Піднятою угору правицею Іоан Предтеча вказує на небо, а лівою рукою, через яку перекинутий плащ, тримає хрест та розгорнутий сувій з текстом: **Бѣго / вѣси / Ти ми / подо / баєть / Црѣкѣ / Бѣжѣ / Аѣка.** У полі овальної рами награвіровано текст: **Ѡзѣ Гласѣ вопиюѣаѣго во Пѣстини, ѣготован Те Пѣтъ Господень їѣѠ.** Праворуч і ліворуч над овальною рамою зображено у динамічному польоті крилатих янголів, які тримають над головою Іоана Хрестителя лавровий вінок, в середині горизонтального овалу якого награвіровано текст: **Сѣи ѣѠѣѣѠ Слова / Пррѣкъ и Проповѣдникѣ / ѣ кѣпѣ й Прѣтеча.** Нижня частина рами прикрашена гербом Івана Ломиковського — у видовженому по вертикалі полі щита, увінчаного короною, зображено геральдичну композицію з двох якорів⁴¹. Герб обрамлений пальмовими гілками. У нижній частині дошки зображено

⁴¹ На думку В. Свербигуза, у полі щита зображено обернені одна до одної стріли якореподібної форми. (Див.: *Свербигуз В. Inquisitio* про митрополичого художника Іларіона Мигуру / Володимир

видовжений по горизонталі бароковий картуш з текстом: ПШП· Рокъ 6го МЛ^ти П:
Іоаннѣ Домікокомѣ в дар принісѣ / БЫСТЬ ЧЛѢКЪ Іоанъ ѿ Бага посланный / В Іордани Іса
Хрїститель избранны / Сей Рокъ воздвижъ Горѣ на ПѣВѣ взиваетъ / Црствіе Нбсное мирно
возвѣщаетъ. / РАДѢЙСЯ Іоанне Црство вышѣ ТИ вышѣ / ЯГЧЪ ТВОИ ИЗВѢСТУЕТНА ВСАКО
ГОДИНѢ / ЗДРАТВИ, КОТВА ПЕЧАТА БДЕТНЕДВИЖИМА / БЛАГОДАТНО ВОДА ТВОЕГО ХРАНИМА /
СЛЗГА И БОМОЛЕЦ Іларіа Мігдра / Моносъ БАТРО. Іудменъ.

Стан дошки добрий.

На звороті дошки гравюра «Портрет невідомого митрополита із святыми Петром і Павлом». (Див.: опис № 191).

Лит.: Петров. — С. 90; Ровинский. Граверы (1895). — С. 285; Ровинский. Картинки. — Т. I. — С. 73.

ІНВ. № 394/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

191. Портрет митрополита із святими Петром і Павлом. [Близько 1711 р.].

Штихель. $24,3 \times 19,8$; $24,8 \times 20,3$.

На звороті дошки вертикального формату в центрі композиції в овальній бароковій рамі зображено поколінну постать невідомого митрополита. На ньому — гаптований рослинним орнаментом сакос, омофор, палиця та овальної форми панагія на масивному ланцюзі. Митрополит зображений фронтально, голова трохи нахилена і повернута у три чверті. Розведені в сторони та підняті до рівня плечей руки митрополита повернуті долонями до глядача. По овалу широкої рами, прикрашеної акантом, награвіровано текст: **ОСВЯТИСЯ ЯКВО ВЕЛИИ ТАИНИК БОЖІА БЛАГОДАТИ**. У горішніх кутах композиції зображені два янголи — з хрестом (ліворуч) і посохом (праворуч). Янголи стоять на профільованих капітелях колон порталу, края якого виступають з-за овальної рами. Вони, спираючися усім тілом на масивну раму, тримають митру над німбом митрополита. У нижній частині композиції в центрі зображено герб (овал щита у пишному бароковому картуші). Герб з обох сторін підтримують апостоли Петро з ключами (праворуч) і Павло з мечем (ліворуч), які сидять на хмарах. Від зображень і написів на щиті герба та у нижньому, відокремленому від основної композиції полі залишилися лише ледь помітні сліди від окремих літер.

Стан дошки задовільний.

Гравюра незакінчена.

На лицевому боці дошки — гравюра «Іван Предтеча — Янгол пустелі». (Див.: оп. № 190).

ІНВ. № 394/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

192. Святий апостол Іродіон. 1711. Гравюра на честь архімандрита Іродіона Жураківського.

Штихель. 38,7×24,8; 39,2×25,2.

Свербигуз // Українсько-польські літературні контексти доби бароко: Збірник наукових праць / відп. ред. та упоряд. Р. Радишевський. – К., 2004. – С. 424. (Київські полоністичні студії. Т. VI / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Інститут філології; Національна академія наук України. Інститут літератури імені Т. Г. Шевченка)).

На дощці вертикального прямокутного формату зображена алегорична композиція, присвячена архімандриту Іродіону Жураківському. Угорі, майже на всю ширину дошки зображена широка стрічка, яка містить два рядки тексту — **Дорконтъ Нѣйы Сѣтый Яплъ** Іродіонъ / **Всечѣтномъ Тезоименитъ** — великими літерами, а третій рядок — **Превисочайшемъ Благодѣтелеви своемъ** — значно меншого розміру прописними літерами. В центрі композиції, у широкій овальній рамі, яку з чотирьох боків підтримують янголи з пальмовими гілками, зображено напівфігуру святого апостола Іродіона. Правицею він вказує пальцем вгору, а лівою рукою тримає розгорнуту книгу, на сторінках якої награвіровано текст: **Азъ приа Благодать и Апостолство во Послѣшаніе Вѣры. Къ Римлан Зач: сѣ.** По колу німба святого, від якого розходить ся сяйво, награвіровано текст: **Блгвѣстихъ Правдъ в Цркви мнозѣ се оустнѣ моею невообрази.** На овальній рамі, поверх зображень квітів та херувимів, що її прикрашають, награвіровано текст: **А Слобеса ѡ Стенъ твоихъ азъ сохнухъ пѣти жестокиѣ ѡ.** В центрі нижньої частини рами розміщено зображення герба Іродіона Жураківського — пишний бароковий картуш, овальний щит, в середині якого зображено митру, посох, меч духовний, козацький хрест та літери. **І Ж А М** [Іродіон Жураківський Архімандрит Межигірський]. У нижній частині композиції два янголи підтримують знизу овальну раму з образом святого апостола Іродіона та розгорнуту тканину з текстом: **Висоце въ Бгѣ Превѣ: Бгъ Мѣ Гдъ: Щѣзъ Ірадкѣнъ Ждрахѣскомъ / Мѣ: Бжѣ: Сѣ: Обитѣли Преображѣнія Межигорѣя Архімандритъ Я:Правбола: въ Днѣ Патронѣй Япрѣ: ѣ: з новѣпринѣсною Чтѣно въ даръ офѣрованѣ. / аѣаѣ. / Образ Іродіона скончашѣся въ Римѣ / Приносѣсѣти въ вторѣ Іеримѣ. / Сродникъ и Сострадатель Обоѣ Верхѣныхъ, / Вѣст со Хрѣтѣмъ раздрышѣся ѡ Пленѣнѣ Грѣхѣхъ, / Й Бгѣ же проповѣсть прѣти с той нѣѣ, / Перѣтомъ Блгвѣствѣюаѣй и Твоеѣ Сѣтинѣ / Ѣ Книги Яптѣлой Мирѣ, Блгдѣ, Слѣвѣ, / твою Архімандрѣнѣ зкрашаѣо Глѣвѣ / Окѣ краснахѣ, чѣднѣ Спаѣова Обитѣль!, / Бгдѣ къ Вѣнѣзѣ со Жѣзлѣмъ Явѣсѣ Стрѣитель / Внѣмъ новоѣ Блгдѣти Чынѣ междѣ Горами / Поѣ Глѣ Свѣтѣ Тонка Слѣвѣнѣмъ Вѣдѣаѣми, / Іродіонъ даръ свишѣ Цркѣвамъ раздѣляѣетъ, / Мирѣмъ Предѣлы Оны тайно ограждаѣетъ / Приѣмѣж Прѣдобѣ Вѣше Полюбовѣнѣ / Іже Бсѣ Самъ шѣразъ Ягладѣхѣнѣ. / Тѣмъ сѣце зѣдобѣасы в Подвизѣхъ Патронѣ. / По Сторѣчныхъ Трѣмѣахъ одѣржишъ Корѣнѣ.**

На звороті дошки гравюра «Симеон Богоприїмець». (Див.: оп. № 196).

Жураківський, Іван (чернече ім'я Іродіон; ?—1735/6) — церковний діяч, відомий оборонець православ'я, архімандрит Межигірського монастиря, архієпископ Чернігівський і Новгород-Сіверський. Походив з козацько-старшинського роду Жураківських з Лівобережної України. Вихованець Києво-Могилянської академії, на початку 1660-х рр. закінчив повний курс навчання. 1685 р. висвячений на диякона Київського Межигірського монастиря, 1687 — на ієромонаха, 1690 — на намісника цього монастиря. 1709 р. висвячений на архімандрита Межигірського монастиря. З травня 1722 р. — архієпископ Чернігівський і Новгород-Сіверський. Активно сприяв розвитку Чернігівського колегіуму. У 1725 р. І. Жураківського запідозрено у зносінах з П. Полуботком, через що він певний час був у немилості. 23 листопада 1733 р. був змушений залишити

кафедру. Останні роки життя перебував у Межигірському Спасо-Преображенському монастирі, де і помер 8 жовтня 1736 р.

Літ.: Аскоченский. — Ч. 1. — С. 295; ЕІУ. — С.177; Енциклопедія українознавства. — Т. 2. — Ч. 2. — С. 702; ІУК. — Т. 2. — С. 81 — 83, 110, 192; Києво-Могилянська академія в іменах. — С. 210; Модзалевский. Родословник. — Т.2. — С.56; Петров. — С. 90; Ровинский. Граверы (1895). — С. 285; Ровинский. Картинки. — Т. I. — С. 73.

ИВБ. № 395/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

193. Емблема на честь Данила Апостола на день Святої Пасхи. 1712.

Штихель. 42,9×29,6; 43,6×30,3.

На звороті дошки унизу у лівому картуші шостий — десятий рядки тексту містять відомості про автора і дату створення гравюри: *Іларіонъ Нигѣра / Монастира СѣоНиколѣБатѣрииско Крѣпцѣ: Ігѣменъ / Рокѣ ѿ Созданиа Мирѣскаго / ѿ Воплощеніа Словѣжіа ѿ Пси Яприаѣ 3 го. [3 квітня 1712 р.] / иже і написа Сид.*

На звороті дошки вертикального прямокутного формату зображена триярусна багатофігурна композиція. У горішньому ярусі посередині зображено Ісуса Христа на земній кулі. Правицею Він тримає стріли та хрест, якими уражає крилатого дракона. Навруги Нього — овалією стрічкою текст: **Ѣ имени Ѣисовѣ поклонитса всако колѣно**. По боках горішньої частини овалу зображені шестикутні зірки, у полі яких награвіровано тексти: **При Тебѣ свѣтъ ѣтрный** (у правій); **Денница вѣсть чинъ свои**. Ю^д ли. (у лівій). Праворуч і ліворуч від постаті Ісуса Христа на хмарах зображено дві групи янголів на колінах у молитовних позах і тексти: **Нбес/ныхъ Земъ/нихъ**. Під поверженим драконом текст: **пре/испод/нихъ**. Ліворуч і праворуч від поверженого дракона — текст: **Окрестъ горы моеа / блгъненіе: ѣзек: дѣ**. Над Ісусом Христом зображений у хмарах сяючий хрест, формою подібний до мальтійського. У горішніх правому та лівому кутах композиції зображені янголи, що сурмлять у сурми, з яких звисають розгорнуті сувої з текстами: **взыде сла / ва гдѣа ѣ / ста на го / рѣ, іаже / баше на / востокъ, ѣзек: аі** (у правого янгола); **Придѣте / взыдемъ / на горѣ гдѣо. / да ходимъ свѣтомъ бгѣо / изведе болющї своа. Ісай в.** (у лівого янгола). Ці ж янголи тримають широку стрічку з текстом: **се воздвигнѣ во страні рѣкѣ Мою и в ѣстровы знаменіе мое ѣвѣдаѣ іако аз гдѣ, ѣ непорѣаѣа ѣповаущїи на ма. Іса. мд**. В центрі середнього ярусу композиції зображено на тлі гори постать святого Даниїла з щитом у лівій руці і двома стрілами у правиці, якими він уражає дракона. На щиті Даниїла — текст: **всемъ знаменїи побѣдиши**. Праворуч і ліворуч біля ніг святого зображені два леви; по краю гори награвіровано текст: **ѣзъ Даниилъ оуснохъ и кржевахъ доднїи многъ и восталъ и творѣа дѣлеса црѣдан ѣ⁴²**. Праворуч сцени з Даниїлом зображено постаті святих Петра й Іоана з розгорнутими суvoями з текстом: **мы ес / ми свѣд / ители / іако іса / воскрѣси / бгѣ. / дѣа: б** (на сувої святого Петра); **ѣзъ ви / дѣхъ ѣ / свѣди / телѣо / ва іаѣ / сеїи естъ / снѣ бжї. / Іоаннї: а** (на сувої святого Іоана). Ліворуч від сцени ураження дракона зображено святого Павла з мечем і святу Юліану з хрестом; вони тримають розгорнуті сувої з текстом: **ѣз / іави: / гдѣа іса на / телѣ / моемъ / ношѣ / гла: і: сѣ** (на сувої святого Павла) **ѣзъ ѣ / гдѣ въз / радѣю⁴³ : / ібо весе / люса / бзъ спсѣ / моемъ. ѣвѣак г** (на сувої святої

⁴² «А я, Даниїл, знемігся й заслаб на кілька днів. І встав я, і робив цареву працю...» (Книга пророка Даниїла (8: 27)).

По Гробной Тмѣ и Сѣнѣ Смертной Преславный назнѣ/меноваса Воскресения Днѣ.
Бѣлгородъ: Ми П: Полко: Мирго: / Ноне Самъ ТоржеТвѣдет, и Мѣжъ желаній Ягль
Бѣлгородѣа Вшего Сѣти / Пѣ: Даниилъ от Божъ Имѣни на Яспидѣ и Василѣска настѣ-
паѣт и перѣ Два / и Змѣа, мнѣю рѣди Сѣа Вѣны да идеже Онѣ тѣмо и Сѣдга
Бго вѣдѣ! Толь Свѣто: / восиана Побѣда шкѣдъ приѣмлет Свое Преображение аще не ш
Крѣпкой Бѣлгородъ Вшего Пѣчати; Се бѣ Крѣтъ Горѣ зрѣса въ Бранѣ Бѣжѣное
зпованіе / Звѣзды Слава Милѣнаг Востока, Стрѣлы Сѣртоносаа Врѣдъ
прѣтивѣдѣса / Гибѣль, и Чѣ ѡ Грѣба Мѣра плачѣщи Стоѣаше, тѣ инѣ те <...> любѣтелиа
Исѣа / Петръ, Иоанъ Павелъ ѣ Юлианѣ Ягль Превѣтлого Яппѣль Домѣ радѣю Исѣа
Свѣдѣ / тѣлѣдѣютъ ѣако Сей ѣт Сѣтъ Бѣжи. Ѡвѣчно Трѣващъ Праздничны въ оскѣ-
нѣа Прѣдѣ / лѣ повѣдѣти Слава Гдѣи Своихъ: Трѣвѣнны По Небесный Ягль Бѣжи
гласѣт во Всю / Землю: ѣако ш Востокъ Сѣнца до Западъ Славымы Хрѣтѣс Гдѣ,
стѣ/нѣ Горнемъ Мѣстѣ во Вѣстаніи Своемъ Горниаа мѣдрѣствѣа и / Любѣащым Бго
повѣлѣаа мѣдрѣствѣати. Мѣдрѣствѣ иже и Тор/жѣвѣи Бѣлгородный Зрѣтелю Горниаго
Вѣдѣи: ІСХС вѣчѣра и Днѣ / Тойѣе и вѣвѣки Ягль Твоемъ прѣдѣдѣш со Знѣмѣи Твоими /
да обрадѣет Та Горнѣ Бѣгъ Воздѣаіаніемъ Вохѣ / деніе Твоее и Исхожденіе давѣдѣтъ
хѣваліенно во Бѣ / ки.

У лівому картуші текст: То́го жычить, то́го / Сердце́не спрѣаетъ / Бл҃городѣа Ваше́го / Млѣиво́го Свое́го П: и Добро́дѣа / Временны́хъ и Вечны́хъ Благъ / Жела́тель и Богомо́лецъ / Іларіо́нъ Мисѣра / Монасти́ра Сѣо́нико́лѣа Ба/тѣринско Крѣпѣи: Іо́дменъ / Рокѣ Создани́а Мѣ:Зскаѣ / ѿ Воплощеніа: Словѣ́жіа/ ѡ́уѣи Я́пріаѣа 3 Го. / [1712 р. 3 квітня] Іже і напеча Сѣа.

На лицевому боці дошки гравюра «Святий Василій Великий». (Див. оп. № 186).

Апостол, Данило Павлович (1654—1734) — видатний державний, політичний і військовий діяч, гетьман України. Народився 4 грудня 1654 р. в родині Павла Апостола (Хомутецький сотник Миргородського полку, наказний гетьман (1659), полковник Миргородський (1659, 1671—1673, 1676—1678). Здобув фундаментальну освіту (можливо, у Києво-Могилянській академії). За гетьмана Івана Мазепи був наказним полков-

ником козацьких військ, наказним гетьманом, очолював Миргородський, Лубенський, Переяславський, Ніжинський і Полтавський полки, що брали участь у Північній війні. Відзначився у військових операціях 1701 та 1705 рр. У листопаді 1708 р. перейшов на бік російської армії. Пізніше брав участь у Прутському (1711), Дербентському (1722) та Астраханському (1723) походах. За підтримку Павла Полуботка у його боротьбі за скасування Малоросійської колегії (створена 1722 р. Петром I у Глухові) і відновлення права на вибори гетьмана був заарештований і ув'язнений у Петропавлівській фортеці; 1725 року, після смерті Петра I, був звільнений без права виїзду з Петербурга. 1 жовтня 1727 р. був обраний гетьманом Лівобережної України. Помер 17 січня 1734 р. Похований у Спасо-Преображенській церкві в м. Сорочинці (тепер с. Великі Сорочинці Миргородського району Полтавської області).

Літ.: ІУК. — Т. 1. — С. 202—204, 526—529; Петров. — С. 90; Ровинский. Граверы (1895). — С. 285. Инв. № 391/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

194. Преподобний Варлаам. 1712.

Штихель. 20,2×14,1; 20,6×14,5.

На звороті дошки унизу останній рядок тексту під рамкою містить прізвище автора і дату виконання гравюри: **fecit Hilarion Migura S: Nicol: Batur: Krupic: Egumeng 1712**

На звороті дошки вертикального прямокутного формату в центрі композиції, у пишному декоративному обрамленні зображено образ преподобного Варлаама. Худорляве обличчя, довга сива борода, просте чернече облачення створюють аскетичний образ святого. Напівфігура Варлаама зображена у три чверті. Лівою рукою він тримає закриту книгу, а правою — розгорнутий сувій з текстом: **ВѢХЪ СЛЪЖИ / тель по ДарѸ / вѣгти Бѣа даныа Яне по ДеиствѸ силы ѿгѸ...** (далі нерозбірливо). Над головою святого награвіровано стрічку з текстом: **Благодать и Милость на Прѣбныхъ ѿгѸ.** Декоративне обрамлення образу преподобного Варлаама складається з листя аканта, симетрично розташованих натюрмортів з винограду, квітів і плодів. Праворуч і ліворуч в декоративне обрамлення вкомновані погруддя янголів, а угорі у центрі — зображення херувимів. У нижній частині дошки зображено симетричну композицію: по центральній вісі — пишний натюрморт з листя, виноградного грона і яблук та маскарон між волютами; по боках — два путті тримають над головами стрічку з текстом: **Слава сѣа їсть всѣмъ Прѣбнымъ ѿгѸ.** Унизу по краю дошки, у вузькому полі, виокремленому тонкою лінією від зображальної частини композиції, награвіровано три рядки тексту: **Милости Податель Варлаам Бженны, Бждеть ити Милость Тезоимените, / Приаза Ню в ЧертозѸ Вѣнецъ Тожевены оувѣнчаетъ Та Гидъ прилѣтѣхѸбѣте. / fecit Hilarion Migura S:Nicol: Batur: Krupic: Egumeng 1712.**

Стан дошки добрий.

На лицевому боці дошки гравюра І. Мигури «Преподобний апостол Яків Єрусалимський. (Див. оп. № 188).

Літ.: Петров. — С. 90; Ровинский. Граверы (1895). — С. 285.

Инв. № 392/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

195. Святий Микола чудотворець Крупицький. 1712.

Штихель. 23,8×20,3; 27,5×21,2.

На лицевому боці унизу по краю дошки авторський підпис і дата: *Тшаниемъ й Писаниемъ Іларіона Никѣри Никѣсто: Батрин: Крупицк: Николс: Ігѣмена. аѣ в.*

На дошці вертикального прямокутного формату в широкій профільованій рамі зображено образ Миколи чудотворця Крупицького. Напівфігура святого подається фронтально. Лівою рукою, через яку перекинута кінець омофора, він тримає закрити книгу, прикрашену тисненими кутниками, середником і чотирьма шестикінечними зірками. Правиця святого піднята на рівні грудей у жесті благословіння. Чудотворець Микола зображений у фелоні з важкої коштовної тканини, розшиті хрестами у круглих медальйонах та традиційному омофорі. Кругле лице святого обрамлене коротким кучерявим волоссям; борода і вуса коротко підстрижені, погляд широко розкритих очей пронизливий, одна брова має незвичну S-подібну вигнуту форму. Праворуч і ліворуч від постаті Миколи чудотворця, на рівні плечей — напис: *Сѣлѣ Хѣлѣ / Николѣе*. Унизу під рамою награвіровано шість рядків тексту: *Близъ Града Батрина Обитѣлѣ въ Пѣстинѣ Николѣ Крупицкѣго ѡ неже до инѣ / ѡ дрѣвнихъ скѣзѣтсѣ, ѡко егда Брани Бѣтїи Скверный воздвиже на Россіи Странѣ / въ то время Крѣвшисѣ Иноци терпѣхѣ Гладѣ Вѣлїи, иѣо Пиши ѡниѣдне имѣхѣ: / И сѣ Имѣ внезапѣ ѣ Нѣсѣ снїде Мѣнна Мѣтѣами Николѣ ѡ Гѣда даннѣ / ЮжеПростци Крупицѣми наинѣновѣша И ѡ тогда Николѣ Крупицкїи прозѣвѣша / Идеже сицеѣаѣа иѣона сѣѣтѣ. / ѡ различнихъ Болѣзней Лїудїи исцѣлѣѣѣтѣ.*

Стан дошки добрий.

Чудотворна ікона святого Миколи чудотворця Крупицького — головна святиня Крупицько-Батуринського монастиря; прикрашала іконостас Миколаївського собора, збудованого 1680 року на кошти генерального судді Івана Домонтовича.

Літ.: Петров. — С. 90; Попов. — С. 86; Ровинский. Граверы (1895). — С. 285.

Інв. № 396/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

196. Святий Симеон Богоприїмець. 1712. Гравюра на честь генерального писаря Семена Савича.

Штихель. 38,7 × 24,8; 39,2 × 25,2.

На звороті дошки унизу в тексті посвяти в четвертому рядку містяться відомості про автора та дату створення гравюри: *Никѣтирѣ Крупицкѣ Бѣтѣриѣко Сѣо Николѣко Ігѣмена Іларіона Никѣриѣ, аѣ в.* [1712] *Ѣѣвр: ѣ.*

На звороті дошки вертикального прямокутного формату зображена композиція, присвячена Генеральному писарю війська Запорізького Семену Савичу. Центром композиції є зображення святого Симеона Богоприїмця з Ісусом Христом на руках. Зображення вміщено у широку овальну раму, у полі котрої награвіровано текст: *Тѣи приѣмѣ Бѣо на рѣкѣ Сѣкоїѣ Бѣлѣви Бѣа ѣ Речѣниѣ ѡпѣщѣѣши раба Твоеѣо Вѣлѣко по Гѣлѣ Твоемѣ сѣ Мѣромѣ, ѣако вѣдѣстѣ очї мої сѣпѣне Твое*. Симеон Богоприїмець і маленький Ісус зображені у просторих хітонах. По внутрішньому краю німбів награвіровано тексти: *Идѣ весело на Стрѣтѣне Хѣо* (у німбі св. Симеона); *Гѣспѣдѣ мої ѣ Бѣлѣ мої* (у німбі Ісуса). З чотирьох боків овальну раму картини тримають чотири янголи у динамічних позах з палаючими факелами у руках. Від факелів двох янголів, зображених унизу, в'ється густий дим. Двоє янголів, які розташовані угорі, тримають над головами розгорнуту стрічку з текстом: *Бѣлѣполѣчїи Хѣта Гѣна Зритѣлѣ Сѣлѣ правѣный Сѣмѣонѣ Бѣприїмѣ / При Прѣстарѣлѣи Своеї Кончинѣ Вѣсѣа Тѣари Перѣвенѣа ѣтѣшаюѣий*. Унизу, по центральній вісі

композиції між двома янголами зображений герб Семена Савича: овальний щит, увінчаний шоломом з пір'їнами, обрамлений пишним бароковим картушем з листя аканта. У полі овального щита зображений козацький хрест, півмісяць рогами догори, нижче — козацька шабля та стріла навхрест. По краю внутрішнього абриса щита награвіровано літери: **Б Ц / П В / В З / П Б / Σ Σ** [Єго Царського Преосвященного Величества Войска Запорізького Писарь Єнеральний Семен Савич]. Унизу композиції під гербом зображений розгорнутий широкий сувій з текстом-посвятою:

Єго цр҃кого Сѣщенїѣйшого Величества Войска Запорожк. / писареви єнералнѣ
Бѣгородномѣ Єго Милѣ: Сѹмеонѣ Савичѣ / Милѣвомѣ Своемѣ Пѣнѣ и Превѣсокомѣ Добродѣви
ѣ Днѣ Яг҃ла радѣтно Празднѣемы / Чрез Недѣтойнаѣ, Милѣтирѣ Крѣпичкоѣ Бѣтѣрикого
ΣТо Никѣлкого Іг҃мена Іларіѣона Милѣг҃рѣ, своѣсѣвен:/нимѣ трѣдомѣ ймногѣю лѣбовѣю при
Подѣбающѣй Чѣти Аѣѣ. Фѣвр: ꙗ. Обрѣзоваѣный и дарѣтоваѣны / Виждѣ Образ Сѹмеона
Зрыѣлѣа Перѣвѣнѣа / Старѣ сын Дѣхѣомѣ ВѣдимѣПодѣлѣТ Милѣднѣа. / Нѣжднѣ смѣтриѣнѣа
Єго Милѣа і спрашаѣтъ, / Узрѣвши Сѣсенѣе Змрѣти жѣлаѣтъ. / Дѣхѣомѣ бѣ обѣщаѣно перѣвѣ
Хѣа зрѣти: / Тажѣ Вѣкѣ своѣ Стѣрчѣкѣйрадѣтѣн ѣвершиѣти: Оѣа ѣудѣстѣишѣ Тѣзоѣимѣнѣита /
Сѹмеонѣ зерцаѣи Хрѣта дра҃га Сѣвѣти / Рѣдѣисѣ Пѣсѣтѣнсѣвѣдѣа и Імѣа То по Бѣзѣ; / Мѣчь,
Стрѣла, Крѣтъ и Лѣна Сѣаѣюнамноѣзѣ, / Крѣтъ з лѣноѣю бѣдѣТ Ти пѣтъ вѣдѣщѣ ко Нѣбѣ, /
Стрѣла Мѣчь возиспѣлѣнѣа Мѣрсовѣ Пѣтребѣ. / Твое Бѣгородѣ Тѣмѣ днѣсь привѣтсѣвѣю,
/ Написѣаши Сѣи Обрѣзѣ Зсѣрднѣо дарѣвѣю; / Приѣми ѣ Бѣгомѣлѣа Дѣрѣ Іларіѣонѣа /
Приносѣащаго Тѣбѣз Лѣовѣи Сѹмеона. / Вишѣ писѣаѣны.

Стан дошки добрий.

На лицевому боці дошки кліше гравюри «Апостол Іродіон». (Див.: оп. № 192).

Савич, Семен (?—1725) — державний та військовий діяч, Генеральний писар війська Запорізького. Походив з козацько-старшинного роду Савичів на Чернігівщині. Син Сави Прокоповича (?—1701) — сотника Воронезького, Генерального писаря (1672—1687), Генерального судді (1687—1700). У 1701—1706 рр. Семен Савич був писарем Генерального військового суду, а у 1709—1723 рр. — Генеральним писарем війська Запорізького. Підтримував політику П. Полуботка, спрямовану на зміцнення державних основ Гетьманщини та боротьбу проти колоніальної політики російської імперії. 1723 р. у складі делегації козацької старшини на чолі з П. Полуботком прибув до Петербурга з вимогою ліквідації Малоросійської колегії та узаконення обрання нового гетьмана. За наказом царя Петра I був заарештований і ув'язнений у Петропавлівській фортеці, де і помер 1725 р.

Літ.: Енциклопедія українознавства. — Т. 2. — Ч. 7. — С. 2682; ІУК. — Т. 1. — С. 352; Модзалевський. — Т. 4. — С. 434—435; Петров. — С. 90; Ровинський. Граверы (1895). — С. 285; Ровинський. Картинки. — Т. I. — С. 73.

Інв. № 395/1.

У фондах ВОРМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

197. Архангел Михаїл — переможець сатани. [Не раніше 1709 р.].

Штихель. 30×20,8; 30,4×21,3.

На звороті дошки прямокутного вертикального формату зображено композицію «Архангел Михаїл загання сатану у пекло». Угорі по краю дошки награвіровано стрічку з текстом: **Нѣтъ бѣт сѣнѣ и сѣла и Црѣво Бѣга нѣшего и Влаѣт Хѣа бѣго ѣако низѣвѣжѣ бѣт клеѣтѣник Братѣи нѣшеа. Япо: бѣ.** У центрі горішньої частини композиції зображена чаша,

яка випромінює саяво. Над чашею ромбом розташовані літери: **ЄТ ЄТ ЄТ ІХС**; над ними напівколом награвіровано текст: **Иже вѣ йсын и гради. Ѳпок: д.** Праворуч і ліворуч від чаші зображено на хмарах по три янголи з ліліями і факелами. У нижній більшій частині композиції — динамічна постать архангела Михаїла у лицарському обладунку давньоримського зразка. Лівою рукою він тримає сатану на ланцюзі, а правицею цілить в нього довгим мечем, штовхаючи нечистого ногою у провалля, звідки виглядають чортячі морди. Праворуч і ліворуч від постаті архангела Михаїла зображені знамена з текстами: **Кто вѣтъ раз/вѣ вѣа ншегѡ / ѡи кто Тво/рець развѣ Гѣа ншегѡ / К Цѣ къ** (праворуч); **Живѣ азъ глѣтъ Гѣъ / ѡако мнѣ поклонѣа вса/ко колѣно и всаѣ разѡмъ / ѡповѣста Гѣви. / Рим: рѣ** (ліворуч). Над архангелом стрічка з текстом: **Видѣ ѡгла сходащѣ ѣ нбесе имѡша Ключѣ бездни, ѡ ѡже великое вѣ рѡць его и та змѡ древѣю ѡже єт дѡволѣ Ѳпок: к.**

Стан дошки задовільний: в центральній частині лінії рисунка сильно стерті.

На лицевому боці дошки «Панегірична гравюра на честь гетьмана Івана Скоропадського». (Див.: опис № 189).

Зображена композиція є ілюстрацією до «Об'явлення св. Іоана Богослова» (глава 20).

Літ.: Петров. — С. 90.

Інв. № 393/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

198. Ікона Єлеської Богоматері. [Між 1704—1714 pp.]. Гравюра на честь Ісакія Васинкевича⁴³.

Штихель. 25,4×21,5; 25,9×22,1.

У нижній частині дошки у тексті присвяти згадується ім'я автора: **Archimandritae per suo Honori devotum ... Hilarioannem Miguram Metropolitani Kijoviensis.**

На лицевому боці дошки прямокутного вертикального формату награвіровано триярусну композицію: угорі — Бог-Отець, середній ярус — ікона Єлеської Богоматері, нижній ярус — портрет Ісакія Васинкевича. В центрі композиції на тлі Древа Дивовижного розміщено чудотворну ікону Богородиці з Немовлям. Богоматір і маленький Ісус зображені у коронах. Ліворуч і праворуч, на рівні голови Марії награвіровано: **ѲѲ / ІХС**. Праворуч і ліворуч від ікони — янголи, над ними —хвилястою стрічкою текст: **Возникнеѣ водрача мѣсто кп/аристѣ (вѣглата мовитѣ) єлина. Ісай: ѡе.** Янголи тримають перед собою великі щити овальної форми, обрамлені лавровим листям, у полі яких награвіровано тексти: **Єе Древо / живота творѣа / щее Плѡдѣ / дванадесѡтъ на / кѡждѡ ѡцѣ възда / ѡй плѡдѣ своѣ, и / ѡистѡе Древо / во ѡсѣѣленѣ / ѡзѡкомъ / ѡпокаліѣ / Глава кв** (праворуч); **Єе Древо / бгѡ же сѣнь / вѣтѡвеннаѣ ѡ / лѡстѡвашѣа при/сѡдѡ-щихѣ, при / своѡетѣ сѡдѡ/щей вѣ Тоѡ / ѡри бѣѡѡ/сицы Творѣ: / Козмы** (ліворуч). Напівколом під іконою — стрічка тексту: **Рѡдѣа Древо многѡѡин лѡтѡвинное ѡмѣе покрѡѡѡтѣа мнѡзи.** У горішньому ярусі композиції посередині над іконою зображено у динамічному польоті Бога-Отця і під ним Голуба-Святого Духа. Під кожним з цих зображень — напівколом текст: **Положѣ на немѣ дѣхѣ мой / Сѡлѡ Вишнѡго ѡсѣниѣ.** Нижче,

⁴³ У реєстрі М. Петрова ця гравюра зазначена як «эмблема в честь новоизбранного архимандрита черниговского елеського монастыря по приезде его в Киев, в 1704 г., но исполненная позже». (Див.: Петров. — С. 90).

по краю саява, що йде від Бога-Отця, напівколом награвіровано текст: **Да кроплатъ ѿблаци правдѣ**. У нижньому ярусі композиції в центрі зображено на троні архімандрита Ісакія Васинкевича у священницькому облаченні: висока митра, розшитий рослинним орнаментом саκος, омофор, хрест на масивному ланцюзі, палиця. Правицею архімандрит тримає посох, який він прийняв від Іоана Хрестителя, постать якого на повний зріст з хрестом у правиці зображена праворуч. По вертикалі — хрест Іоана Хрестителя оповитий стрічкою з текстом: **Дашѣди телѣствѣ да**. Між простягнутими один до одного руками Іоана Хрестителя і архімандрита Ісакія Васинкевича награвіровано текст: **Прѣдиди истинною**⁴⁴. Ліворуч від Ісакія Васинкевича зображено на повний зріст у чернечому облаченні, вірогідно, архімандрита Єлеського Успенського монастиря Никона, який лівою рукою тримає хрест, а правицею передає своєму наступнику атрибути влади — митру і хрест на масивному ланцюзі. Праворуч і ліворуч від митри награвіровано текст: **оукраєи красотою**. На другому плані композиції зображено краєвид з панорамою Єлеського монастиря у Чернігові. Унизу дошки тонкою лінією відокремлене поле, в середині якого в центрі зображено герб Ісакія Васинкевича: овальний щит обрамлений бароковим картушем і увінчаний митрою та посохами. У полі щита награвіровано мальтійської форми хрест на масивному ланцюзі та літери: **І В П Я С Ѡ Ч Ё** [Ісакій Васинкевич Пречесний Архімандрит Святої Обителі Чернігівської Єлеської]. По боках герба награвіровано текст присвяти: **Arbor Marianaꝝ Excubitori Eiq Perillustri R[e]ndissimo in Xto Patri P: Isacio Wasinkiewicz olim Orthodoxo Monastery Vlnensis / sub Residentia Spiritꝝ S. Zelantissimo Superiori, nunc Dei Gratia Czernihouiensi Ielecensi Ordine Amo Emeritissimo / Archimandritaꝝ per suo Honori devotum Reñdum Hilarioannem Miguram Metropolitani Kijoviensis, Halicensis totuisq Rossiaꝝ / Archidiaconu~ in Primo Abbatiaꝝ Suaꝝ Introitu, desede Archieratica Domo Sanctaꝝ Sophiaꝝ plausu revierentiali 1704 dedicata maij 29 / Hospes sub Umbra Arborio Marianaꝝ parta eloquij mei Abbas r[e]ndissime, Mecænas honoratissime. Triuꝝphat ille in tua gentilia Cruce fro / dibq ab alto coronata, ut Tuidecorata Majestas ueniate im præsidium salutare, nec Solus Amicq Umbris Orator Pontifex Archi Borysso Hlebianq Ioannes, / monstat Baptistæ Via, Isaciu Diadematenit: Utro que Familiaribq tuis Tibi Patronis, Mariano Ielecensis Pometi decantat Excubitorem Ergo / Arboris luna frondes Marianaꝝ sint Tibi uela Candida, red dentes tempora, condit Opus fecit invenit et excudit Idem in Domo Sophiana.**

Стан дошки добрий.

Васинкевич, Ісакій (?—1714) — український церковний діяч. 1704 р. зі Свято-Духівського монастиря у Вільно переведений архімандритом до Єлеського Успенського монастиря в Чернігові. Помер 30 листопада 1714 р.

Літ.: Петров. — С. 90; Строев. — С. 514.

Інв. № 397/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

199. Портрет митрополита (Йоасафа Кроковського?). [Між 1708—1718 pp.].

Штихель. 16,3×12,5; 16,5×12,8.

На лицевому боці дошки прямокутного вертикального формату в центрі композиції в овальній рамі у вигляді переплетеного стрічкою лаврового вінка зображено напівфігуру Йоасафа Кроковського(?). Митрополит зображений фронтально, його голова,

⁴⁴ На відміну від інших текстів, цей текст награвірований у прямому зображенні.

увінчана високою митрою, повернута у три чверті. На ньому — розшитий рослинним орнаментом сакос і омофор. Правицею митрополит благословляє паству, а лівою рукою тримає посох. Угорі посередині зображено пишно оздоблений акантом овальної форми картуш, який з обох боків підтримують крилаті янголи з квітами у руках. У овальному полі картуша награвіровано чотири рядки тексту: **Иже сотворитъ ѿ нас / оучитъ сѣй велій наречеѣ / са во Црствѣ Нѣбомъ, / Мат: Зач: ѿ.** Площини по краях дошки, вільні від зображення, заповнені вишуканим орнаментом з листя аканта, квітів і плодів. Ліворуч від голови митрополита чорним чорнилом написано: **324.**

Стан дошки добрий: угорі посередині пробита невеличка дірка.

На звороті кліше гравюри «Симеон Богоприїмець». (Див. оп. № 200).

Кроковський, Олександр (чернече ім'я Йоасаф; бл. 1648—1718) — визначний український вчений і церковний діяч, ректор Києво-Могилянської академії, митрополит. Освіту здобув у Києво-Могилянській академії (навчався до 1670 р.). Подорожуючи країнами Європи, відвідував заняття в багатьох університетах, зокрема: у Краківському прослухав повний курс філософії, а в Римській академії — курс богослов'я. Після повернення в Україну 1683 р. прийняв чернечий постриг. Викладав риторику і поезію в Києво-Могилянській академії. З 1683 р. — професор риторики, піітики, філософії і богослов'я. Збереглися його лекції (1686) з філософії, написані латинською мовою. У 1693—1697 рр. — ректор Києво-Могилянської колегії (реорганізована в академію 1694 р.). З 1689 р. — ігумен Братського і Пустинно-Микільського київських монастирів. З 29 червня 1697 р. — архімандрит Києво-Печерської лаври. 15 серпня 1708 р. висвячений на митрополита Київського, Галицького і всієї Малої Руси. Того ж року за наказом Петра I прибув до Глухова, де взяв участь у проголошенні анафема Мазепі. Пізніше за підозру в опозиції до царя був викликаний до Петербурга і 1 липня 1718 р. загадково помер у Твері. Й. Кроковський — автор передмов до видань «Псалтир с кратким толкованієм» (1697) та «Октоїх» (1699), «Тріодіон» (1702), «Акафіст св. Варварі» (1728); протягом 1685—1712 рр. працював над укладанням книги з української та всесвітньої історії «Літописець».

Літ.: Аскаченский. — Часть I. — С. 216; Часть II. — С. 5—24; ІУК. — С. 81, 109; Києво-Могилянська академія в іменах. — С. 297—299; Петров. — С. 84; Ровинский. Граверы (1870). — С. 122; Строев. — С. 7, 13, 18, 21; Хижняк. — С. 96.

Інв. № 398/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

200. Святий Симеон Богоприїмець. [Початок XVIII ст.].

Штихель. 16,3×12,5; 16,5×12,8.

На звороті дошки унизу по краю — авторський підпис: *Fecit vovit dedicavit Hilarjannes Migura M. K: Archidiac.*

На звороті дошки прямокутного вертикального формату в центрі композиції зображено святого Симеона зі сповитим Ісусом. Лівою рукою святий пригорнув Немовля до грудей, а правицею притримує стрілу, що лежить у нього на плечі. Велика, обрамлена волоссям і пишною густою бородою, облісіла голова Симеона, повернута у три чверті і схилена у бік до Ісуса. По колу німба святого Симеона награвіровано: **Идѣ весело на страѣтїе Хѣо**, а по колу німба Ісуса: **Гпдѣ мои и Бѣъ Мои**. На пелюшках Ісуса награвіровано чотири рядки тексту: **Ѣпдѣсти мене / ѿбо видѣстѣ / ѿчи мои / сѣпеніе**

твоє. Угорі посередині зображено Бога-Отця і Голуба-Святого Духа. Під ними стрічка з текстом: **Firmidam de Spiritu. Effundam Super.** У горішньому лівому куті, у колі награвірована монограма Марії, обрамлена текстом: **Mea Super Omnem Carnem;** нижче зображено крилате серце, з якого проростає квітка; під серцем картуш з текстом: **Et spiritu rectum In sua in Viscerbq meis.** У горішньому правому куті, у колі, награвірована монограма Христа, обрамлена текстом: **Vos aqua et mundabinum;** нижче — зображено серце, з якого проростає лаврова гілка; нижче — картуш з текстом: **Cor mundum Crea in me Deus.** (Картуші, з наведеними вище текстами, утворені двома волютами і формою нагадують серце). Під зображенням Симеона Богоприймця по центральній вісі композиції розміщено герб: пишно декорований акантом бароковий картуш та щит, увінчаний короною та пір'їнами. У полі щита (форма якого нагадує щит типу «тарч») награвіровано серце з трояндою і по внутрішньому абрису текст: **Сердце мое тѣло мое возрадовается въ Бѣ живѣ.** Унизу дошки, у прямокутному полі, відокремленому від центральної композиції тонкою рамою та пишним орнаментом з аканта, награвіровано вірш: **На бгѣже оуповѣ старецъ претрѣженный, / Того ѿнѣ ѡбемлетъ рѣкама блженный. / В цркви млится бгѣ, свѣтъ всѣм ѡзвѣщаєтъ: / Преставитиса мирно аѣе желаетъ. / Ѡсладкое блженство ѡкончина бѣга. / Наслаждатиса въ смерти хрѣта свѣта драга. / Даждъ ѿ мнѣ сумеоуе въ твоєй бѣгодати, / Въ исхѣдъ дѣша моего йиса прѣати.**

Стан дошки добрий: угорі посередині пробита маленька дірочка.

На лицевому боці кліше гравюри «Портрет митрополита (Йоасафа Кроковського?)». (Див. оп. № 199).

Літ.: Петров. — С. 84.

Інв. № 398/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

Охржимовський, Федір (Ochrzymowsky, Teodor; ?—?).

Український гравер на міді другої половини XVIII ст. Працював при друкарні Почаївської лаври. Є відомості про два його твори: «Ісус Христос Боремельський» та «Янгол-охоронець».

Твори підписував: **Teod. Ochr.**

Літ.: Попов (дод.) — С. 24; Ровинский. Граверы (1895). — С. 96.

201. Ісус Христос Боремельський. [Друга половина XVIII ст.].

Штихель. 12×9; 14,2×9,6.

На лицевому боці дошки вертикального прямокутного формату зображено символічну композицію «Ісус Христос Боремельський»⁴⁵. У виокремленій профільованою прямокутною рамкою площині, хаотично заповненій масивними хрестами, в центрі, на передньому плані, зображена постать Ісуса Христа з терновим вінцем на голові й масивним хрестом на спині. Під заважкою ношею Спаситель впав на одне коліно. З Його

⁴⁵ Основа сюжету ікони — євангельська оповідь про хресний шлях Ісуса Христа на Голгофу. Назва цього іконописного сюжету пов'язана з м. Боремель (тепер Млинівського району Рівненської області). За легендою, князь Чацький побачив уві сні ікону із зображенням Спасителя, який несе на плечах Свій хрест серед тридцяти трьох хрестів. Образ, побачений уві сні, князь замовив маляреві. Згодом ікона стала чудотворною під назвою Ісус Христос Боремельський.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

Прпѣни Печерскіи, первіи ѿ Образъ прочымъ живи мѣртвѣцы въ землі съ Мѣртвыми сѣо пож/ившии, и Первіи Иноческомѣ въ Россіи житію, и всѣкой добродѣтели дѣлы насъ наѣжившии, иже ѿ темныхъ мѣстъ въ Пресвѣтлаа Райскаа селеніа въ земшеса дшѣми; / Видите, оуготованнаа любѣщимъ Бѣга бл҃гѣа тѣлесыже неѣнными въ животѣ Грѣхѣ предѣмершими, и посмѣрти живѣщой въ нихъ Бл҃годати. Различіѣ Чѣдо дѣйствѣете. Бѣдѣте намъ / ѿ Вѣрою къ вамъ приходящимъ оубѣга ходѣтае въ житіи Хранители, и къ спсѣнію нас-тавницы: іако да ѿнетѣниа сѣыхъ вашихъ мощей, Вѣрдемъ несѣмнѣно Мѣртвыхъ востаніе, ѿ дѣла бл҃годгожденіа Бѣгови, вѣры Правослѣвныа Знаемъ истинѣ, ѿ бл҃годаи чѣдотвореніа житіа Иноческаго и дѣла бл҃гихъ чѣемъ мздовоздааніа. И осѣмъ славимъ / Прославлѣющаго сѣяа своа и въ насъ славімаго Бѣга млімъ, да Бл҃годатию егѣ равно образно стѣимъ здѣ поживше, с нимъ живѣтъ вѣчный наслѣдѣти сподобимса; унизу, у лѣвій частинѣ біля нѣгъ святаго Ігнатія архимандрита зображено митру, що лежить на землі, порослій квітами.

Стан дошки добрий.

На звороті дошки унизу посерединѣ способом травлення награвіровано: Сія доска здѣлана і вѣрїзана за преосвященого митрополѣта Серапиона., / 1821. года. мѣсяц: Іюня. / За битность началік. кїево печерскїа лаври, архимандрі. Антонїа., / При началікѣ. типографї: Епифанїѣ., при содержа Венїямїнѣ.

Гравюра є майже точною копією одноіменної композиції, зображеної на дошці, що була поновлена у 1804 р. гравером І. Шаповим (Інв. 459/ 1, оп. № 262).

Літ.: Петров. — С. 91; Попов. — С. 89; Ровинский. Граверы (1870). — С. 122; Ровинский. Граверы (1895). — С. 545.

Інв. № 400/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

203. Святий євангеліст Матвій. [1820-ті рр.].

Офорт, штихель. 28×19,8; 27,8×20,8.

На лицевому боці дошки вертикального прямокутного формату у рамці, оздобленій вишуканим рослинним орнаментом, зображено у кімнаті багатого палацу монументальну постать євангеліста Матвія на повний зріст. Лівою рукою він гортає книгу, що лежить на столі; права рука з гусячим пером піднята до рівня плеча. Євангеліст вбраний у просторий хітон, що нагадує тогу давньоримських ораторів. Ліву стопу ноги він поставив на невисоку плиту, перемістивши центр тяжіння тіла на праву ногу. Красива голова святого з шапкою кучерів і густою бородою повернута у три чверті в бік янгола. Навколо голови євангеліста розходиться саяво. Янгол, який сидить праворуч від євангеліста Матвія, вказує йому на сцени «Благовіщення пастухам» та «Поклоніння Немовляті», зображення яких видно через арковий отвір на дальньому плані композиції. Над сценами «Благовіщення пастухам» та «Поклоніння Немовляті» награвіровано рядок тексту: Сѣй бл҃гїстѣ Матѣей. Ліворуч від постаті євангеліста, перед масивною базою круглої колони зображений вкритий скатертиною стіл на різьблених ніжках. На столі, біля розкритої книги лежать рогорнутий сувій, ніж та каламар. У лівому нижньому куті зображені великі фоліанти у коштовних оправках та розгорнутий сувій, що лежать на підлозі біля столу. Лівий горішній кут заповнює завіса з важкої тканини, підшита торочкою.

Стан дошки добрий.

Штих є майже точною копією гравюри Оверкія Козачківського (інв. № 270/1, оп. № 52).

Літ.: Попов. — С. 90.

Інв. № 404/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

204. Святий євангеліст Марко. [1820-ті рр.].

Офорт, штихель. 27,9×18,4; 28,8×19,4.

На лицевому боці дошки вертикального прямокутного формату у площині, окресленій рамкою, що оздоблена вишуканим рослинним орнаментом, зображено у кімнаті багатого палацу монументальну постать євангеліста Марка на повний зріст. Пальцями лівої руки євангеліст притримує велику книгу, торцем поставлену на тумбу. Святий вбраний у широкий хітон, край якого перекинтий через праву руку з гусячим пером. Ліву стопу ноги святий поставив на невисокий подіум тумби, перемістивши центр ваги тіла на праву ногу. Класичної будови голова святого, обрамлена шапкою кучерів і густою бородою, повернута на три чверті. Навколо голови розходиться сяйво. Позаду євангеліста зображена аркова ніша, вписана у масивний прямокутної форми портал, фланкований круглими канелюрованими колонами композитного ордера. На капітелі колон спирається антаблемент з написом імені зображеного святого: **СѢЙ БѢЛІСТЬ МАРКЪ**. Ліворуч від євангеліста, на масивному столі-тумбі лежать ніж, розкрита книга і розгорнутий сувій. Через розчинені дверцята столу-тумби на полицях видно фоліанти. Праворуч біля ніг євангеліста — крилатий лев, а ліворуч на підлозі — велика книга, на якій лежить розгорнутий сувій. Ліворуч від святого Марка, на другому плані зображено як реальну подію сцену Хрещення в уяві євангеліста. В центрі, між високими деревами і скелями — річка Йордан; посеред річки — Ісус, який приймає хрещення від Іоана Хрестителя (постать ліворуч). Праворуч — два янголи у молитовній позі; той, що зображений попереду, стоїть на колінах. Над сценою Хрещення зображено на заклубочених хмарах Бога-Отця, від якого спрямований сніп світла в напрямку Голуба у сяйві, що витає над Ісусом. У правому горішньому куті композиції звисає до низу завіса з важкої тканини, підшита торочкою по краю.

Стан дошки добрий.

Штих є майже точною копією гравюри Оверкія Козачківського (інв. № 269/1, оп. № 53).

Літ.: Попов. — С. 90.

Інв. № 403/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

205. Святий євангеліст Лука. [1820-ті рр.].

Офорт, штихель. 26,7×19,5; 29×20,5.

На лицевому боці дошки вертикального прямокутного формату у рамці, оздобленій вишуканим рослинним орнаментом, зображено на повний зріст монументальну постать євангеліста Луки у кімнаті багатого палацу. Лівою рукою він тримає розгорнуту книгу; права рука з гусячим пером опущена долу. Красива голова святого з шапкою кучерів і густою бородою повернута у три чверті. Навколо голови розходиться сяйво. За постаттю євангеліста зображена ніша у вигляді прямокутного порталу, фланкованого масивними пілястрами. На капітелі пілястр, прикрашених акантовим листям, спи-

рається профільована поперечина, на площині якої награвіровано ім'я святого: **ΣΤΥΓΙΩΣ** **ΑΓΓΕΛΟΥ**. Праворуч від постаті євангеліста зображений стіл у формі тумби, бокова стінка якої оформлена вишуканою бароковою волютою, увінчаною різьбленою фігуркою херувима. На столі лежать ніж, пісковий годинник, розкрита книга і каламар, поставлений на закриту книгу. На підлозі біля столу — два масивних фоліанти. Ліворуч біля ніг євангеліста лежить крилатий бик. У лівому нижньому куті зображено двоступінчастий подіум. Ліворуч від євангеліста зображено портал, увінчаний масивною конструкцією, що складається з важкого профільованого карниза, аттика і трикутного фронтона. Через арковий отвір portalу, фланкованого масивними прямокутними пілястрами, видно інтер'єр кімнати і біля ослінчика постать юнака, який схилився над посудиною для приготування фарб. Углибині цієї високої, з прямокутними вікнами кімнати зображено шафу з глечиками і круглу палітру з двома пензлями. Праворуч від постаті святого Луки, на другому плані зображено як реальну подію сцену «Благовіщення» в уяві євангеліста. У нижній частині цієї композиції, ліворуч, біля столика-пюпітра — Марія, праворуч — динамічна постать архангела Гавриїла на заплубочених хмарах. У горішній частині композиції зображено у хмарах Бога-Отця серед янголів, а під ним — Голуба у саяві.

Стан дошки добрий.

Штих є майже точною копією гравюри Оверкія Козачківського (інв. № 271/1, оп. № 54).

Літ.: Попов. — С. 90.

ИИБ. № 402/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

206. Святий євангеліст Іоан. 1827.

Офорт, штихель. 27,5×19; 28,5×20.

На лицевому боці дошки унизу під рамкою у лівому куті награвіровано дату і підпис автора: **1827** го **Генвар.** **Гєрасимъ** **Процен.**

На лицевому боці дошки вертикального прямокутного формату у рамці, вишукано орнаментованій рослинними мотивами, зображено на повний зріст євангеліста Іоана у кімнаті багатого палацу. Лівою рукою він тримає розгорнуту книгу, а правицею — гусяче перо над каламаром, що стоїть на краєчку стола, накритого скатертиною. Над саявом навкруги голови євангеліста награвіровано його ім'я: **СѢ́ЬЙ СѢ́ЛІСТЬ І́ОА́ННЪ**. Праворуч від постаті євангеліста зображений стіл з різьбленими ніжками вишуканої форми. На столі біля каламара лежать ніж, розгорнута книга і два сувої. На столі, під столом та поруч з ним лежать великі фоліанти. Над столом, у шафі у стіні, крізь відчинені дверцята також видно книги. Ліворуч біля ніг євангеліста — орел з напіврозправленими крилами. Позаду постаті євангеліста — широкий отвір, дві арки якого спираються на масивні круглі колони. Ліворуч крізь отвір видно зображення алегоричної композиції: унизу — за пагорбами високі мури і вежі міста, над ним — на густих хмарах, в оточенні янголів постать Христа, від голови якого розходяться промені яскравого світла, а угорі над хмарами зображено символ Святої Трійці — трикутник у саяві.

Стан дошки добрий.

Символічна композиція в арковому отворі нагадує слова, наведені в Євангелії від Іоана (Ін. 1: 7–8).

Штих, як і гравюра Прокопа Семигиновського (інв. № 461/1, оп. № 213), є майже точною копією гравюри Оверкія Козачківського (інв. № 268/1, оп. № 55).

Літ.: Попов. — С. 90.

Інв. № 401/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

Раковецький, Федір (Rakowiecki Teodor; ?—?).

Український гравер на міді й дереві, архітектор. Працював у 1760—1780 рр. у Бердичеві й у Холмі. Один з найкращих майстрів архітектурних краєвидів. Разом з Теофілом Троцькевичем та Іваном Филиповичем працював над художнім оздобленням одного з найбільших за обсягом видань бердичівської друкарні Отців Босих Кармелітів — книги Г. Тресневського «Ozdoba y obrona ukraińskich krajów przecudowna w Berdyczowskim obrazie Marya... ukoronowana...» (Бердичів, 1767), для якої виконав більшість гравюр, що зображують обряд коронації Бердичівської чудотворної ікони пресвятої Богородиці. Відомі також його ілюстрації до бердичівського видання М. Рубчинського «Chrześcianin cierpliwością uzbroiony... Traktat o chrześciańskiej cierpliwości...» (Бердичів, 1765), «Compendium breve thesauri sacrorum rituum Commentaria Gavanti & Mariae Merati Observationes... complectens» (Бердичів, 1772) та гравюри, виконані у співавторстві з Йоганом-Христіаном Вінклером до книги «Koronasya cudownego obrazu Nayswiętszej Maryi panny w Chelmskiej katedrze obrządku greckiego od samego początku wiary chreścianskiej w krajach naszych nabożnie chowanego...» (Бердичів, 1780). Твори Раковецького відзначаються високим художнім рівнем, вправністю, чіткістю та виразністю штриха, реалістичним зображенням архітектурних пейзажів.

Твори підписував: *Rakowiecki Theodor; Theodor Rakowiecki; Teod.; Rakowiecki sc.; T. Rakowiecki sc. Berdyczoviae; C.D.R.M.T. Rakowiecki SC. Berdycz.*

Літ.: Петров. — С. 97; Попов. — С. 91; Попов (дод.). — С. 24; Ровинский. Граверы (1895). — С. 555; Thieme-Becker. Bd. XXVII. — S. 583.

207. Мілятинське Розп'яття. [1760—1780 рр.].

Офорт, штихель. 13,7×8,5.

На лицевому боці дошки у нижньому лівому куті награвіровано курсивом авторський підпис: *Rakowiecki Sc. Berdyczoviae.*

На дошці вертикального прямокутного формату у пишню орнаментованій рамці в стилі рококо зображено композицію Розп'яття. В центрі композиції на тлі похмурого неба зображено розп'ятого Ісуса Христа на грубому дерев'яному хресті. Його руки і ноги міцно прибиті цвяхами до хрестовини. Голова, увінчана терновим вінком, безсило впала на ліве плече. З ран Ісуса струменить кров. Угорі посередині в орнаментальну композицію рами вкомпоновано картуш із зображенням монограми Христа у саяві. Унизу під рамою награвіровано курсивом п'ять рядків тексту: *Vera Effigies imaginis crucifixi Domini in Ec / lesia P. P. Carmel Discalc quotidianis Miraculis / Milatini Coruscantis ac quam Mortui resurgunt Cae / ci vident Claudi ambulant, Daemones Sugiant te / stantur continuæ Erperientiae.* Унизу у правому куті награвіровано: *C. P. S. R. M. B. T.*

Стан дошки добрий.

На звороті дошки продрапано: **76** і написано чорною тушшю: **350**.

Напис на гравюрі ідентичний (за виключенням скорочених двох слів) напису на гравюрі «Мілятинське Розп'яття» роботи Г. Вишловського. (Див. оп. № 21).

Літ.: Петров. — С. 96; Попов (дод.). — С. 24.

Інв. № 405/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

208. Свята Текля. [1760—1780 pp.].

Офорт, штихель. 10,8×7,1; 12,8×7,6.

На лицевому боці дошки у лівому нижньому куті награвіровано авторський підпис: *T. Rakowiecki Sculps.*

На дошці вертикального прямокутного формату в площині, окресленій лінійною рамкою, зображено на повний зріст постать святої Теклі. Правицю з хрестом свята підняла вгору, а лівою рукою тримає пальмову гілку — символ слави. Біля її ніг зображено лева, бика і ведмедя (праворуч) та змію (ліворуч). Ліворуч за святою — велике багаття, на якому (за текстом життєпису) її намагалися спалити⁴⁶. У горішньому лівому куті зображено янгола на хмарі, який тримає над головою святої лавровий вінок. Унизу під рамкою текст: *S. Tekla. / Panna y Męceniczka w wielu po / trzebach doznana Patronka.* У правому нижньому куті награвіровано: *C. P. S. R. Maj.*

Стан дошки добрий.

На звороті дошки подряпано: **187.**

Літ.: Попов — С. 91; Попов (дод.). — С. 24.

Інв. № 406/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

Майстер монограми С. Б. (Кінець XVIII — перша третина XIX ст.).

Невідомий гравер, творча діяльність якого припадає на першу чверть XIX ст. Працював для друкарні Києво-Печерської лаври. Виконував гравюри для антимінсів.

Твори підписував монограмою: **С. Б.**

Літ.: Попов. — С. 94.

209. Покладання у труну. [Не пізніше 1804 р.]. Гравюра для антимінсу.

Офорт, штихель. 38,6×49,1; 39,3×49,7.

На лицевому боці дошки горизонтального прямокутного формату в центральній частині композиції зображено сцену «Покладання у труну». На передньому плані — масивна труна. Святі Йосип Благообразний та Никодим кладуть Сина Божого у труну. Ліворуч від труни на колінах стоїть Марія Якова із коштовною посудиною у руках. Позаду труни, крім Никодима, стоять Марія Клеопова, Іоан Богослов, Богоматір та Марія Магдалина. У німбах Христа та святих награвіровано їхні імена: *Іис Хрс / С: Іосіфъ Благообра: / С: Маріа Магдалина. / Ир.Оу / С: Іоанъ Богословъ / С: Никодимъ. / С: Маріа Клеопова / С: Маріа Іаковла.* За постатями Йосипа та Никодима зображено

⁴⁶ Вогнище, яке як і змії, що повзають під її ногами, є символом перенесених нею страждань в ім'я Христа. Про це згадується у давній молитві до Святої Теклі: «Ти Свята Текле, ... коли була вже на вогнищі, знаком святого хреста стягнула велику зливу і загасила вогонь, тобі й голодні змії нічого не вдіяли, бо чудом Божої ласки вони тебе не торкнули». (Див.: Музей волинської ікони: книга-альбом / Александрович В. С., Василевська С. І., Вигодник А. П., Карпюк Л. А., Ковальчук Є. І. та ін. — К.: АДЕФ-Україна, 2012. — С. 316).

янголів із молитовно притиснутими до грудей руками. Угорі, де проходить центральна вісь композиції, зображено на заклубочених хмарах, у саяві Бога-Отця з широко розведеними руками і під ним Голуба-Святого Духа. Праворуч і ліворуч від трикутної форми німба Бога-Отця награвіровано напис: **Б҃҃ъ О҃цъ**. Центральна композиція обрамлена широкою рамою із пишно декорованими акантом овальними медальйонами по кутах. У площинах медальйонів зображено: євангеліста Марка, який записує у книгу слова Святого Письма, а поруч з ним лева (лівий горішній кут); євангеліста Матвія, який тримає на колінах розкрити книгу, у правиці гусяче перо, а поруч з ним янгола (правий горішній кут); євангеліста Луку, який записує в книгу слова Святого Письма, а поруч з ним бика (правий нижній кут); євангеліста Іоана, який тримає на колінах розкрити книгу і у правиці гусяче перо, а поруч з ним з орла (лівий нижній кут). По боках німбів євангелістів награвіровано їхні імена: **Є: ЄУЇ: МАРКО / Є: ЄУЇ: МАТӨЕЙ / Є: ЄУЇ: ЛУКА / Є: ЄУЇ: ІОАНЪ**. У площині рами між овальними медальйонами з євангелістами розташовані видовженої форми картуші, пишно оздоблені акантом, волютами, гірляндами лілій, з двома херувимами. Ці картуші розташовані на горизонтальних сторонах рами, залишені без зображень та написів (на відбитку у цих площинах записуються відомості про висвячення антимінсу). Картуші, розміщені на вертикальних площинах рами, пишно оздоблені акантом, а їх площини заповнені зображеннями предметів, що символізують страждання й мученицьку смерть Христа: стовп бичування, прив'язані до стовпа мотузкою нагайка, різки, рукавиця воїна, біля підніжжя стовпа — гаманець, розсіпані монети, чаша, акваманіля, молоток тощо (правий картуш); драбина, спис і копії з губкою, гральні кості (лівий картуш).

Стан дошки задовільний.

У Музеї-архіві Української православної церкви у Бавнд Бруку (США) зберігається антимінс, висвячений митрополитом Київським, Галицьким і архімандритом Києво-Печерської лаври Серапіоном у 1804 р. (Див.: Ладизинський В. Українські антимінси XVII—XIX ст. / В. Ладизинський // Нотатки з мистецтва. — 1976. — Серпень. — № 16. — С. 25—26. — (Об'єднання мистців українців в Америці. Відділ у Філядельфії)). Порівняння репродукції антимінсу з музею-архіву та дошки з колекції НБУВ, описаної в нашому каталозі під № 209, дає підставу стверджувати, що антимінс з церкви у Бавнд Бруку є відбитком на шовку з дошки саме з колекції НБУВ.

Літ.: Петров. — С. 92; Попов. — С. 94.

Інв. № 413/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

Савицький, Степан (Sawicki, Stephan; кінець XVII — початок XVIII ст.).

Київський гравер на міді, творча діяльність якого припадає на початок XVIII ст. Автор гравюр: «Свята великомучениця Варвара (1703) та «Чудотворна ікона Богородиці Братської» (початок XVIII ст.).

Твори підписував: *Stephan Sawicki; Sculpsit S. Sawicki*.

Літ.: Попов. — С. 92, 94.

210. Свята великомучениця Варвара. 1703.

Штихель. 18,9×12,3; 19,4×12,6.

На лицевому боці дошки унизу і лівому куті під картушем награвіровано авторський підпис і дату створення гравюри: *Stephan Sawicki excudit 1703*.

На дошці вертикального прямокутного формату в центральній частині композиції зображено фронтально, на повний зріст постать святої великомучениці Варвари. Увінчана короною голова святої повернута у три чверті. Її видовжене гарне обличчя обрамлене кучерями, що спадають на плечі. Великомучениця вбрана у довгий пеплос та довгий диплодіон, підперезаний на кшталт давньогрецької моди. Поверх розшитого вишуканим рослинним орнаментом диплодіона на плечі накинутий широкий плащ, що великими фалдами спадає позаду. Правицею свята Варвара тримає вишуканої форми чашу (символ її чудесного причастя від Ісуса Христа), над якою награвіровано монограму: *IXS*. Від чаші та монограми розходить сяйво. На долоні лівої руки свята тримає вежу з трьома вікнами (символ її мучеництва). З обох боків від постаті Варвари, на рівні рук награвіровано її ім'я: *Σ: ΒΕῶ ΜΗ: ΒΑΡΒΑΡΑ*. Постаць великомучениці зображена на тлі мальовничого пейзажу з високим небом, вкритим хмарами. На дальньому плані — гори, могутні дерева, панорама міста за міцними мурами і вежами. По обидва боки постаті святої Варвари зображені сцени з її життя (ліворуч — могутній Діоскор веде доньку на місце страти; праворуч — великомучениця стоїть на колінах перед жорстоким батьком і чекає смерті). Постаці в цих сценах зображені у значно меншому масштабі відносно центральної постаті святої Варвари. У нижній частині композиції — пишно орнаментований бароковий картуш із зображенням херувима. У полі картуша награвіровано вісім рядків тексту: *Въ Трѣци ѿднѣго Бѣа чѣдѣши прославіаа / Трема ѡкнами бѣни іасно Язавліаа / Въ Глѣвѣ ѡсѣченна ѡ ѡца нечѣста / за что непросѣ дѣръ сѣй ѡ Хрѣта Невѣста / іако всѣахъ прихѡдѣхъ к ѡй тощѣ Неѡмираѣеть / Но Бжесѣвенной Тѣинѣ Причѣстникѣ бѣваѣеть / Не лишии и мене сѣй вчасѣ смѣрти Иоѣа / О Варваро да бѣдѣ Причѣстникѣ бѣа*.

Стан дошки задовільний: угорі за межами зображення дві наскрізні дірочки.

На звороті гравюра С. Савицького «Чудотворна ікона Богородиці Братської» (Див. оп. № 211).

Ця мідна гравірована дошка була знайдена у 1873 або 1874 році у місті Стародубі Чернігівської губернії і була передана священиком М. Богословським з м. Погар Чернігівської губернії до колекції Церковного археологічного музею при Київській Духовній Академії. (Див.: Указатель ЦАМ. — С. 228).

Літ.: Попов. — С. 92. Указатель ЦАМ. — С. 228.

Інв. № 414/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

211. Чудотворна ікона Богородиці Братської. [Початок 1700-х рр.]⁴⁷.

Штихель. 18,9×12,3; 19,4×12,6.

На звороті дошки унизу у правому куті в межах зображення нижньої композиції награвіровано авторський підпис: *Sculpsit S. Sawicki*.

На звороті дошки вертикальної прямокутної форми зображено чудотворну ікону «Богородиця-замилування» Братського монастиря у Києві. Богородиця сидить на троні у гаптованому вишуканим рослинним орнаментом мафорії з маленьким Ісусом на

⁴⁷ Професор Микола Петров датує це кліше, як і кліше на звороті дошки, 1703 роком. (Див.: Петров. — С. 92).

руках. Угорі, праворуч і ліворуч від Богородиці, зображено два янголи з пальмовими гілками, які одягають на Неї корону. Маленький Ісус ніжно й довірливо пригортає голівку до щоки матері. У відокремленій рамою нижній частині композиції зображено панораму Києва на початку XVIII ст. з високими пагорбами і церквами з боку правого берега Дніпра. У лівому куті композиції зображено трьох ченців перед чудотворною іконою, викинутою на берег хвилями Дніпра. У правому нижньому куті композиції зображено дві хати і два рибальських човни. Зображення ікони та краєвиду Києва розділяє рядок тексту: **Ізображеніє Чудотворної Ікони Прѣпѣи Бѣди Брѣ: Київська.**

Стан дошки задовільний: угорі за межами зображення дві наскрізні дірочки.

На лицевому боці дошки кліше гравюри «Свята великомучениця Варвара». (Див. оп. № 210).

Літ.: Попов. — С. 92.

Інв. № 414/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

Семенів, Марко (?—?).

Один із найвправніших майстрів українських гравюри на дереві кінця XVII — початку XVIII ст. Брав участь в оздобленні видань Києво-Печерської лаври: рамки до заголовка книг «Полуустав» (1691) та «Акафіст» (1709), дереворити до «Службника» (1708), мідерит форти у книзі «Камінь віри...» Стефана Яворського (1730).

Твори підписував: **Semenof; M. C.; M. S.**

Літ.: Запаско. — С. 163; Попов. — С. 96; Попов (дод.). — С. 26; Ровинский. Граверы (1895). — С. 590.

212. Рамка титулу. [Не пізніше 1730 р.]. До книги: Яворський Стефан. Камінь віри... . — Київ, друкарня лаври, 1730.

Штихель. 28,1 × 17; 28,5 × 17,4.

На дошці вертикального прямокутного формату награвіровано рамку титулу, що нагадує арковий віконний отвір, обрамлений широкою лиштвою, розкішно декорованою виноградною лозою і дванадцятьма овальними картушами по периметру «вікна»⁴⁸. Угорі посередині над аркою — овальний картуш горизонтального формату, пишно прикрашений зображеннями аканта, квітів, плодів, херувимів і маскарона. У площині картуша розміщено композицію «Тайна вечеря»: в центрі кімнати з колонами і завісою за овальним столом, щільно заставленим посудом, сидить Ісус Христос; праворуч і ліворуч від нього напівколом сидять апостоли (по шість з кожного боку). Вирази облич та жести присутніх яскраво виявляють їхню реакцію на слова Ісуса Христа. В центрі перед столом на підлозі зображено оздоблений орнаментом великий жбан і в ньому високий глек. Угорі над картушем — стрічка з написом: **Тайна Вечера**. На вертикальних площинах рамки у десятих овальних клеймах, утворених переплетінням виноградної лози з важкими гронами, зображені погруддя святих з написами у німбах: **Сѣи Бѣл: Марко / Сѣи Бѣл: Матѣи / С: Іоаннъ Златоуст / С: Василіи Велики / С: Апѣоль Павелъ / С: Апѣоль Петръ / Прп: Феодоси Печер / Прп: Антони Печерс: / Сѣи Бѣл: Іоаннъ / С: Бѣлст**

⁴⁸ Таку площину в центральній частині залишали вільною від зображень для розміщення текстової частини титулу книги.

Діа. Євангеліст Матвій, святі Іоан Золотоустий і Василій Великий тримають у руках закриті книги. Апостоли Петро і Павло тримають закриті книги та свої атрибути, відповідно ключі і меч. Євангелісти Марко, Лука та Іоан зображені з розритими книгами. Перший водить по книзі пальцем (текст нерозбірливо), другий, замислившись, тримає правицею гусяче перо, а третій записує у книгу слова Святого Письма. На розвороті книги євангеліста Луки текст: **Поможе / оуспомно / зи начаша чи / нити Повѣсѣ / и**. На розвороті книги євангеліста Іоана текст: **Внача / лѣ бѣ / слово. / и слово / бѣ ѿ Бѣ /и Бѣ бѣ / слово / сие бѣ**. Преподобні Антоній і Феодосій Печерські зображені з розгорнутими сувоями, на яких награвіровано тексти: **Гди да / бѣдетъ / бѣвене / намѣс / тѣ сем^н / свѣтъа / ѿбоне** (на сувої Антонія); **Гй во / ймаа / Прѣа / Бѣ и Го / да бы Домъ / сей** (на сувої Феодосія). Унизу по центральній вісі композиції титула розміщено зображення овального картуша, оздобленого акантом і рослинним орнаментом. У полі картуша зображений західний фасад Успенського собору Києво-Печерської лаври. Над хрестом центральної бані храму — напівколом заклубочені хмари та Голуб у сѣйві.

Стан дошки добрий.

Лит.: Запаско. — С. 163; Запаско, Исаевич. — № 1141; Ровинский. Граверы (1895). — С. 590.

ІНВ. № 415/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

Семигиновський, Прокіп (?—?).

Київський гравер XVIII ст. Майстер техніки мідериту. Походив, можливо, з родини сріблярів. Автор ілюстрацій до Євангелія. Копіював гравюри О. Козачківського.

Твори підписував: *Прокопъ Сѣмыгиневскій*.

Літ.: Петров. — С. 91; Попов. — С. 96.

213. Святий євангеліст Іоан. [XVIII ст.]⁴⁹.

Штихель. 25,8×17,5; 26,3×18,4.

На лицевому боці дошки у нижній частині композиції в межах зображення у лівому куті награвіровано авторський підпис: **Прокопъ Семейгиновкій.**

На лицевому боці дошки вертикального прямокутного формату зображено на повний зріст євангеліста Іоана в кімнаті багатого палацу. Голова євангеліста, обрамлена довгим волоссям і густою бородою, повернута у три чверті. Над саявом від голови євангеліста награвіровано одним рядком тексту його ім'я: **СѢ́Й ѿ ѿвѣстѣ Іо́аннѣ**. Праворуч від постаті євангеліста зображений стіл з різьбленими ніжками вишуканої форми. На столі — каламар, ніж, розгорнута книга і два сувої. Лівою рукою євангеліст Іоан тримає розгорнуту книгу, а правицею — гусяче перо над каламаром, що стоїть на краєчку стола, накритого отороченою скатертиною. На столі, під столом та біля нього лежать великі фоліанти. Над столом у шафі крізь відчинені дверцята також видно книги. Ліворуч біля ніг євангеліста — орел з напіврозпростертими крилами. Через отвір високої арки, що спирається на круглу колону, зображено краєвид — пагорби та високі мури й вежі за ними. Вище на густих заklubочених хмарах, в оточенні янголів зображено маленького Ісуса, від якого розливаються промені яскравого світла. Над голівкою Ісуса по краях

⁴⁹ Павло Попов зазначає: «Єдину нам відому гравюру Прокопа – св. Іоанн – зробив він [Семигінівський] до аркушевої «Євангелії». (Див.: Попов. – С. 96).

ссяйва награвіровано: **ПѢС** / **ХС**. Угорі над хмарами зображено у ссяйві трикутник — символ Святої Трійці. У трикутнику награвіровано: **Ѡ** / **дѣосъ**.

Стан дошки добрий.

Ця гравюра Прокопа Семигіновського є майже точною копією аналогічної гравюри Оверкія Козачківського (інв. № 268/ 1, оп. № 56).

Літ.: Петров. — С. 91; Попов. — С. 96.

Інв. № 416/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

Сребреницький, Григорій Федорович (1741—1779)⁵⁰.

Український гравер на міді, професор Петербурзької Академії мистецтв. Народився в с. Чернеччина Охтирського повіту в родині священника. До 1758 р. навчався і працював у друкарні Києво-Печерської Лаври. З 1759 р. навчався спочатку на живописному, а з 1760 р. — на граверному відділенні Петербурзької Академії мистецтв у класі Є. Чемесова. 1763 р. був нагороджений срібною медаллю за рисунок з гіпсу. У 1767—1769 рр. очолював граверний клас в Академії. 1769 р. залишив Академію і відкрив у Петербурзі невеличку граверну приватну майстерню. Працював у портретному жанрі («Портрет генерала П. І. Яковлева»), виконував композиції на релігійні теми («Свята родина»), гравірував віньєтки до видань: «Устав Императорского Шляхетного Корпуса» (СПб, 1776) та «Привилегии к уставу Императорской Академии трех знаменитейших художеств» (СПб, 1765).

Твори підписував: *Григорей Сребреницкий*.

Літ.: Ровинский. Граверы (1895). — С. 633—634; ИУМ. — С. 304; Кондаков. — Т. 2. — С. 188; Русские граверы и литографы: Добавление к «Словарю русских граверов» Ровинского и «Описанию нескольких гравюр и литографий», Теяшова / сост. Н. Оболянинов. — М.: Тов-во тип. А. И. Мамонтова, 1913. — № 86; Попов. — С. 103—104; СХУ. — 217; Thieme-Becker. — Bd. XXXI. — S. 428.

214. Святий євангеліст Матвій. 1769.

Офорт, штихель. 19,5×13,4; 20,2×14,4.

На лицевому боці дошки у нижній частині композиції на постаменті під віршованим текстом праворуч награвіровано курсивом авторський підпис: **гридороваль Санкт-петербургской академии / художеств ученикъ Григорей Сребреницкий / 1769 года**.

На лицевому боці дошки вертикального прямокутного формату в овальній широкій рамі зображено дві напівфігури: праворуч — євангеліст Матвій із закритою книгою, яку він притиснув правою рукою до грудей, і ліворуч — янгол. Класична голова євангеліста з густими кучерями і бородою зображена майже у профіль, як і юнацьке обличчя янгола, який уважно дивиться в очі святого, а жестом правої руки вказує ліворуч. У горішній частині поля рамки — текст, награвірований курсивом: ***Святыи евангелистѣ***

⁵⁰ П. Попов слідом за М. Петровим зазначає дату смерті художника 1773 р. (Див.: Попов П. М. Матеріали до словника українських граверів / Павло Попов. — К.: УНІК, 1926. — С. 103). Нам видається більш переконливою дата, що наведена Д. Ровинським: «В 1769 г. Сребреницкий из Академии вышел; 19 февраля 1772 г. он женился, как значится в венчальной записи, на «вольной девке содержащей лютеранский закон» Дарье Федоровой, а 10 Декабря 1779 г. умер (Алфавит, Петрова). В его биографии, напечатанной Петровым, день смерти обозначен 7-е Сентября 1773 года». (Див.: Подробный словарь русских граверов XVI—XIX вв. / сост. Д. А. Ровинский. — СПб, 1885. — С. 633).

Матвей. Під рамкою геральдична композиція: симетрично зображені по боках пальмові гілки і постамент, на якому лежать лицарський шолом, увінчаний вінком з листя дуба, і у піхвах меч, ручка якого прикрашена скульптурою у вигляді голови орла. В центрі площини передньої стінки постамента зображений герб: картуш, декорований у стилі рококо, овальний щит, увінчаний шоломом з короною, і зброярський натюрморт — знамена, гармати, ядра, лук і сагайдак із стрілами. У площині щита зображено у панцирі з острогами три ноги, що вишикувалися в один ряд по діагоналі. Ліворуч і праворуч від герба награвіровано курсивом чотири рядки віршованого тексту: *Смотря на Обра³ Сей и съ гербо^н щіТо^и шле^и ї ме^и / Знай, всякъ чТо То Того, враго^б кТо Люби^и сльч^и / Любя ХрісТа съ МаТвее^и съ си^и схо^и и онъ МаТвѣи / ХриТову Книгу той ХрисТо^б мечъ носиТъ Сей.*

Стан дошки добрий.

Зміст дошки, вірогідно, пов'язаний з особою на ім'я Матвій. Цій особі належить і родовий герб, зображений на гравюрі, що лише нагадує герб типу «Дрогомир», який містить зображення трьох ніг у панцирі з острогами, що поєднані стегнами і розходяться ступнями у вигляді трикутника (трикветра).

Літ.: РОВИНСКИЙ. Граверы (1895). — С. 634.

ЛНБ. № 417/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

Степанов, Роман (Степанов, Роман; ?—?).

Російський гравер на міді кінця XVIII — першої половини XIX ст. Працював, переважно, в техніці пунктира. Автор портретів патріарха Філарета, московського генерал-губернатора Д. Голіцина, отамана війська Донського, героя Вітчизняної війни 1812 р. М. Платова та станкових гравюр «Богородиця Одигітрія» та «Смерть Малек Аделя...». Йому також належать гравіровані портрети царів Олексія Михайловича, Михайла Федоровича, цариці Ірини Михайлівни, ієромонаха Адріана та ін., що були виконані до ілюстрованого видання «Краткое описание ставропигийского Новопасского монастыря» (М., 1821).

Твори підписував: *Ром. Степановъ; Рома. Степановъ; Stepanof; Stepanoff; P. C.*

Лит.: Морозов. Указатель. — С. 109; Ровинский. Граверы (1895). — С. 637.

215. Богородиця Одигітрія. [Перша половина XIX ст.].

Пунктир, штихель. $15,8 \times 12,8$; $24 \times 16,5$.

На лицевому боці дошки унизу у лівому куті під зображенням авторський підпис: **Stepanoff.**

На дошці вертикального прямокутного формату у полі, відокремленому простою рамкою у дві лінії, зображено погруддя Богородиці з маленьким Ісусом. Голова Діви Марії покрита мафорієм, гаптованим восьмикутними зірками та орнаментом геометричного малюнка по краю. Голова Богородиці повернена у три чверті, з нахилом у бік Сина. Маленький Ісус сидить рівно, не притуляючись до щоки Богородиці. Лівою рукою Він тримає закриту книгу, а правою посилає благословення. Густі кучері обрамляють його дитяче кругле обличчя, зображене майже у фас. Великі очі не по-дитячому серйозно дивляться повз глядача. Угорі, праворуч і ліворуч над лінією німба Богоматері награвіровано: **МР** **✠** **М**; у площині німба Ісуса: **І** **Х**.

Стан дошки добрий.

Літ.: Петров. — С. 92; Ровинский. Граверы (1895). — С. 637.

Інв. № 418/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

Стрільбицький, Іван. (Друга половина XVII — початок XVIII ст.).

Відомий український гравець, творча діяльність якого припадає на кінець XVII — початок XVIII ст. Працював у Києві та Чернігові. Його гравюри прикрашають книги українських друкарень: київської лаврської — «Епітафій си ест надгробок... Варлааму Ясинському... митрополиту Київському...» (1707, з портретом В. Ясинського), чернігівської Троїцько-Іллінського монастиря — [Хефтен Бенедикт] «Царський путь креста господня» (1709)⁵¹, почаївської — «Службник» (1791). У 1705 році виконав оформлення видання «Алфавіт, зібраний рифмами, складений І. Максимовичем» (Чернігів, 1705). Автор портретних, міфологічних та панегіричних гравюр на честь гетьмана П. Дорошенка, архімандрита Києво-Печерської Лаври Мелетія Вуяхевича (1695). Особливий інтерес для дослідників має гравюра, присвячена архімандритові Михайлові Лежайському, із зображенням Преображенського собору Спасо-Преображенського монастиря у Новгород-Сіверському.

Твори підписував: *Strzelbicki Ioannes; I. Sterzelbi; I. S.; I. Sr.; I. St.; Ioannes Strzelbicki.*

Літ.: Петров. — С. 90; Попов. — С. 104—106; Ровинский. Граверы (1870). — С. 291—292; Ровинский. Граверы (1895). — С. 638; Thieme-Becker. — Bd. XXXII. — S. 223.

216. Сцена Переображення із зображенням Преображенського собору. 1695. Гравюра на честь архімандрита Михайла Лежайського.

Штихель. 43,4×33,8; 44,4×34,6.

На лицевому боці дошки унизу ліворуч награвіровано авторську монограму і дату створення гравюри: **I. S. 1695.**

На лицевому боці дошки вертикального прямокутного формату зображено складну багатофігурну композицію «Переображення». В центрі композиції — висока гора Фавор, біля порослого деревами підніжжя якої зображено величну споруду, архітектурні форми якої точно повторюють форми Преображенського собору Спасо-Преображенського монастиря у Новгород-Сіверському. На вершині гори на повний зріст зображено постать Ісуса Христа, від якого розходить ся Фаворське світло; нижче на схилах — троє його учнів: «Петро, Яків та Іоан, брат його». Їхні характерні пози і жести відтворюють реакцію на чудесну подію: Петро стоїть на колінах, піднявши голову і ліву руку в бік Христа, Яків лежить на спині, прикрившись долонею від сліпучого світла, а Іоан впав на коліна, затуливши обличчя руками. Ліворуч і праворуч від гори

⁵¹ В іншому чернігівському виданні «Правило к причащенію» 1720 р., у примірнику ДБЛ вклеєні гравюри на міді з підписами гравців Тепчегорського і Стрільбицького, із зазначенням, що вони виконані «коштом полковника Івана Ушакова». (Див.: *Запаско Я. П., Ісаєвич Я. Д.* Пам'ятки книжкового мистецтва. Каталог стародруків, виданих на Україні. Книга друга. Частина перша (1701—1764) / Яким Запаско, Ярослав Ісаєвич. — Львів : Вид-во при Львів. держ. ун-ті вид. об-ня «Вища школа», 1984. — С. 34—35).

Фавор зображено ще дві гори. Праворуч на вершині гори — на повний зрість постать Богоматері у короні. На грудях великий хрест на масивному ланцюзі. Коло підніжжя гори зображено Мойсея, який стоїть на одному коліні, притиснувши до грудей руки у молитовному жесті. Його погляд спрямований на гору Фавор. Над ним зображено палаючий терновий куш — видіння Мойсею на горі Хориві. Ліворуч на вершині гори зображено на повний зріст у лицарських обладунках архістратиґа Михаїла з вогняним мечем і гілкою фініка у руках. Нижче, на хмарі зображено пророка Ілію на вогняній колісниці, запряжений парою коней. Угорі композиції, посередині зображено у хмарах Бога-Отця, а під ним Голуба-Святого Духа, від яких розходить сяйво. Усі смислові частини композиції пов'язані між собою текстами. Угорі над головою Ісуса, праворуч над Богоматір'ю та ліворуч над архістратиґом Михаїлом — стрічки з текстом: **СѢИ ЕСТ СѢИѦ ИЮИ ВОЗЛЮБЛЕННИИ. / ИЗБРАННАА АКО СЛНЦЕ. / КРАСОТА СВѢТЛОСТИ ВѢЧНАА.** Пр 3. Від Ісуса до апостолів Петра, Павла та Іоана в'ється стрічка тексту: **ИЗЪ ИѦЩЪ МОИ ПРИДѢВѦ КНѢМЪ ИѦВѢТЕЪ Ѧ НЕГО ГДѦИ СОТВОРИВѦ.** Від вуст Богоматері та архістратиґа Михаїла у бік Ісуса спрямовані стрічки з текстом: **ТЪ ЕСИ СѢИѦ И БГЪ МОИ. / КТО АКО БГЪ.** Зображення архістратиґа та пророка Ілії пов'язані стрічкою з текстом: **ЧТО ТИ ЗДѢИЛѦ.** Від постатей Богоматері, архістратиґа Михаїла (спрямовані на собор), Ілії та Мойсея (спрямовані на Іуса) відходять промені з текстом: **СІАНІЕ БГО АКО СВѢ БЪДЕ / ВЕЛИИ ЕСИ ГДѦИ ЧЪДНА ДѢЛА ТВОА; ТАКО ПРОСВѢТИСА СВѢТЪ ТВОИ ПРѢ ЧЛВКИ / РЕВНЪА ПОРѢНОВАѦ ПО ГДѢ БЪѦ МОЕМЪ,** що перетинаються посередині. Від постаті апостола Петра, зображеного між апостолами Яковом та Іоаном, на собор спрямований рядок тексту: **ДОБРОѢНАЪ ЗДЕ БЫТИ.** У нижній частині композиції, посередині зображено герб архімандрита Михайла Лежайського — традиційної з кінця XVII ст. овальної форми щит, пишно декорований бароковим картушем, сформований волютами та виноградним листям. Зображення посоха та патериси складають арматуру герба, що разом із митрою, яка увінчує щит, вказує на церковний сан його власника. У площині щита посередині — оздоблений коштовним камінням масивний хрест на ланцюзі; по овалу — літери: **М. Л. М. Б. П. Я. Н. С.** [Михайло Лежайський Милостію Божією Пречесний Архімандрит Новгород-Сіверський]. Герб підтримують з обох боків два янголи, які сидять на землі. Кожен з них тримає великий ріг достатку, переповнений гранатовими плодами, виноградними гронами і листям. У долішніх кутах композиції зображені пейзажні мотиви: гори, вкриті деревами і кущами, чотири вівці, що пасуться у долині, квіти, трава.

Стан дошки добрий.

На звороті дошки гравюра «Життєдайне джерело». (Див. оп. № 217).

Лежайський, Михайло (чернече ім'я Іларіон; ?—1718/19) — український церковний діяч другої половини XVII — початку XVIII ст. Вихованець Києво-Могилянської академії. 2 лютого 1670 р. затверджений архімандритом Спасо-Преображенського монастиря в Новгород-Сіверському і згадується на цій посаді до 9 червня 1677 р. Був у дружніх стосунках з архієпископом чернігівським Іваном Максимовичем, співпрацював з ним у справі Чернігівського колегіуму, де викладав у перші роки його заснування. 1712 р. разом із І. Максимовичем, висвяченим на митрополита Сибірського, переїхав до Тобольська, «залишаючися ієромонахом при митрополичому домі». 1714 р. М. Лежайський у сані архімандрита був призначений головою першої російської Духовної місії у Китаї. Прибувши 1715 р. до Пекіна, М. Лежайський невдовзі «заслужив таку ми-

лість китайського Богдихана, що він пожалував його мандарином п'ятого ступеня, а від російського двору в той же час він отримав право носити під час священослужіння архімандритську митру» (Аскоченский. — Ч. 1. — С. 217). Помер у Пекіні.

Літери М. Л. М. Б. П. А. Н. С. на гербі П. Попов розшифровує як: «Михайл Лавговський милостю Божією пречесний архімандрит Новгород-Сіверський» (Попов. — С. 105). Але у виданні «Списки иерархов и настоятелей монастырей российской церкви» в списку архімандритів Новгород-Сіверського монастиря зазначається лише ім'я Михайла Лежайського (Строев. — С. 519).

Літ.: Аскоченский. — Ч. 1. — С. 216—217; Логвин. — С. 91; Попов. — С. 105; ИУМ. — С. 298; Строев. — С. 519.

Інв. № 419/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

217. Життедайне джерело. 1695. Гравюра на честь архімандрита Мелентія Вуяхевича. Штихель. 43,7×33,8; 44,4×34,6.

На звороті дошки унизу у лівому куті награвіровано авторську монограму і дату створення гравюри: **I. S. 1695.**

На звороті дошки вертикального прямокутного формату представлено складну багатофігурну триярусну композицію «Життедайне джерело». В центрі горішньої частини композиції зображено на хмарах Святу Трійцю: Бога-Отця на троні (ліворуч), Бога-Сина на троні (праворуч) і між ними у сяйві Голуба-Святого Духа. Над Святою Трійцею — стрічка з текстом: **Вѣѣ славы Гдѣ на водахъ многихъ.** Від Бога-Отця, Бога-Сина та Голуба спрямовані життедайні струмки до чаші, яку тримає Богоматір. Зображення струмків супроводжуються текстами: **Рѣка моа бѣ мнѣ морем. / Вдѣнем Источник Води живѣна / Излю на Ню ѿдѣа моѣго.** Горішній ярус композиції відокремлює стрічка з текстом, яку тримають за обидва кінці два янголи, зображені у динамічних позах: **Видѣ рѣкѣ чистѣ водѣ живѣна исхѣдѣѣѣ ѿ прѣтола Бжѣа ѿ Ангѣла. Япо:** кв. В центрі горішньої частини середнього ярусу композиції зображено у хмарах напівфігуру Богородиці. Вона тримає чашу, з якої витікають п'ять життедайних струмків. По краю її німба та праворуч і ліворуч від голови — тексти: **Трѣми зкрасѣа и стахъ красѣа. / Иѣр. / ѿбѣѣ.** Зображення двох крайніх струмків, що витікають з чаші Богородиці, супроводжуються текстами: **Рѣки изъ Чрѣва Бжѣа / истекѣѣ водѣ живѣи.** Під зображенням Богоматері награвіровано стрічку з текстом: **Радѣѣа чѣше черплѣѣѣа радѣѣ.** У нижній частині середнього ярусу композиції, на пагорбах, порослих розлогими деревами, біля входу у печери на повний зріст зображено постаті преподобних печерських Антонія (праворуч) та Феодосія (ліворуч) з чашами у руках. Зображення святих супроводжується по абрису їхніх постатей текстами: **Яко блѣи на источѣники водѣна. / Пѣа ѿ водѣ сеа невозжадѣѣа вѣвѣки. У долішньому ярусі композиції зображені на повний зріст постаті святої великомучениці Варвари з чашею і вежею (у центрі), архістратиґа Михайла з мечем та чашею (праворуч) та св. Мелетія з посохом та чашею (ліворуч). По зовнішньому краю німба св. Варвари награвіровано: **Трѣѣ чѣѣ єдино Бжѣѣѣѣ; ліворуч від голови архістратиґа — два рядки тексту: ѿ испѣненѣа ѣѣа / мы вси приахѣѣѣ; ліворуч від голови св. Мелетія награвіровано його ім'я: С. Мелетѣи. Життедайні струмки, що витікають з чаш св. Варвари, архістратиґа та св. Мелетія до герба, супроводжують стрічки тексту: **Блѣѣѣѣ възбѣѣѣѣ. / Наставлѣѣѣѣ Бжѣа на живѣна источѣники водѣ. Япо:** гл дѣ. / Дѣа бѣѣѣѣ ѿистѣѣѣѣѣѣ водѣ живѣна тѣѣѣѣ.****

Унизу посередині зображений герб архімандрита Мелентія — традиційної, закругленої унизу форми щит, прикрашений пишним бароковим картушем з аканта. Зображення посоха та патериси складають арматюру герба, що разом із митрою, яка увінчує щит, вказує на церковний сан його власника. У полі щита зображено потрійну балку (три горизонтальні широкі смуги), і по внутрішньому периметру щита награвіровані літери: **М. В. М. Б. П. Я. С. А. П.** («Мелентій Вуяхевич, милостю Божією пречесний архімандрит святої Лаври Печерської». Попов. — С. 105). По краях нижньої частини композиції зображені дерева та квіти на кам'янистій землі.

Стан дошки добрий.

На лицевому боці дошки гравюра І. Стрільбицького «Сцена Переображення із зображенням Переображенського собору». (Див. оп. № 216).

Спираючись на монограму підпису «І. S.», М. Петров у своїй статті висловив припущення, що ця гравюра могла бути виконана І. Щирським. (Петров Н. Старинные Южно-русские гравировальные доски типографий Киево-Печерской лавры, Ильинской Черниговской и Почаевской // Искусство в Южной России. Графика. Живопись. Художественная промышленность. — К., 1914. — № 3—4. — С. 90).

Зображення потрійної балки в полі щита герба є обов'язковим елементом композиції герба типу «корчак», яка містить ще й зображення собаки.

Вуяхевич-Височинський, Мелентій (світське ім'я Михайло; бл. 1630—1697) — відомий український політичний і церковний діяч другої половини XVII ст. Освіту здобув у Києво-Могилянській академії. Служив писарем у київського митрополита, генеральним писарем в уряді гетьмана лівобережної України Якимом Сомком (1661—1663). За час служби виконував важливі дипломатичні доручення. Після падіння Я. Сомка Вуяхевич був засланий до Москви, а потім до Сибіру. 1667 р. звільнений за клопотанням П. Дорошенка. У 1668—1676 рр. служив генеральним писарем у П. Дорошенка. Брав участь у дипломатичних переговорах з Туреччиною, Прусією, Польщею. 1670 р. очолював українську делегацію у м. Острозі на переговорах з поляками про відновлення Гадяцького договору 1658 р. Після зречення П. Дорошенка перейшов на Лівобережжя, став значним військовим товаришем. Виконував офіційні завдання гетьмана І. Самойловича. З 1683 р. — генеральний суддя. 1687 р. взяв участь у змові старшини проти І. Самойловича. За правління І. Мазепи призначався наказним гетьманом (1689). 1690 р. отримав у Москві чин стольника. З 9 грудня 1690 р. — архімандрит Києво-Печерської лаври. Помер 6 лютого 1697 р.

Літ.: ЕІУ. — С. 668; Попов. — С. 105; Ровинский. Граверы (1870). — С. 342; Ровинский. Граверы (1895). — С. 639; Строев. — С. 13; СХУ. — С. 220.

Інв. № 419/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

Стрільбицький, Федір (Стржельбицький. Друга половина XVIII — початок XIX ст.).

Відомий український гравер другої половини XVIII — початку XIX ст. Працював у Почаєві між 1773—1802 рр. У творчості відчувається певний вплив класицизму. Майстерний рисувальник. Звертався до релігійних та моралістично-філософських сюжетів (мідерити «Два шляхи життя», 1773; «Лицар і Смерть», 1774). Автор мідеритів «народні

картинки». Відомі його гравюри: «Апостоли Петро і Павло несуть модель Почаївської церкви», «Йов Почаївський», форта (мідерит) до Почаївської біблії (1798) та інші.

Твори підписував: *Strzelbicki Theodor; Theodor Strzelbicky; Theodor Strelbicky; T. S.; I. St.; Sculpt Poczaioviae.*

Літ.: Попов. — С. 106; Попов (дод.). — С. 26; СХУ. — С. 221; ІУМ. — Т. 3. — С. 306.

218. Два шляхи життя. 1773.

Офорт, штихель. 24,3×13,2; 24,1×12,9.

На лицевому боці дошки унизу ліворуч награвіровано авторський підпис і дату створення гравюри: **Sculpt: Poczaioviae 1773 Anno.**

На дошці вертикального прямокутного формату зображено складну алегоричну триярусну композицію. В центрі награвіровано браму з високим арковим отвором та колонами по боках. Над брамою високий портик з арковим вікном в центрі і двома спарованими колонами композитного ордера по боках. На спарованих колонах покотіється трикутний розірваний фронтон з круглим вікном посередині. Праворуч від цієї двоярусної брами зображено натовп людей, котрі з важкими хрестами на спинах йдуть вузькою дорогою, що веде їх до Раю, який зображений на хмарах у вигляді регулярного парку за розкішним парканом з одноповерховими брамами, трикутні фронтони яких увінчані скульптурами янголів. В центрі цього «Небесного Раю» зображено Агнця з хрестом. По краю дороги, що веде до Раю, награвірована стрічка тексту: **Matth: VII: Angusta porta et arita via est quæ ducit ad vitam.** Ліворуч від двоярусної брами зображено голову чудовиська, із зубастої пащі якого вилітає полум'я. Вище награвіровано текст: **Post bachanalia ieinium / sed heu æternum.** Ліворуч від центральної вісі композиції зображена широка дорога, що в'ється до аркового отвору двоярусної брами. На стрічці дороги награвіровано текст: **Matth: VII: Lata porta et spaciosa via est quæ ducit ad perditionem.** У нижньому ярусі композиції, посередині зображено подорожнього з посохом у сандалях, до ноги якого прикута масивним ланцюгом держава (символ влади). Чоловік мандрує широким шляхом прямісінько до пекла; за його спиною зображено янгола, який вказує подорожньому на інший шлях — вузьку тернисту дорогу до Раю. Від янгола йде стрічка тексту: **Lequere Christum.** Праворуч біля провалля зображені крук та крилате чудовисько; від них відходять стрічки тексту: **cras cras cras** (від крука); **expecta necdum tempus quo vadam** (від крилатого чудовиська). Ліворуч від центральних постатей нижнього ярусу композиції (чоловіка і янгола) зображено стіл, на якому стоять чотири келихи на високих ніжках і лежать гральні кості і карти; біля столу — два коштовні глеки для вина і натюрморт геральдичного типу з музичних інструментів: литаври, віола, лютня, труба і гобой(?). Унизу, у відокремленій площині горизонтального прямокутного формату — текст: *Pielgrzym iest z nas kazdy czlek, ach nie wi gdzie idzie? / Kres smierc w lasce Bozey mu, będzie czy w ohydzie? / Dwie drogi ma z nas kazdy wazką y szeroką, / Furtę ciasna y bramę roskoszną wysoką. / Z tych dwoch drog iedne obrac, Bog nam dał na woli, / Zyc pobożnie, cnotliwie, czy w zbytkach, w swywoli. / Lecz patrz konca ciasney iest, w Niebieskim Syonie, / Szerokiey koniec, w piekle, w ogniu wiecznym tonie. / Młody, zdrowy swykl mowic: niech zazyie swiata, / Ey lilia nie czeka, doyzalego lata. / Ty kto czytasz zwaz ktora, wiecznosc z dwoch cie czeka? / Wiara sama bez dobrych dzieł, nie zbawi czleka? Sculpt: Poczaioviae 1773 Anno.*

На звороті дошки надряпано: **206.**

Композиція є ілюстрацією до проповіді Ісуса Христа «Ходить дорогою вузькою», наведений у Євангелії від Матвія (Мт. 7: 13).

Літ.: Петров. — С. 96; Попов (дод.). — С. 27.

Інв. № 420/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

219. Лицар і Смерть. 1774.

Офорт, штихель. 28,2×15,4; 28,5×15,7.

На лицевому боці дошки унизу ліворуч в межах зображення награвіровано авторський підпис і дату створення гравюри: **Sculpt: Poczajovia 1774 An°.**

На дошці вертикального прямокутного формату зображено лицаря на коні, вкритому розкішною попоною. Голова коня прикрашена пір'ям і китицею. Лицар, вбраний у кольчугу та шолом, озброєний пістолем, шаблею та луком. До пояса прив'язаний вишуканої форми, оздоблений різьбленим орнаментом сагайдак, вщент набитий стрілами. Правицею лицар тримає штандарт. Позаду на крупі коня примостилася Смерть — кістяк з короною на голові і пісковим годинником у кістлявій руці. Поруч із вершником біжить його вірний пес. Постать вершника невідповідно завелика відносно зображених у гравюрі пагорбів і дерев. Під зображенням, у відокремленій площині горизонтального прямокутного формату — текст: *Rycerz iadąc na wojnę, zbyt dufa w pancyrzu. / Ze zwycięży przynenstwie, silah y puklerzu. / Lecz złe myslisz Rycerzu, miey smierc przed oczyma, / Mozesz umrzec a zngła, smierc iuz za plecyma. / Ta czy w dobrym czyli w złym, znajdzie kogo stanie, / Takim przed Bogiem stawi, Wiary Świętej zdanie. / Po wojnie czy w pokoju, zbitych żyją dusze. / Ten tylko w Niebie kto zmarł, za swe grzechy w skrusze. / Zolnierz pewny Nieba co: z Bozkiego nadchnienia. / Zolnierz iest krzywd nieczyniąc, dla swego zbawienia / Kto zas Zolnirzem będzie, dla dzżirstwa, honoru, / Ten wżgarzony będzie od, Niebieskiego dworu. / Pismo Święte nas uczy, ze wojna iest zycie, / Człeka na ziemi, Zwaz to iak iawnie y skrycię, / Neiprzyiaciel czart, ciało, y Święt zwyciężyli, / Silnych, mądrych, ach w wieczność piekła zapendzili. / Sam Chrystus rzekł Zolnirzom: Obrokami swemi, / Bądzie kontenci bez zdzierstw, wam naznaczonemi.*

На лицевому боці дошки посередині ліворуч чорним чорнилом напис: **2346.**

Половина першого рядка тексту награвіровано зверху іншого, стертого, сліди якого добре видно під літерами; сліди правок видно також у п'ятому і шостому рядках.

Стан дошки добрий.

Літ.: Петров. — С. 96; Попов (дод.). — С. 27.

Інв. № 421/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

220. Святий Миколай чудотворець. 1774.

Офорт, штихель. 30,5×18,3.

На лицевому боці дошки унизу ліворуч награвіровано авторський підпис і дату створення гравюри: **Sculpt: Poczajovia 1774 to Anno.**

На дошці вертикального прямокутного формату зображена велика постать святого Миколая. Барокова рамка композиції пишно декорована акантом та натюрмортами з плодів і квітів. Святий Миколай зображений фронтально у багатому єпископському облаченні. На ньому — вишитий орнаментами сакос, фелон з важкої тканини, великий омофор, палиця, хрест на масивному ланцюзі та прикрашена коштовностями митра.

Лівою рукою святий тримає велику книгу у коштовній оправі, а правою посилає благословення. Угорі, обабіч святого Миколая, на рівні його голови зображено видіння під час Нікейського собору: на заклубочених хмарах — Богоматір, яка тримає омофор (праворуч) та Христа, який тримає Євангелію (ліворуч). Позаду постаті св. Миколая зображено сцени його чудесних діянь. Праворуч — історія порятунку мореплавців: бурхливе море, два вітрильники і святий Миколай, який підійшов по воді до човника на допомогу потерпілим від стихії. Ліворуч зображено історію спасіння трьох полководців у Константинополі: багатий палац, імператор на ліжку під балдахіном і святий Миколай, який з'явився імператору уві сні; внизу під сходами — маленьке віконце, крізь ґрати якого видно голови трьох в'язнів. Угорі композиції над головою святого Миколая награвіровано: *Сѣи́тельъ Хрѣ́товъ Никѡ́лаѣ*. Під зображальною частиною, у відокремленій площині, — текст: *Święty Mikołaj w Święcie cudami słynoncy Na ziemi wraz y morzu lud wspomagaioncy. / Doznali w Barzew Mirze cudowney opieki, Sieroty nenzni chorzy lask płynących rzeki / Zważ życie Iego dziwne: Ddżicie o swej mocy, Gdy krzczono stał godzin trzy bez ludzkiej pomocy / Piers tylko prawą Matki ssal wśród y piątek Tylko raz y to w wieczor, ten postow początek / Trzymał przez całe życie, Modlitwy codzienne, Odprawiał z żarliwością wi od nocy bezsenne / Kapłanem został rządził. Biskupstwem z lask Stryia. Ślepych, chromych, mizernych bez ialmużn nie mija / Oycu trzech panien skrycie dał trzy wężły złota. Na posag uwalił od nieczystot błota: / W morzu tonącym burze y wichry usmierzył. Wskreszał czarty wypędzał nenznych smutnych cieszy / A gdyby cuda iego wyrazić zosobna, Kto chciał iak gwiazd policzyć tak tych nieppodobna. Od / Boga przez Anioła iest postanowiony, Archybiskupem Mircy. Postami zmartwiony / Bo raz tylko iądl w wieczor, Suknie proste nosił, Drzwi w Dom Iego otwarte, kto Co o co prosił. / W więzach był że pokruszył, pogan-skie bożnice. Na Synodzie Nicenskim heretyka w lice / Aryusza uderzył, od Oycow zganiony: Od Chrystusa, Maryi mile pochwalony / Chrystus Ewangelia Omofor Mariya Dali I od Synodu usłala furia. / Widząc ten Cud Oycowie, uznali byc Świętym. Bo bronil csci Obrazow. Aryia przeklentym / W okrentach Egipskich już już w morzu toneli. Na ich modlitwy zaraz po morzu widzieli / Idącego Świętego. Ten okrent poprawił, Za co ich Pan Bóg skaral. Grzechy ich wyiawił. / W Frygii znacznych Menzow trzech y trzech Woiewodow. Z pod miecza wyrwał groząc że sąd bez dowodow / Prawdziwych. Cezarzowi w śnie się pokazaie. Uwolnić Woiewodow z gniewem roskazuie.*

Стан дошки добрий.

На звороті дошки кліше гравюри Ф. Стрільбицького «Святий Спиридон». (Див. оп. № 221).

Літ.: Петров. — С. 96; Попов (дод.). — С. 27.

Інв. № 422/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

221. Святий Спиридон. [1780-ті pp.].

Офорт, штихель. 27,5×16,6. 30,5×18,3.

На лицевому боці дошки унизу під рамкою, праворуч і ліворуч, награвіровано авторський підпис: *Sztychowany w Rzymie ateraz Odnowiony w Poczaiowie / Teodór Strzelbicky Scul Poczaiowie*.

На дошці вертикального прямокутного формату у відокремленому рамкою центральному полі фронтально зображено велику постать святого Спиридона у чернечому облаченні. Він нахилив голову і ледь повернув її праворуч. У лівій руці святий тримає

хрест із Розп'яттям. Праворуч зображено стіл, накритий скатертиною; на ньому — митра; до столу приставлений митрополичий посох. Під зображенням, у площині, відокремленій рамкою, награвіровано текст: **Obraz S. Spiridona, w którym cudo/ wnie dał sie widzieć iednemu / nabożnemu**. Центральне зображення обрамляють вісім прямокутних клейм із сценами чудесних діянь святого Спиридона. Два горішніх і два нижніх клейма за форматом удвічі більші за бічні. У горішньому лівому клеймі біля церкви зображено св. Спиридона і землероба, який став на коліно і, склавши молитовно руки, благає святого врятувати поля від посухи. Праворуч, на другому плані, зображено Спиридона-пастушка, який сидить на землі і грає на сопілці. Неподалік від нього біля накриття пасеться отара. Під зображенням у площині, відокремленій рамкою, награвіровано текст: **Złodzieiow owiec swoich, niewzruszony / ch, mocą Boską namiey sou, odpuszcze / nia proszących uwalnia**. У горішньому правому клеймі зображено історію чуда, що сталося 325 р. на I Вселенському Соборі у Нікеї. В центрі двору зображено святого Спиридона (ліворуч) і Александрійського пресвітера Арія (праворуч). Лівою рукою Спиридон стискає плінфу, з якої виходить вогонь, тече вода і залишається глина, що підтверджує його слова: «Се три стихії, а плінфа одна, так і у Пресвятій Трійці — три Лиця, Божество Єдино». Простір зображення витягнутої по горизонталі композиції замикають постаті учасників Собору, які сидять в окремих аркових нішах клуатру. Під зображенням у площині, відокремленій рамкою, награвіровано текст: **Wycisnawszy z cegły, ziemię, ogień, / wodę, przekonywa o Tajemnicy, / S. Trójcy**. У горішньому правому боковому клеймі ліворуч зображено св. Спиридона, який молитвою зупиняє бурхливий потік води (зображений у правому нижньому куті), що загрожував знищити врожай. На дальньому плані композиції зображено невеличку однобанну церкву і будинок. Під зображенням у площині, відокремленій рамкою, награвіровано текст: **Modlitwą bieg rzeki zastanawia**. У нижньому лівому боковому клеймі зображено історію чудесного перетворення живого вужа на золоту скульптуру: в центрі композиції — св. Спиридон і землероб, який тримає золоту скульптуру, необхідну йому як застава для отримання зерна для сіви. Під зображенням у площині, відокремленій рамкою, награвіровано текст: **Za pomagając ubogogo, węza wzłoto / zamienil**. У нижньому правому боковому клеймі в центрі композиції зображено св. Спиридона і землероба, який скаржиться на багатія, бо той відмовляється віддавати дорогоцінну річ і стверджує, що він її ніколи не брав. Під зображенням у площині, відокремленій рамкою, награвіровано текст: **Nieprzyznając sie do/ pozyczoney pszeni/ cy, próżny znajduie / szpiklerz**. У нижньому лівому боковому клеймі представлена історія чудесного повернення коштовної прикраси. На передньому плані композиції зображено труну, у якій сидить дочка св. Спиридона Ірина і розповідає, де вона сховала перед смертю коштовності. Ліворуч від труни зображено постать св. Спиридона, а за труною — чоловіка на колінах, який здійснює руки. На дальньому плані зображено два будинки під двосхлими дахами. Під зображенням у площині, відокремленій рамкою, награвіровано текст: **Córka z grobu opo/ wiada, dzie kley/ not zachowała**. У правому нижньому клеймі представлено історію чудесного спасіння міста Корфу від турків 1537 року. На передньому плані композиції ліворуч зображено укріплене міцними мурами і високими вежами місто Корфу, праворуч по діагоналі — чотири військових турецьких кораблі і у правому горішньому куті — турецьке військо. Угорі посередині зображено погруддя святого Спиридона на закручених хмарах. Святий здійснює руку до неба з

молитвою про захист міста від турецької навали. Під зображенням у площині, відокремлений рамкою, награвіровано текст: **Uwolnil miasto Korfu od obleże / nia Tureckiego Roku 1537.** У лівому нижньому клеймі — історія, що відбувалася 1716 року. Праворуч зображено укріплене мурами і вежами місто, на передньому плані в центрі — три турецьких військових кораблі і у правому горішньому куті — два намети і турецьке військо. Під зображенням у площині, відокремлений рамкою, награвіровано текст: **Uwolnil i potem świeżo Roku. 1716.**

Стан дошки добрий.

На лицевому боці дошки кліше гравюри Ф. Стрільбицького «Святий Миколай». (Див. оп. № 220).

Літ.: Петров. — С. 96; Попов (дод.). — С. 26; Ровинский. Граверы (1895). — С. 639.

Інв. № 422/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

222. Христе, вислухай нас. [1780-ті рр.].

Офорт, штихель. 14,3×9,8.

На лицевому боці дошки унизу у лівому куті награвіровано авторський підпис: **T: Strzelbicki Scul: Pocza:.**

На дошці вертикального прямокутного формату представлено динамічну багатофігурну композицію. У лівому горішньому куті зображено вишуканої форми чашу з облаткою, від якої розходить ся сяйво. Від облатки відходить промінь, спрямований на святу Варвару з чотирма янголятами на хмарі. У нижній частині композиції зображено групу з восьми постатей чоловіків і жінок, які через янголят передають великомучениці Варварі папірці із написаними на них молитвами до Бога: **Chleba Powsze Fiat / Dai czystosci stań sie / Bogost stań sie / Zdrowie stań.** Нижній лівий кут композиції обрамлений орнаментальним мотивом у стилі рококо. Угорі посередині награвіровано текст: **Chryste Wysluchay Nas;** унизу посередині — текст: **Wysluchal mie Pan Deus;** трохи праворуч і нижче — число: **9.**

Стан дошки добрий.

На звороті дошки угорі посередині надряпано число: **203.**

Літ.: Петров. — С. 96; Ровинский. Граверы (1895). — С. 639.

Інв. № 423/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

Тарасевич, Леонтій (друга половина XVII — початок XVIII ст.).

Видатний український гравер кінця XVII — початку XVIII ст. Разом із старшим братом Олександром Тарасевичем активно сприяв упровадженню й розповсюдженню в Україні техніки гравюри на міді. Працював як ілюстратор друкованих книг («Псалтир», «Тріодь», «Євангеліє»), а також як майстер станкової гравюри. Вчився в Аугсбурзі (Баварія). Жив і працював у Вільно, Чернігові, Києві. Перші твори Л. Тарасевича виконані у Вільно на початку 1680-х рр.: геральдичні композиції на честь духовних і світських вельмож Литви і Польщі. Наприкінці 1680-х рр. разом з І. Щирським працював у Москві, де виконав кілька гравірованих портретів царівни Софії, а також мідерит на честь початку Азовської військової кампанії. У Києві Л. Тарасевич виконав гравюри на честь В. Ясинського і В. Шереметьєва, проілюстрував декілька книг. Вершиною творчості

художника вважаються два великих цикли ілюстрацій — до «Печерського Патерика» (1702) і «Нового Завіту» (1703), виданих друкарнею Києво-Печерської лаври. Остання з відомих гравюр Л. Тарасевича надрукована в підручнику артилерії Брінка (1710), що вийшов у Москві.

Твори підписував: *L. Tarasewicz; Leo Tarasewicz; Leon Tarasewicz; L. T.; Л. Т.*

Літ.: Запаско, Ісаєвич. — № 780; ІУМ. — Т. 3. — С. 228—291; Петров. С. 90; Попов. — С. 109—110; Попов (дод.). — С. 27—28; Ровинский. Граверы. (1870). — С. 292—299; Ровинский. Граверы (1895). — С. 643—649; Степовик. Тарасевич. — 236 с.; СХУ. — С. 224. Thieme-Becker. — Bd. XXXI. — S. 440.

№№ 223—233. До книги: Патерик или отечник печерскій⁵².

223. Одкровення Симонові про створення церкви Печерської. [1702]. Ілюстрація до книги: Патерик или отечник печерскій. — Київ, друкарня лаври, 1702.

Офорт, штихель. 15,6 × 11,5; 16,3 × 12,2.

На лицевому боці дошки унизу праворуч в межах зображення награвіровано авторську монограму: **Л. Т.**

На дошці вертикального прямокутного формату в центрі композиції зображено розп'ятого Христа на масивному дерев'яному хресті. Схилена праворуч красива голова Ісуса обрамлена довгими кучерями, що спадають на спину і груди. Угорі над хрестом — табличка з літерами: **ІНЦІ** (Ісус Назарєянин Цар Юдейський). Праворуч від тіла Ісуса зображено у розшитому рослинним орнаментом каптані варяга Симона. Він стоїть на ослінчику і лівою рукою підтримує золотий пояс, яким оповито тіло Ісуса, а правницею передає золотий вінець хлопчику, який простягнув до нього руки. Ліворуч від розп'яття зображена сцена передачі коштовностей святим Антонію і Феодосію у монастирському дворі: ліворуч — постаті преподобних печерських, праворуч — постаті Симона та двох присутніх. На передньому плані, навкруги підніжжя хреста зображено квіти і каміння. На другому плані композиції, ліворуч зображені будівлі Києво-Печерської лаври, а на дальньому плані — гори, широка ріка, дерева, корабель, човник і двоє людей на березі ріки. У правому горішньому куті композиції — сонце із символічним личиком. У лівому куті композиції зображено видіння: на хмарах церква Успіння Богородиці Києво-Печерської лаври, від якої розходить сяйво. Угорі по краю дошки, у полі, відокремленому рамкою від зображення, награвіровано текст: **ѠКРОВЕНІЄ СИМОНѠ ОГО-ЗДАНІИ ЦРКВИ ПЕЧЕРСКОЙ.**

Стан дошки задовільний: угорі посередині невеликі тріщини.

Гравюра є ілюстрацією епізоду з оповідання (Слово 1), «де йдеться про явлене варягові Симонові веління, щоб він зняв з розп'яття золоті вінець та пояс. Цими коштовними речами (вінцем та поясом) свого часу оздобив розп'яття Симонів батько Африкан. Далі Симонові велілося віднести ці речі, "які важили 50 гривень золота", Антонієві

⁵² «1702 р., книгу видано [під назвою «Патерик или отечник печерскій»] в двох варіантах — масове видання з попередніми дереворитами [Іллі та кількох інших граверів, що прикрашали видання 1661 і 1678 рр.] і подарункове, для якого замовлено 44 мідерити визначному митцю Леонтієві Тарасевичу». (Див.: Ісаєвич Я. Українське книговидання: витоки, розвиток, проблеми / Ярослав Ісаєвич. — Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2002. — С. 235).

й Феодосієві для побудови в Києві церкви на честь Богородиці...». Степовик. Тарасевич. — С. 188.

Літ.: Запаско, Ісаєвич. — № 780; Ровинский. Граверы (1895). — С. 342; Степовик. Тарасевич. — С. 186—188; Типографія. — С. 418.

Інв. № 424/1.

У фондах ВОРМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

224. Преподобний Даміан, Пресвітер і Целитель. [1702]. Ілюстрація до книги: Патерик или отечник печерській. — Київ, друкарня лаври, 1702.

Офорт, штихель. 15,2×11,5; 16×12.

На лицевому боці дошки, унизу долішнього клейма ліворуч в межах зображення награвіровано авторську монограму: **Л. Т.**

На дошці вертикального прямокутного формату розміщено два картуші, відокремлених один від одного рядком тексту: **Ко Даміанъ прійде яггелъ, въ образѣ Феодосіа, ѿбѣща емъ Црѣко.** Більший за розміром горішній картуш має майже квадратний формат і обрамлений рамкою із закругленими кутами, прикрашеними зовні трилисниками. У площині цього картуша на передньому плані зображено фронтально велику, на повний зріст постать преподобного Даміана. На ньому довга риза і епитрахиль. Святий стоїть на горбочку, порослому травою і квітами, трохи нахиливши голову і схрестивши руки на грудях. Через п'ять лівої руки перекинутий масивний ланцюг з великим хрестом. Праворуч, біля ніг святого — череп і кістка. Обабіч преподобного Даміана, на рівні його голови награвіровано текст: **Прѣбный / ДАМІАНЪ / Пресвитѣ / и Целебникъ.** На другому плані композиції — сцени з життя святого: праворуч зображено одноповерховий будинок під високим дахом; крізь його «зняту стіну» видно інтер'єр келії і за столом преподобного Даміана, який читає книгу. На столі у свічнику — запалена свічка, на стіні перед святим — ікона. Ліворуч зображено монастирське подвір'я і преподобного Даміана, який мастить оливою голову хворого, якого принесли на ношах. На дальньому плані композиції зображені окремі споруди Києво-Печерської лаври. Нижній овальний картуш горизонтального формату пишно прикрашений акантом у стилі бароко. У його площині зображена сцена, що є ілюстрацією легенди явлення хворому Даміану янгола в образі преподобного Феодосія, який обіцяє йому царство небесне за труди праведні (Степовик. Тарасевич. — С. 188). Посередині келії зображено на ліжку хворого Даміана, а над ним динамічну постать янгола з розправленими крилами. Ліворуч через дверний отвір видно частину монастирського двору.

Стан дошки незадовільний: дошка розбита на дві частини; у нижній частині праворуч втрачений маленький фрагмент дошки; посередині центрального зображення є глибока горизонтальна тріщина і подряпина на зображенні у нижньому клеймі.

Гравюра є ілюстрацією до глави: Слово 12.

Даміан Целитель, Печерський (?—1071) — целитель, пресвітер. Похований у Ближніх (Антонієвих) печерах Києво-Печерської лаври. Відзначення пам'яті преподобного Даміана — 5 жовтня (разом з преподобними Матвієм та Єремією).

Літ.: Дива печер. С. 54—55; Запаско, Ісаєвич. — № 780; Петров. — С. 342; Степовик. Тарасевич. — С. 229.

Інв. № 426/1.

У фондах ВОРМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

225. Преподобний Мойсей Угрин. [1702]. Ілюстрація до книги: Патерик или отечник печерській. — Київ, друкарня лаври, 1702.

Офорт, штихель. 15,8×11,6; 16,4×12,1.

На лицевому боці дошки, унизу долішнього правого клейма ліворуч в межах зображення награвіровано авторську монограму: **Л. Т.**

На дошці вертикального прямокутного формату у центральному прямокутному полі, видовженому по вертикалі, зображено фронтально велику постать преподобного Мойсея Угрини в чернечому облаченні. Лівою рукою святий тримає закриту книгу, а правицею гілку лілії і хрест на масивному ланцюзі. На дальньому плані зображені високі пагорби, порослі деревами. Над цією центральною композицією награвіровано ім'я святого: **Прѣ: Мойсей Угринъ.** У клеймах (чотири вертикальних по боках та два горизонтальних унизу) зображені сцени з життя святого. У лівому горішньому клеймі — історія викупу полоненого Мойсея вельможною польською пані. У кімнаті за столом, вкритим скатертиною, в центрі під завісою з важкої тканини, що діагонально спадає долу, сидить Мойсей Угрин. Праворуч і ліворуч від нього навпроти один одного сидять продавець та вельможна пані. На столі — купа монет. Ліворуч від вельможної пані видно лише голову літнього чоловіка, який стоїть у арковому отворі. На передньому плані, перед столом зображено круглий ослинчик на трьох ніжках. Над композицією награвіровано пояснювальний текст: **Купѣ въ Вѣмжи Мойсеѧ.** У правому горішньому клеймі вертикального формату зображено сцену постригу святого: у мурованій кімнаті, прикутий масивним ланцюгом до стіни, схиливши голову стоїть Мойсей Угрин (постать ліворуч) перед ченцем (постать праворуч), який виконує обряд постригу. Праворуч, через вузьку щілину аркового дверного отвору видно подвір'я. Над композицією награвіровано пояснювальний текст: **въ Оковѧ постѣженъ.** У правому середньому клеймі зображена сцена відмови преподобного Мойсея від любовних домагань вельможної пані. На передньому плані композиції зображено вельможну пані (постать праворуч), яка намагається утримати святого, який виривається з її обіймів (постать ліворуч). На другому плані зображені розкішне ліжко під балдахіном і дверний отвір, через який видно балюстраду палацу і парк. Над композицією награвіровано пояснювальний текст: **Довѣдше жена Мойсеѧ.** У лівому середньому клеймі зображена сцена побиття преподобного за наказом вельможної пані. В центрі композиції на землі лежить, спершись на руки святий Мойсей, якого люто б'ють дрючками двоє холопів; праворуч на другому плані зображено вельможну пані і чоловіка, які слідкують за виконанням жорстокого наказу; у правому нижньому куті — кинутий на землю плащ, а на дальньому плані простір композиції замикає зображення палацу, біля якого відбувається покарання. Над композицією награвіровано пояснювальний текст: **Повелѣ Мойсеѧ бити.** У нижньому лівому клеймі горизонтального прямокутного формату із заокругленими кутами представлено сцену скарги вельможної пані польському королю Болеславу на Мойсея Угрини. Ліворуч, у короні та розкішному царському облаченні, з берлом у руці зображений польський король Болеслав на троні під балдахіном, що встановлений на двоступінчастому подіумі. Перед ним на колінах — вельможна пані. Праворуч від короля — натовп вельмож, які жваво жестикулюють, спостерігаючи за розмовою. Серед натовпу виділяється постать св. Мойсея у німбі, який, схиливши голову, у відчаї притиснув руки до грудей. Над композицією — пояснювальний текст: **Приведе ко Кролю**

Болеславъ. У нижньому правому клеймі горизонтального прямокутного формату із закругленими кутами зображено сцену прощання ченців із святим. У келії праворуч зображено святого Мойсея Угрина на смертнім одрі. Біля голови святого запалено велику свічку, а перед ліжком — курильницю. Ліворуч, біля ніг покійного — група ченців з преподобним Антонієм. Крайній праворуч читає молитви з розрорнутого требника. На передньому плані, у правому нижньому куті композиції зображено ченця, який сидить, скорботно схиливши голову на руку. Ліворуч, крізь широкий арковий отвір келії видно монастирський двір і три постаті перед одноповерховим будинком під високим гостроверхим дахом. Над композицією награвіровано пояснювальний текст: **Преставленіє Прѣ: Моѷсеѧ Угрина.**

Стан дошки задовільний.

Гравюра є ілюстрацією до глави: Слово 30

Мойсей Угрин, Печерський (?—1043) — преподобний. Служив князю Борису Володимировичу, потім його сестрі Предиславі, разом з якою потрапив у полон до польсько-го короля Болеслава I. У Польщі взяв постриг у одного Святогірського ченця. Після повернення з полону прийшов до преподобного Антонія. Похований у Ближніх (Антонієвих) печерах Києво-Печерської лаври. Пам'ять преподобного Мойсея Угрина відзначається 8 серпня та 11 жовтня.

Літ.: Дива печер. — С. 59; Запаско, Ісаєвич. — № 780; Логвин. — С. 270; Ровинский. Граверы (1895). — С. 342.

Інв. № 427/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

226. Преподобний Никон Сухий. [1702]. Ілюстрація до книги: Патерик или отечник печерскій. — Київ, друкарня лаври, 1702.

Офорт, штихель. 6,5×12; 6,5×8,6; 6,8×3 (розміри трьох уламків); 15,8×11,5 (розмір відбитка оригіналу).

На лицевому боці дошки у долішньому клеймі унизу посередині в межах зображення награвіровано авторську монограму: **Л. Т.**

На дошці вертикального прямокутного формату у більшому, майже квадратному за форматом горішньому клеймі та у нижньому горизонтальному картуші зображено дві композиції, відокремлені рядком тексту: **[Принесенъ Ѡп.] Сѣѣи невидѣмо во Црковѣ Печерскѣю Прѣ: Їѣѣ.** У центрі горішньої композиції на передньому плані зображено на повний зріст преподобного Никона Сухого у чернечому одязі. Він стоїть босоніж, скутий кайданами, здійнявши руки з молитвою до Бога. Праворуч від нього на рівні голови награвіровано текст: **Прѣ: НИКОН Сѣѣи.** На другому плані композиції розташовані сцени перебування преподобного Никона в полоні у половців: ліворуч — святий сидить оточений озброєними вояками біля намету; праворуч — святого, прив'язаного до стовпа, катують вогнем. На дальньому плані композиції зображено місто з високими гостроверхими вежами. У нижньому клеймі, оформленому у вигляді пишного овально-го картуша, зображено келію і компакту групу ченців Києво-Печерської лаври, яким преподобний Никон Сухий (постать праворуч) розповідає про свою чудесну втечу з полону. На дальньому плані крізь прочинені двері видно монастирські будівлі.

Стан дошки незадовільний: дошка розбита на три частини, є значні втрати.

Гравюра є ілюстрацією до глави: Слово 17.

Никон Сухий, Печерський (?—?) — преподобний, чернець Києво-Печерської лаври. Три роки перебував у полоні у половців. Похований у Ближніх (Антонієвих) печерах Києво-Печерської лаври. Пам'ять преподобного Никона відзначається 24 грудня.

Літ.: Дива печер. — С. 60; Запаско, Ісаєвич. — № 708; Петров. — С. 342; Степовик. Тарасевич. — С. 229.

Інв. № 425/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

227. Преподобний Кукша і преподобний Пимен. [1702]. Ілюстрація до книги: Патерик или отечник печерській. — Київ, друкарня лаври, 1702.

Офорт, штихель. 15,8×11,5; 16,2×12.

На лицевому боці дошки унизу у лівому нижньому клеймі, ліворуч в межах зображення авторська монограма: **Л. Т.**

На дошці вертикального прямокутного формату у трьох площинах, обмежених рамками, розміщено композиції, присвячені преподобним печерським Кукші та Пимену. У горішній, більшій, трохи видовженій по горизонталі, із закругленими кутами площині на повний зріст зображено преподобних Кукшу (праворуч) та Пимена (ліворуч). Постаті святих повернуті у три чверті одна до одної. Жести святих демонструють жваву розмову. На дальньому плані композиції — краєвид Києво-Печерської лаври з боку Дніпра. Зображений пейзаж насичений такими подробицями, як: береги та високі пагорби, порослі кущами та деревами, човен на воді, величні споруди Лаври, печери. На передньому плані перед постатями святих зображені камені. Згори на святих сходять саяво. Позаду постатей, на рівні їх плечей награвіровані імена: **Прѣбный / КѸКШЯ; Прѣбный / ПІМІНЪ**. Під горішньою композицією розміщено два клейма горизонтального формату із зображенням сцен з життя святих. У правому клеймі представлено сцену страти преподобного Кукші та його учня. В центрі композиції зображено ката із занесеним мечем над святим, який молиться на колінах й вже готовий прийняти мученицьку смерть. Ліворуч на землі лежать тіло й відтята голова страченого учня Кукші. На другому плані, праворуч від постатей святого і ката на тлі двоповерхового будинку зображено троє чоловіків, які спостерігають за стратою преподобного Кукші. Композицію врівноважують зображені ліворуч розлогі дерева, хмари та саяво, що сходить на святого Кукшу. У лівому клеймі зображено сцену пророцтва святого Пимена. В центрі композиції, на передньому плані на тлі аркового отвору зображено преподобного Пимена, з обох боків від якого розміщено по дві постаті ченців, також на тлі аркових отворів. Постаті святих серед інших ченців виділені німбами. Над кожним клеймом награвіровано пояснювальний текст: **СѢый КѸкша Ѡсѣченъ со Ѡчникомъ. / СѢый ПІминъ проЗрѣ Ѡсѣченіє КѸкши.**

Стан дошки задовільний.

[Іоан] Кукша Туровський, Печерський (?—до 1215) — преподобний, постник, священномученик. Проповідував християнство вятичам. Похований у Ближніх (Антонієвих) печерах Києво-Печерської лаври. Пам'ять преподобного Кукші відзначається 9 вересня.

Пимен Постник, Печерський (?—до 1215) — преподобний Києво-Печерської лаври. Похований у Ближніх (Антонієвих) печерах Києво-Печерської лаври. Пам'ять преподобного Пимена відзначається 9 вересня.

Гравюра є ілюстрацією до глави: Слово 18.

Літ.: Дива печер. — С. 56, 61; Запаско, Ісаєвич. — № 780; Ровинский. Граверы (1895). — С. 648. Інв. № 429/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

228. Преподобний Афанасій Затвірник. [1702]. Ілюстрація до книги: Патерик или отечник печерській. — Київ, друкарня лаври, 1702.

Офорт, штихель. 15,8×11,6; 16,4×12,2.

На лицевому боці дошки унизу ліворуч в межах зображення награвіровано авторську монограму: **L. T.**

На дошці вертикального прямокутного формату у площині, обрамленій рамкою із закругленими кутами, зовні прикрашеними трилисниками, зображено печеру, яку освітлює підвішений до стелі каганець. У печері сидить, схилившись над розгорнутою книгою, преподобний Афанасій Затвірник у широкому плащі. У стиснутих руках він тримає вервиці з хрестом. На передньому плані у лівому нижньому куті зображено на землі череп, у правому — закриту книгу, вервиці і зайця. Праворуч від постаті святого, біля входу в печеру зображено покручене дерево з рідким великого розміру листям. Над печерою — високий пагорб, де-не-де порослий маленькими кущами. У правому горішньому куті зображені хмари і сонце. Над входом в печеру дугою у два рядки награвірований пояснювальний текст: **Прп: А-Ф-АНАСІЙ Затвѣрникъ, иже ѡумрѣ, иплѣки / Воскресѣ.**

Стан дошки задовільний.

Гравюра є ілюстрацією до глави: Слово 19.

Афанасій Затвірник, Печерський (?—бл. 1176) — преподобний, затвірник, похований у Ближніх (Антонієвих) печерах Києво-Печерської лаври. За легендою, Афанасій після смерті воскрес і дванадцять років прожив затвірником у печері. Пам'ять преподобного Афанасія відзначається 15 грудня та 11 жовтня.

Літ.: Дива печер. — С. 53; Запаско, Ісаєвич. — № 780; Ровинский. Граверы (1895). — С. 648. Інв. № 430/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

229. Преподобний Микола Святоша, князь Чернігівський. [1702]. Ілюстрація до книги: Патерик или отечник печерській. — Київ, друкарня лаври, 1702.

Офорт, штихель. 15,8×11,7; 16,5×12,1.

На лицевому боці дошки унизу у правому нижньому клеймі праворуч в межах зображення авторська монограма: **L. T.**

На дошці вертикального прямокутного формату у трьох площинах, обмежених рамками, розміщено композиції, присвячені преподобному Миколі Святоші, князю Чернігівському. Образ святого в усіх трьох композиціях позначено німбом. У горішній, більшій площині із закругленими кутами і трохи видовженій по горизонталі, зображено велику, на повний зріст постать Миколи Святоші у чернечому одязі. Лівою рукою він тримає великий ключ від монастирської брами, а правицею, в якій тримає великий казан, притиснув до себе велику закриту книгу (ключ та казан — атрибути, що вказують на службу святого воротарем та монастирським кухарем). Праворуч біля ніг Миколи Святоші лежать на землі митра і посох (натяк на відмову святого від церковних посад заради служіння Богу і братії важкою чернечою роботою). Ліворуч від постаті святого зображено два переплетених стовбурами дерева з густою кроною. Угорі, у правому

куті, на тлі неба награвіровано три рядки тексту: **ПР: НИКО́ЛА / СВАТО́ША КН́ЗЬ / Че́р-
ні́говскій**. На другому плані композиції зображено монастирське подвір'я. Ліворуч про-
стір замикає зображення одноповерхового будинку трапезної, в дверях якої видно дві
постаті. Праворуч — монастирська брама, біля якої на горбочку сидить Микола Свя-
тоша і розмовляє зі своїм лікарем Петром з Сирії, який стоїть напроти нього. У лівому
нижньому клеймі зображено преподобного, який сповіщає лікарю Петру (вже ченцеві)
про час своєї смерті: на передньому плані композиції зображено на повний зріст свя-
того (ліворуч) і лікаря (праворуч). На землі біля їх ніг лежать череп і кістка. На другому
плані зображено на монастирському подвір'ї двох ченців, будинок лікарні, побудованої
стараннями і коштом Миколи Святоши, та закладений ним сад. Над клеймом наgra-
віровано пояснювальний текст: **СѢ́ТЫ ИЗВѢСѢ́ЮТЬ ВРАЧѸ ПРѢСТА́ВЛЕНІ́Е ЕГО**. У правому ниж-
ньому клеймі зображено сцену прощання монастирської братії з Миколою Святошею:
посеред тісної келії — святий на смертному одрі та група ченців навколо. Біля голови
святого у високому свічнику горить велика свічка. Поруч на підлозі стоїть курилниця,
від якої піднімається густий дим. Над клеймом награвіровано пояснювальний текст:
ПРѢСТА́ВЛЕНІ́Е ПРѢ́ПАГО НИКО́ЛА СВАТО́ШИ.

Стан дошки задовільний.

Гравюра є ілюстрацією до глави: Слово 20.

Микола Святоша, Печерський (1080—14 жовтня 1136) — преподобний чудотворець, князь Луцький і Остерський, чернець, світське ім'я — Святослав Панкратій Давидович. Син Чернігівського князя Давида Святославича, онук Святослава Ярославича і правнук Ярослава Мудрого. До прийняття постригу був Луцьким князем, володів землями у Чернігівському князівстві, мав дружину та дітей. 17 лютого 1106 року князь Святослав Панкратій, прийняв постриг та з іменем Микола провів 30 років у Києво-Печерському монастирі, де вів суворий аскетичний спосіб життя. Похований у Ближніх Антонієвих печерах Києво-Печерської лаври. Пам'ять преподобного Миколи відзначається 27 жовтня.

Лит.: Дива печер. — С. 58; Запаско, Ісаєвич. — № 780; Ровинский. Граверы (1895). — С. 648. Инв. № 431/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

230. Преподобний Тит. Покарання Євагрія. [1702]. Ілюстрація до книги: Патерик или отечник печерській. — Київ, друкарня лаври, 1702.

Офорт, штихель. $5,8 \times 12,2$. (Розмір відбитка $15,8 \times 11,6$).

На лицевому боці дошки унизу у правому нижньому куті в межах зображення награвіровано авторську монограму: **L.T.**

На залишку від дошки зображено на підлозі диякона Євагрія, якого вразив янгол вогняним списом. Праворуч від зображеної у складному ракурсі постаті поверженого Євагрія розміщено постать ченця (зберіглася лише її нижня частина), який схилився над дияконом. Унизу посередині в межах зображальної площини награвіровано ім'я: **ΕΥΑΓΓΡΙΩ.**

Стан дошки незадовільний: зберіглася лише нижня частина.

Ця гравюра Л. Тарасевича є ілюстрацією до життя преподобного Тита, в якому написано про намагання хворого пресвітера примиритися з дияконом Євагрієм і попросити у нього прощення і благословення. Євагрій відмовив Титу. «Я ніколи, — сказав

він, — не примирюся з ним, ні тепер, ні в майбутньому». І сказавши ті страшні слова, упав мертвим, а преподобний Тит одразу одужав.

Тит Пресвітер, Печерський (?—1190) — преподобний Києво-Печерської лаври. Похований у Ближніх (Антонієвих) печерах Києво-Печерської лаври. Пам'ять преподобного Тита Пресвітера відзначається 12 березня.

Гравюра є ілюстрацією до глави: Слово 23.

Літ.: Дива печер. — С. 64; Запаско, Ісаєвич. — № 780; Петров. — С. 92; Степовик. Тарасевич. — С. 292. Інв. № 432/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

231. Преподобний Нестор Літописець. [1702]. Ілюстрація до книги: Патерик или отечник печерській. — Київ, друкарня лаври, 1702.

Офорт, штихель. 15,8×11,6; 16,2×12.

На лицевому боці дошки унизу ліворуч в межах зображення награвіровано авторську монограму: **Л.Т.**

На дошці вертикального прямокутного формату у площині, обрамленій рамкою із закругленими кутами, зовні прикрашеними трилисниками, зображено інтер'єр невеликої кімнати. Ліворуч — круглий стіл, накритий скатертиною, за яким сидить перед розкритою книгою преподобний Нестор у чернечому облаченні з німбом навколо голови. Лівою рукою він перегортає сторінку книги, а правою тримає перо. На столі перед ним — дві закриті книги, ніж та каламар. Ліворуч від постаті святого на стіні біля великого вікна висить невеличке Розп'яття і над ним квітка. Позаду преподобного Нестора зображено підвішену на стіні відкриту полицю, ліва половина якої щільно заповнена великими книгами. Праворуч на полиці лежать одна на одній три великих книги, згори — пузатий глек, праворуч на полиці — високий чотиригранний штоф. Над полицею на стіні награвіровано два рядки тексту: **Прѣбный Несторъ / Лѣтописецъ Російскій.** Зі стелі кімнати звисає «натюрморт» з плодів граната і винограду. На підлозі біля стільця — два голуби. У лівому нижньому куті композиції на підлозі лежать три великі книги. У нижньому правому куті композиції зображено ченця, який примостився на ослінчику з розкритою книгою в руках. На дальньому плані композиції крізь невеликий отвір видно подвір'я монастиря: частина брами, маленький будиночок та розлоге дерево за балюстрадою.

Стан дошки добрий.

Нестор Літописець, Печерський (бл. 1055—1114) — чудотворець, преподобний, уславлений давньоруський історик і літератор, автор перших творів житійної літератури. У 17 років був пострижений у ченці Києво-Печерського монастиря, за мурами якого пройшло все його життя. Автор життєписів св. Бориса і Гліба та одного із засновників Києво-Печерського монастиря печерського ігумена Феодосія. Вершиною творчості історика стало знамените літописне зведення «Повість минулих літ» — своєрідна енциклопедія з усіх питань суспільного життя Київської Русі. Похований у Ближніх (Антонієвих) печерах Києво-Печерської лаври. Пам'ять преподобного Нестора Літописця відзначається 9 листопада та 11 жовтня.

Літ.: Дива печер. — С. 59; Запаско, Ісаєвич. — № 780; ІУМ. — Т. 3. — С. 292. — Іл. 212; Крізь віки. — Іл. 5; Логвин. — Іл. 81.

Інв. № 433/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

232. Преподобний Полікарп, архімандрит Печерський. [1702]. Ілюстрація до книги: Патерик или отечник печерській. — Київ, друкарня лаври, 1702.

Офорт, штихель. 15,8 × 11,6; 16,2 × 12.

На лицевому боці дошки унизу у правому куті в межах зображення награвіровано авторську монограму: **Л.Т.**

На дошці вертикального прямокутного формату у площині, обрамленій рамкою із закругленими кутами, зовні прикрашеними трилисниками, зображено на повний зріст архімандрита Києво-Печерської лаври преподобного Полікарпа. Велична постать святого, зображена майже фронтально у презентабельному архітектурному середовищі, композиційною будовою нагадує живописні портрети — парсуни. На преподобному й відповідне облачення — оздоблена коштовним камінням митра, розшитий орнаментом фелон, сакос, епитрахиль та ромбовидна палиця з китицями і гаптованим зображенням серафіма. Преподобний стоїть біля столу, вкритого скатертиною з важкої тканини, прикрашеною торочкою. Правицею він тримає посох, а долоню лівої руки поклав на Євангеліє, що лежить на столі. На столі — ще дві книги і невеличке Розп'яття. Унизу у лівому куті композиції, перед столом — коштовна ваза з квітами. Праворуч від постаті святого, крізь галерею, високі арки якої спираються на дві тосканські колони, видно подвір'я монастиря, двох ченців і західний фасад Успенського собору. Над головою преподобного Полікарпа награвіровано текст: **Прѣ: Поликарпъ / Архимандритъ Печерѣ:.**

Стан дошки задовільний: дошка має багато незначних тріщин.

Гравюра є ілюстрацією до глави: Слово 38.

Полікарп, Печерський (?—1182) — преподобний, архімандрит і настоятель Києво-Печерської лаври (1164/65—1182). Духовний батько великого князя Київського і Смоленського Ростислава Мстиславовича. Похований у Ближніх (Антонієвих) печерах Києво-Печерської лаври. Пам'ять преподобного Полікарпа відзначається 8 березня.

Літ.: Дива печер. — С. 61—62; Запаско, Ісаєвич. — № 780; Ровинский. Граверы (1895). — С. 648.

Інв. № 434/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

233. Святі отці і браття, сьогодні Христос воскрес. [1702]. Ілюстрація до книги: Патерик или отечник печерській. — Київ, 1702.

Офорт, штихель. 15,8 × 11,4; 16,3 × 12,1.

На лицевому боці дошки унизу ліворуч в межах зображення награвіровано авторську монограму: **Л.Т.**

На дошці вертикального прямокутного формату у площині, обрамленій рамкою із закругленими кутами, зовні прикрашеними трилисниками, в центрі композиції зображено ченців у печері преподобного Антонія. Попереду процесії зображено священноінока Діонісія, так званого Щепи⁵³, від вуст якого в'ється стрічка з текстом: **Сѣййѣ ѿцы и братїа: сегодне Хѣ воскресѣ.** Вище зображена лампа на масивному ланцюзі. Від лампи та довгих свічок, які тримають у руках ченці, розходяться промені. У глибині печери зображено вузький арковий отвір і двох ченців. Праворуч і ліворуч від групи ченців

⁵³ «Вірогідно під цим іменем [Діонісій Затвірник] приховується видатний церковний і політичний діяч XIV ст. архієпископ Суздальський і Нижегородський Діонісій, засновник обителі поблизу Нижнього Новгорода». (Див.: Дива печер. — С. 65).

зображено впритул до бокових стін печери два невисокі подіуми, на яких встановлено рядами домовини з мощами. Вище у лівій стіні зображена невелика ніша, в якій лежать два черепи. На першому плані композиції, унизу посередині зображена пласка кругла таріль з трьома черепами. Над печерою зображено пагорб, порослий густими кущами.

Стан дошки задовільний: через центр по вертикалі проходить тріщина.

Гравюра є ілюстрацією до глави: Слово 38.

Літ.: Дива печер. — С. 65; Запаско, Ісаєвич. — № 780; Ровинский. Граверы (1895). — С. 648.

Інв. № 435/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

№№ 234—242. Копії невідомих граверів XVIII ст. з мідеритів Л. Тарасевича до книги: Патерик или отечник печерській.

234. Азовська Богородиця. Зворот титулу. [XVIII ст.]. Ілюстрація до книги: Патерик или отечник печерській.

Офорт, штихель. 26,3×15,7; 26,5×16,2.

На дошці вертикального прямокутного формату зображено складну триярусну композицію. В центрі горішнього ярусу зображено Бога-Отця на веселці. Правицю Бог підняв у жесті благословення, а у лівій руці тримає лаврову гілку. Нижче зображено голуба з гілкою оливи у дзьобі. У трикутному німбі Бога-Отця вміщено текст: **Бѣъ Отцъ**; у саяві від німба — напівколом текст: **Гдѣ Бл҃гвѣтъ люди своа миромъ**. По полю веселки награвіровано стрічку тексту: **Знаменіе / множества мира**. Над зображенням голуба — текст: **Дхъ Сѣы**; під голубом напівколом награвіровано текст: **Миръ мои даю вамъ**. Праворуч і ліворуч від Бога-Отця у хмарах зображено напівпостаті св. апостола Петра з ключем у руці (праворуч) та св. Алексія з пальмовою гілкою в руках (ліворуч). Від Бога у напрямку святих йдуть хвилясті стрічки з текстом: **Благодатъ и миръ дамножиимъ** (до Петра); **дабѣдетъ миръ многоъ любашемъ** (до Алексія). У німбах святих награвіровано їхні імена: **Апѣтъ Петръ**; **Алѣксій**. Над кожним зі святих зображено по чотири херувими у хмарах. Від Бога-Отця до херувимів йдуть хвилясті стрічки текстів: **на земли миръ** (у напрямку групи праворуч) **ѣ чѣлвѣцѣ Бл҃говоленіе** (у напрямку групи ліворуч). У центрі середнього ярусу зображено двоголового орла з розпростертими великими крилами. Голови птаха увінчено коронами Російської імперії; в лапах він тримає державу і скипетр. Між крилами орла зображено у короні Богоматір Оранту з маленьким Ісусом у хітоні та гіматії. Ісус, який зображений із розведеними руками, посилає благословення. Над головами орла та Богоматері хвилястою стрічкою награвіровано пояснювальний текст: **Даны быша / женѣ двѣ / крилѣ орла / великаго**; над руками Богоматері — півколом текст: **Здѣ вселюса / яко изволи**. Праворуч і ліворуч від орла на хмарах зображено на повний зріст по три постаті святих на чолі з печерськими преподобними Антонієм (стоїть з розведеними руками, піднявши голову) і Феодосієм (дивиться на Богоматір, молитовно склавши руки на грудях), від яких йдуть, спрямовані до Богородиці, хвилясті стрічки з текстами: **Блодареніе Гдѣи внесповѣдимом дар бго**; **Блодареніе Бцы Мрїи одано намъ миръ**. У німбах преподобних награвіровані їхні імена: **Пр Антоній** / **Пр Феодосій**. Ліворуч, нижче постаті Феодосія — лаврова гілка, переплетена стрічкою з текстом: **ваша в миръ / воздежѣте рѣки / благослѣ Гда**; праворуч, нижче постаті Антонія — лаврова гілка, переплетена стрічкою з текстом: **Бѣди миръ / в силѣ / твоєи**. У нижньому

ярусі композиції праворуч, зображено вершника у лицарських обладунках та шоломі, прикрашеному пишним плюмажем. Лицар із вбивчою силою встромив довгого списа у пашу переможеного дракона. Образу Юрія Змієборця художник надав зовнішніх рис графа Бориса Шереметьєва; поруч — пояснювальна стрічка з текстом: *По попереши два и змиа*. У нижньому ярусі композиції, ліворуч, на чолі війська зображено російського царя Петра I в короні, у лицарських обладунках, типових для XVII ст. Від вуст царя — стрічка з текстом: *Благодареніе Бгѣ давшемъ намъ побѣдѣ*. По нижньому краю дошки зображено: праворуч — панораму фортеці Азов, що супроводжується пояснювальним текстом: *Паде паде Градъ Великій Вавилонъ Азовъ*; ліворуч по краю дошки — панорама фортеці Кизи-Кермен, над зображенням якої два рядки тексту: *ты Капітанъ донесъ вознесіа низвеже еси / Кизикерме*.

Стан дошки добрий.

На відміну від мідериту Л. Тарасевича, унизу посередині замість блискавки, яка вражає лева, у копії бачимо вогонь. Панорами міст, зображених у Л. Тарасевича досить детально, у копії лише намічені лініями.

Інв. № 436/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

235. Преподобний Феодосій Печерський. [XVIII ст.]. Ілюстрація до книги: Патерик или отечник печерскій.

Офорт, штихель. 16×11,6; 16,4×12.

На дошці вертикального прямокутного формату у п'яти овальних клеймах, відокремлених рамками із закругленими кутами, зовні прикрашеними трилисниками, та у нижньому бароковому овальному картуші проілюстровано історії життєпису преподобного Феодосія Печерського. В центральному великому клеймі, видовженому по вертикалі, награвіровано композицію із «портретним» зображенням преподобного Феодосія Печерського. На передньому плані фронтально на повний зріст зображено постать святого у чернечому одязі. Ліву руку він притиснув до грудей, а правою тримає розгорнутий сувій з текстом: *Гди въ Имѣ Прѣтыа Иѣере / твоѣа вознаграде быс до сии*. Позаду постаті преподобного на дальньому плані композиції зображено: праворуч — порослий деревами пагорб з входом у печеру, ліворуч — краєвид з річкою і човником з веслярем. Над клеймом награвіровано ім'я святого: *Прѣбный Феодосій Печерскій*. Праворуч і ліворуч від центрального зображення розташовано по два клейма вертикального формату, менших за розміром, що містять життєві сцени. У правому горішньому клеймі біля входу в печеру зображено Феодосія і Антонія, поруч — матір Феодосія, яка благає сина повернутися додому. Над клеймом — пояснювальний текст: *Ити слезниъ увещаетъ / бго возвратитиса*. У лівому горішньому клеймі зображено у келії преподобного Феодосія і янгола, який висипав перед ним велику кількість золотих монет на будівництво храму. Над клеймом награвіровано текст: *Ягль принесе Прѣно / мѣ Злато*. У лівому нижньому клеймі преподобного зображено у печері. Святий здійняв руки до чудесного світла, що ллється згори. Біля його ніг — кошик, заступ, лопата. Над клеймом — пояснювальний текст: *Подвигъ бго ѣ Ноши / и Бдѣне*. У правому нижньому клеймі зображено келію і тяжкохворого преподобного Феодосія у ліжку. Поруч — монастирську братію, що обступила його, аби вислухати останню волю свого пастиря. На передньому плані композиції зображено на підлозі kota біля миски. Над клеймом — пояснювальний текст:

Прѣде смерті наказѣт / Братно. Унизу дошки, в овалному полі барокового картуша горизонтального формату зображено багатолюдну процесію ченців Києво-Печерської лаври із хоругвами та запаленими свічками, яка рухається в бік Успенського собору (ліворуч на дальньому плані композиції). В центрі процесії — група ченців, які несуть на плечах труну. На передньому плані — постаті калік та дітей. Від горішніх п'яти клейм композицію відокремлює рядок пояснювального тексту: **Несеніє Тѣла ко Гробѣ Прѣнаго Щанашого Феодосіа Печерскаго Київскаго.**

Стан дошки добрий.

Гравюра є ілюстрацією до глав: Слово 8, 9, 10.

Літ.: Типографія. — С. 407.

Інв. № 437/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

236. Покарання Сергія. [XVIII ст.]. Ілюстрація до книги: Патерик или отечник печерській.

Штихель. 15,5×11,3; 16,7×12,3.

На дошці вертикального прямокутного формату у площині, обрамленій рамкою із закругленими кутами, зовні прикрашеними трилисниками, зображено сцену покарання киянина Сергія за спробу збрехати перед іконою Божої Матері. В центрі динамічної багатофігурної композиції зображено янгола з великими крилами, який вогняним мечем відганяє бісів від Сергія. Він, простягаючи руки до преподобного Антонія, на колінах благає його про спасіння. Ліворуч від янгола щільною групою зображені преподобний Антоній на чолі монастирської братії і Захарій, син боярина Івана. У правій частині композиції за спиною Сергія зображено трьох страшних великих бісів. На передньому плані попереду і трохи праворуч від Сергія — двоє менших бісів у вигляді химерних істот із собачими головами. Один з них тримає у кігтистій лапі зміюку. Простір композиції замикає зображення великого іконостасу.

Стан дошки добрий.

Вірогідно, ця копія награвірована безпосередньо з гравюри Л. Тарасевича без врахування, що відбиток гравюри з копії-кліше буде дзеркальним відтворенням оригіналу.

Композиція є ілюстрацією дива, яке сталося з Сергієм у божественній Печерській церкві перед чудесною іконою Богородичною (до глави: Слово 5).

Інв. № 438/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

237. Преподобний Григорій, чудотворець Печерський. [XVIII ст.]. Ілюстрація до книги: Патерик или отечник печерській.

Штихель. 15,5×11,3; 16,2×12,1.

На дошці вертикального прямокутного формату розміщено два картуші. Більший за розміром горішній картуш має майже квадратний формат і обрамлений рамкою із закругленими кутами, прикрашеними зовні трилисниками. В його площині зображено фронтально на повний зріст велику постать преподобного Григорія чудотворця у чернечому одязі. Святий стоїть на невисокому пагорбі, молитовно склавши руки на грудях та схиливши голову. На його обличчі — вираз страждання. Угорі над святим награвіровано його ім'я: **Прѣ Григорій чѣдотворецъ Печерскій.** На другому плані композиції зобра-

жено два сюжети, пов'язані з чудесами святого Григорія. Праворуч зображено Григорія чудотворця і трьох ченців, які будять трьох крадіїв, що лежать на землі недалеко від дерев'яної келії святого. Ліворуч зображено історію розбійників, які намагалися ввести в оману Григорія чудотворця. На першому плані цієї композиції зображені постаті трьох людей, які з жахом тікають з саду, залишивши на землі мішок, наповнений краденими яблуками. На другому плані — дерев'яна келія святого і розлогі дерева. На дереві — один з розбійників, який, падаючи, удавився коміром. У нижній композиції, у полі пишно орнаментованого овального картуша, зображено князя Ростислава Всеволодовича, за наказом якого воїни кидають у Дніпро преподобного Григорія, прив'язавши йому на шию камінь: в центрі композиції святий з каменем на шиї падає у воду (на відміну від тексту, руки його не зв'язані); ліворуч — князь і його воїни спостерігають за виконанням жорстокого наказу: праворуч, на передньому плані зображено порослий деревами і очеретом берег ріки, човен на воді, а на протилежному березі — наметовий табір княжого війська. Над клеймом награвіровано пояснювальний текст: **Григорій ꙗко Князѣ Ростислава ѿ воды зтоплень, привязавше камень.**

Стан дошки добрий.

Гравюра є ілюстрацією до окремих епізодів з життя преподобного Григорія, чудотворця Печерського: Слово 28.

Григорій чудотворець, Печерський (?—1093) — затвірник. Похований у Ближніх (Антонійових) печерах Києво-Печерської лаври. Пам'ять преподобного Григорія відзначається 21 січня.

Ростислав Всеволодович (1070—1093) — князь Переяславський (з 1093), брат Володимира Мономаха. Загинув на р. Стугні під час невдалого походу Святополка Ізяславовича на половців.

Літ.: Дива печер. — С. 54; Петров. — С. 91.

Інв. № 439/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

238. Преподобний Григорій, чудотворець Печерський. [XVIII ст.]. Ілюстрація до книги: Патерик или отечник печерскій.

Штихель. 15,5×11; 16,8×12,2.

На дошці вертикального прямокутного формату розміщено два картуші. Більший за розміром горішній картуш, що має майже квадратний формат, обрамлений рамкою із заокругленими кутами, зовні прикрашеними трилисниками. В його площині зображено фронтально на повний зріст велику постать преподобного Григорія чудотворця у чернечому одязі. Святий стоїть на невисокому пагорбі, молитовно склавши руки на грудях та схиливши голову. На його обличчі — вираз страждання. Угорі над зображенням святого награвіровано його ім'я: **Прѣ Григорій чѣдотворецъ Печерскій.** На другому плані композиції зображено дві історії з чудесних діянь святого Григорія. Праворуч зображено Григорія чудотворця і трьох ченців. На землі недалеко від дерев'яної келії святого лежать трьоє крадіїв. Ліворуч зображено історію розбійників, які намагалися ввести в оману Григорія чудотворця. На першому плані цієї композиції зображені постаті трьох людей, які з жахом тікають із саду, залишивши на землі мішок, повний крадених яблук. На другому плані — дерев'яна келія святого і розлогі дерева. На дереві — один з розбійників, який, падаючи, удавився коміром. У нижньому пишно орнаментованому

овальному картуші вміщено композицію із зображенням князя Ростислава Всеволодовича, за наказом якого воїни кидають у Дніпро преподобного Григорія, прив'язавши йому на шию камінь. У центрі композиції святий з каменем на шиї падає у воду (на відміну від тексту, руки його не зв'язані); ліворуч — князь і його воїни спостерігають за виконанням жорстокого наказу; праворуч на передньому плані зображено порослий деревами і очеретом берег ріки, човен на воді, а на протилежному березі — наметовий табір княжого війська. Над клеймом награвіровано пояснювальний текст: **Григорій ѿ Кнѣзѣ Ростислѣва ѣ водѣ ѡтоплень, привѣзавше кѣмень.**

Стан дошки добрий.

Ця дошка є майже точною копією дошки інв. № 439/1. На відміну від неї, вона дещо більша за розмірами. Має незначні відмінності в зображенні: хрест, який звисає з руки преподобного, більший за розмірами; окремі деталі не так ретельно пророблені; є незначні відмінності в зображенні пейзажних мотивів, зокрема, рослин.

Гравюра є ілюстрацією до глави: Слово 28.

Інв. № 440/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

239. Преподобний Марко Печерник (Гробокопач). [XVIII ст.]. Ілюстрація до книги: Патерик или отечник печерскій.

Штихель. 15,7×11,5; 16,4×12,3.

На дошці вертикального прямокутного формату у трьох площинах із закругленими кутами і обрамленими рамками, прикрашеними по кутах трилисниками, зображено три сцени, присвячені преподобному Маркові Печернику. У більший за розмірами горішній площині (майже квадратного формату) зображено преподобного Марка у печері, який лопатою копає ніші для поховання. Біля його ніг лежить важкий заступ. Ліворуч на передньому плані зображено велику свічку у невисокому свічнику, полум'я якої освітлює частину печери і постать святого. Зовнішній бік печери зображений у вигляді кам'янистого пагорба; ліворуч від пагорба — могутнє розлоге дерево. На дереві зображено великого птаха (сову?), а внизу серед коріння — двох мурашок. По краю пагорба дугою награвіровано ім'я святого: **Прѣ: Марко Печерникъ Гробокопа / тель.** У нижніх двох клеймах зображено композиції, що ілюструють чудеса, пов'язані із похованням двох братчиків, для яких Марко не встиг викопати могили. У лівому нижньому клеймі зображено келію і групу ченців біля покійника. Праворуч під вікном зображено на ліжку померлого. Двоє ченців, що стоять біля ніг та біля голови покійного, тримають у руках запалені великі свічки. Перед ліжком на невисокому ослінчику, спиною до глядача зображений чернець із книгою. Ліворуч на другому плані у арковому отворі зображено ще три постаті. Перший у цій групі передає померлому слова Марка Печерника, аби він «зачекав до ранку». Над цією композицією награвіровано пояснювальний текст: **Вторыи Четвыи востѣ ждѣше до оутра.** У правому нижньому клеймі зображено преподобного Марка Печерника і п'ятьох ченців, які стоять у тісній келії біля покійного ченця. В центрі групи — преподобний Марко Печерник схилився над покійним, який за його наказом взяв єлей і виливає собі на голову. Праворуч від Марка — чернець із великою запаленою свічкою. На передньому плані в центрі композиції зображено велику запалену свічку у високому свічнику. На стіні над головою покійника висить ікона. Над композицією награвіровано пояснювальний текст: **Повелеи Марка четвыи масло возмѣна.**

Стан дошки добрий.

Гравюра є ілюстрацією до чудесних діянь преподобного Марка Печерника, названого Гробокопачем: Слово 28.

Марко Печерник (Гробокопач), Печерський (?—?) — преподобний Марко, чернець Києво-Печерської лаври 11—12 ст. Похований у Близьких (Антонієвих) печерах Києво-Печерської лаври. Пам'ять преподобного Марка відзначається 11 січня.

Літ.: Дива печер. — С. 57.

Інв. № 441/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

240. Преподобний Феофіл Сльозоточивий Печерський. [XVIII ст.]. Ілюстрація до книги: Патерик или отечник печерській.

Штихель. 15,7×11,2; 16,2×11,5.

На дошці вертикального прямокутного формату у більшому, майже квадратному за форматом горішньому полі та у нижньому горизонтальному бароковому картуші зображено дві композиції. У горішній композиції зображено ліворуч преподобного Феофіла, який сидить, спершися головою на руку, перед глеком, наповненим його слізьми. Правою рукою святий тримає поставлену на ребро книгу і вервиці з хрестиком. Ліворуч від глека на землі лежать череп і кістка. Над головою святого на стіні прибита дощечка з ім'ям: *Прѣ ꙗ҃кофилъ*. Праворуч від святого зображено динамічну постать янгола, який простягнув руки до другого глека, що стоїть біля його ніг. На дальньому плані позаду янгола зображений краєвид з високими пагорбами. У нижній композиції, награвірований у площині пишно декорованого овального картушу, зображено преподобного Феофіла, який показує ігумену два глеки, що стоять на землі біля його ніг; ліворуч від постаті ігумена зображено ченця; праворуч від Феофіла — стіл, вкритий скатертиною; на столі книги, на стіні — ікона Богоматері з Немовлям. На другому плані, за посталями ігумена і ченця зображено подвір'я монастиря: два невеличкі будиночки, невисока огорожа і густі дерева. Над клеймом награвіровано пояснювальний текст: *ꙗ҃кофилъ призва и҃гумена сказа ѿблєніє ѿ҃гла и два сосѣди слєзѣ*.

Стан дошки добрий.

Гравюра є ілюстрацією до життя преподобного Феофіла Сльозоточивого Печерського: Слово 28.

Феофіл Сльозоточивий, Печерський (?—бл. XII ст.) — чернець, преподобний, затвірник. Брат Печерського ченця Іоана. Похований у Близьких (Антонієвих) печерах Києво-Печерської лаври. Пам'ять преподобного Феофіла відзначається 11 жовтня та 11 січня.

Літ.: Дива печер. — С. 64; Петров. — С. 91.

Інв. № 442/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

241. Преподобний Василій і преподобний Федір. [XVIII ст.]. Ілюстрація до книги: Патерик или отечник печерській.

Штихель. 15,2×11,6; 16,2×12,3.

На дошці вертикального прямокутного формату рамками із заокругленими кутами, прикрашеними по кутах трілисниками, виокремлені три площини: одна угорі (більша за розміром, майже квадратного формату) та дві менші унизу. Вони містять три ком-

позиції, присвячені преподобним Василю і Федору. У горішній на передньому плані зображено на повний зріст постаті святих Василя та Федора у чернечому вбранні. Праворуч зображено Святого Василя, який тримає стрілу у правій руці. Ліворуч — святого Федора, який стоїть на палаючому багатті, піднявши голову до неба і молитовно склавши руки. Над німбами святих награвіровано їхні імена: **Пр: Василій. / Пр: Феодоръ.** У лівій нижній площині ліворуч зображено печеру і постать святого Федора з лопатою у руках; перед ним на землі — коштовний посуд і купа золотих монет. Праворуч від печери зображено біса в образі янгола, який звертається до святого. За пагорбом на дальньому плані видно монастирські будівлі. Над композицією награвіровано пояснювальний текст: **Іаѡви Феодоръ сокровище Бѣсъ въ образѣ / Ангѣла.** У правій нижній площині праворуч зображено князя Мстислава Святополковича. У високій короні, розкішному вбранні, із скіпетром у правиці він сидить на троні під балдахином. Перед ним — біс в образі преподобного Василя. Ліворуч позаду через арковий отвір видно споруди княжого двору. Над композицією награвіровано пояснювальний текст: **Бѣсъ въ образѣ Василія ѡклевета Феодора.**

Стан дошки добрий.

Гравюра є ілюстрацією до глави: Слово 33.

Василій, Печерський (?—бл. 1098) — чернець, преподобномученик. Похований у Ближніх (Антонієвих) печерах Києво-Печерської лаври. Пам'ять преподобного Василя відзначається 24 серпня.

Федір (Феодор), Печерський (?—бл. 1098, Київ) — чернець, преподобномученик. Похований у Ближніх (Антонієвих) печерах Києво-Печерської лаври. Пам'ять преподобного Феодора відзначається 24 серпня.

Мстислав Святополкович (?—1099) — князь Володимиро-Волинський, син Святополка Ізяславича. Загинув під час облоги міста Володимира князем Данилом Ігоревичем.

Літ.: Дива печер. — С. 54, 64; Петров. — С. 91.

Інв. № 443/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

242. Преподобний Євстратій Печерський. [XVIII ст.]. Ілюстрація до книги: Патерик или отечник печерскій.

Офорт, штихель. 15,5×11,5; 16,1×11,8.

На дошці вертикального прямокутного формату в центрі багатофігурної композиції зображено у чернечому одязі преподобного Євстратія, розіп'ятого на масивному дерев'яному хресті. Ліворуч від розіп'ятого святого — постаті його мучителів. Один з них, розлючений непоступливістю Євстратія, пронизує його довгим списом під серце. За цією групою зображено будинок, на терасі якого троє людей спостерігають за страстою. Угорі ліворуч зображено вогняну колісницю, на якій відлітає душа преподобного Євстратія на небо. На передньому плані, праворуч від розіп'ятого — постаті чоловіка і жінки. За ними, на другому плані зображено на пагорбі трьох людей, які за наказом вбивці святого кидають у море його тіло. Угорі над хрестом текст: **Пр: Евстратій ПЧЧ.** На передньому плані композиції зображено собаку, який лежить на землі, вкритій опалими листям і розкиданими невеликими валунами.

Стан дошки задовільний.

Гравюра є ілюстрацією до глави: Слово 16.

Євстратій, Печерський (?—1097) — преподобномученик. Похований у Ближніх (Антонієвих) печерах Києво-Печерської лаври. Преподобний Євстратій названий Печерським саме тому, що (за легендою) його мокре тіло знайшли в одній з печер Києво-Печерської лаври. Пам'ять преподобномученика Євстратія відзначається 10 квітня та 10 вересня.

Літ.: Дива печер. — С. 55; Запаско, Ісаєвич. — № 760; Степовик. Тарасевич. — С. 229.

Інв. № 428/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

№№ 243—251. Копії невідомих граверів XIX ст. з мідеритів Л. Тарасевича до книги Патерик или отечник печерський.

243. Преподобний Антоній Печерський. [XIX ст.]. Ілюстрація до книги: Патерик или отечник печерський.

Офорт, штихель. 15,1×11,8; 22,4×17,4.

На лицевому боці дошки вертикальної прямокутної форми у шести овальних клеймах різного формату зображено преподобного Антонія Печерського та сцени з його життя. У великому центральному клеймі фронтально на повний зріст зображена постать преподобного Антонія у чернечому одязі. Правою рукою він благословляє; у лівій руці святий тримає сувій, розгорнутий до глядача. На сувої напис: *Господи, да буд[ет] наместѣ сем / благословеніє стѣя сѣя горі*. Постать преподобного зображена на тлі пейзажу: ліворуч — порослий деревами пагорб і вхід до печери; праворуч — човен, що пливе по Дніпру; на протилежному боці ріки — пагорб з розлогими деревами. Згори на святого Антонія сходять саяво, що освітлює хмари. Над клеймом награвіровано ім'я: *Преподобний Антонію Печерскію*. У горішній частині дошки, праворуч у невеликому овальному клеймі зображено св. Антонія на колінах у молитовній позі біля печери. Перед ним лежить розкрита книга. Згори на преподобного сходять саяво. Над клеймом награвіровано пояснювальний текст: *Антонію, подвіза, в: пещ*. У лівому горішньому клеймі в інтер'єрі храму зображено преподобного Антонія на колінах перед священиком. На тлі аркових склепінь позаду постаті преподобного — група ченців («числом було двадцять»), присутніх під час постригу. Над клеймом награвіровано пояснювальний текст: *Антоній, постригається во св. / горѣ*. [Афонський]. У правому середньому клеймі зображено святого Антонія з посохом, який йде до Києво-Печерської лаври, споруди якої видно на дальньому плані композиції. Над клеймом награвіровано пояснювальний текст: *Пріде, Анто: от. св. горі, в / Киев*. У середньому лівому клеймі зображено сцену призначення преподобного Феодосія ігуменом: на передньому плані — постаті Антонія та Феодосія біля печери, за ними — група ченців. Над клеймом награвіровано пояснювальний текст: */ Феодосія, поставі, Ігуме / номѣ*. У нижній частині дошки у площині овального барокового картуша горизонтального формату зображено сцену прощання монастирської братії зі святим Антонієм. В центрі композиції на смертному одрі — преподобний Антоній. Над ним у хмарах два янголи приймають душу святого у вигляді сповитого немовляти. Ліворуч біля голови преподобного Антонія зображено священика з розкритою книгою у руках; за ним троє ченців. Праворуч біля ніг святого — група ченців, які прощаються з померлим. Над картушем награвіровано пояснювальний текст: *Преставлені, Преподоб, Ойца нашего. Антонія печерского, / Киевск*.

Стан дошки добрий.

На звороті дошки кліше гравюри «Преподобний Феодосій Печерський». (Див. оп. № 244).

Інв. № 444/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

244. Преподобний Феодосій Печерський. [XIX ст.]. Ілюстрація до книги: Патерик или отечник печерський.

Офорт, штихель. 15,1×11,8; 22,4×17,4.

На звороті дошки вертикальної прямокутної форми у шести овальних клеймах різного формату зображено преподобного Феодосія Печерського та сцени з його життя. У великому центральному клеймі фронтально на повний зріст зображена постать преподобного Феодосія у чернечому одязі. Він притиснув ліву руку до грудей; правицею святий тримає сувій, розгорнутий до глядача. На сувої напис: *Гди воимя, пртыя Матере Твоея вознаграждень бисть Домъ сеи*. Постать преподобного зображена на тлі пейзажу: ліворуч — порослий деревами пагорб і вхід до печери; праворуч — човен, що пливе по Дніпру; на протилежному боці ріки — пагорб з розлогим деревом. Згори на святого Феодосія сходять сяйво, що освітлює хмари. Над клеймом награвіровано ім'я: *Преподобный Феодосий, Печерский*. У правому горішньому клеймі зображено Феодосія і Антонія біля входу в печеру і матір Феодосія, яка благає сина повернутися додому; над клеймом — пояснювальний текст: *Мати, Слезнѣ, увѣщаетъ, Его, / возвратитися*. У лівому горішньому клеймі — келія, де янгол передає преподобному Феодосію золоті монети на будівництво храму; над клеймом — пояснювальний текст: *Ангель принесе преподоб / злато*. У лівому нижньому клеймі зображено преподобного у печері. Він здійняв руки до чудесного сяйва. Біля ніг святого кошик, заступ і лопата. Над клеймом пояснювальний текст: *Подвигъ, его, въ нощи, и бдѣ / нѣ*. У правому нижньому клеймі зображено преподобного Феодосія у ліжку і монастирську братію, що оточила його, аби вислухати останню волю свого пастиря. Над клеймом пояснювальний текст: *Прежде Смерти, наказуетъ / братію*. У нижній частині дошки в овальному полі барокового картуша горизонтального формату зображена багатолюдна процесія ченців Києво-Печерської лаври із хоругвами та запаленими свічками, яка рухається до Успенського собору (зображений ліворуч на дальньому плані композиції). В центрі процесії — група ченців, які несуть на плечах труну. На передньому плані — постаті калік та дітей. Над композицією награвіровано пояснювальний текст: *Несеніє тѣла Козгробу, преподобнаго Феодосія, Печерскаго, Кіево-Печерскаго*.

Гравюра є ілюстрацією до глави: Слово 8, 9, 10.

Стан дошки добрий.

На лицевому боці дошки кліше гравюри «Преподобний Антоній Печерський». (Див. оп. № 243).

Інв. № 444/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

245. Преподобний Варлаам Печерський. [XIX ст.]. Ілюстрація до книги: Патерик или отечник печерський.

Офорт, штихель. 15,4×11,5; 22,2×17.

На лицевому боці дошки вертикального прямокутного формату розміщено сім прямокутних клейм із закругленими кутами, орнаментованими трилисниками по зовнішніх абрисах. У площині центрального, більшого за розміром клейма вертикального формату зображено фронтально на повний зріст постать преподобного Варлаама — ігумена Печерського. Святий стоїть на пагорбі у чернечому одязі, схиливши голову, опустивши руки долонями на глядача. Ліворуч від святого зображено порослий деревами високий пагорб і вхід у печеру біля його підніжжя. Праворуч — розлоге дерево і за ним на дальньому плані зображено на високій горі місто за міцними мурами та вежами. Згори на преподобного Варлаама сходять саяво, що освітлює хмари. Над клеймом награвіровано: **Пр. Варлаамъ Печерскі.** У площині правого горішнього бокового клейма зображено сцену виведення Варлаама силоміць з печери за наказом батька: в центрі — постаті молодого Варлаама та його батька у царському облаченні. Позаду, біля входу до печери зображено святого Антонія; праворуч — гурт вояків із алебардами та списами. Над клеймом награвіровано пояснювальний текст: **Оцъ изведе с. пещери.** У площині правого нижнього бокового клейма розміщено сцену із зображенням Варлаама, який кладе до ніг св. Антонія дороге вбрання і залишається з ченцями. В центрі — постать молодого Варлаама, на землі перед ним дорогий одяг, позаду — група воїнів, які намагаються завадити його намірам. На дальньому плані зображено краєвид міста. Над клеймом награвіровано пояснювальний текст: **Варлаа. сверже одеж.** У площині горішнього бокового лівого клейма зображено сцену чернечого постригу Варлаама. На передньому плані — постать молодого Варлаама, який, схиливши голову, став на коліна перед преподобним Антонієм. Ліворуч, позаду Варлаама, зображено двох ченців; один з них тримає запалену довгу свічку; праворуч, позаду Антонія — постать ченця; на стіні — ікона Богоматері з Немовлям. Над клеймом награвіровано пояснювальний текст: **Варлаа. постриже.** У площині нижнього лівого бокового клейма зображено сцену зустрічі Варлаама з дружиною. В інтер'єрі храму з високими арковими склепіннями і ґратчастими вікнами зображений Варлаам із закритими очима, який сидить, спершись головою на руку. Ліворуч від нього — дружина у вінку, вбрана у коштовне плаття. Вона простягає руки до чоловіка, бажаючи його повернутися додому. Над клеймом награвіровано пояснювальний текст: **Жена украс хожд.** У лівому нижньому клеймі горизонтального формату зображено сцену, в якій батько відпускає Варлаама у монастир. На передньому плані біля міської брами — постать молодого Варлаама, ліворуч від нього — родичі. Праворуч на дальньому плані видно монастирські будівлі, одна з яких нагадує Успенський собор Києво-Печерської лаври. Над клеймом награвіровано пояснювальний текст: **Отець отпусти Варлаама.** У площині правого нижнього клейма зображено успіх преподобного Варлаама. В центрі композиції на смертному одрі лежить святий, душа якого у вигляді маленького чоловічка з простягнутими догори руками стрімко підноситься до неба. Угорі, в центрі зображено напівколами саяво і заплубочені хмари. Праворуч біля голови святого зображено священика з розгорнутою книгою у руках. За ним — постаті двох ченців. Ліворуч біля ніг померлого — троє ченців, які прийшли попрощатися. Над клеймом награвіровано пояснювальний текст: **Успение преподо. Варлаама Пече.**

Стан дошки добрий.

На звороті дошки кліше гравюри «Преподобний Пимен Багатохворобливий Печерський». (Див. оп. № 248).

Інв. № 445/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

246. Преподобний Єфрем, єпископ Переяславський. [XIX ст.]. Ілюстрація до книги: Патерик или отечник печерській.

Офорт, штихель. 15,2×12; 22,2×17.

На лицевому боці дошки вертикальної прямокутної форми розміщено два клейма різного формату. Більше за розмірами горішнє клеймо обрамлено прямокутною рамкою із закругленими кутами, орнаментованими трилисниками по їх зовнішніх абрисах, і має майже квадратний формат. У його площині зображено фронтально на повний зріст постать преподобного Єфрема у єпископському облаченні з митрою на голові. Святий лівою рукою тримає посох, а правицею посилає благословення. На другому плані, праворуч від постаті святого, зображено сцену зустрічі св. Єфрема з преподобним Антонієм біля входу у келію. Ліворуч — сцена висвячення Єфрема у сан єпископа Переяславського, яка відбувається в храмі і благословляється Духом Святим у вигляді голуба в хмарах, від якого сходить чудесне сяйво. Композиційний простір замикають зображені на дальньому плані монастирські споруди і дерева. Угорі праворуч в межах зображення награвіровано три рядки тексту: *Св. Ефремъ Епископъ / Переяславский. У нижньому горизонтальному клеймі, оздобленому декоративним мотивом у стилі бароко, зображено сцену повернення Єфрема з Константинополя до Києва: ліворуч на передньому плані — постать прочанина з торбинкою за плечима і посохом; праворуч — Дніпро, човен на воді; на дальньому плані — панорама Києва з боку Дніпра та високі пагорби, порослі деревами. Між горішнім та нижнім клеймами у відокремленому полі награвіровано пояснювальний текст: *Иногда Ефремъ хождаше в Цриград, и паки возвращашася / в монастир Печерский.**

Стан дошки добрий.

На звороті дошки дві композиції невідомих граверів другої половина XIX ст.: «Ноїв ковчег» (Див. оп. № 305) та «Випробування Йова» (Див. оп. № 309).

Інв. № 446/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

247. Преподобний Даміан, Пресвітер і Целитель. [XIX ст.]. Ілюстрація до книги: Патерик или отечник печерській.

Офорт, штихель. 15,5×11,5; 22,7×17,5.

На лицевому боці дошки вертикального прямокутного формату розміщено два картуші, відокремлених один від одного рядком тексту: *Ко Дамианъ прийде Ангель во образѣ Феодосія и овѣща емъ царствѣво.* Більший за розміром горішній картуш має майже квадратний формат і обрамлений рамкою із закругленими кутами, прикрашеними зовні трилисниками. У площині цього картуша на передньому плані зображено фронтально велику, на повний зріст постать преподобного Даміана. На ньому довга риза і епитрахиль. Святий стоїть на горбочку, порослому травою і квітами, трохи нахиливши голову і схрестивши руки на грудях. Через п'ясть лівої руки перекинтий масивний ланцюг з великим хрестом. Праворуч, біля ніг святого — череп і кістка. У площині німба

святого награвіровано його ім'я: **П. Даміанъ целєб. прєс.** На другому плані композиції — сцени з життя святого: праворуч зображено одноповерховий будинок під високим дахом; крізь його «зняту стіну» видно інтер'єр келії і за столом преподобного Даміана, який читає книгу. На столі у свічнику — запалена свічка, на стіні перед святим — ікона. Ліворуч зображено монастирське подвір'я і преподобного Даміана, який мастить оливою голову хворого, якого принесли на ношах. На дальньому плані композиції зображені окремі споруди Києво-Печерської лаври. У нижньому клеймі, оформленому у вигляді пишного овального картуша, зображено келію, хворого Даміана на ліжку (в центрі) і над ним динамічну постать янгола з розправленими крилами (який, за текстом Патерика, явився хворому в образі преподобного Феодосія). На передньому плані композиції, посередині зображені перед ліжком капці, а праворуч — великий жбан, третина якого обрізана рамкою клейма. На другому плані, ліворуч, біля вікна — стіл з аптечним приладдям (ступка і дві посудини для ліків). Ліворуч через дверний отвір видно частину монастирського двору.

Стан дошки добрий.

На звороті дошки кліше гравюри «Преподобний Симон». (Див. оп. № 251).

Інв. № 447/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

248. Преподобний Пимен Печерський. [XIX ст.]. Ілюстрація до книги: Патерик или отечник печерскій.

Офорт, штихель. 15,5×11,5; 22,7×17,5.

На звороті дошки вертикального прямокутного формату розміщено два клейма, що містять композиції, присвячені преподобному Пимену Багатохворобливому Печерському. У горішньому, майже квадратному клеймі, окресленому рамкою із закругленими кутами, орнаментованими трилисниками по зовнішніх абрисах, зображено фронтально на повний зріст преподобного Пимена у чернечому одязі. Праву руку святий притиснув до грудей; ліва, що опущена долу, розгорнута долонею на глядача. За постаттю святого зображено краєвид: праворуч на пагорбі — розлоге зламане дерево, а на дальньому плані — ріка, човен, місто на протилежному березі ріки, а далі — високі пагорби і хмари над ними. Угорі, праворуч і ліворуч від голови святого награвіровано його ім'я: **Пр, Пимень. / Печерск.** У нижній частині дошки зображено сцену постригу хворого Пимена. У площині овального картуша, декорованого листям аканта, зображено трьох янголів у «образі ігумена і братії», які прийшли у келію і стали біля ліжка хворого Пимена. Крізь відчинені двері келії видно архітектурні споруди. Над картушем награвіровано пояснювальний текст: **Болнаго Пимена, постригоша янгелы.**

Стан дошки добрий.

На лицевому боці дошки кліше гравюри «Преподобний Варлаам». (Див. оп. № 245).

Пимен Багатохворобливий, Печерський (?—1110/ 39) — преподобний. Похований у Ближніх (Антонієвих) печерах Києво-Печерської лаври. Пам'ять преподобного Пимена відзначається 20 серпня та 11 жовтня.

Літ.: Дива печер. — С. 61.

Інв. № 445/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

249. Преподобний Микола Святоша, князь Чернігівський. [XIX ст.]. Ілюстрація до книги: Патерик или отечник печерській.

Офорт, штихель. 15,6×11,7; 22,2×17,4.

На лицевому боці дошки вертикального прямокутного формату у трьох площинах, обмежених рамками, розміщено композиції, присвячені преподобному Миколі Святоші, князю Чернігівському. Образ святого в усіх трьох композиціях позначено німбом. У площині горішнього великого клейма, ледь видовженого по горизонталі та обрамленого прямокутною рамкою із закругленими кутами, орнаментованими трилисниками по їх зовнішніх абрисах, зображено на повний зріст велику постать Миколи Святоші у чернечому одязі. У його лівій руці — великий ключ від монастирської брами; правницею, притиснувши до себе закриту книгу, святий тримає великий казан (ключ, книга і казан є атрибутами, що вказують на службу святого монастирським вратником та кухарем). Праворуч біля ніг Миколи Святоші лежать на землі митра і посох (натяк на відмову святого від церковних посад заради служіння важкою чернечою роботою Богу і братії). Ліворуч від постаті святого зображено два розлогих дерева, стовбури яких переплетені між собою. Угорі, у правому куті на тлі неба награвіровано у два рядки ім'я святого: **П. Никола, Святоша / Князь Черніговс.** На другому плані композиції зображено монастирське подвір'я. Ліворуч простір замикає зображення одноповерхового будинку трапезної, біля дверей якої видно постать ченця. Праворуч — монастирська брама, біля якої на горбочку сидить Микола Святоша і розмовляє з парафіянином, який стоїть перед ним. У лівому нижньому клеймі зображено святого, який сповіщає монастирському лікарю про час своєї смерті: на передньому плані композиції зображено на повний зріст святого (ліворуч) і лікаря (праворуч). На землі перед ними лежать череп і кістка. На другому плані зображено двох ченців на монастирському подвір'ї, будинок лікарні, побудованої стараннями і коштом Миколи Святоші, та посаджений ним сад. Над клеймом награвіровано пояснювальний текст: **Сѣй извѣстѣть врачѣ прѣсѣав. Сго.** У правому нижньому клеймі зображено сцену прощання монастирської братії з Миколою Святошею. Посеред невеликої келії зображено святого на смертному одрі у тісному оточенні ченців. Біля голови Миколи Святоші палає велика свічка у високому масивному свічнику. Поруч із свічником стоїть курильниця, від якої піднімається густий дим. Над клеймом награвіровано пояснювальний текст: **Пресѣ, препо, Николи Святоши.**

Стан дошки добрий.

Гравюра є ілюстрацією до глави: Слово 20.

На звороті дошки кліше гравюри «Преподобний Нифонт, єпископ Новгородський». (Див. оп. № 250).

Літ.: Дива печер. — С. 48, 58, 91, 123.

Інв. № 448/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

250. Святий Нифонт, єпископ Новгородський. [XIX ст.]. Ілюстрація до книги: Патерик или отечник печерській.

Офорт, штихель. 15×11,3; 22,2×17,4.

268 На звороті дошки вертикального прямокутного формату у площині, обрамленій прямокутною рамкою із закругленими кутами, орнаментованими трилисниками

по їх зовнішніх абрисах, в центрі композиції зображено фронтально велику постать преподобного Нифонта в єпископському облаченні: митра, підрясник, фелон, гаптована палиця, прикрашена зображенням херувима і китицями, омофор з орнаментом та хрестами мальтійської форми. Лівою рукою святий тримає великий хрест, а правою спирається на посох. За постаттю Нифонта, на другому плані зображено подвір'я Києво-Печерської лаври з Успенським собором (праворуч) і двоповерховим будинком (ліворуч). Згори на святого спрямоване саяво. Ліворуч на рівні плечей преподобного награвіровано у два рядки текст: **С Нифонтъ, епкп / Новогорд / ск.**

Стан дошки добрий.

Нифонт, Печерський (?—1156) — преподобний, єпископ Новгородський (з 1130). Похований у Дальніх (Феодосієвих) печерах Києво-Печерської лаври. Дата перенесення до Близніх (Антонієвих) печер — невідома. Пам'ять преподобного Никона відзначається 21 квітня та 11 жовтня.

На лицевому боці дошки кліше гравюри «Микола Святоша, князь Чернігівський». (Див. оп. № 249).

Літ.: Дива печер. — С. 60.

Інв. № 448/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

251. Святий Симон, єпископ Володимирський і Суздальський. [До 1777 р.]. Ілюстрація до книги: Патерик печерський. — Київ, друкарня лаври, 1777.

Офорт, штихель. 15,2×12; 22,7×17,2.

На звороті дошки вертикального прямокутного формату у площині з закругленими кутами і обрамленій рамкою, прикрашеною по кутах трилисниками, зображено фронтально, на повний зріст велику постать святого Симона в єпископському облаченні: оздоблена коштовним камінням єпископська митра, розшитий хрестами великий омофор, хрест на важкому ланцюзі, єпископський посох. Руки святого здійняті до рівня плечей; правою він тримає хрест з Розп'яттям, а лівою рукою — посох. Позаду постації святого зображено подвір'я монастиря із архітектурними спорудами. На подвір'ї — маленькі фігурки ченців, які займаються своїми буденними справами. У правому горішньому куті композиції зображено над заклубоченими хмарами Голуба у саяві, від якого спрямовані промені на св. Симона. Угорі, ліворуч від постації Симона, на рівні плечей, на облаку награвіровано у три рядки текст: **С Симонъ еписпъ / Владимѣрскій / Суздальскій.**

Стан дошки добрий.

На лицевому боці дошки кліше гравюри «Преподобний Даміан пресвітер і зілитель.». (Див. оп. № 247).

Симон, Печерський (?—1126) — єпископ Володимирський і Суздальський, святий. Пострижений у Печерському монастирі. 1214 р. висвячений на єпископа Володимирського. Духівник великого князя Володимиро-Суздальського Всеволода Велике Гніздо. Архімандрит монастиря Різдва Богородиці у Володимирі, єпископ Володимирський. Один з авторів Печерського патерика (житіє преподобного Антонія Печерського та дев'ять повістей про Печерських угодників й чудеса, що відбувалися під час будівництва Успенського собору Києво-Печерської лаври). Відомий своєю будівничою

діяльністю: перебудова церкви Різдва Богородиці у Володимирі, будівництво нового собору Різдва Богородиці у Суздалі (1222—1225). Мощі святиителя Симона покояться у Ближніх (Антонієвих) печерах Києво-Печерської лаври. Пам'ять святиителя Симона відзначається 10 травня.

Літ.: Дива печер. — С. 62, 64; Запаско, Ісаєвич. — № 2857.

Інв. № 447/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

Тарасевича Олександра школа. XVIII ст.

252. Святий Антоній. [XVIII ст.].

Штихель. 14,3×9,3.

На дошці вертикального прямокутного формату у широкій профільованій рамі, складного формату витончено декорованій в стилі рококо, зображено постать св. Антонія. У правиці святого — гілка лілії, а лівою рукою він тримає вервиці з панагією і розкрите Євангеліє, на якому сидить маленький Ісус. Лівою рукою Він тримає державу, а правою посилає благословення. Угорі у площині, утвореній аркою рами і відокремленій подвійною горизонтальною лінією від центральної композиції, зображено «сонцеличко», від якого розходить сяйво. На дальньому плані композиції видніються гори й високе небо з прозорими хмаринками. По горішньому краю дошки, праворуч і ліворуч від рами, награвіровано текст: **In sole posuit Ta / bernaculū Suū**. У нижній частині дошки посередині, під рамкою зображення, награвіровано ім'я святого: **S. Antonius**.

Стан дошки добрий.

Гравер звернувся до сюжету «Видіння Антонію Падуанському», що поширений у західноєвропейському мистецтві. У картинах Мурільо, Ель Греко, Ван Дейка та ін. святий Антоній розмовляє з маленьким Ісусом Христом, який сидить або стоїть на розгорнутій книзі. Головними атрибутами Антонія Падуанського є книга — символ Слова Божого, а також лілія — символ доброчесності.

Літ.: Петров. — С. 96.

Інв. № 449/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

253. Святий Йосип. [XVIII ст.].

Штихель. 15×9,3.

На дошці вертикального прямокутного формату, в овальній рамі, пишно оздобленій декоративними мотивами з ліліями та виноградною лозою у стилі рококо, зображено задріпровану важкими зборками плаща напівфігуру св. Йосипа Обручника з маленьким Ісусом на руках. Торс і голова святого повернуті у три чверті праворуч. Лівою рукою святий Йосип бережно пригортає тільце Ісуса, а правою — підтримує його за лікоть. Маленький Ісус (зображений у три чверті ліворуч) довірливо простягає ручки до святого і пригортається до нього щокочою. Навколо голови Ісуса розходить сяйво, а над головою св. Йосипа награвіровано кільце німба у перспективному скороченні. У площині нижньої частини рами, яка формою нагадує пишно декорований картуш, награвіровано текст: **Inveni quem diligit anima / mea. Cant. 4. v. 3**. У нижній частині дошки, під рамкою награвіровано ім'я святого: **S. Joseph**.

Стан дошки добрий.

Гравер звернувся до поширеної у західноєвропейському мистецтві іконографії зображення св. Йосипа Обручника з маленьким Ісусом на руках.

Літ.: Петров. — С. 96.

Інв. № 450/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

254. Свята Маргарита Кортонська. [XVIII ст.].

Офорт, штихель. 15×9,7.

На дошці вертикального прямокутного формату зображено образ святої Маргарити Кортонської в овальній рамі. Широка профільована рама пишно оздоблена декоративними мотивами з квітами та виноградною лозою у стилі рококо. Угорі на рамі зображено гілки колючого терну і палаюче серце — символ мученицької жертви святої. Зображена у три чверті напівфігура Маргарити Кортонської займає майже усю площину овалу. Свята тримає в руках хрест і пояс у вигляді крученої мотузки з китицею на кінці. Вона молитовно схилилася над хрестом. З правої руки святої звисають вервиці з хрестиком. Перед Маргаритою Кортонською лежить розгорнута книга, яка сприймається, немов зображеною перед рамою. Книга лежить на рокайльному картуші асиметричної форми, який сприймається як нижня частина декоративного оздоблення рами. У площині картуша награвіровано ім'я святої: **S. Margaritha / de Cortona**. У горішній частині по краю дошки награвіровано текст: **Inventa autem una pretiosa Margarita. / Matth. C. 13. v. 46.**

Стан дошки добрий.

Маргарита Кортонська (бл. 1247—1297) — народилася і жила в Італії. Походила з бідної родини, була дуже вродливою. Рано залишилася сиротою. У вісімнадцять років втікла від мачухи з дворянином і народила сина. Через дев'ять років, після загибелі коханця повернулася у рідне місто. Другу половину життя провела у покаянні. 1286 р. заснувала за дозволом єпископа Ареццо благодійне товариство і лікарню Богоматері Милосердя. Маргарита Кортонська померла у 50 років, була канонізована і стала покровителькою покайних. День пам'яті святої відзначається 22 лютого.

Літ.: Петров. — С. 96.

Інв. № 451/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

Филипович, Іван (Filipowicz, Jan Jozef; бл. 1700—1760-ті рр).

Гравер на міді і друкар XVIII ст. Працював у 1740—1760-х рр. спочатку у Любліні, потім у Львові. Відомий як автор більше двохсот гравюр. Серед них — образи Богоматері (Бердичівської, Львівської, Луцької, Томашівської, Люблінської та ін), католицьких святих (Ігнатія Лойоли, Яна Непомука, Домініка), портрети (Маріяни Мархоцької — в чернецтві Терези, Рафаеля Чилинського, Степана Студзинського, Анастасія Шептицького, Ганни Омецинської та ін), герби (Шептицьких, графа О. Розумовського, І. Сапегі), найдавніші в Україні екслібриси (львівського католицького архієпископа Миколая Ігнація Вижицького, родової книгозбірні Залуських). Активно працював в художньому оздобленні книг. Його гравюри прикрашають видання друкарень: Львівського Став-

ропигійського Успенського братства, Братства найсвітлішої Трійці при кафедральному костелі у Львові, Львівського єзуїтського колегіуму (академії), Павла-Йозефа Гольчевського у Львові, Почаївського монастиря, Бердичівського кармелітського монастиря («фортеці Богородиці»). 1752 р. отримав королівський привілей на відкриття друкарні, який надавав право видавати і продавати книги релігійного та світського змісту, а також молитовники з гравюрами. Другий королівський привілей на друкування церковнослов'янських книг отримав 1757 року. У власній друкарні, яка функціонувала у Львові у 1753—1767 рр. видав ряд книг із своїми гравюрами (загалом близько 44 друків). Серед них: «Nabożeństwo ku czci Anny S. z książeczki w r. 1725, do druku w Wilnie podanej. Wybrane...» (1753), «Dodecas ducum Martis Poloniae magnique ducatus Lithuaniae...» Юзефа Олександра Яблоновського (1754), «Niewiemu» Паоло Сегнері (1754), «Hymnus Acathestus in Sanctissimam Dei Genitricis Mariae annuntiationem... Leoni Szepticki... dedicatus» (1755), «Missae defunctorum...» (1756), «Accessoria Statut y Konstytucye z Czarskiego, Ładowskiego y Supplementu J. O. Xcia J. Mci Załuskiego... zebrane...» Михайла Слонського (1758) та ін. Іван Филипович — автор 68 гравюр до львівського видання «Іфіка ієрополітика» (1760), при створенні яких наслідував Н. Зубрицькому. До кращих творів І. Филиповича належить портрет І. Сапегі. Автор антимінсів: єпископа Луцького і Острозького Сильвестра Лубенецького-Рудницького, єпископа Володимирського і Брест-Литовського Симона Млоцького (обидва друга пол. XVIII ст.), єпископа Львівського, Галицького і Кам'янець-Подільського Леона Шептицького (1750)⁵⁴.

Твори підписував: *Ioannes Filipowicz; I. Ios. Filipowicz; IF; I. Filipowicz.*

Літ.: Запаско, Ісаєвич. — № 2137; Енциклопедія Українознавства. — Т. 9. — С. 3496; ІУМ. — Т. 3. — С. 306; Ісаєвич Я. Українське книговидання: витоки, розвиток, проблеми / Ярослав Ісаєвич. — Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2002. — С. 290—291; Мистецтво України: Біографічний довідник / за ред. А. В. Кудрицького. — К., 1997. — С. 605; Петров. — С. 89—96; Попов. — С. 123; Попов (дод.) — С. 32—33; Ровинский. Граверы (1895). — С. 706; Художники. — С. 238; Słownik artystów. — Т. 2. — S. 219—220; Rastawiecki. Sl. Ryt. — S. 107—110; Thieme-Becker. — Bd. XI. — S. 559.

255. Святий Василій Великий. 1742.

Офорт, штихель.; 16,5×10,8.

На лицевому боці дошки унизу ліворуч під картушем авторська монограма: **IF sc.**

На лицевому боці дошки вертикального прямокутного формату награвіровано складну алегоричну композицію із зображенням святого Василя Великого. Угорі по краю дошки — ім'я святого: **S. Basilius Magnus Proto Patriarcha Ordinum.** У горішній частині дошки, по центральній вісі зображено погруддя св. Василя Великого в архієпископському облаченні. Обрамлена німбом голова повернута у три чверті ліворуч. Погруддя Василя Великого награвіровано у наближеній до овалу площині. Площина із зображенням святого обрамлена сімома медальйонами та стрічкою з текстом. Горішній круглий медальйон, утворений текстом⁵⁵ **Ignem veni mit tere interram**, містить зображення вогняного стовпа, обрамленого по колу саявом. Зображений вогняний

⁵⁴ Каталог збережених пам'яток Київського Церковно-археологічного музею. 1872—1922 рр. / авт.-упоряд.: Г. Белікова, Г. Біленко, Л. Білоус та ін. — К. : [Нац. Києво-Печер. іст.-культ. заповідник], 2002. — С. 59—60, 175.

⁵⁵ Цей текст награвіровано у прямому зображенні.

стовп над головою Василя Великого, супроводжує монограма **IXC**. По боках погруддя розташовані шість медальйонів з портретами канонізованих родичів(?) св. Василя Великого. Унизу форму овалу завершує хвиляста стрічка з текстом (**Ite et accendite omnia**). Праворуч і ліворуч медальйонів напівколами розташований текст: **Deus honorat Patrem / in filiis. Eccli. 3**. У нижній частині композиції на невисокому подіумі — алегорична група з чотирьох жіночих фігур, які підтримують диск. Горішня частина диска обрамлена стрічкою з текстом: **Et qui** [нерозбірливо] **ut accendatur**. Жінка, яка стоїть ліворуч, поклала долоню лівої руки на центр диска. Над її долонею — полум'я. За нею зображено голову верблюда(?). Праворуч від диска — жінка із стрілою. Правою рукою вона тримає диск за край, а голову відхилила назад. Праворуч від неї зображено птаха на гілці дерева. Знизу диск тримають дві симетрично зображені алегоричні жіночі фігури у напівлежачих позах. У нижній частині цієї алегоричної композиції зображено царську мантию, що звисає з колін напівлежачих жіночих фігур. Нижче під їхніми ногами — морда коня (ліворуч) та голова ящура (праворуч); між ними папська тіара, єпископська митра, царська корона, посох, шестикінецьний хрест. Унизу під подіумом зображено пишно прикрашений акантом картуш з вітальним текстом латиною, який адресовано ректору колегії Симону Тадею Кейхелю від Гедона Бейнера та Никодима Карпинського у Володимирі в 1742 році: **Adm Rndo ac Eximi in Xfo Patri. / Simoni Thaddæo KEICHEL Soc. IESU, Rectori Pont: Bruns: Co / Super: Facult: Præfecto, Suo Olim Professori, Regeti & Mecænati Gra/ tiosissimo, Festivam Indigetis Sui recolenti diem, in perenne gratitudinis / pignus offert de vinctissimus Cliens. P/ Gedeon Beyner, O. S. B. M. & F. Nic/ odemus Karpiński, Ord: Ejus d: / Vladim / 1742.**

Стан дошки добрий.

Літ.: Петров. — С. 95; Попов (дод). — С. 33; Указатель ЦАМ. — С. 37.

Інв. № 452/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

256. Богородиця Почаївська. [Середина XVIII ст.].

Офорт, штихель.; 16,4×10,6.

На лицевому боці дошки унизу ліворуч напівстертий авторський підпис: **Filipowicz Sc. Leopoli.**

На лицевому боці дошки вертикального прямокутного формату награвіровано складну алегоричну композицію із зображенням чудотворного образу Богородиці Почаївської. По центральній вісі горішньої частини композиції на хмарі зображено напівфігуру Богородиці з маленьким Ісусом на руках. Богородицю зображено у високій короні та гаптованому шестиконечними зірками просторому мафорії. Правицею Вона пригортає до себе Сина. На маленькому Ісусі — висока корона та просторий хітон. Він ніжно тулиться щокою до материнської щоки. Від Богородиці та Ісуса розходиться сяйво, що освітлює заплубочені хмари із херувимами (один ліворуч, два праворуч і два унизу посередині). У нижній частині композиції зображено чотири постаті. Права горішня — великомучениця Варвара зі своїм атрибутом — баштою. Ліва горішня постать — чернець, який молитовно притиснув руки до грудей. Нижче, праворуч і ліворуч зображені дві динамічні постаті святих у єпископському облаченні. Перед святими лежать митри, посохи, сокира і розкрита книга. Нижче посередині зображено відбиток стопи Богома-

тері, від якої розходяться промені. Угорі по краю дошки награвіровано текст: **Ego Mater pulchræ dilectionis et Timoris et agnitionis et Sanctæ / Spei Ecc: 24.** Унизу по краю дошки награвіровано три рядки тексту: **Vera Effigies B. V. Mariæ miraculis clarissima in S. Monte / Poczajoviensi apud P. P. Ord. S. Basilij M. In Volhynia devote / Colitur.**

Стан дошки добрий.

Літ.: Петров. — С. 95; Попов. — С. 123; Указатель ЦАМ — С. 37.

Інв. № 453/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

257. Святий Антоній Падуанський. [Середина XVIII ст.].

Офорт, штихель.; 15,5×10; 15,9×10,5.

На лицевому боці дошки унизу праворуч під рамкою авторський підпис: **I. Filipowicz Sc.**

На лицевому боці дошки вертикального прямокутного формату награвіровано алегоричну композицію, обрамлену лінійною рамкою, що у горішній частині завершується двома волютами, подібними своєю формою до барокового розірваного фронтона. У горішній частині цієї композиції, у площині, обрамленій широкою профільованою овальною рамою, пишно оздобленою акантом, зображено напівфігуру Антонія Падуанського. Святий бережно тримає на руках маленького Ісуса Христа, який лежить на розгорнутих пелюшках і довірливо простягає рученята до Антонія. Від кучерявої голівки Немовляти та голови святого розходиться сяйво. Рама картини стоїть на хмарі, з якої виглядають два херувими. З обох боків раму підтримують два янголи, які стоять на хмарах. Один з янголів (зображений праворуч) тримає Розп'яття, другий (зображений ліворуч) тримає гілку лілії. Угорі над картиною видно напівпостать янгола з розкритою книгою у руках. У нижній частині дошки зображено декорований акантом і ліліями картуш, форма якого наближена до овальної. У площині картуша великими літерами награвіровано: **S. ANTONI.** Картуш увінчаний зображенням герба. Щит герба увінчаний короною і прикрашений зброярським натюрмортом: знаменами, списками, шаблями. У площині щита зображені бургундський хрест, три зірки, місяць і підкова.

Стан дошки добрий.

Антоній Падуанський (1195—1231) — святий, видатний оратор і церковний діяч. Ще августинським ченцем зацікавився вченням Франциска Ассізького, потоваришував з ним і став францисканцем. За легендою, бачив у видінні, що тримає Ісуса Немовля на руках. Святий Антоній — покровитель італійського міста Падуа, захисник бідняків та пригноблених. В мистецтві його зображали молодим чоловіком у францисканських оджах. Його атрибутами є лілія, розквітлий хрест, риба, книга, вогонь або палаюче серце. Його також зображують з Немовлям Ісусом на руках або з віслюком. (Див.: Апостолос-Каппадона Д. Словарь христианского искусства / Диана Апостолос-Каппадона: [пер. с англ. А. А. Иванова]. — Челябинск : Урал LTD, 2000. — С. 22).

Літ.: Петров. — С. 95; Попов (дод.). — С. 33; Указатель ЦАМ — С. 37.

Інв. № 454/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

258. Чин Часа першого. [Середина XVIII ст.].

Офорт, штихель.; 11,8×6,4; 12,3×7,3.

На лицевому боці дошки унизу, ліворуч під рамкою авторський підпис: **І. Ф.**

На лицевому боці дошки вертикального прямокутного формату зображена складна багатофігурна композиція «Нічний суд у Кайяфи»⁵⁶. Праворуч на високому троні, прикрашеному овальним картушем, увінчаним короною, у розкішній соболіній мантії сидить первосвященик Кайяфа, який правицею тримає жезл, а ліву руку простяг у напрямку Сина Божого, постать якого зображена ліворуч в оточенні книжників і старійшин. Один з них, що зображений в центрі на передньому плані, ставши на коліно, глузуючи вклонився перед Ісусом. Праворуч від нього, біля підніжжя трону сидять двоє книжників, які бурхливо реагують на слова Христа: «...відтепер ви побачите Людського Сина, що сидітиме праворуч сили Божої, і на хмарах небесних приходитиме!» (Матвій, гл. 26, вірш 64). Угорі композиції, ліворуч — Бог-Отець на хмарах, який дивиться на все, що відбувається у дворі первосвященика. У горішній частині композиції, над головою Бога-Отця зображений складної форми бароковий картуш з текстом: **Чинъ Часа́ пер́ваго**. Унизу композиції у подібному за формою і більшому за розмірами бароковому картуші награвіровано текст: **И́зъѣ стá / предомно́ю во оде́жди свѣтлѣ. / Де́ла:ї сѣ.**

Стан дошки добрий.

На звороті дошки міститься залишок кліше гравюри з фрагментом композиції «Покладання у труну». На всю ширину дошки зображено атлетичної статури тіло Ісуса Христа, що лежить на смертному одрі, вкритому тканиною; на другому плані видно фрагменти постатей, зображення яких майже втрачені.

Гравюра на лицевому боці дошки є ілюстрацією до сюжету з життя Ісуса Христа, описаному у Євангелії від св. Матвія (Мт. 26: 57—68).

Літ.: Петров. — С. 95; Попов (дод.). — С. 33; Указатель ЦАМ — С. 37—38.

Інв. № 455/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

259. Чин Часа третього. [Середина XVIII ст.].

Офорт, штихель. 11,7×6,5; 12,5×7,2.

На лицевому боці дошки унизу посередині під рамкою авторський підпис: **І. Ф.**

На лицевому боці дошки вертикального прямокутного формату зображена багатофігурна композиція, що об'єднує два сюжети: «Пілат умиває свої руки перед народом» і «Христа ведуть на Голгофу». У горішній частині дошки, по центральній вісі, на тлі завіси з важкої тканини зображено Понтія Пілата, якому римський воїн⁵⁷ (зображений праворуч) поливає воду на руки. Прокуратор схилив голову до легіонера (зображений ліворуч), який пальцем вказує йому на чоловіка (вірогідно, це Симон Кириєнин, якого примусили нести хрест на Голгофу). Над Понтієм Пілатом — алегорична композиція у вигляді імітації ліпнини: пальмета, ромбовидна плита з латинським текстом (**Li / tho / stro / tos**) і фасція — давньоримський символ судової влади. Вище на пальметі більшого розміру награвіровано текст: **Чинъ часа́ тре́таго**. У нижній половині компози-

⁵⁶ Павло Попов зазначає, що на гравюрі зображений сюжет «І. Хр. на суді перед Пілатом» (Див.: Попов П. М. Матеріали до словника українських гравірів. Додаток 1 / Павло Попов. — К. : УНІК, 1927. — С. 33).

⁵⁷ Костюми римських легіонерів зображені як такі, що були розповсюджені в Європі у XVI ст. Водночас, шкіряні розрізні наплічники і набедреники як елементи античного військового обладунку запозичені християнською іконографією з пізньоантичного мистецтва.

ції, на передньому плані, по центральній вісі зображено на повний зріст Ісуса Христа у просторому хітоні із зв'язаними за спиною руками і терновим вінцем на голові. Ліворуч від Ісуса зображений спиною до глядача кремезний легіонер у військових обладунках, у шоломі та з мечем. Частину його постаті зрізано рамкою гравюри. Між легіонером та Ісусом видно постать молодого воїна, який замахнувся на Сина Божого кийком і б'є його ногою. Праворуч від Христа зображено трьох легіонерів, які тримають масивний дерев'яний хрест. Унизу у площині пальмети, сильно видовженої форми, награвіровано текст: **Каіа полза бѣтъ бмѣ ѿ бѣни? бклѣ. лѣ. ѿлѣ.**

Стан дошки добрий.

На звороті дошки фрагмент кліше-гравюри невідомого Антимінса, вірогідно, першої половини XVIII ст. У правій частині дошки зображено пишно орнаментовану волютами, акантом і плодами трилопатевою арку, в середині якої на круглій колоні (збереглася лише горішня половина) зображено півня, що кукурікає; до фусту колони прив'язані знаряддя катування і страти Ісуса Христа: нагайка, різки, драбина і жаровня. У лівому нижньому куті — фрагмент зображення голови святого Йосипа(?). Над головою святого надряпано: **127й.**

Гравюра на лицевому боці дошки є ілюстрацією до сюжету з життя Ісуса Христа, описаному у Євангелії від св. Матвія (Мт. 27: 11—32).

Літ.: Петров. — С. 95; Попов (дод.). — С. 33; Ровинский (1895). — С. 706; Указатель ЦАМ — С. 37. Інв. № 456/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

Шлеєн, Йоган Давид (Schleuen, Johann David; 1711—1771).

Німецький гравер на міді, творча діяльність якого припадає на другу половину XVIII ст. Працював разом із братом Йоганом Фрідріхом Шлеєном. Майстер портрета. Автор відомих гравірованих портретів лейб-медика російської цариці Єлизавети Петрівни Германа Лестока, доктора філософії Антона Фрідріха Бюшінга, інженера Бурхарда-Христофора Мюніха, німецького медика Абрахама Готхельфа Кестнера (Abraham Gotthelf Kästner). 1741 р. виконав тезу на честь митрополита Тимофія Щербацького «Свята великомучениця Варвара» за малюнком київського живописця Йосипа Шигури.

Твори підписував: **Johann David Schleuen; Schleuen.**

Літ.: Ровинский. Граверы (1870). — С. 122—123; Ровинский. Граверы (1895). — С. 770; Thieme-Becker. — Bd. XXX. — S. 106; Nagler. — Bd. 5. — S. 18.

260. Свята великомучениця Варвара. Теза на честь Тимофія Щербацького. 1741. 3 малюнка Й. Шигури.

Офорт, штихель. 64,2×37,7; 65×38,7.

На лицевому боці дошки унизу під рамкою награвіровано: праворуч — прізвище рисувальника: **Delineavit Josephus Szigura, Kyoviae**; ліворуч — прізвище гравера і дату: **Aere incidit Johann David Schleuen Berolini 1741.**

На дошці вертикального прямокутного формату у горішній частині посередині зображено пишну, декоровану акантом овальну раму, у широкому полі якої награвіровано чіткими літерами текст: **Effigies Divae Martyris Barbarae cujus integræ Reliquiæ gloria Miraculorum celebres, Kijowiae in Basilica S. Michaelis cognominata Zolotowercho-Michaylowskia**

ab Aō. Christi Dñi MCII piæ fidelium Venerationi expositæ, usq in hunc diem ab Orthodoxis — cohudor deuolissime. У площині утвореного рамою овалу зображено на повний зріст по-стать святої великомучениці Варвари у короні. Свята лівою рукою тримає хрест та перо павича (фенікса?), а правицею — оздоблений багатим різьбленням потир (вказівка на таїнство причастя). Над потиром у сьйві літери: **IXC**. По внутрішньому колу німба над головою Варвари — текст: **СѢАА Великомѹченица Варвара**. На другому плані композиції із св. Варварою зображені: праворуч — фонтан і вежа; ліворуч — сцена страти великомучениці. Угорі посередині над образом Святої великомучениці Варвари — символ Святої Трійці — трикутник, що випромінює сьйво. В середині трикутника напис: **ΑΓΙΑ ΤΡΙΑΣ**. Під трикутником — стрічка з текстом: **Hoc Honore dignus est, quemcunque rex voluerit honorare. Erth[...]** **Cap. 6. 11.** Образ св. Варвари вкомпоновано в пишно деко-ровану прямокутну рамку з шістьма невеликими овальними медальйонами із сценами з життя великомучениці: «Батько Варвари Діоскор веде дочку до префекта Єгипту», «Варвара перед префектом Єгипту», «Явлення Ісуса Христа Варварі у в'язниці», «Пас-тухи видають Варвару, яка сховалася у печері», «Катування Варвари», «Мученицька смерть Варвари». Унизу посередині, під великим центральним картушем зображено герб Тимофія Щербацького: у пишно орнаментованому акантом картуші — овальної форми щит, увінчаний нашоломником у вигляді серця і корони над ним. У полі щита зображено агня з хрестом-хоругвою і літери: **T Sz S Th L P A**. [Timotheisz Szczerbacki S. Thaumaturgæ Lauræ Peczariensis Abbatis]. Унизу під центральною частиною гравюри орнаментальною композицією з аканта утворено три картуші, наближених до форми овалу. У полі горішнього картуша, видовженого по горизонталі, награвіровано текст: **DIUA PATRONA / Uirtutum atq Honorum / ILLUSTRISSIMI REVERENDISS: DOMINI D. TIMOTHEI SZCZERBACKI S. THAUMATURGÆ LAURÆ PECZARIENSIS ABBATIS MERITISSIMI / PRODROMA / INPERPETUM. / Duplex causa est ABBAS ILLUSTRIS- SIME, cur Tibi divæ Marturis Barbaræ Iconismus unâ cum Philosophia a me dicandus venit. Alteram tuum maxime deuotum, quo erga ipsius reliquias mirificè flagras studium / Alte- ram exterorum hominum de præsentia earum Kijoviæ maximum dissensum, pro ea, quâ polles, animi modestia leges. Cum enim de hoc illorum lites præsens in Germania audierim, multis a DEo con/ tendebam precibus permittendam mihi occasionem fore, ut veluti oculatus testis pàlam facerem, Eas hìc per filium Iziaslavi nepotem Iaroslavi, pronepotem Divi Wladimiri celsissimo- rum Princi/ pum Russiæ, per Michaellem scilicet Swiatopolk ab Anno Christi M02. positas innu- meris clarere miraculis. Et ecce venit tempus, quo sub Tuo clarissimo nomine, ubi nam hæ procul dubio / quiescunt, universo innotescat orbi. Hæc sunt, quæ mihi animum áddiderunt, has ee Tibi consecrandi Theses. Is quippe es, qui animi et corporis dotibus præclarus, mira et ahabilitate et comitate / quemq Tibi allicias. Nam finitis ad amussim Studiis, dum, ad coetum Monachorum relatus, insigne Cathedralis Notarii munus obire jussus es, simulq venerabilis Consistorii Asses- sor créatg, ita eo / fungebaris, ut soli justitiæ curam impendere ab omnibus declamareris. Atq hoc est, quod Te privatim degere non sinit, sed invitum per plurimos Dignitatum gradus scandere satagit. / Quis enim nescit Te. Cum ex Igumenatu Lubnensi ad Vidubicensem, hinc ad Mona- sterii Zolotovercho Michajłowski, tandem ad Peczariensis Lauræ Abbatias libera promoueris electio/ ne, quantan in Te merendi facultatem fuisse, tantam certe admittendi non habuisse vol- untatem. Nunc autem ad recte factorum laudem, recusatarum Dignitatum postquam gloriam / Tibi jungis non minus communis famæ Patronus, quam literarum atq litteratorum Mecænas**

prout es, sic faxit Deus I.O.M. ut lætus, sospes et felix este non desinas quam diutissime. Ita vovet et dedicat / Ordinarius Philosophiæ Professor, Scholarum q Præfectus Hieromonachus Michael Kozaczynski. У полі правого нижнього картуша награвіровано текст: THESES PHILOSOPHICÆ / EX PROÆMIALIBUS. / I. Existit apud nos aliqua Philosophia, cujus auctor simpliciter est solus Deus, Aucto/ res vero secundum quid sunt solertioris ingenii homines. II. Philosophia adæ / cuate dividitur in quinque Species, Logicam, Moralem, Phisicam, Metaphysicam / et Mathesim. III. Finis Philosophice cui, est homo Naturali felicitate beandus: finis vero qui, est cognitio veritatis, et Actio Virtutis. / EX LOGICIS. / I. Artificialis Logica ex fine suo principali simpliciter Practica, ex fine vero minus principali secundum quid Speculativa: Ars improprie: Scientia propriè talis: Directiva operationum Intellectus ad Veritatem, ut eæ re / clæ sint: totaliter est Virtus Intellectualis. II. Objectum Logicæ / Materiale, est Operatio in fieri: Formale Rectitudo passiva. / III. Gradus Metaphysici non distinguuntur ex natura / rei formaliter. IV. Universale Metaphysicum sit per / Cognitionem confusam, et non per Unitatem convenientiæ. / V. Dantur nemine cogitante Relationes tam in Divi/ uis quam in creatis. У полі лівого нижнього картуша — текст: Ex Ethicis. / I. Ethica est Prudentia, quæ versatur circa operationes voluntatis ad honestatem / moralem dirigendas. II. Belluæ non agunt propter finem formaliter. III. Qui duel/ lo confligit, nisi ex Imperatoris id recte concedentis licentia, nullum exercet fortitudinis / actum. IV. Nulla est legitima causa, ex qua liceret homini directe sibi ipsi mortem inferre. V. Index / non debet in causa Capitali judicare secundum allegata et probata reclamante privata sua scientia. / Ex Physicis. / I. Physica propriè Scientia Speculativa, habet pro Objecto materiali Corpus naturale essentialiter / completit. II. Principia Corporis Naturalis in facto sunt duo Materia et Forma, Quibus inferi additur tertium, / nempe Privalio. III. Dari materiam primam, et Formas Substantiales certum est. IV. Anima rationalis creatur et infunditur homini a solo Deo, estq immortalis essentialiter. / Ex Metaphysicis. / I. Metaphysica est Sapientia, Cujus Objectum est ens abstractum ab omni materia. II. Ens/ pecte definitur id, quod est extra merum nihil, estq respectu Dei et creaturæ univocum. / III. Deus est ens a se, cujus existentia demonstratur a posteriori. / Has sub præsidio ejusdem, qui supra, Kijovix in Orto/ doxà Academiâ Mohylo-Zaborowscianè defendet publice / respondens AA:LL: et Philosophiæ Auditor Nobilis Doming / Basilius Dumnicky. Anno 1741. / Mense.

Стан дошки добрий.

Щербацький, Тихін Іванович (Щербак; чернече ім'я Тимофій; 1698—1767) — український церковний діяч, митрополит Київський, Галицький і всієї Малої Руси, Московський і Калузький. Освіту здобув у Києво-Могилянській академії. 1727 р. прийняв чернечий постриг. 1728 р. висвячений на ієромонаха. У 1737—1740 рр. обіймав по чергово посади ігумена Лубенського Мгарського Спасо-Преображенського, Видубецького та Київського Михайлівського Золотоверхого монастирів. У 1740—1747 рр. — архімандрит Києво-Печерської лаври. 10 березня 1748 р. висвячений на митрополита Київського. Опікувався видавничою справою Києво-Печерської лаври. Активно сприяв діяльності Києво-Могилянської академії, домігся дозволу Синоду (13 жовтня 1753 р.) на відновлення роботи друкарні Києво-Печерської лаври. Після особистого звернення до Синоду звільнити його на покій у Видубецький монастир 22 жовтня 1757 р. за велінням імператриці був переведений до Москви; з 1764 р. — митрополит Московський і Калузький. 18 квітня 1767 р. Тимофій Щербацький помер і був похований у Чудовому монастирі.

Шигура, Йосип Іванович (1719—1790) — український живописець. Родом з Києва. Навчався у Києво-Могилянській академії. З 1740 подорожував у Західній Європі. З 1750-х років працював у Києві. На замовлення Софійського собору та Києво-Печерської лаври малював ікони.

Літ.: Описание Киевософийского собора. — С. 225—226; Ровинский. Граверы (1870). — С. 122; Фоменко. Левицький. — С. 61.

Інв. № 457/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

Щапов, Іван (Кінець XVIII — початок XIX ст.).

Гравер на міді, творча діяльність якого припадає на початок XIX ст. У 1804 р. поновив двадцять мідних дощок на замовлення друкарні Києво-Печерської лаври: «План Лаври», «Свята великомучениця Варвара та архістратиг Михаїл», «Ісус Христос серед семи світильників», форта та заголовка до Біблії з портретом російської імператриці Єлизавети, зображення євангелістів та апостолів до «Нового Завіту» і «за це все дістав платні 650 карб. з його матеріалом, але з Лаврським інструментом»⁵⁸.

Літ.: Попов. — С. 128.

261. Богородиця з преподобними Антонієм та Феодосієм Печерськими. [Поновлення 1804 р.].

Офорт, штихель. 28,4×16,2; 28,8×16,6.

На лицевому боці дошки унизу у лівому куті в орнаментальній рамі міститься авторський напис: **Вьрезано на МІА ФІА** [М. Артемьева фабрика]; далі нерозбірливо.

На дошці вертикального прямокутного формату посередині зображена на повний зріст Богоматір-Оранта. Монументальність її величного образу підсилюється стрункою видавженою фігурою, високою короною та мафорієм, що великими зборками спадає долу, утворюючи овальний силует. Між здійснятими руками Богоматері зображений маленький Ісус, який лівою рукою тримає увінчану хрестиком державу. Над руками Богоматері награвіровано літери: **МР / ОЗ**. Над постаттю Богородиці високою дугою розміщено стрічку тексту: **ипословесемъ ваши бѣде Іере се азъ млюса г. г. ѿ. бгѣ.** Праворуч від Богоматері, у колі зображено місяць з профілем людського обличчя і погруддя преподобного Феодосія Печерського. У колі награвіровано ім'я святого: **Прп Феодоси** (напівстертий текст, награвірований по зовнішньому абрису кола, нерозбірливий). Ліворуч від Богородиці зображено у сонці погруддя преподобного Антонія Печерського. У колі награвіровано ім'я святого: **Прп Антони** (напівстертий текст, награвірований по зовнішньому абрису кола, нерозбірливий). Угорі на всю ширину площини дошки награвіровано текст: **Вѣнецъ Прѣѣй Бѣѣ изложень иззвѣздъ выниже имена Йгѣменовъ и Архїма/дрїтобъ Печѣрскихъ просїавшихъ ѿ Прѣбнѣ Первоначальниковъ / Антонїа и Феѡдосїа аки ѿ сѣнцѣ и лѣнѣ порѣдѣ исчислаются.** Нижче розміщено стрічку з текстом: **Изчитааи множетво звѣздъ ивсѣмъ имъ имена нарицааи ѷа: рѢС:.** По центральній вісі композиції, на промені, спрямованому згори на Богоматір, награвіровано рядок тексту: **оумножѣ сѣмѣ твоѣ іако звѣзды небныа бы к бѣ.** Унизу посередині у картуші

⁵⁸ Попов П. М. Матеріали до словника українських граверів / Павло Попов. — К. : УНІК, 1926. — С. 128.

награвіровано текст: **Вси сїиврѡдѣхъ прослѡвленни бѣша и въ днехъ ихъ похвалѡ сирѡ мѣд.** Уся площина композиції, вільна від зображень Богородиці та преподобних, заповнена багатокутними зірками з іменами ігуменів та митрополитів Києво-Печерської лаври: 1 Варлаа́м и҃гдменъ 2 Стефа́н 3 Ніконъ 4 Іѡанъ 5. Феѡктистъ 6. Про́хоръ. 7 Тимоѡеи 8 Піминъ 9 Яки́нди 10 Полка́р 11 Васи́ли 12 Феѡдо́сїи 13 Яга́питъ 14 Серапіѡ 15 Ягапитъ 16 Іѡанъ 17 Яза́рїа 18 Варсоно́фи 19. Давы́дъ 20 Явраа́мми 21. Никиѡ́ръ. 22 Игна́тїи 23 Ні́колаи 24 Мака́рій 25 Іѡанъ 26 Іоаса́фъ 27 Феѡдо́сїи Войни́ловичъ 28 Фила́реТ 29 [Си]лве[с]тръ 30 Васи́ан Ши́шка 31 Васи́ан 32 Іѡаннъ 33 ...лвет 34 Іѡана 35 Григо́рій 36 Іоакі́мъ 37 Игна́тїи 38 Мака́ри 39 Варла́а 40 Іѡанъ 41 Анто́ні 42 Петро́ 43 Ні́каандръ 44 <...> 45 Ілари́онъ Писочни́къ 46 Ме́летїи Хребто́в 47 Ні́кіѡр Тѡръ 48 Єли́сей Плетене́цки 49 За́харїа Копы́стенс 50 Петро́ 51 Іѡ́сифъ Тризна 52 Іно́кенТ Ги́зель 53 Бараа́м Іасински 54 Ме́летїи Вѡдѡ́хеви[ч] 55 Іѡаса́фъ Кро́ков 56 Ілари́онъ 57 Я́наси Мисла́вски 58 Іѡа́нкі ... 59 Рома́нъ Копѡ 60 Ілари́онъ Негре́вецки 61 Тимоѡе́й Цѡрѡа́цки 62 Іѡсифъ О́рлски 63 Лѡ́ка 64 Зо́сима Вола́єви 65 Самѡї́лъ Мисла́вскїи 66 Іѡроѡ́ей Мали́цкии.

Стан дошки добрий: унизу у лівому куті невеличка неглибока тріщина, у правому куті тріщина, запаяна сріблом.

Літ.: Попов. — С. 128.

Інв. № 458/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

262. Собор Києво-Печерських святих. [Поновлення 1804 р.].

Офорт, стихель. 44,2×34; 45,5×36,5.

На дошці вертикального прямокутного формату представлено урочисту багатофігурну сцену Собору Києво-Печерських святих. В центрі композиції зображено Успенський собор Києво-Печерської лаври із західного фасаду. Над банями собору в орнаментальній прямокутній рамці — чудотворна ікона Успіння Богородиці, яку тримають з обох боків два янголи, зображені у динамічних позах. Угорі, над іконою, по центральній вісі композиції, зображено заплубочені хмари і над ними — Голуба-Святого Духа, від якого розходяться промені. У правому і лівому горішніх кутах композиції зображені порослі кущами і деревами пагорби та печери з похованнями, позначені черепами у нішах. Навколо Успенського собору зображено святих Києво-Печерських, які розташувалися щільними рядами. В центрі — на повний зріст постать святиителя Руси Великого князя Володимира у короні та багатому розшитому облаченні. Праворуч і ліворуч від Володимира Великого — преподобні Печерські Антоній та Феодосій, які тримають розгорнуті сувої з текстами: Гѡ́ди / дабѡде / тѣ́ нам / ѣстѣ́ 'се/ мѣ́ бла / гослов / є́ не ст / ыа́ Яѡо / нскиа́ (Антонія); Горы́ / Гѡ́ди / во / Има́ / Прѣ́тыа́ / Матѣ́ре / твоєа́ / возгра́ / жденъ́ / бысть́ / домъ́ / сєи́ (Феодосій). Їхні постаті висунуті на передній план композиції. В зображені великого зібрання святих Києво-Печерської лаври, праворуч і ліворуч від Успенського собору, гравер використав засіб ізокефалії. У німбах святих награвіровано їхні імена. По нижньому краю дошки за межами композиції текст: Ѣ́ темныхъ́ Мѣ́стъ́ пещерныхъ́ Яки́ Ѣ́ чертога́ Сѡаю́тъ Преподобныхъ́ Тѣ́леса́ премно́га Нѣ́тлѣ́немъ́ все́мъ вѣ́щѣ́ Ѣ́ Бѣ́а́ почтени́ славою́ же вѣ́чною вѣ́нѣ́ Просла́вени / Иже́ вми́ръ пожи́ша Ян҃гласко́ Во́ плоти́ Сии́ Насла́ждаются́ горніа́ Доброты́ Радѡ́ущеса́ Дѣ́хомъ́ Ѣ́ Ян҃гласки́ми ли́ки Сны́миже́ Бѣ́а́ Мола́тъ́ За́ всѡ́ Человѣ́ки.

Стан дошки задовільний: в окремих місцях зображення частково стерто, написи розібрати неможливо.

Літ.: Попов. — С. 128.

Інв. № 459/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

Щирський, Іван (бл. 1650—1714).

Видатний майстер української гравюри школи Олександра-Антонія Тарасевича. Народився, вірогідно, на Чернігівщині. Освіту здобув у Києво-Могилянському колегіумі та Віленській академії. Мав широку ерудицію «і, окрім граверства, добре орієнтувався в поезії й ораторському мистецтві, іконописі й архітектурі»⁵⁹. У 1677—1683 рр. працював у Вільно, спочатку учнем, а згодом у 1679—1680 рр., підмайстром головного гравера академічної друкарні Олександра Тарасевича. З 1683 р. І. Щирський — у Чернігові. За сприяння Лазаря Барановича стає викладачем курсу поезики у Києво-Могилянському колегіумі. Близько 1686 р. прийняв постриг і з того часу підписував гравюри чернечим ім'ям — Інокентій Щирський. З 1697 р. — чернець-гравер Києво-Печерської лаври. До найбільш відомих творів майстра належать гравюри до панегіриків на честь Л. Барановича, І. Обидовського, П. Калачинського та ілюстрації до творів Л. Крщоновича, С. Яворського, І. Орновського, виданих у друкарнях Києво-Печерської лаври та Чернігова. До класики українського граверства належить найвідоміший твір І. Щирського «Тріумфальне знамено», створений 1698 р. з нагоди іменин ректора Києво-Могилянського колегіуму Прокопа Калачинського. 1708 р. з нагоди висвячення Йоасафа Кроковського на митрополита Київського, Галицького і всієї Малої Русі І. Щирський награвірував тези «з алегоричними фігурами Кроковського і Мазепи». Іван-Інокентій Щирський помер 1714 р. в Любечі під Черніговим у збудованому ним Антонієвому монастирі.

Твори підписував: *Szcyrski Ioannus; Ionnes Szczyrski; Innocentios Szczyrski sculpsit Kijovoaе; I.S.; io: Sz.; I. Sz.; Ioannes Szczyrcki; Innocentius Szczyrski; M.I. Щирскій; ИЩ; Инокентии Щирскі; I. Щир.; Недостойній монах Иннокентий Щирский.*

Літ.: Жолтовський. Визвольна боротьба. — С. 120—126; Запаско, Ісаєвич. — № 817; Києво-Могилянська Академія в іменах. — С. 298, 602; Попов. — С. 128—138; Попов (дод.) — С. 33—34; Ровинський. Гравери (1870). — С. 126, 353—354; Ровинський. Гравери (1895). — С. 795—799; Степовик. Щирський. — 159 с.; СХУ. — С. 263.

263. Портрет Варлаама Ясинського. 1707⁶⁰.

Штихель. 24,8×20,2; 30×20,8.

На лицевому боці дошки унизу у лівому куті награвіровано дату та авторську монограму: Рокъ ѠѢз. [1707] І: S:.

⁵⁹ Степовик Д. В. Іван Щирський: Поетичний образ в українській барокковій гравюрі / Дмитро Степовик. — К.: Мистецтво, 1998. — С. 6.

⁶⁰ Що стосується авторства цього портрета, то ще Павло Попов піддав сумніву твердження Дмитра Ровинського, що монограма І. S. належить Іванові Стрільбицькому (Ровинський. Портрети. — Т. 1. — С. 410) і висловив думку щодо можливості авторства Івана Щирського (Попов. — С. 105). Сьогодні авторство Івана Щирського приймають більшість дослідників української гравюри (Степовик. Щирський. — С. 134).

В центрі дошки вертикального прямокутного формату зображено у широкій профільованій овальній рамі напівпостать Варлаама Ясинського у митрополичому облаченні. Ахімандрит Києво-Печерської лаври тримає правицею посох, а лівою рукою хрест. У широкому полі рами награвіровано текст: **Варлаам Ясинський М^а Б^ж. Православний Архієпископ Митрополит Київський Галицький** и **В: Рѣ:** Площини по чотирьох кутах між лінійною прямокутною рамкою і вписаною у прямокутник овальною рамою щільно заповнені зображеннями пишних натюрмортів з плодів, квітів і листя. Овальна рама портрета стоїть на невисокому постаменті, прикрашеному посередині гербом у вигляді пишно орнаментованого акантом овального щита, увінчаного митрою, посохом і хрестом; у полі щита зображено геральдичну композицію — місяць, стрілу і дві шестикутні зірки. У нижній частині дошки у площині під рамкою зображальної частини награвіровано два стовпчики віршованого тексту: **Внѣшній Видъ Варлаама чѣстенъ сѣдинами / Внѣтрный же бѣ лѣчшими зкрашенъ шарами / Любви аже ко бѣлымъ и аже къ Бѣ / Красотѣ дѣи егѣ авлаше премногѣ / Идростъ со хѣбою смѣси простотою / Идъжъ старъ лѣты кѣпноже малъ шѣрокъ зло/бою (правий стовпчик) / Нравѣ и достойство великъ бывъ и славенъ / Обаче и малѣйшимъ творашеса равенъ / Бдѣнемъ згаси свѣтъ хочешъ веществѣнныхъ / Но проси лѣчами видѣній мыслѣнныхъ / Труды скорѣ сотвори смерт себѣ тѣленъ / Но тѣмъжде лѣчшю сниска жизнь небеснъ / Рокъ аѣз. I: S:** (лівий стовпчик).

Стан дошки добрий.

На звороті дошки — проби штихеля: угорі награвіровано літери в абетковому порядку: **А Б В Г Д Е Ж З І К Л М Н О П Р С Т У Ф Х Ц Ч Ш Щ** та текст: **Гди бѣви помощь молю а ѿ Гда.** По всій площині дошки награвіровані не пов'язані між собою «начерки»: погруддя чоловіка з лисиною і бородою, голова юнака з кучерями, голова чоловіка, дві єпископські митри, місяць у вигляді чоловічого профілю у колі, овальний щит герба, увінчаний короною і прикрашений рослинними мотивами, різні квіти, перехресне штрихування тощо.

Ясинський (чернече ім'я Варлаам; бл. 1627—1707) — видатний український церковний, культурний і громадський діяч, письменник, ректор Києво-Могилянської академії, архімандрит Києво-Печерської лаври, митрополит Київський, Галицький і всієї Малої Руси. Вихованець Києво-Могилянської академії, завершував освіту у Польщі і Чехії, де отримав диплом доктора філософії. Після повернення до Києва був обраний професором філософії і ректором Академії. Як ректор Києво-Могилянської академії (1665—1690) активно сприяв її розбудові; підтримував меценатську діяльність гетьмана Івана Мазепи. Церковна діяльність Ясинського також пов'язана з Києвом: ігумен Київського Пустинно-Микільського монастиря (1680—1684), архімандрит Києво-Печерської лаври (1684—1690), 31 серпня 1690 р. висвячений на митрополита Київського, Галицького і всієї Малої Руси. Його перу належить вірш «На автора книги сеи», надрукований у книзі Йоанікія Галятовського «Месія правдивий» (1669). Автор багатьох богословських творів: «Три венца молитвенніе» (1688), «Предисловіе к читателю...» у книзі Дмитрія Туптала «Книга житій святых, вересень-листопад» (1689). Помер Варлаам Ясинський 1 червня 1707 р. в Києві, похований у Києво-Печерській лаврі.

Літ.: Аскоченский. Часть I. — С. 255—316; Часть II. — С. 6—7; ИУК. — С. 80—81; Киево-Могилянська академія в іменах. — С. 617—619; Описание Киевософийского собора. — С. 208—212; Попов. — С. 105; Ровинский. Граверы (1895). — С. 173; Ровинский. Материалы. — С. 34; Ровинский.

Портреты. — Т. 1. — С. 409—410; Степовик. Щирський — С. 134—135; Строев. — С. 7, 13; Хижняк. — С. 95—96.

Инв. № 460/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

Невідомі гравери XVIII ст.

264. Молитва Парфенія, патріарха Єрусалимського. 1700.

Штихель. 26,8 × 33,8.

На дошці горизонтального прямокутного формату награвіровано напівуставом текст: Парфеній Млѣтїю Бжїєю Патріархъ Сѣагѡ Града Іерусалима, и Всеа Палестинѣ, Иѣрностѣ нша по бл҃годати дарѡ же и власти Всесѣагѡ и Живоначалагѡ Дѣа, данной / ѿ Сїса ншого Іиса Хрѣта, Бжественнымъ и сѣбѣмъ Бгѡмъ ѡученикомъи Апѣломъ, вазати и / решити члѣвческаа согрѣшенїа, Рекшагѡ имъ: прїимите Дѣхъ сѣтъ, имже аще ѿпѣстите согрѣшенїа, ѿпѣстатсѣ имъ: имже аще держите, держатсѣ. и бѣлика аще свѣжете и разрѣшите на земли, / бѣдѣт свѣзана и разрѣшенѣна на нбсѣ. ѿ нихже и на насѣ дрѡгопримителнѡ прешѣдшей тоѣй же Бжественной Бл҃гѣи / имѣнемъ прощенїю, и сїе по Дѣхѡмъ нше чадѡ. бѣлико ѡнъ іакѡ члѣвкъ согрѣши, и Бгѡмъ престѣпи слѡвомъ или / дѣломъ, или помышленїемъ, волею или неволею, и всѣми своїми члѣвствы, или подѣ клѣтвою, или подѣ ѿлѣченїемъ Архї/ерейскимъ, или Іерейскимъ быстѣ, или ѿца или мѣтере Бгѡмъ, или своѣй клѣтвѣ подпадѣ, или клѣтвѣ престѣпи, или ини/ми нѣкїими согрѣшенїаи іакѡ члѣвкъ многоразличнѡ падѣсѣ, и сїа всѣ дѣхѡвнымъ ѿцѣмъ исповѣда, и ѿ / нихъ прѣбїло ѿ сѣрдца прїятѣ, и исполнити ѡусѣрдсѡва. Сїхъ ѡубѣ всѣхъ винѣ же и свѣзанїа разрѣшаѣмъ сѣгѡ, и свѡбодна имамы и разрѣшенѣна, всесїлною властїю и бл҃гѣію Бжественнагѡ и покланѣемагѡ Дѣа. бѣлика же забвенїа рѣди несповѣдана остави, и / онаа всѣ да проститѣ бмѡмъ Всемилоостивый Бгѡмъ, бѣдинаго рѣди члѣвколюбїа своѣгѡ, млѣтвами прѣбл҃гословѣнныа влѣчцы / нашеа Бжѣи и прѣнѡ дѣбѣ Ирїї, сѣагѡ славагѡ и всехвалнагѡ апѣла Іакѡва брѣта Бжїа, прѣвагѡ сѣла / Іерлїмскагѡ и всѣхъ сѣтыхъ, Амїнь. аѣ[1700]гѡда.

Угорі композиції текстова частина прикрашена заставкою у вигляді стрічки рослинного орнаменту з овальним медальйоном посередині, в якому зображено хрест на Голгофі. У горішньому правому куті у прямокутній рамці зображено сцену Воскресіння Ісуса Христа; у лівому куті у прямокутній рамці зображено на повний зріст апостола Якова з книгою у руці. Унизу — широка стрічка тексту⁶¹, графіка якого майже ідентична такій, що зустрічається у рукописній книзі XV ст. «Псалтир Троїцької лаври». (Див. ілюстрацію: Брокгауз-Ефрон. — Т. 44. — С. 616).

Аналогічну пам'ятку подають Я. Запаско та Я. Ісаєвич в описі «Парфеній Кумила, патріарх Єрусалимський... [Грамота з проханням про милостиню]». Львів, 1743. Див.: Запаско, Ісаєвич. — № 1453.

Стан дошки добрий.

Инв. № 461/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

⁶¹ Графіка цього тексту, який не вдалося прочитати, схожа на тайнопис; навести хоча б наближено його у каталожному описі немає технічних можливостей.

265. Богородиця з преподобними Антонієм та Феодосієм Печерськими. [Не раніше 1796 р., гравюра поновлена не раніше 1822 р.].

Офорт, штихель. 28,4×16,2; 28,8×16,6.

На дошці вертикального прямокутного формату, у площині складної овальної конфігурації, утвореній стрічками з текстами та декоративними мотивами волют і аканта, вміщено зображення на повний зріст постаті Богоматері-Оранти з Ісусом Немовлям. Покрита мафорієм голова Богоматері, увінчана пишною короною з хрестиком. Над плечима Богоматері награвіровано: **ИР / ѠѢ**; у німбі Ісуса Христа: **ІѢ / ХѢ**. Над постаттю Богоматері високою дугою награвірована стрічка тексту: **И ПОСЛОВЕСЕМЪ ВАШИ БѢДЕ! ІерѣѢ ИВ. СЕ АЗЪ МЛЮСА ГДѢ БГѢ**. По боках постаті Богородиці — круглі медальйони. Праворуч — медальйон із зображенням напівпостаті преподобного Феодосія Печерського. У широкому полі рамки медальйона награвіровано пояснювальний текст: **ПрѢ ѠЕОДСИИ / ІІКО ЛѢНА ПОЛНА Ъ ДНИ СВОА. СИРѢ: Н.**; праворуч із внутрішнім абрисом рамки медальйона межує зображення напівмісяця у вигляді профіля обличчя чоловіка. Ліворуч від Богоматері — медальйон із зображенням погруддя преподобного Антонія Печерського, вкомпанованого у сонячний диск. Від сонця розходяться промені; у широкому полі рамки награвіровано пояснювальний текст: **Пр ІТОНІ / ІІКО СѢНЦЕ СИДѢИ НА ЦЕРКВѢ ВЪШНАГО СИРѢ: Н.** Угорі, у прямокутній площині, окресленій лінійною рамкою, по всій ширині дошки, награвіровано три рядки тексту: **ВѢНЕЦЪ ДѢѢ БЦІИ ЗЛОЖЕНІИ ІЗ ЗВѢЗДАЪ ВЪ НИХЪЖЕ ІМЕНА ІГДМЕНОВЪ І ІРХІ / МАДРИТОВЪ ПЕЧЕРКИХЪ ПРОСІАВШИХЪ Ѡ ПРІПЕНІХЪ ПЕРВОНАЧАЛНИКОВЪ / ІІТОНІА І ѠЕОДОСІА, АКИ Ѡ СѢНЦА І ЛѢНЫ ПОРѢДЪ ІСЧИСЛАЮТСА.** Нижче напівколом награвірована стрічка з текстом: **ІЗЧИТААИ МНОЖЕСТВО ЗВѢЗДАЪ, І ВСЕМЪ ІМѢ ІМЕНА НАРИЦѢАИ: ѠА РМ.** Від її центру спрямована вертикально долу (до зображення хрестика корони Богоматері) стрічка з текстом: **ОУМНОЖЪ СѢМА ТВОЕ ІАКО ЗВѢЗЫ НБЫА БЫ КВ.** Унизу дошки, напівколом — стрічка з текстом: **ВСИ СІИ ВЪ РОДѢХЪ ПРОСЛАВЛЕНИ БЫША, ІВѢ ДНѢХЪ ІХЪ ПОХВАЛА: СИРА МД.** Навколо постаті Богородиці, по всій площині овалу розміщено зображення восьмикутних зірочок з награвірованими всередині іменами ігуменів та митрополитів Києво-Печерської лаври: **1 ВѢЛААМЪ ІГДМЕНЪ 2 СТЕФАНЪ 3 НИКОНЪ 4 ІВАНЪ 5 ѠЕОКТИСТЪ 6 ПРОХОРОЪ 7 ТИМОѢЙ 8 ПІМИНЪ 9 ІКІНДИНЪ 10 ПОЛІКАРПЪ 11 ВАСИЛІЙ 12 ѠЕОДОСІЙ 13 АГѢПИТЪ 14 СЕРАПІОНЪ 15 АГѢПИТЪ 16 ІВАНЪ 17 ІЗАРІА 18 ВАРСОНОФЪ 19 ДАВЫДЪ 20 ІВРААМЪ 21 НІКІФОРЪ 22 ІГНАТІЙ 23 НІКОЛА 24 МАКАРІЙ 25 ІВАНЪ 26 ІОАСАФЪ 27 ѠЕОДОСІЙ ВОИНІЛОВИЧЪ 28 ФІЛАРЕТЪ 29 СЛАВЕСТРЪ 30 ВАСІАНЪ ШІШКА 31 ВАСІАНЪ 32 ІВАНЪ 33 СЛАВЕСТРЪ 34 ІВНА 35 ГРИГОРІЙ 36 ІОАКІМЪ 37 ІГНАТІЙ 38 МАКАРІЙ 39 ВѢЛААМЪ 40 ІВАНЪ 41 АНТОНІЙ 42 ПЕТРЪ 43 НІКАНДЕРЪ 44 ГЕНАДІЙ 45 ІЛАРІОНЪ ПІСОЧІНСКІЙ 46 МЕЛЕТІЙ ХРЕБТОВИЧЪ 47 НІКІФОРЪ ТѢРЪ 48 ЄЛІСЕЙ ПЛЕТЕНЕЦКІЙ 49 ЗАХАРІА КОПЫСТЕНСКИ 50 ПЕТРЪ МОГІЛА 51 ІОСИФЪ ТРИЗНА 52 ІНОКЕНТІЙ ГІЗЕЛЬ 53 ВѢЛААМЪ ІСІНСКІЙ 54 МЕЛЕТІЙ ВДАХЕВІЧЪ 55 ІОАСАФЪ КРАКОВСКІЙ 56 ІЛАРІОНЪ 57 АФАНАСІЙ ІІСЛАВСКІЙ 58 ІВАНІКІЙ СЕМОТОВІЧЪ 59 РОМАНЪ КОПА 60 ІЛАРІОНЪ НЕГЕВЕЦКІЙ 61 ТИМОѢЙ ЦЕРБАЦКІЙ 62 ІОСИФЪ ОРАНСКІЙ 68 СЕРАПІОНЪ 69 ЄВГЕНІЙ.**

Стан дошки задовільний: є незначні тріщини; у правому горішньому куті тріщина запаяна сріблом.

Інв. № 462/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

266. Анаграма київському митрополиту Єрофею. [Не раніше 1796 р.].

Офорт, штихель. 16,5×14,2.

На дошці вертикального прямокутного формату награвіровано вірші на честь митрополита Єрофея. Текст розташований у вигляді складної геометричної композиції. По зовнішньому колу композиції награвіровано текст: *Твоя се слава, честь / Чтوبь онымъ украшаться / Его съ Христомъ чтوبь несть / И симъ лишь утешаться.* В середину кола вписаний квадрат, сформований рядками тексту: *На грудь твою взирая / Мы крестъ цѣлуемъ сей / Душъ язвы исцѣляя / Гласимъ: Ты намъ Мойсей.* Від центру кола розходяться рядки тексту: *Крестомъ ІЕРОФЕЙ как сонца свѣтъ сіяетъ* (вертикальна вісь кола) / *Для насъ все ІЕРОФЕЙ щастье составляет* (горизонтальна вісь кола) / *Насъ щедрой Богъ рукой / Благословилъ Тобой* (по діагоналях квадрата).

Стан дошки добрий.

Малицький, Оникій (Думницький; чернече ім'я — Єрофей; 1727—1799) — український церковний діяч, митрополит. Народився у Чернігові. Освіту здобув, за версією Є. Болховітінова та В. Аскоченського, у Чернігівському колегіуму, за М. Булгаковим — у Києво-Могилянської академії, а за А. Білгородським — вихованець Воронежської семінарії. 1758 р. прийняв чернечий постриг у Воронежі. Префект і викладач риторики і логіки Воронежської семінарії (з 1758 р.); ігумен Рождественського Думницького монастиря (з 1762 р.); намісник Чернігівського Борисоглібського монастиря (з 1772 р.); архімандрит Чернігівського Єлецького Успенського монастиря (з 1774 р.); перший ректор Чернігівської семінарії (з 1786 р.). 1788 р за протекцією канцлера О. Безбородька був висвячений на єпископа Чернігівського і Ніжинського. З 1796 р. — митрополит Київський і Галицький, архімандрит Києво-Печерської лаври і член Синоду. Помер митрополит Єрофей 2 вересня 1799 р.

Літ.: Петров. — С. 92; Строев. — С. 8, 511, 515, 523.

Інв. № 463/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

267. Покладання в труну. [XVIII ст.]. Гравюра для антими́нсу.

Офорт, штихель. 47,5×58,3; 48,4×58,9.

На лицевому боці дошки горизонтального прямокутного формату в центральній частині композиції зображено євангельську сцену «Покладання в труну». На передньому плані масивна труна. З обох боків труни — св. Йосип (ліворуч) і св. Никодим (праворуч), які тримають на плащаниці мертве тіло Ісуса Христа. Позаду труни стоять Іоан Богослов, Марія Клеопова, Богоматір, Марія Якова та Соломія. У німбах святих награвіровано їхні імена: *Іосифъ. / Святини Іоанъ Богословъ / Марія Клеопова. / Ірфъ / Марія Іаковла / Соломія. / Никодимъ.* По обидва боки від центральної сцени зображено на заклучбчених хмарах постаті янголів у динамічних позах: той, що ліворуч, тримає драбину; той, що праворуч, тримає колону. Біля підніжжя труни — двоє янголят, зображених у меншому масштабі відносно інших фігур. Один з них (постать ліворуч) стоїть на коліні, молитовно склавши руки перед терновим вінцем; на землі біля нього — гаманець, з якого висипалися монети. Інший, який тримає жезл і великий плат (постать праворуч), закривши очі, сидить на камені перед посудиною у вигляді кулі на ніжці. В центрі композиції за постаттю Богородиці зображено масивний хрест з розгорнутим сувоєм на кінці вертикальної поперечини. На сувої награвіровано: **І.Н.Ц.І.** На горизон-

тальну поперечину хреста спираються два списи: з ромбовидним наконечником (праворуч) та з губкою (ліворуч). У горішній частині, посередині, над хрестом зображено у сьйві Бога-Отця з розведеними руками; під ним Голуба-Святого Духа; у трикутному німбі Бога-Отця награвіровано: **ω / δεος**. Навкруги у хмарах зображено херувимів і янголів, які тримають у руках знаряддя тортур — символ мученицької смерті Сина Божого. На дальньому плані простір композиції замикає зображення величної архітектури міста Єрусалима. По кутах композиції зображено євангелістів; у німбах награвіровано їхні імена: **СВЯТЫЙ ЄВАНГЕЛИСТЪ МАТѢЙ / СВЯТЫЙ ЄВАНГЕЛИСТЪ МАРКО / СВЯТЫЙ ЄВАНГЕЛИСТЪ ЛУКА / СВЯТЫЙ ЄВАНГЕЛИСТЪ ІОАННЪ**. Угорі, над центральною сценою янгол і лев (символи євангелістів Матвія і Марка) тримають розгорнутий, видовжений по горизонталі, прямокутної форми сувій без тексту. Унизу, під центральною сценою розміщено зображення бика і орла (символи євангелістів Луки та Іоана), які підтримують видовжену по горизонталі прямокутної форми «панель» також без тексту⁶².

Стан дошки добрий.

Літ.: Петров. — С. 91.

Інв. № 464/1.

У фондах ВОРМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

268. Покладання в труну. [Не пізніше 1724 р.]. Гравюра для антимінсу.

Офорт, штихель. 45,8×55,3; 46,8×56,3.

На лицевому боці дошки горизонтального прямокутного формату в центральній частині композиції зображено євангельську сцену «Покладання в труну». На передньому плані — масивна труна, прикрашена по кутах акантом. З обох боків труни стоять св. Йосип (праворуч) та св. Никодим (ліворуч), які тримають на плащаниці мертве тіло Ісуса Христа. Позаду труни — Іоан Богослов, Марія Клеопова, Богоматір, Марія Магдалина та Марія Якова. У німбах святих награвіровано їхні імена: **С: ІОСИФЪ / С: ІОАНЪ БОГОС / МРІА КЛЕОПОВА / МРЮЗ / МАРІА МАГДАЛЫН / МРІА ІАКОВА / Σ: НИКОДИМ**. Групу родичів та учнів Христа фланкують постаті двох янголів, кожний з яких тримає велику запалену свічку. В центрі композиції за постаттю Марії Магдалини зображено масивний хрест, увінчаний терновим вінцем і табличкою з написом: **ІНЦІ**. Під горизонтальною поперечиною хреста — напис: **ЇΣ / ΧΣ / ΝΗ / ΚΑ**. Над хрестом зображено трикутник, від якого розходить сьйво. У площині трикутника — напис: **ω / δεος**. Центральна композиція виокремлена широкою рамою із овальними медальйонами по кутах, що пишно декоровані акантом. У площині медальйонів зображено євангелістів: Іоана (лівий горішній кут), Матвія (правий горішній кут), Луку (лівий нижній кут), Марка (правий нижній кут). Поруч з євангелістами — їхні символи: орел, янгол, бик і лев. З двох боків німбів євангелістів награвіровано їхні імена: **Σ: ΕΥΛ: ΙΟΑΝΝ / Σ ΕΥ ΜΑΤΘΕΙ / Σ: ΕΥΛ ΜΑΡΚΑ / Σ ΕΥΛ ΜΑΚΟ**. У площині рами між овальними медальйонами із зображенням євангелістів, розташовані видовженої форми картуші, орнаментовані акантом. Площини картушів на горизонталях рами вільні від зображень і написів. У картушах на вертикалях рами, що нагадують пишно оздоблені акантом і волютами барокові аркові ніші, зображені символи страждань і мученицької смерті Христа: стовп, півень на стовпі, на-

⁶² У антимінсах такі спеціально виділені площини були призначені для написів після їх освячення.

гайка, різки, рукавиця воїна, гаманець та розсіпані монети, чаша, меч тощо (правий картуш); драбина, спис, лопата, заступ, обценьки, гральні кості тощо (лівий картуш).

Стан дошки задовільний: угорі й унизу є два запаєних розломи.

У фондах Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника зберігається антимінс, освячений і підписаний митрополитом Київським Варлаамом Ванатовичем 1724 року, який є відбитком з дошки-кліше з колекції НБУВ. (Див.: Каталог збережених пам'яток Київського Церковно-археологічного музею. 1872—1922 pp. — К. : НКПІКЗ, 2002. — С. 173).

Ванатович, Варлаам (світське ім'я Василь; близько 1680—1751/52) — відомий український церковний діяч першої половини XVIII ст., архієпископ Київський, Галицький і всієї Малої Руси. Освіту здобув у Києво-Могилянській академії та Московській слов'яно-греко-латинській академії. Прийняв чернечий постриг у Тихвінському Успенському монастирі Новгородської єпархії; висвячений на архімандрита цього монастиря (1719—1722). Архієпископ Київський і Галицький (1722—1730). Деякий час служив обер-ієромонахом на російському флоті. 1730 року, за правління імператриці Анни Іоанівни, його було позбавлено архієрейства та священства з конфіскацією майна і вислано простим ченцем до Кирило-Білозерського монастиря. 1747 року за наказом імператриці Єлизавети Петрівни був реабілітований, але за власним бажанням, прийнявши схиму, залишився у Тихвінському монастирі, де і помер.

Літ.: ЕІУ. Т. 1. — С. 431; Описание Киевософийского собора. — С. 217—221; Петров. — С. 91; Строев. — С. 7.

Інв. № 465/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

269. Богородиця у скорботі. [XVIII ст.].

Офорт, штихель. 7,2 × 5; 7,6 × 5,4.

На звороті дошки горизонтального прямокутного формату зображено Богоматір з мечем у грудях, яка сидить на пагорбі. Вкрита мафорієм голова Богоматері повернута у три чверті й нахилена ліворуч. Долоні Вона притискає до грудей. Від її голови розходиться сийво, над яким награвіровано: *И҃сѣ, Дѣ*. Унизу під зображенням у площині, відокремленій лінійною рамкою, награвіровано текст: *ѡще ѣстѣ болѣзнь, ѡкѡ болѣзнь моѡ*.

Стан дошки добрий.

Таке зображення Богоматері з мечем у грудях наближене до іконографічного типу «Mater Dolorosa» (Матір у скорботі), зустрічається переважно у західноєвропейському мистецтві.

На лицевому боці дошки — штих Н. Зубрицьного «Як чеснот набути». (Див. опис № 36).

Інв. № 253/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

270. Воскресіння Ісуса Христа. [XVIII ст.].

Офорт, штихель. 10,3 × 7,9; 12 × 8,5.

На лицевому боці дошки вертикального прямокутного формату в площині, що окреслена овальною рамкою, зображено на повний зріст постать Ісуса Христа у мандорлі. Христос стоїть на густій хмарі, що напівовалом клубами піднімається догори обабіч мандорли. Правицею, відведеною у бік, Ісус тримає хрест з хоругвою, а перстом лівої

руки вказує на небо. У нижній частині композиції зображено запечатану труну, з обох боків якої симетрично розташовані постаті вояків із списами, одягнених, як римські легіонери. Постаць легіонера, зображена ліворуч від гробу спиною до глядача, відзначається динамічним рухом. Праворуч від гробу зображена статично постаць легіонера у стані глибокого сну. Із-за його плеча видно голову ще одного вояка із заплющеними очима. У горішніх кутах дошки над рамкою зображено два херувими.

Стан дошки добрий.

На звороті штих невідомого майстра «Свята трійця». (Див. оп. № 288).

Інв. № 466/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

№№ 271—273. До книги: Службник.

271. Святий Василій Великий. [XVIII ст.]. Ілюстрації до книги: Службник.

Офорт, штихель. 27,4×15,4; 28,5×17.

На лицевому боці дошки вертикального прямокутного формату зображено фронтально на повний зріст монументальну постаць святого архієпископа Василя Великого в облаченні (сакос, омофор, митра). Святий тримає закриту книгу у розкішній обкладинці лицевою стороною на глядача. Від голови святого розходить ся сяйво. На дальньому плані зображено краєвид з архітектурними спорудами на пагорбах. На рівні плечей святого награвіровано грецькою напис — ліворуч: **Ο ΑΓΙΟΣ**; праворуч: **Ο ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ**.

Стан дошки добрий.

Інв. № 467/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

272. Святий Григорій Двоєслов. [XVIII ст.]. Ілюстрації до книги: Службник.

Офорт, штихель. 27,2×15,2; 28,8×16,3.

На лицевому боці дошки вертикального прямокутного формату зображено фронтально на повний зріст велику постаць святиителя Григорія Двоєслова в єпископському облаченні (сакос, омофор, митра, хрест мальтійської форми на масивному ланцюзі). Святий правицею посилає благословення, а лівою рукою тримає розкриту до глядача книгу. Від голови святого розходить ся сяйво. Григорій Двоєслов зображений на тлі пейзажу, на передньому плані якого — великий кущ (ліворуч) і трава (праворуч); на дальньому плані — пагорби, гори, фортеці з високими вежами і міцними мурами. На рівні плечей святого награвіровано напис грецькою — ліворуч: **Ο ΑΓΙΟΣ**; праворуч: **Ο ΓΡΙΓΟΡΙΟΣ**.

Стан дошки добрий: у правому нижньому куті запаяна маленька тріщина.

Інв. № 468/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

273. Святий Іоан Золотоустий. [XVIII ст.]. Ілюстрації до книги: Службник.

Офорт, штихель. 25,2×15; 25,5×17,2.

На лицевому боці дошки вертикального прямокутного формату зображено фронтально на повний зріст велику постаць святиителя Іоана Золотоустого у єпископському облаченні (сакос, омофор, митра). Святий правицею посилає благословення, а у лівій

руці тримає розгорнутий сувій. На сувої награвіровано текст: $\varsigma\chi\iota\ \tau\omega\nu$ / $\iota\upsilon\epsilon\nu\mu\chi\varsigma$ / $\iota\omega\nu$ / **цмєроро** / $\varsigma\omega\nu\beta\iota\omega$ **цкѡѡ**. Від голови святого розходиться саяво. Святий стоїть на підлозі, викладеній квадратними плитами, що прикрашені колами. Тлом для постаті святого слугує пейзаж, на передньому плані якого зображені високі пагорби, порослі деревами, а за ними — монументальні архітектурні споруди. На рівні плечей святого грецькою награвіровано напис: **Ὁ ἄστος** (ліворуч); **χρυσόσομος** (праворуч).

Стан дошки добрий.

Инв. № 469/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

274. Зразки тексту, писані уставом. Копія з невідомої рукописної Євангелії (від І: 9, 10).

Офорт. 28,2×21,5.

На лицевому боці дошки вертикального прямокутного формату у горішній частині праворуч від тексту награвіровано слово у стовпчик: **зѧ** / **ѡ** / **ѧѧ**; поруч — десять рядків тексту: **И** **п**однѣхъ **ш**ѣстѣхъ **п**ѡжѣхъ **п**ѣтра / **и** **и**акова **и** **и**оанна **б**рѧта **б**гѡ **н** **в**ъ / **з**веде **а**на **г**о **р**ѧвысока **ѣ**динѧ / **и** **п**рѣвѣра **з**иса **п**рѣнѧми **и** **п**росѣвѣса **л**ице **б**гѡ **и**ако **с**лнцѣ / **р**изѣ **ж**е **б**гѡ **б**ыша **в**ѣлы **и**ако **с**ѣѣ / **и** **с**ѣа **в**нстаса **и**мымѡѡсѧннѧсѣ **н**имѣ / **г**лѧща **ѡ**вѣщѧв **ж**е **п**етръ / **р**ѣѣе **к**ъ **и**ѡви. **Г**и **д**обро **ѣ**стѣ **н**амѣ, / **з**де **б**ыти **ѧ**ще **х**ѡщѣши, **с**ѣтво. (Мк. 9: 2—5). У долішній частині дошки награвіровано вісім рядків тексту: **П**рѣидѣ **и**ѡ **н**азарѣта **г**алилѣискаго. **и** **к**рѣтисѧ **ѡ** **и**оннаѣ / **и**орданѧ **и** **ѧ**вѣевѣ **с**хѡда **ѡ** / **в**одѣ, **в**идѣ **р**азводащасѧ / **н**бѣа / **и** **д**хѣ **и**ако **г**олѧбѣ **с**ѣхѡ / **д**ашѣнѧнѣ / **и** **г**лѧ **б**ысѣ **н**бѣсѣ **т**ый **ѣ**си **с**нѣ **м**ѡи **в**ѣзлюбленны / **ѡ** **н**ѣм **ж**е **б**лѡговѡлѧ. (Мк. 1: 9—11).

На лицевому боці дошки у лівій частині між двома блоками тексту видно залишки відбитку тексту фіолетовим чорнилом: [нерозбірливо] **Учет в по** [нерозбірливо] [ос] **обенно важен / с. (2. 7))**.

Стан дошки добрий.

Инв. № 470/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

№№ 275—286. До книги: Мінеї місячні⁶³.

275. Місяць Вересень. [XVIII ст.]. Ілюстрація до книги: Мінеї місячні.

Штихель. 23,1×16,5; 24,4×18,3.

На лицевому боці дошки вертикального прямокутного формату угорі посередині награвіровано напис: **Мѣсяць Сѣнтябрь, 30 дней**. Нижче, у тридцяти дев'яти прямокутних клеймах, відокремлених рамками, награвіровані образи святих та сюжетних композицій, які відповідають місячним святам. Угорі над рамкою кожне клеймо має пояснювальний текст: **1** **И**сусѣ **п**риидѣ **в**освет. [Церковне новоріччя]. **пр.** **С**имѣон. **п** **М**арф. **м.** **ж**ены. **с.** **м** **К**аллисѧ **ипр** **2.** **м.** **М**аманта. **и**юа **3** **м** **и**нфѧмѧ **ѡ**ѣокт. **4** **м** **В**авѧла **пр** **и**юсѣ / **5** **пр.** **З**ахар **б**лѧсѧв [Прор. Захарій, прав. Єлисавети]. **6.** **ч**уд **ѧ**рх. **М**иѧнѧла **м** **б**вдоксѧи / **7** **м** **С**озонтѣ **С.** **и**оанѣ / **8** **Р**ождѣство **Б**огородѧцѣ: **9** **С.** **и**оакѧмѣ **и**нна **С**ѣверѧ. **и**осѧфа. / **10** **м**

⁶³ С. А. Клепиков зазначає, що такі видання у російських дослідженнях прийнято називати «святцями», бо їх основне призначення — зображення святих на кожний день. (Див.: Клепиков С. А. Русские гравированные книги XVII—XVIII веков / С. А. Клепиков // Книга. Исследования и материалы: Сборник IX. — М.: Книга, 1964. — С. 141—175).

Минод Митрод Нимф. [Мучениць Мінодори, Митродори та Нимфодори]. 11 пр. **Феофора** [Пр. Феодори Александрійської]. 12 **Автонома** 13 **обновл. Храма. Воскр. М Корнили** [Пам'ять оновлення храму Воскресіння Христового і Єрусалима, священномученика Корнилія сотника]. 14 **воздви. честн. Креста** 15 м **Никити** / 16 в **М Євфиміи** 17 м **Соф. Вѣра Наде. Люб** 18 Пр **Бвмений** 19 м **Троф. Сават.** Дор **Фео. че** [Мучеників Трофима, Саватія і Доримедонта, князів Феодора Смоленського та чад його]. 20 **М Євстаѳіа** ипр. **Михаил Феофора.** / 21 **Яп. Кондр. Дими** [Ап. Від 70-ти Кондрата. Обретіння мощей святого Димитрія, митрополита Ростовського]. 22 **М Фока** пр **Іони. Іон** 23 **Зач. Іоана Предчети** 24 м **Фекла** 25 **Євфросин.** Преста **Євргія Чудотворц** / 26 пр **Іоана Богос** 27 м **Калистрата** про. прес **Савастіа Соловец** 28 пр **Харитонъ** 29 пр **Кириакъ** 30 м **Григоріа.** пр. **Гри.** [Священномученика Григорія єпископа, просвітителя Великої Вірменії, преподобного Григорія Пельшемського, Вологодського].

Стан дошки добрий.

Інв. № 472/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

276. Місяць Жовтень. [XVIII ст.]. Ілюстрація до книги: Мінеї місячні.

Штихель. 23×16,5; 24,4×18,4.

На лицевому боці дошки вертикального прямокутного формату угорі посередині награвіровано напис: **Мѣсяць Октябрь имать дней 31.** Під написом у тридцяти семи прямокутних клеймах, відокремлених рамками, награвіровано зображення сюжетних композицій і образи святих, які відповідають місячним святкам. Кожне клеймо має угорі над рамкою пояснювальний текст: 1 **Покро. Пресвятія Богороді Япо Янаніа** пр: **Савѣ** 2 **М Кіпріанъ Іустіна** 3 м **Деонісій.** 4 м **Іерѳеій** обре **мощей Гурія и Варсонофіа.** / 5 м **Харітіна,** с. **Петръ. Алексѣй.** 6 а. **Фома** 7 м. **Євргій Вакхъ** 8 п. **Пелагея** 9 апо **Іаковъ Яндро Яѳѣ** [Апостола Якова Алфеева, преподобних Андроніка та дружини його Афанасії]. 10 м **Бвѣла Бвѣлампі** 11 м **Филпа, Пр. Феофан.** / **Собор, Сѣдми иже въ Некеи** [Собор преподобних Оптинських старців]. 12 м **Провъ Тарахъ Яндрони** 13 м **Карпъ Папили**⁶⁴ 14 м **Назарій Гервас, Протасій** 15 П, **Євфим Лука** 16 м, **Сот. Логінъ.** 17 Пр **Осіа М Яндро** 18 **ев; Лука** 19 Пр **Іоиль** м **Уаръ Іона** 20 м. **Яртемій** 21 Пр **Іларіонъ** Пр **мощей Ілареона** єписко 22 **Єв Яверкій** и 7 **отроковъ** / **Явление Пресв. Богородици** [Святкування на честь Казанської ікони Божої Матері]. 23 **Яп, Іакова** пренес. **мощ Іакова Боровицкого** 24 м. **Ярефи** иже **С** нимъ 25 м **Яврикія Мартірій** 26 **велик** м **Димитрій** / 27 м **Нестеръ** 28 м **Терентій** и **Неонила Стефана.** с. **Ярсени, Параске,** 29 м. **Янастас.** Пр **Яврамъ. Яв.** 30 м, **Зиновій Зиновія** 31 **Япо. Стахій, Ямпіа, С М Єпимаха.,**

Стан дошки добрий.

Інв. № 473/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

277. Місяць Листопад. [XVIII ст.]. Ілюстрація до книги: Мінеї місячні.

Штихель. 23,4×17; 25,2×19,3.

На лицевому боці дошки вертикального прямокутного формату угорі посередині награвіровано напис: **Мѣсяць Ноябрь. им. 30 дней.** Під написом у тридцяти восьми

⁶⁴ Мученик Папіла був дияконом у малоазійському місті Фіатіра, де єпископом був св. Карп.

прямокутних клеймах, відокремлених рамками, награвіровано зображення сюжетних композицій і образи святих, які відповідають місячним святкам. Кожне клеймо має угорі над рамкою пояснювальний текст: 1 чу. Косма и Димї 2 м Якидіа, Пигасія 3 м Якепсими Іосифъ и пр. об хрм Георгія [Оновлення храму Георгія у Лідді]. 18. Мученика Романа 4 Пр Іоаннікія, Никандр 5 м Галактіона, епис / Преста, Іонъ Ярхієпи 6 с. М, Павель Пре Варлаама Хутынского 7 м 33 в Мелетинъ Пре Лазарь 8 Собо архи, Мухан / 9 с Онисифора Порфір. 10 са Олимпа, Родион 11 м Мины, Виктор, Викентія, Б. Максим 12 с, Іоаннь, Ниль 13 с, Іоаннь Злот / 14 Яп Филипъ 15 м, Гурія, Самона, 16 с, Матѳеа 17 с. Григорій, ико 18 м Платонъ, Ро. 19 с. пр. Явдій, Варлаам; 20 П, Григорія / 21 вхрдо хрм. прес, Бог, 22 Яп Филипъ ип с. К, Муханъ, 23 с, Амфилохия, Григорій 24 с, м, Катеринъ 25 с, м, Климентъ, Пет / 26 П, Филипъ, м, Георг, 27, Іаковъ Паладі; Знаме Богородиці, св, Іаковъ. рос [Ростовський] 28. М. Стефанъ, Іринах⁶⁵, 29, М, Парамонъ, Які [Акакія]; 30 Яп Яндреи.

Стан дошки добрий.

На звороті дошки наклеєно ярлик-сигнатуру з написом чорнилом: 142.

Інв. № 474/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

278. Місяць Грудень. [XVIII ст.]. Ілюстрація до книги: Мінеї місячні.

Штихель. 23×16,7; 25,4×19,2.

На лицевому боці дошки вертикального прямокутного формату угорі посередині награвіровано напис: **Яцъ Декабрь.** Під написом у тридцяти п'яти прямокутних клеймах, відокремлених рамками, награвіровано зображення сюжетних композицій і образи святих, які відповідають місячним святкам. Кожне клеймо має угорі над рамкою пояснювальний текст: 1 Пр, Наумъ / 2 Пр. Явакумъ 3. Пре Савва 4 Пр. Іоанъ. Дам. [Дамаскин] 5 Пр. Савва. Ос. [Освятий] 6 с. Николай чуд 7 св. Явмросіи Антонія. / 8. Пр. Патапін 9 Зачат. Святі. Яни 10 М. Яни. Брмогея [Ермогена]. 11 Пр. Даниль 12 пр. Спиридо: 13 м. Бвстрати Явксенті Бвгені / 14 М. Фиръ. Левкія. Фил [Филимон] / 15 М. Блевѳер. Пард. Стеф: 16 пр Яггей 17 пр. Даниль 3. о. Янан Язарія Мисаи и лик. Св. Отець. [17. Пророка Даниїла і трьох отроків: Ананії, Азарії та Мисаїла] / 18 м. Севастіанъ и про 19 м, Вонафатіи 20 М. Ігнатій, 21 М, Іуліанія Преставлені, Петра митропо 22 м Анастасі / 23 деся. м. вь Критъ 24 пр. м. Бвгенія 25 Роже, Гада Бога. 26 Собор прст. Бого, с. м. Бвѳіміи 27 Ярхі. Стефн. пр. Феодор / 28 м Дву Тму вь Никод Соженихъ. [28. Мучеників 20000 в Никодимидії у церкві спалених] 29. Св. младе 14000 избієни Виѳли. Пр. Маркель 30 м. Янисія. Пр. Зотикъ 31. Пре. Мелания.

Стан дошки добрий.

Інв. № 475/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

279. Місяць Січень. [XVIII ст.]. Ілюстрація до книги: Мінеї місячні.

Штихель. 23,5×16,5; 25,2×18,4.

На лицевому боці дошки вертикального прямокутного формату, угорі посередині напис: **Яцъ Генварь.** Під написом у тридцяти трьох прямокутних клеймах, відокрем-

⁶⁵ Іринарх — севастійський мученик (303).

лених рамками, награвіровано зображення сюжетних композицій і образи святих, які відповідають місячним святкам. Кожне клеймо має угорі над рамкою пояснювальний текст: 1 **Обрѣзані**, Гда нашего Іиса Хрта с **Васілій вел** 2 **С** **Сілвестрь** 3 **Пр.** **Малахін:** м. **Гор.** [Гордія] 4 **Собор** 70 апостоловъ пр. **Θεокτισ**, **Іг.** / 5 см. **Θεопем** [Феопенмта], **Θεони**, **Пр**, 6 **Богоявленіє** Гда нашего 7 **Соборъ** **Крестителя** Іоанна 8 **Пр.** **Георгии** **Домники** 9 **М.** **Полувекта** [Полиевкта], / 10 м, **Григорій** **Диметія** [Дометіана], и про 11 **Θεодосіа** **Михаила** 12 м, **Татіани**. **С.** **Сава**, **Сер** [архієпископ Сербський], 13 м, **Брмила**, и **Страто** [Стратоника], 14 **С.** **отець**, в **Синаи** **избиених** / 15 **Пр.** **Павель**. **Іоаннь** 16 **Поклоненіє** **ѿт** **Вери** ап. **Петра** [Поклоніння чесним веригам апостола Петра] 17 п **Антоній** **Ве** 18 **Аѡнасіѡ**, **Кириль** 19 **Пр.** **Макарій** 20 **Пр.** **Свѣиміа**. / 21 **Пр.** **Максимъ**, м. **Неофита** 22 **С.** **Ап.** **Тимофеи**. **Ана** [Анастасія] 23 **С.** м. **Климента** 24 **Ксени** 25 **Григорія** **Бого** 26 **пр.** **Ксенофота**; и дру. / 27 **Пренесені**, **Мошеи**. **С.** **Іоана** **Злото**, 28 **Пр:** **Бфремъ** 29 **Игнатій** **бого** [Богоносець] 30 **Св.** **Василіи** **Григоріи**, **Іоан** 31 **С.** **Кирь**, **Іоаннь** **Никити**.

Стан дошки добрий.

На звороті дошки наклеєно ярлик-сигнатуру з написом чорнилом: 144.

Інв. № 476/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

280. Місяць Лютий. [XVIII ст.]. Ілюстрація до книги: Мінеї місячні.

Штихель. 23,5×16,3; 25,5×18,1.

На лицевому боці дошки вертикального прямокутного формату угорі посередині награвіровано напис: **Мѣць Февраль**. Нижче під написом, у прямокутних клеймах (у кількості 31), відокремлених рамками, награвіровано зображення сюжетних композицій і образи святих, які відповідають місячним святкам. Кожне клеймо має угорі над рамкою пояснювальний текст: 1 м. **Трифонъ**. 2 **Срѣтєніє** **Господнє**. 3 **Свя.** **Симеонъ**. **Бог.** [Богоприймця] **Анна**. 4 п. **Ісідодоръ**. **Кн.** **Георгій** пр. **Кириль**. / 5 м. **Агаѡіа**. 6 п. **Вуколь**. 7 п. **Парфеній** **Пр.** **Лука**. 8 **М.** **Феодоръ** **Стр.** **П.** **Захари** 9 м. **Никифоръ** / 10 **С.** м. **Харлапѡ** [Харлампія] 11 **Св.** м. **Власій**. пр. **Димитрій** пр. [Прилуцького] **кня** **Всеволода**. 12. **С.** **Мелетій** **Прес.** **Алексіа**, **митрополита** / 13 **Пр.** **Мартініа** [Мартиніана] 14 п. **Авксентіа** 15 **Ап.** **Анисимъ**. [Онисима] 16 **Муче**. **Памфилъ** и **прочихъ**. 17 м. **Федоръ**. **Тир.**; [Феодора Тірона] 18 **Левъ**. **П.** **Рим** / 19 **Ап.** **Архипъ**. / 20 **П.** **Аѡва** **Кат.** [єпископа Катанського] 21 **пр.** **Тимофеи**. **С.** **Свстаѡій** 22 **Обрѣт.** **мошей** **Св.** **Му.** **Во** **Свгеніи**. 23 **С.** **Поликарпъ** / 24 **Обрѣт.** **чес.** **глави** **Іоана**, **Пре** 25 **С.** **Тарасіи** 26 **С.** **Порфирій** 27 **П.** **Прокопѡи** 28 **П.** **Василій** 29 **П.** **Кассанъ**. р. [Кассіана Римлянина]

Стан дошки добрий.

На звороті дошки наклеєно ярлик-сигнатуру з написом чорнилом: 143.

Інв. № 477/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

281. Місяць Березень. [XVIII ст.]. Ілюстрація до книги: Мінеї місячні.

Штихель. 23,7×16,5; 25,7×17,7.

На лицевому боці дошки вертикального прямокутного формату угорі посередині награвіровано напис: **Мѣць, Мартъ**. Під написом у тридцяти трьох прямокутних клеймах, відокремлених рамками, награвіровано зображення сюжетних композицій і образи святих, які відповідають місячним святкам. Кожне клеймо має угорі над рамкою

пояснювальний текст: 1 п, м, Євдокія 2 с. м, Θεοδοτῆ Прес, св, Ярсенія, Тферскаго 3 с. м, Європіи, Клєника 4 Пр. Герасимъ 5 с. Кононъ / 6, с. му, 42 иже во Ямор. [Аммореї] 7 с. м. Василіи Єфрем 8 П Θεοφιλακ [Феофілакта] 9 св 40 Жученико. воезере, 10 с, м, Кондратъ Кипріанъ / 11 св. Софроніи пресѣ, святі Євѣими Новгород 12 Пр Θεοφανъ 13 При мощен Никифора Патр 14 пр. Венедікт / 15 м Ягапіа и прочіа, 16 Ж, Савинъ; 17 пр Ялексей Преста. Пр. Макариа игум, 18 с, Кириль 19 м ХрисанѠ. / 20 П. от. во оби, Савви, [Преподобних Івана, Сергія, Патрикія і ін. в обителі св. Сави убієнних]. 21 п, Іаковъ, 22 с, м, Василій 23 п. м. Никонъ и 20 оучен 24 П. Захар. с. Ярте 25 Благовь, Бог [Благовіщення Пресвятої Богородиці]. / 26 Собо, Ярха Гаврі 27 св. Матрона 28 П, Іларіон, сѣ [Стефана] 29 п. м. Марко, Кирі, [Кирила] 30, Іоанъ списа. Длєстви 31 П. Ипатий.

Стан дошки добрий.

На звороті дошки наклеєно ярлик-сигнатуру з написом чорнилом: 146.

Інв. № 478/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

282. Місяць Квітень. [XVIII ст.]. Ілюстрація до книги: Мінеї місячні.

Штихель. 23,2×16,5; 25,7×17,2.

На лицевому боці дошки вертикального прямокутного формату угорі посередині напис: **Жцѣ Япріллій.** Під написом у тридцяти двох прямокутних клеймах, відокремлених рамками, награвіровано зображення сюжетних композицій і образи святих, які відповідають місячним святам. Кожне клеймо має угорі над рамкою пояснювальний текст: 1, п. Марія, Єги, [Єгипетської] п. Євѣимъ, [Євфимія] 2, пр, Титъ. 3, Пр, Никьита, 4, П, Іосифъ, Георгій, 5 м, Θεοδουλъ ЯгаѠпода / 6, св. Євѣихій 7 пр, Георгій 8 Я, Иродиона, ЯгаѠа, Руфа, Флег, [Флегонта] 9 м, Євксигій [Євксихія] 10 Ж, Терентій и про / 11 с, м, Янтіпъ, 12 П, Василіи 13 с. м, Яртемонъ, 14 с, Мартинъ, 15 Я. Яристрахъ, Пудъ, Тро, [Трохима] 16 Ж, Ягапіи, Ірини, / 17 П, Симеонъ, Якакий, Зоси 18 П, Іоанъ уче, Гр, [Григорія] 19 П, Іоаннъ, вє, пє, [Ветхопечерника] 20 пр. Θεοдоръ 21 Свящ, м, Іануаріи и Дру, его, / 22 Пр. Θεοдоръ 23 св, великомуче, Георгій 24 м, Савва, 25 Єванг, Марко, 26 с. м, Василій, Стефанъ / 27 с, м, Симеон 28 Яп, Іасонъ Єосиптра, [Єосипатра] м, Дада, 29 с, м, 9, иже въ Кежицѣ, [Кизича] пр, Жемнонь, 30 п, Іаковъ.

Стан дошки добрий.

На звороті дошки наклеєно ярлик-сигнатуру з написом чорнилом: 143.

Інв. № 479/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

283. Місяць Травень. [XVIII ст.]. Ілюстрація до книги: Мінеї місячні.

Штихель. 23,3×16,5; 25,5×18,8.

На лицевому боці дошки вертикального прямокутного формату угорі посередині награвіровано напис: **Жцѣ Жай.** Під написом у сорока п'яти прямокутних клеймах, відокремлених рамками, награвіровано зображення сюжетних композицій і образи святих, які відповідають місячним святам. Кожне клеймо має угорі над рамкою пояснювальний текст: 1. п. Ієремія, прес, прє, Пафнутія, 2. с. Яфонасіи, 3 м. ТимоѠѠеи, Жавра, Ус. п. Θεοδοσία, п 4 м, Пелагея 5 м Ірина 6 с, Іовъ, / 7. во. нанє. Крест. м Якакій [Спогад явлення на небі хреста Господнього в Єрусалимі. Мч. Акакія сотника]. 8, єв, Іоанн. Пр Ярсеній 9 Пр. Ісана. м Христофор. При. Жоше. св. Николая. 10 Я. Симонъ. 11

с. **Юкий** / 12 **Єпіфаній**. Герм. 13 **Гликері**, 14 м **Ісидор**. **Ісидо** 15 Пр. **Пахомій**. **Ісаа** Убієн. благо. ца. **Димі** [Убієніє благого царевича Димитрія]. 16 Пр. **Θеодор**. **Єфѣ** 17 Пр. **Андронік**, 18 м. **Θеодотъ** / **И**. **Єдмъ** двъ. с. м. **Петръ**, **Деонисій** 19 **Є**. **Патрікии**. с. д, п. **Корнилій** 20 м. **Θалалей**. **Обр**. **мош**. **Алексіа**. **мит** 21 ца. **Конст**. **Єлена** / **срете**. **чудо**. **икон**. **владі**. **кн**. **Константи** [Володимирської ікони Божої Матері, равноапостольного царя Константина і матері його цариці Єлени]. 22 м. **Васілиск** 23 П, **Аиѡанл** **обр**. **мош**. **св**. **Деоиѡтїа** 24 п. **Симеон**. **Никіт** 25 **об**. **глав**. **Претечи** / 26 **И**. **Карпъ**. **Ге** [Великомученика Георгія Нового]. 27 с. **Θерапон**, **обр**, **мо**, **Нила**, **се** **ли** 28 п. **Никит**, **Игна** 29 п, **Θеодосїа** пр, **Іоана** **Юродїво** 30 п. **Ісаки** 31 а. **Єрмїи**, м. **єр**.

Стан дошки добрий.

На звороті дошки наклеєно ярлик-сигнатуру з написом чорнилом: 148.

Інв. № 480/1.

У фондах ВОРМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

284. Місяць Червень. [XVIII ст.]. Ілюстрація до книги: Мінеї місячні.

Штихель. 23×16,1; 25,3×17,3.

На лицевому боці дошки вертикального прямокутного формату угорі посередині награвіровано напис: **Иѣсяць Іюнь**. Під написом у тридцяти двох прямокутних клеймах, відокремлених рамками, награвіровано зображення сюжетних композицій і образи святих, які відповідають місячним святкам. Кожне клеймо має угорі над рамкою пояснювальний текст: 1. м. **Іустина**. м. **Іустина**. **Деоиѡсїа** 2 с. **Никифор**. **Іоанн**. 3. м. **Лукїанъ**. п. **Павли**. [мч. Лукіліан, мч. Павлина]. 4. с. **Иитрофа**. 5 м. **Дороѡей** / 6. пр. **Висарион**. **Іларїонъ** 7. м. **Θеодотъ**. 8. м. **Θеодоръ**. **Стра**. [Вмч. Феодора Стратилата]. 9 с. **Кїріллъ**. **але**, **Кїріллъ**. **в**. [архієпископа Александрійського Свт. Кирила, ігумена Білозерського Прп. Кирила]. 10 с.м, **Тимофей** / 11 ап, **Варѡоломей**. **Вар**. [Варвари]. 12 П. **Инуфрїн**, **Петръ**, 13 м, **Икилина**, **Є**, **Трифлїи** 14 п. **Єлисей** с. **Иефодїй**. **Пат** 15 **Иммосъ** с. **Іоана** / 16 Пр. **Тихонъ** 17 с. **Иануиль**, **Савель**, **Исмаиль** 18 м, **Деоиѡтїй** 19 ап. **Іуда**, **Брат**. **Госп**. 20 м. **Иеѡодїй** 21 м. **Іуліанъ**. / 22 с. м. **Євсєвіи** 23 м. **Игрепина**, **срте**. **чудо**, **Икон**, **Владїм**, 24 **Рож**. с. **Іоанн**. **Прет** 25 **Феврон**, **кн**. **Петр**. **Феврон** 26 п. **Давидъ**. **сол**. / **Явл**. **чуд**. **Икон**. **Тифинск** [Тихвинської ікони Божої Матері]. 27 п. **Єммеонъ**. 28 пр. **моше**. **Кира** **Іоана** 29 апос. **Петръ**. **Павель**. 30 **сѡбор**. с. 12 **Ипостола**.

Стан дошки добрий.

На звороті дошки наклеєно ярлик-сигнатуру з написом чорнилом: 149.

Інв. № 481/1.

У фондах ВОРМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

285. Місяць Липень. [XVIII ст.]. Ілюстрація до книги: Мінеї місячні.

Штихель. 22,8×16,4; 24,4×17,7.

На лицевому боці дошки вертикального прямокутного формату угорі посередині награвіровано напис: **Иѣсяць Іюль**. Під написом у сорока п'яти прямокутних клеймах, відокремлених рамками, награвіровано зображення сюжетних композицій і образи святих, які відповідають місячним святкам. Кожне клеймо має угорі над рамкою пояснювальний текст: 1. с. **Косма**. **Дамїа**, 2 **пол**, **ри**, **пр**, **Бог** [Покладання честної ризи Пресвятої Богородиці у Влахерні]. 3. **в** **акинѡа**, **пр**, **мош**, **Филипа**, **мтр** 4. с. **Индрей**; **Иарѡа** 294 5. Пр: **Иѡасїи**; **обр**. **мош**: **Єргїя**. **игу**. / 6. Пр. **Єїсои**. 7. п. **ѡома**. **Икак** 8 **в**. **Прокопи** **Явл**. **ѡбра**.

Каза. Бог. 9 Пагкрат, [Священномученика Панкратія]. **10 с 45**, муче. поло: ризи Господн. [Покладання честної ризи Ісуса Христа у Москві; мучеників 45-ти у Нікополі Вірменському]. **П. Антоній / 11 м. Єфимі. Олга 12 Прокла: Иларія. 13 ар. Гавриила. 14 Яп. Якіла 15. м. Кир. Іулит: к. Вла** [Мучеників Кирика та Іуліти, рівноапостольного великого князя Володимира]. **16 с. ЯѠиногенъ Вселен. Собор. Вс. Соб. / Все. Соб. вѠе. собо. все. соб.-вѠе. соб. 17 м. Яarina 18 м. Виканфа** [Мученика Іакінфа Амастрідського]. **19 Яакрина 20 Про. Іліа / 21 пр. Симеон. Іоан: 22 с. Яarina. возвр. мош. Є. Фоки. 23 м. Трофімъ. и. пр. 24 м. Христина 25 успен. Єв. Яиниъ. / с. Олимпиа. євп.** [Успіння св. Анни, матері Пресвятої Богородиці. Святих жон Олімпіади діаконіси та Євпраксії діви, Тавеннської]. **26 с. Єрмолаи 27 м. Пантелі.** [Великомученика та цілителя Пантелеймона]. **28 м. Прохор. Никано. Яв. смл. Бого.** [Явлення Смоленської ікони Божої Матері (Одигітрії)]. **29 м. Калиник 30 Я. Сила. Силу 31 с. Євдокім.** [Апостолів від 70-ти Сили та Силуана].

Стан дошки добрий.

На звороті дошки наклеєно ярлик-сигнатуру з написом чорнилом: **150.**

Інв. № 482/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

286. Місяць Серпень. [XVIII ст.]. Ілюстрація до книги: Мінеї місячні.

Штихель. 22,5×17; 24,5×18.

На лицевому боці дошки вертикального прямокутного формату угорі посередині награвіровано напис: **Місяць Августъ.** У тридцяти восьми прямокутних клеймах, відокремлених рамками, награвіровані сюжетні композиції та образи святих, які відповідають місячним святкам. Кожне клеймо має угорі над рамкою пояснювальний текст: **1. Призхо чест Древъ Єв мучен Яакавей** [Походження честних древ животворящего Хреста Господнього]. **2. м Стефа с Василий 3. П "саак Фавст Янтоній. 4 сє 7 отроков. Иже Єфес 5 Євсїїгна / 6. Преобр Господне 7. Я Доментіа 8 с Ємилиана 9 а: ЯатѠей 10. Я, Лаврент 11. Яр Євпла 12 Я Фотін Яинкітій 13 п Яаксимъ / 14 П, Мехєи 15 Успеніє Богород, 16 Нерук, Оєра, м, Діомдъ** [Мученика Діомида врачавателя]. **17 м, Яиронъ, 18. м, Фроль и Лаврь 19, м Яндреи Єтр, и про / 20 Пр, Самуль 21 Я, Єаддеи, м, Васи прєст преп Явраамна** [апостола від 70-ти Фаддея, мучениці Васси]. **22 Яу ЯгаѠоникъ и про, 23 Яу, Лупъ 24 м, Євтихін / при мош. Петра міт 25 Возв, мо Япо, ВарѠолом, Я, Титъ 26, Я, Яндреиан Наталі сє чуда, Ікон, Владим, 27 П, Пимен. / 28 Яоисєи 29 Уск Гла, св Претєчи 30 с. Ялександр, Іоан Павл Прє, Ялексан, Євирє 31 Поло Пояса прєс Богоро.**

Стан дошки добрий.

Інв. № 471/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

287. Рамка титулу. [XVIII ст.]. Ілюстрація до книги: Служебник.

Штихель. 27,5×16,2; 27,8×17,4.

На дошці прямокутного вертикального формату зображено широку, оздоблену рослинним орнаментом рамку, що містить 12 клейм. У центральному горішньому клеймі горизонтальної овальної форми — сцена «Страшного суду»: угорі композиції по центральній вісі зображено Христа, який сидить на веселці, поставивши ноги на сферу. Праворуч і ліворуч від сфери зображено по одному янголу, які сурмлять у сурми. Постаць Христа випромінює саяво. Праворуч і ліворуч від Христа на хмарах зображені

Богоматір та Іоан Хреститель у молитовних позах. В центрі нижньої частини композиції — архангел Михаїл зважує душі людей, відділяючи грішних від праведних. Грішників чорти женуть у пекло, праведників янголи супроводжують до Раю. У нижньому клеймі горизонтальної прямокутної форми зображено західний фасад Успенського собору Києво-Печерської лаври. Ліворуч від собору, угорі зображено преподобного Антонія Печерського, нижче — вхід до печери та невеличка капличка. Праворуч від собору, угорі зображено преподобного Феодосія Печерського, унизу — вхід до печери та невеличка капличка. У бічних клеймах овальної вертикальної форми зображено напівпостаті святих: пророка Мойсея із скрижалями; пророка Аввакума із розгорнутим сувоєм; святителя Христова Митрофана із закритою книгою; святителя Христова Феофана із закритою книгою; преподобного Андрія Критського із розкритою книгою; преподобного Йосипа Піснєписця із закритою книгою; преподобного Іоана Дамаскина із розгорнутим сувоєм; преподобного Іоана Ліствичника із розгорнутим сувоєм; преподобного Феодора Студита із розгорнутим сувоєм; преподобного Іоана Багатостраждального із розгорнутим сувоєм; преподобного Григорія із закритою книгою. Над кожним клеймом стрічка з написом імені зображеного святого: Пррѣкъ Моисей / С: Пррѣкъ Аввакумъ / С: Глѣ Хѣъ Митрофанъ / С: Глѣ Хѣъ Феофанъ / Пр: Андрей Критскі / Пр: Іосифъ Пѣсно / Пр: Іоанъ Дамас / Пр: Іоанъ Лѣств / Пр: Фремаъ / Пр: Феодоръ Стѣд / Пр: Іоанъ Ион / Пр: Григори.

Стан дошки добрий.

Літ.: Петров. — С. 95.

Інв. № 483/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

288. Свята Трійця. [XVIII ст.].

Штихель. 12,3×9,2.

На звороті дошки вертикального прямокутного формату награвіровано складну багатофігурну композицію, близьку до овалу за розташуванням основних мас зображень. Угорі по центру розміщено символічне зображення Голуба з розпростертими крилами на тлі трикутника, від якого розходить сяйво. З обох боків зображено трьох херувимів (один — ліворуч, два — праворуч). В центрі композиції на хмарі — Бог-Отець (ліворуч) та Ісус Христос (праворуч). Бог-Отець зображений з посохом у лівій руці. Його масивна голова повернута у три чверті. Ісус зображений з хрестом, що перед ним лежить горизонтально. Стрімким рухом він нахилився до Бога-Отця. Його майже античний профіль нагадує давньоримські образи. У нижній частині композиції видно лише розрізнені фрагментарні зображення: голова, крила, ноги, рука, жбан тощо.

Стан дошки задовільний: нижня частина сильно забруднена фарбою.

На лицевому боці дошки штих невідомого майстра «Воскресіння Христа». (Див. опис № 270).

Інв. № 466/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

289. Свята Трійця. [XVIII ст.].

Штихель, офорт. 4×7,5 (розмір двох уламків разом).

На двох уламках від дошки (за відбитком ціла дошка 9,5×6 см), які є фрагментом горішньої половини композиції Святої Трійці, ліворуч зображено постать Бога-Отця.

Правицею Він посилає благословення, а лівою рукою тримає державу і скіпетр. По обидва боки трикутного німба Бога-Отця награвіровано напис: **Б҃҃ъ / Ѡц҃ъ**. Праворуч від Бога-Отця зображено постать Ісуса Христа. Правою рукою Він тримає масивний дерев'яний хрест, а ліву притиснув до грудей. По боках німба, на рівні голови напис: **Іс҃ / Ѡс҃**. Угорі композиції, посередині зображено Голуба, від якого розходяться промені. Над крилами Голуба награвіровано напис: **Дх҃ъ / С҃ѣы**.

Стан дошки незадовільний: залишилися два невеликі уламки горішньої частини дошки розміром: 4×4,5 (лівий) і 4×3,5 (правий).

На звороті дошки — штих, вірогідно, того ж майстра. Від композиції залишилися два фрагменти нижньої частини. За фрагментами зображень (дві постаті на колінах у молитовних позах) сюжет розібрати неможливо: зображення голів втрачено. Невідомі персонажі стоять на хмарах. Згори на них сходять промені.

Літ.: Петров. С. 95.

Інв. № 484/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

290. Знаки Зодіаку. [Друга половина XVIII ст.].

Штихель. 19,5×11,5; 25,2×16.

На дошці вертикального прямокутного формату зображено алегоричну композицію, обрамлену тонкою орнаментальною рамкою. У горішній частині композиції зображено Бога-Отця, який сидить на хмарах в оточенні херувимів (по чотири ліворуч і праворуч) і янголів (по три ліворуч і праворуч). Бог-Отець широко розкинув руки. Праву ногу Він поставив на земну кулю. Постать Бога-Отця випромінює сяйво. Його постать закомпанована у коло, утворене з напису текста: **1. Въ началъ ты Господи землю основалъ еси и дѣла руку твоею суть небеса.** У нижній частині композиції зображене потрійне коло. У центральному колі посередині зображено символ Всевидящего Ока (трикутник з оком всередині) і по колу чотири рослинні композиції, які символізують чотири пори року: зима — гілка без листя; весна — гірлянда з квітів; літо — сніп; осінь — гірлянда з плодів. У середньому колі у підковоподібних клеймах зображено символи знаків Зодіаку. Кожне клеймо має відповідний пояснювальний текст: *Генварь / Февраль / Мартъ / Апрель / Май / Июнь / Июль / Августъ / Сентябрь / Октябрь / Ноябрь / Декабрь*. У зовнішньому колі награвіровано текст: **2ѣ та погибнуть ты же пребываеши и яко риза обветшаютъ и измѣнятся ты же тоиже и льта твоя не оскудеваютъ вовьки...** Над цією «астрологічною» композицією праворуч зображено сонце у вигляді дівочого личка; ліворуч, у колі з зображенням зодіакальних символів, — місяць у вигляді личка у профіль. Унизу під великим колом зображено краєвид: на передньому плані земля, вкрита густою травою і квітами, а на другому плані — високі вежі, будинки під двосхлими дахами і могутні дерева з пишними кронами.

Стан дошки задовільний: у лівому нижньому куті за межами зображення є значні забруднення.

Інв. № 485/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

291. Собор усіх святих. [XVIII ст.].

Штихель. 45 × 34,5; 40 × 29,5.

На звороті дошки вертикального прямокутного формату зображено триярусну багатопігурну композицію «Собор усіх святих». У горішньому ярусі посередині зображено Святу Трійцю — ліворуч Бога-Отця з папською тіарою на голові та державою у лівій руці; над Його німбом ромбовидної форми напис: **Б҃Ъ ѿЦѢ**. Праворуч від Бога-Отця — постать Ісуса Христа із скіпетром у лівій руці; над Його круглим німбом напис: **ІС ХР**. Угорі посередині зображено Голуба-Святого Духа, від якого розходяться промені; над голубом напис: **Д. С**. Нижче посередині — група янголів із молитовно складеними на грудях руками; їхні напівфігури виступають із-за хмари. Праворуч зображено Богоматір у молитовній позі; за нею праворуч — архангели. Над німбом Богоматері награвіровано напис: **МР ОУ**. Ліворуч від групи янголів на хмарі зображено у молитовній позі Іоана Хрестителя з янголами; над німбом святого — напис: **С Іоаннъ КР**. У середньому ярусі композиції зображено: праворуч — групу апостолів: попереду сидить апостол Петро з книгою і ключем у руках; над цією групою напис: **Ликъ Апѳоловъ**; ліворуч зображено групу пророків: попереду цар Давид(?) у короні, з уквітченим берлом у руці. Поруч сидить Мойсей, який тримає перед царем розгорнуту книгу з текстом: **Сѣа Іисусъ равноимножесѣ**. Над групою пророків — напис: **Ликъ Пророко**. У нижньому ярусі представлено отців церкви, царів, великомучеників, великомучениць і над кожною групою награвіровано написи: **Ликъ Мучениць / Ликъ Мученико / Ликъ Цареи**, (далі два написи нерозбірливо). Один з отців церкви, постать якого зображена на передньому плані, тримає у руках розкрити книгу з текстом: **Рече Господь иже хощетъ по мнѣ ити да ѿвержеся себе**. В зображенні груп янголів, апостолів, пророків, отців церкви, царів, великомучеників, великомучениць гравер застосовував засіб ізокефалії.

Стан дошки добрий.

На лицевому боці дошки розміщено дев'ять сюжетів до «Старого Завіту» роботи Я. Кончаківського (Див. оп. №№ 110—118).

Інв. № 347/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

292. Успенський собор Києво-Печерської лаври. [Середина XVIII ст.].

Штихель. 11,7×7,7 (розмір подається за старим відбитком).

На чотирьох уламках дошки вертикального прямокутного формату зображено у горішній частині чудотворну ікону Успіння Богоматері, яку тримають з обох боків два янголи та преподобні Антоній (праворуч) і Феодосій (ліворуч), які стоять на хмарах. Преподобні тримають у руках розгорнуті сувої з текстами: **Г҃и / да / бѣдетъ / на / мѣстѣ / семъ / Бл҃гве / н** — на сувої Антонія; **Г҃и / во / имѣ Пре / сѣоіа** ... [далі нерозбірливо] — на сувої Феодосія. Під постатями преподобних святих награвіровано тексти: **Прѣб: Феодосій Печер.**; **Прѣб: Антоній Печерскій**. У нижній частині композиції зображено західний фасад Успенського собору Києво-Печерської лаври.

Стан дошки незадовільний: дошка розбита на чотири нерівні уламки: 9,8×8,5 (перший); 3,5×5 (другий); 1×1,3 (третій); 1×2,5 (четвертий); нижня права частина дошки втрачена.

Ікона, яку тримають янголи, є майже точною копією чудотворної ікони Успіння Богородиці, зображення якої міститься на мідній гравірувальній дошці другої половини XVIII ст. з колекції НБУВ (інв. № 487/1; оп. № 293).

На звороті дошки видно залишки нижньої частини композиції із зображенням євангеліста Марка. Зберіглося дві третини фігури святого (зображення голови втрачено) і фрагменти зображення лева (триваста голова, крила, кігтісті лапи, китиця хвоста). Автор штиха із зображенням Успенського собору використав зворотній бік раніше награвірованої і розрізаної навпіл мідної дошки.

Инв. № 486/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

293. Успіння Богородиці. [Друга половина XVIII ст.].

Офорт, штихель. 28,8×38,8; 30,2×39,2.

На дошці прямокутного горизонтального формату у широкий рамі, пишно оздобленій орнаментом з листя аканта, зображена чудотворна ікона Успіння Богородиці Києво-Печерської лаври. В центрі композиції ікони — Богоматір, яка лежить на смертнім одрі в оточенні дванадцяти апостолів. Апостоли зображені без німбів. Праворуч від смертного одра — група з шести апостолів на чолі із св. Петром, який тримає кадило. Позаду одра зображено Іоана Богослова, що нахилився до Богородиці. Ліворуч від нього зображено Ісуса Христа у мандорлі, який приймає на руки сповите немовля — душу Богоматері. По обидва боки від постаті Ісуса, на рівні його голови зображено двох янголів. Біля ніг Богородиці зображено групу з п'яти апостолів на чолі із св. Павлом. Праворуч і ліворуч простір композиції замикають зображення будинків під високим двосхлими дахами. Унизу під рамою награвіровано один рядок тексту: *Истинное Изображеніе и мѣра Чдотворнаго Образа иже Есть на Цркви Враті въ Великой Цркви Кіево Печерской оуспенія Престѣла Бѣы.*

Стан дошки добрий.

Зображення є графічною інтерпретацією відомої пам'ятки українського мистецтва — ікони Успіння Богородиці, яка зберігалася у Києво-Печерській лаврі.

Инв. № 487/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

294. Титул книги «Біблія». [Друга половина XVIII ст.]. Ілюстрація до книги: Біблія.

Штихель. 16,2×9,9; 16,6×10,2.

На дошці вертикального прямокутного формату в центрі композиції зображено великий картуш, утворений пальмовими гілками та перев'язаними стрічками й прикрашений унизу посередині гербом Російської імперії з орденом «Андрія Первозванного без мечей». В овальному полі цього картуша награвіровано великими літерами назву книги: *Біблія / сіречъ / Кйги / Сѣіеннаго Писанія / Вѣтхаго й Нобаго / Завѣта.* По сторонах центрального картуша розміщені по три овальних картуша меншого розміру, обрамлених пишними рамками, орнаментованими у стилі рококо. У площинах цих картушів зображено композиції на біблійні сюжети: ліворуч — «Мідний змій», «Жертвопринесення Агнця», «Мойсей із скрижалями перед народом Ізраїля»; праворуч — «Розп'яття», «Жертовник», «Сошествя Св. Духа на апостолів». Угорі посередині над центральним картушем зображена багатофігурна сцена проповіді Ісуса Христа: в центрі, в оточенні людей сидить Син Божий, який правицею вказує на небо. Над Христом зображено трикутник з монограмою у диску, від якого розходяться промені. У нижній частині композиції в овальних картушах горизонтального формату зображені:

праворуч — Успенський собор та Велика Дзвіниця Києво-Печерської лаври; ліворуч — будинок друкарні Києво-Печерської лаври.

Стан дошки добрий.

Кліше гравюри є майже точною копією з дошки, описаної в каталозі під № 63.

Інв. № 488/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

295. Непорочне Зачаття. [XVIII ст.].

Штихель. 20,8×18,6; 21,6×19,2.

В центрі дошки прямокутного вертикального формату у виокремленому овальному полі, від якого розходяться промені, зображено на повний зріст Богородицю у вінку із квітів. Ліву руку Вона притиснула до грудей, а правицею тримає гілку із трьома розквітлими ліліями. Навколо голови Богородиці зображено вінець із дванадцяти шестикутних зірочок, розташованих по колу. Богородиця вбрана у довгу туніку, на яку накинута мафорія, що динамічними зборками огортає її величну постать. Богородиця стоїть на земній кулі, навколо якої в'ється змія з яблуком у пащі. Ліву ногу Богородиця поставила на голову змія, а праву — на перевернутий ріжками донизу місяць.

Стан дошки добрий.

Угорі посередині наклеєно білий папірець з рамкою, надрукованою синьою фарбою, в середині рамки — напис фіолетовим чорнилом: **2353**; нижче: **314**.

Основними атрибутами іконографії образу Непорочне зачаття є сині і білі одяги, лілії, вінець із дванадцяти зірочок та півмісяць, який Пречиста топче ногами. (Див.: Апостолос-Каппадона Д. Словарь христианского искусства / Диана Апостолос-Каппадона: [пер. с англ. А. А. Иванова]. — Челябинск: Урал LTD, 2000. — С. 152).

Інв. № 489/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

Невідомі гравери XIX ст.

296. Богородиця Печерська. [Початок XIX ст.].

Офорт, штихель. 40,3×29,5; 43×32,3.

На дошці вертикального прямокутного формату у широкій рамі, оздобленій орнаментом з виноградної лози, зображено образ Богородиці з преподобними Антонієм і Феодосієм печерськими. У горішній частині композиції посередині, на заклубочених хмарах, що нагадують трон, сидить Богородиця з маленьким Ісусом. Правою рукою Ісус посилає благословення, а лівою тримає державу. Від голови Богородиці колами розходиться саяво. Праворуч і ліворуч від саява зображено по три херувими у хмарах. Нижче і праворуч від Богородиці зображено на повний зріст постать преподобного Антонія Печерського на хмарі, який у лівій руці тримає розгорнутий сувій. На сувої награвіровано текст: **Г҃и / даѡдѣ / на мѣстѣ / семь бла / гословение / сѣѣа ѡо / нскіа го / ры**. Симетрично Антонію, праворуч від Богородиці, зображено на хмарі на повний зріст постать преподобного Феодосія, який у лівій руці тримає розгорнутий сувій. На сувої награвіровано текст: **Г҃и / въ Има / Пресѣѣа / Матере / Твоеѣ во / згражден / бысть до / мѣ сей**. Від німбів преподобних святих розходиться саяво у формі багатокутної зірки. Праворуч і ліворуч від постатей преподобних, на рівні плечей, награвіровано їхні

імена: **П. Антоний**, / *печерский*; / **П. Феодо** / *сий, печерский*. У долішній частині композиції посередині зображено величну споруду Успенського собору Києво-Печерської лаври з західного фасаду. Згори, від хмари, на якій сидить Богородиця, на бані собору сходять широкий променеви́й сніп. Обабіч собору зображено печери преподобних Антонія та Феодосія, входи до яких обрамлені кам'яними арковими порталами, що поросли пишними квітами. На дальньому плані — краєвид: Дніпро, вітрильник, високі пагорби.

Стан дошки добрий.

Інв. № 490/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

297. Амур біля надгробної стели. Гравюра до світського видання. [Початок XIX ст.].
Офорт, штихель. 6,8×9,2.

На дошці прямокутного горизонтального формату зображено на невисокому пагорбі обрамлену акантом овальну плиту, на якій, вірогідно, мав бути награвірований текст. Праворуч, впритул до плити, зображено амура, який жестом запрошує прочитати текст. За плитою зображено у формі масивної вази урну, встановлену на високому кубічному постаменті (ліворуч). Ваза оздоблена акантом і прикрашена гірляндою⁶⁶ з листя. Позаду плити видно невисокі дерева.

Стан дошки добрий.

Інв. № 491/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

298. Юнак і черниця біля надгробної стели. Гравюра до світського видання. [Початок XIX ст.].

Офорт, штихель. 7,8×9,7.

На дошці прямокутного горизонтального формату зображено овальну плиту, яка спирається на масивну тумбу кубічної форми. На тумбі стоїть ваза з високою кришкою. Гірлянди з квітів звисають з ручок вази, виконаних у формі кілець. На землі перед стелою зображено жертвний жбан круглої форми з вузькою шийкою, звідки піднімаються кільця жертвового диму. Праворуч від стели на повний зріст зображено постаті юнака, який грає на лютні, та черниці з нотами у руках.

Стан дошки добрий.

На лицевому боці дошки на лівій половині, посередині — напис чорнилом: **326**; на звороті дошки посередині — напис чорним чорнилом: **ящик 205**.

Інв. № 492/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

299. Психея і Амур. Гравюра до світського видання. [Початок XIX ст.].
Офорт, штихель. 6,6×9,3; 7,2×9,8.

На дошці прямокутного горизонтального формату витонченою орнаментальною рамкою окреслено прямокутне поле, розділене по горизонталі на дві рівні частини.

⁶⁶ «Гірлянди — анахронізм стародавнього обряду жертвопринесення зачатків врожаю на могилах, таки до кінця і не витісненого християнським уявленням про молитву як єдину жертву, що приймається Богом». (Див.: *Степанов А. В.* Искусство эпохи Возрождения. Италия. XIV—XV века / Александр Степанов. — СПб. : Азбука-классика, 2005. — С. 263).

Нижня частина, відокремлена прямою лінією, залишена гравером без зображень і написів. У горішній частині зображено колісницю, на якій сидить Психея, до якої підлітає крилатий амурчик з квітами у руках. За богинею — постать Амура у вигляді стрункого крилатого юнака. Колісницю везуть юнак і молода золотокоса жінка, підтримуючи руками гірлянди квітів. Перед ними зображено крилатого амурчика, який, пританцювуючи, рухається спиною вперед. Амур зображений з могутніми крилами орла; крила юнака та амурчиків формою нагадують крильця вертухи.

Стан дошки добрий.

Інв. № 493/1.

У фондах ВОРМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

300. Митрополит Київський і Галицький Серапіон. [XIX ст.].

Офорт, штихель. 12,8×10,5; 21×18.

На дошці прямокутного вертикального формату у широкій рамі зображено погруддя митрополита Серапіона. На ньому вишитий фелон і клобук. Правицею митрополит благословляє, у лівій руці — тримає посох. До руків'я посоху прив'язаний сулок із зображенням двоголового орла із скіпетром і державою та митри, під якою вишита монограма: **СМК** (Серапіон Митрополит Київський). На грудях митрополита — масивний хрест і п'ять орденів: Андрія Первозваного (в центрі), Святої Анни (нижче ліворуч), Олександра Невського (нижче праворуч), Святого Володимира? (крайній праворуч), Андрія Первозваного «За віру і вірність» (крайній ліворуч). Під рамою портрета награвіровано шість рядків тексту: *Святїшаго Правительствующаго / Синода Членъ Высокопреосвященнїшїй / Серапіонъ / Митрополитъ Кїевскїй и Галицкїй / Кїево-печерскїя Лавры Священно Архи / мандритъ и разныхъ Орденовъ Кавалеръ.*

Стан дошки добрий.

На звороті дошки неглибокими, тонкими лініями награвірований пробний начерк портрету.

Александровський, Стефан Сергійович (чернече ім'я Серапіон; 1747/8—1824) — церковний діяч, єпископ Дмитровський, митрополит Київський і Галицький. Освіту здобув у Троїцько-Сергіївській семінарії, де згодом викладав. 1771 р. прийняв чернечий постриг і був призначений проповідником Московської слов'яно-греко-латинської академії. 1775 р. призначений ігуменом московського Хрестовоздвиженського монастиря. 27 січня 1776 р. став ігуменом московського Знаменського монастиря, а 17 лютого 1779 р. — архімандритом московського Богоявленського монастиря у Китай-городі. У 1785 р. призначений цензором церковних видань. З 11 червня 1788 р. — вікарій Московської єпархії і єпископ Дмитровський. 16 жовтня 1799 р. призначений єпископом Калужським, але так і не прибув до єпархії, бо 21 жовтня відбув до Казані у рангу архієпископа. 11 грудня 1803 р. призначений митрополитом Київським і Галицьким. Член Синоду. Чимало зробив для Києво-Могилянської академії. З 1814 р. — почесний член правління С.-Петербурзької духовної академії. 24 січня 1822 р. залишив посаду, а 14 вересня 1824 р. помер. Похований у Київському Софійському соборі.

Літ.: Києво-Могилянська академія в іменах. — С. 31; Ровинский. Портреты (1889). — С. 1630; Строев. — С. 8, 133, 177, 192, 213, 290, 569.

Інв. № 494/1.

У фондах ВОРМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

301. Географічна мапа Чигиринського повіту, складена вікарієм Київської митрополії Іринеем Фальковським. 1808.

Штихель. 31×41; 32,5×43.

На дошці прямокутного горизонтального формату зображено мапу Чигиринського повіту з позначенням назв міст і селищ. У лівому горішньому куті на розгорнутому сувої текст: Географическая карта Чигиринскаго / уѣзда Кіевской губерніи / по означенію Географическаго положенія трехъ селеній Чигирина Крылова и Боровицы въ изданной Томанновскими / Наслѣдниками въ Нирнбергѣ 1773 года Географичес- / кой Картѣ Полскаго Королевства съ помощію получен- / ныхъ изъ Чигиринскаго Духовнаго Правленія обстоятель- / ственныхъ Извѣстій о мѣстоположеніи и взаимныхъ растояніи / яхъ всѣхъ Селеній Чигиринскаго Уѣзда по / народнымъ объ оныхъ свѣдѣніямъ, составленная Ири- / неемъ Викаріемъ Митрополіи Кіевской Епис: Чигиринскимъ / въ Кіевѣ 1808 года. У лівому нижньому куті, у площині відокремленою тонкою лінією від зображення мапи награвіровано текст-пояснення: АЛФАВИТНАЯ РОСПИСЬ всѣмъ Селеніямъ Чигиринскаго Уѣзда, въ коихъ приходскія Церкви имѣются, съ показаніемъ, сколько въ каждомъ селеніи, по Исповѣднымъ на 1808й годъ Росписямъ, имѣется обоого пола душъ, православнаго Грекороссійскаго Исповѣданія. / Во всемъ Уѣздѣ имѣется го/ родъ 1, Мѣстечекъ 5 и Сель, имѣ / ющихъ Приходскія Церкви, 77. / 1. Городъ Чигиринъ въ немъ обоого пола / душъ 2,322 / МѣСТЕЧКИ / 1. Александровка 1,339. / 2. Златополь 456. / 3. Камянка 9602. / 4. Крыловъ 550. / 5. Медведовка 1167. / РОСПИСЬ СЕЛАМЪ / 1. Адамовка 813. / 2. Баландиха 1,607. / 3. Бирки 1.083. / 4. Балтышка 1444. / 5. Бондуrowa 363. / 6. Боровица 1684. / 7. Буда Макіевская 581. / 8. Бужинъ 423. / 9. Вербовка 949. / 10. Веселой куть 477. / 11. Войтово 735. / 12. Вышние Верещаки 1.080. / 13. Голикова 624. / 14. Головковка 1,073. / 15. Грушовка 856. / 16. Эразмока 495. / 17. Журавка 1001. / 18. Ивангород 1116. / 19. Ивковцы 541. / 20. Калабарокъ 477. / Итого 25.501 / Перенось 25.501 / 21. Капитановка 598. / 22. Китайгородъ 494. / 23. Кожарки 632. / 24. Косара 1,141. / 25. Кошарка 687. / 26. Кохановка 527. / 27. Краснополье, или / Нижние Верещаки 582. / 28. Красноселица 1,662. / 29. Кримки 520. / 30. Куликовка 401. / 31. Куцовка 1,005. / 32. Лебединъ 2,663. / 33. Липовое 661. / 34. Липянка 1,353. / 35. Листопадова 658. / 36. Лебедев-ка 518. / 37. Лубенцы 793. / 38. Любомирка 561. / 39. Макіевка 1,603. / 40. Маслова 717. / 41. Матвѣевка 857. / 42. Нельшки 939. / 43. Новоселица 895. / Итого 45,968 / Перенось 45,968. / 44. Оснтняжна 2,452. / 45. Осота 1,054. / 46. Пастырское 1,354. / 47. Пляков-ка 576. / 48. Погорльцы 933. / 49. Подорожное 919. / 50. Радивоновка 458. / 51. Раце-во 601. / 52. Ребедаиловка 506. / 53. Ревовка 614. / 54. Рейментаровка 992. / 55. Со-сновка 1,036. / 56. Ставидла 629. / 57. Суботовъ 1,157. / 58. Тарасовка 481. / 59. Теле-пина 1,124. / 60. ТиМошовка 869. / 61. Тинки 418. / 62. Тишковка 1,092. / 63. Топиловка 1,110. / 64. Трилсы 533. / 65. Турія 1,861. / 66. Улянина 288. / 67. Худльевка 800. / 68. Ху-тори 794. / 69. Цвѣтна 1,209. / 70. Чаплища 600. / 71. Шабелники 990. / 72. Шпакова 537. / Итого 71,957 / Перенось 71,957 / 73. Яничъ 987. / 74. Яновка 832. / 75. Яноноль 482. / 76. Яровое 528. / 77. Ясковцы 1,002. / Итого во всехъ 83 селеніи- / яхъ Чигиринскаго Уѣзда и- / мѣлось въ 1808 году Душъ / обоого пола Грекороссійска / го Исповѣданія 75,788 / Сверхъ того имѣется въ семь / Уѣздѣ 5 Монастырей, / три Мужескихъ и два Жен- / скихъ, кои всѣ Заштаные. / Монастыри Мужескіе / 1. Лебединскій Георгіевскій, / состоитъ въ сѣле Лебединъ, / и Церковь онаго есть Приход- / ская того села. / 2. Медведовскій Ни-

колаев- / ский, состоитъ в Мѣстеч- / кѣ Медведовкѣ, особо отъ / двухъ Приходскихъ Церквей. / 3. Матренинскій Троицкій, / въ Матренинскомъ лѣсу / Монастыри Женскіе / 1. Чигиринскій Троицкій, / при городѣ Чигиринѣ. / 2. Дебединскій Николаевскій, / при селѣ Лебединѣ.

По полю рамки написи: съверъ / югъ / западъ / востокъ.

Стан дошки добрий.

Фальковський, Іван Якимович (чернече ім'я Іриней; 1762—1823) — визначний український церковний діяч, учений, освітянин, письменник, ректор Києво-Могилянської академії, єпископ Чигиринський, Смоленський і Дорогобузький. Народився у с. Білоцерківка поблизу Києва у родині священика. Освіту здобув у Києво-Могилянській академії, навчався в Угорщині, прослухав курс риторики у петербурзькій гімназії. У 1777—1778 рр. вивчав філософію, історію і математику в цісарсько-королівській гімназії в Пешті, вивчав іноземні мови в Пресбурзькому ліцеї, а 1780 р. брав уроки фізико-математичних наук в Офенському університеті. У 1781 р. працював в канцелярії Російської Місії у Відні, а потім канцелярським службовцем при Токайській Російській Комісії. 1783 р. повернувся до Києва, прослухав у Києво-Могилянській академії курс богослов'я, одночасно викладав у граматичних класах. Пізніше викладав математичні дисципліни, німецьку мову, географію, філософію і богослов'я. 1783 р. заснував фізичний кабінет, якому подарував чимало різних приладів. 1786 р. прийняв чернечий постриг. Церковна діяльність І. Фальковського пов'язана з призначення його 17 січня 1799 р. архімандритом Гамаліївського Різдво-богородицького Харлампіївського монастиря Чернігівської єпархії. У квітні 1803 р., переведений архімандритом Братського Богоявленського училищного монастиря у Києві, зайняв посаду ректора Києво-Могилянської академії. 3 8 вересня 1803 р. — архімандрит Київського Пустинно-Микільського монастиря. 24 лютого 1807 р. призначений єпископом Чигиринським, 7 лютого був переведений у Смоленськ, де брав активну участь в організації оборони міста від наполеонівських військ. 6 липня 1813 р. повернувся на батьківщину настоятелем Михайлівського Золотоверхого монастиря. Помер І. Фальковський 29 квітня 1823 р. Похований у Михайлівському Золотоверхому соборі у Києві.

Літ.: Аскоченский. — Ч. II. — С. 332—333; Брокгауз-Ефрон. — Т. XIII (25). — С. 319; Києво-Могилянська академія в іменах. — С. 557—559; Строев. — С. 10, 19, 22, 531; Хижняк. — С. 124—126.

Інв. № 495/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

302. Київська ікона Софії Премудрості Божої. [Після 1824 р.].

Офорт, штихель. 24,7×32; 26,6×33,5.

На дошці прямокутного горизонтального формату награвіровано чотирирабусну композицію. У центрі горішнього ярусу зображено прямокутної форми стіну, фланковану круглими пілястрами. В окресленій тонкою лінією площині овалу вертикального формату, що майже закриває стіну, зображено Київську ікону Софії Премудрості Божої: у центрі семиколонної ротонди іонічного ордера на ступінчастому цоколі — постать Богоматері Знамення на серпоподібному місяці. Праворуч і ліворуч на сходах амвона — сім постатей пророків і праотців: праворуч — Мойсей із скрижалями, Аарон з пророслим жезлом, Давид у короні з ковчегом Заповіту; ліво-

руч — Ісає з хартією-пророцтвом, Єремія з сувоєм, Єзекиїль з вратами затворення та Даниїл з наріжним каменем. Угорі над ротондою зображено на хмарах погруддя Бога-Отця та Голуба-Святого Духа в оточені архангелів (ліворуч — Гавриїл, Селатифїл, Єгудийл, Варахиїл; праворуч — Михаїл, Уриїл, Рафаїл). Від благословляючого Бога-Отця на Богородицю сходить Дух Святий у вигляді голуба. По горішньому краю овала награвіровано текст: *Обра: Софія Премудро*. Ікона Софії Премудрості розміщена на тлі високого пагорба, пік якого розташований на центральній вісі композиції. На пагорбах, праворуч і ліворуч від ротонди на однаковій відстані один від одного зображені на повний зріст постаті святих: ліворуч — Ольги, Бориса та Гліба; праворуч — Володимира, Михаїла, Макарія. По колу німбів святих награвіровано їхні імена: *Вл. К: Ольг. / С. М. Борис. / С. М. Глеб. / С. Вл. К. Владім. / С. Мухаї. / С: Макарій. Свят.* Над пагорбом дугою зображена стрічка орнаменту із пророслих листями кіл, що накладаються одне на одне. У лівому і правому горішніх кутах зображено закручені хмари. У трьох нижніх ярусах у аркових площинах зображені на повний зріст преподобні, святі, мученики. Над кожним зображенням награвіровано розгорнутий сувій з іменем святого: *П: Макари Ду: / П: Феодор / П: Арсен. Тр: / П: Мартир Ду: / П: Луки икон не: / Пр Павл: Посл: / Пр: Нико: / Пр: Авра / С: Василю: Вел: / С: Григо: Бог: / С: Іоана: Злато / С.: Муха: еп син: / Св: М: Анфи: еп: ник / Св: М: Власі: / Св: М: Лукіана / Св: М: Іанур / С: Мух Пер: Мит. Кіе / С: еп: Симона суз / С: М: Козм: Беср: / С: М: Іаков: Персія / С: М: Севастіян: / С: М: Трифо / С: М: Мир: / С: В: М: Варв: / С: М: Марина / С: П: М: Фекла / С: Му: Ефимія / С: М Параске — перший ряд; П: Пимин: М Тит: / Пр: Кук: ієрз: / П: Нес: Нек: / П: Онуфрі: молч: / П: Логсра: / П: Зинов: по / П: Іоанн: по / П: Ісакія: Зат / П: Лаввл: зат: / П: Афан: зат: С: Крест: Іоанн: / Св: Матф / Ап: Павл: / Риз: Госп: / Цист: жівог древа / Муч: архид Стефа / С Мла с Нирод избіен / С: се М: Василі еписка / С: Муч: Фотиі / Прбны с Ефросиніі / Прбд с Іоанна Дамас / П: Ларіона велик / П. Макарія египе / П. Ефрема. Сирин: / П. Марка. Фріческа: / Преп: Ксенофонт. / Пр: Никола св кн Черн / Пр: Поликарп: архїп — другий ряд; П: Прохора / Пр. Нект: и Сергі: П / Пр. Онісифа Ефимі сх. / Пр. Григ: Ч: изаха / Пр. Іосф и Паисы / Пр. Феоф. Іоан / П Феоффанъ пос / Пр. Ма Р. Гр: Кїльи, М: / Пр. сх Ілар: Ісид. / Пр. Агап. и Гаф. / Св. Ефре еп. Пере / Св: Іоанн еп. Рос / С. еписк Нионова / С. Вел. Муч Георг. / С: В: М: Пркопія / С. В. М. Феодо. Тирон / С. В. М. Феода Страт / С. В. М. Артемья / С. В. М. Пантелім. / С. В. М. Іоанн сочас / П. Никонн. Ігум. П / П. Варла: Ігуме. Пе / П: Нестера. Лѣто. / П: Іоанъ: мног: ст / П: Никона / П Анатолі / П Никодима. Прос: П: Даміана: цѣле / П. Феодора Молч: / П Григорі иконо — третій ряд. В центрі другого ярусу зображено портал із стрільчатою аркою і в середині потир, над ним у сьйві монограму ІСХС. Над монограмою по внутрішньому абрису стрільчатої арки награвіровано напис: *Кровь Христова*. У нижній частині дошки під зображенням, у відокремленому полі награвіровано текст: *Изображеніе / Святыхъ угодниковъ Божіихъ коихъ части чудотворнихъ мощей обрѣ / таются въ гробницѣхъ устроенои въ лѣвомъ крыльѣ Кіевософійскаго Собора / ра противъ придѣла св. Равноапостольнаго Князя великаго Владимира. / 1824 года.**

Стан дошки добрий.

Борис (?—1015) — святий мученик, князь Ростовський, молодший син Володимира Святославича. Пам'ять мученика Бориса відзначається 6 серпня та 15 травня.

Ольга (?—969) — Рівноапостольна Київська велика княгиня, дружина князя Ігоря, мати князя Святослава. 965 р. прийняла християнство у Константинополі. Пам'ять святої Ольги відзначається 24 липня.

Інв. № 496/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

303. Святий Димитрій, митрополит Ростовський. 1825.

Офорт, штихель. 19,4×12,5; 25,5×18,4.

На дошці прямокутного вертикального формату в центрі композиції зображено на повний зріст постать митрополита Димитрія з посохом у правиці. Лівою рукою він тримає хрест з Розп'яттям. Святий представлений в церковному облаченні: розшиті візерунками сакос, фелон, малий омофор, палиця. На голові святого митра, багато прикрашена орнаментами та овального формату іконками з емалі. Навколо митри — німб, по внутрішньому колу якого награвіровано текст: **СТЛЬ ХРИСТОВЬ ДИМИТРІЙ РСВСКІЙ ЧУДОТВОР**. Ліворуч від постаті Димитрія Ростовського, на рівні його голови, зображено підвішений на цвях розгорнутий сувій, на якому намальовано митрополичий герб: картуш з листя аканта та складної форми щит, увінчаний митрою. У полі щита — зображення серця з літерою Д. На сувої по боках герба розміщені літери: **М Б П А М Р И Ч**, які разом із літерою Д можна прочитати як: Милостію Божією Пречесний Архімандрит, Митрополит Ростовський і чудотворець Димитрій. Ліворуч позаду Святого зображений стіл на різьблених ніжках, що імітують лапи хижого птаха. На столі — скатертина з важкої тканини, щедро вкрита багатим візерунком. На дальньому плані на столі в ряд стоять п'ять великих книг, на торцях яких лежать дві книги. Димитрій Ростовський тримає хрест з розп'яттям у правій руці, спираючись на розкриту книгу, що лежить на передньому краї столу. На стіні над столиком — ікона Богоматері з Немовлям. Праворуч від постаті портретованого через віконний прямокутний отвір видно розташовані на пагорбах серед дерев монастирські будівлі: фрагмент гранчастої абсиди церкви (у правому нижньому куті), двобанну церкву і дзвіницю у стилі українського бароко (в центрі) та купольну будівлю (ліворуч на дальньому плані). Унизу під рамкою портрета награвіровано п'ять рядків тексту: *ИЗОБРАЖЕНИЕ / Св. Димитрія Митрополита Ростовскаго. Снятое сдaviaго / портрета Его находящагося в церкви бывшаго Кирилловскаго / Монастыря / въ Кіевопечерской Лавре въ 1825 году.*

Стан дошки добрий.

Ростовський, Димитрій (світське ім'я Туптало Данило Савич; 1651—1709) — український церковний і культурний діяч, богослов, проповідник, письменник, історик, митрополит Ростовський і Ярославський. Народився у містечку Макарові поблизу Києва у родині сотника київського полку Сави Григоровича Туптала. Навчався у Києво-Могилянському колегіумі (1662—1665). 9 липня 1668 р. прийняв постриг від Мелетія Дзика і взяв ім'я Димитрій. 1669 р. митрополитом Йосипом Тукальським був висвячений ієродияконом у Каневі. Через шість років Лазар Баранович призначив його у Чернігові ієромонахом і проповідником. Був ігуменом і проповідником монастирів Батурина, Глухова, Києва, Чернігова, Новгород-Сіверського. 4 січня 1702 р. переведений з Тобольська до Ростова митрополитом Ростовським та Ярославським, де відкрив школу для священослужителів. Ростовська школа, в якій за тогочасними українськими програмами викладали граматику, латинську й давньогрецьку мови, нотний спів,

віршування, риторичу, проіснувала до 1705 р. Помер Димитрій Ростовський 28 жовтня 1709 р. Канонізований 1 квітня 1757 р. Пам'ять святого Димитрія відзначається 10 листопада. Димитрій Ростовський — автор численних морально-повчальних, богословських та драматичних творів: «Руно орошенное» (Чернігів, 1683, 1689, 1691, 1696, 1697, 1702), «Книга житій святих...» (Чернігів, 1689, Київ, 1700, 1705), «Венец молитв седмицних дванадесятзвездный...» (Київ, 1694)⁶⁷, «Апология в утоление печали чоловіка» (Чернігів, 1696(?), 1700), «Житіє Варвари» та стаття про її мощі у книзі «Акафист св. Варварі» (Київ, 1698), п'єси «Рождественська драма», що поставлена 1704 р. у ростовській школі.

Композиційна схема портрета 1825 р. повторює відомий мідерит Г. Левицького «Портрет Дмитра Туптала» 1752 р. і відрізняється від нього лише деталями.

Літ.: Аскоченский. — Часть I. — С. 219—228; Брокгауз-Ефрон. — Т. ХА (20). — С. 608—609; ИУК. — Т. 2. — С. 263; Києво-Могилянська академія в іменах. — С. 545—548; Строев. — С. 27, 318, 514, 519.

Інв. № 497/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

304. Чудотворна ікона Богородиці Братської. 1835.

Офорт. 21,9×16; 27,7×19,5.

На дошці прямокутного вертикального формату зображено напівпостать Богоматері з маленьким Ісусом на руках. Голови їх увінчані пишними коронами. Богородиця тримає за ручку Ісуса, який, притуливши голівку до щоки матері, правою рукою тримається за її мафорій. Унизу під рамкою зображення текст: **Изображение иконы Пресвятыя Богородицы Киево-Братской.** Нижче праворуч текст: **Прави: дозво: Акад: Инспекторъ І: Антоній 23го іюня 1835 год.**

Стан дошки добрий.

Інв. № 498/ 1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

№№ 305—309. До книги «Біблія».

305. Ноїв ковчег. [Друга половина XIX ст.]. Ілюстрація до книги: Біблія.

Офорт, штихель. 14×8,7; 17×22,2.

На звороті дошки прямокутного горизонтального формату зображено дві композиції «Ноїв ковчег» (ліворуч) і «Випробування Йова» (праворуч; див. опис № 309). В композиції, що ілюструє історію Ноя, праворуч зображено збудований патріархом ковчег, до якого направляються він сам і його родичі (група з п'яти осіб в центрі і ліворуч). На передньому плані зображені звірі, що йдуть до ковчега, угорі — птахи, що летять до ковчега. Унизу під рамкою зображення напис: **Ноевъ ковчегъ.**

Стан дошки добрий.

На лицевому боці дошки штих «Преподобний Єфрем». (Див. опис № 246).

⁶⁷ «За визначенням М. І. Петрова, більшість віршів написано Дмитром Туптало». (Див.: *Запаско Я. П., Ісаєвич Я. Д.* Пам'ятки книжкового мистецтва. Каталог стародруків, виданих на Україні. Книга перша (1574—1700) / Яким Запаско, Ярослав Ісаєвич. — Львів : Вид-во при Львів. держ. ун-ті вид. об-ня «Вища школа», 1981. — С. 107).

Зображена сцена є ілюстрацією до «Книги Буття» (Бут. 7: 7—9).

Інв. № 446/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

306. Брати продають Йосипа ізмаїльтянам до Єгипту. [Друга половина XIX ст.]. Ілюстрація до книги: Біблія.

Офорт, штихель. 13,5×9; 17,5×10,5.

На лицевому боці дошки прямокутного вертикального формату зображено багатофігурну композицію: праворуч — двоє ізмаїлітів біля верблюдів, ліворуч — Йосип та його брати, які за порадою Юди вирішили не вбивати Йосипа, а продати. Сцена зображена на тлі пейзажу з пальмами. Унизу під рамкою композиції текст: **Йосифъ продается своими братьями.**

Стан дошки задовільний: ліворуч наскрізна тріщина по вертикальній лінії рамки.

На звороті дошки штих «Ворони приносять пророку Іллі хліби». (Див. опис № 308).

Зображена сцена є ілюстрацією до «Книги Буття» (Бут. 37: 27, 28).

Інв. № 499/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

307. Самсон розриває лева. [Друга половина XIX ст.]. Ілюстрація до книги: Біблія.

Офорт, штихель. 13,5×9,5; 17,5×12.

На лицевому боці дошки прямокутного вертикального формату на передньому плані біля могутнього розлогого дерева зображено Самсона, який роздирає пашу лева. Ліворуч на другому плані — постаті батьків Самсона, які з жахом дивляться на боротьбу юнака з хижим звірем. Дія відбувається на тлі пейзажу укріпленого мурами міста (ліворуч) і високих пагорбів, порослих густими деревами (праворуч). Унизу під рамкою композиції текст: **[Са]мпсонъ растерзывает льва.**

Стан дошки добрий.

На звороті дошки кліше гравюри «Воскресіння Лазаря». (Див. опис № 310).

Зображена сцена є ілюстрацією до «Книги суддів» (глава 14, вірші 6). Художник з метою підсилення драматизації ілюстрації біблійної розповіді, зображує батьків Самсона як свідків жакливого для них події. За текстом вони не бачили боротьби їхнього сина з левом: «І не сказав [Самсон] батькові своєму і матері своїй, що він зробив».

Інв. № 500/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

308. Ворони приносять пророкові Іллі хліби. [Друга половина XIX ст.]. Ілюстрація до книги: Біблія.

Офорт, штихель. 13,5×9; 17,5×10,5.

На звороті дошки прямокутного вертикального формату унизу посередині зображено пророка Іллю, який сидить під великим розлогим деревом біля водоспаду. Він простяг ліву руку до птахів (зображені угорі ліворуч), які підлітають до нього з хлібками у дзьобах. Унизу під рамкою зображення текст: **Враны приносять пророку Илии хлѣбы.**

Стан дошки задовільний: ліворуч наскрізна тріщина по вертикальній лінії рамки.

На лицевому боці дошки штих «Брати продають Йосипа ізмаїльтянам». (Див. опис

Зображена сцена є ілюстрацією до «Третьої книги Царств» (3 Цар. 17: 6).

Інв. № 499/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

309. Випробування Йова. [Друга половина XIX ст.]. Ілюстрація до книги: Біблія. Офорт, штихель. 14×8,7; 17×22,2.

На звороті дошки прямокутного горизонтального формату зображено дві композиції. Ліворуч розміщено композицію «Ноїв ковчег» (див. опис № 305). Праворуч розміщено композицію вертикального формату «Випробування Йова», що ілюструє історію праведника. На передньому плані посередині зображено враженого проказою Йова, який сидить на купі попелу. Праворуч зображено його дружину, яка вмовляє свого чоловіка: «Ти ще міцно тримаєшся в невинності своїй? Прокляни Бога — і помреш!». Ліворуч від Йова зображено три постаті. Це Йовові друзі — теманянин Єліфаз, шух'янин Біддад та нааматянин Цофар, які прийшли втішити хворого. На другому плані зображено дерев'яні будівлі і високе розлоге дерево. Унизу під рамкою зображення напис: **Искушения Иова.**

Стан дошки добрий.

На лицевому боці дошки штих «Святий Єфрем, Єпископ Переяславський». (Див. опис № 246).

Зображена сцена є ілюстрацією до «Книги Йова» (Йов 2: 8—11).

Інв. № 446/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

310. Воскресіння Лазаря. [Друга половина XIX ст.]. Ілюстрація до книги: Новий завіт.

Офорт, штихель. 13,5×9,5; 17,5×12.

На звороті дошки прямокутного вертикального формату зображено багатофігурну композицію воскресіння Лазаря. У групі свідків чуда воскресіння, розміщеній праворуч, в центрі — постать Ісуса Христа. Ліворуч коло підніжжя високої гори, порослої деревами, біля входу у печеру зображено воскреслого Лазаря, оточеного родичами. Унизу під рамкою композиції текст: **Воскресение Лазаря.**

Стан дошки задовільний: є забруднення фарбою.

На лицевому боці дошки кліше гравюри «Самсон розриває лева». (Див. опис № 307).

Зображена сцена є ілюстрацією до «Євангелія від Св. Іоана» (Ін. 11: 44).

Інв. № 500/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

311. Київська ікона Софії Премудрості Божої. [Друга половина XIX ст.]⁶⁸.

Офорт, штихель. 15,5×11,4; 18,6×12,8.

На дошці прямокутного вертикального формату зображено семиколонну іонічного ордера ротонду на ступінчастому цоколі. У центрі ротонди — постать Богоматері знамення, яка стоїть на серпаستому місяці. Праворуч і ліворуч на сходах амвона — сім

⁶⁸ Гравюра відтворює храмову ікону «Свята Софія Премудрість Божа» (XVIII ст.) з київського Софійського собору. Див.: Нікітенко Н. М. Собор святої Софії в Києві / Н. М. Нікітенко. — К. : Техніка, 2000. — С. 170—172.

постатей пророків і праотців: праворуч — Мойсей із скрижалями, Аарон з пророслим жезлом, Давид у короні з ковчегом Заповіту; ліворуч — Ісая з хартією-пророцтвом, Єремія з сувоєм, Єзекиїл з вратами затворення та Даниїл із наріжним каменем. На кожній сходинці посередині награвіровано текст: *Слава. / Благость. / Сміреніє. / Чистота. / Любовь. / Надежда. / Вѣра*. Угорі над ротондою зображено на хмарах погруддя Бога-Отця та Голуба-Святого Духа в оточені архангелів (ліворуч — Гавриїл, Селафіїл, Єгудийїл, Варахійїл; праворуч — Михаїл, Уриїл, Рафаїл). Від благословляючого Бога-Отця на Богородицю сходить Голуб-Святий Дух. Угорі над рамкою текст: **Н'ΣΟΦΙΑ ΩΚΟΔΟΜΝΣΝ ΕΑΤΤΗ ΟΙΚΟΝ, ΚΑΙ ΤΠΗΡΕΙΣΕ ΣΕΤΑΟΤΕ ΕΠΤΑ**. Унизу під рамкою зображення награвіровано текст: *Изображение Чудотворной Иконы / Святой Софии Премудрости Божия / въ Кіево-Софійскомъ Соборѣ*.

Стан дошки добрий.

Інв. № 501/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

312. Київська ікона Софії Премудрості Божої. [Друга половина XIX ст.].

Офорт, штихель. 13×9,2; 15,5×12.

На дошці прямокутного вертикального формату зображено семиколонну іонічного ордера ротонду на ступінчастому цоколі. У центрі ротонди — постать Богоматері знамення, яка стоїть на серпастих місяцях. Праворуч і ліворуч на сходах амвона — сім постатей пророків і праотців: праворуч — Мойсей із скрижалями, Аарон з пророслим жезлом, Давид у короні з ковчегом Заповіту; ліворуч — Ісая з хартією-пророцтвом, Єремія з сувоєм, Єзекиїл з вратами затворення та Даниїл з наріжним каменем. На кожній сходинці посередині награвіровано текст: *Слава. / Благость. / Сміреніє. / Чистота. / Любовь. / Надежда. / Вѣра*. Угорі над ротондою зображено на хмарах погруддя Бога-Отця та Голуба-Святого Духа в оточені архангелів (ліворуч — Гавриїл, Селафіїл, Єгудийїл, Варахійїл; праворуч — Михаїл, Уриїл, Рафаїл). Від благословляючого Бога-Отця на Богородицю сходить Дух Святий у вигляді голуба. Угорі над рамкою текст: **Н'ΣΟΦΙΑ ΩΚΟΔΟΜΝΣΝ ΕΑΤΤΗ ΟΙΚΟΝ, ΚΑΙ ΤΠΗΡΕΙΣΕ ΣΕΤΑΟΤΕ ΕΠΤΑ**. Унизу під рамкою награвіровано текст: *Изображение Чудотворной Иконы / Святой Софии Премудрости Божия / въ Кіево-Софійскомъ Соборѣ*.

Стан дошки добрий.

Від композиції, награвірованої на дошці під Інв. № 501/1, відрізняється незначними відмінностями в зображенні архітектури, пророків і праотців, янголів, а також меншим розміром.

Інв. № 509/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

313. Свята великомучениця Варвара. [Друга половина XIX ст.].

Офорт, штихель. 11,6×18.

На дошці прямокутного горизонтального формату зображено дві композиції: «Свята великомучениця Варвара» (ліворуч) та «Свята Марія Магдалина» (праворуч; див. опис № 314). Свята Варвара зображена з пером фенікса у лівій руці. Праву руку вона тримає на рівні гудей у молитовному жесті. Напівфігура святої Варвари повернута у три чверті до хмари, на якому стоїть потир з облаткою, що випромінює сяйво. Під

лівою рукою святої зображений довгий меч, частину леза якого закриває пишно деко-
рований акантом у стилі рококо картуш. У полі картуша награвірований у два рядки
текст: **S. Barba/ ra. V. M.** [Свята Варвара великомучениця].

Стан дошки добрий.

Інв. № 502/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

314. Свята Марія Магдалина. [Друга половина XIX ст.].

Офорт, штихель. 11,6 × 18.

На дошці прямокутного горизонтального формату зображено дві композиції:
«Свята великомучениця Варвара» (ліворуч; див. опис № 313) та «Свята Марія Магда-
лина» (праворуч). Обидві композиції зображені без рамки. Напівпостать Святої Ма-
рії Магдалини зображена у молитовній позі. Її витончене обличчя обрамлене густими
кучерями, що важкими хвилями спадають на плечі. Марія Магдалина зображена на
низькому «постаменті», що більше схожий на шмат землі, порослий по нижньому краю
маленькими кущиками. Перед святою — невеличкого розміру Розп'яття. Біля його під-
ніжжя — череп, ліворуч — маленьке дерево, що нагадує виноградну лозу. Унизу право-
руч від постаті святої стоїть чаша. Угорі праворуч, на тлі саява від голови святої — два
херувими. Унизу під композицією награвіровано дугою напис: **S. Maria Magdalena.**

Стан дошки добрий.

Інв. № 502/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

315. Воскресіння Лазаря. [Друга половина XIX ст.]. Ілюстрація до книги: Новий завіт.

Офорт. 10,4 × 15,1.

На мідній дошці прямокутного горизонтального формату награвіровано багато-
фігурну композицію до Євангелія від св. Іоана. Зображена на повний зріст, трохи пра-
воруч від центральної вісі композиції постать Ісуса Христа у просторому хітоні виді-
ляється серед родичів Лазаря. Ісус стоїть напроти Лазаря, покоління зображення якого
розташовано біля входу у печеру (лівий нижній кут композиції). Христос простягнув
руки до Лазаря, який із благоговінням дивиться на свого спасителя. Красномовні жес-
ти родичів Лазаря видають жваву реакцію на диво, що відбувається на їхніх очах. Усі
одинадцять постатей зображені компактною групою на тлі пейзажу: ліворуч гора, по-
росла кущами і деревами; праворуч, далеко на пагорбі, видніється місто.

Стан дошки добрий.

По центру поля горішнього торця дерев'яної дошки, на яку прикріплено мідну
пластину, білою олійною фарбою написано номер: **4516.**

Зображена сцена є ілюстрацією до «Євангелія від Св. Іоана» (Ін. 11: 43).

Інв. № 505/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

316. Повернення блудного сина. [Друга половина XIX ст.]. Ілюстрація до книги: Но- вий завіт.

Офорт. 12,2 × 16,8.

На мідній дошці прямокутного горизонтального формату награвіровано компози-
цію, що ілюструє євангельську притчу про блудного сина. На передньому плані зобра-

жено сліпого старого батька, який торкається тремтячими руками свого блудного сина. Праворуч від цих двох центральних постатей (зміщених трохи ліворуч від центральної вісі композиції) зображений хлопець, який тримає багатий одяг для блудного сина. Ліворуч від батька видно круглі колони відкритої тераси багатого будинку і дві постаті — старшого сина та, позаду, його дружини. Жінка притиснула руки до грудей, а чоловік з осудом дивиться на зворушливу зустріч блудного сина. На другому плані у центрі композиції зображено чоловіка з посохом, який веде теля, а праворуч — блудного сина, який пасе свиней. На дальньому плані зображені пагорби, порослі високими деревами, праворуч — місто, звідки повертається додому блудний син.

Стан дошки добрий.

По центру поля горішнього торця дерев'яної дошки, на яку прикріплено мідну пластину, білою олійною фарбою написано номер: **4515**.

Зображена сцена є ілюстрацією до «Євангелія від Св. Луки» (Лк. 15: 11—32).

Інв. № 503/1.

У фондах ВОРМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

317. Янголи-охоронці. [Друга половина XIX ст.].

Офорт. 18,8 × 12,2.

В центральній частині композиції, що награвірована на мідній дошці прямокутного вертикального формату, зображено на хмарах на повний зріст постаті двох янголів, які з обох боків підтримують юнака, якого вони оберігають від темних сил (зображені художником праворуч і ліворуч від центральної групи у вигляді чортів із розгорнутими сувоями). Юнак — це символ праведної душі християнина. Унизу композиції — панорама краєвиду з церквами серед пагорбів та високими горами на обрії. Угорі композиції посередині — символічний трикутник з оком всередині.

Стан дошки добрий.

У центрі лівого торця дерев'яної дошки, на яку прикріплено мідну пластину, білою олійною фарбою написано номер: **4518**.

Інв. № 504/1.

У фондах ВОРМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

СТАЛІ ГРАВІРОВАЛЬНІ ДОШКИ

Робінзон, Джон Генрі (Робінсон; Robinson, John Henri; 1796—1871).

Англійський гравер на сталі, учень Дж. Хіта, вчитель відомого гравера Ф. І. Йордана. Народився у Болтоні. Дійсний член Британської Королівської академії мистецтв, брав участь у виставках на Соффокл-Стріт у Лондоні. Працював у Росії. 1834 р. був обраний вільним членом Петербурзької Академії мистецтв. Працював у портретно-му жанрі. Автор творів: «Наполеон та Пій VII», «Петро I», «Велика княгиня Олександра Миколаївна», «Микола I», «Меншиков» та ін.

Твори підписував: *Г. Робинзонъ*.

Літ.: Йордан. — С. 112, 114—119, 332; Ровинский. Граверы (1895). — С. 559—560; Ровинский. Портреты. — Т. 2. — С. 729; Tieme-Becker. — Bd. X18. — S. 439; Nagler. — Bd. XIII. — S. 251—252; Bénézit. — Т. III. — Р. 636.

318. Ісус Христос на престолі. [Середина XIX ст.]. Ілюстрація до книги «Новий Завіт».

Гравюра на сталі. 13 × 8,3; 25,3 × 16.

На лицевому боці дошки унизу під рамкою зображення авторський підпис: праворуч — **Рисоваль А.Е. МиМ**; ліворуч — **Гравироваль Г. Робинзонъ**.

На дошці вертикального прямокутного формату в центрі зображено Ісуса Христа на різьбленому троні. Його велична постать з напівздійнятими руками зображена строго фронтально. На Ньому просторий хітон, що спадає широкими зборками. Праворуч і ліворуч від німба напис: **Ісѣ / Хѣ**.

Стан дошки задовільний: є плями від іржі, переважно за межами зображення.

На звороті дошки угорі у правому куті способом чеканки вибито текст: **Tested 9876 B. Winkles Northamrtons I**

Ingtон London, а також наклеєно паперову етикетку-сигнатуру з написом чорним олівцем: **Акт ч. 2 № 241**.

Літ.: Петров. — С. 92; Ровинский. Граверы (1895). — С. 559—560.

Інв. № 407/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

319. Богородиця Одигітрія. [Середина ХІХ ст.]. Ілюстрація до книги «Новий Завіт».

Гравюра на сталі. 12,7×8; 25,2×16,5.

На лицевому боці дошки унизу під рамкою зображення авторський підпис: праворуч — **Рисоваль А.Е. МиМ**; ліворуч — **Гравироваль Г. Робинзон**.

На дошці вертикального прямокутного формату у центрі композиції, на прикрашеному різьбою і двома скульптурками херувимів високому троні, зображено Богоматір (ліворуч) із Спасителем на руках (праворуч). Богородиця зображена фронтально в одягах, що спадають пишними зборками. У площині німба Богоматері закомпановані літери: **ИѢ** (далі нерозбірливо).

Стан дошки незадовільний: плями від іржі по всій поверхні дошки.

На звороті дошки угорі у правому куті способом чеканки вибито текст: **B. Winkles Northamrtons I Ingtон London**; унизу посередині: **Tested 9878**.

У західноєвропейському мистецтві, на відміну від української іконографії, Спаситель зображується не тільки праворуч від Богородиці, а і ліворуч, так як це має бути у відбитку.

Літ.: Ровинский. Граверы (1895). — С. 559—560; Петров. — С. 92.

Інв. № 408/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

320. Свята Трійця. [Середина ХІХ ст.]. Ілюстрація до книги «Новий Завіт».

Гравюра на сталі. 13,2×8,4; 25,4×16,4.

На лицевому боці дошки унизу під рамкою зображення авторський підпис: праворуч — **Рисоваль А.Е. МиМ**; ліворуч — **Гравироваль Г. Робинзон**.

На дошці вертикального прямокутного формату зображено композицію «Свята Трійця». В центрі на широкій лаві з різьбленою спинкою і поруччям зображено велику закриту книгу, повернуту на глядача обкладинкою, оздобленою тисненням. По боках «Євангелія» сидять Бог-Отець (ліворуч) та Ісус Христос (праворуч) у одягах, що спадають пишними зборками. Над книгою зображений Голуб-Святий Дух. Навколо голуба — саяво у формі семикутної зірки. Навколо Святої Трійці зображено п'ятьох херувимів. По чотирьох кутах композиції розміщено зображення символів євангелістів.

Стан дошки незадовільний: плями від іржі по всій поверхні дошки.

На звороті дошки угорі у правому куті способом чеканки вибито текст: **Tested 9877 B. Winkles Northamrtons I Ingtон London**.

Літ.: Петров. — С. 92; Ровинский. Граверы (1895). — С. 559—560.

Інв. № 409/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

321. Зішестя Ісуса Христа у пекло. [Середина XIX ст.]. Ілюстрація до книги «Новий Завіт».

Гравюра на сталі. 12,8 × 8,4; 25,4 × 16,6.

На лицевому боці дошки унизу під рамкою зображення авторський підпис: праворуч — **Рисоваль А.Е. МиМ**; ліворуч — **Гравироваль Г. Робинзонъ**.

На дошці вертикального прямокутного формату зображено композицію «Зішестя Ісуса Христа у пекло». На передньому плані на тлі входу до печери зображено постать Христа, який є смисловим і оптичним центром багатофігурної композиції. Спасителя зображено в оточенні воскреслих із мертвих. Його тіло повернуто спиною до глядача, а голова зображена у профіль. Праву руку Він простяг до людей. Унизу під рамкою зображення награвіровано текст: *ГДА БГА и СПСА НАШЕГѦ ИСА ХРТА СОШЕСТВІЕ ВО АДЪ.*

Стан дошки незадовільний: плями від іржі по всій поверхні дошки.

На звороті дошки угорі у правому куті способом чеканки вибито текст: **Tested 9874 B. Winkles Northamrtons I Ington London.**

Літ.: Петров. — С. 92; Ровинский. Граверы (1895). — С. 559—560.

Інв. № 410/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

322. Свята Марія Магдалина. [Середина XIX ст.]. Ілюстрація до книги «Новий Завіт».

Гравюра на сталі. 13 × 8,2; 25,4 × 16,4.

На лицевому боці дошки унизу під лінією рамки зображення награвіровано авторський підпис: праворуч — **Рисоваль А.Е. МиМ**; ліворуч — **Гравироваль Г. Робинзонъ**.

На дошці вертикального прямокутного формату в центрі композиції зображено у скелях Марію Магдалину. Свята стоїть у молитовній позі на колінах перед розкритою книгою, що лежить біля підніжжя хреста. Марія Магдалина одягнена у широкий плащ, що спадає пишними зборками. Тіло її повернуто у три чверті. Унизу під рамкою зображення посередині награвіровано два рядки тексту: *СѢАА НЪРОНОСИЦА РАВНОАПЛАА / МАРІА МАГДАЛИНА.*

Стан дошки незадовільний: поле дошки пошкоджене плямами від іржі.

На звороті дошки угорі у правому куті способом чеканки вибито текст: **Tested 9875 B. Winkles Northamrtons I Ington London.**

Літ.: Петров. — С. 92; Ровинский. Граверы (1895). — С. 559—560.

Інв. № 411/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

323. Янгол-охоронець. [Середина XIX ст.]. Ілюстрація до книги «Новий Завіт».

Гравюра на сталі. 13 × 8,2; 25,4 × 16,4.

На лицевому боці дошки унизу під рамкою зображення награвіровано авторський підпис: праворуч — **Рисоваль А.Е. МиМ**; ліворуч — **Гравироваль Г. Робинзонъ**.

На дошці вертикального прямокутного формату в центрі композиції зображено хлопчика і янгола, який допомагає йому дряпатися на високу скелю. Під горою зобра-

жено величезного лева, що приготувався стрибнути на хлопця. Праворуч на вершині скелі зображено змію. Унизу посередині під рамкою награвіровано текст: **Сѣй Ягль Хранитель.**

Стан дошки незадовільний: плями від іржі по всій поверхні дошки.

На звороті дошки угорі у правому куті способом чеканки вибито текст: **Tested 9879**

B. Winkles Northamrtons I Ingtou London.

Літ.: Петров. — С. 92; Ровинский. Граверы (1895). — С. 559 —560.

Інв. № 412/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

ІНСТРУМЕНТИ ІНТРОЛІГАТОРІВ

Левицький, Федір (?—?).

Золотар і гравер, майстер оправ друків Києво-Печерської лаври, творча діяльність якого припадає на першу половину XVIII ст. Мешкав і працював у Києві. Володів усіма видами золотарської техніки. Серед його виробів відомі: дарохранильниця, лампада, кадило, два оклади для Євангелія.

Твори підписував: *Теодор Левицькій; F.L; L.T; Θεωδο; Θεωδορζ λεβιζ.*

Літ.: Курінний. — С. 33. — Мал. 13; Петренко. — С. 167—168; Попов. — С. 79—80; Постникова-Лосева, Платонова, Ульянова. — С. 167.

324. Успіння Богородиці⁶⁹. Двосторонній середник. [XVIII ст.].

Штихель. 7—7,5 × 5,5 × 1 (Розміри по вертикалі подаються по місцях найбільшої і найменшої втрат).

На лицевому боці середника вертикального прямокутного формату в орнаментальній рамці (типу бордюру) награвіровано велику, на повний зріст постать Богородиці, яка, вірогідно, стоїть на місяці. Навколо непокритої голови Богородиці — підковоподібної форми німб у вигляді саява і дванадцятьох шестикутних зірочок, розміщених по його абрису. Від німба розходитьсся саяво, що за формою ідентичне саяву в його середині. Богородиця вбрана у широкий плащ, що спадає пишними зборками. Її голова зображена у три чверті і трохи схилена додолу, руки притиснуті до грудей, постать з обох боків обрамлена орнаментом з листя аканта.

На правому торцевому полі середника шириною в 1 см нерозбірливо надряпано номер: **1357** або **357**.

Стан середника незадовільний: нижня частина, де мають бути зображені ступні ніг Богородиці, втрачена.

⁶⁹ Див. примітку до опису № 60.

На звороті середника награвіровано композицію «Христос із державою» (Див.: опис № 325).

Літ.: Курінний. — С. 33. — Мал. 13.

Інв. № 376/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

325. Христос із державою. Двосторонній середник. [XVIII ст.].

Штихель. 7—7,5 × 5,5 × 1. (Розміри по вертикалі подаються по місцях найбільшої і найменшої втрат).

На звороті середника вертикальної прямокутної форми в орнаментальній рамці (типу бордюру) награвіровано на повний зріст велику постать Ісуса Христа у широких одягах, з державою у лівій руці. Навколо повернутої у три чверті голови Ісуса розходиться сяйво. Напівздійнятою правою рукою Господь посиляє благословення. Сяйво розходиться і від постаті Ісуса. Вільні від зображення площини заповнені орнаментом з листя аканта.

На лівому торцевому полі шириною в 1 см нерозбірливо надряпано номер: **1357** або **357**.

Стан середника незадовільний: нижня частина, де мають бути зображені ступні ніг Ісуса, втрачена.

На звороті награвіровано композицію «Успіння Богородиці» (Див.: опис № 324).

Інв. № 376/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

Невідомий гравер кола П. Беринди.

Беринда Памво (світське ім'я Павло; 1555/60—1632) — український культурний діяч, мовознавець, поет, друкар, гравер. Працював у Стратинській та Крилоській друкарнях, заснованих єпископом Балабаном. Згодом переїхав у Перемишль до єпископа Михайла Копистенського. Деякий час очолював Львівську братську друкарню. На запрошення архімандрита Єлисея Плетенецького переїхав до Києва для організації друкарської справи Києво-Печерської лаври. Саме тут 1627 р. опублікував власним коштом «Лексикон славеноруський...». Памво Беринда також є автором передмов, присвят, пісень. Відомі його сім гравюр із текстами, підписаних монограмою «ПБ». Похований у Києво-Печерській Лаврі.

326. Святий євангеліст Матвій. Двосторонній уступчастий горішний наріжник. [Близько 1625—1635 pp.].

Штихель. 7,9 × 6,5 × 1.

На лицевому боці кибалкового наріжника трикутної форми награвіровано інтер'єр кімнати з арковими віконними отворами та нішами і круглою тосканською колоною з пишно декорованою капітеллю. У центрі композиції зображено євангеліста Матвія, який сидить за столом у різьбленому рослинним орнаментом кріслі. На столику, вкритому скатертиною з торочкою, письмове приладдя — каламар і ніж. Лівою рукою євангеліст тримає розкриту книгу, в яку гусячим пером записує текст святого письма. На другому плані, ліворуч від Матвія зображено у молитовній позі янгола з крилами. Пра-

воруч угорі по краю наріжника награвіровано текст: **С Матѡеи**. Лівий горішній кут композиції прикрашає зображення вазона з квіткою.

Стан кліше наріжника добрий.

На звороті наріжника награвіровано композицію із зображенням євангеліста Марка (Див.: опис № 327).

Відтиск з кліше розміщувався у лівому горішньому куті шкіряної обкладинки книги.

Літ.: Юхимець Г. М. Атрибуція інструментів лаврських інтролігаторів XVII ст. як аспект роботи над каталогом колекції гравірувальних дощок українських друкарень з фондів ЦНБ / Г. М. Юхимець // Бібліотечно-бібліографічні класифікації та інформаційно-наукові системи: Міжнар. конф., Київ, 10—12 жовт. 1995 р.: Тези доп. — К., 1995. — С. 90—91.

Інв. № 507/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

327. Святий євангеліст Марко. Двосторонній уступчастий горішній наріжник. [Близько 1625—1635 pp.].

Штихель. 7,9 × 6,5 × 1.

На звороті кибалкового наріжника трикутної форми награвіровано інтер'єр кімнати з арковими віконними отворами та колоною. В центрі кімнати зображено євангеліста Марка, який сидить у розкішному різьбленому кріслі за столом, накритим скатертиною. Лівою рукою він гортає книгу, а правою тримає гусяче перо над каламаром, який стоїть на столі біля піщового годинника. Унизу, біля ніг св. Марка, на долівці лежить гривастий лев. Праворуч від св. Марка — глибока аркова ніша, в якій зображено Розп'яття на тлі вазонів з квітами та рослинного орнаменту. Угорі праворуч над арковими нішами награвіровано ім'я євангеліста: **С Марко**. Лівий горішній кут композиції прикрашає зображення вазона з квіткою у квадратному полі.

Стан кліше наріжника добрий.

На лицевому боці наріжника награвіровано композицію із зображенням євангеліста Матвія. (Див.: опис № 326).

Відтиск з кліше розміщувався у правому горішньому куті шкіряної обкладинки книги.

Літ.: Курінний. — Мал. 14; Юхимець Г. М. Атрибуція інструментів лаврських інтролігаторів XVII ст. як аспект роботи над каталогом колекції гравірувальних дощок українських друкарень з фондів ЦНБ / Г. М. Юхимець // Бібліотечно-бібліографічні класифікації та інформаційно-наукові системи: Міжнар. конф., Київ, 10—12 жовт. 1995 р.: Тези доп. — К., 1995. — С. 90—91.

Інв. № 507/1.

У фондах ВОМ НБУВ зберігається електронна страхова копія.

Невідомий гравер XVIII ст.

328. Святий євангеліст Матвій. Двосторонній уступчастий горішній наріжник. [XVIII ст.].

Штихель. 8,2 × 7,3 × 1,1.

На лицевому боці кибалкового наріжника трикутної форми награвіровано євангеліста Матвія, який сидить у кріслі з різьбленими спинкою і ніжками у формі валют. Євангеліст правою рукою тримає гусяче перо, а лівою гортає сторінки книги, що лежить у нього на колінах. Ліворуч від Матвія зображено янгола з широко розправленими

крилами, який лівою рукою притиснув до грудей закриту книгу. Правий нижній кут наріжника заповнений рослинним орнаментом. У горішньому правому куті, у відкременому лінією п'ятикутному полі, у два рядки награвіровано ім'я євангеліста: (з сімох літер чітко розбірливі лише дві: **МТ**).

Стан кліше наріжника добрий.

На звороті наріжника награвіровано композицію із зображенням євангеліста Марка (Див.: опис № 329).

Відтиск з кліше розміщувався у лівому горішньому куті шкіряної обкладинки книги.

Інв. № 508/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

329. Святий євангеліст Марко. Двосторонній уступчастий горішній наріжник. [XVIII ст.].

Штихель. $8,2 \times 7,3 \times 1,1$.

На звороті кибалкового наріжника трикутної форми награвіровано у кріслі євангеліста Марка. Ноги євангеліста зображені у профіль, а тулуб і голова у фас. Ліву руку святий притиснув до грудей, і, спрямувавши погляд угору, правою рукою пише у книзі гусячим пером. Унизу біля ніг євангеліста зображений лев. Угорі у правому куті зображено херувима. У лівому горішньому куті награвіровано у два рядки ім'я євангеліста Марка (з сімох літер чітко розбірливі лише дві: **МА**); у нижньому куті — чотири літери: **ПАНТ**⁷⁰.

Стан кліше наріжника добрий.

На лицевому боці наріжника награвіровано композицію із зображенням євангеліста Матвія (Див.: опис № 328).

Відтиск з кліше розміщувався у правому горішньому куті шкіряної обкладинки книги.

Інв. № 508/1.

У фондах ВОР НБУВ зберігається електронна страхова копія.

⁷⁰ Наївний малюнок зображення дає підстави вважати автором кутника талановитого народного майстра (на ім'я Пантелеймон?).

ПІСЛЯМОВА

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського за роки своєї діяльності збрала чимало рідкісних пам'яток світової і національної культури. Серед них — металеві гравірувальні дошки-кліше українських друкарень XVII — першої половини XIX століть, які є важливим фактичним матеріалом для наукових досліджень з історії граверства та книжкової справи в Україні.

На кінець XVII — XVIII ст. гравюра на міді помітно вирізняється з-поміж інших видів образотворчого мистецтва, найвиразніше акумулюючи здобутки й характерні стилістичні особливості українського бароко, що визначають його національну відмінність у порівнянні з національними варіантами бароко в інших країнах Центральної та Західної Європи.

Динамічний розвиток техніки мідериту в Україні став можливим завдяки творчості багатьох талановитих високоосвічених художників — Олександра та Леонтія Тарасевичів, Григорія Левицького, Івана Щирського, Івана Мигури, Оверкія Козачківського, Івана Стрільбицького, Адама і Йосипа Гочемських та багатьох інших, які плідно працювали в станковій гравюрі та книжковій ілюстрації. Творчість більшості з них, з різною мірою ґрунтовності, висвітлено в наукових працях в контексті історії української графіки доби бароко, що в жодному разі не зменшує актуальності подальших наукових досліджень в цьому напрямі, насамперед, вивчення і наукового опису значного масиву малодосліджених пам'яток мистецтва.

Колекція мідних гравірувальних дошок, що зберігається у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, значно розширює можливості для подальших наукових досліджень української графіки XVII—XIX ст. Колекція НБУВ репрезентує широкий спектр видів і жанрів мистецтва гравюри в Україні, а також художні особливості київської, чернігівської, львівської, почаївської шкіл.

Більша частина дощок призначена для ілюстрування церковних книг, виданих в українських друкарнях, — Іллінській Чернігівській, Почаївській, друкарні Києво-Печерської лаври та ін. Серед них — справжні шедеври книжкового мистецтва першої половини XVIII ст. — гравюри Леонтія Тарасевича до «Києво-Печерського патерика» (1702), Никодима Зубрицького до «Іфіки та Ієрополітики...» (1712), Григорія Левицького до «Апостола» (1737) тощо. Поруч із книжковими ілюстраціями в колекції зберігаються дошки, виконані для станкових гравюр, що репрезентують такі жанри: панегіричний, батальний, портрет та архітектурний пейзаж. Виконані на високому художньому рівні, вони відзначаються оригінальністю композиції, виразним малюнком, досконалим володінням техніками різцевої гравюри та офорта. Це, в першу чергу, такі твори, як: «Теза на честь Рафаїла Заборовського» Григорія Левицького, «*Princeps ecclesiaru...*» (на честь гетьмана Івана Мазепи) Івана Мигури, гравюра Івана Стрільбицького на честь Михайла Лежайського, портрет Варлаама Ясинського штихеля Івана Щирського та ін. У цілому мідні гравірувальні дошки з колекції НБУВ засвідчують високий інтелектуальний, мистецький та технічний рівень української школи граверства, яка цілком органічно сприймається в контексті історії європейської гравюри зазначеного періоду.

Колекція НБУВ налічує 288 одиниць зберігання. Це переважно однобічні і двобічні мідні дошки-кліше, шість сталевих дощок-кліше, бронзові середник і два наріжники, на яких міститься 329 зображень. Репрезентує колекція твори двадцяти шести різних за творчим спрямуванням та рівнем майстерності граверів — українців та іноземних майстрів, які працювали в Україні. Серед них такі видатні майстри, як Григорій Левицький, Леонтій Тарасевич, Іван Щирський, Никодим Зубрицький, імена яких давно вже стали хрестоматійними в історії українського образотворчого мистецтва. Колекція містить твори й менш відомих високопрофесійних талановитих майстрів: Івана та Федора Стрільбицьких, Івана Мигури, Оверкія Козачківського, Адама та Йосипа Гочемських, Івана Филиповича, Івана Масієвського та інших.

Під час роботи над каталогом було проведено наукову атрибуцію досліджуваних артефактів (у більшості випадків встановлено авторство і дату виконання, розкрито тематику і сюжети, прізвища зображених осіб, назви архітектурних споруд, розшифровано написи тощо), здійснено розгорнутий науково-аналітичний опис кожного артефакту, який максимально враховує основні та допоміжні елементи і передбачає, крім детального опису основного зображення, обов'язкове наведення всіх підписів, написів на лицевому боці і на звороті кожної дошки.

Введення до наукового обігу колекції мідних гравірувальних дощок українських друкарень XVII—XIX ст., детальний науковий опис та мистецтвознавчий аналіз багатьох невідомих і маловідомих творів відкриває можливості для подальших досліджень формальних прийомів українських майстрів гравюри XVII—XIX ст. не тільки за відбитками у стародруках та на окремих аркушах, а й оригіналах дощок, з яких вони були надруковані. Дослідження дощок відкриває значно ширші перспективи у вивченні індивідуальної манери кожного майстра — характерні особливості штрихування, нахилу штихеля, різця, голки, глибини і тонкості прорізів; надає можливість наочніше пізнати процес переведення рисунка у гравюру, чуття тим чи іншим майстром пропорції, ритму й масштабу, вміння бачити свій рисунок у дзеркальному відображенні, правильно орієнтуватися у просторі і в кожній деталі. Безпосередня дослідницька робота з дош-

ками, безумовно, допоможе ґрунтовніше розкрити тяжіння українських граверів до монументалізації художнього образу, зокрема у жанрі академічної тези, у трактуванні образів пророків, апостолів, євангелістів.

Каталог складається з передмови, впровідного монографічного есею «Українська гравюра на міді XVII—XIX століть», каталогу та покажчиків до нього. Науковий каталог «Мідні гравірувальні дошки українських друкарень XVII — XIX століть з фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» адресовано дослідникам української культури, мистецтвознавцям, мистцям, історикам, літературознавцям, мовознавцям, працівникам музеїв, бібліотек.

ЕПІСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Абрамович Д. Києво-Печерський Патерик / Дмитро Абрамович. — К. : Час, 1991. — 280 с.

Адамович О. В. Стилiстика iкон «Недрiманне око» на матерiалах колекцiї Нацiонального Києво-Печерського iсторико-культурного заповiдника / Адамович О. В. // Образ Христа в українськiй культурi / В. С. Горський, Ю. І. Сватко, О. Б. Киричок [та iн.]; Нацiональний ун-т «Києво-Могилянська Академiя»; Нацiональний Києво-Печерський iсторико-культурний заповiдник. — К. : Вид. дiм «КМ Академiя», 2001. — С. 130—138.

Акафiст св. Варвари // Музейний провулок. — 2004. — № 2 [2]. — С. 10—13.

Александрович В. Друкарня перемишльського Святотроїцького братства (1675—1683 рр.): Непоцiнована унiкальна сторiнка iсторiї українськiй культури другої половини XVII столiття / Володимир Александрович // Пам'ятки України. — 1995. — № 3. — С. 125—129.

Александрович В. Львівськi малярi XVI—XVII столiть як проєктанти графiчного оздоблення друкованої книги / Володимир Александрович // Просфони́ма. Iсторичнi та фiлологiчнi розвiдки, присвяченi 60-рiччю академiка Ярослава Iсаєвича / уклад Богдан Якимович та iн. — Львiв, 1998. — С. 85—95 (Україна: культурна спадщина, нацiональна свiдомiсть, державнiсть: зб. наук. пр. Вип. 5 / Ін-т українознав. ім. І. Крип'якевича НАН України; Мiжнародна асоцiацiя українiстів).

Апостолос-Каппадона Д. Словарь христианского искусства / Диана Апостолос-Каппадона; [пер. с англ. А. А. Иванова]. — Челябинск : Урал LTD, 2000. — 272 с.

Аскоченский В. Киев с древнейшим его училищем Академиею / соч. В. Аскоченского. — К., 1856. —

Часть I. — 370 с.

Часть II. — 566 с.

Барановский С. Краткие исторические сведения о бывших на Волыни православных типографиях / Священник Стефан Барановский // Волынские епархиальные ведомости. — 1877. — № 18. — С. 763—787.

Барвінок В. Загальний огляд стародруків київських бiблiотек / Володимир Барвінок // Бiблiологiчнi вiсти. — 1924. — Сiчень—Березень. — С. 132—149.

Белецкий П. А. Украинская портретная живопись XVII—XVIII вв. / Платон Белецкий — Л. : Искусство, 1981. — 256 с.

Бiлецький П. О. Українське мистецтво другої половини XVII—XVIII столiть / П. О. Бiлецький. — К. : Мистецтво, 1981. — 159 с. — (Нариси з iсторiї укр. мистецтва).

Білецький П. О. Український портретний живопис XVII—XVIII ст.: Проблеми становлення і розвитку / Платон Білецький. — К. : Мистецтво, 1969. — 320 с.

Богоматерь: Полное иллюстрированное описание ее земной жизни и посвященных ее имени чудотворных иконах / под ред. Е. Поселянина. — СПб, [Б. г.]. — 800 с.

Бондар Н. П. Невідоме гравіроване зображення Богородиці з Богонемовлям Г. Левицького як оригінальний твір українського сакрального мистецтва XVIII ст. / Наталія Бондар // Могилянські читання 2007 : зб. наук. пр. — К., 2008. — С. 217—227.

Бондар Н. П. Невідомий мідерит визначного українського гравера Григорія Левицького / Наталія Бондар // Наукові праці НБУВ. — К., 2006. — Вип. 16. — С. 354—364.

Бондар Н. П. Острозькі видання у колекції кириличних видань НБУВ / Наталія Бондар // Бібліотечний вісник. — 1998. — № 4. — С. 24—29.

Булгаков Ф. И. Иллюстрированная история книгопечатания и типографского искусства. — Т. 1: С изобретения книгопечатания по XVIII век включительно / Ф. И. Булгаков. — СПб : Издание А. С. Суворина, 1889. — 364 с.

Вертоград Печерський: кат. виставки видань Києво-Печерських патериків XVII — початку XXI ст. / авт. тексту Б. Никифорок; упоряд. С. Позіховська, Б. Никифорок. — К. : [Б. в.], 2004. — 32 с.

Вишневский Д. Киевская академия в первой половине XVIII столетия: Новые данные, относящиеся к истории этой Академии за указанное время / Д. Вишневский. — К., 1903. — 371 с.

Возняк М. До історії почаївських видань XVIII в. / Михайло Возняк // Записки наукового товариства імені Шевченка. — Т. СXXX. — Львів, 1920. — С. 107—119.

Вуйцик В. Нові документальні відомості про українського гравера і друкаря XVIII століття Івана Пилиповича / Володимир Вуйцик // Записки наукового товариства імені Т. Шевченка. — Т. ССXXXVI: Праці Комісії образотворчого та ужиткового мистецтва / Наукове товариство імені Т. Шевченка у Львові. — Львів, 1998. — С. 457—463.

Гальченко О. М. Оправа східнослов'янських рукописних книг та стародруків в Україні: історія, структура, опис / О. М. Гальченко. — К. : НБУВ, 2005. — 375 с.

Голубев С. Т. Гедеон Одорский (бывший ректор Киевской Академии в начале XVIII стол.). / С. Голубев // Труды Киевской духовной академии. — Т. III. — К., 1900. — С. 147—190; 567—628.

Голубев С. Т. Киевская Академия в конце XVII и начале XVIII столетий. (Речь, произнесенная 26 сентября 1901 г. на торжественном акте Киевской Духовной Академии) / С. Голубев // Труды Киевской духовной академии. — Т. III. — К., 1901. — С. 306—406.

Гусева А. А. Украинская книжная графика второй половины XVII в. в собрании Отдела редких книги Государственной библиотеки СССР им. В. И. Ленина / А. А. Гусева // Книга в России до середины XIX века. — Л. : Наука, 1978. — С. 204—210.

Гусева А. А. Украинский переплет XVII — XVIII вв. / А. А. Гусева // Книга. Исследования и материалы. Сборник 74. — М. : «Терра» — «TERRA», 1997. — С. 143—154.

Дива печер лаврських / відп. ред. В. М. Колпакова. — К. : Вид. дім «KM Academia», 1997. — 160 с.

Дуров В. А. Наградные медали XVIII — XIX веков для казачества / Валерий Дуров; Государственный исторический музей. Москва. — К. : Одигитрия, 2000. — 160 с. — (Нумизматическая библиотека Одигитрия).

Дятлов В. А. Киево-Печерская Лавра. Справочник-путеводитель / Владислав Дятлов. — К. : Типогр. Киево-Печерской Лавры, 2008. — 448 с.

Жолтовський П. М. Визвольна боротьба українського народу в пам'ятках мистецтва XVI—XVIII ст. / П. М. Жолтовський. — К. : Вид-во АН УРСР, 1958. — 148 с.

Жолтовський П. М. Малюнки Києво-Лаврської іконописної майстерні. Альбом-каталог / П. М. Жолтовський. — К. : Наук. думка, 1982. — 286 с.

Жолтовський П. М. Образотворче мистецтво в українській літературі XVI—XVIII ст. / П. Жолтовський // Українське мистецтвознавство. — К. : Наук. думка, 1967. — Вип. 1. — С. 86—99.

Жолтовський П. М. Словник-довідник художників, що працювали на Україні у XIV—XVIII ст. / П. М. Жолтовський // Матеріали з етнографії та мистецтвознавства. Вип. VII—VIII. — К. : Вид-во АН УРСР, 1962. — С. 189—232.

Жолтовський П. М. Український живопис XVII—XVIII ст. / П. М. Жолтовський. — К. : Наук. думка, 1978. — 327 с.

Жолтовський П. М. Художнє життя на Україні в XVI—XVII ст. / П. М. Жолтовський. — К. : Наук. думка, 1983. — 179 с.

Запаско Я. П. Використання художньої спадщини Івана Федорова в оформленні українських книг кінця XVI — початку XIX ст. / Я. П. Запаско // Поліграфія і видавнича справа. — 1970. — № 5. — С. 163—169.

Запаско Я. П. Використання народного орнаменту в оформленні українських рукописних книг кінця XVI — першої половини XVIII ст. / Я. П. Запаско // Матеріали з етнографії та художнього промислу. — К. : Вид-во АН УРСР, 1956. — Вип. I. — С. 32—47.

Запаско Я. Іконографія Іоана Златоуста в українському рукописному мистецтві / Я. Запаско // Українське сакральне мистецтво. Традиції, сучасність, перспективи (питання іконографії): Матеріали другої міжнародної конференції. — Львів, 1995. — С. 21—24.

Запаско Я. П., Ісаєвич Я. Д. Пам'ятки книжкового мистецтва. Каталог стародруків, виданих на Україні. Книга перша (1574—1700) / Яким Запаско, Ярослав Ісаєвич. — Львів : Вид-во при Львів. держ. ун-ті вид. об-ня «Вища школа», 1981. — 135 с.

Запаско Я. П., Ісаєвич Я. Д. Пам'ятки книжкового мистецтва. Каталог стародруків, виданих на Україні. Книга друга. Частина перша (1701—1764) / Яким Запаско, Ярослав Ісаєвич. — Львів : Вид-во при Львів. держ. ун-ті вид. об-ня «Вища школа», 1984. — 131 с.

Запаско Я. П., Ісаєвич Я. Д. Пам'ятки книжкового мистецтва. Каталог стародруків, виданих на Україні. Книга друга. Частина друга (1765—1800) / Яким Запаско, Ярослав Ісаєвич. — Львів : Вид-во при Львів. держ. ун-ті вид. об-ня «Вища школа», 1984. — 127 с.

Запаско Я. П. Матеріали до вивчення української рукописної орнаментики / Я. П. Запаско // Матеріали з етнографії та художнього промислу. — К. : Вид-во АН Української РСР, 1959. — Вип. IV — С. 127—139.

Запаско Я. П. Мистецтво книги на Україні в XVI — XVIII ст. / Я. П. Запаско. — Львів : Вид-во Львів. ун-ту, 1971. — 310 с.

Запаско Я. П. Орнаментальне оформлення української рукописної книги / Я. П. Запаско; відп. ред. П. М. Жолтовський — К. : Вид-во АН УРСР, 1960. — [184] с.

Запаско Я. П. Пам'ятки книжкового мистецтва: Українська рукописна книга / Я. П. Запаско. — Львів : Світ, 1995. — 480 с.

Запаско Я. П., Мацюк О. Я. Львівські стародруки: Книгознавчий нарис / Я. П. Запаско, О. Я. Мацюк. — Львів : Каменяр, 1983. — 175 с.

Запаско Я. П. Рукописна книга як попередник української друкованої книги / Я. П. Запаско // З історії книги на Україні. — К. : Наук. думка, 1978. — С. 76—94.

Записки ректора и профессора Академии художеств Федора Ивановича Иордана. — М., 1918. — [395] с.

Зернова А. С. Орнаментика книг московской печати XVI—XVII веков / вступ. ст.: А. С. Зернова; под общ. ред. А. А. Сидорова. — М. : Изд. ГБЛ, 1952. — [28] с. + Указатель к Альбому орнаментики книг московской печати XVI—XVII веков. — [78] с. + Альбом орнаментики книг московской печати XVI—XVII веков. — 84 л.

Из лекций по славянской кирилловской палеографии, читаемых в Императорском Варшавском университете проф. Е. Ф. Карским: оттиск из «Русского Филологического Вестника». — Варшава, 1897. — [175] с.

Императорская Санктпетербургская Академия художеств 1764 — 1914. II часть биографическая / сост.: С. Н. Кондаков. — [Б. м., б. г.]. — [458] с.

Ісаєвич Я. Д. Издательская деятельность Львовского братства в XVI — XVIII веках / Я. Д. Ісаєвич // Книга: Исследования и материалы. Сборник VII. — М. : Изд-во Всесоюзной книжной палаты, 1962. — С. 199—237.

Ісаєвич Я. Д. Преемники первопечатника / Я. Д. Ісаєвич — М. : Книга, 1981. — [191] с.

Ісаєвич Я. Д. Братства та їх роль в розвитку української культури XV — XVIII ст. / Я. Д. Ісаєвич. — К. : Наук. думка, 1966 — [251] с.

Ісаєвич Я. Львівське Успенське братство, його школа і друкарня / Я. Ісаєвич // Львів. Історичні нарис. — Львів : Інститут українознавства НАН України, 1996. — С. 82—90.

Ісаєвич Я. Українське книговидання: витоки, розвиток, проблеми / Ярослав Ісаєвич. — Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2002. — 520 с.

Ісаєвич Я. Українсько-польські зв'язки в історії книгодрукування (1474—1648) / Ярослав Ісаєвич // Українсько-польські літературні контексти доби бароко: зб. наук. пр. / відп. ред. та упоряд. Р. Радишевський. — К., 2004. — С. 119—131. — (Київські полоністичні студії. Т. VI / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Інститут філології; Національна академія наук України. Інститут літератури імені Т. Г. Шевченка).

Історія української культури : у 5 т. / голов. ред. Патон Є. Б. — К. : Наук. думка, 2001 — .

Т. 3 : Українська культура другої половини XVII — XVIII століть / Александрович В. С., Борисенко В. Й., Виврот Т. М. та ін. — 2003. — 1245 с.

Історія українського козацтва : Нариси у двох томах / відп. ред. В. А. Смолій. — К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006 — 2007 — . —

Т. 1. — 2006. — 800 с.

Т. 2. — 2007. — 724 с.

Історія українського мистецтва : у 6 т. / голов. ред. М. П. Бажан. — К. : УРЕ, 1966 — . —

Т. 3 : Мистецтво другої половини XVII — XVIII століття. — [439] с.

Каганов І. Я. Українська книга кінця XVI — XVII століть: Нариси з історії книги / І. Я. Каганов. — Харків : Вид-во Книжкової палати УРСР, 1959. — [144] с.

Кагамлик С. Києво-Печерська лавра: світ православної духовності і культури (XVII — XVIII ст.) / Світлана Кагамлик; Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник ; Київ. нац. університет імені Тараса Шевченка; Центр українознавства. — К., 2005. — [552] с.

Каманин И. К истории Киево-Печерской лаврской типографии / И. Каманин // Киевская старина. — 1894. — Год тринадцатый. — Т. XLVI. — Август. — С. 276—278.

Каменева Т. Н. Орнаментика и иллюстрации Черниговских изданий XVII — XVIII веков / Т. Н. Каменева // Книга. Исследования и материалы. — Сборник XXIX. — М. : Книга, 1974. — С. 171—181.

Кара-Васильєва Т. В. Літургійне шитво України XVII — XVIII ст.: Іконографія, типологія, стилістика / Тетяна Кара-Васильєва — Львів : Свічадо, 1996. — 231 с.

Кара-Васильєва Т. В. Шедеври церковного шитва України (XII — XX століття) / Тетяна Кара-Васильєва. — К. : Інформ. Вид. Центр Укр. Правосл. Церкви, 2000. — 96 с.

Каталог гравюр XVII — XX ст. з фондів Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника АН УРСР (Архітектура Львова) / упоряд. С. П. Костюк — К. : Наук. думка, 1989. — [48] с.: іл.

Каталог видань кириличного друку в установах Волині (1600 — 1825) / упоряд. С. Н. Крейнін, О. Д. Огнева. — Луцьк : Настир'я, 2001. — 132 с.

Каталог збережених пам'яток Київського Церковно-археологічного музею. 1872—1922 рр. / авт.-упоряд. : Г. Белікова, Г. Біленко, Л. Білоус та ін. — К. : [Нац. Києво-Печер. іст.-культ. заповідник], 2002. — 244 с.

Каталог стародрукованих книг, що зберігаються у Центральному державному історичному архіві України у м. Києві (ЦДІАК України). 1494 — 1764 рр. / упоряд. Боряк Г. В., Полегайлов О. Г. (старш. упоряд.), Ціборовська-Римарович І. О., Яковенко Н. М. — К., 1999. — 266 с.

Києво-Могилянська академія в іменах, XVII — XVIII ст. : Енцикл. вид. / упоряд. З. І. Хижняк; за ред. В. С. Брюховецького. — К. : Вид. дім «КМ Академія», 2001. — 736 с.

Києво-Печерський державний історико-культурний заповідник. Стародруки XVI — XVIII ст. : Каталог / авт. тексту та упоряд. М. М. Кубанська-Попова; заг. ред. М. З. Петренка. — К. : Мистецтво, 1971. — 79 с.; 59 іл.

Клепиков С. А. Русские гравированные книги XVII — XVIII веков / С. А. Клепиков // Книга. Исследования и материалы: Сборник IX. — М. : Книга, 1964. — С. 141—176.

Кириличні стародруки 15 — 17 століть у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського: каталог / НАН України; Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського; уклад. : Н. П. Бондар, Р. Є. Кисельов, за участю Т. М. Росовецької ; заг. ред. Г. І. Ковальчук. — К., 2008. — 232 с., 44 арк. іл.

Кириличні рукописні книги у фондах Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України : каталог. — Т. 1 : XI—XVI ст. / уклад. : М. М. Кольбук (голов. ред.), Т. М. Гуцаленко, О. О. Дзбан, І. Я. Патер та ін.; НАН України ЛНБ ім. В. Стефаника. — Львів : ОРІЯНА-НОВА, 2007. — 522 с., іл.

Клименко П. Українські ритодруки / Пилип Клименко // Бібліологічні вісти. — 1924. — Січень — Березень. — С. 114—124.

Книга і друкарство на Україні / авт. кол.: О. І. Дей, Я. Д. Ісаєвич, Г. І. Коляда [та ін.] ; за ред. П. М. Попова. — К. : Наук. думка, 1965. — [316] с.

Козак Н. С. Жест «благого мовчання» в українській іконографії Христа / Козак Н. С. // Образ Христа в українській культурі / В. С. Горський, Ю. І. Сватко, О. Б. Киричок та ін. — К. : Вид. дім «КМ Академія», 2001. — С. 152—160.

Колекція кириличних стародруків із зібрання Чернігівського історичного музею ім. В. В. Тарновського: Каталог / упоряд. С. О. Половникова, І. М. Ситий; відп. ред. О. Б. Коваленко. — К., 1998. — 216 с. — (Науково-довідкові видання з історії України. Вип. 44).

Коляда Г. І., Ісаєвич Я. Д. Друкарська справа на західноукраїнських землях (XVI — XVIII ст.) / Г. І. Коляда, Я. Д. Ісаєвич // Книга і друкарство на Україні / за ред. П. М. Попова. — К. : Наук. думка, 1965. — С. 42—70.

Коляда Г. І. Украинско-румынские книгопечатные связи в области книжной орнаментики / Г. І. Коляда // Проблемы рукописной и печатной книги. — М. : Наука, 1976. — С. 204—228.

Кондаков Н. П. Иконография Богоматери. Связи греческой и русской иконописи с итальянской живописью раннего Возрождения / Н. П. Кондаков. — СПб, 1911. — [223] с.

Копержинський К. Острозька друкарня в Острозі та в Дермані після Берестейської унії (1596 р.), її видання та діячі / Кость Копержинський // Бібліологічні вісти. — 1924. — Січень—Березень. — С. 75—82.

Крип'якевич І. П. До історії львівської гравюри в XVII в. / І. Крип'якевич // Бібліологічні вісти. — 1926. — № 1. — С. 80—83.

Крип'якевич І. П. З історії української графіки. Никодим Зубрицький / І. Крип'якевич // Світ. — 1917. — Ч. 4. — С. 61—64.

Крип'якевич І. П., Луцик Р. Я., Максименко Ф. П. Народні гравюри XVII ст. / І. П. Крип'якевич, Р. Я. Луцик, Ф. П. Максименко // Українське мистецтвознавство. — К. : Наук. думка, 1971. — Вип. 5. — С. 150—162.

Крип'якевич І. П. Причинки до словника українських граверів / І. Крип'якевич; Український науковий інститут книгознавства // Бібліологічні вісти. — 4. — 1926. — С. 22—25.

Крізь віки. Київ в образотворчому мистецтві XII — XX ст. Живопис. Графіка: Альбом / авт.-упоряд. Ю. В. Белічко, В. П. Підгора. — К. : Мистецтво, 1982. — 335 с.

Ксилографічні дошки Лаврського музею. — Вип. І.: Українські старовинні гравюри типу «Народних картинок» / обробив до друку і вступний нарис написав П. М. Попов. — К. : Друкарня Поліграфічного факультету художнього інституту, 1927. — [25 с.]; 32 табл.

Кульженко В. Минула і сучасна техніка друкарства / Василь Кульженко // Бібліологічні вісти. — 1924. — Січень—Березень. — С. 125—131.

Курінний П. Лаврські інтролігатори XVII—XVIII століття / Петро Курінний // Українська книга XVI — XVII — XVIII ст. / вступ. ст. Юр. Меженка. — К. : Держвидав України, 1926. — С. 401—435.

Куценко Т. Г. Маловідомі гравюри на міді Чернігівської друкарні кінця XVII — початку XVIII століть / Тетяна Куценко // Записки наукового товариства імені Т. Шевченка. — Т. ССXXXVI: Праці Комісії образотворчого та ужиткового мистецтва / Наукове товариство імені Т. Шевченка у Львові. — Львів, 1998. — С. 447—456.

Ладыженко К. Жизнь и деятельность Григория Кирилловича Левицкого / К. Ладыженко // Искусство в Южной России: Графика. Живопись. Художественная промышленность. — К., 1914. — № 6. — С. 175—189.

Ладизинський В. Українські антими́си XVII — XIX ст. / В. Ладизинський // Нотатки з мистецтва. — 1976. — Серпень. — № 16. — С. 14—32. — (Об'єднання мистців українців в Америці. Відділ у Філадельфії).

Лазаревский А. М. К истории Черниговской типографии: Письмо Черниговского архиепископа Антония Стаховского к гетману Скоропадскому, 1720 г. / сообщ. А. М. Лазаревский // Киевская старина. — 1886. — Год 5. — Т. 15. — Июль. — С. 574—575.

Лильо О. Посмертний опис майна львівського гравера і друкаря середини XVIII століття Івана Филиповича / Орест Лильо // Записки наукового товариства імені Т. Шевченка. — Т. ССXXXVI: Праці Комісії образотворчого та ужиткового мистецтва / Наукове товариство імені Т. Шевченка у Львові. — Львів, 1998. — С. 464—475.

Логвин Г. Н. З глибин. Гравюри українських стародруків. XI—XVIII ст. / Г. Н. Логвин. — К. : Дніпро, 1990. — 490 с.

Логвин Г. та ін. Український середньовічний живопис / Григорій Логвин, Лада Міляєва, Віра Свенціцька. — К. : Мистецтво, 1976. — 27 с.; Іл. 109.

Логвин Г. Украинское искусство X—XVIII вв. / Г. Логвин — М. : Искусство, 1963. — [292] с. — (Очерки истории и теории изобразительных искусств).

Лукомский В. К., Модзалевский В. Л. Малороссийский гербовник с рисунками Егора Нарбута / В. К. Лукомский, В. Л. Модзалевский. — Репр. изд. 1914 г. — К. : Либідь, 1993. — 296 с.

Макаров А. М. Світло українського бароко / Анатолій Макаров. — К. : Мистецтво, 1994. — 288 с.

Макаренко М. Материалы по истории гравюры на Украине / Н. Е. М. // Искусство в Южной России: Графика. Живопись. Художественная промышленность. — К., 1914. — № 5—6. — С. 190—202.

Макаренко М. Орнаментация української книги XVI—XVIII ст. / М. Макаренко // Українська книга XVI — XVII — XVIII ст. / вступ. ст. Юр. Меженка. — К. : Держвидав України, 1926. — С. 153—218.

Макаренко М. Мистецтво книжки / Микола Макаренко // Бібліологічні вісти. — 1924. — Січень—Березень. — С. 94—100.

Маслов С. І. Друкарство на Україні в XVI—XVIII ст. / Сергій Маслов // Бібліологічні вісти. — 1924. — Січень—Березень. — С. 31—67.

Маслов С. І. Етюди з історії українських стародруків / С. Маслов // Українська книга XVI — XVII — XVIII ст. / вступ. ст. Юр. Меженка. — К. : Держвидав України, 1926. — С. 77—152.

Маслов С. І. Українська друкована книга XVI — XVIII ст. / С. І. Маслов; за ред. Ю. О. Меженка. — К. : УНІК, 1925. — 80 с. — (Науково-популярна бібліотека книгознавства; вип. 4).

Маслюк В. П. Латиномовні поетики і риторики XVII — першої половини XVIII с. та їх роль у розвитку теорії літератури на Україні / В. П. Маслюк. — К. : Наук. думка, 1983. — 235 с. — (До IX Міжнародного з'їзду славістів).

Материалы для русской иконографии. Вып. I / собрал Д. А. Ровинский. — СПб, 1884. — 7 с.; 40 ил.

Михайленко М. Про київські стародруки XVII — початку XVIII ст. (1616 — 1721) / Микола Михайленко // Бібліологічні вісти. — 1924. — Січень—Березень. — С. 83—93.

Модзалевський В. До біографії українського штихаря Григорія Левицького / В. Модзалевський // Збірник секції мистецтв. I. — К. : Держ. вид-во, 1921. — С. 25—30 — (Українське наукове товариство).

Модзалевський В. Л. Малороссийский родословник / В. Л. Модзалевский. — К., 1908 — 1914 — . —

Т. 1 : А — Д. — 1908. — [522] с.

Т. 2 : Е — К. — 1910. — [740] с.

Т. 3 : Л — О. — 1912. — [848] с.

Т. 4 : П — С. — 1914. — [858] с.

Монументальний живопис Троїцької надбрамної церкви Києво-Печерської лаври : Каталог / авт.-упоряд. Аліна Кондратюк. — К. : КВІЦ, 2005. — 252 с.

Мухин Н. Киево-Братский училищный монастырь: Исторический очерк / Н. Мухин. — К., 1893. — [412] с.; 7 ил.

Настенко Л. П. Образ Христа в системі монументальних розписів лаврського ансамблю / Настенко Л. П. // Образ Христа в українській культурі / В. С. Горський, Ю. І. Сватко, О. Б. Киричок та ін. — К. : Вид. дім «КМ Академія», 2001. — С. 140—150.

Немировский Е. К истории древнерусской гравюры / Е. Немировский // Искусство. — № 6. — 1962. — С. 66—69.

Немировский Е. Л. Начало книгопечатания на Украине. Иван Федоров / Е. Л. Немировский. — М.: Книга, 1974. — 224 с.

Нікітенко Н. М. Собор святої Софії в Києві / Н. М. Нікітенко. — К. : Техніка, 2000. — 232 с.; іл. — (Нац. святині України).

Овсійчук В. Українське малярство X—XVIII століть. Проблеми кольору / Володимир Овсійчук; Інститут народознавства НАН України. — Львів, 1996. — 479 с.

Овчаренко О. І. Символічні гравюри Патерика Печерського 1661 року в контексті фольклорної традиції / Олексій Овчаренко // Народна творчість та етнографія. — 1998. — № 2—3. — С. 109—116.

Овчаренко О. І. Сучасні дослідження і перевидання Патерика Печерського / Олексій Овчаренко // Народна творчість та етнографія. — 1998. — № 1. — С. 105—107.

Огієнко І. Історія українського друкарства / І. Огієнко; упоряд., авт. передм. М. Тимошик. — К. : Наша культура і наука, 2007. — 536 с. — (Фундація імені митрополита Іларіона (Огієнка)).

Огієнко І. Свята Почаївська Лавра / І. Огієнко; упоряд., авт. передм. М. Тимошик. — К. : Наша культура і наука, 2005. — 436 с. — (Фундація імені митрополита Іларіона (Огієнка)).

Оглоблин О. Гетьман Іван Мазепа і духовне життя України / Олександр Оглоблин // Пам'ятки України. — 1991. — № 6. — С. 16—21.

Описание изданий, напечатанных при Петре I: Сводный каталог / Государственный орден Трудового Красного Знамени Публичной библиотеки имени М. Е. Салтыкова-Щедрина и Библиотеки Академии наук СССР со сведениями об изданиях 1689 — 1725 гг., имеющихся в других книгохранилищах Москвы и Ленинграда: Описание изданий напечатанных кириллицей. 1689 — январь 1725 г. / сост. Т. А. Быкова и М. М. Гуревич; ред. и вступ. ст. проф. П. Н. Беркова. — М.-Л. : Изд-во АН СССР, 1958. — [403] с.

Описание Киевософийского собора и Киевской иерархии с присовокуплением разных грамот и выписок, объясняющих оное, также планов и фасадов Константинопольской и Киевской Софийской церкви и Ярослава надгробия. — К. : Типогр. Киево-Печерской лавры, 1825. — [577] с.

Описание Киево-Печерской лавры с присовокуплением разных грамот и выписок, объясняющих оное, также планов лавры и обеих пещер. — К. : Типогр. Киево-Печерской лавры, 1826. — [321] с.

Откович В. П. Народна течія в українському живописі XVII—XVIII століть / В. П. Откович; АН УРСР; Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М. Т. Рильського. Львівське відділення; відп. ред. М. І. Мозир. — К. : Наук. думка, 1990. — 96 с.

Ошуркевич Л. Памво Берында и первые иллюстрированные издания на Украине / Л. Ошуркевич // Народная гравюра и фольклор в России XVII—XIX вв. Материалы научной конференции (1975) / под общ. ред. И. Е. Даниловой. — М. : Сов. худож., 1976. — С. 34—56. — (К 150-летию со дня рождения Д. А. Ровинского).

Ошуркевич Л. А. Украинские антиминсные гравюры XVII — первой половины XVIII века / Л. А. Ошуркевич // Народная картинка XVII—XIX веков. Материалы и исследования. — СПб, 1996. — С. 53—70.

Павличко Я. Антимінс 1603 року — рідкісна пам'ятка українського мистецтва. До проблеми вивчення групи пам'яток із Спаського монастиря / Ярослава Павличко // Українське сакральне мистецтво: традиції, сучасність, перспективи: Матеріали Міжнародної наукової конференції (Львів, 4—5 травня 1993 р.) — Львів : Монастир Монахів Студійського Уставу; Видавничий відділ «Свічадо», 1994. — С. 133—136.

Панофський Е. Іконографія та іконологія / Е. Панофський ; пер. з англ. О. Кошового // Мистецтвознавство. — Львів : СКІМ, Інститут народознавства НАН України, 1999. — С. 223—254.

Перфецький Є. Причинки до словника українських граверів / проф., д-р Євгеній Перфецький; Український науковий інститут книгознавства // Бібліологічні вісти. — № 4 (13). — К., 1926. — С. 22—34.

Петренко М. З. Українське золотарство XVI — XVIII ст. / М. З. Петренко. — К. : Наук. думка, 1970. — [207] с.

Петров Н. И. Известия Церковно-археологического общества при Киевской дух. академии (за ноябрь 1878 г.) / Н. И. Петров // Труды Киевской духовной академии. 1879. Т. I. — К., 1878. — С. 155—159.

Петров Н. И. Известия Церковно-археологического общества при Киевской дух. академии (за декабрь 1878 г.) / Н. И. Петров // Труды Киевской духовной академии. 1879. Т. I. — К., 1878. — С. 250—254.

Петров Н. И. Отчет Церковно-археологического общества при Киевской дух. академии (за 1878 г.) / Н. И. Петров // Труды Киевской духовной академии. 1879. Т. I. — К., 1878. — С. 255—280.

Петров Н. И. Известия Церковно-археологического общества при Киевской дух. академии (за январь и февраль 1878 г.) / Н. И. Петров // Труды Киевской духовной академии. 1879. Т. I. — К., 1878. — С. 372—384.

Петров Н. И. Известия Церковно-археологического общества (за март 1879 г.) / Н. И. Петров // Труды Киевской духовной академии. 1879. Т. I. — К., 1878. — С. 511—518.

Петров Н. И. Отчет Церковно-археологического общества при Киевской духовной академии за ноябрь 1878 г. / Н. И. Петров // Труды Киевской духовной академии. — Т. I. — К., 1879. — С. 155—159.

Петров Н. И. Старинные южно-русские гравировальные доски типографий Киево-Печерской, Ильинской Черниговской и Почаевской / Н. Петров // Искусство в Южной России: Графика. Живопись. Художественная промышленность. — 1914. — № 3—4. — С. 89—101.

Пехник Г. Особливості сюжетів Різдва та Воскресіння українського низового бароко / Галина Пехник // Українсько-польські літературні контексти доби бароко : зб. наук. пр. / відп. ред. та упоряд. Р. Радишевський. — К., 2004. — С. 203—213. (Київські полоністичні студії. — Т. VI / Київський національний університет імені Тараса Шевченка; Інститут філології; Національна академія наук України; Інститут літератури імені Т. Г. Шевченка).

Пламєницька Є. М. Атрибуція споруди, зображеної на гравюрі 1758 р. / Є. М. Пламєницька // Українське мистецтвознавство. — К. : Наук. думка, 1969. — Вип. I. — С. 137—145.

Подробный словарь русских граверов XVI — XIX вв. / сост. Д. А. Ровинский. — СПб., 1895. — 806 с.

Подробный словарь русских гравированных портретов : в 2 т. / сост. Д. А. Ровинский. — СПб, 1889. — . —

Т. 1 : А — О. — 1202 с.

Т. 2 : П — Ф. — 878 с.

Плохій С. Покрова Богородиці в Україні / Сергій Плохій // Пам'ятки України. — 1991. — № 5. — С. 32—39.

Покровский Н. В. Евангелие в памятниках иконографии, преимущественно византийских и русских / Н. Покровский — СПб : Тип. Имп. Академии наук, 1892. — 496 с.

Покровский Н. В. Очерки памятников христианской иконографии и искусства : 2-е доп. изд. / Н. Покровского. — СПб, 1900. — 481 с.

Попов П. М. Матеріали до словника українських граверів / Павло Попов. — К. : УНІК, 1926. — 141 с.

Попов П. М. Матеріали до словника українських граверів. Додаток 1 / Павло Попов. — К. : УНІК, 1927. — 34 с.

Попов П. М. Осередки книгодрукування на Східній Україні в XVII — XVIII ст. / П. М. Попов // Книга і друкарство на Україні. — К. : Наук. думка, 1965. — С. 70—107.

Попов П. Початки друкарства у слов'ян / Павло Попов // Бібліологічні вісти. — 1924. — Січень—Березень. — С. 13—30.

Попович М. Нарис історії культури України / Мирослав Попович. — К. : АртЕк, 1999. — 728 с.

Постникова-Лосева М. М. Золотое и серебряное дело XV—XX вв. / М. М. Постникова-Лосева, Н. Г. Платонова, Б. Л. Ульянова. — М. : ЮНВЕСТ, ТРИО, 1983. — [376] с.

Почаевский сборник / отв. ред. Н. В. Колпакова ; авт. кол. А. К. Багажков, М. Ю. Гордеева, А. А. Романова и др. — СПб, 2006. — 216 с. — (Мемориальный проект).

Пуцко В. Печорська Ікона Успіння Богородиці: легенда і дійсність / В. Пуцко // Родовід. — 1994. — № 9. — С. 65—72.

Ричков П. А., Луц В. Д. Почаївська Свято-Успенська лавра / П. А. Ричков, В. Д. Луц. — К. : Техніка, 2000. — 136 с. — (Нац. святині України).

Ровинский Д. А. Русские граверы и их произведения с 1564 года до оснований Академии художеств / Д. Ровинский. — М., 1870. — 403 с.

Рожко В. Є. Православні монастирі Волині і Полісся: Історико-краєзнавчий нарис / Володимир Рожко; ред. С. Деркач. — Луцьк : Медіа, 2000. — 692 с.

Рожко В. Є. Чудотворні ікони Волині і Полісся: Історико-краєзнавчий нарис / Володимир Рожко. — Луцьк : Медіа, 2002. — 352 с.

Романовський В. Іван Федоров і друкарська справа на Волині в XVI ст. / Віктор Романовський // Бібліологічні вісти. — 1924. — Січень—Березень. — С. 68—74.

Русские граверы и литографы: Добавление к «Словарю русских граверов» Ровинского и «Описанию нескольких гравюр и литографий» Тевяшова / сост. Н. Оболянинов. — М. : Тов-во тип. А. И. Мамонтова, 1913. — 74 с.

Русские народные картинки / собрал и описал Д. Ровинский. — СПб : Изд. Р. Голике, 1900—1901. — . —

Т. I. — 1900. — 286 с.

Т. II. — 1900. — 234 с.

Алфавитный указатель к труду Д. А. Ровинского «Русские народные картинки» / составила М. Ф. Федорова. — СПб : Изд. Голике, 1901. — 64 с.

Сак Л. М. Українська ікона «Христос у точилі» (XVII ст.) та її нідерландський графічний прототип / Л. М. Сак // Українське мистецтво у міжнародних зв'язках. Дожовтневий період: Українське мистецтво в контексті середньовічної культури. Українське мистецтво і європейські стилі Ренесанс, барокко, класицизм. Українське мистецтво на шляху до романтизму. — К. : Наук. думка, 1983. — С. 84—90.

Свенцицька В. І. Українська народна гравюра XVII — XVIII ст. / В. І. Свенцицька // Народна творчість та етнографія. — 1965. — № 5. — С. 47—50.

Свенцицкая В. Украинская народная гравюра XVII — XIX веков / В. Свенцицкая // Народная гравюра и фольклор в России XVII — XIX вв. : Материалы научной конференции (1975). — М. : Сов. художник, 1976. — С. 57—87.

Свенцицька В. І. Український живопис XVI — XVII й XVIII ст. у контексті візантійських мистецьких традицій та західноєвропейського барокко / В. І. Свенцицька // Українське барокко та європейський контекст. — К. : Наук. думка, 1991. — С. 90—95.

Свенцицкая В. И. Украинская народная гравюра на дереве в собрании Львовского музея украинского искусства / В. И. Свенцицкая // Народная картинка XVII — XIX веков. Материалы и исследования. — СПб, 1996. — С. 29—52.

Свенцицкая В. И. Украинская народная гравюра XVII — XIX веков / В. Свенцицкая // Народная гравюра и фольклор в России XVII—XIX вв. : Материалы научной конференции (1975) / под общ. ред. И. Е. Даниловой. — М. : Сов. художник, 1976. — С. 57—87. — (К 150-летию со дня рождения Д. А. Ровинского).

Свенцицкий І. Іконопись Галицької України XV — XVI віків / І. Свенцицкий. — Львів, 1928. — [102] с. — (Збірки Національного музею у Львові).

Свенцицкий І. Ікони Галицької України XV — XVI віків / Іларіон Свенцицкий-Святицкий. — Львів, 1929. — 18 с.; іл. 238. — (Збірки Національного музею у Львові).

Свербигуз В. Inquisitio про митрополичого художника Іларіона Мигуру / Володимир Свербигуз // Українсько-польські літературні контексти доби бароко: зб. наук. пр. / відп. ред. та упоряд. Р. Радішевський. — К., 2004. — С. 413—431. (Київські полоністичні студії. — Т. VI / Київський національний університет імені Тараса Шевченка; Інститут філології; Національна академія наук України. Інститут літератури імені Т. Г. Шевченка).

Сидор О. Ф. Барокко в українському живопису / О. Ф. Сидор // Українське барокко та європейський контекст — К. : Наук. думка, 1991. — С. 173—182.

Сидор-Ошуркевич О. Українська антимінсна гравюра XVII — XVIII століть / Олександра Сидор-Ошуркевич // Записки наукового товариства імені Т. Шевченка. — Т. CCXXVII: Праці Секції мистецтвознавства / ред. Олег Купчинський, Володимир Овсійчук, Андрій Рудницький; Наукове товариство імені Т. Шевченка у Львові. — Львів, 1994. — С. 171—182.

Сидоров А. А. Древнерусская книжная гравюра / А. А. Сидоров — М. : Изд.-во АН СССР, 1951. — [395] с.

Січинський Є. Стародруки Кам'янецького історико-археологічного музею / Є. Січинський // Бібліологічні вісти. — 1924. — Січень—Березень. — С. 170—171.

Січинський В. Архітектура в стародруках / Володимир Січинський — Львів : Печатня ОО. Василян у Жовкві, 1925. — [51 с.]. — (Збірки національного музею у Львові).

Січинський В. До питання про автора гравюр українського перводруку / В. Січинський; Український науковий інститут книгознавства // Бібліологічні вісти. — №3 (12). — 1926. — С. 58—61.

Січинський В. Гравюри українського перводруку. (До ювілею українського друкарства) / Володимир Січинський // Літературно-науковий вістник. — 1924. — Річник XXIII. — Т. LXXXIII. — Книжка VI. — За червень. — С. 150—158.

Січинський В. Григорій Левицький, український гравер XVIII ст. / Володимир Січинський // Хроніка 2000. Український культурологічний альманах. — К., 2002. — Вип. 49—50. — С. 770—796.

- Січинський В.* Зиждитель храмів і скарбів духовних / Володимир Січинський // Пам'ятки України. — 1991. — № 6. — С. 21—25.
- Січинський В.* Іван Мазепа. Людина і меценат / Володимир Січинський. — Філадельфія : Америка, 1951. — [56] с.
- Славянские книги кирилловской печати XV — XVIII вв.: Описание книг, хранящихся в Государственной Публичной библиотеке УССР / сост. С. О. Петров, Я. Д. Бирюк и Т. П. Золотарь — К. : Изд-во АН УССР, 1958. — 264 с.
- Словник художників України / редкол.: М. П. Бажан (відп. ред.) та ін. — К. : Голов. ред. УРЕ, 1973. — 271 с.
- Словарь русских художников с древнейших времен до наших дней (XI — XIX вв.) / сост.: Н. П. Собко. — СПб, 1893. — . —
- Т. 1, вып. 1 : А — Айгустов. — 1893. — 350 с.
- Т. 2, вып. 1 : И, І. — 1895. — 536 с.
- Т. 3, вып. 1 : П. — 1899. — 508 с.
- Списки иерархов и настоятелей монастырей российской церкви / сост. Павел Строев. — СПб, 1877. — 1122 с. — (Издание Археографической комиссии).
- Стасенко В.* Христос і Богородиця у дереворізах кириличних книг Галичини XVII століття: Особливості розробки та інтерпретації образу / Володимир Стасенко. — К. : Поліграфкнига, 2003. — 336 с.
- Степанов А. В.* Искусство эпохи Возрождения. Италия. XIV — XV века / Александр Степанов. — СПб : Азбука-классика, 2005. — 504 с. — (Новая история искусства).
- Степовик Д. В.* Західний і український варіанти стилю бароко: спільне й відмінне в образних засобах / Дмитро Степовик // Українсько-польські літературні контексти доби бароко: Збірник наукових праць / відп. ред. та упоряд. Р. Радишевський. — К., 2004. — С. 61—76. (Київські полоністичні студії. — Т. VI / Київський національний університет імені Тараса Шевченка; Інститут філології; Національна академія наук України; Інститут літератури імені Т. Г. Шевченка).
- Степовик Д. В.* Іван Щирський: Поетичний образ в українській бароковій гравюрі / Дмитро Степовик. — К. : Мистецтво, 1998. — 159 с.
- Степовик Д. В.* Іконологія й іконографія / Дмитро Степовик. — Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2003. — 312 с.
- Степовик Д. В.* Історія Києво-Печерської лаври / Дмитро Степовик. — К. : Вид. відділ УПЦ Київ. патріархату, 2001. — 555 с.
- Степовик Д. В.* Історія української ікони X — XX століть : 3-тє вид., стереотип. / Дмитро Степовик. — К. : Либідь, 2008. — 440 с.
- Степовик Д. В.* Леонтій Тарасевич і українське мистецтво барокко / Д. В. Степовик. — К. : Наук. думка, 1986. — 236 с.
- Степовик Д. В.* Литовський період творчості гравера Івана Щирського (80-ті роки XVII ст.) / Д. В. Степовик // Українське мистецтво у міжнародних зв'язках. Дожовтневий період: Українське мистецтво в контексті середньовічної культури. Українське мистецтво і європейські стилі Ренесанс, барокко, класицизм. Українське мистецтво на шляху до романтизму. — К. : Наук. думка, 1983. — С. 74—84.
- Степовик Д. В.* Мистецтво ікони: Рим. Візантія. Україна / Дмитро Степовик; НАН України; Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського. — К. : Наук. думка, 2008. — 468 с.
- Степовик Д. В.* Мистецькі взаємини України з іншими народами у XVII ст. (діяльність Олександра Тарасевича) / Д. В. Степовик // Українське мистецтвознавство. — К. : Наук. думка, 1969. — Вип. 3. — С. 92 — 99.
- Степовик Д. В.* Олександр Тарасевич: Становлення української школи гравюри на металі / Дмитро Степовик. — К. : Мистецтво, 1975. — 136 с.
- Степовик Д. В.* Система тропів в українському барокко / Д. В. Степовик // Українське барокко та європейський контекст. — К. : Наук. думка, 1991. — С. 183—197.
- Степовик Д. В.* Скидаючи вериги безбожності. Іконостазовство в Україні (I) й за кордоном (II) / Дмитро Степовик // Музейний провулок. — 2004. — № 2 [2]. — 14—19.

Степовик Д. В. Українська гравюра бароко / Дмитро Степовик. — К. : ТОВ «Видавництво «КЛІО»», 2012. — 495 с.: іл.

Степовик Д. В. Українська графіка XVI—XVIII століть. Еволюція образної системи / Д. В. Степовик. — К. : Наук. думка, 1982. — 331 с.

Типография Киево-Печерской лавры: Исторический очерк (1606 — 1616 — 1916 г. г.). Т. I (1606 — 1616 — 1721 г. г.) / сост. Федор Титов. — К. : Тип. Киево-Печерской Успенской Лавры, 1916. — [1070 с.].

Тисяченко Г. Триста п'ятдесят літ тому і тепер (1574 — 1924) / Григорій Тисяченко // Бібліологічні вісти. — 1924. — Січень—Березень. — С. 7—12.

Троицкий П. Типография Киево-Печерской лавры. Часть II (окончание) / Свящ. Павел Троицкий // Труды Киевской Духовной Академии. — 1865. — Т. 2. — С. 161—230.

Уваров А. С. Христианская символика / Граф А. С. Уваров. — М. : Типогр. Г. Лисснера и Д. Собко, 1908. — Ч. 1. Символика древнехристианского периода. — 212 с.

Указатель Церковно-Археологического музея при Киевской Духовной академии / сост. Н. И. Петров. — Второе изд., испр. и доп. — К., 1897. — [292] с.

Українська графіка XI — початку XX ст. : Альбом / авт.-упоряд. А. В'юник. — К.: Мистецтво, 1994. — 328 с.

Українська культура: Лекції за ред. Дмитра Антоновича / упоряд. С. В. Ульяновська; вступ. ст. І. М. Дзюби; перед. слово М. Антоновича. — К. : Либідь, 1993. — 592 с. — (Пам'ятки історичної думки України).

Українська народна творчість у поняттях міжнародної термінології: примітив, фольклор, аматорство, наїв, кітч... Колективне дослідження за матеріалами Других Гончарівських читань / Музей Івана Гончара; НАН України; Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Рильського / М. Селівачов (відп. ред.). — К., 1996. — 325 с.

Українська фалеристика: З історії нагородної спадщини : У 2 кн. / Д. Табачник, В. Бузало, В. Воронін та ін. — Кн. 1. — К. : Либідь, 2004. — 480 с.

Українське народне малярство XIII — XX століть: Світ очима народних митців : Альбом / авт.-упоряд.: В. І. Свенціцька, В. П. Откович. — К. : Мистецтво, 1991. — 304 с.

Украинские книги кирилловской печати XVI — XVIII вв.: Кат. изд., хранящихся в Гос. б-ке СССР им. В. И. Ленина. — Вып. 1. 1574 г. — I половина XVII в. / сост. Т. Н. Каменева, А. А. Гусева. — М. : Б-ка им. В. И. Ленина, 1976. — 448 с.

Украинские книги кирилловской печати XVI — XVIII вв.: кат. изд., хранящихся в Гос. б-ке СССР им. В. И. Ленина. — Вып. 2, Т. 1.: Киевские издания 2-й половины XVII в. / сост. А. А. Гусева, Т. Н. Каменева, И. М. Полонская. — М. : Б-ка им. В. И. Ленина, 1981. — [323] с.

Украинские книги кирилловской печати XVI—XVIII вв.: кат. изд., хранящихся в Гос. б-ке СССР им. В. И. Ленина. — Вып. 2, ч. 2.: Львовские, новгород-северские, черниговские, уневские издания 2-й половины XVII в. / сост. А. А. Гусева, И. М. Полонская. — М. : Б-ка им. В. И. Ленина, 1990. — [319] с.

Український портрет XVI — XVIII століть : каталог-альбом / авт.-уклад.: Г. Белікова, Л. Членова; авт.-вступ. ст.: В. Александрович, Г. Белікова, Т. Сабодаш та ін.; авт. кат.: В. Александрович, І. Безбах, Г. Белікова та ін. — К. : Артанія Нова, 2004. — 351 с.: іл.

Уманцев Ф. С. Мистецтво давньої України. Історичний нарис / Ф. С. Уманцев — К. : Либідь, 2002. — 238 с.

Уханова И. Забытый памятник русской ксилографии конца XVII — начала XVIII века / И. Уханова // Народная гравюра и фольклор в России XVII—XIX вв. : Материалы научной конференции (1975) / под общ. ред. И. Е. Даниловой. — М. : Сов. художник, 1976. — С. 159—174. (К 150-летию со дня рождения Д. А. Ровинского).

Уханова И. Резная доска — редкий памятник русской ксилографии / И. Н. Уханова // Сообщения Государственного Эрмитажа. — Т. XXXIX. — Л., 1974. — С. 18—21.

Флекель М. И. От Маркантонио Раймонди до Остроумовой-Лебедевой: Очерки по истории и технике репродукционной гравюры XVI — XX веков / М. И. Флекель. — М. : Искусство, 1987. — 368 с.

Фоменко В. Архітектура в кївській гравюрі XVII — XVIII століть / Валентин Фоменко // Записки наукового товариства імені Т. Шевченка. — Т. CCXXVII: Праці Секції мистецтвознавства / ред.

Олег Купчинський, Володимир Овсійчук, Андрій Рудницький; Наукове товариство імені Т. Шевченка у Львові. — Львів, 1994. — С. 296—306.

Фоменко В. М. Григорій Левицький і українська гравюра / В. М. Фоменко. — К. : Наук. думка, 1976. — 112 с.

Фоменко В. М. Видання Києво-Печерського Патерика 1661 і 1702 років та їх ілюстратори / В. М. Фоменко; відп. ред. М. П. Кодак. — К., 1990. — 25 с. — (Препринт / АН УРСР, Інститут філософії, Відділ наукової інформації з суспільних наук).

Фоменко В. М. Іван-Іларіон Мигура-Плаксих та українська панегірична гравюра / В. М. Фоменко // Українське барокко та європейський контекст. — К. : Наук. думка, 1991. — С. 122—127.

Фоменко В. М. Каталог ілюстрацій Левицького Г. Л. (близько 1697 — 1769) до українських видань // Українське мистецтвознавство. — К. : Наук. думка, 1969. — Вип. 3. — С. 172—192.

Фоменко В. М. Київська школа гравюри (середина 1610 — 1718 рр.) : дис. ... доктора мистецтвознавства: 17. 00. 04 / Фоменко Валентин Миколайович. — К., 1993. — 437 л. + 120 додат.

Фоменко В. Стилiстичнi особливостi українського мистецтва останньої чвертi XVI — першої половини XVII ст. / В. Фоменко // Українська народна творчість у поняттях міжнародної термінології. — К. : Музей І. Гончара, Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології НАН України, 1996. — С. 189—202.

Фоменко В. М. Творчість Григорія Левицького і українське гравєрство XVIII ст. / В. М. Фоменко // Українське мистецтвознавство. — Вип. 6. — К. : Наук. думка, 1974. — С. 121—137.

Хейзинга Й. Осень средневековья: Исследование форм жизненного уклада и форм мышления в XIV и XV веках во Франции и Нидерландах. — М. : Наука, 1988. — С. 544. — (Памятники исторической мысли).

Хижняк З. І. Києво-Могилянська академія / З. І. Хижняк. — Вид. друге, переробл. і допов. — К.: Вид-во при Київ. держ. ун-ті вид. об-ня «Вища школа», 1981. — 235 с.

Холл Джеймс. Словарь сюжетов и символов в искусстве / Джеймс Холл; перевод с англ. и вступ. ст. Александра Майкапара. — М. : Крон-пресс, 1996. — 656 с. — Серия «Академия».

Хоткевич И. О портретах Богдана Хмельницкого / И. Хоткевич // Искусство в Южной России: Живопись. Графика. Художественная печать. — К., 1913. — № 13. — С. 150—162.

Цинковська І. І., Юхимець Г. М. Глорифікація образу державної та культурної еліти в українській гравюрі кінця XVII — початку XVIII ст. (на матеріалах колекції НБУВ) / Ірина Цинковська, Гліб Юхимець // Матеріали науково-практичної конференції «Культурно-релігійний розвиток Гетьманщини кінця XVII — початку XVIII століття» — Ніжин : Аспект-Поліграф, 2006. — С. 206—211.

Цинковська І. І., Юхимець Г. М. Ілюстративна заставка в українських стародруках XVII ст. / І. І. Цинковська, Г. М. Юхимець // Рукописна та книжкова спадщина України: археографічні дослідження унікальних архівних та бібліотечних фондів. — К. : НБУВ, 2012. — Вип. 16. — С. 9—42.

Цинковська І. І., Юхимець Г. М. Мідні гравіровані дошки Адама та Йосипа Гочемських у фондах НБУВ / Ірина Цинковська, Гліб Юхимець // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, АБУ; Редкол.: О. С. Онищенко (гол.) та ін. — К., 2006. — Вип. 16. — С. 259—272.

Цинковська І. І., Юхимець Г. М. Мідні гравіювані дошки Оверкія Козачковського з колекції Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського / Ірина Цинковська, Гліб Юхимець // Рукописна та книжкова спадщина України. — К. : НБУВ, 2009. — Вип. 13. — С. 103—126.

Цинковська І. І. Юхимець Г. М. Панегіричні композиції Івана Мигури (за матеріалами колекції мідних гравірувальних дощок XVII — XIX ст. Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського) / Ірина Цинковська, Гліб Юхимець // Рукописна та книжкова спадщина України: Археографічні дослідження унікальних архівних та бібліотечних фондів. — К. : НБУВ, 2005. — Вип. 10. — С. 184—198.

Цинковська І. І., Юхимець Г. М. Художнє оздоблення почаївських стародруків / Ірина Цинковська, Гліб Юхимець // Друкарня Почаївського Успенського монастиря та її стародруки : зб. наук. праць / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. — К., 2011. — С. 62—94.

Ціборовська-Римарович І. Видання друкарень, що діяли в українських землях у XVI — XVIII ст. в бібліотеці Вишневецького замку / Ірина Ціборовська-Римарович // Бібліотечний вісник. — 1998. — № 6. — С. 12—15.

Ціборовська-Римарович І. Щодо колекції Ф. Мікошевського НБУВ (видання друкарень, що ділялися в українських землях у XVI — XVIII ст. / Ірина Ціборовська-Римарович // *Бібліотечний вісник*. — 1999. — № 6. — С. 12—15.

Ціборовська-Римарович І. Родова міщанська бібліотека Аламбеків доби бароко: історія та її книжки в НБУ імені В. І. Вернадського / Ірина Ціборовська-Римарович // *Українсько-польські літературні контексти доби бароко: зб. наук. пр. / відп. ред. та упряд. Р. Радишевський*. — К., 2004. — С. 131—143. (Київські полоністичні студії. Т. VI / Київський національний уні-т імені Тараса Шевченка, Інститут філології; Національна академія наук України, Інститут літератури імені Т. Г. Шевченка).

Шейнина Е. Я. *Энциклопедия символов* / Шейнина Е. Я. — М. : АСТ; Харьков : Торсинг, 2003. — 591 с.

Широцький К. *Ифіка ієрополітика* / К. Широцький // *Наше минуле*. — 1918. — Число I. — С. 175—179.

Широцький К. *Наше стародавнє інтролігаторство* / К. Широцький // *Книгарь: літопис українського письменства*. — К. : Час, 1919 — Чис. 17 (січень). — С. 1031—1036.

Шкаруба Л. М. *Основы иконоведения: Монография: Часть I* / Л. М. Шкаруба. — Николаев : Иллион, 2008. — 344 с.

Шкаруба Л. М. *Основы иконоведения. Часть вторая. Основные иконописные сюжеты и их иконография: Монография* / Л. М. Шкаруба. — Николаев : Изд-во ЧП Шамрай, 2008. — 324 с.

Шпак О. Д. *Українська народна гравюра XVII — XIX ст. (Історія. Іконографія. Засади декоративності)* : дис. ... кандидата мистецтвознавства: 17. 00. 06 / Шпак Оксана Дмитрівна. — Львів, 1997. — 168 л. + рис.

Шпак О. Д. *Українська народна гравюра XVII — XIX століть* / Оксана Шпак. — Львів, 2006. — 224 с., 16 с. кольор. іл.

Щербаківський Д. *Золотарська оправа книжки в XVI—XIX століттях на Україні* / Данило Щербаківський // *Бібліологічні вісти*. — 1924. — Січень—Березень. — С. 101—113.

Щербаківський Д. *Оправки книжок у київських золотарів XVII — XVIII ст.* / Дан. Щербаківський // *Українська книга XVI — XVII — XVIII ст.* / вступ. ст. Юр. Меженка. — К. : Держвидав України, 1926. — С. 353—400.

Щербаківський Д. *Символіка в українському мистецтві* / Дан. Щербаківський // *Збірник Секції мистецтв / Українське наукове товариство. Ч. 1*. — К., 1921. — С. 55—74.

Эмблемы и символы / вступ. ст. и комментарии А. Е. Махова. — М. : ИНТРАДА, 2000. — [368] с. — (2-е, исправленное и дополненное издание с оригинальными гравюрами 1811 г.).

Энциклопедия православной святости : в 2 тт. / авт.- сост. А. И. Рогов, А. Г. Парменов. — М. : Лик пресс, 1997.

Т. I. — 398 с.

Т. II. — 367 с.

Энциклопедия символов, знаков, эмблем / авт.-сост. В. Андреева, В. Куклев, А. Ровнер. — М. : Локид; Миф, 2000. — 576 с. — («AD MARGINEM»).

Юрчишин О. *Майстер Ілля та українська народна гравюра XVII ст. Українська народна творчість у поняттях міжнародної термінології* / О. Юрчишин — К. : Музей І. Гончара, Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології НАН України, 1996. — С. 203—212.

Юрчишин О. В. *Творчість гравера Іллі* : дис. ... канд. мистецтвознавства: 17.00.05 / Юрчишин Оксана Володимирівна. — К., 1996. — 185 л. + додат. 1—2.

Юрчишин О. *Забута сторінка творчості гравера Іллі у XVII столітті (Ілля як майстер панегіричної гравюри)* / Оксана Юрчишин // *Записки наукового товариства імені Т. Шевченка*. — Т. ССXXXVI: *Праці Комісії образотворчого та ужиткового мистецтва* / Наукове товариство імені Т. Шевченка у Львові. — Львів, 1998. — С. 437—446.

Юхимець Г. М. *Атрибуція інструментів лаврських інтролігаторів XVII ст. як аспект роботи над каталогом колекції гравірувальних дощок українських друкарень з фондів ЦНБ* / Г. М. Юхимець // *Бібліотечно-бібліографічні класифікації та інформаційно наукові системи* : Міжнар. конф., Київ, 10—12 жовт. 1995 р. : Тези доп. — К., 1995. С. 90—91.

Юхимець Г. М., Цинковська І. І. *Титули українських кириличних видань XVII ст. : типологія і художні особливості* / Г. М. Юхимець, І. І. Цинковська // *Рукописна та книжкова спадщина Укра-*

їни : археографічні дослідження унікальних архівних та бібліотечних фондів.— К. : НБУВ, 2013. — Вип. 17. — С. 96—151.

Allgemeines Lexikon der Bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart / hrsg. von Ulrich Thieme und Felix Becker: [in XXXVII Bd.]. — Leipzig : Verlag von W. Engelmann; E.A. Seemann, 1907 — 1950.

Bénézit E. Dictionnaire critique et documentaire des peintres, sculpteurs, dessinateurs et graveurs des tous les pays, par un groupe d'écrivains spécialistes français et étrangers: [in T. I—III] / Bénézit E. — Paris, 1924.

Katalog zabytkow sztuki w Polsce T. 4, cz. 2. / Pod red. A. Bochara, J. Samka. — Warszawa: Wydawn. Nauk. PWN, 1971.

Kłosińska J. Icons from Poland / *Kłosińska Janina* ; transl. by M. Iwińska, P. Paszkiewicz. — Warsz. : Arkady, 1989. — 17 p., 70 l. ill.

Kłosińska J. Ikony / *Kłosińska Janina*. — Krakow, 1973. — 314 s. (Muzeum narodowe w Krakowie: Katalog zbiorow. T. 1).

Kolaczowski I. Słownik rytowników polskich, tudzież obcych w Polsce zamieszkałych... jako przyczynek do historii sztuk pięknych w Polsce / I. Kolaczowski. — Lwow, 1874.

Lexikon der christlichen Ikonographie. in 4 Bd. — Rom ; Freiburg ; Basel ; Wien : Herder, 1998. —
Neues allgemeines Künstler-Lexicon oder Nachrichten von dem Leben und den Werken: [in XXII Bd.] /
Beareitet von G. K. Nagler. — München: Verlag von E. A. Fleischmann, 1835—1852.

Słownik artystów polskich i obcych w Polsce działających. T I (A—C) / Instytut sztuki Polskiej Akademii Nauk. — Wrocław ; Warszawa ; Kraków : Wyd.-wo Polskiej Akademii Nauk, 1971. — 418 s.

Słownik malarzów polskich tudzież obcych w Polsce osiadłych lub czasowo w niej pracujących: [in 3 t] / Edward Rastawiecki. — Warszawa, 1850—1857.

Słownik rytowników polskich tudzież obcych w Polsce osiadłych lub czasowo w niej pracujących przez / Edward Rastawiecki. — Poznań, 1886.

ПОКАЖЧИК НАЗВ ОПИСАНИХ ТВОРІВ*

- Азовська Богородиця 123, 234
Амур біля надгробної стели 297
Анаграма київському митрополиту Єрофею 266
Архангел Михаїл — переможець сатани 197
Архангел Михаїл, свята Варвара та святий Захарій 180
- Благовістія пророкові Науму 100
Благовіщення 59, 61
Богородиця Одигітрія 215, 319
Богородиця з янголами 48
Богородиця Печерська 296
Богородиця Почаївська 179, 256
Богородиця з преподобними Антонієм та Феодосієм Печерськими 157, 261, 265
Богородиця у скорботі 269
Божа обітниця Давидові 76, 114
Брати продають Йосипа ізмаїльтянам до Єгипту 306
Будівництво Божого храму в Єрусалимі за наказом Кіра 80
- Вёрнеться доля Ізраїлеві 115
Введення Самуїла до храму 75
Вид Києво-Печерської лаври із західного боку 8
Вид Києво-Печерської лаври з чудотворною іконою Успіння Богородиці 2
Видіння вершників у золотому вбранні 108
Видіння Господньої слави 95
Видіння золотого світильника 105, 116
Видіння преподобного Арефи 137
Визволення Відня польськими військами 1683 року 20
Випробування Йова 309
Високе підвищення Мордехая. Загибель Гамана 83
Відповідь Господа 101
Вознесіння Богородиці 52
Вознесіння Ісуса Христа 21, 50
- Ворони приносять пророкові Іллі хліби 308
Воскресіння Ісуса Христа 173, 270
Воскресіння Лазаря 310, 315
Вручення ключів апостолу Петру 25
- Географічна мапа Чигиринського повіту, складена вікарієм Київської митрополії Іринеем Фальковським 301
Герб Тарновських (?) 24
Господь замилювався над Єрусалимом 102, 118
Гравюра на честь гетьмана Івана Мазепи 182
Гравюра на честь гетьмана Івана Скоропадського 189
Гравюра на честь митрополита Стефана Яворського 184
Гріхи Ізраїля 97
- Даниїл розв'язує царів сон 96
Дари святого Духа 120
Два шляхи життя 218
- Емблема на честь Данила Апостола на день Святої Пасхи 193
Епітафія Варлааму Ясинському 185
- Єврей Лейба 29
- Жертва мирна 69, 110
Жертвоприношення царя Соломона 77
Життєдайне джерело 217
- Загибель єгиптян у морі 41, 68
Заставка до «Книги Приповістей Соломонових» 86
Зворот титулу книги «Біблія» 64, 65
Здобуття Єрихона 72, 112
Зійде Сонце Правди 106
Зішестя Ісуса Христа у пекло 321

- Знайдення книги Закону 78
 Знаки Зодіаку 290
 Зразки тексту, писані уставом 274
- Іоан Предтеча — Янгол пустелі 190
 Ізраїль мусить виконувати всі постанови [Господа] 71, 111
 Ікона Єлецької Богоматері 198
 Ісус Христос Боремельський 201
 Ісус Христос на престолі 318
- Йовові приятелі 84
- Києво-Печерська лавра зі східного боку з-за Дніпра 7
 Київська ікона Софії Премудрості Божої 302, 311, 312
 Коронування Богородиці 31, 46
- Лицар і Смерть 219
- Майбутнє царство Месії 99
 Марна живота надія 37
 Марнота усе! 87, 113
 Митрополит Київський і Галицький Серапіон 300
 Місячний змії 70
 Мілятинське Розп'яття 22, 207
 Місяць Березень 281
 Місяць Вересень 275
 Місяць Грудень 278
 Місяць Жовтень 276
 Місяць Квітень 282
 Місяць Липень 285
 Місяць Листопад 277
 Місяць Лютий 280
 Місяць Серпень 286
 Місяць Січень 279
 Місяць Травень 283
 Місяць Червень 284
 Молитва Парфенія, патріарха Єрусалимського 264
 Моління про чашу 19
- Навчайтеся мудрости й розуму 90
 Непорочне Зачаття 295
 Нове доручення Ісаї 91
 Ноїв ковчег 305
- Об'явлення Іоанові Богослову на острові Патмосі 149
 Облога Почаївської лаври 35
- Образ Богородиці з храму Різдва Пречистої Богородиці с. Піддубці 32
 Святий Микола чудотворець Крупицький 195
 Одкровення Симонові про створення церкви Печерської 223
- Перемога Олександра Македонського над перським царем Дарієм 107
 Перенесення Божого ковчега на Сіон 162
 Пісня над піснями 88
 План Ближніх печер Києво-Печерської лаври 9
 План Дальніх печер Києво-Печерської лаври 10
 План Києво-Печерської лаври 1845 року 11
 План Києво-Печерської лаври до 1826 року 3
 План міста Пскова 1
 План Софійського собору в Константинополі 12
 План та фасад Великої дзвіниці Києво-Печерської лаври 164
 Плач за зруйнованим Єрусалимом 93
 Повернення блудного сина 316
 Покарання Сергія 236
 Покладання в труну 209, 267, 268
 Покликання Єремії 92, 117
 Портрет Варлаама Ясинського 263
 Портрет митрополита із святыми Петром і Павлом 191
 Портрет митрополита (Йоасафа Кроковського?) 199
 Портрет польського короля Владислава IV 23
 Прабатьківський гріх 67
 Преподобний Антоній Печерський 124, 243
 Преподобний апостол Яків Єрусалимський 188
 Преподобний Афанасій Затвірник 228
 Преподобний Варлаам 194
 Преподобний Варлаам Печерський 129, 245
 Преподобний Василій і преподобний Федір 241
 Преподобний Григорій чудотворець Печерський 237, 238
 Преподобний Даміан, Пресвітер і Целитель 224, 247
 Преподобний Євстратій Печерський 242
 Преподобний Єразм з Богородицею і преподобними Антонієм та Феодосієм 136
 Преподобний Єремія Прозорливий 131
 Преподобний Єфрем, єпископ Переяславський 130, 246
 Преподобний Іоан Багатостраждальний 134
 Преподобний Іоан Ліствичник 187
 Преподобний Ісакій Затвірник 133
 Преподобний Кукша і преподобний Пимен 227
 Преподобний Марко Печерник (Гробокопач) 239

- Преподобний Матвій Прозорливий 132
 Преподобний Микола Святоша, князь Чернігівський 229, 249
 Преподобний Мойсей Угрин 225
 Преподобний Нестор Літописець 231
 Преподобний Никон, ігумен Печерський 128
 Преподобний Никон Сухий 226
 Преподобний Пимен Печерський 248
 Преподобний Полікарп, архімандрит Печерський 232
 Преподобний Прохор Лободник 135
 Преподобний Стефан, ігумен Печерський 127
 Преподобний Тит. Покарання Євагрія 230
 Преподобний Феодосій Печерський 235, 244
 Преподобний Феоділ Сльозоточивий Печерський 240
 Притча про митаря й фарисея 30
 Пришестя іконописців з Царгороду в монастир Печерський 126
 Пророк Ездра прислухається до слова Господнього 109
 Пророцтво Баруха 94
 Пророцтво про загибель Едому 98
 Психея і Амур 299
- Рамка титулу 38, 39, 51, 142, 174, 175, 212, 287
 Рамка титулу зі святыми Антонієм та Феодосієм Печерськими 122
 Решнівська Богородиця 26
 Розп'яття 140
 Рут стає жінкою Боазові 74
- Самсон розриває лева 307
 Саркофаг Ярослава Мудрого в Софійському соборі у Києві 16, 17
 Свята великомучениця Варвара 210, 260, 313
 Свята великомучениця Варвара і святий архангел Михаїл 33, 176
 Свята Маргарита Кортонська 254
 Свята Марія Магдалина 314, 322
 Свята Текля 208
 Свята Трійця 288, 289, 320
 Святий Антоній 252
 Святий Антоній Падуанський 257
 Святий апостол Іоан 167
 Святий апостол і євангеліст Іоан 158
 Святий апостол Іродіон 192
 Святий апостол Лука 172
 Святий апостол Петро 148, 155
 Святий апостол Юда 160, 168
 Святий апостол Яків 139, 147
 Святий Василій Великий 28, 170, 186, 255, 271
- Святий Вінсент Феррарський 178
 Святий Григорій Двоєслов 171, 272
 Святий Димитрій, митрополит Ростовський 303
 Святий євангеліст Іоан 56, 146, 154, 206, 213
 Святий євангеліст Лука 55, 145, 153, 205
 Святий євангеліст Марко 54, 144, 152, 161, 204, 327, 329
 Святий євангеліст Матвій 53, 143, 151, 203, 214, 326, 328
 Святий Іоан Дамаскин 156, 159
 Святий Іоан Золотоустий 27, 169, 273
 Святий Йосип 253
 Святий Миколай чудотворець 62, 177, 220
 Святий Нифонт, єпископ Новгородський 250
 Святий Симеон Богоприємець 196, 200
 Святий Симон, єпископ Володимирський і Суздальський 138, 251
 Святий Спиридон 221
 Святі отці і браття, сьогодні Христос воскрес 233
 Слава майбутнього Божого храму 103, 104
 Собор Києво-Печерських святих 34, 119, 202, 262
 Собор усіх святих 121, 291
 Собор янголів 44
 Соломон прорікає свої приповіді 89
 Софійський собор у Києві. Західний фасад і план 15, 18
 Софійський собор в Константинополі. Південний фасад 14
 Софійський собор в Константинополі. Північний фасад 13
 Створення світу 66
 Страшний суд 47
 Схема розташування Ближніх печер Києво-Печерської лаври з печерою преподобного Антонія в 1638 році 5
 Схема розташування будівель Києво-Печерської лаври в 1638 році 4
 Схема розташування Дальніх печер Києво-Печерської лаври з печерою преподобного Феодосія в 1638 році 6
 Сцена Переображення із зображенням Переображенського собору 216
- Таємна Вечеря 141
 Теза на честь Рафаїла Заборовського 166
 Титул книги «Біблія» 63, 294
 Тріумф євангельського вчення 150
- У Влахерні Богородиця малярам золото дає 125

Успенський собор Києво-Печерської лаври 165, 292	Чин Часа першого 258
Успіння Богородиці 42, 60, 293, 324	Чин Часа третього 259
Христе, вислухай нас 222	Чудотворна ікона Богородиці Братської 181, 183, 211, 304
Христос з державою 58, 325	Юдіф кладе голову Олоферна у мішок 82
Христос серед апостолів 45	Юнак і черниця біля надгробної стели 298
Христос серед янголів 43	Як чеснот набути 36
Христос — символічне зображення 163	Янгол Господній у Гедеона. Гедеон побиває міді-янітянських царів 73
Цар Давид 40	Янголи із знаряддями страстей Господніх 49
Цар Давид і пророк Натан 57	Янголи-охоронці 317
Цар Давид пише псалми 85	Янгол-охоронець 323
Цар Кір наказує відбудувати Божий храм 79	Янгол Рафаїл і Товія 81

ПОКАЖЧИК ЗОБРАЖЕНИХ ОСІБ*

- Антоній Печерський 34, 42, 119, 121, 122, 123, 124, 125, 129, 130, 133, 136, 157, 182, 202, 212, 217, 223, 225, 234, 235, 236, 243, 244, 245, 246, 261, 262, 265, 287, 292, 296
Арефа Печерський 137
Афанасій Печерський 302
Варлаам Печерський 129, 184, 194, 245
Василій Великий 28, 170, 171, 174, 186, 212, 255, 271
Василій Печерський 241
Васинкевич, Ісакій 198
Вінченцо Феррарський 178
Владислав IV Сигізмунд 23
Володимир 34, 119, 121, 185, 202, 262, 300, 302
Гліб 119, 302
Григорій Великий, Двоєслов 171, 272
Григорій Чудотворець Печерський 237, 238
Даміан Печерський 224, 247
Дарій III Кодоман 107
Димитрій Ростовський 303
Діонісій, названий Штепа (Щепа) 232
Євгарій, диякон 230
Євстратій Печерський 242
Єлизавета Петрівна 64, 65
Єразм Печерський 136
Єремія Прозорливий Печерський 131
Єфрем Печерський 130, 246
Заборовський Рафаїл 166
Іоан Багатостраждальний Печерський 134
Іоан Дамаскин 156, 159, 287
Іоан Золотоустий 27, 169, 174, 212, 272
Іоан Ліствичник, Синайський 187
Ісакій Печерський Затвірник 133
Кроковський, Йоасаф 199
Кукша Печерський, Туровський 227
Мазепа Іван Степанович 182
Марко Печерський 239
Матвій Печерський Прозорливий 132
Микола Святоша Чернігівський Печерський 229, 249
Мойсей Угрин Печерський 225
Мстислав Святополкович 241
Навуходоносор 96
Нестор Літописець Печерський 231
Никон Печерський 128
Никон Сухий 226
Нифонт Печерський 250
Олександр Македонський 107
Ольга 302
Петро I Великий 123, 184, 234
Пимен Багатохворобливий Печерський 248
Пимен Печерський Постник 227
Полікарп Печерський 232
Прохор Печерський Лободник 135
Ростислав Всеволодович 237, 238
Святополк II Ізяславович 135
Серапіон Александровський 300
Сергій (персонаж КПП) 236
Симон (варяг) 223
Симон Печерський 138, 251
Стефан Печерський 127
Феодор Печерський 241
Феодосій Печерський 34, 42, 119, 121, 122, 123, 124, 125, 128, 136, 157, 182, 202, 212, 217, 223, 224, 234, 235, 243, 244, 261, 262, 265, 287, 292, 296.
Феофіл Печерський Сльозоточивий 240
Шереметьєв, Борис 123, 234
Яворський, Стефан 184
Ясинський, Варлаам 185, 263

* У покажчику в алфавітному порядку наводяться прізвища, імена та по батькові усіх зображених історичних осіб у сучасному написанні (інші відомості подаються в описі, вказаному першим).

ПОКАЖЧИК НАЗВ ЗОБРАЖЕНИХ МІСЦЕВОСТЕЙ ТА АРХІТЕКТУРНИХ ПАМ'ЯТОК*

Азов

Фортеця (панорама) 123, 234

Київ

Панорама з боку Дніпра 126, 128, 166, 211

Киево-Печерська лавра:

Будівлі 224, 247

Велика Дзвінниця 2, 8, 63, 164, 166, 294

Всесвятська церква 182

Друкарня 63

Келії 8

Панорама верхнього двору 2

Панорама з боку Дніпра 7, 126, 128, 166

План Ближніх печер 9

План Дальніх печер 10

План кам'яних споруд до 1826 р. 3

План 1845 р. 11

Подвір'я 8, 126, 128, 132, 138, 225, 229, 232,
240, 249, 250, 251

Схема розташування Ближніх печер в 1838 р. 5

Схема розташування будівель в 1838 р. 4

Схема розташування Дальніх печер в 1838 р. 6

Успенський собор 2, 8, 34, 38, 39, 50, 63, 119,
122, 125, 136, 150, 165, 166, 174, 182, 292, 212,
232, 235, 244, 245, 250, 262, 287, 292, 294, 296

Церква на Ближніх печерах 132

Троїцька надбрамна церква 182

Софійський собор:

План 15, 18

Західний фасад 15, 18, 166

Киево-Могилянська академія 166, 184

Миколаївський (Військовий) собор 166, 182

Михайлівський Золотоверхий монастир 166

Поділ 166

Вознесенський жіночий монастир:

Вознесенська церква 182

Кизикермен

Фортеця (панорама) 123, 234

Константинополь

Софійський собор:

Північний фасад 13

Південний фасад 14

План 12

Новгород-Сіверський

Спасо-Преображенський монастир:

Преображенський собор 216

Почаїв

Почаївська Свято-Успенська лавра:

Архітектурний ансамбль 179

Панорама 35

Псков

План міста 1

Чернігів

Єлецький монастир 198

Чигиринський повіт

Географічна мапа 301

* У покажчику наводяться географічні назви місцевостей та назви архітектурних пам'яток, зображених на гравірованих дошках. У алфавітному порядку подається назва міста, місцевості, а в їх межах назва архітектурного ансамблю, назва архітектурної споруди, яка до цього ансамблю належить, або назва окремої архітектурної пам'ятки та номери опису в каталозі.

ПОКАЖЧИК ЗОБРАЖЕНИХ ГЕРБІВ*

Герб Васинкевича Ісакія 198	Герб невідомого власника 26, 200, 214, 257
Герб Вуяхевича Мелетія 217	Герб Одорського Гедіона 181
Герб Данила Апостола 193	Герб Російської імперії 63
Герб Жураківського Іродіона 192	Герб Ростовського Димитрія 303
Герб Заборовського Рафаїла 166	Герб Савича Симеона 195
Герб Корниловича Захарії 180	Герб Тарновських 24
Герб Кочубея Василя 186	Герб Щербацького Тимофія 260
Герб Лежайського Михайла 216	Герб Яворського Стефана 184
Герб Ломиковського Івана 187	Герб Ясинського Варлаама 185

* У покажчику в алфавітному порядку наводяться імена власників зображених на гравюрах гербів із зазначенням номера каталожного опису.

СПИСОК ВИДАНЬ, ПОСИЛАННЯ НА ЯКІ ПОДАЮТЬСЯ СКРОЧЕНО У КАТАЛОЖНІЙ ЧАСТИНІ*

Аскоченский	Аскоченский В. Киев с древнейшим его училищем Академиею / соч. В. Аскоченского. — К. : [б. и.], 1856 — . — Ч. 1. — 370 с. Ч. 2. — 566 с.
Брокгауз-Ефрон	Энциклопедический словарь : в 82 тт. / издатели : Ф. А. Брокгауз, И. А. Ефрон. — СПб., 1890 — 1904.
БСЭ	Большая советская энциклопедия : в 51 тт. — 2-е изд. — М. : БСЭ, 1949—1958.
Дива печер	Дива печер лаврських / відп. ред. В. М. Колпакова. — К. : Вид. дім «КМ Academia», 1997. — 160 с.
ЕІУ	Енциклопедія історії України / НАН України, Інститут історії України ; голова ред. кол. В. А. Смолій. — К. : Наук. думка, 2003 — 2007 — . — Т. 1 : А — В. — 2003. — 688 с. Т. 2 : Г — Д. — 2004. — 528 с. Т. 3 : Е — Й. — 2005. — 672 с. Т. 4 : Ка — Ком. — 2007. — 528 с.
Енциклопедія українознавства	Енциклопедія українознавства : в 2 т. / НТШ ; під ред. В. Кубійовича. — Париж ; Нью-Йорк : Молоде життя, 1955 — 1984.
Жолтовський. Визвольна боротьба	<i>Жолтовський П. М.</i> Визвольна боротьба українського народу в пам'ятках мистецтва XVI — XVIII ст. / П. М. Жолтовський. — К. : Вид-во АН Української РСР, 1958. — 148 с.
Жолтовський. Художнє життя	<i>Жолтовський П. М.</i> Художнє життя на Україні в XVI — XVII ст. / П. М. Жолтовський. — К. : Наук. думка, 1983. — 179 с.
Запаско	<i>Запаско Я. П.</i> Мистецтво книги на Україні в XVI — XVIII ст. / Я. П. Запаско. — Львів : Вид-во Львів. ун-ту, 1971. — 310 с.
Запаско, Ісаєвич	<i>Запаско Я. П.</i> Пам'ятки книжкового мистецтва: Каталог стародруків, виданих на Україні / Яким Запаско, Ярослав Ісаєвич. — Львів : Вид-во при Львів. держ. ун-ті вид. об-ня «Вища школа», 1984. — Книга друга, частина перша : (1701 — 1764). — 131 с. Книга друга, частина друга : (1765 — 1800). — 127 с.
Иордан	Записки ректора и профессора Академии художеств Федора Ивановича Иордана. — М. : [б. и.], 1918. — [395] с.
ІУК	Історія українського козацтва : нариси у двох томах / відп. ред. В. А. Смолій. — К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006 — . — Т. 1. — 2006. — 800 с. Т. 2. — 2007. — 724 с.

* У покажчику в алфавітному порядку наводиться скорочений опис видань (ліва колонка) та їхній повний бібліографічний опис (права колонка).

ІУМ

Киево-Могилянська академія
в іменахКиєво-Печерський
заповідник. Стародруки:

Кондаков

Крізь віки

Курінний

Логвин

Модзалевський. Левицький

Модзалевский. Родословник.

Морозов

Описание Киевософийского
собора

Петренко

Петров

Петров, Бирюк, Золотарь

Історія українського мистецтва : у 6 т. / голов. ред. М. П. Бажан. —
К. : УРЕ, 1966 — . —

Т. 3 : Мистецтво другої половини XVII — XVIII століття. — [439] с.

Киево-Могилянська академія в іменах, XVII — XVIII ст. : енцикл.
вид. / упоряд. З. І. Хижняк ; за ред. В. С. Брюховецького. — К. :
Вид. дім «КМ Академія», 2001. — 736 с.Києво-Печерський державний історико-культурний заповідник :
Стародруки XVI — XVIII ст. : каталог / авт. тексту та упоряд.
М. М. Кубанська-Попова; заг. ред. М. З. Петренка. — К. : Мистецтво,
1971. — 79 с. ; 59 іл.Императорская Санктпетербургская Академия художеств 1764—
1914 / сост. С. Н. Кондаков. — II часть биографическая. — [Б. м. :
б. и., 1914]. — [458] с.Крізь віки : Київ в образотворчому мистецтві XII — XX ст. Живопис.
Графіка : альбом / авт.-упоряд. : Ю. В. Белічко, В. П. Підгора. — К. :
Мистецтво, 1982. — 335 с.*Курінний П.* Лаврські інтролігатори XVII—XVIII століття / Петро
Курінний. — К.: [б. в.], 1926. — [39] с. — (Відбитка з «Трудів
Українського Наукового Інституту Книгознавства» ; т. I).*Логвин Г. Н.* З глибин : гравюри українських стародруків XI—
XVIII ст. / Г. Н. Логвин. — К. : Дніпро, 1990. — 490 с.*Модзалевський В.* До біографії українського штихера Григорія
Левицького / В. Модзалевський // Збірник секції мистецтв. I. — К. :
Держ. вид-во, 1921. — С. 25—30.*Модзалевский В. Л.* Малороссийский родословник / В. Л. Модза-
левский. — К. : [б. и.], 1908 — . —

Т. 1 : А — Д. — 1908. — [522] с.

Т. 2 : Е — К. — 1910. — [740] с.

Т. 3 : Л — О. — 1912. — [848] с.

Т. 4 : П — С. — 1914. — [858] с.

Морозов А. В. Каталог моего собрания русских гравированных и
лиитографированных портретов : алфавитный указатель. — М.,
1913. — [74] с.Описание Киевософийского собора и Киевской иерархии с
присовокуплением разных грамот и выписок, объясняющих оное,
также планов и фасадов Константинопольской и Киевской
Софийской церкви и Ярославова надгробия. — К. : Типогр. Киево-
Печерской лавры, 1825. — [577] с.*Петренко М. З.* Українське золотарство XVI — XVIII ст. / М. З. Пет-
ренко. — К. : Наук. думка, 1970. — [207] с.*Петров Н. И.* Старинные южно-русские гравировальные доски
типографий Киево-Печерской, Ильинской Черниговской и
Почаевской / Н. Петров // Искусство в Южной России: Графика.
Живопись. Художественная промышленность. — 1914. — № 3—
4. — С. 89—101.Славянские книги кирилловской печати XV — XVIII вв.: Описание
книг, хранящихся в Государственной Публичной библиотеке
УССР / сост. : С. О. Петров [и др.]. — К. : Изд-во АН УССР,
1958. — 264 с.

- Попов *Попов П. М.* Матеріали до словника українських граверів / Павло Попов. — К. : УНІК, 1926. — 141 с.
- Попов (дод.) *Попов П. М.* Матеріали до словника українських граверів. Додаток 1 / Павло Попов. — К. : УНІК, 1927. — 34 с.
- Постникова-Лосева, Платонова, Ульянова. *Постникова-Лосева М. М.* Золотое и серебряное дело XV—XX вв. [Территория СССР] / М. М. Постникова-Лосева, Н. Г. Платонова, Б. Л. Ульянова. — М. : ЮНВЕСТ, ТРИО, 1983. — [376] с.
- Ровинский. Граверы (1870) *Ровинский Д. А.* Русские граверы и их произведения с 1564 года до оснований Академии художеств / Д. А. Ровинский. — М. : [б. и.], 1870. — 403 с.
- Ровинский. Граверы (1895) Подробный словарь русских граверов XVI — XIX вв. / сост. : Д. А. Ровинский. — СПб. : [б. и.], 1895. — 806 с.
- Ровинский. Картинки Русские народные картинки / собрал и описал Д. Ровинский. — СПб : Изд. Р. Голике, 1900. — Т. I. — 1900. — 286 с.
Т. II. — 1900. — 234 с.
- Ровинский. Материалы Материалы для русской иконографии. Вып. I / собрал Д. А. Ровинский. — СПб. : [б. и.], 1884. — 7 с. ; 40 ил.
- Ровинский. Портреты Подробный словарь русских гравированных портретов : в 2 т. / сост. Д. А. Ровинский. — СПб. : [б. и.], 1889. — Т. 1 : А — О. — 1202 с.
Т. 2 : П — Ф. — 878 с.
- Словник Словарь русских художников с древнейших времен до наших дней (XI — XIX вв.) / сост. Н. П. Собко. — СПб. : [б. и.], 1893. — Т. 1, вып. 1 : А — Айгустов. — 1893. — 350 с.
Т. 2, вып. 1 : И, І. — 1895. — 536 с.
Т. 3, вып. 1 : П. — 1899. — 508 с.
- Степовик. Графіка *Степовик Д. В.* Українська графіка XVI—XVIII століть. Еволюція образної системи / Д. В. Степовик. — К. : Наук. думка, 1982. — 331 с.
- Степовик. Тарасевич *Степовик Д. В.* Леонтій Тарасевич і українське мистецтво барокко / Д. В. Степовик. — К. : Наук. думка, 1986. — 236 с.
- Степовик. Щирський *Степовик Д. В.* Іван Щирський: Поетичний образ в українській барокковій гравюрі / Дмитро Степовик. — К. : Мистецтво, 1998. — 159 с.
- Строев Списки иерархов и настоятелей монастырей российской церкви / сост. Павел Строев. — СПб. : [б. и.], 1877. — [1124] с.
- СХУ Словник художників України / редкол. : М. П. Бажан (відп. ред.) [та ін.]. — К. : Голов. ред. УРЕ, 1973. — 271 с.
- Типография Типография Киево-Печерской лавры: исторический очерк (1606 — 1616 — 1916 г. г.) / сост. Федор Титов. — К. : Тип. Киево-Печерской Успенской Лавры, 1916. — Т. I : (1606 — 1616 — 1721 г. г.). — [1070 с.].
- Указатель. Обольянинов Русские граверы и литографы : добавление к «Словарю русских граверов» Ровинского и «Описанию нескольких гравюр и литографий» Тевяшова / сост. Н. Обольянинов. — М. : Тов-во тип. А. И. Мамонтова, 1913. — 74 с.
- Указатель ЦАМ Указатель Церковно-Археологического музея при Киевской Духовной академии / сост. Н. И. Петров. — Второе изд., испр. и доп. — К. : [б. и.], 1897. — [292] с.

- УРЕ Українська радянська енциклопедія : в 12 т. — К. : УРЕ, 1977—1985.
- Фоменко. Левицький *Фоменко В. М.* Григорій Левицький і українська гравюра / В. М. Фоменко. — К. : Наук. думка, 1976. — 112 с.
- Фоменко. Каталог *Фоменко В. М.* Каталог ілюстрацій Левицького Г. Л. (близько 1697—1769) до українських видань (До 200-річчя з дня смерті) / В. М. Фоменко // Українське мистецтвознавство. — Вип. 3. — К. : Наук. думка, 1969. — С. 172—192.
- Фоменко. Мигура *Фоменко В. М.* Іван-Ілларіон Мигура-Плаксих та українська панегірична гравюра / В. М. Фоменко // Українське барокко та європейський контекст. — К. : Наук. думка, 1991. — С. 122—127.
- Художники Художники народов СССР : биобиблиографический словарь : в 6 т. — М. : Искусство, 1970 — . —
Т. 1 : Аавик — Бойко. — 1970. — 445 с.
Т. 2 : Бойченко — Геонджиян. — 1972. — 439 с.
Т. 3 : Георгадзе — Елгин. — 1976. — 543 с.
Т. 4, кн. 1 : Елева — Кадышев. — 1983. — 591 с.
- Хижняк *Хижняк З. И.* Киево-Могилянская академия / З. И. Хижняк. — К. : Выща школа, 1988. — 268 с.
- Цинковська, Юхимець. Гочемські *Цинковська І. І., Юхимець Г. М.* Мідні гравіровані дошки Адама та Йосипа Гочемських у фондах НБУВ / Ірина Цинковська, Гліб Юхимець // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського / НАН України. Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, АБУ ; редкол. : О. С. Онищенко (гол.) [та ін.]. — К. : [НБУВ], 2006. — Вип. 16. — С. 259—272.
- Bénézit *Bénézit E.* Dictionnaire critique et documentaire des peintres, sculpteurs, dessinateurs et graveurs de tous les pays, par un groupe d'écrivains spécialistes français et étrangers : [in III v.] / E. Bénézit — Paris, 1924.
- Nagler *Neues allgemeines Künstler-Lexicon oder Nachrichten von dem Leben und den Werken / beareitet von G. K. Nagler : [in XXII Bd.] — München : Verlag von E. A. Fleischmann, 1835—1852.*
- Rastawiecki. Sl. ryt. *Słownik artystów polskich i obcych w Polsce działających. T. I (A—C) / Instytut sztuki Polskiej Akademii Nauk. — Wrocław, Warszawa, Kraków : Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1971. — 418 s.*
- Słownik artystów *Słownik artystów polskich i obcych w Polsce działających. T. I (A—C) / Instytut sztuki Polskiej Akademii Nauk. — Wrocław, Warszawa, Kraków : Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1971. — 418 s.*
- Thieme-Becker *Allgemeines Lexikon der Bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart / hrsg. von Ulrich Thieme und Felix Becker : [in XXXVII Bd.] — Leipzig : Verlag von W. Engelmann, E.A. Seemann, 1907 — 1950.*

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК*

- Аарон, праотець (бібл.)
Авакум, пророк (бібл.)
Агапіт Лікар, прп. Печер.
Адріан, ієромонах
Азарія (бібл.)
Амфілохій, ігумен, керівник друкарні КПЛ
Александрович В.С. (авт.)
Александровський Стефан (Серапіон), митрополит Київ.
Алексій, св.
Алімпій Іконописець, прп. Печер.
Амос, пророк (бібл.)
Амур (міф. перс.)
Анатолій, вікарій, маляр
Андрій Критський, прп.
Андрущенко М. В. (авт.)
Анна (бібл.)
Анна Іоанівна, рос. імператриця
Антоній Падуанський, св.
Антоній, прп. Печер.
Антонович Д. (авт.)
Антонович М. (авт.)
Апостол Д. П., гетьман України
Апостол П., полковник
Апостолос-Каппадона Д. (авт.)
Арефа Затвірник, прп. Печер.
Арій, пресвітер
Аркадєв Д., гравер
Артаксеркс, цар *див.* Ахашверош
Артем'єв (Артем'єв), кантоніст
Аскоченський, В. (авт.)
Афанасій Затвірник, прп. Печер.
Афанасьєв О. Г. (Афанасьєв А. Г.), гравер
Африкан (бібл.)
Ахашверош *див.* Артаксеркс
- Бажан М. П. (ред.)
Баранович Л., архієпископ
Барух, пророк (бібл.)
- Бейнер Гедєон
Беринда Павло (Памво), гравер
Бернард, св.
Белікова В. (авт.)
Біддад (бібл.)
Біленко Г. (авт.)
Білецький П. О. (Белецький П. А.) (авт.)
Білоус Л.С. (авт.)
Бірюк (Бирюк) Я. Д. (авт.)
Боаз (бібл.)
Богословський М., священник
Бой де, гравер, інженер
Болеслав I, польськ. король
Болховітінов Є. О. (Євгеній) (авт.)
Боплан Гійом Левассер де, інженер, картограф
Борецький Йов, митрополит
Борис, князь Ростов., св.
Борисенко В. Й. (авт.)
Брінк (авт.)
Брокгауз Ф.А. (авт.)
Брюховецький В. С., ректор КМА
Брюховецький Іван, гетьман України
Буровій К. (авт.)
Бутурлін І., генерал
Бужинський Г., член Синоду
Бюшінг А.-Ф., доктор філософії
- Ван Дейк Антоніс, маляр
Ванатович Василь (Варлаам)
Варахїл, архангел (бібл.)
Варвара, св. великомучениця
Варлаам, ігумен, прп. Печер.
Варлаам, митрополит Київ. *див.* Ванатович
Василій, інок, прп. Печер.
Василій Великий, св.
Василій, москов. цар
Васильківський *див.* Максимович
Васинкевич Ісакій, архімандрит
Вестерфельд Абрагам ван, мистець

* У покажчику подаються за алфавітом усі прізвища та імена, які зустрічаються у передмові, вступній статті, каталожному описі та примітках. Прізвища наведені у сучасній формі написання. Розкриті псевдоніми та криптоніми, пов'язані посиланнями на справжнє прізвище.

- Виврот Т. М. (авт.)
 Вижицький Миколай (Ігнацій)
 Вишловський (Вишловський, Висловський) Г.,
 гравер
 Вишневецький Д. (авт.)
 Вінклер Йоган-Христіан, гравер
 Вінсент Феррарський (Вінцент Феррер), св.
 Вірсавія (бібл.)
 Владислав IV Ваза, польськ. король
 Володкевич, Феліціян
 Володимир Великий, князь Київ.
 Володимир Святославович, князь Київ.
 Всеволод Велике Гніздо, князь Остер., Володи-
 миро-Суздальск.
 Вуяхевич Михайло (Вояхевич, Вуяхович)-Висо-
 чинський (Мелентій), представник козацької
 старшини *див.* Мелентій
 Вольфлін Генріх (Вёльфлин Генрих) (авт.)
 Гавриїл, архангел (бібл.)
 Гаятовський Данило, гравер
 Гаятовський Йоаникій (Іоаникій) (авт.)
 Гаяховський Даміан (Досифій?), викладач КМА
 Гаман (Амман) (бібл.)
 Георгій, гравер
 Геронтій, гравер
 Гліб, князь Муром., св.
 Гнатенко Л. М.
 Голіцин Д. В., москов. генерал-губернатор
 Голуб Костянтин, генеральний бунчужний
 Гольчевський П. Й., вид.
 Гондіус Вільгельм, гравер
 Гочемський Адам, гравер
 Гочемський Йосип, гравер
 Гравер монограми W
 Григорій Двоєслов, рим. Папа, св.
 Григорій Чудотворець, прп. Печер.
 Гутник Л. М.
 Гвідо Рені, маляр
 Гедеон, пророк (бібл.)
 Гедеон Одорський *див.* Одорський Гедеон
 Гергард Йоган (авт.)
 Грело, Гільом., мистець
 Давид Святославович, князь Чернігів., св.
 Давид, цар (бібл.)
 Даміан Цілитель, прп. Печер.
 Даниїл, пророк (бібл.)
 Данило Ігоревич, князь Володимиро-Волин.
 Данилова І. Є. (Данилова И. Е.) (авт.)
 Дарій III Кодоман, цар (бібл.)
 Джотто, маляр
 Дзюба І. М. (авт.)
 Діонісій Затвірник (Щепа), священноінок Печер.
 Діоскор, цар
 Дмитрій (Туптало Д. С.), митрополит Ростов. і
 Ярослав., св.
 Домінік, св.
 Домонтович Іван, генеральний суддя
 Дорошенко Петро, гетьман України
 Дубневич А., ректор КМА
 Ездра, пророк (бібл.)
 Ейгорн В. С. (авт.)
 Еклезіяст, цар (бібл.)
 Еліфаз (бібл.)
 Елкана (бібл.)
 Естер (бібл.)
 Есхіл, драматург
 Єва (бібл.)
 Євагрій, диякон (перс. КПП)
 Євгеній, митрополит Київ. та Галицький *див.*
 Болховітінов
 Євстратій, прп. Печер.
 Єгояким, цар (бібл.)
 Єзекіїл, пророк (бібл.)
 Єлизавета Петрівна, рос. імператриця
 Єразм, прп. Печер.
 Єремія Прозорливий, прп. Печер.
 Єремія, пророк (бібл.)
 Єрофій, митрополит Київ. *див.* Малицький
 Єфрем, єпископ Переяслав., прп. Печер.
 Єфрон І. А. (авт.)
 Жеріко Теодор, маляр
 Жиленко І. (авт.)
 Жолкевський (Жулкевський) Станіслав, польськ.
 гетьман і канцлер
 Жолтовський П. М. (авт.)
 Жоховський Кипріан, митрополит
 Жураківський Іван (Іродіон)
 Заборовський Михайло (Рафаїл)
 Завадський Є., гравер
 Залуські (Йозеф і Анджей), засн. першої публ.
 бібл. у Польщі
 Запаско Я. П. (авт.)
 Запрецький І., гравер
 Захарія (перс. КПП)
 Захарія, пророк (бібл.)
 Золотар Т. П. (авт.)
 Зоровавель (бібл.)
 Зубрицький (Зубржицький) Никодим, гравер
 Іоан Багатостраждальний, прп. Печер.
 Іоан Богослов, євангеліст (бібл.)
 Іван, боярин (перс. КПП)

- Іоан Дамаскин, св.
 Іоан Золотоустий, св.
 Іоан Предтеча (Хреститель), св. (бібл.)
 Іоан Хреститель *див.* Іоан Предтеча
 Іоан Ліствичник, прп. Синайський
 Іванов (Іванов А. А.), (перекладач)
 Ігнатій, архієпископ львів. *див.* Вижицький
 Ігнатій Лойола, св.
 Іехонія (бібл.)
 Іларіон, ігумен Крупицько-Батурин. монастиря
див. Мигура
 Іларіон Негребецький, архімандрит КПЛ *див.*
 Негребецький
 Ілля, пророк (бібл.)
 Ілія (бібл.)
 Інокентій, чернець КПЛ *див.* Щирський
 Іоаким (бібл.)
 Ірина Михайлівна, рос. імператриця
 Іринарх, севастійський мученик
 Іриней, єпископ, ректор КМА *див.* Фальковський
 Іродіон, архімандрит Чернігів. та Новгород-Сівер.
див. Жураківський
 Іродіон, апостол
 Ісакій Затвірник, прп. Печер.
 Ісая, пророк (бібл.)
 Ісая Чудотворець, прп. Печер.
 Ісаєвич Я. Д. (авт.)
 Істомін (Истомин) М. П. (авт.)
 Ісус Навин (бібл.)
 Ісус, первосвященик (бібл.)

 Йов, пророк (бібл.)
 Йов, св. Почаївський
 Йозеф, св.
 Йосип Благообразний, св. (бібл.)
 Йосип Піснєписець, св.
 Йордан (Иордан) Федір Іванович, гравер
 Йосія, цар (бібл.)

 Кайяфа, первосвященик (бібл.)
 Калачинський Прокіп, ректор КМК
 Калікст, рим. Папа
 Карл XII, швецьк. король
 Карпинський Никодим (авт.)
 Карський (Карский Е.) (авт.)
 Касіян, чернець
 Катерина I, рос. імператриця
 Катерина II, рос. імператриця
 Катерина, св. великомучениця
 Квaziуc Елжбета Адам, викладач
 Кейхель Симон Тадей, ректор
 Кестнер Абрахам Готфельф, медик
 Кір, цар (бібл.)

 Ковальчук Г. І.
 Козачинський Михайло, письменник
 Козачківський (Козачковський) Оверкій (Авер-
 кій) Симонович, гравер
 Кондаков С. М., (авт.)
 Кониський Г., префект КМА
 Кончаківський (Кончаковський) Яків, гравер
 Копа Роман, архімандрит
 Копистинський Михайло, єпископ
 Корнилович Захарія, єпископ Переяслав.
 Коробка Федір Михайлович, гравер, золотар
 Костянтин, імператор
 Кочубей Василь, представник козацької старшини
 Кочубей Леонтій, представник козацької стар-
 шини
 Крип'якевич Іван (авт.)
 Кроковський Олександр (Йоасаф), митрополит,
 ректор КМА
 Крупинський А., медик
 Крщонович Лаврентій (авт.)
 Ксенія Іоанівна
 Ксенія Михайлівна
 Кукша Священномученик, прп. Печер.
 Кулима Парфеній (див. Парфеній)
 Кульженко В. С. (авт.)
 Кулябка С., ректор КМА
 Курінний Петро (авт.)
 Кучук-бей, засновник роду Кочубеїв

 Лаговський Михайло
 Ладжинський В. (авт.)
 Ладиженко К. (див. Широцький)
 Лазар (бібл.)
 Левицький (Левицький-Ніс) Г. К.
 Левицький Д. Г., маляр
 Левицький Ф., золотар
 Лежайський Михайло, архімандрит Новгород-
 Сіверського монастиря
 Лейба
 Лесток Герман, лейб-медик
 Линцевський Гervасій, єпископ
 Литвиненко Є. (авт.)
 Ліствичник *див.* Іоан Ліствичник
 Логвин Г. Н. (авт.)
 Лойола (див. Ігнатій Лойола)
 Ломиковський Іван, козацька старшина
 Лука, євангеліст (бібл.)
 Луц В. Д. (авт.)
 Мазепа Іван, гетьман України
 Майкапар А. (авт.)
 Макарій, ієромонах, гравер
 Макаров А. (авт.)

Максимович (Васильківський) Іван Максимович (Іоанн), архієпископ Чернігів., св. *див.* Васильківський

Малахія, пророк (бібл.)

Малицький Єрофій

Матвій Прозорливий, прп. Печер.

Меллан Клод, гравер

Малютін Микола, гравер

Марія Клеопова, св. (бібл.)

Марія Магдалина, св. (бібл.)

Марія Якова, св. (бібл.)

Маргарита Кортонська, св.

Марко, гравер

Марко, євангеліст (бібл.)

Марко Печерник (Гробокочач), прп. Печер.

Мархоцька Маріана (Тереза), черниця

Масієвський (Масевський) Іван, гравер

Масієвський Костянтин, козацька старшина

Матвій, євангеліст (бібл.)

Матвій Прозорливий, прп. Печер.

Меженко Юрій (авт.)

Мелентій *див.* Вуяхевич

Меллан, Клод (авт.)

Меншиков Григорій

Мигура (Мигура-Плаксич) Іван, гравер

Микола Барський, св.

Микола I, імператор рос.

Микола Святоша, князь Чернігів, прп. Печерськ.

Миколай Мирлікійський, св.

Михаїл, князь

Михаїл, архангел

Михайло Федорович, москов. цар

Михей, пророк (бібл.)

Митридат (бібл.)

Митрофан, святий

Міляєва Лада (авт.)

Млодзяновський Ян

Млоцький Симеон, єпископ

Могила Петро, митрополит

Модзалевський Д. (авт.)

Мойсей, (бібл.)

Мойсей Угрин, прп. Печер.

Молева Н. М. (авт.)

Моравський Ян

Мордахай (бібл.)

Мстислав Святополкович, князь Володимиро-Волинськ.

Мурашов Дмитро, архієпископ

Мюніх Б.-Х., інженер

Мякушев, гравер

Наполеон, франц. імператор

Натан, пророк (бібл.)

Наум, пророк (бібл.)

Негребецький І. (Ларіон)

Нестор Літописець, прп. Печер.

Никодим, св. (бібл.)

Никон, ігумен, прп. Печер.

Никон Сухий, прп. Печер.

Никон, чернець КПЛ, гравер

Нифонт, єпископ Новгородський, прп. Печер.

Нікітенко Н. М. (авт.)

Ной (бібл.)

Обидовський Іван, стольник

Обольянінов (Обольянинов Н.) (авт.)

Овдій, пророк (бібл.)

Огій, пророк (бібл.)

Одорський Данило Давмонт, стольник

Одорський Гедеон, архімандрит *див.* Гедеон

Олександр Македонський, цар

Олександра Миколаївна, велика княгиня

Олексій Іванович

Олексій Михайлович, москов. цар

Олоферн (бібл.)

Ольга, княгиня

Омецинська Анна

Охримовський Ф. (Охримовський)

Орлик Пилип, гетьман України

Орновський Іван (авт.)

Осія, пророк (бібл.)

Остроумова-Лебедева Г. П., графік

Павло, апостол (бібл.)

Папіла, диякон, св. великомученик

Парфеній, патріарх Єрусалим.

Паскевич І. Ф., генерал-фельмаршал

Пасторій Йоахим (авт.)

Патон Є. Б. (ред.)

Петренко

Петро I., рос. імператор

Петро Апостол (бібл.)

Петров М. (авт.)

Пилипенко Б. (авт.)

Пимен Багатохворобливий, прп. Печер.

Пимен Постник, прп. Печер.

Писарев О. О. (авт.)

Пій VII, рим. Папа

Пілат Понтій, прокуратор Юдеї (бібл.)

Платов М., отаман війська Донськ.

Пламєницька Є. М. (авт.)

Платонова Н. Г. (авт.)

Плейтнер, інженер

Плетенецький Єлісей, архімандрит

Полікарп, архімандрит, прп. Печер.

- Полуботок Павло Леонтійович, наказний гетьман України
Понтій Пілат *див.* Пілат (бібл.)
Попов П. (авт.)
Постникова-Лосева М. М. (авт.)
Потоцький, граф
Прокопович С.
Прокопович Феофан, письм.
Прохор Лободник, прп. Печер.
Проценко Герасим Григорович, гравер
Психея (міф. перс.)
Радишевський Р. (ред.)
Раймонді Марк-Антоніо, гравер
Раковецький Федір, гравер
Рафаїл, архангел (бібл.)
Рафаїл Заборовський, митрополит Київ. і Галицьк. *див.* Заборовський
Раставецький Едвард (авт.)
Рені Гвідо *див.* Гвідо Рені
Ричков П. А. (авт.)
Робінзон Джон Генрі, гравер
Ровинський Дмитро Олександрович (авт.)
Рожко В. Є. (авт.)
Розумовський Олексій Григорович, генерал-фельмаршал
Ростислав Всеволодович, князь Переяслав.
Ростовцев, гравер
Рубчинський М. (авт.)
Рут (бібл.)
Рюріки
С. Б., гравер
Савицький Степан, гравер
Сава Прокопович, козацька старшина
Савич Семен, козацька старшина
Сагайдачний Петро, гетьман України
Сак Л. М. (авт.)
Самойлович Іван, гетьман України
Самуїл (бібл.)
Сапега Ян Петро, польськ. шляхтич
Свербигуз Володимир (авт.)
Свенціцький-Святицький Іларіон (авт.)
Свінціцька В.І. (авт.)
Святополк Ізяславович, князь Київ.
Святослав Ігоревич, Великий князь Київ.
Святослав Панкратій Давидович, князь *див.* Ми-кола Святоша
Сегнері Паоло (авт.)
Селафіїл, архангел
Селім-Гірей, крим. хан
Семен Савич *див.* Савич Семен
Семенів Марко, гравер.
Семигиновський (Семигновський) Прокіп, гравер
Серапіон, митрополит Київ. і Галицьк. *див.* Алек-сандровський
Сергій (перс. КПП)
Сигизмунд III, польськ. король
Сидор-Ошуркевич О. (авт.)
Симеон Богоприїмець, св.
Симон, єпископ Володимир. і Суздаль, прп. Пе-чер.
Симон Киринаєнин (бібл.)
Сичевський І., гравер
Січинський Володимир (авт.)
Скоропадський Іван, гетьман України
Скотников Єгор Йосипович, гравер
Слонський Михайло (авт.)
Собеський Ян, польск. король
Собко Н. П. (авт.)
Соломія (бібл.)
Соломон, цар (бібл.)
Сомко Яким, гетьман Лівобережної України
Софія, св.
Софія, москов. царівна
Софонія, пророк (бібл.)
Спиридон, св.
Сребреницький Григорій Федорович, гравер
Старовецький Кирило (авт.)
Стасенко В. В. (авт.)
Стаховський Антоній (авт.)
Степанов Олександр (Александр). (авт.)
Степовик Дмитро (авт.)
Стефан (*див.* Яворський)
Стефан, св. первомученик
Стефан, ігумен, прп. Печер.
Стецький Купріян, єпископ Луцьк. і Ростоцьк.
Стрільбицький (Стрельбицький) Іван, гравер
Стрільбицький (Стрельбицький) Федір, гравер
Строєв (Строев) Павло (Павел) (авт.)
Студзинський Степан (авт.)
Студит Федір, ігумен Студійськ. м-ря, прп.
Тарасевич Леонтій, гравер
Тарасевич Олександр, гравер
Тарновські
Текля, св.
Тепчегорський (Тепчегорский) Григорій Павло-вич, гравер
Тереза (*див.* Мархоцька)
Тимофій, митрополит Київський і Галицький *див.* Щербацький
Тит Пресвітер, прп. Печер.
Титов Федір (авт.)
Товія (бібл.)
Товіт (бібл.)
Токарев (Токарев С. А.) (авт.)

Тормасов О. П. (Тормасов А. П.), генерал-губернатор

Тресневський (Тшесньовський) Григорій (авт.)
Троцькевич Теофіл, гравер

Туптало (Тупталенко) Данило Савич *див.* Димитрій

Ульянова Б. Л. (авт.)

Ульяновська С. В. (упорядн.)

Уриїл, архангел (бібл.)

Урія (бібл.)

Ушаков Іван, меценат

Фальковський Іван Якимович (Іриней)

Федір, гравер

Федір, прп. Печер.

Федір *див.* Студит

Феодосій, ігумен, прп. Печер.

Феофіл, Сльозоточивий, прп. Печер.

Феофан, святий

Фердинанд II, імператор священ. Римськ. імперії

Филипович Іван, гравер.

Філарет, патріарх Москов.

Флекель М. І. (авт.)

Флоров (Фролов) Лаврентій, гравер

Фоменко В. (авт.)

Фрагонар Жан-Оноре, маляр

Франциск, св.

Фріч (Фриз) С. Ю. (авт.)

Фуглевич М., гравер

Ханенко Михайло, гетьман Правобережної України

Харлампович К. В. (авт.)

Хефтен Бенедикт

Хілкїя (бібл.)

Хижняк З. І. (авт.)

Хмельницький Богдан, гетьман України

Холл Джеймс (авт.)

Хоткевич І. (авт.)

Цецілія Рената Габсбург, дочка імператора Фердинанда II

Цинковська І. І. (авт.)

Ціборовська-Римарович І. О.

Цофар (бібл.)

Чемесов Євграф, гравер

Чилинський Рафаель

Чукін І. (авт.)

Шафан, писець (бібл.)

Шевчук В. О. (авт.)

Шереметьєв Борис Петрович, граф, генерал-фельдмаршал

Шептицький Анастазій (Анастасій), єпископ Перемиськ. і Самбірськ.

Шептицький Леон (Лев), єпископ Львів. і митрополит Київ.

Шептицькі, бояр. рід

Шешбаццар, князь (бібл.)

Шигура Йосип, живописець

Широцький К. (авт.)

Шлеєн (Schleuen), Йоган Давид (Johann David), гравер

Шліхтин Ян, вид.

Шувалов Петро, граф

Щапов Іван, гравер

Щепа *див.* Діонісій

Щербацький Тихін Іванович *див.* Тимофій

Щирський Іван (Інокентій), гравер.

Юда, апостол (бібл.)

Юліана, св.

Юрій Змієборець

Юрченко П. Г. (авт.)

Юхимець Г. М. (авт.)

Яблоновський Станіслав Ян, генерал

Яблоновський Юзеф Олександр, князь, вчений, бібліофіл

Яворівський С. (авт.)

Яворський Симеон (Стефан), митрополит Рязан. і Муром.

Яків Єрусалимський, апостол, прп.

Яків, апостол (бібл.)

Яковлев П. І., генерал

Ян Казимір, польськ. король

Ян Непомук, св.

Ярослав Мудрий, вел. князь Київ.

Ясинський Варлаам, митрополит Київ.

Benezit (авт.)

Becker (авт.)

Deluga G. W. (авт.)

Lubomirski P., принц

Rastawiecki Edw. (авт.)

Thieme Ulrich (авт.)

Willis Fred C. (авт.)

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

авт.	— автор
бібл.	— біблійний
ВОМ	— Відділ образотворчих мистецтв
КМА	— Києво-Могилянська академія
КМК	— Києво-Могилянський колегіум
КПЛ	— Києво-Печерська лавра
КПП	— Києво-Печерський патерик
міф.	— міфологічний
НБУВ	— Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
перс.	— персонаж
прп.	— преподобний
св.	— свята, святий

SUMMARY

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine for a long period of its activity collected a lot of samples of the rare world and national cultural heritage monuments. Among them there are metal engraving boards-clichés from Ukrainian publishing houses of the 17th — 1st half of 19th centuries. Each such board itself is a precious item for scientific research in a field of history of engraving and book science in Ukraine.

At the end of the 17th — 18th centuries, copper-plate engraving was appreciably distinguished from other kinds of fine arts, accumulating in a significant way all the achievements and special stylistic features of Ukrainian baroque style, which has its national specific features compared to national variants of baroque style in other countries of Central and Western Europe.

Dynamic development of copper-copper plate engraving techniques in Ukraine became possible due to creative activities of many talented and highly educated artists — Oleksandr and Leontiy Tarasevych, Hryhoriy Levytsky, Ivan Schyrsky, Ivan Myhura, Overkiy Kozachkivsky, Ivan Strilbytsky, Adam and Yosyp Hochemsky and many others who worked fruitfully in the field of easel-engraving and book illustration. Creative work of the mentioned above artists was highlighted to a certain extent and with different research intensity in scientific works and research papers related to a history of Ukrainian graphic during baroque period. But all the experience in studying the subject cannot decrease the actuality for further scientific research and work in this direction and in the first place — research and scientific description of the massive amount of the non-researched monuments of art.

The Collection of the copper-plates preserving currently at V. I. Vernadsky National Library of Ukraine actually expands the factual base for further scientific research of Ukrainian graphic art of the 17th — 19th centuries. This collection represents a wide spectrum of kinds and genres of the art of engraving in Ukraine, and also highlights the artistic specifics of Kiev, Chernihiv, Lviv and Pochaiv Schools of art.

A considerable part of the plates was served for the illustration of the religious and ecclesiastic books published by the Ukrainian publishing houses at the Illinska, Chernihivska churches and the Pochaiv and at the publishing house of Kyiv-Pechersk Lavra. Among those plates genuine masterpieces of the 18th century book illustration art can be found — such as engravings by Leontiy Tarasevych to «Kyiv-Pechersk Pateryk (1702)», Nykodym Zubrytsky to «Ifika and Ieropolitics» (1712), Hryhoriy Levytsky to «Apostle» (1737) etc. Alongside with book illustrations, there are plates in the collection made for the easel engraving, which represents such genres as panegyric, battle scenes and architectural landscape. All of them are executed on a high artistic level: originality of composition, clear drawing lines, high quality and perfect usage of cutting engraving and etching techniques.

Such masterpieces as «Thesis in Honour of Rafail Zaborovsky» by Hryhoriy Levytsky, «Princeps Ecclesiariu...» (in honour of Hetman Ivan Mazepa) by Ivan Myhura, engraving by Ivan Strilbytsky in honour of Mykhailo Lezhaivsky, portrait of Varlaam Yasynsky by cutter of Ivan Schursky and others. In general the copper plates from V. I. Vernadsky National Library collection confirm the high intellectual, technical and artistic level of the Ukrainian engraving school, which is on par within European history of engraving art of the same period.

V. I. Vernadsky National Library Collection amounts to 288 items. Ordinarily those are one-sided and two-sided copper plates, six steel plates, bronze insider and two outsiders, which altogether comprise 329 depictions. The collection represents twenty six Ukrainian and foreign artists, who worked in Ukraine at that period. All of those artists were different in their artistic direction and technical level.

Among them such prominent artists as Hryhoriy Levytsky, Leontiy Tarasevych, Ivan Schyrsky, Nykodym Zubrytsky, who maintained their position as outstanding engraving artists in the history of the Ukrainian fine arts. Collection includes also the works of highly professional and talented but less widely known artists such as Ivan and Fedir Strilbytsky, Ivan Myhura, Overkiy Kozachkivsky, Adam and Yosyp Hochemsky, Ivan Fylypovych, Ivan Masievsky and others.

During the work on the catalogue, the scientific attribution of the researched artifacts was performed (with the identification of authorship, date of execution), the topics and plots of the items was researched, as well as subjects and the names of the depicted persons; names of the architectural buildings were revealed and different signs and records were deciphered etc; and thus detailed scientific and analytical description of the artifacts was finalized. The description takes greatly into consideration all the basic and additional elements and apart from the detailed presentation of the basic elements, it gives the opportunity to reveal and research all the signatures and inscriptions at the front side and the back sides of each of the plates.

Introduction of the copperplates engravings collection from Ukrainian publishing houses of the 17th — 19th centuries to scientific and research community, their detailed scientific description, research and art analysis of many unknown and little known works of art provides an opportunity for further research of the formal methods and techniques of the Ukrainian masters of the engraving from 17th — 19th centuries based not only on the prints but on the original plates, from which the works of art were published. The process of the professional investigation of the original plates opened more wide perspectives for studying the individual manner of each separate artist: characteristic features in the process of shading, pitch of cutter and needle, depth and finesse of the cuts; as well as to demonstrate the process of turning a chisel into engraving, perception by different masters of proportion, rhythm and dimension, a skill to see the drawing in mirror reflection, make correct orientation in space and in every detail. Direct research work with the plates without a doubt provides the in-depth coverage of tendency of Ukrainian artists aimed at the monumentalization of the artistic depiction, particularly in the genre of academic thesis and in understanding of the images of the prophets, apostles and evangelists.

The Catalogue comprises the Introduction, Basic monographic essay «Ukrainian engraving on copper of the 17th — 19th centuries», Catalogue and Indices. Scientific catalogue «Copper-plate engravings of the Ukrainian publishing houses of the 17th — 19th centuries from the funds of V.I. Vernadsky National Library of Ukraine» is addressed to the Ukrainian culture researchers, art critics, artists, historians, literary scholars, linguists, museum researchers and librarians.

Переклала *T.I. APCECHKO*

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА

Дмитро Степовик

Золотий вік української гравюри

5

Ірина Цинковська, Гліб Юхимець

УКРАЇНСЬКА ГРАВЮРА НА МІДІ XVII—XIX ст.

15

ГРАВІРУВАЛЬНІ ДОШКИ ТА ІНСТРУМЕНТИ ІНТРОЛІГАТОРІВ. КАТАЛОГ

МІДНІ ГРАВІРУВАЛЬНІ ДОШКИ

91

СТАЛЕВІ ГРАВІРУВАЛЬНІ ДОШКИ

313

ІНСТРУМЕНТИ ІНТРОЛІГАТОРІВ

317

ПІСЛЯМОВА

321

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

324

ПОКАЖЧИК НАЗВ ОПИСАНИХ ТВОРІВ

338

ПОКАЖЧИК ЗОБРАЖЕНИХ ОСІБ

342

ПОКАЖЧИК НАЗВ ЗОБРАЖЕНИХ МІСЦЕВОСТЕЙ
ТА АРХІТЕКТУРНИХ ПАМ'ЯТОК

343

ПОКАЖЧИК ЗОБРАЖЕНИХ ГЕРБІВ

344

СПИСОК ВИДАНЬ, ПОСИЛАННЯ НА ЯКІ ПОДАЮТЬСЯ
СКОРОЧЕНО У КАТАЛОЖНІЙ ЧАСТИНІ

345

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

349

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

355

SUMMARY

356

Наукове видання

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ імені В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

**ФОМЕНКО Діна Дем'янівна
ЦИНКОВСЬКА Ірина Іванівна
ЮХИМЕЦЬ Гліб Миколайович**

**Мідні гравірувальні дошки
українських друкарень XVII—XIX ст.
у фондах Національної бібліотеки України
імені В. І. Вернадського.
Каталог**

В авторській редакції

Фотографії
О. І. Петренка, Г. М. Юхимця

Редактор передмови та вступної статті *З. А. Болкотун*

Художнє оформлення *Є. О. Ільницького*

Технічний редактор *Т. М. Шендерович*

Комп'ютерний набір *Г. М. Юхимця*

Коректор *З. А. Болкотун*

Комп'ютерна верстка *В. М. Канищевої*

Підп. до друку 24.12.2014. Формат 84 × 108/16. Папір крейд. Гарн. Ньютон.
Друк. офс. Ум. друк. арк. 37,80 + 21,84 вкл. Обл.-вид. арк. 49,50.
Тираж 300 прим. Зам. № 4111.

Видавець і виготовлювач Видавничий дім «Академперіодика» НАН України
01004, Київ-4, вул. Терещенківська, 4

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 544 від 27.07.2001 р.